DE NAVORSCHER

Titelblad van de „Ars notoria Hebraice."

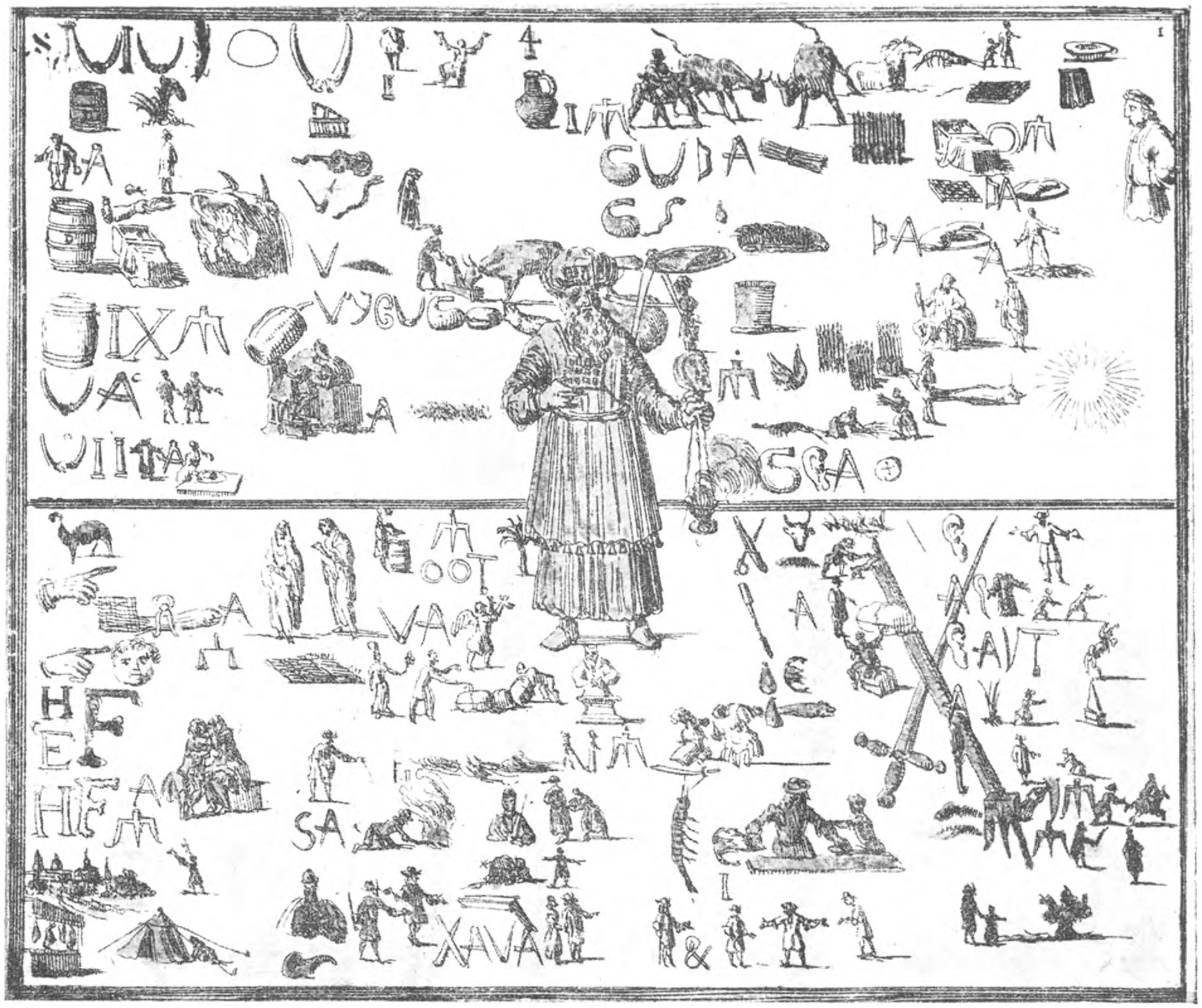

Eerste blad van de „Ars notoria Hebraice."

DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN,

Bibliothecaris der Rijksuniversiteit te UTRECHT.

Acht en Veertigste Jaargang.

UTRECHT
KEMINK & ZOON
(Over de Domkerk)
1898.

GESCHIEDENIS.

Rattaller (XLIV, 34 v.v.). — In het Oud archief te Leeuwarden berust een afschrift van een brief, den 9en November 1577 uit Leeuwarden door Johan Rattaller geschreven aan zijnen broeder den „ernvesten ende vroomen wijsen zeer voirsienige Loys Rat-„taller des Co. Mats Reeckenmeester van Mats Reeckenkamer in „Hollandt nu zijnde tot Vuytrecht."

Zonder twijfel is deze Johan degene, welke van 1549—1584 grietman was van Tietjerksteradeel en in laatstgenoemd jaar werd afgezet, omdat hij steeds uitgesteld had zijn eed aan de Staten te doen en bovendien wegens den inhoud der brieven, door hem aan z'n broeder te Utrecht geschreven, waarvan er enkelen in het bezit der Gedeputeerde Staten waren gekomen en waaruit genoegzaam bleek, dat hij met de Staatschgezinde partij weinig op had. (Zie Charterboek van Fr., IV, 451, 466.)

Het komt mij voor, dat we een dier brieven hier voor ons hebben, misschien de enkele overgeblevene van alle, die tegen hem getuigden.

Deze brief kwam mij belangrijk genoeg voor, geplaatst te worden in dit tijdschrift, in verband met hetgeen vroeger daarin over 't geslacht Rattaller, door mij en anderen is medegedeeld. (Zie dln. 39, 40, 42, 43 en 44).

Vooraf moet ik opmerken, dat bij nader onderzoek het mij voorkomt, dat de vroegere genealogische opgaven niet geheel en al juist zijn, reden waarom ik vooraf daarover het volgende wil mededeelen.

Vroeger is opgegeven, dat Jeroen, de grietman (± 1534— ± 1543) met eene *Emstel* getrouwd en de vader van den grietman Johan zou zijn geweest. Aangezien de briefschrijver Johan zonder twijfel de grietman is en deze den president George of Joris, alsmede Louis zijne broeders noemt, zoo moet daaruit wel volgen, dat deze Johan ook een zoon van Johan den rentmeester is geweest. Maar

dan heeft Johan (de grietman) eene andere moeder gehad dan George, aangezien de grootmoeder van *Catharina*, dochter van George, (gehuwd met Hugo Muys van Holy) blijkens haren grafsteen eene Sonck en daarentegen *Genoveva*, dochter van den grietman Johan eene Emstel tot grootmoeder heeft gehad. (Zie o. a. V. Leeuwen, Bat. Illustr. op: *Muys.*)

Het komt mij voor, dat Johan de rentmeester driemaal is gehuwd geweest:

1. met eene mij onbekende vrouw, die in 1497 overleed; [1])
2. met eene *Emstel*, bij wie *Johan* (de grietman) en *Elisabeth*, gehuwd met Anthoenis de Metz, en vrij zeker ook die *Jeroen*, welke met Johanna van Tautenburg is gehuwd geweest en die in 1582 testeerde;
3. met *Geertruidt Sonck*, bij wie: *George*, de president van 't Hof te Utrecht; *Dirck*, geestelijke, canonic te Gorinchem en *Lodewijk* of Louis, de rekenmeester, die gehuwd is geweest, maar onbekend met wie, en die 3 zonen naliet: *Joris*, *Joan* (de aartsdiaken) en *Jeroen*.

Johan de grietman was, indien dit alles juist is, alzoo een *half*broeder, zoowel van den president George, als van Louis.

Op den grafsteen van Catharina, gehuwd met Hugo Muys van Holy, wordt zij de *jongste* dochter van den president Georg genoemd, terwijl elders hare zuster Maria als zijne jongste dochter wordt aangewezen, in een stuk van 1565. Dit kan beiden zeer goed waar zijn, daar Catharina eerst in 1568 werd geboren en in 1565 Maria inderdaad Georg's jongste dochter kan geweest zijn.

In 't slot van den bovenbedoelden brief wordt gesproken over een huwelijk, naar het mij voorkomt, van des grietmans Johan's dochter Genoveva, die gehuwd is geweest met Wolfert van Lezaen, later ook grietman van Tietjerksteradeel. De inhoud van den brief laat ik hier met de noodige aanteekeningen volgen:

---

[1]) Menckenius, „Scriptores rerum Saxoniarum, Lipsiae 1728," pag. 2118: „da ward mein Hausfrau kranck und starb," zegt Rataller zelf, nl. kort na de inname van Leerdam, in 1497.

(Opschrift) „Brief van Johan Rattaller aan zijn broeder Louis Rattaller te Utrecht.

Mon frere, nae alle behoerlijcke recommandatien diene deese om U.L. 't adverteren vant 'tgene ons gemoet (wedervaren) is, van onse zaeck van de veenen jegens Meckema [1]) zeeder (sedert) myn laeste scryven bij de welcke ick u gescreven hadde dat wy deur raedt van enige onse gueden vrunden, geinduceert waeren om ons proces t(e) concluderen ende alhier sententie daervan te verwachten, want nyemant en twyffelde, noch wy alsnoch nyet en twyffelen, ofte wy zouden wel tot onse wille tryumpheren zoe verre ons recht zoude moogen gebueren, an welcke onse zaeck te vorderen ende tot dien fijne d'zaeck gerecommandeert te worden alhier by myn G. Heere Stadthouder [2]) ende andere heeren, heeft onse broder d'president [3]) ende U.L. 't beste gedaen daervan wy U.L. grootelycke bedancken, dan overmits d' absentie van mijn Heere d' Stadthouder, die men alsnoch alhier in vyff ofte ses weecken nyet en verwachten, overmits zijn groote affaire tot Groninge, Drent ende Twent, hebbe daeromme d'voorsz. brieven van recommandatien noch by my ende noch nyet geconcludeert int voorsz. proces ende zoe ons dunckt grootelyck tot onsz. gelucke, want wy zeeder(t) hebben vernoomen dat d'zaeck d'voorsz. Meckema alleen nyet aengaet dan heeft groote hulp ende madtscap zoe wy verstaen metten gene (nyet alleen Julius van Deeckema) die nyet van minder conditie ende authoriteyt en zyn als hij, ende noch heeft hy tot zyndre hulp gecregen

---

[1]) Bedoeld wordt *Scipio van Meckema*, van Kollum; zie Plaatsbeschr. van Kollumerland c. a. en N. Nlijst van grietm. van V. Sminia en mijne Nalezing daarop. Die *Veenen* lagen vermoedelijk in Dantumadeel, waar Meckema ook bezit had door zijne moeder Sj. Tjaerda v. Starkenborg.

[2]) *Rennenberg*, die Robles, welke in Nov. 1576 was gevangen genomen, in 1577 was opgevolgd.

[3]) Zie over *George Rattaller*, toen president van het Hof van Utrecht, o. a.: Scheltema, Staatk. Nederland en v. d. Aa, Biogr. Woordenboek en in een der vorige deelen van dit tijdschrift.

die gedeputeerden ofte die hem insteecken ende houden voor gedeputeerden ende staete(n) van den Landen alhier, [1]) die van deselve zaeck een lantzaeck maecken, welcke gedeputeerden meest incomelinge met hueren anhang alle zaecken godt betert, alhier, tzij recht ofte anders, alzoe dryven dat noch Stadthouder, President ofte raedt ofte yemant anders doet ofte derff yet bestaen 't gene hem nyet en gelieft, ende alhier diversche grietsluyden ende secretarissen zonder oirzaak van hunne offitien hebben gestelt ende andere in heuren plaets, eerst nochtans jegens advys van den Stadhouder, President ende Raedt daerna nochtans zulcx by den Stadthouder zonder advys nochtans van de Raedt is voor guet aengesien, waerdeur wy grootelyck beducht zyn, alzoe hier geen appel, dan alleen Revys valt, zoo U.L. doch het haet ende gunst die d'geheele Raedt tot ons draecht zeer wel bewust is, want indien wy succumberen, waar voor wy grootelyck beducht zyn, vuyt redenen verhaelt ende noch te volgen, zal d' voorsz. Scipio Meckema terstondt volgende d' voorsz. sententie in de possessie van deselve veenen gestelt worden, mits munerende de principael cooppenningen mette behoorlycke costen daeromme gedaen, nyet tegenstaende wy schoon revideerden, t welck indien sulcx geschiede (waer voor wy grootelycke zorgen, besonder nae den loop van deese trobble ende ongerechtige werlt 't duer 'tgewalt affectie haet ende nyt regeert recht ende prestitie gans wech is, als veel Godt verbeetert, ende ick ende U.L. wel hebbe vernomen ende noch daegelix vuelen, zoude ganzelyck zyn tot onse grondelooze bederfenisse alzoe ons ganzelyck nyet gelegen en is zoe verre wy 't met guet ofte enichsins met recht coenen keeren als wy verhoopen tselve veen te verlaeten ende totten penningen in zulcken cas te tasten, zonder daerom in alsulcke geval voor de handt van de veenen ende penningen gefrustreert zyn ende zonder

[1]) *Julius van Dekema* was Raad in den Hove van Friesland. Op den Landsdag van 7 October 1577 werden er nieuwe Gedeputeerden gekozen, die tot de Staatschgezinde partij behoorden.

wy al evenwel die jaerlixe interessen op onze guederen vuyt oirzaecke voorsz. gehaelt ende genoemen jaerlix moeten betaelen naer behoiren twelck immers eegenesins in onsen macht is. Ende zy zouden met giften gave ende andersins (nae den voorsz. loop van deese werlt) d'zaeck thien twaelft ende langer jaer in trayn houden eer men eynde van 't revys zoude coenen gecrijgen *welcke haesaert* te verwachten ons selven nu gans dunckt ongeraden vuyt redenen voorsz. zynde van meninge den begosten evocatie, te vervolgen hebben deromme ons getransporteert by myn Heere d' Procureur generael die ons altyt als vrunde heeft verthoent ende hem van weezen.... in denselve zaeck adiunct gemaeckt, ende hebben met hem deese onse zaeck hartelycke gecommuniceert, ende copie vant request om de evocatie te doen laeten sien ende hem raedts gevraecht ofte hem guet dochte dselve beslootene brieven van advys over te geven aen den hoeve, heeft hem sulcx te doenen alsdoen ganselyck wel raedt gedocht ende vuyt redenen voorsz. guet gevonden metten evocatie voorts te voeren hebben daeromme terstondt d' voorsz. beslootene brieven den hoeve overgegeven. Ende een tyt der nae versouckende affschrift, heeft 't hoff dselve zaeck geheelyck gestelt in advys van den voorsz. procureur generael zoe hy ende d' rentmeester ons heeft gesecht ende in heymelyck geadverteert dattet 't hoff 't selve zeer qualyck op my heeft genoemen ende dat d' president mondelyck terstondt daerop zeide: „Rataller en behoefden zulcx oeck nyet boven verzocht te hebben", met dat *oeck* seggende daermede (zoe myn dunckt) hy u verzouck van de evocatie tegens zyne clercken denoterende was, want een weynich tyt der te vooren u 't stucke overgegeven maer zoude zoe guet recht alhier gebeurt hebben als boven ende dat zeer scamper ende spytich is, daernae is d' voorsz. Procureur van andere opinie geworden ons ganztlyck raedende dat wy zouden metten eersten concluderen ende alhier sententie daervan verwachten ende bizonder naedat d' voorsz. Scipio van Meckema

met zyn huysvrou die tot Cuelen zyn woonachtich alhier zyn gecoemen [1]) die ons daegelix zeer importuynlycken porren om te concluderen ende is oock d' voorsz. procureur commissaris van den voorsz. Meckema in dese zaeck die hy heeft jegens zyn swaeger Orion [2]) 't welck een zeer groote ende vette commissie is voor hem, waerdeur ende om reden verhaelt wy gantztlyck in groote achter dencken zyn gecoemen ende seer beducht dat ons alhier in dese zaeck nyet wel zal gaen zoe wy alle daege zulcx meer ende meer verneemen. Meckema heeft ons doen verdachvaerden alzoe Dr Christoffel Aernstma [3]) ons advocaet tot Bruessel noch es om een ander procuratore acceptante te stellen daer tegens wy dencken 't excipieren daerthoe wy oeck zeer wel zyn gefundeert, dat hy gehouden zal zyn te supercederen zoe lange onss advocaet thuys compt met andere redenen hier te lange te verhaelen dan ick sorge wy sullen daerin succumberen gelycke met onss eerste exceptie. Hiervan ende tgene voersz. es hebbe ick U myn Lieve broeder willen adverteren, verzoucke hierinne U raedt hulp ende assistentie als U.L. van den begin tot nog toe in deese onse zaeck hebt gedaen nyet twyffelende U.L. zal met ganzer harte tselve voorts ten eynde beneerstigen ende doen benaerstigen. Ende alzoe wy nu met raedt van den rentmeester ende anderen onss guetgunderen ganselyck van meeninge zyn nu onss begoste evocatie te vervorderen ten eynde wy eens van sorge, moyeten, costen ende ongemack, die wy daegelicx daerom hebben, mochte gevryt worden ende alzoe ontgaen die quaede gunste ende d'heymelycke conspiratie

---

1) *Scipio van Meckama*, edelman te Kollum, ontvluchtte met zijne vrouw Emerentiana von Grombach in 1567 zijne woonplaats en begaf zich blijkbaar naar Keulen, waar zij beiden in 1578 testeerden. Zie mijne Geschiedk. Plaatsbeschr. van Kollumerland c. a. Ie stuk, blz. 147.

2) *Octavian Horion* was een luiksch spaanschgezind edelman, die in Friesland kwam en met de dochter van Van Meckema huwde. Hij was een groote plaag voor Meckema, die zeer Staatschgezind was. Zie Plaatsbeschr. van Kollumerland, t. a. pl. („Swaeger" werd vroeger voor *schoonzoon* gebruikt).

3) Zie Stbk. v. d. Fr. adel, op: *Arentsma*.

die sy jegens ons hoe langer hoe meer daegelicx maecken metten hueren ende complicen met hulp van eenige van de gedeputeerden die nu alhier alle zaecken dryven daervan wy int zeecker onderricht zyn; want d'voorsz. Meckema heeft eergister gesproecken wel hefftich ende eernstelyck ter presentie van enige van de voorsz. deputeerden daervan wy gisteren heymelyck van een ons zeer guede vrundt die daerby is geweest zyn geadverteert hy zal alhier sententie daervan hebben ende oeck genesins twyffele ofte hy zal wel tryumpheren want hy noyt bequamer tyt ende oportuyniteit zulcx te verhoepen heeft gehadt als nu ende oftet al hem eenichsins zoude moegen alhier jegens gaen zoe zal hy daervan met hulp vande Landen alhier zoe wy hiervan een Lantszaeck maecken revideren boven aen de generaele Staeten ende zullen d' zaeck aldaer alzoe dryven dat sy wel tot haere wille zullen coemen in corten tyt al zoude et haer thien ofte twaelf duysent gl. costen met veel meer andere dreigementen. Immers hebben d' voorsz. Gedeputeerden ofte die haer selven van dese incoemelingen opwerpen voor volmachten van de Staeten van deese landen wel starck voor ende oeck boven ande generale staten solliciteren dat sy zullen moegen antasten d' voorsz. majest billanden [1]) ende d' andere domeynen van de voorsz. majt ende die tot proffyt van de landen zoe lange te wille gebruycken totdat t landt ende alle...... vuytgebannen van alle hinder ende schaeden die sy d' naeste thien jaeren in deese trobble (troebelen) gehadt ende geleeden hebben deur de oirlogen ende crysvolck van dien gerecompenseert sullen zyn van alles t welck sy sterck seggen ende dryven geschiet te zyn met gewelt jegens tractaet die deese landen eerst met Carolo quinto daernae by confirmatie van de Co Mat hebben gemaeckt t welck sy al overlang ende int begin hebben gein.... van de eerste incompste van myn Heer van Billy waarvoor haer mecenas ofte voorstander was myn zal. Heere Sickinga. Daerover hy van den Heer Billy gevangen ende in de gevangenisse

[1]) Thans de friesche gemeente: *Het Bildt.*

gestorven es. Sy hebben deese voorleden week myn Heere Westendorp vuyt 't castelainshuys genoemen ende int gat geworpen nyetjegenstaende diversche verzoeck ende appointementen om hem met recht te moogen diffenderen van den hove vercregen zonder sy alsnoch enich recht tegens hem bruycken ofte noch daegelix wel opentlycke segge ende driege (dreige?) dat sy alle d' genen daer enich susspitie jegens es die don Jan, myn Heere van Billy ofte hueren anhang zoude gunstich zyn d' landen vuytedrieven ende d' guederen confisceren ofte andersins by den hals te neemen alzoe dattet hier seer qualyck staet recht ende justitie gans wech es [1]), dat zoe wy gisteren int heymelyck geadverteert zyn dat wy oock wat zoude voor ons zien, dat myn Heere d' president Frytema, met meer andere des snachts op haer bedde ende in haer huysen nyet derven slaepen..... waer uyt mon frere U.L. can vermercken, wat ons naechts es indien wy..... alhier op dit pas van ons voorsz. zaeck sententie zouden verwachte, ende alzoe dy..... Meckema ons daegelix molesteert ende aendryft op hoop als voorsz. soe bennen n..... zeer eernststerlycke op U.L. begeren, dat U.L. met hulp van mijn Heere van Diemen [2]) die nu guede instructie van onse voorsz. zaeck heeft een request te willen maecken an den secreten raedt ofte daert behoirt, dat 't hoff alhier belast worde van alle wyder procedure partyen te supercederen 't bevelen ter tyt ende terwyle het hoff alhier hun advys volgende de beslootene brieve an myn heeren van den secreten

---

[1]) Caspar de Robles, Heer van Billy, was Stadhouder van Friesland (na onderstadhouder geweest te zijn) van Dec. 1573—1576, in welk jaar hij op den 23 November te Groningen gevangen werd genomen en daardoor zijn stadhouderschap verloor. Idzard van Sickinga, raad in den Hove van Friesland, verzette zich tegen sommige van Robles' plannen, tengevolge waarvan deze hem in 't najaar van 1573 liet gevangen houden in z'n eigen huis, gedurende 2 jaren, hetgeen Sickinga zich zoozeer aantrok, dat hij omstr. Oct. 1575 van hartzeer bezweek. Nicolaas Westendorp, zeer Spaanschgezind, werd door de Staatschgezinden uit het Blokhuis gehaald en in de gevangenis geworpen.

[2]) Een *Van Diemen* was, meen ik, raadsheer in Hof van Utrecht. De grootmoeder van Ida van Loo, vrouw van den briefschrijver, was Geertruy van Diemen.

raedt overgezonden sullen hebben tot welcke fijne zoe U.L. 't selve bedt weet by requeste te stellen als wy hier ende U.L. d' zaeck immers zoe wel ende meer cundich es als wy seynde ick U.L. by deese een blance ende alle vlyt ende diligentie omt onse dese wilt doen ende laeten doen omme daernae d' zaeck metten eersten machte geevoceert crygen.

Hier by thusschen verhoopen wy wel een guet favorabel advys van den procureur te vercrygen ende hem zoe verre te induceren by hulp van guede vrunden dat hy daer by oeck adviceert nochtans op correctie ende welbehaegen van myn heeren aldaer dat 't hoff aldaer den procureur generael aldaer nyet alleenlyck (als zulcx by ons by requeste alsdan verzocht zal worden zulcx te behoiren) zal bevelen hem mede met ons adiunct te maecken als de procureur alhier gedaen heeft zyner majesteits recht ende hoocheyt te bewaeren dan d selve procureur 't bevelen geheel en all voor ons te intervenieren ende ons handen van alles van alle costen.... peryckelen die ons deur dien by onze wederpartye ofte yemant anders zouden overcoemen vry costloos ende schaedeloos te houden van alles achtervolgende d' voorsz. maj. brieven ons daervan gecasseert ende behoirden sulcx zoe my dunckt ter eerster instantie gedaen t hebben doe wy van den voorsz. Meckema om t voorsz. nyaar [1]) geciteert waeren terstond den procureur generael geciteert t hebben om voor ons geintervenieert t hebben ende ons van alle volgende onze voorseide brieven vry costeloos ende schaedeloos te holden zoo hadde Meckema alleen tegens.... meer plaite zoude in zulck geval tzelve wel hebben laeten berusten dan zulcx is by ons ende onse advocaet versuym.... ende nu te laete beclaecht, verhoopen deur hulp van guede vrunden zulcx ons te hulpe gebueren deur de evocatie dien wy verhoopen vuyt oerzaecke voorsz. te vercrygen. Hierinne myn lieve broder wil toch 't beste daerom

[1]) *Niaar* beteekent in de oude Friesche wet het recht, dat iemand als naastleger bezat, om „te treeden in een andermans koop, en den eersten kooper uit (te) sluiten, mits denselven prijs betalende aan den verkooper."

wy oeck nyet twyffelen dat wy metten alder eersten ende opt spodelicyst van boven hier ant thoff sursancie van de voors. goederen mochte gecrygen ende my metten eersten behandicht mochte worden het cost dat ma.... wy sullen de boode ende brenger vandien van alles naar u scryven contenteren ende betaelen.

Voort sluyten van dees op Dondersdach verleeden ontrent acht vuyren es myn Heer die raedheer metten marschalck die bruydegom ende U.L. huysvrou met guet geluck gezondt ende wel.... gecoemen daer inne wy zeer verblyt waeren ende heure compste met verlangen alleer verwacht, bedancken U.L. hartelyck dat ghy u huysvrou by ons hebt doen coemen want ick verclaere dat waerachtich ende zoude nyet geweten hebben wat aentegaen om de cortheyt des tyts ende d'onseeckerheyt van haer compste ende de perplexeteyt van myn huysvrou ende haer sorch om ter eeren te maecken (van.... U.L. huysvrou regeert alheel per (het) scip ende weet haer daer duer te redden van alles); terstondt daech daer an zynde den VIII^{sten} vant Huywelick gesproecken ende des awents die huywelix voorwaerden geteyckent ter presentie van alle d' guede vrunden van hier ende des avents wel guet cier gemaect ende U ende ons brooders presidents ende alle guede vrunden presentie wel gewencxt (indien die tyt zulcx hadde geleden); d' persoon van jonck man staet ons nyet alleen wel aen met alle d' vrunden dan alle die hem gesien hebben (wy verhoopen dat d'almachtige heere tselve tot ons aller geluck ende haer luyden salicheyt keeren sal). Die bruylocht zal zyn op Dinsdach toecoemende des avents ende zal meest dees weeck voorts geduren onder d' vrunden (ende alzoe wy oock eenige treffelyck(e) zaecken te doen hebben) ende bezonder myn Heere van Leezaene Raedts Heere die zoe schynt commissie gecregen heeft op Groningen zoo d' procureur Generael geseyt heeft (daer sy huyden ten eten zyn geweest) alzoo dat U.L. myn Heere met U.L. huysvrou als Dinsdach compt noch veertien daegen eer ende eerst verwachte (waerom bidt zy ghy haer wilt houden voor geexcu-

seert) doch zullen noch tans haer al haeste wat sy moogen. Ende aengaende het halff jaer rente van helft waerover die dochter geschreven heeft, sullen wy met U huysvrouw overzeynden, oeck mede eenige penningen voer t gene U.L. bederff zal zyn onse zaeck van de voorsz. . . . . te vervorderen.

Hiermede d'almogende Heere bevoelen, wy altezaemen doe U hartelycke groete, met onse broder d' president zyn huysvrouwe alle U geestelycke susteren ende alle d' vrunden (wil toch my mette aldereerste overseynden ofte U.L. deese ontvangen heeft die ick U.L. by Jacob Albertsz. van Loo [1]) overzeynde) verhoopende zoe hy vermeent voorts naer bewyse 't sulle strecken indien sulcx gesien con coenen wy geen seeckerder bode gecrygen omt request nae Brussel te zeynden ende bescheyt wederom (wy zullen hem wel contenteren indien sulcx gevalt) wil toch nyet vergeeten ons hartelycke te recommanderen ende guede gratie van myn Heere van Diemen en zyn L. huysvrou (wy verhoopen op gelegender tyt danckbaer te zyn voor hun moeite ende arbeit in onsen voorsz. zaecke gedaen.) Iterum vale met haest vuyt Leeuwaerden den IXden Novē anno XVCLXXVII.

Uwen geheel als dienstwilge broder
JOHAN RATTALLER.

Het proces van de clercken van den president jegens Boyemer blijft als voor (h)een slaepen.

De ernvesten ende vroomen wysen zeer voirsienige Loys Rattaller des Co. mats Reeckenmeester van Mats Reeckenkamer in Hollandt nu zynde tot Vuytrecht."

Wie was de vrouw van Louis Rattaller? Hadden zij kinderen? Was de in dezen brief vermelde Lezaen: Engel Dircks van Lezaen, gehuwd met Anna van Borsselen, die de ouders waren van Wolfert van Lezaen? Ziedaar een paar vragen, waarop ik gaarne eenig antwoord zou willen ontvangen.

Kollum. A. J. ANDREAE.

---

[1]) *Jacob Albertsz. van Loo* was vermoedelijk een broeders zoon van Ida van Loo

OUDHEIDKUNDE.

Stielinck. — De landstreek, die thans de gemeenten Oost- en West-Stellingwerf vormt, was in vorige eeuwen Friesland, doch behoorde ook o. a. in de 15de eeuw tot het Oversticht. Over dat deel van het Oversticht stond een Stielinck. Werd deze door den Bisschop van Utrecht benoemd? en welke eigenschappen van stand en rang moest iemand hebben, om dat ambt te kunnen bekleeden? Was het eene besturende of eene rechtsprekende betrekking?

Den Haag. L. N.

Is dit woord niet eene verschrijving voor *Stellink* of *Stelling*, een ambt destijds in de *Werf* (rechtplaats) der Stalingen, d.i. in *Stellingwerf* voorkomende? Eerst later wordt Stellingwerf in tweeën gesplitst. A. J. ANDREAE.

Een ketter. — Ik lees in de Kronijk van Despaers, uitgave van Prof. J. de Jonge, Brugge en Rotterdam, 1840 (Dl. IV) op het jaar 1468, dat bij de voorziening in de vacaturen van Ridders van het gulden Vlies „uijtgestoken ende gereserveert werd de Graaf van Stampes (?) ende van Nevers, die welcke, mitts zynder ghecontumaceerde absentie, geroyeert wiert uyt ter voorseyde Confrerie, omme zijne waerschijnende execrable malheurte, snootheit ende ongheloovicheyt wille, nopende tweerdich helich Sacrament des Outaers." Kan iemand mededeelen welk afwijkend gevoelen genoemde Graaf daaromtrent koesterde? G. P. ROOS.

Gedenkpenning (XLVII, 570). — Deze penning is afgebeeld en beschreven in: Bizot, Medalische historie, Amst. 1690, bl. 27 (7).

„Een naakt manspersoon, zittende op den weg, dien door een „arm uit den hemel, een brood toegereikt is. Bovenaan het woord „Jehova en in 't verschiet de stad Antwerpen, met dit omschrift: „Afflictos docet viam suam, 1577. Hij leert den bedroefden zijn weg. „D'andere zijde; Daniel in den leeuwen-kuil, biddende met de handen „ten hemel geheven, met dit omschrift: Liberat a condemnantibus „animam ejus: Hij verlost zijn ziel van de geenen, die deselve ver„oordeelen."

Hij is geslagen bij gelegenheid dat de gemutineerde Spanjaarden

tot vijanden verklaard waren, en de citadel van Antwerpen, aan de stadszijde, door de burgers was ontmanteld.

T. H. J. V. W.

Penning (XLVII, 570). — Een penning, eenigszins overeenkomend met die, welke beschreven wordt in afl. 10, bl. 570, bevindt zich in mijn bezit. De voorzijde daarvan vertoont een heilige met opgeheven handen knielend voor twee kruipende leeuwen, terwijl een derde leeuw opziet naar een persoon, in een lang kleed, met niet te onderscheiden voorwerpen in beide handen, die nedergestooten schijnt te worden, door een engel, met uitgespreide vleugels vliegend over een dwarshangende touwladder (?) Omschrift: Justus Deanous (? ?). Op de keerzijde is de heilige met gekruiste beenen op de touwladder gezeten, met een persoon — de engel of een koning? — aan zijne rechterhand, die naar beneden ziet, waar twee leeuwen een op den rug liggend persoon verscheuren en een derde leeuw opspringt naar een links staand persoon. Omschrift: . Ettia . . detur. (Extrahitur?). De bedoeling der voorstelling schijnt de toepassing te zijn der geschiedenis van Daniël op eene of andere gebeurtenis; waar — zoo ja — welke? H. S.

Penningen. — Twee penningen, die met een schroef opendraaien, waarbinnen: tabletten met beelden voorstellende de lijdensgeschiedenis onzer (?) voorouders, met jaartal 1588. De penningen zijn uitgeslagen met beelden en relief.

1°. *Zij wandelen*, waarboven staat: Gehe aus deinem Vaterland. *Keerz.* een vorst ontvangt landlieden, waarboven staat: Könige sollen deine Pfleger seyn.

2°. *Bezoek aan een vorst op zijn troon*, waarboven staat: Nach Preussen hat euch Gott gesandt. Keerzijde *een tempelbouw*, waarboven staat: Gott fordere das Werk unsrer Hände. Tusschen de penningen is geplakt een kaartje van Lotharingen.

Wie kan mij hierover inlichten? J. D. O. G.

Waarschijnlijk doelen deze penningen op het verbanningsmandaat tegen de Evangelische Salzburgers van 1588 en op hun uittocht naar Pruisen en andere protestantsche landen in 1731/32, alwaar zij met liefde werden ontvangen. RED.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

OVERIJSELSCHE GESLACHTEN. [1])

3.

Meeuwsen. Wat is er meer bekend dan het hieronder volgende van het geslacht *Meeuwsen* uit de 16de en het begin der 17de eeuw?

Herman Ubingh eerste hervormd burgemeester van Zwolle (1574) had tot vrouw: *Susanna Meeuwsen*, dochter van? en van?

Herman Meeuwsen tr. in 1591 *Metken van Breda*, waaruit één zoon, ook *Herman* genaamd; *Metken van Breda* hertr. als wed. 8 Maart 1603 met den Zwolschen Secretaris *Timan Vriese*, weduwnr van *Aefken Walbers*. Wie waren de ouders van *Herman Meeuwsen* (den ouden)?

Herman Meeuwsen (de jonge), zaliger Herman M. nagel. z., tr. te Zwolle 6 Janr 1622 *Geertje* (*Geertruida*) van *Sonsbeecke*, *Roelof van Sonsbeecke* d. uit de Voorstraat, uit welk huwelijk 4 zonen: 1. *Herman* M., de latere Schout van Zwolle en Zwollerkerspel, ged. 24 Nov. 1622, tr. *Nicola Nuys* (*Claesse Albers*); 2. *Roelof* M. ged. 7 Nov. 1624; 3. *Caspar* M. ged. 12 Sept. 1626 en 4. *Jasper* M. ged. 14 Juni 1631.

Geertruida van Sonsbeecke hertr. als wed. Dec. 1634 *Egbert Berentsen van Marle*, *Berent Egbertszn.* uit Vorchten.

In 1620 was een *Jan Meeuwsen* burgemeester van *Zwolle.* Wie waren zijne ouders, met wie was hij gehuwd en heeft hij meer kinderen nagelaten dan eene dochter *Alfijt*, die tr. — huwelijks-proclamatie te Zwolle van 8 Mei 1623 — met *Johan ten Velde*, *Joost ten Velde*, zn., rentmeesters van Windesheim?

Kan iemand eene genealogie geven van het geslacht M. tot omstreeks het einde der 17de eeuw?

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 659.

4.

Molckenbour. Volgens de geslachtk. aant. van Mr J. van Doorninck is een *Johan Molckenbour* in 1544 en een *Tonnis Molckenbour* in 1568 burger van Zwolle geworden. Waar behoorde dat geslacht te huis? Een *Hendrik Janszoon Molckenbour* († vóór 1605) heeft tot vrouw gehad *Geertje Engberts* (dochter van *Engbert Claeszoon*, geb. 1550, en *Grietken Gerrits*) bij wie eene dochter *Marieken* M. Wie waren de ouders van *Hendrik Janszn Molckenbour*; heeft hij broeders en zusters gehad en was *Marieken* zijn eenig kind?

Geertje Engberts hertr. volgens het trouwboek te Zwolle 17 Febr. 1605, als Wed. van *Hendrik Jansen*, met *Dirk van Sonsbeecke*, zoon van Z. *Herman van Sonsbeecke* en van?

Hare voordochter *Marieken Molckenbour*, voornoemd († vóór 28 Juni 1630) tr. (1) te Zwolle 25 Aug. 1605 *Marten Janszoon Royer* en (2) — huwelijksproclamatiën te Zwolle van 12 Oct. 1628 — onder den naam van *Marieken Hendriks* n. w. van Hopman *Marten Jansen Royer*, met *David ten Oever*, n. z. van *Hendrik ten Oever* tot Amsterdam en van?

Een andere *Hendrik Molckenbour*, hopman, monstercommissaris en koopman te Zwolle († 1666) zoon van? en van? tr. *Lebuina Albertsen Greven*, dochter van *Alberts Arents* en van *Willemken, Goerd Willems Greven* dochter.

Als kinderen van *Hendrik* M. en *Lebuina Greven* staan vermeld: 1. *Albert Molckenbour*, ontvanger der contributiën en verpandingen te Dalfsen, tr. te Zwolle 1 Oct. 1670, *Gesina van Kuyck;* 2. *Jan Molckenbour*, Scholtes van *Hardenberg* tr. te Zwolle 14 Febr. 1680 *Christina van Kuyck;* 3. *Gerhard Molckenbour* ged. te Zwolle 13 Aug. 1660 tr. aldaar 1 Dec. 1688. Zijne nicht *Wilhelmina Greven* en 4. *Elisabeth Christine Molckenbour*, ged. te Zwolle 9 Mei 1665.

Kan iemand het ontbrekende aanvullen en verdere genealogische mededeelingen doen omtrent de afstammelingen van *Johan* en *Tunnis Molckenbour* aan het hoofd vermeld, en hunne vermaagschapping met andere geslachten?

Welk wapen voerde het geslacht *Molckenbour?*

Utrecht. J. FABIUS.

Veldhoven. — Pieter Veldhoven, geb. te Leiden, overl. 29 Dec. 1737, huwt te Oegstgeest 3 Juni 1704 met Maria van Aardenstoff [1]), geb. te Leiden 5 en aldaar ged. 8 Nov. 1682 (getuigen: Mr. Hendrik Poock, advocaat, Maria van Kampen, huisvrouw van Nicolaas Poock, en Maria van der Maas, huisvrouw van Pieter van Dorp), er overl. 27 Nov. 1727, dr. van Johannes, geb. in 1659, overl. te Leiden 28 Mrt. 1685 en aldaar begr. 31 Mrt. d. a. v. in de Pieterskerk in 't graf No 3 H. A. S. achter het Professoren-gestoelte, met 't familiewapen op de grafzerk, uit diens in April 1679 te Leiden voltrokken huwelijk met Haasje Poock [2]), Nicolaasdr. bij Maria van Kampen, geb. te Leiden 22 en aldaar ged. 23 Nov. 1656 (getuigen: Margaretha Jacoba van Assendelft, Maartje Dirks van der Meer en Jacob van der Maas [raad, schepen en burgemeester van Leiden, hoogheemraad van Rijnland, enz.]), er overl. 19 Dec. 1697.

Uit gezegd huwelijk sproten drie kinderen:

1. Haasje Veldhoven, geb. te Leiden 5 Sept. 1707; aldaar gehuwd in de Lootskerk 24 April 1740 aan Ysbrand Buys, boekdrukker, overl. 1743, wiens moeder genaamd was Anna van Leeuwen.
2. Albertus Veldhoven, volgt.
3. Catharina Theodora Veldhoven, geb. 18 April 1718.

Albertus Veldhoven, voornoemd, geb. te Leiden 12 en ged. in de Hooglandsche Kerk aldaar 13 Sept. 1711 (getuigen: Gerrit Kerckhoven en Katharina van Abbenbroeck), koopman te dier stede, na 1753 woonachtig te Dordrecht in „de Wijnstraat bij de Nieuwbrug", overl. (na 1770) te....? den....?, huwde te Leiden in de Pieterskerk 10 Nov. 1739 (geassisteerd met Johannes Schroder zijn oom) met Cornelia [Catharina] Brouwer, geb. aldaar en er ged. in de Lootskerk 13 Nov. 1720 (getuigen: Kornelis Langeveld en Katharina Brouwer), dr. van Andries en van Janne van Mullem van Swaenswijck.

---

[1]) Geslacht Van Aardenstoff: Zie Scheffer's *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, jaarg. 1883/4, N° 92, blz. 3 volgg.

[2]) Haasje Poock hertrouwt te Leiden 19 Oct. 1687 met Johannes van Abbenbroeck, zn. van Willem en van Johanna van der Marck.

Zij verwekten:

1. Maria Veldhoven, ged. te Leiden 10 Aug. 1740.
2. Catharina Veldhoven, geb. te Leiden 1741/7, overl. te Dordrecht 23 Jan. 1773 en 29 Jan. d. a. v., bij avond, in de Kloosterkerk te 's-Gravenhage bijgezet, huwde te Dordrecht 10 Juni 1770 met Hendrik van Ouryck, geb. te 's-Gravenhage 27 Aug. 1733, ontvanger, 12 Sept. 1768 tot veertig-raad te Dordrecht verkozen, welgeboren- of mans-man van den Ed. Hove en Hooge Vierschaar van Zuid-Holland, 15 April 1780 geadmitteerd tot het Groot-Burgerrecht der stad Schiedam, overl. te ....? den ....?, zn. van Mr. Caspar Balthasar Doll van Ouryck, raad, president-schepen en voorzittend burgemeester te Dordrecht, gecommitteerde raad van Holland en West-Friesland, raad ter Admiraliteit op de Maze, hoogheemraad van de Alblasserwaard, enz., bij Anthonia van Wesel. Hij hertrouwde te Schiedam 11 Mei 1774 met Maria Voogd, geb. aldaar 27 Sept. en er ged. 1 Oct. 1732, overl. te dier stede in 1784, dr. van Cornelis, contrarolleur van de Convoyen en Licenten te Schiedam, raad, president-schepen en voorzittend burgemeester, alsmede baljuw en schout dier stad, gecommitteerde raad ter Admiraliteit op de Maze, enz., bij Anna Bakker.
3. Johanna Elisabeth Veldhoven, ged. te Leiden 11 Dec. 1748.
4. Theodora Veldhoven, ged. te Leiden 2 Dec. 1750.
5. Pieter Veldhoven, ged. te Leiden 9 Juni 1752.

Nog kwamen te mijner kennis:

Hendrik van Velthoven, geb. te Leiden, schilder, werd, annos academicos habens, 10 Dec. 1745, onder 't rectoraat van Gerlacus Scheltinga, als student aan 's Lands Hoogeschool aldaar ingeschreven.

Mr. Andries Arnoldus van Veldhoven, geb. te Utrecht in 1763, den 7 Oct. 1777, onder 't rectoraat van Frederik Willem Pestel, als student te Leiden ingeschreven, bekleedde aldaar 'n rechterlijk ambt, werd ten jare 1814 president van de Rechtbank van Eersten Aanleg te Eindhoven, was luitenant-kolonel-commandant der Schutterij aldaar, lid van de Provinciale en Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, lid der Provinciale Commissie van Onderwijs

in het 4de district van dat gewest en ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Uit zijn huwelijk met M. T. B. van Pallandt werd 12 Nov. 1811 te Leiden een zoon geboren (Leidsche Courant).

W. J. K. van Veldhoven van Waalre, werd 24 Mei 1859 lid der Provinciale Staten van Noord-Brabant, voor het hoofd-kiesdistrict Eindhoven.

Jan (van) Veldhoven, 1797—1803 vredemaker te Rotterdam.

Antonie van Veldhoven, geb. te Terheyden, werd 3 Oct. 1803, onder 't rectoraat van Herman Arntzenius, als student in de medicijnen te Utrecht ingeschreven.

J. H. van Veldhoven, 19 Jan. 1804 benoemd tot luitenant der Infanterie hier te lande.

Veldhoven voerde: in rood drie zilveren mispelbloemen (fleurs de néflier).

Wie heeft de goedheid deze bescheiden aan te vullen? Meerdere données zullen welkom zijn aan A. J. E. VAN DER CRAB.

Justina v. Nassau (XLVII, 592). — Vermoedelijk wordt hier bedoeld: Justina v. N., dochter van Willem Maurits en Maria van Aersen van Sommelsdijk, dochter van François, den bekenden staatsman en tegenstander van Oldenbarnevelt, met wie hij 12 Sept. 1631 was gehuwd. Deze Willem Maurits was zoon van Justinus van N., admiraal van Zeeland en gouverneur van Breda, en Anna de Merode. Justina was gehuwd met Willem Adriaan graaf van Hornes, heer van Batenburg, luitenant-generaal in Staten-dienst † 4 Maart 1694. Zij † 21 Jan. 1740 oud 97 j. Van Spaen, Inleiding enz. I, 328; Swalue, Justinus van Nassau, bl. 112; Kok, Vad. Wb. I, 85.

T. H. J. V. W.

Junius-Clandt-de Sandra (XLVII, 579). — Onder de familiepapieren van het geslacht de Marez bevinden zich eenige in het begin van de 18e eeuw neergeschreven aanteekeningen, betreffende de nakomelingen van Susanna de Marez en Jan de Sandra.

Daarin vind ik dat hun zoon Jan de Sandra in 1608 huwde met Maria Fassin uit Keulen, (Jansdochter ex Anna Lenarts), uit welk

huwelijk Henri de Sandra, geb. 4 Maart 1619, ridder van St. Michiel, majoor te paard, commandant van Deventer, een zeer vermogend man, die een inkomen van *f* 30.000 moet gehad hebben, voor dien tijd zeker iets exceptioneels [1]).

Deze huwde 1e met Margaretha Tortorolis en 2e met Maria Leonards, die, naar ik op bladzijde 579 door den heer Junius meegedeeld vind, een weduwe Junius was. Daar de heer Junius haar Leonards of Lenarts noemt, zal zij waarschijnlijk tot hetzelfde geslacht behoord hebben als de grootmoeder van moederszijde van haren echtgenoot, de zooeven genoemde Anna Fassin geb. Lenarts.

Uit het eerste huwelijk van den ridder de Sandra sproten 3 kinderen, waarvan de jongste, Margaretha Barbara de Sandra, de vrouw werd van kapitein Elias Clandt. Haar éène dochter was kinderloos gehuwd met den Groningschen burgemeester Herman Scherff, de andere was de vrouw van Jacob Junius, raad van Delft, gelijk ook op blz. 579 wordt meegedeeld.

Volgens de bedoelde aanteekeningen moeten nu uit dit huwelijk twee kinderen geboren zijn: Jacob Hendrik Junius Taelsman te Groningen en Maria Jacoba Junius, gehuwd met den Groningschen raadsheer Emmen. Wellicht kan deze mededeeling den heer Junius eenigermate versterken in zijn vermoeden, dat de Groningsche rechter een zoon was van het echtpaar Junius-Clandt, en hem eenigszins verzwakken in zijn twijfel of de vrouw van L. H. Emmen hun dochter was. H. J. KOENEN.

Abraham Patras. — Op dezen 24sten Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië vestigt de conservator der bibliotheek te Grenoble en „officier d'Académie", Edmond Maignien, de aandacht in een a° 1892 ter stede bij Joseph Baratier uitgegeven werkje van 47 pp. in-8°. gewijd aan de genealogie van het geslacht, waaruit Abraham sproot. De hiertoe benoodigde „Notes Biographiques et Généalogiques" ontleende hij hoofdzaaklijk aan de archieven zijner stad.

---

[1]) Zou naar hem *de Sandrasteeg* ter stede niet vernoemd zijn? Zoo ja, dan kan men denklijk nog heden het huis, — een kolossaal gebouw, — aanwijzen, waarin hij heeft gewoond. JAC. A.

Als oudst-bekenden stamvader vermeldt hij Reynaud de Patras (de Patrassio), — was hij of zijn eerste voorzaat uit Patras op Morea (Patrae, in Achaje) herkomstig? — 13 Dec. 1408 geadeld door den heer van Dévoluy (depart. der Opper-Alpen), in welke plaats zijn zoon Pierre notaris werd, terwijl zijn kleinzoon Jacques als notaris te Veynes vermeld staat. Dit ambt bekleedden terzelfder plaatse in geregelde volgorde zijne nazaten; totdat Antoine Patras, Abraham's vader, 3 Jan. 1637 zijn notariaat naar Grenoble overbracht. Daar hij Protestant was, liet hij het op bevel van den Staatsraad, in 1682 varen. Antoine († 2 Jan. 1696) huwde tweemaal; zijne tweede gade, Olympe de Blusset [1]), schonk o. a. aan Abraham de geboorte (22 Mei 1671). In de optelling van het achttal kinderen van dezen Antoine stuiten wij op twee punten, die ons duister zijn, en door den heer M. niet worden opgehelderd.

Vooreerst, dat hij in zijn testament, d.d. 5 April 1695, zijn jongsten zoon Jacob „commis *droguiste*" noemt (p. 12), hoewel volgens p. 33 die jongste zoon Jacob (het achtste kind) sedert de herroeping van het Edict van Nantes (22 Oct. 1685) tot aan zijn dood (in 1716) onafgebroken eene militaire loopbaan volgde. Op Antoine daarentegen, van dien Antoine het vierde kind, past volkomen dat „commis droguiste"; want van hem leest men (p. 34), dat hij, in 1685 te Montpellier tot medicinae doctor gepromoveerd, vervolgens benoemd werd tot „agrégé au collège de médicine" zijner geboortestad (Grenoble). Dat onder Abraham's broeders Antoine de geneesheer was, blijkt uit het straks te noemen testament (p. 25).

Het andere ons duistere punt is, dat p. 13 Jeanne als heele zuster van Abraham voorkomt, -- zij moet dan (4 Juni 1672) op ruim veertienjarigen leeftijd gehuwd zijn, aangezien haar vader zijn tweeden echt 4 Febr. 1657 sloot; — ofschoon Abraham in zijn (ons hier meegedeeld uitvoerig) testament d.d. 21 Febr. 1731 haar

[1]) Kan zij eene voorzaat der thans nog te Dordrecht levende Blussé's geweest zijn? Hoewel, het wapen is gansch onderscheiden. Olympe Blusset voerde In rood een dwarsbalk van zilver, met drie palmtakken van goud boven elkander, in 't schildhoofd (Maignien, p. 12 noot 1). Blussé voert In zilver een keper van rood, verzeld van drie vogels in natuurlijke kleur.

(p. 25) nadruklijk zijne „demi-soeur" noemt. Die Jeanne moet derhalve uit haars vaders eerste (17 Juli 1639 met Françoise de Royer voltrokken) huwelijk zijn geboren. Ook had Jeanne meer dan ééne dochter (p. 13), vermits Abraham in zijn testament van Isabeau en Suzanne (p. 26) als dochters dezer „demi-soeur" gewaagt. De heer M. zag dit een en ander over 't hoofd.

Hoe jammer, dat onze auteur van de gegevens van „De Navorscher" XVI, 260 enz., XXX, 497 vg. geen kennis nam, of misschien heeft kunnen nemen. Te meer, omdat hij die gegevens onbewust hier en daar toelicht, soms verbetert. Voor de ibid. XVI, 260 en 290 aangevoerde bron, bijvoorbeeld, „Les Vies des Gouverneurs-Généraux" van Du Bois, is van gewicht p. 22, noot: „Extrait des registres et journaux de la Compagnie des Indes: La notice sur Abraham Patras insérée dans les *Vies des Gouverneurs*, serait erronée, et le libraire n'ayant pu vendre son livre, pour s'indemniser des frais, le fit insérer dans *l'Histoire Générale des Voyages*". Ook is Abraham wel deeglijk gehuwd geweest (*Navr* XVI, 260), en wel (8 Juni 1699) met Gehesia Knipping (dochter van Ernst, politie-secretaris), die hem 5 Juni 1700 eene dochter, Olympe Josèphe, schonk, en 17 December daaraanvolg. te Amboina overleed. Die jonggestorven dochter was 20 Sept. 1702 nog in leven; hetgeen blijkt uit zijnen *Navr* XXX, 498—502 afgedrukten in dato uit Amboina aan Nathanael Gautier, koopman te Amsterdam, gerichten brief, welke zulk een beminlijk licht verspreidt over Abraham's karakter. Noemt deze hem in zijn testament „féu M. Nathanael Gautheer" (p. 26); hij gaf hem niet alleen eerlijk terug wat hij aan opvoedingskosten voor hem besteed had (*Navr* t. a. pl.), maar vergold ook, bij testamentaire beschikking, aan de kinderen van zijn vroegeren patroon (beschermer), na diens dood de van hem genoten weldadigheid. — De in dien brief genoemde „frère de la Rochecourbière" was Jean Pierre Patras surnommé de la Rochecourbière, die in dienst onzer Staten met den rang van kapitein gepensionneerd werd.

Uit de berichten van Maignien, die ons omtrent zijne jeugd minder mededeelt, (p. 16), dan *Navr* t. a. pl., blijkt niet, dat, toen hij naar Nederl.-Indië vertrok, zijne familie te Leiden, en zijne moeder daarna

te Haarlem woonde (ibid. XVI, 353). — Den ibid. genoemden, in 1741 als onderkoopman gerepatrieerden Johan Patras ziet men niet in deze Genealogie vermeld. Hem voegt, dunkt ons, in verband met de uitdruklijke verklaring der straks te noemen briefschrijfster, dat Abraham slechts één gehuwden broeder had, eene plaats op p. 34 onder de kinderen diens broeders (Antoine), wiens gelijknamige zoon († 5 April 1764), de latere burgemeester van Sloten (Friesland) en lid vanwege dit gewest der Generaliteits-Rekenkamer, enz. enz., 23 Nov. 1738 in den echt trad met Magdalena Adriana v. Schinne (dochter van Izaak bij Everdina de Joode [1]), p. 39), de briefschrijfster van *Navr* XXV, 322—25 d.d. 1 Juni 1771 uit 's-Gravenhage, waar zij een door haren echtgenoot gebouwd prachtig huis, later een prinslijk verblijf, bewoonde bij het Lange Voorhout (vgl. p. 42 met *Navr* t. a. pl.). Nu, Antoine, wiens „Journal" ons pag. 36—42 wordt medegedeeld, *kon* bouwen; want hij was de eenige erfgenaam zijns ooms Abraham, die, getuige zijn in ganschen omvang hier afgedrukt testament en talrijke legataire beschikkingen (p. 24—33), een kolossaal vermogen naliet. In „De Protocollen der Helmondsche Notarissen (a⁰ 1595—1798)" door Aug. Sassen ('s-Hertogenbosch, Gebrs Muller, 1890) bl. 133 vindt men, dat Louis Patras, woonachtig te Lyon, 19 Juni 1773 overdroeg aan Piere v. Moorsel en Guiliaume Diddens, kooplieden te Helmond, het vierde gedeelte der gift, aan Louis, bij akte 6 Febr. '71 te Lyon gepasseerd, gedaan door toen (19 Juni '73) wijlen zijn vader Abraham Patras, in leven gouverneur van Batavia. Alsmede, dat in dato (19 Juni '73 Louis aan gezegde kooplieden volmacht gaf tot het verzoeken van een afschrift van het testament van wijlen Abraham en insgelijks om in rechten op te treden tegen Adrienne v. Schinne, eenige erfgename haars overleden echtgenoots Antoine Patras. Beide akten zijn gesteld in het Fransch.

De Patras der complimenten van Onno Zwier van Haren (*Navr* XVII, 34) is geen zoon, maar een tante-zegger dezer briefschrijf-

---

[1]) Zie omtrent de Joode mijne aanteekening in mijn „De voormalige heer schap Malsen en het Geslacht v. Malsen" (Leerdam, Ter Haar en Schuijt, 1894) blz. 99—103.

ster geweest, nml. Nicolas Joseph, zoon van François (broeder van haren echtgenoot), die, 8 Jan. 1746 te Grenoble geboren, in Hollandschen Statendienst trad, en in 1787 als kolonel der (lijf-)wacht (gardes) van den Stadhouder, gepensionneerd, zich in zijne geboortestad vestigde, werwaarts hij Abraham's fortuin overbracht. Hij, 5 Dec. 1815 aldaar overleden, was het laatste mannelijk oir. Zijne grafzerk bestaat nog. Zijne eenige dochter huwde den baron Chovet de la Chance, wien zij drie dochters schonk en éénen zoon. Deze, Louis Albéric, geb. terzelfder plaatse 19 Dec. 1833, is dan nog thans de eenige vertegenwoordiger der familie Patras.

Het is waar, als gouverneur-generaal heeft de in 1735, als opvolger van Dirk van Cloon (*Navr* XVI, 260, aan wiens weduwe Antonia Adriana Lengelé hij zijne koets met twee paarden vermaakte), bij loting tegenover Adriaan Valckenier, tot die hooge waardigheid verheven, en reeds 3 Mei 1737 te Batavia gestorven Abraham Patras niets bijzonders verricht [1]). Doch de tijd van zijn bestuur was hiertoe veel te kort. Ook hadden zijn bedrijvig leven en veelvuldig reizen onder de tropen reeds in 1729 hem aan zware ziekten blootgesteld (p. 35), zoodat tijdens zijne benoeming zijn gestel reeds hevig geschokt was. Doch zóoveel gaat, getuige de vóór ons liggende biografie, zeker, dat hij, die in 1690 als gewoon soldaat dienst nam bij onze O.-Indische Compagnie, deze altoos trouw en eerlijk heeft gediend, in zijne verschillende ambten veel goeds tot stand bracht, en door zijn beminlijk karakter overal aller harten, inzonderheid die der inlanders, won. Aan zijn talrijken slavenstoet schonk hij, bij voorbeeld, bij testament de vrijheid.

Ook dit staat vast, dat de heer Maignien, die zijne brochure met een authentiek portret van dezen hoogwaardigheidsbekleeder verrijkte, — een conterfeitsel, onder welks attributen zelfs de dobbelsteenen niet zijn vergeten, — in deze „Notes Biographiques et Généalogiques" eene gewenschte bijdrage geleverd heeft tot de historie der Réfugiés, die welkom zal wezen aan de Commissie voor de Waalsche Kerken in ons vaderland.

---

[1]) Opmerking in de „Algemeene Nederl. Encyclopedie" (Zutphen, Plantenga; Leiden, Sijthoff, 1867) XI, 224.

Nog dit. De schrijver kent aan deze familie Patras hetzelfde wapen toe, dat Rietstap's Armorial 1e éd. voor Patras (Pays-Bas) aangeeft; alleen de sterren zijn bij hem zes-puntig. Ook het helmteeken verschilt, bestaande bij hem in vleugels van zilver, overtopt met de gouden ster van het schild. Het wapen van Patras de Langes was gevierendeeld van Brunel, Blusset, Rosier en Blanluz, met Patras als hartschild, en de vijfpuntige ster als helmteeken. — Een geheel ander wapen heeft, volgens den Armorial, Patras de Campaigno (in Gascogne en Picardië).

Chorier's „Histoire du Dauphiné" (Grenoble 1661), — vgl. *Navr* XVI, 290, — heeft onzen auteur denklijk niets bizonders voor zijne genealogie opgeleverd, daar hij dien foliant niet aanhaalt.

Ek-en-Wiel. JAC. ANSPACH.

J[ker] **Pieter van Brederode** leefde op het einde der 17e eeuw te Amsterdam en schijnt zich volgens de MSS van Rijckhuysen, berustende in de Leidsche universiteitsbibliotheek, zeer veel met genealogie te hebben bezig gehouden. Wat is omtrent hem bekend? bestaan er nog vruchten van zijn arbeid? — Als bijzonderheid laten wij hier volgen een afschrift uit R.

„De Heer Schepen Witzen verhaelde aen Pieter van Brederode „dat zijn konst hem wel 4000 gld gekost moest hebben. Ik zeyde „dat ik dat niet en wist, hebbende iets gekogt stelde of 't „verdronken was. Ik zeyde dat ik so veel niet en soude besteden, „want als men 't verkoopt weynig gelt maakt. En veel luyden „door geruineert waren als Hylson (Wulson) Sr de la Colombière, „ridder van St Michel.

„Eenen ..... Ackerlaken omtrent 20000 gld daer van den Heuvel „Schilder in den Haeg voor heeft gegeven ont(rent) 200 gld en al „zijn tekeningen toe, moest voor soldaet gaan dienen.

„De Heer van Beeck baron van Leefdael tot Delft heeft het „werk van Butkens, kost hem omtrent 20000 of 12000 gld en is „nu uyt de hand te koop".

Denkelijk een handschrift van Ch. Butkens.

Rijswijk. A. A. V. V. O.

Wapen van IJsselstein (XLV, 522). — De IJsselstein's, uit Egmond gesproten, voerden volgens een MS. van Philips baron van Leefdael, Gekeperd van goud en rood, de driehoek gevormd aan de schildpunt groen; in het hart van het schild een schildje met het gedeelde wapen van Gelre.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Roorda. — Behoorden de Roorda's, die in de 16e en 17e eeuw erfgezeten waren te Grouw, en wier plaats Roorda aldaar nog heden in wezen is, tot het bekende adellijke geslacht van dezen naam? W.

Roeck (XLVII, 571). — Margaretha Roeck huwde te Deventer 16 Jan. 1716 Jacob Reinders van Brienen, geb. te Arnhem 6 Apr. 1698, stierf 1730, kapitein, zoon van Jan van Brienen en van Johanna Elisabeth de Beyer.

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Van der Meer (XLVII, 486, 487). — *Quirina Quirijnsd v. d. Meer*, geb. 8 Aug. 1564, jongedochter wonende aan de Oude Delft, huwt den 6 Nov. 1583, Hendrik Joostensz, weduwnaar, brouwer in „de Harn." (Trouwboek van Delft).

Adriaan Jansz. v. d. Meer, in 1589 naar den Haag vertrokken, weduwnaar, huwt te Delft 1 Juli 1582, Grietje van der Houven Floris Anthonied, weduwe, mede wonende in de Haghe. (idem).

Veenendaal. W. DEN HENGST.

Vos(ch) v. Avesaet (XLVII, 337). — Men verwijst mij naar v. Spaen, „Inleiding tot de Hist. v. Geld.", III, 391: „Van dit geslacht staan verscheiden leden tusschen 's Lands Edelen; zij voerden voor wapen: „Gueules au lion couronné naissant d'argent. Een geslacht v. Vos heeft den toenaam van v. Avesaet aangenomen, dat hetzelfde wapen voerde, echter met verandering van coleuren". Men schrijve dus „Vos(ch) v. Avesaet", en niet „Vos(ch)

van Avesaet". Den naam V. treft men beurtlings als „Voss" en „Vosch" aan; gelijk leert „Algem. Nederl. Familieblad" 1886, blz. 274, waar men aantreft:

1522. Jan Voss v. Avezaet.

1546. Jan Voss Janszn v. A.

1554. Hendrik Voss Janszn v. A.

Vermoedlijk een vader en zijne beide zonen.

1586. Henrik Voss Hendrikszn v. A., vermoedlijk een zoon van dien van a° 1554.

1641. Hendrick Vosch Hendrikszn v. A., vermoedlijk een zoon van dien van a° 1586. Zijn zoon

1641. Jo^r^ Floris Vosch, komt in 1666 voor als Floris Vosch v. A. tot Zuiderweert, gehuwd met Anna Sybilla v. Langen. Zijne zuster was

1667. Anna Vosch v. A., dood in 1682, gehuwd met Hillebrand v. Udelsheim tot de Leemkuijl. Hare dochter

Elisabeth huwt in 1682 Jo^r^ Johan Hendrik Drost, heer tho Steghe.

Wapen: een halve leeuw. Helmteeken: halve vos tusschen twee vleugels. Dus, afwijkend van Rietstap's Armorial, die aan dit geslacht toewijst In goud dwarsbalk van rood, verzeld in 't schildhoofd van een halven leeuw van zwart, geklauwd en getongd van rood, gekroond van goud, uitkomend uit den balk. Gekroonde helm, *zonder* helmkleeden. Helmteeken: een uitkomende vos van natuurlijke kleur. Schildhouders: twee vossen van nat. kl., met doorgeslagen staart.

Maria Anna Vosch v. A. won bij Jean Boddens Mr. Thomas Adriaan Boddens, geb. 30 Mei/Aug. 1721, o. a. burgemeester van Utrecht, gehuwd 11 Maart '60 met Wilhelmina Lucia v. Alphen (J. H. Scheffer's „Familie-Archief" in „Algem. Nederl. Familieblad" 1883/84 n° 138 blz. 1b). Aan eene alliantie Boddens-Vosch v. A., zonder meer, herinnert ook „Maandblad de Nederl. Leeuw" XIV (a° 1896) blz. 51.

Michiel Vos van Avezate (*sic*). Zijne weduwe Adolfine Henriette Hermanna Putman † 26 Oct. 1817, oud 82 jaar, hertrouwt Dec.

1774 te Gorsel Gerhard Anton Menninck, burgemeester van Deventer († 8 Aug. 1796), weduwnaar van Hardewig Wijnanda Luloffs. Moeder van

H. C. Vosch van Avezaat, 26 Oct. 1817 weduwe van den kapitein Johan Michgorius [Mr. J. v. Doorninck, „Geslachtk. Aanteekk." (1871) bl. 747]. JAC. A.

Bax. — Omstreeks 1690 zijn eenigen van deze familie, wier leden zich toen noemden *Baeks*, naar Engeland overgestoken, waar zij den naam *Bax* aannamen. Één (of eenigen van hen) is later weer naar Amsterdam (of een andere stad in Holland) teruggekeerd. Zijn er nu nog afstammelingen van dezen persoon in Nederland, en zoo ja, waar?

Chester. S. B. J. BAX.

Van der Burch (XLVI, 660). — Den Heer K. zij medegedeeld, dat Jacobus van der Burch te Amsterdam in het bezit is van eene zeer goede genealogie van zijn geslacht, waarin hij wellicht nog het een en ander kan vinden tot aanvulling der leemten door hem bedoeld.

Den Haag. J. C. G. H. V. H.

Versluys (XLVII, 654). — Cornelia Johanna Versluys, geboren te Middelburg den 17 Juni 1795, overleden te Elburg den 27 Juli 1847, trouwt te Middelburg den 1 Mei 1818, Johan Radermacher Schorer, predikant te Harderwijk, overleden te Harderwijk den 14 Febr. 1840.

Den Haag. M. P. SMISSAERT.

Duerkant. — Men wenscht gaarne te weten 1e of er nog afstammelingen bestaan van dit o. a. te Woerden, te Amsterdam en in de Vereen. Staten gebloeid hebbend geslacht. — 2e Hoe het helmteeken was van het wapen door de D. gevoerd, beschreven bij Rietstap, die het helmteeken onvermeld laat. DE K.

Willem Dirksz Duerkant was o. a. schepen te Woerden tot 1609, daarna tot 1621 te Amsterdam.

Nobel. — Heyndrick Willemse Nobel komt sedert 1618 voor als Raad en in 1621 als bewindhebber V. O.c. in de Vroedschap te Rotterdam. Overleden 1648.

Mr Willem Nobel in 1662 als Raad in de Vroedschap, overleden 11 Maart 1667.

Zij voerden tot wapen: Een zilverveld, beladen met een zwarte bloempot met 2 dito ooren, in welke 3 takken v. een oranjeboom, aan elk van welk een oranjeappel.

Te 's Gravenhage komen voor als lid v. de Rekenkamer in 1633 Hendrik Nobel en o. a. in 1629 Johan Hendrikxsen Nobel als Schepen.

Kan iemand iets naders omtrent deze personen mededeelen?

H. C. O.

Aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam. — Verzoeke beleefd opgave van de namen der Regenten en de Regentessen van het Aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam (thans het Paleis van Justitie) gelegen op de Prinsengracht tusschen de Leidschegracht en Leidschestraat te Amsterdam, van de oprichting tot de opheffing, liefst met de datums van benoeming en van aftreding.

Nijmegen. C. BORMEESTER.

Versluys. — Cornelia Johanna Versluys, geb. te Middelburg den 17 Juni 1795, overleden te Elburg den 27 October 1844, trouwt te Middelburg den 1 Mei 1818 met Johan Radermacher Schorer, predikant te Harderwijk († 14 Febr. 1840), hertrouwt 12 Januari 1844 te Doornspijk met H. L. Sels, Weduwnaar van J. E. Lewe van Nijenstein.

Middelburg. JHR MR E. P. SCHORER.

Van Lodesteijn. — Gaarne verneemt ondergeteekende eenige bijzonderheden (of aanwijzing van geschriften, in welke zoodanige bijzonderheden te vinden zijn) aangaande het oud Delftsche geslacht van Lodesteijn en deszelfs wapen.

Bekend zijn hem uit De Navorscher en van elders de navolgende personen:

Everaert v. L., een vertrouwde van Prins Willem I, tijdens het begin van den 80jarigen oorlog te Delft woonachtig (Nav. XLVII, pag. 381).

Jan v. L., de seylmaecker, volgens Nav. XLVII, pag. 488, de tweede maal gehuwd met Jacomina van Bleyswijck en bij deze de vader van

Cornelis v. L., zoutzieder, in 1622 kerkmeester en regent der charitaten te Delft, gehuwd met Sophia v. d. Meer v. Berendrecht Joost[d]. Deze Cornelis wordt daar aangegeven als geboren te zijn den 2 Juni 1592.

Vrage: Is Jan v. L., de zeilmaker, dezelfde persoon als Jan v. L. Jacobsz die den 4 Jan. 1587 huwde met Anna Govaerts van Beaumont? (Nav. XLVI, pag. 153). Indien ja — dan moet, indien de geboortedatum van Cornelis v. L. juist is meegedeeld, deze een zoon zijn geweest uit het eerste en niet uit het tweede huwelijk. Anna Govaerts toch was in 1592 nog in leven. In April 1597 deed zij, gelijk mij gebleken is, professie van de Religie. Ook was hun huwelijk toen niet ontbonden.

Joost C. v. L., geb. te Delft 7 Jan. 1584. Gehuwd met Maria van Voorburg, geb. 10 Nov. 1587. Hij komt voor als burgemeester van Delft.

Hunne kinderen:

a. Jodocus v. L., (in de geref. kerken bekend als „vader Lodesteijn") geb. te Delft in 1620. In 1644 predikant te Soetermeer, in Sluijs 1650, in Utrecht 1652, waar hij 6 Aug. 1677 overleed.

b. Dirk v. L., Veertigraad, Schepen, Bewindhebber der O. I. Maatschappij enz. te Delft. Huwt den 28 Nov. 1662 Amelia de Berg.

c. Catharina v. L., geb. 28 Aug. 1627 te Delft. Gehuwd met Michiel Vrouling, dien zij overleefde.

Veenendaal. W. DEN HENGST.

Leeuw met vrouwenhoofd. — Deze zelden voorkomende heraldieke figuur treft men aan op eene grafzerk van Cinna de Varila, gade van Rudolf Ziegeleres, uit den jare 1370, in de zoogenaamde

Saalfeldsche kapel der Barrevoeterkerk te Erfurt, links van den ingang. Uit „Der Deutsche Herold” XXVIII, Oct. 1897, N°. 10. S. 146. JAC. A.

Major van Nederbetuwe. — Men stelt mij thans hoogst welwillend in staat, op de jaren geleden door mij in dit maandschrift (*Navr* XXIX, 389) hieromtrent geplaatste vraag een afdoend antwoord te geven. Barend (of Bernard) Cock, scholtus van Zoelen en de Avezathen, wordt in 1637 bij zijn huwelijk met Geertrui v. Benthem getiteld „majoor der Nederbetuwe”. Hij was 1637—82 scholtus, '59—70 ontvanger der hoofden en kribpenningen van Neder-Betuwe, als wanneer zijn zoon Dr. Jacob „hem in den ontfanck is gesurrogeert”, volgens eigenhandige verklaring door hem 20 Mei 1683 afgegeven. „Na den vrede van Munster” in 1648, — zegt Aitsema, „Saecken van Staet en Oorlogh” III, 359, — „werden de tractementen van de drie ambtlieden van Over-Betuwe, Neder-Betuwe en Tielerweerd, als commandeurs over de redoutes in die ambten, — er waren in 1626 eenige redoutes in Neder-Betuwe aangelegd (Rink, „Beschrijv. van Tiel” 1836, blz. 78), — niet meer uitgetrokken, vermits daer geen besetting meer is”. Insgelijks werden ingetrokken de vier majoors of wachtmeesters aldaar. In 1689 kon gezegde Barend Cock derhalve den titel van Majoor niet meer voeren.

De majoor of wachtmeester had onder den amptman het toezicht op de bezettingen en op de redoutes, gelijk de stadsmajoor het toezicht had op de des nachts de wacht betrekkende burgers [„Ordre van den Magistraet der stadt Tyel, waernaer de borgerye haere wagten sullen hebben te reguleeren” a° 1676, art. 13]. „Burgemeesteren”, — zegt Hans Bontemantel in „De Regeeringe van Amsterdam a° 1653—72” (Den Haag 1897, I, 215), — „stellen den wachtmeester ofte majoir aan”.

„Van de burgerwacht houden alle nachten onder bevel van een *opperwachtmeester*, die men *majoor* noemt, een aantal op het Raadhuis de wacht” (Simon v. Leeuwen, „Korte Beschrijving van Leyden”, 1672, blz. 168).

Te Arnhem stond aan het hoofd der politie, onder oppertoezicht van den regeerenden Burgemeester, een *stadsmajoor*, later *schout*, die op zijne rondgangen in het Schependom, werd bijgestaan door een diender" (Staats Evers, „Beschrijving van Arnhem", blz. 58). Hier ter stede stond hij dus niet in betrekking met de burgerwacht.

JAC. A.

Duitsche Balije. — In welk jaar heeft men de vereischten tot toelating in de Duitsche orde, Balije van Utrecht, van 8 op 4 adellijke stamdeelen gebracht? In Weenen worden nog de 8 adellijke stamdeelen vereischt.

Den Haag. L. N.

Tot 1671 werd ter toelating eens ridders vereischt: 1e Het bewijs van wettig gesproten te zijn uit een oud adellijken riddermatigen stam, van vier vaderlijke en vier moederlijke riddermatige kwartieren van Duitsch bloed. Bij beslissing van het Groot-Kapittel in 1671, werd het getal der kwartieren op zestien gebracht, dat dan ook tot het laatst vereischt werd. De Balije v. Utrecht alléén behield de oorspronkelijk vereischte vier adellijke stamdeelen. (Zie d'Ablaing v. G. De Duitsche Orde. 's Grav. 1857, blz. 152, 184, 342); de Wal, Recherches sur l'Ordre Teuton. Mergentheim 1807, T. II, p. 95 ss. RED.

Johanniter-orde. — In den laatsten tijd leest men menigmaal van adelijke personen die de kon. toestemming ontvangen om te dragen de versierselen der Johanniter-orde (Balije van Brandenburg) hun door Z. M. den Koning van Pruisen geschonken. Mij is medegedeeld dat het verkrijgen van die orde slechts een kwestie is van het betalen van geld — wat ik gaarne aanneem, met het oog op de personen, die worden benoemd om reden, dat daartoe nooit worden benoemd adellijke personen, die onbemiddeld zijn. Gaarne zou ik willen verzoeken, mij in te lichten op welke wijze en voor welk bedrag bedoelde versierselen zijn te verkrijgen.

D. DE G.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA [1])

DOOR

H. DE JAGER.

XX.

„Men heeft na 's Dichters dood onder zijne papieren een geschrift gevonden, dat den ijsselijken toestand, waarin hij zich op dat tijdstip (a°. 1810) bevond, maar ook geheel de richting van zijnen geest, en bovenal de krachtige hand van dien God, aan Wien hij ook bij den rand dezes afgronds zich vasthield, of liever van Wien hij vastgehouden werd, ontzettend maar kenmerkend uitdrukt. Het was eene roepstem uit de benaauwdheid des harten, om toch van het dreigende denkbeeld van zelfmoord verlost te worden; — het was een protest, midden onder de aanvechting, tegen den gruwel van elken aanslag op eigen leven, bij het besef der mogelijkheid, dat één oogenblik van zwakheid, van ijlhoofdigheid, hem in dat verschrikkelijk tijdsgewricht daartoe zoude *kunnen* vervoeren."

Aldus schreef Da Costa op blz. 107 en 108 van zijn „Overzicht van het leven en de werken van Mr. Willem Bilderdijk en Vrouwe K. W. Bilderdijk." In zijn „De Mensch en de Dichter Willem Bilderdijk" kwam Da Costa nog eens op het nagelaten geschrift des Dichters terug. Na van Bilderdijks zwaren strijd in 1810 te hebben gesproken, schreef Da Costa op blz. 250: „Volle twee en twintig jaren na dien heftigen hoog gedenkwaardigen kamp, had er een andere boedelbeschrijving in het huis van Bilderdijk plaats. Het was in zijn sterfhuis te Haarlem. Daar waren in de Lentemaand van 1832 in een kleinen kring vergaderd de oudste der

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 707.

dochteren, de jongste der zonen, eenig overgebleven kinderen uit Bilderdijks eersten en tweeden echt, met eenige vrienden, in onderscheidene betrekking aldaar geroepen, Carbasius met Da Costa, de Notaris (mede een hartelijk vereerder van Bilderdijk) Walaardt Sacré, en de Procureur Willekes, insgelijks in de laatste jaren van des Dichters leven, huisvriend. Bij het uitzoeken en schikken van Brieven en papieren wordt een Opstel gevonden, straks onder aller gespannen aandacht gelezen, van des Ontslapenen eigene hand. Het was gedagteekend van die ontzettende Lentemaand van 1810, met het altijd zich gelijk blijvend keurige schrift van Bilderdijk op twee vellen in vieren gevouwen, en met dit opschrift van buiten: Na mijn dood te openen. — Ik vergeet het oogenblik nooit. Ingespannen en hijgend werd iedere volzin, iedere uitdrukking gevolgd, — de voorlezing door tranen telkens afgebroken; — een kreet van smart na de voleinding gaf allen een weinig lucht!"

Na de voorlezing van het stuk werd het met toestemming van de aanwezigen door Mevrouw Burghardt als oudste dochter benaderd en deze gaf het aan Mr. J. W. Willekes, die het aannam met de belofte te zullen zorgen, dat het handschrift „bij zijn afsterven vernietigd werd." De belofte werd niet nagekomen. Op de lijst van MSS. van wijlen Mr. W. Bilderdijk, in de nalatenschap van Mr. J. W. Willekes, en door den overledene bij testamentaire beschikking aan Mr. J. van Lennep gelegateerd, staat het merkwaardig opstel onder N° 20 vermeld.

B. Klinkert ontving van Mr. J. van Lennep het opstel ter lezing en hem werd de vrijheid gegeven, er een afschrift van te maken voor zich zelven. Het door hem vervaardigde afschrift berust in de Bibliotheek van de Kon. Academie te Amsterdam, maar het origineel wordt aldaar niet gevonden. Van meening dat de Academie er de eigenares van was, verzocht ik het door bemiddeling van één harer leden ter inzage, maar wat mij ter inzage gegeven werd, was het afschrift van Klinkert, en niet het origineele stuk, een MS. „op gewoon postpapier (4to formaat) in het altoos keurig schrift van Bilderdijk, van het begin tot het einde met eene duidelijke en vaste hand geschreven." Door Dr. Kollewijn is in zijn

werk over Bilderdijk, Deel I. bl. 425, in een noot medegedeeld, dat „op de auctie-Cobet (22 Maart 1890) geveild werd een onuitgeg. HS. van Bilderdijk over den zelfmoord." Misschien dat wat toen geveild werd het HS. van B. is geweest. Evenals Klinkert was mijn Vader in de gelegenheid er een afschrift van te maken. In zijn werk „De Mensch en de Dichter" gaf Da Costa een gedeelte van het opstel. In zijn geheel laat ik het hier volgen, bijna geheel naar het keurig afschrift mijns Vaders.

DE ZELFMOORD.

Over de geoorloofdheid of ongeoorloofdheid van den Zelfmoord te redentwisten is dwaasheid. — Niemand is er ooit toe gekomen dan uit wanhoop; en altijd was hy een gevolg van de overlading der levenssmarten, boven de kracht van geest om ze te dragen.

Weinigen dreef er eene onmatige en kwalijk bezonnen eerzucht toe; doch dit getal was zeer klein, en tot zoodanig eene dwaasheid moet men Filozoof zijn. Voor my, ik ben dit niet, wilde het nooit zijn, en zou my schamen, mijn redelicht tot zoo verr' te dooven, om ooit uit de Filozofie iets stelligs te maken, daar zy bloot tot ontkentenis van schijnbaarheden geleidt of geleiden kan, en juist altijd tot het tegendeel gebracht is geworden.

Ik ben Christen, en bid en hoop vergeving ook voor mijne beste verrichtingen; durf en mag ik het ook voor dezen stap doen? Deze vraag heeft my lang bezig gehouden, en ik heb haar nooit tot mijne voldoening kunnen oplossen. — Alleen het bekende: *si dubitas, abstine* heeft my nu ruim vijftig jaren het leven doen voortslepen; want de tyd heugt my niet (en my heugt van mijn vroegste kindsheid af) dat ik het leven niet als ondragelijk voor my beschouwde, en over het afleggen daarvan mijmerde.

Ook nog dit oogenblik wederhoudt het my: maar eene nieuwe vernieuwing van 't gevoel van mijn toestand, die in mijne zwakte van lichaam en geest ieder oogenblik plaats kan vinden, kan (en ik moet het verwachten) de last my derwijze verzwaren, dat geen

geest, als de mijne thands geworden is, tot zoo lang bestand blijft, dat de aanval van razerny afneme, waarin dat gevoel my nederwerpt. — Te na ben ik hier aan geweest, en te veelvuldige malen, om my voor te stellen, dat ik 't ieder reize te boven zou komen; en zelfs heb ik naauwlijks kracht meer om dit van God te bidden of te verlangen. — Te lang heb ik met de Voorzienigheid reeds als getwist over het zoo geweldig uitrekken van een Leven, dat my 't uitzicht (schijnbaar zeker, doch by de uitkomst zoo bedrieglijk bevonden!) waarmeê ik my een halve eeuw troostte en moed gaf, 't uitzicht op een spoedig einde alleen verduurbaar kon maken, toen zelfs, toen ik eindloos minder leed dan nu tegenwoordig, daar zich alles vereent, om my tegen dit mijn bestaan meer en meer te verbitteren.

Het is dus te wachten, dat ik mij den een of anderen dag tot den laatsten eens levens make, in ellende en jammer doorgebracht, en dat, ware 't ook in plaats van met alle de door my doorgestreden rampen, met alle zoogenaamde genoegens der aarde opgevuld, my nog altijd onlijdlijk geweest zoude zijn. Hetzij dan uit natuurlijken aanleg van ziel, hetzij uit gevolg eener verkeerde opvoeding.

Ik begeer niet, dat iemand my wettige in dien afkeer, die verwensching des levens, die my, van mijne eerste kennis af, eigen is, veelmin in den stap, waartoe dit gevoel my gereed staat te brengen. — Ik streel my ook niet met het denkbeeld van beklaagd te worden, wanneer ik er niets van gewaar worde, of die gewaarwording ten minste my (naar ik 't inzie) niets genoeglijks aanbrengen zal. — Maar zoo lang men leeft, gevoelt men betrekkingen, en zelfs in zijne laatste oogenblikken wenscht men niet miskend te worden van die weinigen, voor wien men niet onverschillig is. Van daar dit Geschrift op den rand des Grafs, of liever op dien des oninzienbaren afgronds, dien ik sta in te treden, geschreven.

Geene der zoogenaamde genoegens van 't leven heb ik ooit kunnen smaken. Uit medelijden, en somtijds uit erkentenis voor degenen, die my eenig genoegen trachtten te doen, hun die er zich in vermaakten, met een zachten grimlach toe te lachen, was al wat

ik ooit vermocht. — Huisselijk geluk en liefde was 't eenige voor my, maar niet genoeg, zonder bewustheid van nuttig te zijn: 't geen mijn hoofdpunt was, waarom alle bewegingen mijner ziel rondgedreven wierden. — Wat leed ik niet, wat deed ik niet voor het een en andere! Hoe wierden de opofferingen voor beide beloond! Toen ik 't eerste bereikte in een verr' gevorderden ouderdom, moest het my hier verwoest worden, tevens met het uitzicht op 't laatste. — Mijne Egâ, die ik aanbid, die voor my alles heeft opgeofferd, moest ik zien (en ik zie het ieder oogenblik meer en sterker) vergaan en verkwynen in die onverduurbare kwellingen, die mij het verstand verwoesten; terwijl ik herwaarts gelokt onder belofte van hetgeen het eenige was, dat my trekken kon, dat my voor my-zelven belang kon inboezemen, en waarvan ik tot heil der wetenschappen en Vaderland eene mooglijk onverbeeldbare partij zou getrokken hebben, tot een verachtlijken doodeter gemaakt ben, en geworpen in een poel van jammer; naamlooze beslommeringen, waar ik niet voor gemaakt, waar ik niet vatbaar voor ben, die my ieder oogenblik den doodsteek op nieuw geven, en waarvoor ik koze naakt rond te bedelen, indien ik slechts kiezen mocht. Vrouw en kinderen hebben my verraden — zy alleen, die my lief heeft, die alles voor en met my lijdt, blijft my by, om gruwlijker uit te staan, dan ooit aan de menschheid werd opgelegd, door erger dan beestelijke razernij. — En thands, in een duizendmaal erger staat verzonken, dan waarin ik herwaarts kwam; thands buiten staat naar elders te trekken, thands my-zelven, beide naar lichaam en geest, onmachtig, begaven zy my, die my zooveel beloofden, die my met beloften en weldaden vasthielden, wanneer ik terugkeeren wilde en kon. — Thands laat men my van alle kanten besteelen, bedriegen, mishandelen, verdrukken, en met zes duizend gulden 's jaars inkomen van behoorlijk voedsel en deksel verstoken, het uur vervloeken, dat ik Holland weêrom zag. — Den zieltogenden drenkeling bindt men met de voeten in het water, aan een op den oever staande boom, om in dubbelde, ja tiendubbelde smarte langzaam te sterven, daar hy anders òf een zachte en spoedige dood had gevonden, òf zich op den wal geworsteld en verder

gered had. — Daar ligt hy nu buiten mooglijkheid van behoud, en nog rekenen zy het hem als een weldaad toe, die hem ophaalden en vastbonden. — Daar ligt hy, en elk werpt hem met steenen en vuiligheden, die hy met gebonden lichaam niet afweeren kan.... De oudste en gewis hartelijke vriend, die dit weet, maakt er een voorwerp van spotterny van, omdat hy zich geen denkbeeld kan maken van zoodanig eene gesteltenis, of van iemand, die onbekwaam is zich met iets wat het leven raakt op te houden en alleen in zijn eigen bijzondere hoofdstof moet omzwerven. — Anderen meenen, dat het wel is, als men een inkomen heeft, waarvan zy ieder veel ruimer en rijkelijker zouden leven, dan my ooit zou kunnen gelusten: even of dat inkomen niet een hoofd en oog en ervarenheid vorderde, en meer naar mate het grooter is, om er niet nog veel armer door te zijn, dan of men niets had. — Even of niet, ieder reis dat de betaling achterwege blijft, een zoo ellendig, eerloos en verbeestelijkt volk als dit geworden is, en dat geen ziel heeft dan voor geld, dadelijk aan 't schreeuwen moest gaan, en by alle andere noodzakelijke beslommeringen des levens, die rust en leven verstoren, nog dat verfoeilijk geschreeuw voegen *om geld*, dat ik toch niet maken kan noch wil. — Iets dat overal meer dan genoeg was, om iemand, die voor geheel iets anders leeft, volstrekt razend te maken; maar hier, by den duivelenaart, die dit volk heeft aangetrokken, en waardoor het my als eeuwig voorstander van de Monarchij, en aartsvyand in 't hart van al wat naar republiek zweemt, tot een voorwerp van zijn helsche kwaadaardigheid te nemen, en zelfs in mijn eigen woning my geen rust te laten van allerlei beleedigingen, waarvan de minste duizendmaal erger is, dan moord of vergiftmenging. — Ik heb het, toen ik een kind was, reeds gezien, en gezegd en gedaan wat mooglijk was om er voor bewaard te blijven, dat in dit Land, gesteld, zoo als het toen was, het leven niet mooglijk is zonder financieren, en nu is het niet mooglijk zonder geheel financier te zijn, en het financieren tot zijn hoofdvoorwerp te maken. -- Wat Christen dan, wat mensch kan hier leven? — Of wie, die gevoelt, dat hy voor geen aardschen draf, maar voor zielbestaan vatbaar is?....

Ik heb kunnen arbeiden, nacht en dag arbeiden, om vrouw en kinderen te onderhouden, en gezegend en zoet is zulk een arbeid. — Maar men heeft my daar uitgescheurd, om my tot den bedelbrok te brengen: en die beten vallen hard, ja verworgen, onder wat naam zy ook gaan; maar zoo ik, om die dan nog in al haar bitterheid te genieten, financieren moet, by gebrek aan geregelde betaling, en my tot het laagste, wat de duivel ter verdoeming des menschdoms heeft kunnen uitvinden, verlaagd zien, vaarwel dan dat geld, met den vloek geteekend, die [1]) my op het hart brandt!....

Is my, in mijn onvergelijkbaar verval van Geest- en Lichaamsvermogens, niet meer mooglijk geworden te leven, zonder dat geld; heeft men door allerlei ziels- en lichaamsfolteringen het zoo verr' gebracht in dien verfoeilijken jammerpoel, die nu Holland heet, — welaan dan! — Sterven is dan de eenige toevlucht, dewijl er niets anders overig is.... Sterven wy!....

Zoo is, en zoo moet natuurlijk de uitslag zijn van alle overdenkingen over mijnen toestand. — Of hy juist zij, weet God; ik niet, die niet meer denken of redeneeren kan, maar in mijn gevoel, gevoel van het hartverteerendst jammer verzwolgen word. — Ik tracht, en dit weet Hy die alles weet, my in geen wanhopige uitersten toe te geven. — Ik stel my Gods Voorzienigbeid voor, Zijn macht om uitkomst te geven, dan zelfs als het minste uitzicht op uitkomst verdwenen is. — Ach! zoet, onvergelijklijk zoet is my dit denkbeeld geweest, zoo dikwerf in mijn Ballingschap alles my faalde. — Door dit gesteund, kon ik hongrig den behoeftigen mijn laatste duit overgeven, en dan blijmoedig inslapen, verzekerd dat God my in den aanbrekenden morgen in mijne behoefte niet vergeten zou. Maar ik was toen niet blootgesteld aan den helschen aanblik van helhonden, als die hier my van alle kant aangrimmen; wie te zien of van hun te hooren my erger dan duizend dooden is. — De verwoesters van een eertijds zoo gelukkig Vaderland, verwoesters van Godsdienst, eer, zeden en waarachtige kennis, duivelsche duitschenslaven, die Holland van den aardbodem uit-

---

[1]) In het afschrift van Klinkert staat *dat*.

geroeid hebben, en God ter verdelging uitgedaagd van een Land vol gruwelen, waaraan nog verknocht te zijn, voor Hem (ik gevoel het) strafbaar is, en my waardig maakt dat ik lijde. —

Ja, ik gevoel het, verga dan dat Land! — Verga zijne gedachtenis! — en ik, die er drie-en-vijftig jaar voor geleefd heb!....

Ik stel my voor, dat ik ten aanzien der macht die alles bestiert, niets verdiene, niets waardig ben, my blijmoedig moet opofferen aan haar oogmerken.. En ach! mijn hart doet dit gaarne, kon het zich slechts opdringen, dat mijn [leven] [1]) voor ietwas ter wareld nuttig is. Het verstand doet my dit van achteren opmaken. God wil het, dus is het goed.

Maar hoe vele oogenblikken, waarin deze waarheid voor mijn oog verduisterd is. En die oogenblikken vermenigvuldigen daaglijks.

Wat my God oplegt is plicht te dragen; ja dan ook zelfs, als Hy my aan den willekeur des afgronds ten speelbal geeft. — Ik weet en gevoel dit als schepsel, als mensch, als Christen vooral. — Het is lafheid tevens en wederspanningheid, er zich aan te onttrekken; en immers hoe lang het dan ook duren mag, 't is een tyd, die uit oogenblikken bestaat, welke in zich-zelven kortdurende en in hun aantal beperkt zijn.

Ach! hoe dikwijls heeft deze bedenking my 't leven verlengd! Hoe dikwijls versterkte ik haar, door het vast betrouwen dat God geen last boven de krachten geeft, maar haar naar de zwakheid des lijdenden matigt, of deze naar 't geen Hy te dragen geeft, ondersteunen. Hoe dikwijls heb ik my-zelven vertegenwoordigd, dat God niemand begeeft, dan die Hem, en daardoor zich-zelven begeeft!.... Nog houdt mijn hart aan die waarheden vast; steeds zijn zy my dierbaar, en dikwijls is het my-zelven onbegrijpelijk, dat ik ze tusschenbeide geheel uit het oog kan verliezen. — Echter dus is het. Vlagen van wanhoop, die steeds langduriger en vooral heviger zijn en steeds dichter op elkander volgen, bedwelmen mijne ziel, en vruchtloos schijn ik God aan te roepen, zoo ik al kracht heb, my tot Hem te wenden.

---

[1]) In 't afschrift van Klinkert staat *lijden*.

In zulk een toestand geen meester van my-zelven of van mijne bewegingen, onvatbaar om ze te matigen, als om ze te weeren of voor te komen; waaraan hang ik?.... Somtijds aan de besluiteloosheid der keuze tusschen deze of gene soort van dood; somtijds aan een toeval, dat het in werking overgaande voornemen op het oogenblik stuit.... Doch waar 't zoo na gekomen is, is niets meer te hopen, veel minder op iets te rekenen. — Ik zeg het dus volmondig, en het getuige voor of tegen my! — Ik wensch mijn leed te dragen, en niet er my aan te onttrekken; maar bezwijke ik, men misduide my niets. 't Zal dan geen rechtvaardiging van den zelfmoord, maar 't zal zwakheid der wanhoop zijn....

God verhoede 't; — of behaagt het Hem my aan haar over te laten, Hy zij mijne ziel in het uiterst genadig!....

VOLKSUITDRUKKINGEN, BETREFFENDE HET DRINKEN EN DE DRONKENSCHAP. [1]

I. IN DRONKEN OF HALF DRONKEN TOESTAND.

a. Half dronken. — Hij is besneuveld (LOQ. VI.). Hij is half carré (A.). Hij is half solfer (A.). Hij is half zalig (H., A. en WDB. D. NED. T.). Hij is half en half (WDB. D. NED. T.). Hij is wat verblijd (*Brugge*). Hij heeft zijn zakken vol (BIEKORF, VIII.). Hij is Pietje (H.). Daar is wat in 't meulentje (C. T.) [2], *of*: in den molen (H.). Hij loopt met molentjes (H.). Hij is aangewit (H.) Hij is aangesteven (A.). Hij is knips (H.). Hij heeft een knip weg (C. T. en H.) [2]. Hij heeft een graan in (H.). Hij heeft een graantje gepikt [2] (H. en V. D. — *In West-Vlaanderen bet. graantje: een kleine hoeveelheid.* LOQ. V. 10). Hij heeft een loebeken aan (A. en Br.). Hij heeft een scheuvel aan (H.). Hij heeft een half' peer op (ALG.). Hij heeft een half stuk in (*of*: in zijn kraag. — ALG.). Hij heeft een zaad in zijn vlerik (= *vleugel.* — LOQ. XIV.).

[1]) *Nalezing* (zie afl. I van den 47sten jaarg.).

[2]) Op mijn eerste lijstje bij vergissing in de rubriek *dronken* geplaatst.

b. Dronken. — Hij is pladedder (T.). Hij is aangekleed (H.). Hij is begoten (H.). Hij is sips (H.). Hij is carré (A.). Hij is teu teu (V. D.). Hij is lodder (A.). Hij is zalig (H. en A.) *of*: mooi zalig (V. D.). Hij is Tiberius (H.). Hij is oremus (H.). Hij is jarig (H.). Hij is gepoeierd (H.). Hij is poepzat (*Land van Waas.*). Hij is door de zorg (H.). Hij is over de huizen (H.). Hij is stukkerig (H.). Hij is buiten westen (H.). Hij is besast (H.). Hij is aangeladen (H.). Hij heeft een laag op (T.). Hij heeft een zwaren bovenlast (H.). Hij is verzikkeld (Loq. VII.). Hij is in dolorem (H.). Hij is in het vuur verguld (V. D.). De jeneverlucht komt zijn mond uit (V. D.). Hij heeft het in de kruin (*of*: in de hul) gekregen (C. T.). Hij heeft het onder den hoed (C. T.), *of*: in de hul (H.) 't Schort hem in den grooten teen, daar de boeren den hoed op dragen (C. T.). Hij heeft een geducht kluwen in (*'t Is zeer verward in zijn hoofd.* — H.). Hij heeft pijn in zijn haar (H. en A.). Zijn haar doet hem zeer (A.). Hij heeft de rest (V. D.) Hij heeft zijn vel aan (D. B.). Hij heeft het jak aan (V. D.). Hij heeft zijn vest (*of*: zijn buis) aan (H.). Hij heeft een slier (*of*: een reep) aan (H.). Hij heeft een zavel in (*zavelboom = jeneverboom.* — H.). Hij heeft een pandoer in (H.). Hij heeft een snoer in (*of*: op. — V. D.). Hij heeft een mossel (*of*: een brok) op (A.). Hij heeft een snipper op (H.). Hij heeft een goede snee aan (H.). Hij heeft een snee in zijn oor (*of*: in 't oor. — H. en V. D.). Hij heeft een taaie gepakt (H.). Hij heeft ze gestekt (A.). Hij weet van de „Loi-wet" (*De wet op de dronkenschap, heet hier bij 't volk* LOOI-WET; *een gevolg van het aanplakken in de twee landstalen.* — A.). Hij heeft goed gepeerd (H.). Hij heeft te dikwijls aan den zandlooper (= *glas*) gestooten (H.). Hij heeft zijn zuster verkocht (H.). Hij kan 't er mee doen (H. en A.). Hij heeft er eenige binnen (A.), *of*: achter de knoopen (H.). Hij loopt met den lijmpot (H.). Hij heeft te veel stopgaren gebruikt (H.). Hij heeft de(n) brij in 't lijf (H.). Het laatste dropje heeft het hem gedaan (H.). Hij heeft goed zijn nat (*of*: zijn vocht) gepakt (A.). Steek een kraan in zijn neus, de jenever zal er uit loopen (H.). [1]) Hij heeft

---

[1]) Kon evengoed in de volg. rubriek (*De dronkaard*) komen.

in Halfweg gezeten (*Meetjesland*) [1]. Hij is slappe karton (*Zinspeling op de waggelbeenen.* — A.). Hij heeft een krulletje aan (H.). Hij gaat over de koorde (A.). Hij slaat een dubbele schaats (H.). Hij heeft een bok aan het touw (V. D.). Hij heeft Schiedam beet, *of*: Schiedam heeft hem beet (*of*: in 't oog. — H.). Hij kan geen streep (meer) houden (A.). Hij kan op de streepjes niet loopen (H. en V. D.). Hij speelt den landmeter (H.). Hij heeft glazen beenen (V. D.). Hij heeft van Zwijndrecht (*Land van Waas*). Hij slingert als een mestwagen (H.). Hij is zoo dronken als een staartmolen (H.). 't Roer is van 't schip (C. T.). Zijn kompas is van de pen (H.). Hij heeft zijn bramzeil bijgeheschen (H. en WDB. D. NED. T.). Hij komt met een vol zeil t'huis (BOG.) [2]. Hij is door den wind (H.). Hij is onder water (H.). Hij zit in 't nat (BOG.). Hij houdt zich alsof hij gek was en laat zijn schuitje (= *keelgat*) vol loopen (C. T.). Hij is vol tot zijn grooten teen toe (H.). Hij is zoo dik als een koe (H.). Hij ziet er uit als een verdronken kalf (H.). Hij is zoo dronken als een kartouw (H. en V. D.). Hij is zoo dronken als een tol, *of*: als een rad (H.), — *of*: als een stoel (C. T.). Ze is weerom al poerloere (= *Ze ziet scheel van den drank. Meest van vrouwen gezeid.* — D. B.). Hij heeft een vlek op het oog (H.). Hij kan de kleine steentjes niet zien (H.). Hij heeft taterwater gedronken (T.). Hij begint welsprekend te worden (A.). Zijn tong slaat dubbel (V. D. en A.). Zijn tong slaat (hem) kadul (*Soms voegt men er bij:* alle uren een boterham. — V. D.). Zijn tong klept alarm (A.). Hij is stom als de mast (H.). De keel is verdronken (H.). Hij komt van

---

[1]) Nobus, een onverbeterlijke dronkaard, — vertelt men in de omstreken van Eecloo, had zijn ziel aan den duivel verkocht. Toen deze, op den gestelden datum, de ziel kwam opeischen, kreeg hij van Nobus een ferme ranseling. Daar Nobus, bij zijn dood, in den hemel en in de hel werd geweigerd, richtte hij tusschen beide plaatsen een herberg op, met dit uithangbord: *In Halfweg woont Nobus.* Al wie daar binnenkomt, wordt dronken gemaakt, en dan heet het: *Hij heeft in Halfweg gezeten.* Daarom ook heet een herberg, op gelijken afstand van twee dorpen gebouwd: *een halfweghuizeken*; Vgl. ook: *Eer en trouw is in nobiskroeg verzopen* (C. T. II. en H.). *Hij zit in nobiskroeg, onder Lucifersstaart* (C. T. I. en H.).

[2]) Bogaert. *Toegepaste Spreekwoorden.* Gent, 1852.

St. Jans sermoen (*Zinspeling op de talrijke kroegen, die vroeger een St. Jan op het uithangbord hadden.* — Br.) [1].

II. DE DRONKAARD.

't Is een jenevelist, een jeneverborze (ALG.); een pimpelaar, een putter (V. D.); een kroeglooper, een kroegvlieg (V. D.), een dweil (V. D.); een gulper (D. B.); een nachtridder (LOQ. IV.); een doorbrenger, een zwierbol, een gilde (WDB. D. NED. T.); een sjouwer (V. D.); een swieselaar, een swobbelaar (D. B.); een moog-veel (H.); een literkundige (GR.) [2]; een graantjespikker (V. D.); een fepper (V. D.); een liefhebber van de kan (V. D.), *of*: van goed bier (A.). Hij is een oude putter (H.). Het is een eerste pimpelaar (H.). 't Is een rechte bierleers (SART. *Sec.* I.) [3]. Hij is afschaffer van de kleine glaasjes (V. D.). Het is een Bacchus-kind (H.). Hij offert aan Bacchus (V. D.). Het is een dronken tobbe (H.). Hij is aan de flep geraakt (*Hij is of wordt een dronkaard.* — DE B. en L.) [4]. Hij spuwt er niet in (H.). Hij spuwt niet in het lieve nat (H.). Hij mag zijn nat en droogje wel; maar niet boven den neus (H.). Hij mag zijn droogje wel, en zijn natje niet kwalijk. (SART. *Sec.* III.). Hij handelt in natte waren (C. T.). Hij houdt veel van een borlesousje (C. T.). Hij kan ze ferm achterkeeren (A.). Hij is gaarne met den neus in 't nat (H.). Hij zuipt tegen den penning zestien op (GR.). Die vogel pikt een graantje te veel (H.). Hij zet zijn lichaam op sterkwater (H.). Hij heeft een vonk in de keel (C. T. en H.). Hij heeft een droge steê in den hals (H.). Hij smeert zijn trechter (T.). Hij heeft de bovenkamers aan Jan Glas verhuurd (H.). Hij verkoopt zijn moeders bedstroo (H.). Het behoeft voor hem niet

---

[1] Van Lennep en Ter Gouw. *De Uithangteekens*, I. 235.

[2] H. Groesser. *Rommelzoo, Antwerpsche Spreekwoorden en pittige Volksgezegden.* Antw. 1897.

[3] Joannis Sartori *Adagiorum Chiliades tres*.... Ex Recensione Cornelii Schrevelii. Lugd. Batav. 1656. (*Sec.* 1. beteekent 2e duizendtal. 1e centuria.).

[4] Flep = flapkan, bierkan met deksel. — Taco H. de Beer en Dr. Laurillard, *Woordenschat.*

gewarmd te worden. (*De sterke drank n.l. Men zegt ook in gelijken zin*: Hij lust ze wel koud. — H.). Zij drinkt zich dikwijls poerloere (= *scheel*), *of:* ze drinkt te veel poerloere (= *jenever.* — D. B.). Hij is altijd zat of onderwege (Alg.). Hij zuipt als een Tempelier (C. T.). Hij zuipt als een klophengst (H.), als een kartouw (H. en V. D.). Hij zuipt dat het sta! zegt (*Het kan niet erger.* — C. T.). Hij giet het in zijn laarzen niet (H.). Hij moet niet gevingerd zijn (Loq. VII) [1]. — Hij is katterig, *of:* Hij is zoo misselijk als een kat (*Hij braakt van het overmatig drinken.* — H.). Hij heeft over zijn tong gekakt (*zelfde beteekenis.* — A.). Hij heeft zijn achterste bedrogen (*Ibid.* — A.).

III. DRINKEN.

Bekeren. Pimpelen. Borrelen, borlesoesen, borleboppen. Toeteren (A.). Feppen, *of*: fleppen (V. D.). Swobbelen, swollen (D. B.). Gulpen (V. D. en D. B.). Duimen (Loq. XIII.). Loreeren (T.). Zich bekladderen (*Studententerm in Noord-Ned.* — De B. en L.). Een goei goele doen (A.). De kan aanspreken (V. D.). Een propje nemen (V. D.). Een pannetje lusten, *of*: nemen (V. D.). Er een achter zijn halsdoek knoopen (Wdb. d. Ned. T.). Aan Bacchus offeren (V. D.). Een slaapmuts pakken (A.). Een toeter pakken (A.). Een poerloere nemen, *of:* er een poerloertje op zetten (D. B.). Aan de flep zijn (V. D.). Een zwarte zuster (*flesch rooden wijn*) den nek breken (V. Du.) [2]. Den bonten stier scheren (D. B.). Aan den pimpel zijn (V. D.). Op zwadder zijn (A.). Op ribotte gaan (A.). Van mooi Aaltje zingen (*Woordspeling op „aal", moutdrank of bier, en „Aal", vrouwennaam.* — De B. en L.). Zijn trechter begaden, *of:* smeren (T.). In den brandemoris zitten (Wdb. d. Ned. T.) [3].

Denderleeuw. A. DE COCK.

---

[1]) Vgl. ons: *Hij moet den vinger niet hebben* (1e lijst).

[2]) Prudens Van Duyse. *Spreekwoorden aan geestelijke zaken ontleend.* (In het *Belgisch Museum* van J. Fr. Willems, Gent, 1841).

[3]) Verwant met drinken: lurken; nachtbraken; Boreas loopen; pierewaaien; sjouwen; door de kaken jagen; door 't halsgat (*of*: de keel) jagen (*of*: lappen).

Voornamen. — In een Fransch blad lees ik een opstel, getiteld: Petits noms. Daar wordt gezegd dat

Johannes beteekent: Van God gegeven.

Elisabeth = God is mijn eed.

Stefanos = Eene kroon.

Philippus = Paardenvriend.

Hippocrates = Meester van het paard.

Marguérite = Paarl.

Catherina = De kuische.

Agnes = De zuivere of reine.

Agatha = De goede.

Sofia = De wijsheid.

Louis, Ludwig, Clovis = Doorluchtig held.

Gerard = Sterk met de lans. Ik hoorde dat het was oorlogshart.

Seger = Verdediger zijner bezittingen met de lans.

Mathilde = Krijgshaftig.

Geertruida = Jonge dochter de lans voerende.

Frederik = Vrederijk, vredevorst.

Ferdinand = Vredelievende.

Hendrik = Die over zijn huis heerscht.

Edmond en Eduard = Die zijn goed beschermt.

Albert = Schitterende adel.

Adèle = Edeldame.

Raimond = Vermogend raadgever.

Anselmus = Beschermd door de goden.

Oswald = Van een god bewaakt.

Oscar = Lans der goden.

Irma of Emma = Den god Irmine gewijd.

Bertha = De schitterende (godin).

Alfred = Raadsheer der goden.

Adolf = Edele wolf. (Ethelwulf?).

Rudolf = Doorluchtige wolf.

Bernhard = De beer. (Beerenhart?).

Arnold = De Gier.

Is Diederik of Dirk en Theodoric niet = Volkert of Volkrijk, rijk aan Diet = volk?

Aan- en opmerkingen zijn welkom. G. P. ROOS.

Vele dezer verklaringen schijnen gezocht of gewrongen en kunnen den toets der wetenschap niet doorstaan. Misschien voelt een der taalkundige medewerkers zich geroepen de noodige correctie aan te brengen. RED.

Het spits afbijten beduidt in 't algemeen: „het grootste gevaar op zich nemen," bijv. in: „hij beet de spits af in dien strijd." *Het spits afbijten tegen iemand* daarentegen beteekent: „de nederlaag lijden tegenover hem," bijv. in: „Wallenstein, hertog van Friedland, beet in den slag bij Lützen († 16 Nov. 1632) tegen koning Gustaaf Adolf van Zweden het spits af." Wat is *spits* in deze uitdrukking? Ook heeft men *het spits bieden* = tegenstand bieden, waarin *spits* verklaard wordt door *punt* — waarvan? van de lans?

JAC. A.

In de bovenaangehaalde uitdrukking betreffende den slag bij Lützen wordt waarschijnlijk niet gedoeld op een nederlaag lijden, maar op het afslaan van den eersten aanval, zooals werkelijk door Wallenstein bij Lützen gedaan werd. RED.

Een vergeten spel (XLVII, 568). — Behoudens allen eerbied voor den „Nederlandschen doodendans" van Ds. J. C. Schultz Jacobi, behoudens allen eerbied ook voor de veelomvattende studie, door den geleerden schrijver te dezer zake gemaakt, en niet het minst behoudens allen eerbied voor zijne verzamelzucht en verzamelkracht in zake de „Penterprenten"; — kan ik in de benaming van dit kinderspel: „floskaartjes" geen toespeling zien op „doodendans" (vgl. *Navr*. III, 355a: het oordeel van Prof. N. C. Kist). Mij dunkt, de toespeling ligt voor de hand van „floskaartjes" op de Middeleeuwsche liefdesage van „*Flos* en Blanc*flos*," d. i. „Bloem (roos) en Witte bloem (lelie)," als zinnebeelden van liefde en onschuld, verpersoonlijkt in „Floris en Blanchefleur," *twee* gelieven, die na vele avonturen vereenigd, in hetzelfde uur *sterven* en begraven worden. Die liefdesage was reeds in den aanvang der 13de eeuw in zuidelijk Frankrijk bekend. Aldus schreef ik in „Woordenschat," Aflev. 5.

JAC. A.

Gompert. — Onder de Joden in Nederland en Duitschland komt Gompert en Gumpert niet zeldzaam als mansnaam voor; ook als geslachtsnaam, in afgeleiden vorm, Gomperts (Gompertszoon). Deze naam heeft den schijn alsof hij een verbasterde vorm ware van den algemeen Oud-Germaanschen mansnaam Gondbrecht, Gundbercht. Is dit werkelijk het geval? Of is Gompert een bijzonder Joodsche naam, misschien van Hebreeuwschen oorsprong? Of anders, hoe is deze naam Gondbrecht = Gompert, die juist bij de Germaansche volken buiten gebruik geraakt is, zoo bij de Joden in gebruik gekomen, en tot den dag van heden in gebruik gebleven?

ARCADIUS.

Tollinga, in Kollumerland. Aldus de „Woordenlijst voor de Spelling der Aardrijksk. namen" 1884, blz. 89b. In J. v. Wijk Rzn., Aardr. Wdbk, Supplem. 2de stuk (1838) blz. 309a leest men: Follinga of Tollinga. Daar boven, in dezelfde kolom: Follega, zie Vollega. De Woordenlijst heeft: Follega, in Lemsterland. Is dat „Follinga of Tollinga" wel juist? JAC. A.

Maelar. — J. v. Wijk Rzn., Aardr. Wdbk. Supplem. 3de stuk (1840), blz. 227b, schrijft bij dezen naam: „zie Memerleer", met verwijzing naar het Woordenboek zelf. Dit Memerleer echter ontbreekt daar t. a. pl.; kent iemand dezen naam? JAC. A.

De Zwanenridder —, is volgens een omstr. 1300 vervaardigd Midden-Hoogduitsch gedicht, Lohengrin of Loherangrin [verhaspeld uit Garin le Loherain, uit een Fransch gedicht van den Karolingischen sagenkring], de zoon van Parcival, een mythischen vorstenzoon van Anjou. Volgens „De Navorscher" XVI, 200, was hij Helias Graill, een krijgsheld, die zich bizonder onderscheidde in de oorlogen van Karel Martel tegen de Friezen, Saksen, enz., en tot den eersten graaf van het land van Kleef werd aangesteld, ter belooning daarvoor dat hij Karel M. uit de Keulsche gevangenschap bevrijdde. Helias zal in een gevecht tegen de Saracenen

gewond en te Narbonne in 734 overleden zijn. Zijne gemalin Beatrix stierf kort daarna. Na eene 21- of 22-jarige regeering volgde zijn zoon Dirk I hem op als Graaf van Kleef. Helias voerde steeds in den krijg een zwaan op zijn rondas. *Navr* ibid. blz. 258, spreekt van Beatrix, erfdochter des Hertogs [???! „Ferdinand" von Biedenfeld] van Kleef, die op het kasteel Nyenborg te Nijmegen hare hand schonk aan Eslin (door anderen Elis geheeten), een gewapend ridder met een gekroonde zwaan op den helm, die den Rijn, — lees, de Waal! — kwam afgevaren, en haar van de vervolgingen harer vele minnaars bevrijdde. Het tijdschrift „Der Deutsche Herold" XXVIII (Augustus 1897) N°. 8, S. 123, gewaagt van een onlangs in de „Zeitschrift für romanische Philologie" verschenen stuk van de hand van J. F. D. Blöte, waarin deze al die mythische helden meent terug te vinden in een historisch persoon, en wel in Roger I van Toëni (in Normandië), die een zwanenteeken voerde, de gravin van Barcelona als weduwe van hare vijanden verloste, ter belooning dezer dochter tot gade erlangde en vervolgens om ons onbekende redenen weder naar Normandië zich begaf. Deze Roger I was de grootvader van Godehilde, dochter van een heer van Toëni, de gemalin van Boudewijn, den lateren Koning van Jeruzalem, jonger broeder van Godfried van Bouillon. Teneinde dezen held van den eersten kruistocht met den nevel eener bovennatuurlijke herkomst te omgeven, zullen, volgens Blöte, de troubadours den Zwanenridder Helyas [gelijk hij in de Fransche heldendichten heet] tot den grootvader van Godfried van Bouillon gemaakt hebben. Immers die Fransche minnezangers hadden dien ridder, reeds lang vóordat de Middeneeuwsche epiek hem tot den stamvader van het huis der vorsten van Brabant verhief, in verband gebracht met het geslacht van Godfried van B. De „Münchener Neueste Nachrichten" voegen er behoedzaam bij, dat alleen eene diepgaande kritiek deze stelling van Blöte vermag te toetsen. Maar dit is zeker, dat zijne poging om uit mythen historie te delven of te vormen, waardeering verdient. JAC. A.

Mooi-meisje. — Onze Noordzeevisschers kennen eenen visch,

dien zij „Mooi-meisje" noemen. Wat is dat voor een visch, en hoe is zijn wetenschappelijke naam?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Verouderde woorden. — In „de Cronycke van Vlaanderen", van Nicolaes Despars, uitgegeven door Prof. de Jonghe, vielen mij de volgende woorden in 't oog, welker beteekenis niet in de woordenlijst is opgegeven. Bladz. 431, Dl IV, vermeldt de schrijver een knapen-oorlog te Brugge in 1488 en zegt dat zij (de knapenvechters) „eene schoffierlijke groote nederlaghe gecreghen jeghens die „vrauwen van Berckem met hare langhe steerten." Werden zij afgestraft met roeden van berkenrijs?

„Vloerbeme", die of dat, wegens de algemeene duurte, in 1490 voor drie groot verkocht werd, wat was dat? [1]) Het woord komt voor na een paar „pantoefels" en een paar „pattijnen" (houten muilen of sloffen.)

Onder de vele personen, die van den vrede van Damme (29 Nov. 1429) waren uitgesloten, komt voor Lucas Blootacker, „die mandraghere", daarop volgt onmiddellijk Pieter Berman, „die frutenier". 't Laatste is mij bekend, namelijk fruitverkooper. Frutenier is ook in Vl. den naam der wesp (Z.-Vl. Appelbiee). Is „mandrager" bijgeval ook venter van fruit of boomvruchten?

De nieuwe „Caylloote" (eene belasting op de levensmiddelen) Ja, maar vanwaar de naam? [2])

In 1491 liepen de oproerige Gentenaars naar St. Lieven t' Houtom en keerden weder in „onghemuystertheid en uytsinnichheit". Wat is onghemuystert? [3])

In 1411 werd de Coorncalliote vernietigd, wat beteekent dat? [4])

G. P. ROOS.

---

[1]) Vloerbeme wellicht = vloerbezem?

[2]) Kalioote = tol, accijns, belasting, pacht. Fr. cueillette. Zie Oudemans, Middenned. wdb.

[3]) Onghemuystert = Niet goed ingelicht, onkundig. Zie Oudemans t. a. pl. in voce. — [4]) Zie noot 2.

VOLKSKUNDE.

FRIESCHE VOLKSVERTELLINGEN, ZEDEN EN GEBRUIKEN.

MEDEGEDEELD DOOR

G. POSTMA.

1. *Van een rechter en zijn liefje.*

Sagen, volksvertellingen, legenden schijnen boven plaats en tijd verheven. Het is dan ook geen wet van Perzen en Meden, dat de eene of andere volksvertelling volstrekt eeuwen en eeuwen oud moet zijn, al zij het, dat het in verre de meeste gevallen wel zoo is. In een hier na te noemen volksvertelling, die ik in jonger' leeftijd vaak hoorde, is het heel duidelijk dat het besproken feit wel oud, maar volstrekt niet overoud is en niet vóór 1585 kan ontstaan zijn.

Er is een gedicht van wijlen Robidé van der Aa, getiteld „Johanna". Deze Johanna wordt voorgesteld als een bloeiend schoone maagd niet alleen, maar als een voorbeeldig meisje van wat men toen noemde: zuiverheid en deugd. Ze was dienstbare te Franeker, toen daar een hoogeschool stond, dus altijd na 1585. Een student in de rechten, een adellijke telg der Enckema's behoorde onder het getal, dat destijds die school bezocht. Zijn inborst was hoog-adellijk trotsch en naar men meent valsch. Tot ongeluk van het argelooze meisje viel zijn begeerige blik op haar, en ofschoon zij hem steêvast afwees, duidende meteen op de onwaarschijnlijkheid, dat hij, een adellijk heer en rechter in wording, het ernstig met haar, eenvoudige dienstmeid, voor kon hebben, — hij hield met zacht gefleem en de schoonste beloften van trouw, ja met eeden (later meineeden gebleken) aan.

Hij hield aan — tot de arme verstrikte in het loos gesponnen net vast liep en zich zwanger wist.

Thans ook was de liefde van Enckema dermate bekoeld, dat hij haar niet enkel afwees, maar met hoonenden spot in tegenwoordigheid van mede-studenten begroette.

De gevolgen dezer wreede bespotting bleven niet uit.

In radeloosheid bracht de wreed verleide moeder haar kind om het leven en raakte in den kerker. De pijnlijkste ervaringen hadden haar schoonheid verwoest en haar inborst zeer ten ongunste veranderd. Langen tijd zat zij in boeien, want zij ontkende zeer stellig en een rechtstreeksch bewijs van moord was niet te geven. Zoo bleef zij hardnekkig ontkennen. Doch daar merkte zij onder de rechters een ouden bekende op: Enckema! — Nu verzocht zij beleefd, schijnbaar zonder nevenbedoeling, om een woord buiten tegenwoordigheid der andere rechters met dezen te spreken. Enckema, benieuwd te vernemen wat gewichtigs de beschuldigde kon hebben mede te deelen stemde toe en ook de rechtbank willigde haar verzoek in.

Alleen met hem zijnde, herinnerde zij hem op de roerendste wijze zijn vroeger geveinsde liefde en trouw, de gevolgen van hun verkeering en haar radeloosheid als jonge moeder, en noemde hem stoutweg in het aangezicht den hoofdschuldige, die haar ten val bracht.

Ontdaan van schrik en wanhopig stuwt hij ter rechtzaal uit, springt te water en verdrinkt. Een brief vooraf inderhaast nog door hem aan haar geschreven, vroeg vergiffenis aan de misleide, en hij beval haar met allen aandrang aan de clementie van de rechtbank aan. Zij was ontroerd, gaf den rijken, nu beklagenswaardigen booswicht gaarne vergiffenis, maar verlangde met klem naar het schavot te worden gebracht. Zij werd onthoofd.

De volksvertelling nu, welke ik getrouw weergeef, schijnt me wel een misschien verminkt, maar toch een getrouw verslag (over 't geheel) van dit treurig voorval. Al moge dit voor de geschiedenis geen waarde hebben, toch blijkt dat het indertijd in druk verscheen, en zoo misschien wel twee, drie eeuwen bijna, van geslacht op geslacht overging.

De vertelling is als volgt:

Er was een jonge vrouw, die haar kind had ter dood gebracht, Zij werd gevangen genomen, en verhoord, maar wilde niets bekennen.

Om haar tot bekentenis te dwingen nam een jonge rechter

eensklaps het woord en deed een vraag, waarop zij niet verdacht was, en welke haar zoo onthutste, dat zij verbleekte en het antwoord schuldig bleef. Toch kwam haar die stem maar al te bekend voor.

Maar deze rechter, geen antwoord vernemend, riep als om haar te overbluffen:

„Schrijf op, griffier, dat de vrouw verstomt en beschaamt, en dat zij niet weet wat te zeggen."

Nu vatte zij eensklaps moed en sprak: „Ja, heer rechter, ik ben schuldig, maar had een medeplichtige en dien durfde ik niet noemen."

Hij gaf haar te kennen, dat zij alles naar waarheid had te vertellen en zoo ook dien medeplichtige had te noemen.

„Welnu," sprak zij, „als dat zoo is, verneem dan dat die medeplichtige gij waart en geen ander, heer rechter."

Op zijn beurt verschrok de rechter en de vrouw vervolgde:

„Schrijf op, griffier, dat de rechter verstomt en beschaamt, en dat hij niet weet wat te zeggen."

Het verhaal meldt verder dat de rechter en de vrouw werden ter dood gebracht.

Mij schijnt dat deze overlevering wel op niet anders kan doelen dan op het feit, door Robidé van der Aa in dicht meegedeeld.

---

2. *Van de pijp en de tabaksdoos.*

Zeg alles en nog wat van de pijp en het rooken; ik ben niet knap genoeg om protest te kunnen leveren, maar ben zelf nog al *an old-smoker* met uw verlof. — Nu, de sigaar heeft m. i. voor een doel als dit minder aan te bieden dan pijp en tabaksdoos. Iets daarom van deze:

Tabak — het is bekend — kwam niet zonder tegenpruttelen in de huisgezinnen. Verzette zich in Engeland zelfs een koning daartegen, in Nederland werd er ook genoeg ach en wee! geroepen. — Een kleine gezindte, welke we in haar gewoonten eens gezet hopen te bespreken, *wilde* geen tabak. Maar, zooals het gaat: de jongen

durven in 't geheim proefnemingen doen, vooral als de oudjes wat veel moraliseeren. En zoo rookte zelfs een enkele Menniste en heette in 't geheim samen een pijp rooken : twaalf Menniste blaadjes rooken.

Van alle mogelijke pijpen heeft *de Gouwenaar* lang een groot terrein bezeten. — Op bruiloften te platten lande heeft de bruidegom nog een met roos en strikken omwonden aarden pijp : een bruidegomspijp, en ik weet een klein streekje, mijne naaste omgeving n.l., waar die bruidegomspijp met zilveren dop in een kastje alléén komt te staan, een kastje met glazen deksel (en met strikken en al), om aldus in staande „houding" opgehangen te worden en op den dag van 25-jarig en 50-jarig (ook 12½-jarig?) huwelijksfeest *voor dien dag* te dienen.

Zoo'n gouwenaar had zelfs veel namen. In zijn geheel heette die pijp: *renteniers*(-pijp), langzaam meer afbrokkelend: schoolmeesterseind, zwetsers-eind, bankroets-pijp, smeugeltje, baardbrander.

Andere pijpen passeer ik, hoewel ik straks een klein woord heb.

„Tabaksdoos." — De koperen waren lang de geliefdste en nog wel die met inscripties. Of ze fraai waren?.. denkelijk niet! Maar de doos gaf wel „gezelligheid en gulheid" aan, en iemand „de deuze presenteeren" was een blijk van goede gezindheid, van genegenheid.

Men had voorts snuifdoozen, want tabak kon worden gerookt, gepruimd, gesnoven, en het is bekend dat vooral snuifdoozen soms een aardig kapitaaltje vertegenwoordigden. „Iemand een snuifje presenteeren" was hetzelfde vriendschapsbewijs onder mannen als onder vrouwen iemand een „cologne-doosje", d. w. z. een klein doosje van gedreven zilver, waarin een met eau-de-cologne gedrenkte spons (of ook wel een van gedreven zilver gemaakt pepermunt-doosje) presenteeren.

Dat een pijp fraai versierd kan zijn, is zeker. Maar om een kleinigheid te herinneren: men kent algemeen de sigaardoosjes, waarin men een barnsteenen sigaarpijpje bewaart. Nu van dezen vorm ongeveer zag ik eens een fraaie omsluiting voor een aarden pijpje, dat een gouwenaar in miniatuur was en een sigaarpijpje kon verbeelden.

Dit laatste werd in het geheim en gewoonlijk op het veld gebruikt om in stilte „toeback toe suijghen", 't zij door een jong Mennistje, 't zij door iemand „onder de jaren", 't zij onder het tabaks-regie tijdens Napoleon.

Het onderwerp is verre van onbelangrijk, doch we ontzeggen ons de eer het te willen uitputten. Eén punt: die koperen tabaksdoozen bewaarden ja ook „de brille" en belangrijk geachte „pampieren", maar... dit is hier het punt... ze hadden ook van religie en staatkunde te spreken. Religie laten we voor het heden onbesproken. Politiek eigenlijk ook, behoudens dit éene: Voor vrij juist 30 jaren las ik in een toen bestaand tijdschrift — geïllustreerd en de teekeningen hierbij — over „Oproerige Prenten en Pijpen". — 't Was in Frankrijk tusschen 1848 en 1853 en ook daarna. Staatkundige geestverwanten, b.v. zij, die onder Napoleon III niet over Lodewijk XVI of den XVIII., anderen, die niet over den hertog van Orleans of dien van Angoulême, anderen die niet over grootheid A of grootheid B durfden spreken, herkenden elkander als geestverwanten in de pijp. Men hield de koppen bij den muur en de pijpen gaven gelijke schaduwbeelden van een bij hen gewilden persoon, en zoo had men soms een staatkundig banket en maakte propaganda mogelijk ook wel.

Welnu, onze koperen tabaksdoozen met hun mooie of leelijke inscripties weten daar ook al van; en wat kon een herinnering in zinnelijke voorstelling al veel levendiger houden dan een tabaksdoos, waarnaar immers gedurig wordt getast?

Te Oudwoude [1]) is iemand in 't bezit van een ouderwetsch koperen tabaksdoos, rijk versierd met oranjeboomen, omgeven door afbeeldingen van engelen. Op het deksel leest men:

> „Den oranjeboom van Godt geplant, het schijnt dat hij moet veel ver-
> „dragen; hoe menig pattriot leyt list en lagen om de schant te brengen
> „tot een ijder(s) spot, maar siet hoeveel hemelgeesten die roepen al o
> „groote Godt, wees desen boom syn deel en lot."

Aan de zijden:

---

[1]) Dorpje dicht bij Kollum, of ongeveer $1\frac{1}{2}$ uur Z.O. van Dokkum.

„Oranje is mijn lust, daar wil ik mij in verblijden,
„Voor het Oranjebloed wil ik voor strijden,"

en

„Soo lang als de adelaar sal bestaan,
„Sal het Oranjebloet tog nooit vergaan."

Lezer, denk hier nu eens niet aan het: „luid gekreten, gauw vergeten". Een stille vereering voor Oranje — in dit geval in dien hoek van Oostergoo bij de Lauwerzee — pleegt niet vluchtig van aard te zijn. Historisch bewijs dan, maar heel kort:

In Februari 1797 barstte het Kollumer Oproer los. Een boerenknecht, Abel Reitses, had „Oranje boven!" (*in die dagen!*) geroepen en was geboeid in Kollum gebracht; maar denzelfden dag daagden overal in dien omtrek honderden oranjeklanten op „Abel *zal* los!" was de eisch en de man was ook schier zoo gauw bevrijd als geboeid geraakt. In 1797 (dus na de komst der Franschen) bleef zoo iets niet ongestraft! Huzaren kwamen uit Leeuwarden aangerend en maakten in een of twee dorpen maar eventjes in éen dollen rit 66 gevangenen en sloten die te Kollum in de kerk op. Maar voor honderden daagden nu, naar het verhaal wil — dat me overdreven schijnt — duizenden op en verlosten o. a. ook weer die 66 lui uit de Kollumer kerk. Daarna is men het patriottische Dokkum gaan opeischen, maar de Dokkumers, na ééns over de hoofden in een schuur buiten de plaats te hebben geschoten, richtten nu hun veldkanonnetje ietwat anders en maakten 5 dooden en 7 gekwetsten. Over de 80 raakten om hun oranjeliefde in het blokhuis te Leeuwarden vast, n.l. wegens dit Kollumer oproer en in het geheel 142. De naamlijsten zijn bewaard gebleven. Het is niet de vraag of dit Kollumer oproer iets „gaf", maar wel of zoo'n tabaksdoos-inscriptie iets beduidde. — Want ik heb nog te zeggen dat uit datzelfde Oudwoude toen iemand, zekere Jan Binnes, naar Leeuwarden gebracht en gesleept en als oproerige oranjekraaier 18 Februari 1797 onthoofd werd. — Wat pijp en tabaksdoos toch kunnen leeren!

3. *Een beruchte dief.*

Tal van grootheden heeft het volksleven aan te wijzen, aan wie de wetenschap soms komt herinneren, wanneer het n.l. te doen is om het volk te kennen met zijn deugden en gebreken, zijn Ikheid. In andere opzichten ook ware het van groot belang te zien wat het volksleven in petto heeft.

Nu, de dief hier bedoeld, heeft geen moord begaan, is ook nooit gesnapt, maar geniet in Friesland de populariteit van een Cartouche, een Robert Hood, een Rinaldini elders. — Van wat ik-zelf omtrent dezen meester-dief opschommelde, volgt het mededeelen. De naam van het beminnenswaardig personage is Jakob Engberts, dat is Jakob („Japik"), zoon van zekeren Engbert. (Een achternaam of *van* had de man niet en vóór de invoering van den Burgerlijken Stand in 1812 (hernieuwd in 1825) hadden heel velen dien niet).

Japik Engberts stal te Leeuwarden voor het huis van een schoenmaker uit diens tentoongestelde collectie een paar schoenen. De man uit het gild van Crispijn, de schoenmakers-baas i. a. w., zag dit. — Japik zette 't op een loopen. De baas riep luidkeels: „*Krij*(g) *de*(n) *man! krij de man!*" Nu stoof de halve straat den dief achterna, maar deze, steeds wakker doorloopende, riep niet minder luid dan iedereen: „*Krij de man! Krij de man!*" zoodat men, verward, steeds een masse vooruitging en menigeen den dief vóór was. Doch toen de bestolene den dief met woord en vinger duidelijk aanwees (de schoenmaker liep natuurlijk ook mee), greep iemand Japik-oom in de borst om hem staande te houden. Die echter, niet zoo heel gauw verlegen, zeide in 't Friesch:

Hou hou, heite! sa net! It is in weddenskip bitwisken de skoenmakker en my om in mingelen bier, hwa 't earst ta de poarte út is! (Hui hui, maat! zoo niet! Het is een weddenschap tusschen den schoenmaker en mij, wie het eerst de poort uit zal zijn!)

Nu liet de ander fluks los om den man geen onrecht aan te doen. Maar dienzelfden man gelukte het nu buiten de poort te komen, den weg een eind op te loopen, en — bekend als een sterke

springer! — door een plotselinge aanloop over een wijd water aan den weg in het groenland zich vooreerst tegen vervolging te dekken en voorts te ontkomen.

* * *

Eens toen hij weer „een ondeugenden zet" (daad) had bedreven, gestolen namelijk, gingen op een avond twee „biisjagers" (veldwachters; woordelijk: *guiten-jagers* of *-betrappers*) op weg om hem te snappen. Dezen echter kenden hem niet en koesterden ook nog geen argwaan, toen zich een derde man bij hen voegde, en onder het stevig opwandelen allerlei daden van Japik-oom vertelde en dezen dief, zooveel als dat ongemerkt kon geschieden, beschreef.

Intusschen had deze, onze Japik, als in 't voorbijgaan één der veldwachters diens horloge met koperen kast en zilveren ketting ontfutseld. — Gekomen bij het pad, dat door het zoogenaamde Bergumer bosch naar het dorp Bergum leidt — een binnenpad — vroeg de gauwdief hoe laat het zou zijn. De bestolene wilde zijn horloge uithalen, doch bemerkte dat hij het miste.

„'t Doet er niet toe" — sprak Japik — „kijk dan maar op het mijne."

„Schelmsche kerel!" — zei de ander, tastende naar het horloge, maar het niet kunnende grijpen — „jij hebt mijn horloge! dat heb je me pas ontstolen!"

„Ei" — zei Japik — „dat is dan zeker bij vergissing."

En hij „naaide uit" (ijlde heen) zooals de niet poëtische term luidt. — De avond was reeds gevallen.

Japik, bekend met de paden in het bosch, als geen ander, wist gemakkelijk den vervolgers te ontkomen.

* * *

Eergevoel — hetzij waar of valsch — moet ook dezen dief niet vreemd zijn geweest. Men verhaalde althans dat, week op week, een naaister uit een naburig dorp een dag bij hem aan huis kwam naaien en wel met „de gouwe kap" (het gouden

oorijzer) over den schedel. -- Tallooze malen had men haar ontraden zoo onvoorzichtig te zijn en haar zelfs dringend verzocht er dan géén op te zetten, maar zij was onbevreesd. En . . . zij had reden ook. De werkgever voelde zich gestreeld door dat in hem gestelde vertrouwen en bracht haar geregeld tegen den avond naar huis. Nooit geschiedde haar ook het minste leed. — Integendeel! Japik rekende zich dat vertrouwen nu eens een eer, en was er wel de man naar, te zorgen dat haar niets overkwam.

* * *

Op zijn ouden dag moet Japik het stelen hebben opgegeven, en zelfs vroom geworden zijn. — Toen hij eens met iemand de galg passeerde, zou hij gezegd hebben:

„*Te duivel! ik had altijd vrees gehad dat mijn oude beenderen daar eens verbleeken zouden!*"

---

4. „*Bisschops-graven.*"

Van Drachten een uur gaande naar Boornbergum, gaat men rakelings voorbij de „bisschops-graven." Daar zouden volgens de overlevering drie bisschoppen zijn begraven, alsof zoo iets daar ter plaatse niet een groot mirakel zou verbeelden.

Een andere lezing is waarschijnlijker; dat in 1672 drie van het leger van bisschop Barend van Galen afgedwaalde soldaten daar ter plaatse werden gedood en begraven. Zeker is het dat de Suameerder heide, waar toen slag werd geleverd, in de nabijheid lag, zoodat het niet onmogelijk is, dat zij uit het verstrooide leger waren weggeloopen.

Nog wordt verteld dat in dat jaar de vijand het dorp Oudega bij Drachten wilde plunderen. Natuurlijk vermocht zoo'n dorpje als Oudega daartegen niets, tenzij, „misschien," door een list. Nu ligt het dorpje als in het water, op laag broekerig land en mag een schiereilandje verbeelden, waarheen slechts een (misschien slecht

te passeeren) zandweg leidde. En nu hadden de dorpelingen den weg afgesneden door.... bijenkorven, geen leege, doch met bijen n.l. degelijk bevolkt.

Toen straks de vijand vooruitdrong, namen de bijen het initiatief van den aanval, zonder partijdigheid omtrent paarden of manschappen; ja heele zwermen maakten geen bezwaar de Munsterschen op bijenmanier te begroeten. Ze moesten afdeinzen. Een vijandelijk soldaat sloeg toen verwoed met zijn sabel in een daar nog aan den weg liggende groote kei, die meer kans had menschengeslachten te overleven dan Munstersche of Nederlander, en waarop het litteeken nog duidelijk te zien is.

Ik heb dit laatste gezien, en als 't geciteerde waar is, heeft men ter plaatse een zonderling historisch aandenken, dat nog lang daar rustig kan liggen.

---

5. *Van het zingen.*

Verleidelijk onderwerp, waarvan we evenwel maar iets voor ons doel mogen aanteekenen, omdat „beperking" ook een deugd is!

Hoewel de G-, sol- of Viool-sleutel lang bij de beoefenaars van muziek bekend was, had men althans tot ongeveer 1870 in school, kerk en huisgezin den C- of Ut-sleutel, en noemde die in zanggezelschappen, waarvan in Friesland sinds jaren her legio zijn: Sopraan, Alt, Discant, soms Bassleutel, (als n.l. de Bas met dezen sleutel afgebeeld stond, al heeft deze stem een eigen sleutel).

Men zong dan in B-mol of B-duur, en wanneer men voorstelde om b.v. in huis alleen op noten te zingen, zeide men: „zullen we eens Sol-Mi zingen?" (= solfiëeren of solmineeren).

Men wist dat van de 150 Psalmen $^2/_3$ deel in B-mol stonden, $^1/_3$ in B-duur. — In bijeenkomsten waar het „jonge folk" ook in dezen zich vrijheden veroorloofde, welke de ouden niet bevielen, zong men het 1e vers van Psalm I, wel „tegelijk" op noten en woorden: aldus

Wel	za	lig	hij	die	in	der	boo	zen	raad,	enz.
sol	la	sol	mi	sol	fa	mi	fa	re	ut	

Psalm 6 had een volkswijze apart, evenals Ps. 100 en de Avondzang, de beide laatste achter elken regel: *„en ut-ré!"*

Ps. 27 (later met Ev. Gez. 24 en 109) was het non plus ultra; wie die psalm zonder haperen kon zingen, nu... die *was* een meester-zanger.

Ps. 18 heette „de Psalm met een aanloop", omdat vier regels het eerste vers voorafgaan; Ps. 29 de Donderpsalm.

Voor ouderen van dagen was Ps. 133 : 1 en vers 3 zeer gewild; ook was deze dikwerf het eerste, dat men bij gelegenheden, ook b.v. op bruiloften als eerste gezang zong; men was dan ook nog in stemmiger, gedwongener houding dan later.

Ps. 134 : 3 wordt nog wel veel een vertrekkenden, vooral een leeraar, toegezongen.

We verzwijgen hoeveel verzet het invoeren van „de Nieuwe Psalm-berijming", welke die van Dathenus verving, teweegbracht, zoowel als het invoeren der Evangelische Gezangen, doch kunnen wel zeggen dat — hoewel zich nergens, inzooverre ik weet, daartegen verzet heeft geopenbaard — de Vervolgbundel zeldzaam in Friesland werd gebruikt.

Een school werd vroeger niet „ver-solliciteerd", maar... „verzongen." — De meesters-sollicitanten kwamen in de kerk één voor één voor 't „bordje", lazen eerst een elk hunner opgegeven hoofdstuk („kapittel" zei men) en hiervan kàn het spreekwoord: „iemand *Kapittelen*", „negeren" of dwarsdrijven ontstaan zijn, dewijl de opgever dit konde doen, daar hij te beschikken had... En voorts werd door elk der sollicitanten een opgegeven vers gezongen, en, als de kerk een orgel had, werd hetzelfde vers daarna gespeeld. De hoofdonderwijzer toch was voorzanger en veelal koster of organist-koster, en vooral in de provincie Groningen was deze betrekking zoo behandeld, dat zij makkelijk 3, 4, 5 of 6 maal het salaris van schoolmeester in zoo'n vacante plaats kon geven en men dan ook (vertrouwelijk!) sprak van organist èn schoolmeester.

Nu, de kerk stroomde dan vaak vol; velen in hun daagsche

plunje en het werk links latende liggen om de vertooning aan te kijken, anderen een beetje opgeknapt. Dit gedeelte van het examen was openbaar en zij, die zich-zelven wat meer bevoegd wisten of rekenden dan het grooter deel, plaatsten net als bij het *beroepen* van een predikant paaltjes buiten de kerk, aangevende tot waartoe de meester verstaanbaar kon worden gehoord. — De een had dus maar luidkeels te gillen in den zang, de ander te overschreeuwen in zijn rede. — De schoolopziener, was hij den meesters of een meester zijner stille keuze, genegen, kon dan soms bij elk vergelijkend examen hetzelfde te zingen geven, b.v. den moeilijken Psalm 27 of het gemakkelijke Evangelisch Gezang 20.

Zanggezelschappen in dorpen erkenden gewoonlijk den meester als leider. Tientallen van jaren heeft de bekende bundel van Hazeu gediend, die oud en jong beviel. In zooverre ik mij kan herinneren komt me voor dat het gewildste nummer was: „Gevoel, o mensch, wat waarde God u geeft", en dit was dan ook bijna zonder missen het eenige gezang uit Hazeu, waarvan men meer dan één vers kende.

Volkszangen waren buiten zoogenaamde „straatzangen" niet zoo talrijk. „Wien Neerlandsch bloed!" en „Wilhelmus!" stonden voorop, of voor 't minst onder de eersten.

Van andere zangen waren vooral gewild: „Wat vraag ik toch naar geld of goed!" en: „Gij komt, o stille avond!"

Buiten de kringen der jongelingschap werden zangen in Friesch niet gaarne toegelaten en dit heeft jaren en jaren geduurd. Men kon echter niet *alles* weren en zoo kneep men een oogje toe voor het zangetje van Dr. Eeltje Halbertsma:

To Bolswert yn 'e merke Seach ik in famke gean.
(Te Bolsward in de kermis zag ik een meisje gaan).

* * *

Op de vingers zingen geschiedde alleen in scholen om den zang en om het B-mol en B-duur in te scherpen. Soms als de school

zou uitgaan, verzocht een kind – meestal een meisje — den meester om: „eventjes op te vingers te zingen." — En dat vond altijd veel bijval. — De zaak is dood-eenvoudig, maar ik ben meenens dat men er wel „noot-vast" door werd.

Meester nam in de linkerhand zijn stokje en hield de rechterhand op tamelijken afstand van 't lichaam op de hoogte der borst. Van die rechterhand hield hij de holte naar de borst en de pink naar onderen.

De vijf vingers waren de lijnen van de notenbalk: op den top van elken vinger was „op de lijn": tusschen de vingers was: tusschen de 1e en 2e lijn, de 2e en 3e lijn enz. Het stokje van de linkerhand ging over en tusschen die vingers.

Meester behoefde in hoofdzaak slechts te zeggen of men „b-mol" of „b-duur" zou zingen, en dat de noten boven of onder de lijn (die op hulplijnen alzoo) op de leden van duim of van pink en mogelijk nog iets meer op de pols der hand werden aangegeven. Zoo zong men ook wel meer figuraal-gezang, gaf kruis of mol aan door het stokje ietwat scheef te houden en de maat door het stokje vlugger te doen huppelen of te doen vertragen. — Ook in dezen was dus wel eenige variatie aan te brengen.

---

6. *Algemeene bizonderheden omtrent de Mennisten.*

Louter de overtuiging dat we niet geroepen zijn tot kritiek in eenig opzicht over een gezindte, doet onze mededeelingen belijnen binnen het algemeen merkwaardige. En we mogen gissen dat niet al het volgende algemeen bekend is.

„Mennisten" is de eigenaardige naam in de wandeling; „Doopsgezinden" wordt hedendaags veel gezegd, doch is toch min of meer een „zondags-naam", dat heet: wat heel deftig. — De naam is naar Menno Simons, die volgens vroegere opgaven in 1496 te Witmarsum geboren zou zijn, maar in 1892 heeft men zijn 400-jarigen geboortedag (of het 400e geboorte-jaar) herdacht en is

gezegd dat zijn geboortejaar 1492 is. Zoodat hij 68 of 69 jaar zal zijn geworden, omdat hij in 1561 stierf.

Of hij de stichter der gezindte is dan wel de hersteller van de zoo verstrooid wonenden, die onder tal van namen de grootste overeenkomst in belijdenis hadden, daarover kunnen we niet beslissen, maar volgens hetgeen we lazen en hoorden bij en van mannen, die men alleszins bevoegd moet achten, zou hij de verzamelaar en opbouwer eener verstrooide vereeniging zijn. Albigenzen, Waldenzen uit veel vroegere tijden in de Cevennes, zouden reeds voorgangers zijn. Een historisch feit is dat er bij groote overeenkomst op gewichtige punten verbazend veel verscheidenheid was omtrent gering geachte punten, waaraan evenwel elk voor zich stijf vasthield. De gezindte vermeed (aanvankelijk) de namen kerk, predikant (of priester), zelfs den naam preek, en wist en weet van geen synode en algemeen-kerkelijke wetten. Wel was er een band onder de gemeenten in de Doopsgezinde Societeiten, in ons land b.v. had men inrichtingen (in lateren tijd) om predikanten op te leiden en bestond er onderlinge hulp en dikwerf hulp als schier nergens 't geval was. — Maar elke gemeente was een geheel op zich-zelve en dit blijkt ook in onze dagen reeds daaruit dat elke gemeente het stemrecht geeft ook aan vrouwelijke leden of alleen aan de mannelijke leden.

„Gemeente" heet het en ongaarne zegt men kerk. Maar de oude naam, voor weinig jaren nog zeer gangbaar, was „vermaning", welke naam, als ik het wel heb, ook vroeger aan de rede of preek werd gegeven.

Predikanten, dominés had men evenmin; men had „broeders-voorgangers" of „broeders-prekers", die heel eenvoudig en zonder achternaam (vóór 1812 of voor de invoering van den Burgerlijken Stand had men zoo geen achternamen en vooral niet bij de Mennisten) werden aangesproken. Als zoo'n voorganger Jan heette en de zoon was van een Jakob, werd hij betiteld als Jan Jakobs, zonder meer.

De bijeenkomsten, zoowel als alles, wat de Mennisten betrof, hun gezinnen, hun leden, hun leven, denken en werken, kleeding,

huisraad, komen en gaan, kortom alles, was gestempeld door dien eenvoud, welken deze treffend, een ander stijf zou noemen.

De „vermaning" had soms wel iets van een lange houten pijpe-lade, waarin men de berookte Goudsche pijpen placht te deponeeren. Zij was blauw in de verf, en, als ik reken naar zekere streek, waar veel Doopsgezinden woonden, was *blauw* ook de kleur bij uitnemendheid. Blauw geschilderd waren zoldering en wand binnen en hek en staketsel buiten; kleeding in ouderwetsche schoudermantels en lakensche of andere mannen-kleedij... *blauw.* De ouderwetsche boeren- en ook andere wagens, naar huifkarren aardend, waren *blauw*, zelfs de bloempjes in de bedden (waaronder de druifhyacint) toonden de *blauwe* kleur en de mannen hadden gaarne blauwe „ketels" in de mondstukken van hun pijpen.

Die bijeenkomsten dan in vergaderingen op Zondag werden geleid door broeders-prekers of ook wel door een „vermaner" als predikant. Soms was een schip de plaats van bijeenkomst.

Zoo'n broeder of zoo'n preker sprak, als hij het Hollandsch niet goed „onder de knie" had, in eenvoudig land-friesch, voorzoover dit Friesland aangaat, en verzocht na een poos even eenvoudig, als zou daaromtrent gestemd worden: of men nu eens zou zingen. En steeds verzocht hij, dat, wanneer een broeder andere meeningen koesterde in eenig opzicht, dan in het pas gesprokene uitkwamen, hij die zonder bitterheid en op bevattelijke wijze zou willen uitspreken.

(*Wordt vervolgd*).

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BAT. OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE [1].

1796.

Dit jaar ingetreden zijnde, wierden de gewone heilwenschen geuit niet zonder onderlinge kommernis over de dringende nood, waarin het vaderland zig bevond, en ook over het drukkend bezwaar van op de gestelde tijd, dat is, voor den 15 deezer maand Januarij aan de betaling van de 50ste penning te moeten voldoen. Het Provintiaal Bestuur was niet meer Hun Ed. Mog. de Staaten van den Lande van Utrecht, nog het Stedelijk Hun Ed. Achtb. de Vroedschap der stad Utrecht. Deeze waren verandert in eene vergadering der Repraesentanten 's Lands van Utrecht en in een Raad der Gemeente. De Statenkamer moest dus ook noodzakelijk herdoopt worden: deeze had den naam van het Landschapshuis verkregen en het Stadhuis dien van Raadhuis. De vergadering der Repraesentanten bestond uit 33 Leden, vanwelke 7 wegens Utrecht, 3 wegens Amersfoort, 3 wegens Montfoort, 2 wegens Rhenen, 2 wegens Wijk bij Duurstede, en 4 wegens elk der vier Maarschalksampten zitting in de vergadering hadden. Zij vergaderden gewonelijk 's Maandags, 's Woensdags en Donderdags voor de middag: negen Leden van hen maakten het Collegie van Gedeputeerden uit, welke 's Dinsdags en 's Vrijdags voor de middag hunne gewone vergadering hielden. Dan kwamen nog vier Provintiale Committé's uit hen voort, als: het Committé van Finantie van 8 Leden, die 's Dinsdags, 's Woensdags en 's Donderdags voormiddags ten 9 uuren vergaderden. Het Committé van onderzoek tot de zaaken van het Platte Land van 8 Leden, die 's Maandags,

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 401.

's Dinsdags, 's Woensdags en 's Donderdags 's avonds ten 6 uuren vergaderden. Het Committé tot de zaaken van den Hove van 7 Leden, die 's Woensdags 's avonds ten 5 uuren vergaderden. En het Committé tot Publiek Onderwijs, deeze vergadering bestond uit vijf Leden van het Provintiaal Bestuur, twee van het Stads Bestuur en vier Predicanten; als een Gereformeerde, een Luthersche, een Mennonist en een Remonstrantsch Predicant. Deeze vergaderden gewonelijk 's Vrijdags 's avonds ten 6 uuren. Het Hof Provintiaal was nog in wezen gebleven, zijnde 8 Raadsheeren met een Procureur Generaal. Het Stadsbestuur of de Raad der Gemeente bestond uit 25 leden, waaronder een de post van maire bekleedde: haare gewone vergadering wierd gehouden 's Maandags en 's Donderdags 's voormiddags ten 9 uuren: haare commissiën waren ook vier in getal en hadden ook, na de Fransche inrichting, de naam van committés: als het Committé van de Momboirkamer van 3 leden, die 's Vrijdags voormiddags ten half elf uuren vergaderden; het Committé van Finantie van 4 leden, die 's Dinsdags en 's Zaturdags 's voormiddags ten 10 uuren vergaderden; het Committé van het Algemeen Welzijn van 12 leden; en het Committé tot het Publiek Onderwijs van 3 leden. Daarenboven was er nog een Committé van Commercie; zestien voorname negotianten maakten deze vergadering uit, als de Heeren Van Beek, Achterberg, Pronkert, Van Pesch, W. G. Koopman, W. Koopman, Reytz, Blijdesteyn, De Voogd, Van Meurs, Wolff, W. Verkerk, H. Verkerk, Ravesteyn, Uilenberg en Glasmaker. Deeze drie laatste Committé s vergaderden irregulier. Alle afgezette Staats of Stads Regenten waren nog onder stadsarrest. Het recht wierd uitgeoefent door een Raad van Rechtspleging van 10 leden, geen lid van de Raad der Gemeente zijnde; zo als tevoren had plaats gehad. Zij vergaderden gewonelijk 's Dingsdags, 's Donderdags, 's Vrijdags en 's Zaterdags voormiddags ten half 10 uuren. De post van Hoofdschout was verandert in een Algemeene Aanklager. Ons garnisoen bestond alleen uit Hollandsche militairen, zijnde het geheele regiment Hussaren, drie detachementen, die na 's Hage, Rotterdam en Rhenen uitgetrokken waren, uitgezondert, en het eerste battaillon van de zesde halve

Brigade Infanterij. De Hollandsche Luitenant-Generaal Van Boekop was Commandant van de stad. Hij hield zijn hotel op het Duitsche Huis. Zijne aides de camp waren de capitynen Rave en Thim. De Hussaren hadden een wacht te paard aan de stallen op het Vreburg en een wacht te voet aan de Cathrijne en Wittevrouwepoorten. De Infanterij bezettede de hoofdwacht, de vijf andere poorten en het hooijmagazijn bij Puntenburg. Er wierd niet gepatrouiljeert als alleen door de Hussaren te paard bij nacht. De parade was 's middags ten 12 uuren op de Neude. Wij waren geheel van Franschen bevrijd; de inkwartiering was ook gedurende de laatste weken des vorigen jaars zeer dragelijk geweest. Geen huis van eenig particulier was ook meer in het gebruik van de stad of in requisitie genomen, als alleen het huis van den Heer Pesters in de Domsteeg, hetwelk diende tot vergaderplaatsen voor eenige Committé's en al voor de komst der Franschen door dien Heer verlaten was. De schutterij bestond toen tertijd uit twee regimenten, elk van twee battaillons. De Heer Gordon was Commandant en chef van de geheele schutterij. Van het eerste regiment was Colonel de Heer Bauens, van deszelfs eerste battaillon was Luit.-Col. de Heer Verhoef en Major de Heer Van den Bos; van deszelfs tweede battaillon was Luit.-Col. vacant en Major de Heer Testas. Van het tweede regiment was Colonel de Heer Cambier; van deszelfs eerste battaillon was Luit-Col. de Heer Vos en Major de Heer H. Oostrum; van deszelfs tweede battaillon was Luit.-Col. de Heer A. van Oostrum en Major de Heer Des Tombe. Alle dagen trok een halve comp. schutterij op de wacht; zij hadden hun hoofdwacht op het Raadhuis, van waar zij eenige manschappen na alle de poorten detacheerden. De parade was 's avonds ten 8 uuren op de Neude. Er was ook een Burgerkrijgsraad; dezelve bestond uit den commandant en chef en van elk battaillon een hoofdofficier, een capitijn, een luitenant, een sergeant, een corporaal en twee schutters. Zij vergaderden onbepaalt, dog altijd 's avonds ten 7 uuren. Er waren drie Burgervergaderingen, vooreerst die van de stemgerechtigden of de Grondvergaderingen, welke op de gewone vergaderplaatsen der Wijken bijeenkwamen, doch nooit, dan wan-

neer zij door de Raad der Gemeente wierden opgeroepen. Ten tweede die van de Wijkvergaderingen: deeze vergaderden alle Donderdagen, ook op de vergaderplaatsen der Wijken, en waren niet dan Patriotten, meestendeels leden van de Volksocieteit. En ten derden de Centrale vergadering, die uit de Gecommitteerden van eenige burgersocieteiten van de provintie bestond en alle Maandagen vergaderde in het bovengemelde huis van den Heer Pesters.

De eerste dag van het jaar.

1 Jan. leverde niets anders op, als het inkomen van een transport paarden; en dat de Hollandsche Courant weder tot de gewone Leydsche Courant met het stadswapen aan het hoofd terugkeerde, dat de Haarlemsche Courant ook weer met het wapen pronkte; en dat de Generaliteits Courant (te voren de Zaterdagsche Hofcourant) tot een regulier nummer van de Nederlandsche of 's Gravenhaagsche Courant overging.

2, 3 Jan. kwamen er weer transporten paarden binnen. Zij behoorden alle nog tot de gedane requisitie van 20000 stuks, en wierden, na de monstering te hebben doorgestaan, na 's Hage geleyd. — De vier volgende dagen brachten wij in stilte door. Wij, stadsbewoonders, maar die van het platteland, ten minsten van verscheyde dorpen, ondervonden nog de hatelijkste oneenigheden en partijdigste geschillen tusschen Roomschgezinden en Gereformeerden over het klokluijen, volstrekt tegen het verbod van het placaat van 30 Dec. ll. aan; zodat.

8 Jan. dit placaat vernieuwt wierd met bedreiging van zwaardere straf voor die in het vervolg hetzelve mogt komen te overtreden. Dit niet tegenstaande was er nog geen stilte onder de boeren, wierden nog de klokken getrokken bij de aanvang der Godsdienstoefeningen. Men vond dus noodzakelijk, om hen door eenige Fransche hussaren van Lausane tot rust te doen brengen, welke dan ook,

11 Jan. over die woelzieke dorpen verspreid wierden. Daarna naderden wij tot de eerste verjaardag van die (zooals de Patriotten het uitdrukten) heuchelijke omwenteling, namelijk de komst van

de Franschen. Om nu dien dag met vreugde door te brengen, begon men

14 Jan. al eenige toebereidselen te maken, als eerebogen op te richten, illuminatieën te maken, enz. Men verwachtte dan een vrolijke dag; maar eerdat dezelve aankwam, had men noch een plechtigheid vooraf. Het battaillon Hollandsche infanterij op de Neude in de wapenen gekomen zijnde, wierd hetzelve

15 Jan. met het nieuwe Bataafsche vaandel vereert. Het wierd overgegeven door de vrouw van den Generaal Van Boekop, waarbij de Generaal een toepasselijke aanspraak voegde. Daarop volgde dan de bovengemelde verjaardag

17 Jan. Het was juist Zondag. In geen der kerken wierd door den Predicant of Priester iets van dit heuchelijk evenement aangehaalt, als alleen in de Buurtkerk door den Heer Professor Heringa, alwaar die groote ijveraar voor het Patriotisme, het eerst, na dat die kerk voor hooijmagasijn gedient had, de Godsdienstoefening weer verrichtte. Wat de vermakelijkheden betrof, deese waren zeer gering. Er gebeurde bij dag niets. De eerebogen waren wijnig in getal; zij stonden in de achterstraten en waren van wijnig belang. De illuminatieën waren de eereboogen in de Ballemakerstraat en die van het Zakkedragersteegje, de Burgerwacht op het Stadhuis; de Volkssocieteit en de Societeit de Bataafsche Broederschap in de Blaauwe Druif op de Mariaplaats, zijnde de 100 leden van de Volkssocieteit, die zig in het afgelopen jaar van daar verwijdert hadden. Deeze vijf illuminatieën brachten eenig gemeen volk op de been, hetwelk zig ook vervrolijkte met het afsteken van klijne vuurwerkjes en het afschieten van geweeren, hetwelk duurde tot laat in de nacht. In beijde die Societeiten viel het voornaamste gesprek over hetgeen binnen korte dagen stond te gebeuren, namelijk, de aanstelling van de Repraesentanten voor de Nationale Conventie. Men dronk een teugje op het goed succes van oprechte waare vaderlanders (of zogenaamde Patriotten) te zullen bekomen; men begon zelfs cabalen daartoe te maken. De provintiale en stadsbestuuren hielden zig in die dagen ook met deselve saak bezig. Doch de Raad der Gemeente vond goed vooraf

de door het vertrek van den Heer Strick van Linschoten opengevallene Raadsplaats te vervullen. Derhalven de Grondvergaderingen na behoorlijke oproeping

20 Jan. daartoe vergadert zijnde, verkreeg de Heer Marschant de meeste stemmen. De Nationale Conventie zou bestaan uit 120 Repraesentanten, teweten wegens Gelderland 13, Holland 55, Zeeland 5, Utrecht 6, Friesland 10, Overijssel 9, Groningen 5, Bataafsch Braband 13 en het Landschap Drenthe 3 leeden. Alles bereekend na de algemeene volkstelling, die te voren door de gansche Republiek volbracht was. Volgens die telling bevatte Gelderland 217828 zielen, Holland 828542, Zeeland 82212, Utrecht 92904, Friesland 161513, Overijssel 135060, Groningen 114555, Drenthe 39672 en Bataafsch Braband 210723 zielen; zodat de geheele bevolking bestond uit 1880463 zielen. Derhalven dan voor Utrecht 6, d. i. wegens de stad twee en wegens de 4 overige steden en het platteland 4 Repraesentanten. De aanstelling geschiedde door onze gansche provintie.

26 Jan. 's Namiddags ten 2 uuren. Alle de stemgerechtigden, in 66 grondvergaderingen verdeelt, vergaderden op 66 verschillende plaatsen. In alle de Gereformeerde, Luthersche, Mennonite, Remonstrante en eenige Roomsche kerken, alle de Gasthuizen, Weeshuizen, de Munt, het Diaconieschool, De Volksocieteit, de poort van d'Averhoult op de Voorstraat, de Muziekzaal, het Vendutiehuis, het Dolhuis, de Anatomie, het Auditorium, het Fraterhuis, de Ambachtskamer en verders eenige ledige huizen als van den Heer d'Averhoult, van den Heer Pesters in de Domsteeg, het IJzeren Hek op de Breestraat enz. Elk van deeze vergaderingen benoemde een kiezer en een plaatsvervanger. De kiezersvergaderingen werden gehouden op het Landschapshuis en op het Raadhuis. Op het Landschapshuis waren van drie vergaderingen de kiezers en hunne plaatsvervangers achtergebleven door gebrek aan daartoe bekwaame voorwerpen. De aanstelling wierd derhalven door 30 kiezers uitgevoert. Tot Repraesentant wierd verkozen de Hr. G. A. Visscher en tot plaatsvervangers de Heeren D. C. de Leeuw en P. Linthorst. En op het Raadhuis tot Repraesentant de Hr. J. van Manen

en tot plaatsvervangers de Heeren D. C. de Leeuw en G. A. Visscher. De kiezersvergaderingen van het platteland wierden gehouden te Montfoort, te Zeyst, te Soestdijk en aan de Nieuwersluis. Te Montfoort wierden verkozen tot Repraesentant de Heer Sluiter en tot plaatsvervangers de Heeren T. Steenbeek en P. Pijpers. Te Zeyst tot Repraesentant de Hr. J. van Manen en tot plaatsvervangers de Heeren Lilard en R. Kamp. Te Soestdijk tot Repraesentant de Heer D. C. de Leeuw en tot plaatsvervangers de Heeren Y. van Hamelsveld en J. van Manen en aan de Nieuwersluis tot Repraesentant de Heer Van der Zoo en tot plaatsvervangers de Heeren T. Steenbeek en Van Bijleveld. Alle deze vergaderingen waren genoegzaam voltallig geweest. Van Breukelen was ook nog een kieser verschenen, alhoewel een detachement hussaren van hier had moeten toeschieten om de Grondvergadering aldaar tot bedaren te brengen. Te Achtienhoven was niet ééne Grondvergadering gehouden, gevolgelijk ook geen kiezer benoemt, zijnde die dorpelingen volstrekt tegen eene Nationale Conventie. In de Grondvergadering van de Zwarte Dijk twee uuren boven Amersfoort geraakten de geschillen ten hoogsten top. Veele van die er vergadert waren, waren volstrekt tegen eene Nationale Conventie, en bevestigden dit in een geschrift, dat staande de vergadering wierd opgestelt, door hunne ondertekening. De Heer Jan Grote was van dit werk de eerste aanvoerder. Men raakte aan het vechten, zodat eenige burgers, waaronder één vrij zwaar, geblesseert wierden. Men zond met alle spoed na Amersfoort om hulp. Weldra arriveerde een Corps militairen en burgers aldaar, die op order van het Gerecht van de Zwarte Dijk den Heer Grote appretendeerden. Van dit alles gaf men kennis aan het Provintiaal Bestuur en ook aan den Commandant den Generaal van Boekop, die de volgende dag

27 Jan. een detachement van 40 hussaren derwaarts afzond, om verdere onheilen voor te komen. 's Anderen daags

28 Jan. begaf zig een Commissie van het Provintiaal Bestuur in twee rijtuigen derwaarts, om nadere informatie te neemen van hetgeen er was voorgevallen, welke Commissie 's avonds weer

terugkwam, den Heer Grote als gevangen medebrengende en om die reden door een corps Hussaren geescorteert. De Heer Grote wierd ten huise van den Substituut Procureur Generaal Blekman in bewaring gezet. Al verder over die netelige zaak gedelibereert zijnde, vertrok

30 Jan. weer eene Commissie van eenige Repraesentanten met een corps Hussaren, na het huis van den Heer Grote, om zijne papieren te verzegelen, hetwelk, zonder dat zig één van zijne aanhangelingen de zaak aantrok, verricht zijnde, kwamen

31 Jan. de Repraesentanten met de Hussaren weer herwaarts terug. Drie dagen daarna door een Commissie van het Provintiaal Bestuur wierd de Heer Grote, na eenige rijsen verhoort te zijn geweest, door den Hove Provintiaal, aan wien hij ter veroordeling was overgegeven, en die zijne beschuldigingen, welke tegen hem ingebracht wierden, niet voldoende beschouwden, weder op vrije voeten gestelt. — Ziedaar het gansche Provintiaal Bestuur in de uiterste onvergenoegdheid! — Ziedaar de Heeren van de Volkssocieteit in dolle woede! — Weg met zo een Hof! — Weg met zo een Procureur Generaal, met zulke Raadsheeren! was de algemeene uitspraak. Om kort te gaan, drie dagen daarna

6 Febr. wierd inderdaad het gansche Hof Provintiaal door een Commissie van het Provintiaal Bestuur geremoveert, zijnde de Procureur Generaal van Cleef en de Raadsheeren Craeyvanger, Oosterdijk, van Wachendorff, van der Pauw, Both Hendrikse, van Beusechem, van Romont en Ossenberg. Terstond na de remotie wierden de Heeren Craeyvanger, Oosterdijk en Ossenberg opnieuw weer aangestelt van welke de twee eersten voor hunne aanstelling bedankten. Vervolgens wierden verkoren tot Procureur Generaal de Heer Rossenius (Lid van den Raad der Gemeente en Provintiaal Repraesentant) en tot Raadsheeren de Heeren Kluit van Rijnsaterwoude, Droghoorn, van der Burg (drie Raden van Rechtspleging) Horn, Buis (geboortig van Mechelen) Aansrijk (van Cuylenburg) en de Wit de Lange (van Zeeland). Van deeze bedankten de Heeren Droghoorn, van der Burg en de Wit de Lange, welkers plaatsen wierden aangevult met de Heeren Eyck, Saxe en....

Bailluw van het Gooy. De vergadering was dus wel voltallig; maar twee suppoosten, de substituut Griffier Van Musschenbroek en de Bode Van Houten, die niet van zig konden verkrijgen de beveelen van die nieuwe vergadering te voldoen, lagen hunne posten neder; de Maarschalk De Geer, van hetzelve begrip zijnde, volgde hen schielijk; zodat alweer drie Patriotten geholpen konden worden.

Op dezelve dag van den 26 Januarij hadden Gelderland, Holland en Overijssel hunne Repraesentanten ook verkoren. Groningen, schoon niet kunnende toetreden tot eenige artikelen van het plan, volbracht hetzelve

7 Febr. maar Friesland en Zeeland bleven onverzettelijk. Eveneens zo als in Utrecht gebeurt was, zo was het ook in de andere Provintieen afgelopen, dat van zommige grondvergaderingen de kiesers waren teruggebleven, dat van anderen, van gevoelens verschillende, geen repraesentanten verkosen waren: de vermaarde stad Amsterdam zelfs niet genijgt zijnde, om eene Nationale Conventie tot een Opperbestuur te hebben, uit hoofde van, zo als het spreekwoord zegt, *veel hoofden veel zinnen*, was nog niet tot het eerste begin dienaangaande overgegaan: echter, na tusschenkomen van eenige Leden van het Provintiaal Bestuur van Holland, die de Regeering dier stad tot andere besluiten had weeten te brengen, zo wierden

12 Febr. alle de Repraesentanten en Plaatsvervangers aldaar verkoren. In Hoorn was de Heer Y. van Hamelsveld tot Repraesentant aangestelt, hetwelk alweer een vacante plaats in de Raad der Gemeente alhier veroorzaakte. In Friesland het Provintiaal Bestuur door de gewapende Burgermacht met geweld tot de Nationale Conventie genoodzaakt zijnde, geschiedde de verkiezing der Repraesentanten en Plaatsvervangers aldaar op

16 Febr. Het Landschap Drenthe en Bataafsch Braband hadden ook alreets verkoren: dus was het Zeeland alleen, dat halsterrig bleef weigeren. De tweede dag daarna

18 Febr. was bepaalt tot de eerste zitting van de Nationale Conventie; doch dezelve was opgeschort tot de eerste Maart aanstaande, zo uit hoofde dat verscheide Repraesentanten door hunne

zo kortelings geleedene aanstelling buiten staat waren om op die bestemde dag in 's Hage te kunnen compareren, als om zo het mogelijk was, in die tusschentijd Zeeland nog te overhalen, hetgeen inderdaad gebeurde; want

21 Febr. wierden door die geheele Provincie alle de Repraesentanten en Plaatsvervangers volgens de artikelen van het decreet verkozen. In diezelve tusschentijd wierden alhier nog twee burgervergaderingen gehouden: de eerste op

22 Febr. door de 33 Grondvergaderingen van de wijken A, D, E, F, G en H; en de tweede op

25 Febr. door de 12 gewone grondvergaderingen van alle de wijken. De 33 Grondvergaderingen kwamen bijeen om hunne geheele verkiesing te hervatten; want de Heer J. van Manen, te Zeyst ook tot Repraesentant verkozen zijnde, was volgens het lot dit district te beurt gevallen: de Heer D. C. de Leeuw was te Soestdijk tot Repraesentant verkoren en de Heer G. A. Visscher alhier op het Landschapshuis. Er wierden dan op nieuw kiesers benoemt, die, bijeen gekomen zijnde, tot Repraesentant verkosen den Heer A. J. Strick van Linschoten van Loendersloot, en tot plaatsvervangers de Heeren A. J. van Mansvelt en H. J. van Hengst. De twaalf Grondvergaderingen waren opgeroepen om de twee vacante Raadsplaatsen van de Heeren Vos, die tot Bewindhebber van de O. I. Compagnie, en Van Hamelsveld, die te Hoorn tot Repraesentant verkoren was, te vervullen. De benoeming volbracht en de stemlijsten opgenomen zijnde, hadden de Heeren Van Heemert (Predicant) en Visser (Fabrikeur) de meeste stemmen. De publicatie, waarbij deeze oproeping gedaan was, behelsde ook nog daarenboven het besluit, genomen op het adres van den 23 December van het afgelopen jaar aangaande het openen en sluiten van de stadspoorten, toen ter tijd aan de Raad der Gemeente ingelevert. Dit besluit kwam hierop neer, dat de voordracht van het vrij doorpasseeren van de ambachtslieden door de poorten wierd verworpen, maar dat het een ieder zou vrij staan, 's avonds na tien uuren en vervolgens de geheele nacht door, de poort te doen openen, mits betalende voor ieder persoon 2 stuivers en voor een rijtuig 4 en

6 à 8 stuivers na evenredigheid van het getal paarden. De Heer Van Hemert zig niet bevoegd rekenende om landszaken te bestieren, bedankte voor zijne aanstelling en ruimde zijn plaats in juist voor een ander Predikant: want de Grondvergaderingen

29 Febr. andermaal bijeen gekomen zijnde, om die plaats te vervullen alsook die van den Hr. G. A. Visscher, die tot Repraesentant in de Conventie was aangestelt; zo waren de meeste stemmen voor den Heer Prt. Rijnink en den Heer Smoorenburg, Roomsch pr. en kapelaan in de Kerk buiten de Wittevrouwen. Derhalven een Predicant en een Priester ook al in de Raadzaal.

1 Mrt. De dag der inhuldiging van de Nationale Conventie, welke met veel plechtigheid geschiedde, alhoewel er nog maar ruim 80 Repraesentanten tegenwoordig waren. De installatie volbracht zijnde, wierd de vergadering van 's Lands Repraesentanten ontbonden, na vooraf verscheide stukken van deliberatie aan de Conventie te hebben overgegeeven. Er wierd tot Praesident verkozen de Heer Pieter Paulus, die ongelukkig de vierde dag daarna

5 Mrt. zijn tijdelijk leven met het eeuwige verwisselde. De Repraesentanten 's Lands van Utrecht begrepen toen ook het Provintiaal Bestuur een andere gedaante te moeten doen aannemen. De reden waarom was voor een ieder duister; door de Repraesentanten van de Provintie door het Volk van Utrecht op dezelve wijse verkozen wierden als die van de Conventie door het volk van Nederland. Zij benoemden een Committé van twintigen uit hun midden om een plan te beramen, waarna een nieuw Bestuur voor de Provintie zou kunnen daar gestelt worden. Al op

10 Mrt. wierd door dit Committé een plan ter vergadering overgegeven; maar de gevoelens over hetzelve waren zeer verschillend, waardoor het besluit lang achterweege bleef. Drie andere resolutiën wierden genomen, van welke de eene na de andere wierd afgepubliceert. De eerste op

12 Mrt. Deeze behelsde dat, met toelating van den Franschen Repraesentant, al het houtwerk, hetwelk in het afgelopen jaar met scheepen herwaarts was aangebracht en op het open plijn nabij de Domstoren geborgen, 's anderen daags

13 Mrt. opentlijk zou geveilt en bij parteijen aan de meestbiedenden verkocht worden. De tweede op

15 Mrt. Bij deeze wierd bekend gemaakt, dat alle de Fransche assignaten tegen Hollandsche recepissen zouden ingewisselt worden. En de derde, die

16 Mrt. wierd afgelezen, bevatte het arresteeren van een geldheffing van één percent, te betalen binnen de maanden Mey en Juny aanstaande, alles op dezelve voet, gelijk bij de laatste heffing van twee per cent had plaats gehad. Hierop volgden eenige publicatieën van den Raad der Gemeente, van welke de eerste, die

20 Mrt. afgekondigt wierd, behelsde een strikt verbod, van eenig gebakken brood of meel van buiten de stad in te voeren; maar de anderen dienden om de Grondvergaderingen op te roepen, want de Raad der Gemeente was maar niet voltallig te maaken. De eerste vergadering wierd gehouden

21 Mrt. en was opgeroepen, om, in de plaats van de Heeren Rijnink en Smoorenburg, welke beyde van hunne aanstelling hadden afgezien, twee andere Heeren als leden van de Raad der Gemeente te benoemen, en een derde in plaatse van den Heer Essenius, die tot Procureur Generaal was aangestelt: als ook nog een lid van de Raad van Rechtspleging in plaatse van den Heer Kluit van Rhynsaterwoude, die tot Raadsheer was benoemt. Als Raaden der Gemeente hadden de meeste stemmen de Heeren Testas, J. Visser en Van der Muelen en als Raad van Rechtspleging de Heer Oosterdijk (de afgezette Raadsheer) die dadelijk bedankte; op hem volgde in het getal der stemmen de Heer de Kock. De Heer Van der Muelen geen begeerte hebbende, om een meedelid van die illustre Raad der Gemeente te wezen, bedankte ook voor zijne benoeming, zodat

23 Mrt. de Grondvergaderingen alweer bijeenkwamen om een ander aan te stellen. Die de meeste stemmen had, was de Heer Van Deyl, een gewezen chemist van Amsterdam. Evenwel was hij toen Raad.

De Raad der Gemeente was dan eindelijk voltallig, doch ongelukkig aangevult met eenige wraakzuchtige kwalijk denkende voorwerpen, blijkens hetgeen vervolgens gebeurde.

De vier afgezette Regenten, geweezene gecommitteerden van de Momboirkamer, zijnde de burgemeesteren Loten en Boddens en de Raden Van Romont en Craeijvanger, wierden

26 Mrt. op aandrang van het toenmalig Committé van de Momboirkamer, door de Raad der Gemeente gelast zonder eenige verontschuldiging of uitstel zorge te dragen, dat de penningen, behorende aan gemelde kamer, zijnde een somma van 80.000 guldens, waarmede hunne Administrateur Rutgers en Secretaris Van Bronckhorst kort voor de omwenteling eerst na Duitschland en daarna na Engeland gevlugt waren, binnen de tijd van acht dagen aan het gemelde Committé wierden ter hand gestelt, op poene van gijseling. Die tijd

4 Apr. verschenen en niet aan de betaling voldaan zijnde, gaf de Raad der Gemeente de nodige orders aan de deurwaarders om de vier Heeren gecommitteerden op het Raadhuis in gijzeling te brengen, hetgeen zij allen volstrekt wijgerden. De deurwaarder Heylidij, die meede uit naam van de anderen het woord had gedaan, wierd dadelijk in zijn post gesuspendeert. 's Anderen daags

5 Apr. wierden de bodens met die aangename commissie gemachtigt. Deeze, uit vreese van bij wijgering mogelijk gesuspendeert te worden, namen het aan. Zij rooken ook wat meer na de Patriotsche lugt als de Deurwaarders. Aan de huisen komende, om die expeditie ten uitvoer te brengen, waren alle vier de vinken gevlogen: geen van de Heeren wierden te huis gevonden. Wat kon toen noodzakelijker geoordeelt worden, dan die vluchtelingen hunne huisen te bezetten, hetwelk geschiedde 's avonds ten 9 uuren: elk van de vier huisen met dubbele burgerschildwachten. De volgende dag

6 Apr. bleven de huisen nog bezet: en 's avonds ten 5 uuren wierd van wegen de Raad afgekondigt een bevel aan diegeenen, welke gemelde vier heeren in hunne huisen verborgen hielden, zulks binnen tweemaal 24 uuren aan de Raad kenbaar te maaken.

7 Apr. wierden de burgerposten van de huisen nog niet ingetrokken. Een ieder wierd ten uiterste nieuwsgierig wat het einde van die zaak zoude wezen, welke nieuwsgierigheid niet wijnig

vermeerderde; toen 's namiddags ten een uur een publicatie van de Raad van Rechtspleging wierd afgekundigt, waarin zij zig beklaagde, dat de Raad der Gemeente in haare zaak was ingetreden met geweld en overheersching door het gebruik van de gewapende burgermacht, verklarende verders volstrekt tegen de behandeling van de Raad der Gemeente te zijn. 's Anderen daags

8 Apr. bleven de huisen nog van hunne schildwachten voorzien; maar 's middags ten 12 uuren wierd (alschoon het Zondag was) van wegens de Raad der Gemeente per publicatie aan het volk bekend gemaakt, dat al hetgeen waarmeede zij door de Raad van Rechtspleging beschuldigt wierd, ten eenemale bezijden de waarheid was, en dat de zaak aan het gansche volk, in Grondvergaderingen opgeroepen, ter beoordeling zou overgegeeven worden. Intusschen vervoegden zig de vier Heeren bij de Raad der Gemeente, en kwamen door minnelijke schikkingen overeen, dat zij vooralsnoch zouden betalen 10.000 gulden, zijnde de pretensie, die de Heer Vos op de Momboirkamer had, en van het Committé afeischte, weshalven 's avonds ten zeven uuren alle posten wierden ingetrokken. 's Anderen daags

9 Apr. werd die minnelijke overeenkomst per publicatie aan den volke bekend gemaakt. Het geschil nochtans tusschen de Raad der Gemeente en van Rechtspleging wierd daardoor niet weggenomen. De Raad van Rechtspleging gaf dienaangaande

11 Apr. een vertoog in het licht, om de beoordeling ten haarer voordeele te doen overhellen. Alschoon nu deeze netelige zaak vereffent was, zo waren die vier heeren wel van hunne gijzeling ontslagen, maar nochtans waren alle de afgezette regenten noch onder stadsarrest. De Raad van Rechtspleging liet wel in haar vertoog haar gevoelen invloeijen, om gemelde regenten van hun arrest te bevrijden. De Raad der Gemeente daarentegen was van begrip, om het arrest nog eenige tijd te doen voortgaan. Men vond dan goed om de beslissing aan de stem des volks over te laaten. De Grondvergaderingen dan daartoe bijeen gekomen zijnde, was de volksstem algemeen voor het arresteren, en deeze wierden nog des te meer gesterkt door het besluit, hetwelk

16 Apr. door het Provintiaal bestuur genomen en afgekundigt wierd, dat nl. alle afgezette leden van staats- of stadsregeringen, Hoofdschouten en Maarschalken der steden en Lande van Utrecht veroordeelt wierden om binnen de tijd van de vier eerstvolgende weeken, alle de tractementen en emolumenten te restitueeren, die zij zedert den Jaare 1787 van den Lande getrokken hadden. Een schoon middel, voorwaar, om de verbittering onder de burgers meer en meer te vergrooten. Op deze resolutie legden dadelijk hunne posten neder de Heer van Haeften als Secretaris, de Heer Van der Burgh als Klerk, beyde van het Provintiaal Bestuur, en de Heer Wijs als Griffier van den Hove, welke die strenge maatregelen niet konden goedkeuren. In hunne plaatsen wierden aangestelt tot Secretaris de Heer 't Hoen, Secretaris van 's Landschaps Finantie, tot Klerk de Heer Hanenbrink en tot Griffier de Heer J. J. de Vos (van Cuilenburg). Tot tweede Griffier van den Hove wierd aangestelt de Heer Heysteck en tot Secretaris van de Finantie de Heer Nieuwenhuis in plaats van den Heer 't Hoen. Daardoor wierd de Raad der Gemeente noch meer aangezet om de zaak te vervolgen. Zij liet

17 Apr. afkundigen, dat het arrest van de geremoveerde regenten bleef continueeren, totdat zij zig zouden verantwoord hebben over zeven artikelen, betreffende hun gehouden gedrag zedert den Jaare 1787.

Alle deeze verregaande vervolgingen namen een einde door de komst van den nieuwen Commandant en chef van de 25000 man Fransche troepes in Nederland, den braven weldenkenden nochtans voor zijn Gouvernement getrouwen Generaal Bournonville. Hij was Generaal d'armée, dus in rang vrij wat hoger dan de Generaal Moreau, die tot commandant en chef van het Rhijnleger was aangestelt. Hij had alreets eenige dagen te Gorinchem doorgebracht, alwaar zedert het afmarscheren van de Noordarmée het hoofdkwartier geweest was. Hij kwam in onze stad 18 April en vertrok den volgenden dag na Gorinchem, na vooraf bekend gemaakt te hebben, dat hij met zijn gansche hoofdkwartier zijn verblijf in onze stad zou komen houden, waarop de Generaal Major Van Boekop dadelijk het Commando van de stad nederlag.

1 Mey volgde de dag van de plechtige intreede van den Generaal Bournonville, Commandant en chef van de Fransche troepes in onze stad, welke geschiedde 's middags ten 12 uuren op de volgende wijze.

1. Twee Fransche Generaals.
2. Een compagnie Fransche Hussaren van Esterhazy, die te voren de stad waren uitgetrokken om bij de intrede te assisteren.
3. Een halve compagnie Hollandsche Hussaren.
4. Zestien gendarmes.
5. Acht Fransche Generaals, te weten: Bournonville, Commandant generaal van de Noordarmée, Grouchy, chef van het hoofdkwartier, De Jean, Grisperre, Tilly en nog drie anderen, allen te paard.
6. Zes Aides de Camp, ook te paard.
7. Veertien Fransche adjudanten en secretarissen.
8. Een corps Fransche constapels met twee stukken geschut.
9. Een battaillon Fransche Infantery met haar corps musicanten.
10. Een compagnie hussaren van Esterhazy.

De Generaal Bournonville nam met zijn hoofdkwartier zijn intrek in het IJzeren Hek op de Breestraat. Binnen het hek op de plaats wierd een houte wachthuis opgetimmert voor de Gendarmes Zijne Aides de Camp wierden gebilleteerd in de Poort van Lockhorst op de Lange Nieuwstraat: beyde deeze huizen waren te voren daartoe in gereedheid gebracht. Grouchy nam zijn intrek in de poort van d'Avernoult op de Voorstraat, De Jean in het huis van Mevr. Van Themaat op het Domskerkhof en Grisperre in het huis van Nellesteyn op de Drift. De Commandant van de hussaren, colonel La Houssaye, nam zijn intrek in het huis van den Heer Leyssius en wierd in de plaats van den Hollandschen Generaal van Boekop commandant van de stad. En de Commandant van de Infantery trok in het huis van den Heer Godin achter St. Pieter. Alle de overige generaals en verdere officieren wierden in de voornaamste huizen ingekwartiert. Het postcantoor wierd gevestigt in de poort op het Domskerkhof en de Militaire provoost op de Cathrijne poort.

Gewis moest de komst van die groote man in ons land het een of ander uitwerken. Hij hat alreets de Nationale Conventie weten te beduiden hoe noodzakelijk het was dat de Brit onder de oogen wierd gezien. Nu hadden wij wel schepen, maar geen volk. Er waren al verscheide middelen aangewent om de zeedienst smakelijk te maken, maar vruchteloos. Een proclamatie van de Nationale Conventie kwam in het licht, welke volgens bevel van Bournonville *2 Mey* door het gansche land in alle de kerken van alle de gezindheden wierd afgelezen, om de jongelingschap tot de zeedienst aan te moedigen.

De komst van die groote man in onze stad was ook van nut, te weten, wat de schutterij betrof. De subordinatie onder dezelve was heel te niet. De officieren wijgerden aan de bevelen van hunnen Commandant, en de schutters aan die van hunne officieren te voldoen. De schutters, tenminste een gedeelte van dezelve, geraakten aan het morren, omdat het montant der rekening opgemaakt zijnde, iederen schutter 46 stuivers toegetelt wierden, terwijl zij meenden omtrent evenzoveel guldens te zullen ontvangen. Vele van hen, wanneer zij volgens hunne beurt de wachten moesten betrekken, bleven terug, en weigerden de daarop staande boete te betalen. Dit alles den Generaal Bournonville door de Raad der Gemeente onder het oog gebracht zijnde, wierd *4 Mey* op last van Bournonville afgekundigt een dringende vermaning aan de schutters van zig stiptelijk te gedragen na de bevelen van diegenen, die over hen gestelt zijn, alles volgens het gearresteerde reglement op de schutterij. Door deze vermaning wierd de subordinatie weer bijna geheel herstelt, en de wachten na behoren waargenomen.

Van *5* tot *19 Mey* viel niets vermeldenswaard voor dan verschillende troepenbewegingen. Op *20 Mey* wierden alle de wachten en posten weer door de Franschen waargenomen. De parade was 's middags ten 12 uuren op de Neude en 's Zondags en 's Woensdags was het groote parade. Dezelve bestond uit de Fransche en Hollandsche Infanterij, de Fransche Hussaren en de Hollandsche rijdende Artilleristen. Het fraaije musiek zo

van de Fransche als van de Hollanders lokte veel menschen derwaarts. 's Zondags kwam Bournonville in persoon op de parade, die dan dezelve inspecteerde, maar 's Woensdag kwam een ander generaal. De Generaal Bournonville was een groot man in Frankrijk en wist zig in Holland even groot te maken. Hij had al van de Nationale Conventie weten te verkrijgen het recht der patenten over de gansche Hollandsche armée, waardoor dezelve geheel onder zijne macht geraakte. Dit recht hem opgedragen zijnde, maakte hij al schielijk gebruik van hetzelve. Hij liet de Hollandsche rijdende Artilleristen van hier marcheren op

23 Mey de eene compagnie na Arnhem en de andere na Groningen. Hij deed ook

24 Mey een compagnie Hussaren van Esterhazy uittrekken na Amsterdam, om de onlusten, aldaar ontstaan tusschen het stadsbestuur en de Burgerconstapels in hun verderen voortgang te stuiten. Doch daar die manschappen nog te weinig in getal bevonden wierden, vertrok

26 Mey de tweede compagnie Hussaren ook derwaarts. In derzelver plaats kregen wij

27 Mey twee andere compagniën van hetzelve regiment weder in onze stad, welke de volgende dag

28 Mey opgevolgt wierden door het depot van hetzelve regiment, hetwelk 's avonds laat uit 's Hage arriveerde.

Gedurende alle deeze militaire bewegingen was men alhier bezig met toebereidselen te maken tot het vieren van een feest ter eere van de considerable groote overwinningen, die de Fransche troepen in de afgeloopen maand in Italien behaalt hadden, waarop gevolgt was, dat de vrede tusschen Frankrijk en Sardinien gesloten en een wapenstilstand met den Hertog van Parma en Piacenza getroffen was. Dit feest, hetwelk door geheel Frankrijk geviert wierd, moest, uithoofde, dat het hoofdkwartier zig in onze stad bevond, alhier geviert worden, waartoe bepaalt was de dag van

29 Mey zijnde Zondag. De Vrijheidsboom op de Neude was te voren van verscheide vercierselen vernieuwt, van een hoed, een vlag, vaandels, een slinger en festonnen, benevens twee nieuwe

schilden op de trappen en een hoepel onder de kruin van de boom, waarop in groote vergulde letteren te lezen waren de woorden: *Vrijheid*, *Gelijkheid*, *Broederschap*, met neerhangende rood en wit gecouleurde festonnen en kwasten. Eenige schreden van de boom af waren geplaatst twee altaren met 8 trappen, van welke de eene, pronkende met een zeer fraaije lijkbus en een faam op de deksel, diende ter gedachtenis van de gesneuvelde broeders, en de andere, omhangen met allerhande oorlogstuig, ter eere van die groote overwinningen. Op de trappen van beyde de altaren stonden vier schilden met toepasselijke inscriptieën. Ten 10 uuren kwamen alle de corpsen, burgers en militairen, op hunne loopplaatsen in de wapenen. Ten 11 uuren trokken zij alle na de Neude en maakten gezamentlijk een kring rondom de boom en de altaren. Ten half 12 wierd het canon op de wallen gelost. Ten 12 uuren begon het carriljon op den Domtoren te spelen en onder hetzelve begaven zig de geconstitueerde machten en alle de Generaals van het Raadhuis na de Neude in de volgende orde:

1. Een detachement Fransche Infanterij.
2. De musicanten van de Fransche Hussaren.
3. Het corps musicanten van de Fransche Infanterij.
4. Alle de Fransche en Hollandsche Generaals met hunne aides de camp.
5. De Repraesentanten 's Lands van Utrecht.
6. De Heeren Leden van het Hof Provintiaal.
7. De Raad van Rechtspleging.
8. De Raad der Gemeente en
9. Een detachement Fransche Infanterij.

Zij allen zig na hunne rang rondom de boom geplaatst hebbende, beklom een van de Generaals de trappen van dezelve en deed uit naam van den Generaal Bournonville, die twee dagen te voren na Doesburg vertrokken was, een aanspraak, waarin hij alle de overwinningen, sedert 3 jaaren herwaarts, maar bijzonder in de laatste tijden in Italien door de Franschen behaalt, vermelde, en vervolgens alle de gewapende corpsen, zijnde Fransche en Hollandsche Hussaren, Fransche Infanterij, Fransche Artillerij en de geheele schut-

terij, aanmoedigde, om gezamentlijk met goed en bloed beyde de republieken zoveel mogelijk te helpen verdedigen tegen hunne vijanden. Deeze aanspraak wierd met een volkomene toestemming en bereidwilligheid door den Heer van Bosvelt, als Praesident van de Repraesentanten 's Lands van Utrecht, beantwoord. Telkens wierden de Ceremonieën door het spelen der musicanten afgewisselt. Eindelijk vuurden alle de corpsen onregelmatig 12 à 14 malen, en tegelijk wierd op de wallen het canon gelost. Het was 2 uuren, toen dit alles was afgelopen.

Daar het Zondag was, was het getal der aanschouweren zeer groot. Des avonds was er een prachtig soupé in het Kasteel van Antwerpen, hetwelk door het Provintiaal Bestuur gegeeven wierd en waarop alle de Generaals genodigt waren. Er waren geene illuminatien, als alleen van de poort van de Koopmans Societeit op de Marieplaats, de gang van de Blaauwe druif en de gang van het Schoonhuis op de Steenweg. Hierdoor waren de bewegingen langs de straaten ook zeer gering. Dit feest wierd op dezelve dag, deeze bovenstaande plechtigheid op hetzelve uur geviert, niet alleen door gansch Vrankrijk, maar zelfs in alle andere landen, die de Franschen bezet hielden, als Brabant, Duitschland, Italien enz. — Twee dagen na deeze feestviering, dus op

31 Mey kwam de Generaal Bournonville weer uit Doesburg terug. De volgende dag

1 Junij het Provintiaal Bestuur vergadert zijnde, begaf Bournonville zig in de vergadering en maakte de reden van zijne reis na Doesburg bekend. Hij was derwaarts vertrokken om de nodige orders af te geeven en de vereischte schikkingen te bepalen tot het formeeren van een campement op de grenzen van Gelderland en Overijssel, hetwelk voor het grootste gedeelte uit Hollandsche troepen en ook eenige Fransche zoude bestaan. Hij verklaarde verders, dat de gansche Hollandsche armée in staat van oorlog moest gebracht worden, dienende dit alles om de eenigzints naderende Oostenrijksche troepen van het Hollandsche grondgebied af te weeren.

3 Junij vertoonde hij zig weder voor de vergadering, en dat wel

met een brief van den Franschen Repraesentant Noël uit 's Hage van een zonderlinge inhoud. Dezelve behelsde, dat de Fransche Nationale Conventie te Parijs van de Repraesentanten 's Lands van Utrecht afeischte, alle resolutien, betreffende het leederen van persoon of goederen der afgezette regenten dadelijk in te trekken. Ziedaar een vergadering van uitgerekte aangezichten, van neerhangende lippen, van neergeslagen oogen, van opgezwollen hoofden! Dit alles ruchtbaar geworden zijnde, was er nieuws in de stad. De afgezette regenten en voornamelijk de heeren van de Momboirkamer hadden reeden om zig ten hoogste te verblijden. De prinsgezinden in het algemeen lachten in hun vuistje, maar de patriotten waren ten uiterste gramstorig; de Heer Van Lidt de Jeude was zijn zelve niet meer. Dan er was niets aan te veranderen, de kogel was door de kerk. En wie nu die zaak tot in de Conventie van Parijs had gebracht, is altijd verborgen gebleven. Eenige Repraesentanten wilden hunne posten nederleggen, doch zij wierden nog door hunne mederegenten terug gehouden, die hun het gevaarlijke van regeringloosheid onder het oog brachten, daarbij voegende, dat toch het tegenwoordig bestuur binnenkort door een ander stond vervangen te worden. Zij dan, die deerlijk waren neergeslagen, toonden hunne macht, die hen nog overgebleven was, met het neemen van twee resolutieën, die schenen te dienen om toen hunne wraak te koelen op andere personen. De eene behelsde, dat alle de jaarlijksche tractementen, die de Professoren van de Theologie, Predicanten, catechiseermeesters, voorzangers, kosters enz. zovan van de Hervormde, als van andere godsdiensten van den lande genoten, met den 1 Julij aanstaande zouden ophouden, maar dat dezelve door hun eigen kerkgenootschap zouden moeten gesalarieert en onderhouden worden. Deze wierd genomen en afgekondigt op

6 Junij. De andere, die drie dagen daarna, dus

9 Junij het licht zag, baarde veel opspraak onder de ambtenaren: want hen wierd bevolen binnen de tijd van veertien dagen voor een commissie van Repraesentanten te verschijnen, om met een schriftelijke ondertekening de tegenwoordige Constitutie en Regeering

voor wettig te verklaren op verbeurte van hun ambt. Buiten verwachting der Repraesentanten kwamen de volgende dagen de ambtenaren opzetten om zig aan dit bevel te onderwerpen; zodat zij buiten staat waren om iemand van hunne lievelingen met een post te begunstigen. Daarop

15 Juni de dag invallende, op welke de volgens het regeringsreglement bepaalde jaarlijksche uitloting van het derde deel van de Raden der Gemeente moest geschieden, zoviel het lot op de Heeren Van Scherpenzeel, Blekman, Bosch, Van Bosveld, Testas. de Ridder, Marchant en Van Mansvelt. En op

16 Junij die van de Raden van Rechtspleging, zo kwam het lot neer op de Heeren de With Hoevenaar, Smit en Drooghoorn. Men vond geraden om de Raad van Rechtspleging terstont weer aan te vullen. De heer Drooghoorn had aangenomen zijn post te zullen blijven waarnemen, totdat de nieuwe Repraesentanten van het Provintiaal Bestuur zal zijn daar gesteld, waaruit voorzeker ook eenige verandering in het stedelijk Bestuur zal voortspruiten: derhalven waren maar twee plaatsen aan te vullen, waartoe de stemgerechtigden

18 Junij bijeenkwamen. De verkiezing viel op den Heer Barreveld en den Heer Marchant, die als Raad der Gemeente was afgeloot. Daarenboven wierd nog gestemt aangaande het wangedrag van den schoutsdeurwaarder Jansen in het waarnemen van zijn post, of die waardige ambtenaar zijn post zal blijven behouden, ja dan neen. De balans sloeg ver over na de kant van neen zodat

22 Junij de stemgerechtigden weder vergaderden om die plaats te vervullen uit het viertal van de Heeren Van Gelder, Verhoeven, Des Tombe en Ring, van welke de Heer Ring de meeste stemmen had. Het liep met het regeeren van onze volksmajesteit hoe langer hoe verder, haar wierd door de Raad der Gemeente hoe langer hoe meer macht toegekent. De stedelijke Regeering regeerde bijna niet meer: het wangedrag van Jansen te beoordeelen was veel eer de zaak van de Raad van Rechtspleging en hem zijn post te ontnemen die van de Raad der Gemeente geweest dan van het volk. De stemgerechtigden

27 Junij weder vergadert zijnde, wierden haar vier pointen ter deliberatie voorgelegt: vooreerst, of de Regenten als ook de binnenvader van het Burgerweeshuis zouden worden van hunne posten ontzet, dan wel of gemelde Regenten zullen aangemaant worden den binnenvader van dat weeshuis, als hebbende het vertrouwen van de Raad der Gemeente verloren wegens het slecht behandelen van eenige zaaken, onlangs in het weeshuis voorgevallen, zijn post te ontneemen en aan een ander daartoe bekwaam persoon op te draagen. Ten tweede, of het niet nodig was, dat alle ambtenaren zig in de Grondvergaderingen vertoonden, op verlies van hun ampt. De Grondvergaderingen waren door die menigvuldige oproepingen meer als op de helft vermindert door het achterblijven van veele stemgerechtigden. Ten derde, of alle burgers, dezelve vergaderingen ontwijkende, niet onbevoegd zouden gehouden worden, om eenig ambt te bekleeden. En ten vierde, of de vacante plaats van den Heer Ouwers, die zijn post als Lid van den Raad der Gemeente had nedergelegt, niet verkiesende zig langer aan de stem van eenige burgers (de zogenaamde volksstem) te onderwerpen, zal aangevult worden, vóór de invoering van het aanstaande nieuwe Bestuur. Wegens het eerste point, was de meerderheid niet alleen den binnenvader maar ook de Regenten af te zetten, de andere pointen wierden afgekeurt. Weldra ging dit besluit tot de Regenten van het Weeshuis over, die daarop 's avonds nog vergaderden en vervolgens zig 's anderendaags

28 Junij vervoegden bij de Raad van Rechtspleging met een schriftelijke verklaring, waarin zij, het volk houdende voor onbevoegt om hen Regenten af te zetten, de Grondvergaderingen dagvaarden voor gemelde Raad. De Raad der Gemeente, zelfs ook van dat gevoelen zijnde, liet de Grondvergaderingen oproepen tegen den tweede van de volgende maand, om te besluiten, of zij verkosen de procedures met de Regenten van het Weeshuis voort te zetten, dan niet. Inmiddels vonden de Regenten goed

1 Julij een request te presenteeren aan den Hove van Utrecht, waarin zij beweerden, dat niemand, en dus ook niet de Grondvergaderingen bevoegd waren om zig met de zaaken van het

Weeshuis in te laaten, veel min hetzij Regenten, hetzij suppoosten te kunnen removeeren. Waarom zij dan Dr. W. Scheidius, als Praesident van de Wijk D (Turkije) en verdere Praesidenten der andere wijken, als ook alle, die voor de resolutie gestemt hadden, dagvaarden tegen den zesde deezer maand, om alsdan te compareren voor gemelden Hove van Utrecht. Daarop

2 Julij de Grondvergaderingen bijeen zijnde, was het besluit, dat zij niet van mening waren met de Regenten van het Weeshuis in procedures te vervallen, maar dat zij niet te min verklaarden dat het Volk van Utrecht de Regenten van het Weeshuis removeerde, den binnenvader zijn ambt, ja zelfs zijn verblijf in de stad ontnam, den Hove Provintiaal verbood zig in deeze zaak te mengen, en eindelijk de Raad der Gemeente gelaste het bestuur voor gemeld Weeshuis op zig te neemen. Van dit besluit wierd terstond aan den Praesident van de Raad der Gemeente kennis gegeeven, die vervolgens de vergadering belegde tegen 's avonds ten 6 uuren. In die vergadering wierd geresolveert, om verdere onaangenaamheden voor te komen, aan de wil des volks te voldoen. derhalven, dat de Regenten en den binnenvader J. C. Pelletier, hoofd voor hoofd hunne remotie zou worden toegezonden en dat een Commissie van 12 Leden uit de Raad gezamentlijk met een gelijk getal burgers in hunne plaats ad interim het Regentschap van het Weeshuis zouden aanvaarden. Terwijl zij dan deeze hunne remotie afwachtten, gaven zij

3 Julij per missive aan de Raad der Gemeente te kennen, dat zij van voornemen waren, hunne posten te zullen blijven waarnemen. Deeze missive deed nochtans de Raad der Gemeente van haar besluit niet terugkeeren. Neen! Wel degelijk ontvingen alle de Regenten

5 Julij respectivelijk aan hunne huisen hunne remotie. Deeze daarop terstond bijeen gekomen zijnde, resolveerden zig andermaal per requeste te vervoegen bij den Hove Provintiaal; hetwelk zij deden

6 Julij daarbij verzoekende, dat diegeenen, welke hen in het waarnemen hunner posten mochten stooren, zouden verwezen worden tot een geldboete van 1000 ducaten of anderzints; verklarende

verders, dat zij zig houden bij hun vorig besluit van niet alleen de Grondvergaderingen maar ook de Raden van Gemeente te dagvaarden tegen den 16den deezer maand voor den Hove Provintiaal. De Grondvergaderingen daarop, hiervan bewust, vergaderden

7 Julij weder en besloten de Heeren van den Hove te doen aanzeggen van zig in 't geheel niet in te laaten met de zaaken, die het Weeshuis betroffen, op poene van gijzeling. Dit besluit wierd

8 Julij aan de Heeren van den Hove overgegeeven, die zulks voor notificatie aannamen.' Toen wierd de verwarring nog grooter. De Raad der Gemeente, die door de Regenten gedagvaart was, resolveerde

10 Julij dezelve Regenten in gijzeling te brengen, hetwelk daarentegen de Raad van Rechtspleging weer volstrekt wijgerde ten uitvoer te brengen. De Raad der Gemeente was dus in de noodzakelijkheid die expeditie zelfs te verzorgen. De deurwaarder Hijlidij wierd daarmeede belast. Hij begaf zich

14 Julij aan de huisen van alle de Regenten en toonde aan hen de schriftelijke order van de Raad, dat zij hunne posten zouden verlaten op poene van gijzeling. Het antwoord van allen luidde: *Ik heb het gehoort.* Eindelijk

16 Julij de dag, op welke de Grondvergaderingen en de Raad der Gemeente gedagvaard waren, resolveerden de Regenten, na een en andermaal met de Heeren van den Hove, die uit vreese van hunne posten te zullen verliesen, zig niet langer tegen het volk of liever de Grondvergaderingen, welke hunne wil maar tegen alle recht en billijkheid aan doordreven, dorsten te verzetten, geconfereert te hebben, hunne plaatsen als Regenten van het Weeshuis te verlaten; waarna ook de binnenvader zig ten eenemalen onzichtbaar maakte. In de maand September zijn eerst de nieuwe Regenten verkoren en ook vier Regentessen. Deeze waren Mevr. de Ridder en de Jufvrouwen Bettink, Vos en Van Deyl. Onder de Regenten waren de Heeren Wolff, Westhuisen, Van Wessel, Vos van Zijll, de Ridder, Verhoef enz. Is er nu wel klaarder bewijs nodig, dat zelfs de Provintiale Bestuuren voor de Grondvergaderingen moesten bukken?

(Wordt vervolgd.)

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

OVERIJSELSCHE GESLACHTEN. [1])

5.

Muntz. — Uit de genealogische mededeelingen omtrent het geslacht Muntz, door wijlen den Heer J. E. G. Backer van Leuven in De Navorscher XXIX, bladz. 381 en XXX, bladz. 573, en de gegevens in de Geslachtkundige aanteekeningen van Mr. J. van Doorninck te vinden, in verband met de in de Deventersche en Oldenzaalsche trouw- en doopregisters voorkomende namen van dat geslacht en met enkele, door mij uit andere bronnen verzamelde aanteekeningen, laat zich het volgende zeer onvolledig genealogisch overzicht zamenstellen.

A. Een Christoffer Muntz, had tot vrouw Margaretha Kylman, wier vader van 1572—87 burgemeester was van Dusseldorp. (Fahne, Geschichte der Cölnischen, Jülichschen und Bergischen Geschlechter).

Johan Muntz, geb. 1486, tr. Christina van Lutgenhaus tot Niederschwartzbach, † te Dusseldorp 1580. Hij had — wellicht onder meer kinderen — 2 zonen: Theodorus M. en Jacobus M., van welken laatsten slechts vermeld staat dat in nog lateren tijd afstammelingen van hem te Nieunhuys leefden.

Theodorus Muntz voornoemd was penningmeester van den Westphaalschen Kreitz, secretaris van den Hertog van Gulik, Hoofdofficier van Dusseldorp, Gouverneur van het graafschap Bentheim, en rentmeester van de heerlijkheid Wevelinckhoven. Hij trouwt (1) Elisabeth Ingenhoven (uit Ahaus?) (2) Anna Mastmans en (3)?

Uit het 1ste huwelijk onder meer kinderen Coenraad Muntz, die volgt na de afstammelingen uit het 2de huwelijk.

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 15.

Uit laatstbedoeld huwelijk Werner Muntz, geb. 5 Mei 1575, ontvanger van het land van Dingslaken, Ringenberg en Bisselick tr. Johanna van Diepenbroek, uit welk huwelijk: Johan Theodoor Muntz, geb. 19 Aug. 1603 J. U. Dr. raad van den Keurvorst van Brandenburg, schout en burgemeester van Duisburg, tr. Christina Holtmans, dochter van Johannes H. en van Catharina van Wolden, bij wie:

Johannes Wilhelmus Muntz tr. Wilhelmina de Battem, uit welk huwelijk verschillende kinderen werden geboren, van welke kinderen het 6de Jonker Dirk Proening of Prouningh trouwt en het 10de, Rudolf Muntz, tot vrouw had Theodora Krayenhoff, dochter van den predikant Krayenhoff, bij wie slechts ééne dochter, Johanna Wilhelmina Muntz, gehuwd met Gerhardus Beylanus de Wendt, brigadier en hoofd der militie te Batavia. Theodora Krayenhoff, † 22 April 1769, na 20 Aug. 1768 hertrouwd te zijn met Werner Wilhelm Muntz ex Wassing, geb. 4 Febr. 1714, † te Doesburg 25 Febr. 1788, weduwnaar met 10 kinderen van Antonia Arnolda Piper, geb. 10 Juli 1718, † 8 Aug. 1766.

B. Coenraad Muntz, genoemd onder A, geb. 1543 (uit het 1ste huwelijk van Theodorus Muntz met Elisabeth Ingenhoven), ontvanger van het graafschap Bentheim, † (verdrinkt) te Nieunhuys 1584, tr. Lucretia van den Berg, uit welk huwelijk:

1. Balthasar Muntz, sneuvelt bij Nieunhuys 1594.
2. Henricus Muntz, Advocaat en burgemeester van Nieunhuys, tr. ?, bij wie Coenraad Muntz, advocaat te Zwolle.
3. Elisabeth Muntz, tr. ?
4. Rutger Muntz, woonde te Nieunhuys, tr. ?, bij wie ook een zoon Coenraad.

Als advocaten werden in Overijsel beëedigd Conradus Muntz 27 Sept. 1634 en Conradt Muntz 4 Jan. 1642. — De eene Coenraad zoude mogelijk de zoon kunnen zijn van Henricus Muntz, genoemd onder 2 en de andere de zoon van Rutger Muntz, genoemd onder 4 (?).

Met wie is de advocaat te Zwolle Coenraad Muntz, genoemd onder 2, getrouwd geweest?

C. 3 Maart 1622 tr. te Zwolle Geertruid Muntz, dochter van Rutger Muntz te Nieunhuys en wonende bij hopman Trouhart te Zwolle met Johan Gerritsen Golts, burgemeester van Zwolle, († vermoedelijk 1 Sept. 1658) zaliger Gerrit Gerritsen Golts n. zn. In het Zwolsche boek van transporten komt Geertruid Muntz op 12 Nov. 1659 als weduwe voor. — Deze Geertruid kan eene dochter geweest zijn van den Rutger Muntz, onder B vermeld als 4de kind van Coenraad Muntz en Lucretia van den Berg. Den 25sten Febr. 1627 wordt te Zwolle de 3de huwelijksproclamatie gedaan van Caspar van Oelen of Olen, zoon van Jan van Olen, Burgemeester van Nordhorn en Elsien (Elisabeth) Muntz, weduwe van zaliger Hans van Brakell (vermoedelijk van Braeckel) in de Diezerstraat.

Van welke ouders was nu deze Elsien Muntz eene dochter?

D. Coenraad Muntz J. U. Dr. Scholtis ter Heino, (kan een zoon geweest zijn van een der beide advocaten Coenraad Muntz, genoemd onder B,) tr. na 1680 Catharina Fabius, wed. van den Scholtis ter Heino Berend Braeckman. Deze Catharina F., vermoedelijk eene dochter van den Scholtis ter Heino Joan Fabius (den jonge) en Geertruid Derckxen (?) komt in eene acte van 5 Nov. 1680 (protocollen van het Schoutambt Heino), nog als weduwe voor.

Uit het huwelijk van bedoelden Coenraad Muntz en Catharina Fabius een eenig kind: Hendrik M., ook Scholtis ter Heino, gehuwd met Eva Margaretha van der Sluys, bij wie hij 3 kinderen had: Coenraad M. J. U. Dr. rechter te Haaksbergen, † 6 Juli 1776, Catharina M., † 23 Dec. 1776 en Joan Gerhard M., † 1757. — Als erfgenamen ab intestato van Catharina Muntz, komen op 30 Januari 1777 verschillende personen voor, onder wie geen enkele Muntz. De tak van den Scholtis ter Heino, Coenraad Muntz, stierf dus vermoedelijk in mannelijke lijn uit.

E. Te Oldenzaal tr. 22 Maart 1657 Balthazar Muntz, burgemeester van Oldenzaal, zoon van zaliger Rutger Muntz, in leven burgemeester van Nieunhuys, met Adelheid of Aaltje Reiners, nagelaten wed. van zaliger Michael Balckhuys, in zijn leven burgemeester van Oldenzaal, uit welk huwelijk werden geboren:

1. Agneta Muntz, ged. te Oldenzaal 10 Januari 1658, tr. aldaar 28 Nov. 1680 Gabriel Potken, zoon van den oud-burgemeester Gerrit Potken.

2. Geesken Muntz, ged. te Oldenzaal 29 Febr. 1660, tr. — huwelijksproclamatie te Oldenzaal van 6 Maart 1692 — Petrus Reinharts, apotheker te Steinfürt.

3. Rutger Muntz, ged. te Oldenzaal, 2 Maart 1662. Advocaat.

4. Michael Albert Muntz, ged. te Oldenzaal 2 Jan. 1665, die volgt.

5. Coenraad Muntz, ged. te Oldenzaal, 29 Maart 1668.

6. Maria Geertruid Muntz, ged. te Oldenzaal 26 Dec. 1670.

Michael Albert Muntz, hier boven genoemd J. U. Dr. en in 1731 verwolterrechter van het landgerecht van Oldenzaal, tr. te ? Geertruid Cost. Als zijne kinderen vind ik bij Mr. J. van Doorninck vermeld:

1. Balthasar Muntz J. U. Dr., de latere burgemeester van Zwolle, tr. 18 Dec. 1753 Catharina ter Borch, († 14 Febr. 1768) wed. van den Zwolschen burgemeester, Dirk van der Wyck, en dochter van Bernard Adriaan ter Borch, J. U. Dr. Secretaris van Buren en van Cornelia van Suchtelen. Hij stierf te Zwolle kinderloos, 28 Sept. 1769. Ook het 1ste huwelijk van Catharina ter Borch was kinderloos gebleven.

2. Aleida, † vermoedelijk 27 Nov. 1642.

F. In het Deventersche trouwboek vindt men op 27 Oct. 1663: afgegeven attestatie op Wilpe voor Adriaan Muntz, zoon van Jan Muntz, burgemeester van Nieunhuys, om te trouwen met Gerhardina Fraes, zaliger Dirk Fraes n. d., uit welk huwelijk te Deventer 3 dochters zijn geboren: Angenieta M., ged. 6 Nov. 1664, Sibylla M., ged. 23 Oct. 1666 en Dorothea M., ged. 29 Nov. 1667. Adriaan Muntz, hertr. te Deventer als weduwnaar, 13 Febr. 1669, met Geertruid Bachus, wed. uit Zutphen.

G. Te Zwolle komt een Rutger Muntz voor — zijne kinderen althans hebben daar gewoond — wellicht de zoon van Balthasar M. en Aeltje Reiners genoemd onder E—3. Hij was gehuwd met Johanna Wolfswinkel, († 1717), st. zelf 1722 en heeft tot kinderen gehad:

1. Cornelia M., geb. 1688, † 1761, tr. den Cornet Alexander Hendrik Metelerkamp uit Bentheim.

2. Balthasar M., J. U. Dr., geb. 1689, begr. in de St. Michaelskerk te Zwolle 26 Juni 1752, tr. aldaar 18 Oct. 1722 Catharina Tobias, ged. te Zwolle 17 Maart 1696, begr. in de St. Michaelskerk 16 Maart 1748, dochter van Herman Tobias en Judith Verhoef, uit welk huwelijk 3 kinderen:

a. Johanna M. tr. J. P. Thomassen à Thuessink.

b. Judith M. tr. April 1755 Willem Hendrik Wicherlink († 22 Juli 1808) en

c. Rutger M., ged. te Zwolle 12 Aug. 1736, begr. in de St. Michaelskerk aldaar 19 Oct. 1758, tr. te Zutphen, met attestatie van Zwolle d.d. 18 Juni 1758, Amarentia Aleida Barbara Couleman, begr. in de St. Michaelskerk 2 Febr. 1781.

3. Coenraad Muntz, geb. 1700, † als oudste Secretaris van Kampen 11 Mei 1757.

H. Volgens het aan het hoofd aangehaalde artikel in De Navorscher XXX stond op een der ramen van eene vervallen boerenwoning buiten het dorp Lage in het graafschap Bentheim het wapen van Muntz met het onderschrift: „William Johan Muntz, borgemester der stadt Nyenhuys undt Sibjela van Gelder Eelude 1675."

Deze William Johan M. is wellicht dezelfde persoon als burgemeester Jan Muntz van Nieunhuys, vermeld onder F. en als Johannes Wilhelmus M., vermeld onder A. Is dat zoo, dan heeft hij 2 vrouwen gehad: Wilhelmina de Battem en Sibylla van Gelder en zijn dan ook wellicht niet alle kinderen (hij had er minstens 10) van éene moeder.

Eene dochter van Adriaan Muntz (onder F.) heette ook Sibylla.

Wellicht is iemand in de gelegenheid om met aanvulling van het ontbrekende, het verband tusschen de verschillende takken van het geslacht Muntz aan te wijzen en daarvan eene meer volledige genealogie te geven,

Utrecht. J. FABIUS.

---

v. Bomberghen—v. Pommeren—v. Pomeren. — „De Navorscher" XXIX, 278, vroeg naar berichten omtrent de familie

v. Bomberghen, inzonderheid omtrent die leden dezer familie, welke in Nederland bleven of met Nederlandsche geslachten verwant waren. Hetzelfde verzocht hij aangaande de familie Preunen, (ook Pruynen, Proenen). Was of is dit laatste geslacht aan v. Bomberghen vermaagschapt?

Nopens Michiel v. Bambergen, Pamborch of v. Pomeren, 19 Nov. 1504 aangesteld tot des Hertogs oversten hoofdman met 2000 krijgsknechten, 5 Mei 1510 des Hertogs stadhouder in Twente, drost van Hattem, aan wien hertog Karel van Gelre deze vesting, benevens de stad en het kerspel, voor eene groote geldsom, nml. 9100 gl. 28 Juli 1517 had verpand, in 1522 gesneuveld vóór Steenwijk, en over zijne gade Anna (bastaarddochter van hertog Karel) v. Gelder of Gelre, zie Herald. Bibl. 1879 bl. 296—8. Zij bleef levenslang († 1557) den titel voeren van drostinne van Hattem, ofschoon Hendrik de Groeff van Erkelentz in 1531 met dit drostambt begiftigd werd. Ook in 1532 en '38 staat laatstgenoemde als drost van Hattem vermeld; zie voorts ald. Bibl. 1882 bl. 252. „Navorscher" XXVIII, 338, waar hij voorkomt als „Michiel v. Bomburch, capiteyn van den Heere van Ghelre" (hertog Karel), levert eene merkwaardige bijdrage tot zijne biografie, tevens als kenmerk van de zeden diens tijds, ten bewijze, van welk gespuis, — Pieter Pietersze, bij voorbeeld, — de partijgangers des Hertogs zich soms bedienden om voor hun heer veld te winnen, en tevens te kunnen rooven en plunderen. „Nav." XXII, 547*b* heet hij Michiel Ernst v. Bamburch, die eene pijp van den rechterarm van St. Anna uit Frankrijk medegebracht hebbend, 18 Mei 1520 met den magistraat van Hattem, zoowel als met den pastoor der parochiekerk ter stede, Radbout de Haese, een verdrag sloot, „tot vermeerdering der offeranden", wier opbrengst onder de belanghebbenden zou worden uitgedeeld. Verklaarde de Hertog 28 Juni 1520, dat door deze en andere relikwieën te Hattem wonderen geschiedden; Bn. Sloet van de Beele leverde mitsdien in Nijhoff's „Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidk." 1875 een opstel over die „wonderdoende pijp."

Slichtenhorst (Geld. Geschied. bl. 364*b*), zijn sneuvelen vóór

Steenwijk verhalend, getuigt van hem, dat hij „een man van verdiensten ende in Vrankrijk zoo wel als Duytsland roemruchtigh" was. En gaat dan aldus voort: „Keyser Karel, om desen man zwart en afschouwelijk te maeken, had te vooren door brieven laeten verluyden, dat hy van geloove een Jode was, ende Iechoven ghedoopt, welken naam hy daer na tot krijghsbedieninghen raekende sich hadde geschaemt, ende hem Michael Ernst van Bamelbergen hernoemen laeten". J. A. Nijhoff schrijft (Verzamel. van Oork. VI bl. 568): „Michiel of Michel Ernst v. B. kwam ons reeds meermalen voor als overste hoofdman des Hertogs o. a. op den krijgstogt in Brabant a⁰. 1507 (Zie VI, [1]) bl. XCVIII; ook Oork. n⁰. 434, 678, 697). Wordt zijn geslachtsnaam verschillend gespeld; hij zelf teekende zich *Bomberg*. Uit een schrijven van G. v. Hasselt aan H. v. Wijn dd. 12 Mei 1809 blijkt, dat zekere Jacob Steinbach hem aan de stad Worms had aangegeven, „als of hy eyne gedoepte Joede sijn solde"; maar dat hertog Karel bij brief in 1522 aan den Bisschop van Worms gericht „zijn lieven getrouwen drosset to Hatthem voor elics geboren ende geadelt" had verklaard. Was Worms zijne geboorteplaats? Bekend is Bamberg in Beijeren. „Een geadelde Jood," zegt Nijhoff t. a. pl., „is in de Middeleeuwen ongetwijfeld een groote zeldzaamheid".

Tot de tienden en goederen op de Veluwe, waarvan hertog Karel 23 Maart 1523 ten behoeve van Oswald graaf van den Berg opdracht deed, behoorden ook goederen door den Hertog aan Michel v. Bamberch in handen gesteld, voor wiens weduwe en erfgenamen hij instond [2]).

Geesken Willemsen [3]), weduwe van Peter v. Pambergh, met Arnt Backer, pastoor te Beekbergen, als momber, doet 13 Sept. 1527 ten behoeve van hertog Karel, afstand van die goederen, voorzoover ze haar uit Michiel's nalatenschap aangeërfd waren na doode haars mans. Deze Peter (v. Pomberch) staat April 1508

[1]) Zie ook Nijhoff's „Gedenkwaard." VI, 2 bl. XCVIII, CIV.

[2]) Nijhoff, Oorkonden VI, bl. 759.

[3]) Er staat (Gheesken) Willemschen; Nijhoff ibid. bl. 879.

vermeld als des Hertogs overste hoofdman, wien de vorst zich destijds voor een bedrag van 902 gln. schuldig bekende [1]). Was hij een broeder van Michiel? Een kind van dezen laatste was 5 Aug. 1527 nog in leven [2]). Het was toen nog zeer jong; want er was eene dienstmaagd voor noodig, als Michiel's gade uit Rozendaal in dato hare bastaardzuster Anna, de echtgenoote van Adriaan v. Buren, later de gemalin van Claas Vijgh, op den Wildenborg (bij Lochem) bezocht. Het zal dus kort vóór Michiel's dood geboren, en kort vóór 13 Sept. 1527 gestorven zijn. In de door Dr. Hubert van Rossum, proost, bezegelde acte van afstand van Geesken Willemsen, is ook sprake van „joffer Anna v. Pomberch," met wie Michiel's weduwe bedoeld zal zijn. Deze laatste had tot bruidschat bekomen 300 goudgln jaarlijksche renten uit des Hertogs inkomsten van Veluwe. Over Anna's betrekking tot Schoonderbeek (o. Putten) en hare uitvaart, zie Herald. Bibl. 1879 bl. 299, 300 [3]). Het aldaar door ons beweerde ontvangt kracht uit de opmerking, dat Anna v. Gelre, de latere gade van Claes Vijgh in 1538 vermeld staat als gerechtigd tot het ampt van Neder-Betuwe. Zoo zal dan n°. 1527 van Nijhoff's Oorkonden (VI bl. 958) op het jaar 1537 gesteld dienen te worden. En heeft Mr. L. Ed. Lenting ibid. bl. 1187*b* achter Anna's naam een onmoogljjk sterfjaar (1530) geplaatst.

Was Michiel, evenals zijn vorst, hartstochtlijk Roomschgezind; Niclas Bohmbergen daarentegen, boekdrukker te Keulen, gaf een geschrift uit van Hendrick Niclaes († omstr. 1567).

In de „Geuzentroubles" weerde zich in 1568 te 's Hertogen-

---

[1]) Ibidem bl. 397. [2]) v. Hasselt, „Geldersche Oudhh." bl. 227, vgl. met Herald. Bibl. 1879, bl. 297.

[3]) Gewaagden wij aldaar van Ismeria's kommervolle laatste dagen; men vergelijke te dezen aanzien Geld. Volksalm. 1874, bl. 162: „Noch is (12 Dec. 1587) einer gebrecklichen (hulpbehoevende, noodlijdende) Joffer, Issmeria van Gelderlandt genant, vp vōrbidt van ennigen des Magistrats to Harderwijck, ende oijck schriftlicken begehren des Landrentmrs Gelder (Karel van Gelder, hertog Karel's bastaardkleinzoon) 25 gln verricht" (ter hand gesteld).

bosch Anthoine de Bomberghe als „chief des rebelles illecq" [1]).

J. W. Te Water, „Verbond der Edelen", vermeldt Antony v. Bombergen (I, 263, 4), Karel v. B. (II, 264, 5) en Cornelis v. B. (ibid.); en zegt III, 441: „Het getuigenis van Burgundius (III, 301), dat Ant. v. B. van geringe afkomste geweest zou zijn, is ongegrond. Nopens hem en zijn aanslag op 's Hertogenbosch vindt men een omstandig bericht in een plakkaat van 10 Maart 1566 [1567] in het Groot Geldersch Plakkaatboek I, 326. Daarin wordt hij genoemd een Antwerpenaar van geboorte, gevende hij zichzelven den titel van „„Stadholder en Gedeputeerden van den Heer van Brederode."" Men zie ook v. Heurn, Beschrijv. van 's Hertogenbosch II, 34". Anthony wordt op de lijst der Verbonden Edelen niet gevonden, evenmin als Karel en Cornelis, twee bloedverwanten van hem, die in 1566 door de Nederd. Hervormde gemeente te Antwerpen gemachtigd werden, om met Prins Willem I, volgens zijn bevel, over hunne godsdienstoefeningen te handelen. Openlijk ingedaagd, om zich binnen drie weken te Brussel te komen verantwoorden, en niet verschijnend, werden zij door Alva en zijnen Raad gebannen. Aldus in Van der Aa's Biogr. Wrdbk, Hoofdred. Schotel, waarin men ook eene korte levensschets van Anthony aantreft.

Clementia v. Schoti, weduwe Cornelis van Bombergen, werd 25 Oct. 1617 te Utrecht overluid (*Navr* XXXV, 400). Ibid. XXIII, 423, waar van „Schotti" sprake is, vermeldt in Antwerpen:

Françoise v. Bomberghen, dr van Cornelis en van Agnes Peeters gezegd Vrancx, als gade van Charles de Renialme, o. a. moeder van Elisabeth, † 8 Sept. 1557. Vgl. den kwartierstaat van *Navr* XL, 509, noot. Eene kantwerkster v. Bomberghen a° 1880 terzelfder stede, zie Herald. Bibl. 1882 bl. 252.

Johan Valentein Bomberg, in 1833 1e luit., daarna kapt.-instructeur bij het 4de bat. art. nat. militie te Nijmegen, † aldaar als oud-majoor 11 Mei 1881, oud 77 jaar, eene weduwe v. Nouhuys nalatend.

---

[1]) v. Hasselt, „Stukken voor de Vaderl. Historie" I, 216. Nijhoff, Oork. VI, bl. 569, haalt hiervoor aan Cuijpers v. Velthoven, „Documents pour servir à l'histoire des troubles religieuses du XVIme siècle" I, 315.

Van welke(n) (v.) Bomberg(hen) het blok landerijen, De Voorste, Middelste, en Achterste Bomberg, te Lienden (Neder-Betuwe), de herinnering bewaart, bleef ons totdusver onbekend.

„Zou Pannenborg voortleven in Panborch?" vroegen wij in Herald. Bibl. 1882, bl. 352.

Witsen Geysbeek (B. A. C. Wrdbk. V, 98) en K. Lescailje (Mengelpoëzij, II, 385) vermelden eenen Elias du Pomere, Amsterdamsch rechtsgeleerde, schrijver van een Kluchtspel en van een Treurspel.

C. P. v. Pommeren, luit.-kolonel van den Generalen Staf, werd 12 Dec. 1892 aangesteld bij het 2de regt. inf. tot kolonel, commandant van het korps, te 's-Hertogenbosch.

Wat v. Pomeren als zoodanig, betreft: daarlatend de alliantie Delcourt-des Pomare a° 1707 van *Navr*. XXXVIII, 92; herinneren wij, dat Cornelis v. Pomeren, advokaat te Hoorn, behoorde onder de Patriotten, die Jan. 1795 als representanten uit de burgerij ter stede werden aangesteld [1]), om er zich voorloopig met de magistratuur te belasten. Hij, Cornelis v. Pommeren (*sic*) werd aanvang Mei deszelfden jaars, tegelijk met Jor W. N. v. Foreest, tot secretaris bij het nieuwe bestuur benoemd [2]).

A. v. Pomeren, geb. te Koog a/d Zaan, slaagde 27 Nov. 1884 (te Middelburg) als apothekeres. Ook te Texel bestaat deze familienaam. Misschien kan daar inlichting worden verkregen omtrent het *Navr* XXXII, 592 gevraagde wapen van Agatha v. P., die als gade van Gerbrand Johanszn Schaghen, pred. te Wijk-bij-Duurstede, in 1629 overleed.

Te Amsterdam is H. J. v. Pomeren pedel bij de Gemeentel.-Universiteit.

Ek-en-Wiel. JAC. ANSPACH.

---

[1]) Insgelijks Philip Constantijn Boon, Med. Dr. Hendrik Gerhard Jordens, Pieter Beets, koopman, enz. enz. Eerstgenoemde werd aanvang Mei tot maire of schout verkozen.

[2]) „Nieuwe Kroniek van Hoorn" door H. Kroon Dzn. en F. Kapteijn, 1891 bl. 155*a* en *b*.

Geslacht Hoving (XLVII, 590). — Vóor ruim vijftig jaar — 'k herinner 't me nog best uit mijn kweekelingentijd — woonde te Amsterdam de Heer C. H. Hoving. Evenals zijne tijd- en plaatsgenooten Weissman de Villez, Van der Vijver, Tiggelaar, Bosch en anderen, behoorde hij tot het onderwijzersgilde en deed als deze ook aan de wetenschap. Hoving schreef bijdragen in tijdschriften, leverde versjes aan jaarboekjes en maakte of vertaalde ook enkele tooneelspelen voor den schouwburg op het Leidsche Plein. Van zijne hand is almede eene „Geschiedkundige Beschrijving van den mislukten aanslag op Amsterdam door Willem II." 't Was 't bekroonde antwoord op eene prijsvraag, uitgeschreven door de in zijn tijd bestaande Taal- en Letteroefenende Maatschappij Tot Nut der Jeugd.

Amsterdam. A. AARSEN.

Van 's Gravenweert, Weymar, Grevel, Sand. — Het volgende schrijven ontving ik uit Düsseldorf:

1781. Im Nachlass des Pastors Joh. Adolf Grevel (Urdenbach a. Rhein) befindet sich:

1781 $\frac{1}{8}$2 Todesanzeige (in Holl. Sprache) van „Jan van 's Gravenweert", dessen Sohn Adrianus gestorben ist.

Es ist anzunehmen, dass verwantschaftliche Beziehungen zu dieser Familie bestanden haben. Kan man darüber Etwas erfahren?

1790. Seitens des Pastor Grevel und seines Schwagers Wilhelm Weymar in Rotterdam werden Nachforschungen nach der Erbschaftsmasse des Kaufmanns Gerhard Sand angestellt, der vor circa 30 Jahren (also in 1760) dort gestorben sei.

Wie kan mij inlichtingen verstrekken omtrent de naaste betrekkingen van genoemden Jan van 's Gravenweert, Wilhelm Weymar en Gerhard Sand? De vragen hebben alleen een genealogisch doel.

Deventer. Dr. M. E. HOUCK.

Waterman (XLVII, 428). — Nicolaas Timon.zn. Waterman, overl. Nov. 1703 te Enkhuizen, Schepen, Raad, Boekhouder en Bewindhebber O. I. C. Zijn wapen is een meerman in zee, met de

rechterhand zijn jong bij den nek vasthoudende. Helmteeken ook een meerman, doch op een hoorn blazende. (Zie wapenkaart, druk 1678. Historie van E.) Hij trouwt met Lisabet Lambert, dr. Halfhoorn, overl. Maart 1698. Hebben o. a. een zoon:

Lambertus Waterman ged. te E. 6 Sept. 1661, overl. Juni 1710 te E. Schepen, Raad. Hij trouwt te E. 20 Sept. 1682 met Catarina Blauhulk, ged. te E. 1 Nov. 1661, overl. Aug. 1708 (dochter van Gerbrand Wouter.zn. Blauhulk, overl. Jan. 1699 te E. Raad, Burgemeester, Bewindhebber O. I. C., getr. te E. 22 Juni 1655 met Susanna Jacob.dr. Blau, overl. Jan. 1719).

Hebben o. a. een dochter:

Elisabet Waterman, ged. te E. 3 Juli 1693. Zij trouwt te E. 16 Nov. 1711 met Didrik van Romondt, ged. te Amsterdam 21 Mei 1676, overl. 3 Dec. 1737, te Utrecht Domheer (zoon van Jan Didrik.zn. van Romondt, ged. 30 Aug. 1642, overl. 26 Febr. 1710, te Utrecht Muntmr, getrouwd 8 Nov. 1672 met Maria Siewert.dr. van Oud, ged. te Amsterdam 4 Febr. 1649, overl. wede).

Hebben 9 kinderen, enz.

P. J. BUYSKES.

Geslacht Van Baak of Baeck. — Uit het Kerkeboek van de huwelijksgeboden te Heusden blijkt, dat aldaar op 20 Mei 1661 werd ingeschreven Jan Andriessen van Baeck (Baak) j. g. met Willemijn Dirksdr. van Groenenburg (ook Groenenborch). Waar werd dit huwelijk voltrokken? en wie heeft de goedheid de ouders van Jan van Baeck op te geven? en waar werd hij gedoopt?

V. C.

Biberícher. — „Wie waren de ouders en grootouders (datums van geboorten, huwelijken en overlijden) van Johan Christiaan Biebericher, geb. te Holzapfel a/d Lahn in Schaumburg 13 Jan. 1717, gelijk hij zelf op een van de familie Grünewald herkomstig bijbelblad heeft geschreven. Hij huwde te Zwolle (prov. Overijsel) 20 Febr. 1746 Josina Margaritha Hering († 24 Mei 1748, en overleed

aldaar 30 April 1800. Joost George Grünewald, wien die bijbel moet hebben toebehoord, trad 20 Juli 1645 in den echt met Anna Judith Moselage, geb. te Groll (Groenlo?) 7/17 Dec. 1627, begraven in de St. Michielskerk te Zwolle 1 Dec. 1677, dochter van den amptman Frans Moselage en zijne gade Femma v. Bronckhorst (omstr. 1645 weduwe).

Er zal, gelijk men mij gezegd heeft, in Duitschland thans eene adellijke familie von Bibericher leven. Sproot deze uit eene en dezelfde familie met straksgenoemden Johan Christiaan, en werd die familie later verheven in den Freiherrenstand; of is von Bibericher een gansch ander geslacht? — Welk wapen voerde Bibericher uit Holzapfel?" Deze vraag uit het tijdschrift van „Der Deutsche Herold" (Berlijn) Juli 1897, jaargang XXVIII no. 7, S. 114b, worde hier opgenomen, om de Nederlandsche elementen er in aanwezig. Al kan men de vraag zelve niet beantwoorden; wellicht brengt een der medewerkers of lezers van „De Navorscher" toch op een spoor, of weet er eene of andere donnée, den Duitschen vrager welkom, aan toe te voegen. JAC. A.

Van Uffelen. — In het verhaal der onderhandelingen met de Algerijnen, na afloop van het bestand, bij Arend, D. III, Stuk IV, N. 452—456, wordt gemeld dat in 1626 voorgenomen werd eene zending naar Algiers en Tunis op te dragen aan Hieronymus van Uffelen, ridder van Malta. Is deze edelman de zoon van Hieronymus van Uffelen en Suzanna de Vogelaer, die voorkomt op de geslachtslijst der familie De Vogelaer, door den Heer Unger, als bijlage F. medegedeeld achter het Dagboek van Constantijn Huygens?

Waar is iets meer omtrent hem te vinden? H. S.

Rotgers—Rutgers (XLVII, 660). — Tot de Veluwsche voornamen (XXXII, 241) behoort ook de naam *Rut*, en dat niet als vrouwe-, maar als mansnaam. Ik heb indertijd onderscheiden families gekend die een Rut in de generatie hadden en nog hebben. Mijn werkman heette zelfs zoo, maar ik noemde hem altijd Rutger.

Hoe de naam van een Bijbelsche vrouw naar de Veluwe verhuisd is om aan leden van 't mannelijke geslacht gegeven te worden, heb ik nooit kunnen vatten en ik vat het nog niet. Of de naam Rut moet hier wat anders beteekenen.

A. AARSEN.

George Seyen. — Uit de MSS. van G. van Rijckhuysen berustende in de universiteitsbibliotheek te Leiden blijkt: dat George Seyen in 1640 huwde met Maria Bosch uit de familie De Lange te Gouda. Waaruit: Arnoldus Seyen (denkelijk de bij Van der Aa genoemde) huwde 1663 Clara Cinq van Gouda, waarbij: Herman, George, Pieter, Maria en Elisabeth.

„Deze George Seyen (denkelijk de laatstgenoemde) heeft 30 jaren „gewerkt met de Geslacht-registers op te maken van alle de fa- „miliën in de 17 provincien, met alle hare wapens seer net met „de couluceren afgezet beslaende dertig deelen in folio."

Bestaan die dertig deelen nog en waar zijn zij berustende?

Rijswijk. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Cuffeler. — In een boek, gedrukt 1684 en uitgegeven bij Henricus Kunraht te Hamburg, getiteld Specimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad pantosophiae principia manuducens., verrijkt met het portret van den Schrijver, genaamd Abrahamus Joannes Cuffeler, J. U. D. en zijn zinspreuk Cedendum fatis, bevindt zich op het titelblad de volgende figuur:

FATA

QUOD VOLUNT

4	32	6	4	3	4
29	4	3	5	31	26
26	14	6	3	5	11
10	10	4	6	4	3
32	4	5	21	19	19
5	7	7	14	5	14

NON TOLLUNT

VOTA

Voorts wordt er nog een versje aangehaald:

Ovid .....

Felices animae! quibus haec cognoscere cura
Inque domos superas scandere prima fuit.

Zou een of ander goedgunstig lezer mij willen verklaren wat dit cijferbord beteekent, en waar het versje van Ovidius te vinden is?

Volgens den hr. Meinsma, Spinoza en zijn kring, blz. 379, is Cuffeler 1637 in Den Haag geboren, heeft hij te Utrecht en te Leiden gestudeerd, werd advocaat voor den Hove van Holland in Den Haag en huwde den 3den Dec. 1673 voor de tweede maal met Elisabeth Maes.

Zijn wapen is gevierendeeld en vertoont: 1 en 4 van keel met staande balken van zilver; 2 en 3: van azuur met een draak van goud. Gekroonde helm, helmt. 5 struisveeren van keel en zilver Devies: Virtutem extendere factis. Ongeveer zooals het wapen van de familie Van der Meer van Cuffeler.

Zijn portret is geschilderd door v. Plas en geëtst door Munnikhuysen.

Zou men daaruit ook kunnen opmaken, waar het boek gedrukt is? Ook dit zou van groot belang zijn te weten. W. M.

Versluys (XLVII, 653). — Cornelia Johanna Versluijs, geboren te Middelburg 17 Juni 1795, overleden te Elburg 27 Juli 1847, huwde te Middelburg 1 Mei 1818 Johan Radermacker Schorer, geboren te Middelburg 22 Juli 1792, overleden te Harderwijk 15 Febr. 1840.

Eyck-Story van Blokland (XLVII, 665). — Mr. Maurits Jakob Eyck, heer van Zuylichem, geb. te Utrecht 30 Dec. 1764, overl. te Maartensdijk 13 Febr. 1853, huwde (2e), Maartensdijk 28 Nov. 1802, Francina Johanna Burman, geb. te Amsterdam 14 Mei 1780, overl. te Maartensdijk 22 Aug. 1843.

Willem Gerard Story van Blokland, geb. te ..... 29 Aug. 1793, overl. te Ysselstein 20 Mei 1866, huwde te Borssele 19 Nov. 1818

Mathia Jacoba van Kerkwijk, geb. te Goes 28 Dec. 1800, overl. te Utrecht 30 Mei 1879.

's-Gravenhage. CHR^N J. POLVLIET.

Portman (XLVII, 591). — Niet Portman, maar Poirtman, Poortman, ziet men vermeld, en wel in

Jacob Willemsone Poirtman, die trouwde met Otje Wichmansdochter v. den Bergh te Nijmegen, van de eene van vier blokjes verzelde lelie voerende familie v. den Bergh, uit welke de vorige Rijksarchivaris, Mr. L. Ph. C. v. den Bergh († 17 Sept. 1887 te 's-Gravenhage), sproot. Otje was toen weduwe van Rein v. Rijswick (Rijswijck), welk echtpaar omstr. 1550 moet hebben geleefd. De alliantie met Poortman zal blijken uit een los stuk in het stadsarchief van Nijmegen.

Hilbert Albertszn Poortman kocht publiek voor *f* 10080 het erve de Pol onder Yhorst (buurtschap op de grenzen van Overijsel en Drente) i. d. 22 Sept. 1797 van Rudolf Christiaan graaf van Rechteren tot Westerveld en Apeltern (Mr. J. v. Doorninck, „Geslachtk. Aanteek.", Deventer 1871 blz. 376).

A. Poortman was in 1882 een der hoofdlieden van de Brandweer te Rotterdam, en behoorde als zoodanig onder de deelnemers aan het huldeblijk den heer A. Wels, die sedert 29 Jan. 1834 brandspuitmeester geweest was, op zijn 50-jarig jubilé als zoodanig 29 Jan. '84 aangeboden. (J. H. Scheffer, „Nederl. Familie-Archief" in „Algem. Nederl. Familieblad" o. redactie van A. A. Vorsterman v. Oijen 1883/84 N°. 90 blz. 1; N°. 89 blz. 7). A. = Albert?

Jan Poortman was in 1795 brandmeester van de 12de wijk te Rotterdam (ibid. N°. 90 blz. 4).

T. Poortman, emerit.-predikant der Hervormde gemeente te Zwolle, waar hij 22 April 1855 in dienst was getreden, maakte uit deze stad i.d. 27 Dec. 1897 het overlijden bekend zijner echtgenoote Anna Cornelia Denier v. der Gon. oud 71 jaar. Ouders van C. C. P. L. Poortman (gehuwd met Dr. B. S. Scholtens) te Enkhuizen, van J. J. Poortman (gehuwd met eene S. E. C. v. Kerckhoff) te Deventer, van E. M. Poortman (gehuwd met eene

A. W. M. E. Hoorweg) te Tjilatjap en van H. A. C. Poortman (gehuwd met eene E. J. S. J. Thooft) te Goor.

Evengenoemde Ds. T. Poortman, geb. 1825, werd Candidaat tot den H. D. in Gelderland '49, 17 Nov. '50 pred. te Sybekarspel, in '53 te Leerdam. In '85 werd hij nog onder de dienstdoende predikanten te Zwolle opgeteld. JAC. A.

Hanecops (XLVII, 377). — *Jacob Hanecops* was 1637 Secretaris der stad Breda (v. Goor, B. v. Breda, bl. 248). Ook Weesmr. ald. 1650—51 (ibid. bl. 284) en Regent v. 't Weeshuis 1645—47 (id. bl. 119).

Mr. Willem Hanecops, Tienman te Breda 1612. 17. 18. 19. (ib. bl. 257), Regent van 't Weeshuis ald. 1623. 24. 37. 38—41 (ib. bl. 119).

Christoffel Hanecops, Schepen te Breda 1682—84. 87. 89 (ibid. bl. 239—240), Tienman 1678—81 (ib. bl. 262), Weesmr. 1677—79 (ib. bl. 285), Reg^{t}. v. 't Weeshuis 1687. 88 (ib. bl. 121).

Cornelius Hanecops, Predikant te Breda 1616. Vertrokken naar Amsterdam 1625 (v. Goor, l. c., bl. 76).

Bedrieg ik mij niet, dan stamde deze familie af van een bastaard van Duvenvoorde. *Coq = lascif.* Q. N.

Jordens-ten Brink (XLVII, 664). — Herman Joan Jordens, Lid der G.G. van Deventer, klerk der prov. Ov., bgmr. van Dev., geb. ald. 24 Dec., ged. ald. 28 Dec. 1706, huwde met att. op Kampen d.d. 2 Sept. 1731 met Rudolfina Johanna Daendels, geb. 24 Juli 1700 (te Kampen?), gest. 11 Febr. 1768. Hun zoon Rudolf J., iur. utr. doct., Lid der G.G. van Dev., Landrentmr. van Twenthe, geb. te Kampen 10 Nov. en ged. ald. 13 Nov. 1732, geh. te Dev. 18 Juli 1762 Mechteld Theodora ten Brink, geb. te Dev. 23 Sept. 1742, dochter van Silvester Aemilius t. B., geb. te Dev. 8 Sept. en ged. ald. 9 Sept. 1717, gest. ald. 4 Febr. 1754 aan de kinderziekte, Lid der G.G. te Dev., Rentmr. van de Proostdij en Boedekerianen, Griff. van de Leenen en Scholtis van Colm-schate, geh. 2 Sept. 1739 met Anna Mechteld Roelinck, geb. 4 Sept. 1717.

Anna Mechteld Jordens, dr. van Rudolf J. en Mecht. Theod. t. B., geb. te Dev. 24 Januari 1765.

Attest. op Harderwijk, geh. te Dev. 16 Dec. 1783 A. P. van Westervelt tot Leuvenum, j. m., geb. en wonende te Harderwijk, en Anna Mechteld Jordens, geb. en wonende te Deventer.

Deventer. DR. M. E. HOUCK.

Beeldsnijder. — In den Catalogus van gegraveerde portretten v. Nederl. door J. F. v. Someren, II, p. 112, komt voor het portret van François Beeldsnijder 1755—1808 door Pfeiffer. Kan iemand mij zeggen waar dit portret te zien is en of het mogelijk zoude zijn een photografische reproductie hiervan te maken?

U. J. W. DES TOMBE.

Van Isselt, Roebers, Huigen (XLVII, 656). — Ik heb tijdens mijn veeljarig verblijf op de Veluwe, te Apeldoorn een Jacob Huigen gekend. 't Was een oud man, en hij is sedert overleden. Hij was bewaarder of concierge van het oude Loo, het achter het park van het Paleis Het Loo door Maarten Van Rossem in 1538 gebouwde antieke jachtslot. Een zijner zonen, Huibert Huigen, was opzichter van de velden, bosschen en wegen tot de heerlijkheid Het Loo behoorende, en woonde dicht bij het paleis. Een andere zoon, Abraham Huigen, had 't opzicht over den rijksstraatweg en meer bepaald 't gedeelte van Deventer naar Amersfoort. Beide zonen zijn ook al dood. Abraham woonde in zijn besten tijd aan genoemden straatweg, waar hij een uitspanning en een logement hield, kort bij den tol Het Luchtje en daarnaar genoemd (Nav. XXX, 524). 't Is nu 't Militair-Tehuis van 't Remonte-depot. 't Logement Het Luchtje te Nieuw-Milligen was in kamptijd zeer gezocht, en ook toeristen vertoefden er gaarne een poos. Van Nievelt maakt in zijne *Wandelingen op de Veluwe* (Los en vast, 1875, 1e Afl.) een der dochters van Abraham beroemd en wereldkundig om hare bedrevenheid in de kunst van pannekoekbakken. Hij noemt dat meisje Hanneke, maar haar ware naam was Heintje. Ze is ook al dood. Ik weet dat alles zoo goed omdat ik bijna

al de kinderen van Abraham heb mogen onderwijzen, en met goed succes ook. Er was maar één jongen bij, Jacob Huigen, die te Barneveld woont. — In de buurtschap Hoogsoeren, gem. Apeldoorn, woonden nog in mijn tijd Dirk Huigen en Grietje Huigen, ook al in de familie van den ouden Jacob van het oude Loo.

Amsterdam. A. AARSEN.

Van Coeverden-van Voerst (XLVII, bl. 665). — Derk Christoffel van Voerst van Hagenvoorde is niet gehuwd geweest met Allegonda Isabella van Raesfeld, maar met hare zuster Jacoba Johanna Margaretha v. R.

Uit hun huwelijk sproot Jacoba Henriette Arnoldina van Voerst, die met haren vollen neef, Arent Daniël van Coeverden ter Wegdom (zoon van Johan Heidentryk en van voormelde Allegonda Isabella van Raesfeld), trouwde.

Op de vergissing van Rietstap werd bereids door mij de aandacht gevestigd in mijne Genealogie van het geslacht van Coeverden, voorkomende in de Heraldieke Bibliotheek N. R. V. (1883) bl. 300 noot 2.

's Gravenhage. CHR. J. POLVIET.

Van der Horst. (Familieportret.) — Ten huize van A. D. Bn. v. Heeckeren van Brandsenburg te Utrecht is een geschilderd portret van een manspersoon van middelbaren leeftijd, in kleederdracht der 16e eeuw. In den rechterbovenhoek is een wapenschild met een rood kruis in goud (Heeckeren?) hieronder staat „Aetatis 50."

In den benedenhoek staat „Claes Mathijsonz. van der Horst obijt an. 157."

Volgens Rietstap voerde het geslacht v. d. Horst (Utrecht) golvend gedwarsbalkt van goud en rood van 8 stukken of in goud 3 golvende roode dwarsbalken.

Wie was deze Claes Mathijsz. v. d. Horst en hoe komt hij aan dit wapen der v. Heeckerens?

U. I. W. D. T.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 3de NOTULENBOEK

DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE.

MEDEGEDEELD DOOR

H. DE JAGER [1]).

NIEUWE TONGE.

Over Casparus Barleus, die in 1608 predikant dezer Gemeente werd, zie men „De Brielsche Archieven", blz. 93, 121, 219—222. Zijn opvolger was Abraham la Faille, die als Remonstrantsch leeraar afgezet werd. Men zie a. w. blz. 83—86, 93--102. In 1619 werd te Nieuwe Tonge als predikant bevestigd Jeremias Hennecart, over wien 't een en ander is medegedeeld a. w. blz. 99—101. Zie ook op Dirksland. Bij de toelating van Hennecart werd hem opgelegd „een geheel jaer in de ordinare Classe een gegeven text voor de Classe uyt te leggen ende in zynen ring alle maendt een propositie voor de Broeders" te doen. Dat hij ook na verloop van een jaar nog moest aanleeren, zeggen ons o. a. de Acta van 15 Julij 1621: „Jeremias Hennicard heeft een propositie gedaen uyt Esa. 53 : 1, ende is hem aengeseyt 'tgene tot syner verbeteringe diende. Is hem oock wyders opgeleydt, dat hy in de aenstaende vergaderinge ende oock in de naeste ordinaire Classe die predicatiën doen sal, die hy des Sondaeghs te voren in sijn Gemeente gedaen heeft."

NIEUW-HELVOET.

Na den dood van Isebrandus van Bylant begeerde Niclaus de Backer, student, eene „recommundatie te hebben op de kercke van Hellevoet" en hij gaf die begeerte niet vruchteloos te kennen aan

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 109.

de Broeders der Classe. In de Acta van 1 Maart 1611 leest men: „Is besloten dat men hem sal laten prediken neffens andere, ende sal de kercke aengedient worden van zijn gaven ende geleertheyt ende godtsalicheyt." Op denzelfden dag, waarop dit besluit werd genomen, verscheen voor de Classe een deputatie uit „Hellevoeten", met het verzoek dat „Reynout Segeri, student, die aldaer gepredict hadde, tegen Sondags oft deerste gelegenheyt aldaer soude moghen commen prediken". De Classe zegde haar aan, dat eerst N. de Backer naar „Hellevoeten" gezonden zou worden om zijne gaven te laten hooren; dat vervolgens Reynout zou prediken en dat men één van die twee zou kunnen kiezen tot leeraar. Het beroep werd uitgebracht op Reynoult Zegeri. Den 28sten Maart werd dit beroep „voor goet gekent" en de dag bepaald waarop de beroepene geëxamineerd zou worden. Den 31sten Mei deed Reginaldus een „predicatie vuyt Phil. 2 : 1", die den Broederen der Classe zoo „heeft bevallen" dat zij oordeelden „dat men tot het examen soude voortvaren". Bij 't examen voldeed hij niet best. Acta van 31 Mei 1611: „Reginaldus heeft hem al vry wat sober gequeten, doch alsoo de Broeders sulx ten deele sijn verbaestheyt toeschryven ende goede hope van hem hebben, hebben hem evenwel totten dinst toegelaten met ernstighe vermaninghe van hem selven neerstich in het lesen ende ondersoecken der H. Scriftuere ende goede authueren te oeffenen." — „De voorstellinghe van Reginaldus Zegeri sal gescieden van 14 dagen tot 14 daghen, de ierste door een van de dienaren vuytten Briele, de 2e door Rutgerum Henrici ende de 3e door Valerium, die hem alsdan, soo hy thuys is, sal bevestigen; anders sal het tsijnner compste gescieden door Jacob de Brueck."

In 1611 werd dus te N. Helvoet predikant Reginaldus Segeri Dontecloc (aldus schreef hij zelf zijn' naam). In 1619 werd hij ter vervanging van Petrus Wassenburg, die naar Amersfoort zou vertrekken, beroepen te Poortugaal. Aan afgevaardigden dier Gemeente hadden „die van Hellevoet te kennen gegeven, dat zy in geenderley wyse en conden verstaen tot ontslaginge van D. Reginalde" en zij verzochten daarom „het behulp" der Classe (Acta van 13 Mei 1619). Ook die van Hellevoet verzochten hare assistentie, daar zij

't beroep afgeslagen wilden hebben en zij verklaarden dat „zy andersins genootsaeckt souden zijn te protesteren." De predikant, „gesien hebbende d'ongelijcheyt van beyde plaetsen, soo in menichte als in yver, in welcke alle beyde die van Portugael d'andere overtroffen", wilde het beroep „accepteren, indien hetselve ordentelijc ende gevoegelijc" geschieden kon. De Broeders der Classe vonden „haer selven beswaert" om terstond een beslissing te nemen, en stelden de decisie uit tot 11 Junij. Die van N. Helvoet en die van Poortugaal werden wederom gehoord en daarna andermaal Dontecloc, die „eenige redenen" voorstelde, „daerdoor hy als genootdruckt" werd „de beroepinge aen te nemen". Met „gemeyne stemmen" vonden daarop de Broeders goed „Reginaldum, denwelcken zy anders wel geerne behouden hadden, te dimitteren, aen welc goetvinden haer de gedeputeerde des Kerckenraeds (van N. Helvoet), hoewel ongeerne, hebben gedraegen".

In de Acta van 19 Junij 1619 staat:

„Is in de vergaderinge verschenen Petrus l'Empereur, die in de Cruyskercke van Vlaenderen een wyle tijds is gebruyckt geweest, hebbende goede attestatiën van zijn comportement ende recommandatie aen de Broeders om by haer gevordert te mogen worden. Is goetgevonden dat hy een propositie voor de Broeders soude doen, t'welck is geschiet uyt Ps. 50 : 15. De propositie gehoort zijnde, is hem aengeseyt dat zy hem beneffens andere in onsen Classe sullen voor gerecommandeert houden; doch alsoo, indien hem ondertusschen eenige andere gelegentheyt soude mogen in andere classen voorvallen, dat hy die niet en soude versuymen." Nadat dit was goedgevonden, werden een paar heeren aangewezen om hunne gaven te laten hooren te N. Helvoet. „Om de Broeders van Hellevoet wederom te voorsien, zijn eenige voorgeslaegen, die haer gaven aldaer souden laeten hooren, als de soon van Jacobus Cornelij, predicant tot Middelborgh, ende Mr. Michiel Heyndrijxsse." Aldus leest men in de Acta. Dat later aan die van N. Helvoet l'Empereur werd aanbevolen, staat niet vermeld, maar hij werd door Helvoet begeerd en beroepen. In de Acta van 8 Julij 1619 staat: „D. Reginaldus Donteclock, tegenwoordich beroepen

ende ooc bevesticht predicant zijnde in Portugael, heeft met eenige gedeputeerde van Hellevoet, afgeveerdicht met credentie, de vergaderinge voorgestelt, dat de Kerckenraed van Hellevoete, met approbatie van de wethouderen aldaer, beroepinge waeren doende op den persoon Petri l'Empereur, ettelycke jaeren in Vlaenderen ondert cruys gepredickt hebbende; versoeckende de approbatie van dese vergaderinge. Op welc versoec de vergaderinge gelet hebbende, hebben eerst den voors. Empereur willen hooren spreken om zyne meeninge daerover te vernemen. Dewelcke verclaert heeft, dat hy de beroepinge aenneemt ende met eenen den kerckendienst, mids dat men hem vergonne den tijd van 4 weken om afscheyt te nemen aen de Cruyskercke, die hy in Vlaenderen bedient heeft; welcke tijdt hem vergunt ende toegelaeten is, ende sal ingaen van nu aff ende uytgaen den 11en Augusti eerstcomende. Ende sal de eerste voorstellinge geschieden door Reginaldum op op den 21en Julij, de 2e op den 28en door Jan de Court, ende de derde deur Azariam Justini op den 4en Augusti, ende de bevestiginge sal gedaen worden door eenen uyt de stad Briel."

Den 11den Augustus 1619 werd P. l'Empereur bevestigd. In 1620 had hij „swaricheyt" om een persoon, die „twee rechts sweerinnen na malcanderen getrouwt" had toe te laten „totte gemeenschap der kercke." De Classe oordeelde dat die persoon, „vermidts het geen bloetschande" was, wel tot 't avondmaal mocht toegelaten worden.

In 1623 werd N. Helvoet gecombineerd met Helvoetsluis. [1]) Acta van 3 April 1623: „Daer sijn binnengestaen de Gedeputeerde van Hellevoetsluys, te weten Mr. Pieter Charles Dijckgraef ende Lenard Diericxse Heertjens, geassocieert met Johan Hermansze,

---

[1]) In 1609 kwam bij de Classe een request van den Magistraat van „Hellevoetsche sluys, genaempt het Weergors, versoeckende dat men soude willen bevoorderen dat haer eenich onderhout voor een schoelmeester mocht toegevoecht ende hare plaetse van een schoelmeester versorcht worden." Aan een paar broeders werd de zorg daarvoor opgedragen, doch aan die van „Hellevoetsche sluys" werd gezegd dat zij „teeniger tijt geen schoelmeester" mochten „aennemen dan met advijs des Classis."

predicant van sekere vlote, die alle den winter in de haven der voors. Sluys gelegen heeft, ende hebben de vergaderinge, soo mondelinge als schriftelijck, voorgedragen het groot profijt, dat den Heere Christo ende syne Gemeente deur den dienst des Goddel. Woordts (die denselven winter aldaer gedaen is) is geschiedt; versoeckende derhalven (dewylc daer soo goeden beghinsel was) dat men haer wilde behulpsaem wesen, dat se mochten by combinatie bedient worden ende van de Ed. Mog. Heeren Staten worden voorsien met soodanigen subsidium, als andere gecombineerde plaetsen genieten."

„De Broederen, overwegende de redenen, by de voors. Gedeputeerde ingebracht, hebben eensaementlijck goedtgevonden, dat Hellevoetsluys by provisie deur combinatie sal worden bedient deur den predicant van Hellevoette, met expresse conditie dat de lidtmaten aldaer van (de) kercke in Hellevoete niet en worden gesepareert, ende dat in deser vougen, dat voor den middach in Hellevoet ende na den middagh op de Sluys alle Sondagen sal gepredict worden. Ende opdat de leere des Catechismi hierdeur niet onderwege en blyve, so sal men oock voor den middach om d'anderde weke in Hellevoete uyt den Catechismo predicken, ende alsoo oock snamiddaeghs op de Sluys." [1])

„Om het subsidium te versoucken, is Johannes Fleurkens ghedeputeert ende die van de voors. (Sluys) tot een assistent bygevought, die men oock tot dien eynde credentie van de Classe sal medegeven.

OOLTGENSPLAAT.

Petrus Pijl, predikant dezer Gemeente, toonde zich geen vriend van het gilde van de „Cruysboge". Acta van 28 April 1620. „Sijn verschenen Cornelis van Daelhem, David van Keerbergen ende Herman van Weel, inwoonders van de Plate, dewelcke schriftelijck

[1]) In 1619 besloot de Classe dat alleen des namiddags kinderen gedoopt en personen getrouwd mochten worden en werd aan iederen predikant opgedragen „alle Sondagen tweemael te predicken."

beclach hebben overgelevert over de onbehoorlicke proceduren (na haer seggen) Petri Pilij, predicant aldaer, waervan dit de somma is, dat hy de voorn. personen van den avontmale heeft afgehouden, deurdien sy hare gewoonlicke exercitie van de cruysboge niet willen nalaten, waerby sy noch voegen sekere poincten van beschuldingen tegen den persoon Pilij voornoemt, als met name van grondtrooff, van geldt- ende brieven-roof ende van onvruchtbaerheyt synes diensts". Er werden eenige broeders gecommitteerd om de zaak te onderzoeken en zij konden den 21sten Julij 1620 rapporteeren, dat „sy deur Gods segen de sake ten goeden eynde gebracht" hadden. Voordat de vergadering uiteenging, vroeg Pilius aan de Broeders, „oft niet goedt ware, dat men de aencomende lidtmaten in de Plate beloftenisse afnaeme, dat sy haer tot het ghilde van de Cruysboge niet en begeven" zouden. Het oordeel der Broeders is aldus genotuleerd: „waerop geoordeelt is, alhoewel dese saecke geensins is te prysen, nochtans by ons niet en can worden geremedieert, dat daeromme D. Pilius wel ernstelick mach vermaenen van dese ende alle andere lichtvaerdicheden haer te wachten, maer niet constringeren met afnemen van eenige beloftenisse."

Oostvoorne.

In plaats van Carolus Ryckewaert, naar Utrecht vertrokken, werd in 1609 te Oostvoorne beroepen Hugo Steur, proponent. In de Acta van 6 Oct. 1609 leest men: „Hugo Stuer, by de gemeente van Oostvoirn beroepen tot haren kerckendiennaer, heeft een propositie gedaen Jo. 15 vers 1 en 2, dewelcke by den broederen is overleyt ende overwogen, ende hebben int gemeen geordeelt, dat se geheel becommerl. is toegegaen, ende dewijlle de propositie was gedaen, om daervuyt te oordeelen off men tot examinatie soude voortreden, soo sijn soo D. Fraxinus, gedeputeerde des Synodi, als de Broeders, elc int bysonder, gevraecht, off men de examinatie soude by de hant nemen, ende geresolveert, dat men den proponent eerst op eenige poincten sijnder gedane propositie soude examineren, alsoo daer vele dingen by hem waren geseyt, die gansch

vremt luyden ende niet scriftmatich en waren, om daerop zyne verclaringe te hooren, ende voorts te oordeelen off het oorboor ware, dat men tot de gewoonel. examinatie voortginge. Hierop is Hugo Stuer den proponent ingeroepen, dewelcke op de poincten zyner propositie, by de broederen aengemerct, alsoo heeft geantwoert, dat de broederen niet raetsaem en vinden dat men tot de examinatie soude voortvaren, maer hebben hem geraden, dat hy hem soude vervoeghen in den Briele, aldaer proponeeren ende neerstich studeeren, opdat hy in toecomenden tyde met meerder bequaemheyt mochte gevoordert worden. Ende om hem daertoe te induceeren, soo sijn vuyt de vergaderinge aen hem gesonden D. Fraxinus, N. Damius ende Jan Artsze." De proponent verklaarde zich naar den raad der Broeders te zullen gedragen en verzocht dat „de kercke van Oostvoorn oft den dinst derselver voor hem soude open blyven" en dat hij aldaar „somwylen" zou „gaen prediken." Dat verzoek werd niet ingewilligd. De Broeders oordeelden, dat „de plaetse met den iersten met een goet diennaer versien" moest worden en maakten eene bepaling betreffende de bediening der gemeente door predikanten uit naburige plaatsen. Des namiddags van denzelfden dag, waarop het gezegde verzoek was afgeslagen, deed de proponent een ander verzoek, dat ingewilligd werd. Men vindt nog in de Acta van 6 Oct. 1609: „Hugo Stuer heeft versocht vuytstel van 6 weken om alsdan wederom geëxamineert te werden, dewijl hy op dese tijt heel perplexst geweest is, verhopende dat hy alsdan den broederen int examen goet contentement sal doen, ende presenteert alle oncosten te dragen: welc versoec hem is geaccordeert ende daerby gevoecht, indien hy na de ses weken hem noch beswaert vint om texamen aen te gaen, dat zy hem noch langer tijt sullen vergunnen. Ende is alsoo den tijt van het examen beraemt 24 Nov. te geschieden in den Briel, ende sal den proponent 8 dagen te voren een texst gegeven werden by die van den Briele, ende sal geëxamineert werden door Willem Crijnsze." In eene buitengewone vergadering der Classe, 24 Nov. 1609 te Brielle gehouden, deed Hugo Jacobi Steur (aldus schreef hij zelf zijn naam) eene propositie, welke, hoewel zij „wel cort"

was geweest, „nochtans den Broederen gedeputeerden des Synodi, namelick Ruardus Acronius ende Libertus Fraxinus, mitsgaders den broederen des Classis alsoo behaecht" heeft, dat zij oordeelden, „dat men tot het examen soude comen." Het onderzoek geschiedde daarop door den Brielschen predikant Willem Crijnsze. Steur antwoordde „redelijck, soodat hem de Broeders met hanttastingen totten dinst hebben opgenomen, mits dat hy eens ten 14 dagen ofte 3 weken, nadat het de Broeders goetvinden sullen, hem sal voeghen in den Briel, om aldaer voor de Broeders, die int stadt zijn sullen, die predicatie te doen, die hy Sondaechs te voren in zijn dorp gedaen heeft, ten eynde sy vernemen mogen synen voortganck in zijn studiën ende sijn neersticheyt bespueren." Ten slotte werd door de Broeders bepaald, dat Hugo Steur zou worden voorgesteld eerst door Jacob de Brueck, daarna door Rutgerus Henrici, en dat vervolgens de bevestiging plaats zou hebben door een der dienaren van Den Briel. Van den 15den Nov. 1609 af werd H. Steur het tractement uitbetaald, dat de dienaar van Oostvoorne had. In de vergadering van 20 April 1610 bleek aan de Broeders, dat wat Hugo Steur opgelegd was, om namelijk „alle 14 dagen ofte 3 weken" voor de Brielsche broeders en de broeders, die te Brielle des maandags zich zouden bevinden, de preek te doen, den voorgaanden zondag door hem voor zijne gemeente gehouden, niet was geschied, en men besloot, dat hij het alsnog „alle dry weken" doen zou „in de plaetse," waar de Broeders gewoon waren samen te komen. Hugo Steur voegde zich bij de Remonstranten en werd in 1619 afgezet om zijne gevoelens [1]. In de Acta van 3 Sept. 1619 staat: „Dese extraordinaere vergadering is geleydt soo om te hooren het rapport van de gedeputeerden deses Classis aengaende het gebesoigneerde op den laestgehouden Synodum binnen Leyden, als ooc om ordre te stellen op de bedieninge van eenige vacerende kercken, daer de predicanten gedeporteert ende affgeset zijn, als Middelharnis, Abbenbroeck, Oostvoorn." Cornelis Damman, predikant te Ouddorp, was de opvolger van Hugo Steur. In de

[1] Zie over hem wat ik schreef in De Navorscher 1894, blz. 409.

Acta van 3 Sept. 1619 leest men ook het volgende: „Door occasie soo van de bedieninge van Oostvoorn als ooc dat eenige broeders van Oostvoorn haer hebben laeten vinden in den Briel, met sulcke meyninge dat zy versoecken souden om wederom met den aldereersten met een goet kerckendienaer te mogen worden voorsien, ende alreede haere oogen hebben geslaegen op den persoon van Corn. Damman: is by de Broederen daervan gesproken geworden ende goetgevonden (alsoo de Gemeente van Oostvoorn geenen kerckenraed en heeft) dat men uyt den naem des Classis D. Cornelis Damman de beroepinge tot den dienst van de voorsz. vacerende kercke sal presenteren." Dat Cornelis Damman spoedig van Ouddorp naar Oostvoorne ging, leeren ons de Acta van 22 Oct. 1619, vermeldende dat toen afgevaardigden van Ouddorp bij de Broeders verschenen met het verzoek om „met de eerste gelegenheyt met een gequalificeert predicant te werden voorsien volgens de belofte der Gedeputeerde, in de ontslaghinge haers predicants Cornelis Damman aen haer gedaen." Blijkens de Acta van 28 Junij, 6 en 26 Sept. 1622, had Oostvoorne ook toen nog geen kerkeraad.

Ouddorp.

Cornelis Damman vertrok in 1619 naar Oostvoorne, en in de Acta van 23 Oct. 1619 leest men: „Mr. Edouard Zandevord, ouderling, ende Adriaen Jansze, diacon van de kercke van Outdorp, sijn voor de Classe verschenen, verthoonende credentie van haere kercke, versoeckende dat haere kercke volgens de belofte der Gedeputeerden in de ontslaghinge haers predicants, Cornelis Damman, aen haer gedaen, met de eerste gelegenheyt met een gequalificeert predicant wederom werde voorsien, ende onderwylen by de Classe ordre gestelt, dat sy alle Sondaeghs met Gods H. Woordt bedient werden. De vergaderinge, in de vreese des Heeren hierop lettende, heeft tot wederversorghinge derselver kercke goedtgevonden, dat D. Agricola, op de reyse om Johannes Fleurkens ontslaghinge te versoecken, met eenen vernemen sal nae Petrum Jacobi Stermout ofte een ander gequalificeert persoon. Gosuinus

Buytendijck heeft op 't versoeck ende resolutie des Classis aengenomen om deselve kercke ondertusschen met Gods H. Woordt te bedienen." De opdracht aan Agricola had niet het gewenschte gevolg en in April 1620 had Ouddorp nog geen predikant. In de Acta van 29 April 1620 staat: „De Gedeputeerde des Kerckenraedts van 't Outdorp hebben de Classe voorgestelt de gelegenheyt van hare Gemeente ende heeft D. Buytendijck geclaecht over de moeyelicheyt van de bedieninge derselver, versoeckende dat syluyden met aldereersten met eenen bequaemen predicant mochten worden voorsien. Is goedtgevonden dat D. Buytendijck, t' huys comende, sal spreken metten gheheelen Kerckenraedt vant Outdorp van den persoon C. Haymannus [1]), ende so hare genegentheyt tot synen persoon niet en strecte deur vreese dat se hem niet lange mochten behouden, henlieden voorstellen een Jona Michielsz, predicant in de Classe van Enckhuysen, om denselven totten dienst haerer kercke te beroepen, ende by desen persoon blyvende, sullen de Broeders van de zyde over 't water dese sake nomine totius Classis meugen voltrecken." Jona Michielsz werd evenmin als Haymannus de opvolger van C. Damman. Zijn opvolger leeren wij kennen uit de Acta van 20 Oct. 1620, waarin het volgende voorkomt: „De credentiën gelesen sijnde, wierd bevonden in de credentie vant Outdorp, dat versocht wordt aen de Broederen, dat hare beroepinge, gedaen op eenen Nicolaum Russchium, soude meugen voortgangh hebben. De Broederen, hierop als oock op 't mondeling versoeck der Gedeputeerde gelett hebbende, hebben na verscheydene debatten ende ommevraghingen goedtgevonden, dat men eerst moeste sien syne testimonia ende oock syne gaven hooren. Russchius, ingeroepen sijnde, heeft syne testimonia overgelevert, eene van de kercke van Amsterdam, eene van D. Amesio ende Thomas Potius, predicant van d' Engelsche Gemeente tot Amsterdam, ende een uyt de plaetse, daer hy gewoont hadde in Engelandt. Dese attestatiën gaven te saemen seer goede getuygenissen van Domino Russio voornoemt, nopende syne geleertheyt ende godsalicheyt; doch alsoo

[1]) Zie over Haymannus „De Brielsche Archieven," p. 114 en 115.

uyt deselve niet en conde blycken, dat hy was geweest in actuelen dienst, is goedtgevonden, dat men hem hiervan naerder soude ondervragen, als oock na d'oorsaecke van sijn vertreck uyt Engelant. D. Russchius heeft hierop verclaert, dat hy twee jaren ende ses maenden was geweest in actuelen dienst ende deur den Bisschop d'oplegginge der handen ontfangen hadde, presenterende 't selve te doen blycken, wanneer 't den Broederen believen soude. Aengaende d'oorsake sijns vertreckens uyt Engelant was, soo hy seyde, dat hy verclaecht was, dat hy, in den kerckendienst comende, niet en hadde onderteyckent de gemeene ordonnantie, die aldaer was, dewelcke hy met goeder conscientie niet onderteyckenen conde, overmidts sekere cruyssingen ende andere superstitiën, die by hun gebruyckt worden. De Broederen, dit alles verstaen hebbende, hebben geresolveert, dat de beroepinge der kercke vant Outdorp, op D. Russchium gedaen, sal meugen haren voortgangh hebben, wanneer hy sal hebben gedaen blycken syne bevestinge met oplegghinge der handen totten kerckendienst, ende syne gaven sullen sijn gehoort by de Broederen des Classis, ende dese dingen werden bevonden naer behooren." In de Acta van 21 Oct. 1620 leest men: „D. Nicolaus Russchius heeft gedaen eene propositie uyt Ephes. 4 vs. 8, waeruyt de Broeders hebben geoordeelt (gesien hebbende syne getuygenissen, vooren verhaelt, als oock van der bevestinge sijns dienst in Engelandt), dat die van 't Outdorp, volgende 't wettigh beroep, op synen persoon gedaen, hem sullen genieten als haeren predicant ende leeraer, ende hem met handttastinge als een lidt des Classis erkent ende ontfangen. De voorstellinge ende bevestinge D. Russchij sullen gedaen worden in de kercke van Outdorp deur D. Gosuinum Buytendijck." [1]) Over het beroep van Rushius vermelden de Acta van 26 April 1622 het volgende: „Nicolaus Rushius, synen dienst in Engelandt verlaten ende hem in Hollandt begeven hebbende, is deur recommandatie

---

[1]) Voor de waarneming van den dienst te Ouddorp, „sekeren langen tijdt gedaen", werden hem 100 gulden geschonken.

eeniger Broederen van Dordrecht (ten aensien van synen hoogh dringenden noodt ende last der kercke van Dordrecht synes onderhouts halven) totten kerckendienst aengenomen van de Gemeente vant Outdorp, sonder voorweten ende kennisse des Classis, hoewel met conditie dat de Classis het beroep soude moeten approberen. Deselve Rushius also beroepen sijnde, heeft (voorwendende eenige swaricheden) hemselven getransporteert met sijn huysgesin binnent Outdorp, aleer de Classis vergadert was ende syne beroepinge geapprobeert hadde. De Classis nu vergadert sijnde ende alles aengehoort hebbende, is wel by eenige Broederen swaricheyt gemoveert over de ongewoonelycke wyze van doen; doch is van d'andere na den aert der liefde ten besten geduydet, also dat men tot de saecke selve heeft begonnen te treden. Ende alhoewel men niet recht en wiste, of Rushius was geweest in actuelen dienst, ende so hy daerin geweest ware, waerom hy die hadde verlaten, so heeft nochtans de compassie ende goede hope de overhandt genomen tegen alle suspitiën ende besorghingen des quaets: sulcx dat de beroepinge is geapprobeert, ende hy eyntelijck in de voors. kercke is bevestight geworden."

Als predikant van Ouddorp gedroeg Rushius (aldus schreef hij zelf zijn' naam) zich op eene aanstootelijke wijze. Reeds in de vergadering van 20 April 1621 moest de kerkeraad zijner Gemeente over hem klagen en sedert kwam er klacht op klacht. Vooral omdat hij een vreemdeling was en vrouw en kinderen had, waren de Broeders der Classe ten zijnen aanzien „bewogen met medelyden" en zij vermaanden niet alleen hem, maar ook zijn kerkeraad. Aan dat College werd beduid dat het „te nauw op den predicant" zag, dat het wat geduld met hem moest hebben, „continueren int aenhooren van syne predicatiën," en anderen daartoe opwekken. Om de broeders te bewegen zulks te doen, werd hun de hoop gegeven op verplaatsing van Rushius. De Classe achtte verplaatsing noodig en liet niet na Rushius aan te bevelen, „in syn faveur het beste dat men conde van hem betuygende ende de fauten bedeckende, ja die oock wel op eenige syner Gemeente leggende." De aanbeveling mocht echter niet baten: ook de poging om Rushius te

verplaatsen naar Monster was vergeefsch [1]). Om in den treurigen toestand eenige verbetering aan te brengen, zond de Classe herhaaldelijk broeders uit haar midden naar Ouddorp, maar de rapporten, die uitgebracht werden, waren alles behalve opbeurend. Uit hetgeen in Aug. 1621 gerapporteerd werd, bleek zonneklaar dat Rushius vruchteloos tot zachtmoedigheid was vermaand. De Gedeputeerden der Classe, te Ouddorp zijnde, vernamen, „dat Rushius (die nu al 14 of 15 jongwijfs versleten hadde) met syne doenmaels tegenwoordige dienstmeyt, sijnde van Engelsche ouderen ende wat subjecter dan de Nederlantsche meyssens, soo huys hield', dat se hem was ontloopen naer Goedereede, ende dat hy selve haer was gevolght tot in Goedereede toe: alwaer hy se, naerdat se hem eenmael uyt vreese van qualick getracteert te worden deur eenen omwegh ontweken was, ten tweedenmale gevonden hebbende, met geweldt heeft aengegrepen ende in presentie van alle de toesienders metten arm genomen ende voortgetrocken ofte gestooten tot buyten de stadt, ende alsoo voorts naer 't Outdorp toe, snydende onderwegen een roede van de boomen, doch t' huys comende, heeft de roede gespaert ende in plaetse van dien de meyt met een geknoopt touw geslagen: waerdeur de meyt hem wederom ontloopen is ende d'oorsaecke van dien ruchtbaer gemaeckt, also dat men hem, wanneer hy binnen Goedereede quam, opentlycken by der straten nariep, ende binnen 't Outdorp was daerom groote ontsteltenisse onder alle personen."

De kerkeraad drong, nadat dit plaats had gehad, nader aan op verplaatsing van den leeraar, die nu reeds zekeren tijd „genoechsaem tegens wille ende danck der gemeente deur d'intercessie des Classis" te Ouddorp gebleven was, en de Classe besloot, wanneer Rushius geen schuld bekende, hem te suspendeeren. Aan den predikant werd dit besluit bekend gemaakt en van schuld bekennen kon niets bij hem inkomen. Hij was van oordeel, dat hij, toen hij „een diefachtige, rebellige dienstmaecht met slagen strafte, christelijck ende conscientieuselijck" gehandeld had. Hij verklaarde dat

---

[1]) Zie „De Brielsche Archieven," blz. 117.

hij „tselve noch duysentmael doen soude, wanneer hem duysentmael sulcke occasie wierde gegeven", en tegen 't besluit der Classe protesteerde hij „met seer groote ongestuymicheyt ende veele bittere ende smadelycke woorden." Hij zei o. a. „dat hy van syne leefdagen sulcke onwetende predicanten niet en hadde gesien, dat hy ten minsten hadde gemeent, soo hy geen predicanten alhier conde vinden, dat hy menschen soude gevonden hebben, dat de Broeders waren vianden Gods ende sijns Woordts, die met de Goedereesche honden tegens de menschen (alias hem) basten etc." De Classe gaf hem een dag tot bedenken, maar den volgenden dag „fulmineerde hy" weder „soo grouwelick dattet eenen wagenaer ofte sackedrager misvoegen soude," en hem werd daarop aangezegd „dat hy hemselven moeste houden als gesuspendeert van synen dienst tot naerder advijs ende communicatie metten E. Deputatis Synode te nemen."

In Oct. 1621 bleek aan de Classe „dat de Gedeputeerde des Synodi haer lieten verluyden een mishagen in de handelinge des Classis te hebben, als ware het te haestich ende sonder haer E. advijs geschiedt," en dat zij het noodig achtten „de saecke noch eens te hervatten." De Broeders lieten aan de Synodale heeren weten dat de Classe van oordeel was „macht te hebben by haer selve omme sonder verder advijs eenen predicant, onder haer resorterende, te suspenderen," wanneer zij bevond „dat synen dienst vruchteloos ende schadelijck" was; voorts dat alle aangewende pogingen om Rushius „met syne Gemeente te versoenen" vergeefsch geweest waren door de „onreckelickheyt" van den leeraar enz.; dat de Classe geen raad meer wist en geen moed had om „de saecke noch eens te hervatten," maar gaarne afgevaardigden naar Ouddorp zou zenden om met Synodale heeren „alles te ondersoecken ende beproeven." De Synodale heeren lieten zich wachten, maar toch maakten 4 Broeders der Classe zich op naar Ouddorp en hadden aldaar den 14den Dec. 1621 eene conferentie met Rushius en zijn kerkeraad. „Op hope van hem dies te eer (te) sullen quyt worden," verklaarden de leden des kerkeraads zich bereid bij opheffing van de suspensie „de predicatiën Rushij" weder „te

comen hooren," maar zoo handelbaar als zijn kerkeraad was Rushius niet. Hij verklaarde niet in onderhandeling te willen treden met de Broeders en geen opheffing van de suspensie te begeeren, tenzij hem een schriftelijke akte gegeven werd, inhoudende dat de Classe hem „sonder oorsaecke" gesuspendeerd en hem dus onbehoorlijk behandeld had, en dat zij hem „soude restitueren alle de costen, die hy sedert de suspensie met reysen ende anders had moeten doen." Hem werd natuurlijk gezegd, dat daarvan niets komen kon. Eerst bleef hij op zijn stuk staan, maar daarna bemerkende dat het plan der afgevaardigden was heen te gaan zonder zijne suspensie op te heffen, haalde hij bakzeil; op de vraag: of hij oprecht beloven wilde, „wanneer men hem ontslagen hadde van de suspentie, dat hy (hem) in syne predicatiën, handel ende wandel soude dragen" als een godzalig predikant behoorde te doen? gaf hij ja ten antwoord, en daarop werd hij „by provisie van de suspentie ontslagen."

De Classe keurde deze handeling harer afgevaardigden goed en toonde zich den 5den April 1622 gezind verder in der minne met Rushius te spreken, maar de man, van meening dat de Classe door de Synodale heeren „gedwongen" geweest was tot opheffing van de suspensie, voer opnieuw heftig tegen de Broeders uit. Zij hadden, naar zijn zeggen, in de behandeling zijner zaak, „betoont te wesen mannen sonder conscientie." Daar hij verklaarde alleen „gesuspendeert" te zijn om het slaan van een „diefachtige" dienstmaagd, herinnerden de Broeders hem aan al de klachten, door zijn kerkeraad over hem ingediend, waarop hij te kennen gaf, „dattet van haer geschiedt was uyt loutere schelmerie, sonder eenige oorsaecke daertoe te hebben." Hij bleef er op staan dat hem een akte zou ter hand gesteld worden, behelzende de bekentenis dat de Classe hem grootelijks onrecht aangedaan had en mocht men niet doen naar zijn eisch, dan zou hij, naar hij zei, genoodzaakt zijn zijn toevlucht te nemen tot „sijne ende des Classis rechters". Toen hem gebleken was, dat de Broeders niet wilden treden in hetgeen hij hun voorgehouden had, liet hij zich weer zeer smadelijk over hen uit, zeggende o. a. „dat se van den

duyvel in haer quaet doen so verhardt wierden, dat se tegen haere eygene conscientie bleven volharden in het quade." Op de vraag: of hij met een goede conscientie zitten kon onder zulke menschen? antwoordde hij, dat hij „de onbehoorlickheyt" van de Classe „voor desen tijdt met gedult verdragen soude, wel wetende dat de kinderen Gods swaerlijck conden comen te vallen." Alles gehoord en overwogen hebbende, besloot de Classe dat, indien Rushius geen leedwezen betuigde en schuld bekende over zijn onwaardige behandeling van de broeders, hij niet langer als een lid der Classe zou worden beschouwd. Tot het betuigen van leedwezen was hij volstrekt niet te vinden. Integendeel zei hij „alles uyt den grondt sijns herten gesproken" te hebben. Overeenkomstig het genomen besluit werd hem toen aangezegd dat hij, die de broeders „soo calumnieerde ende traduceerde," niet langer in de vergaderingen der Classe zou worden geduld.

Den 26sten April 1622 had er te Brielle eene buitengewone vergadering der Classe plaats, bijgewoond door twee Synodale heeren, Rosaeus en H. Swalmius. Aan die heeren werd al het voorgaande medegedeeld en bovendien een lijst van klachten voorgelezen, die tegen Rushius ingebracht waren zoowel „aengaende sijn ampt" als „belangende syne huyshoudinge." Die lijst bevatte o. a. het volgende:

„Dat hy syne predicatiën niet aen en stelt na de gemeene wyse van predicken, hier te lande gebruyckelijck, sulcx dat de toehoorders geenen troost, leeringen noch vermaningen daeruyt connen scheppen, ende de lieden ten meesten deel uyt de kercke blyven tot grooten afbreuck, ja ruine derselver, niettegenstaende den voors. kerckenraedt op het aenmaenen der Gedeputeerden des Classis haer debvoir hebben gedaen mette luyden te vermaenen, dat se doch de kercke niet en souden verlaten."

„Dat hy int bidden na de predicatiën niet en volght de formulieren van de gebeden, in onse kercken gebruyckelijck, maer een gebedt uyt sijn hooft formeert, vol rediten, duyrende byna een half uyer lang, tot verdriet der toehoorders, die daerom lachende uyt de kercke loopen. Oock onder 't bidden vreemde gesten ge-

bruyct ende 't gebedt besluytende sonder 't gebedt onses Heeren Christi daerby te voegen."

„Dat hy int verclaren des Catechismi de orden desselvigen niet en volght, also dat hy int eerste deel na de 3e vrage heeft aengevangen te verclaren de thien geboden, niettegenstaende hy vermaent was, also niet te doen, dewyle het soude genomen worden even off hy de catechiseurs wilde verbeteren ende alle kerckendienaren contra-rolleren."

„Dat hy tegen syne belofte ende onderschryvinge het gevoelen der kercken van 't nederdalen Christi ter hellen in eene openbare predicatie (eenen bysonderen tecxt daertoe nemend) heeft wederleydt."

„Dat hy opentlijck int predicken heeft geseyt: men behoorde tegen de Mennoniten niet te disputeren met monde of geschrifte, maer met galgen ende stroppen."

„Dat hy een vrouwe, die overluydt in de kercke geeude, van den predickstoel met hevicheyt aldus aengesproken heeft: So daer een koe sate, daer ghy sitt, sy soude haer christelicker dragen etc. Ende sijn boeck toesluytende, is van den stoel gegaen, de predicatie onderlatende, sonder gebedt te spreken ofte psalm te doen singen. Als hem die van den kerckenraedt daerover aenspraken, seyde hy: ick gelove dat de vrouwe van ul. daertoe moet gehuyert ofte gecocht wesen; scheldende henlieden met veel kyvens voor valsche, godloose menschen ende duyvels blaesbalcken, voegende daerby: ick sal sulcx bewysen, of ick sal den grootsten schelm sijn vant landt; ick wilder mynen hals voor laten. Item, ick sal soo verre van u trecken als t' oosten vant westen, ende meught ghylieden dan sien, dat ghy een stier ofte koe op den predickstoel crijght."

„Dat (hy) niemandt van de Gemeente aen en spreeckt, de swacken niet en versterckt, de siecken niet besoeckt, daertoe versocht sijnde, seggende: sal ick predicant wesen ende schoolmeester, sal ick de lieden leeren lesen ende schryven? etc."

„Dat hy, staende synen dienst, in geduierige onruste met syne gemeente heeft geleeft ende dickwils onbehoorlijck ende onchristelijck (selfs in de tegenwoordicheyt der Gedeputeerde des Classis, die de kercke visiteerden) is uytgevaren, die noemende duyvelsche

menschen, duyvels blaesbalcken, vilaine honden etc. Waerover hy noyt syne schuldt heeft willen bekennen, maer heeft hem selven alle tijdt gepooght te verdedigen, doch met sulcke maniere van doen ende injurieuse woorden, aen dewelcke de Broederen des Classis groot misnoegen hadden, ende hebben hem altijdt vermaent sachter ende beleefder woorden te gebruycken, opdat hy synen kerckenraedt ende andere lidtmaten niet t' eenemael en verbittere, maer heeft de vermaningen des Classis noyt willen aennemen, seggende dat syluyden (vant Outdorp) niet waerdigh waren sachter toegesproken te worden, ende dat hy, henlieden noemende duyvels, duyvelsche menschen etc., niet anders en sprack dan Christus ende Joannes de dooper gesproken hadden."

„In somma en gaff geen (of weynigh) hope om vreedsaemelijck met syne gemeente te leven, hoewel hy gemeenlijck seyde, dattet voortaen aen hem niet gebreken soude, al soude hy den vrede op sijn kniën versoecken; maer daer is niet anders nagevolcht."

„Hy heeft oock gesocht syne Gemeente ontydigh te verlaten, [1] haer synen dienst opseggende, als hy van een ander plaetse soude wesen voorsien: ende heeft herwaert ende derwaerts omgeloopen, na andere plaetsen te vernemen."

Rushius werd op alles wat tegen hem ingebracht werd gehoord; „geene van de poincten" ontkende hij „rondelycken", maar hij zocht „alleenlick te beweeren, dat hy niet qualick, maer wel gedaen hadde." Zijne antwoorden waren weer „met quaet-spreken gelardeert." Hij zei „stoutelick tegen den presidem: ghy segget valsch; tegen D. l'Empereur, dat hy sonder schaemte was; tegen de vergaderinge int gemeen, dat se met treken ommeghinge, dat se huychelaers waren, dat se geen vreese Gods, gheen liefde der waerheyt, geen conscientie en hadden." De Synodale heeren beloofden wat zij gehoord hadden te zullen mededeelen aan hunne mede-gedeputeerden en „metten eersten" hun advies over te zullen zenden. Aan die belofte werd voldaan en het advies luidde dat

---

[1]) In 1622 trachtte Rushius te Brielle Engelsch predikant te worden. Men zie wat ik schreef in De Navorscher, 1893, p. 598.

het was „geraden de saecke Rushii uyt te stellen tot den toecomenden Synodum." Niettemin werd „de saecke" gesteld „in de vryheyt des Classis om na haer goedtduncken daerin te handelen."

Van die vrijheid maakte de Classe gebruik en nog tweemaal liet zij te Ouddorp eene kerkvisitatie houden. Den 24sten Mei 1622 werd haar gerapporteerd dat het te Ouddorp nog „jammerlycken gestelt was", maar dat Rushius beloofd had „satisfactie te sullen doen van syne onbehoorlickheden." Volgens een later ingekomen bericht was hij teruggekomen op zijne belofte, maar den 28sten Junij 1622 voor de Broeders verschenen, erkende hij toch leed te hebben over wat hij gesproken en gedaan had en vroeg vergiffenis. Daar „alle de manspersonen" te Ouddorp „hooft voor hooft" verklaard hadden dat Rushius „geen vrucht noch stichtinge" meer te Ouddorp kon „doen" en zij met hem geen avondmaal konden houden, achtten de Broeders evenzeer als Rushius verplaatsing noodzakelijk, „soude de kercke vant Outdorp niet teenemael in den grondt geseylt worden", en eenparig werd goedgevonden de zaak te brengen „op den aenstaenden Synodum." Deze werd gehouden te Gorcum en met de gedeputeerden van de Classe verscheen ook Rushius aldaar. De man „revoceerde voor de Synodale Vergaderinge van de reconciliatie, met de Classe aangegaen" en voer weer onbehoorlijk tegen de Classe uit. Eenige Synodale heeren werden vervolgens afgevaardigd naar Ouddorp om de zaak af te doen en den 27sten Julij 1622 vergaderden te Ouddorp 3 Synodale heeren, eenige afgevaardigden van de Classe van Voorne en Putten, twee dienaren uit de Classe van Dordrecht en twee uit de Classe van Rotterdam. De leden des kerkeraads en eenige lidmaten werden gehoord en eenstemmig was de verklaring dat de Gemeente door den dienst van Rushius „t'eenemael onderging". Er kwamen „qualick 3 personen ter kercke." In geval „verstaen wierd dat Rushius noch langer soude moeten blijven", dan zouden „se alle gelijck de kercke verlaten." De Sententie van de Synodale heeren luidde aldus: „dat hare E. E. verclaren ende bekennen den persoon Rushij een goedt predicant te wesen, bequaem om de kercke Gods in andere plaetsen te bedienen, maer niet en verstaen dat

hy de kercke vant Outdorp langer met stichtinge soude connen bywonen; dat hy oversulcx sal gehouden wesen van nu aen synen kerckendienst aldaer te verlaten, ende t'eynde eene maent van daer vertrecken, ende dat de Classis een geheel jaer deselve kercke tot synen profyte sal bedienen."

In de gewone vergadering der Classe in September 1622 werd deze Sententie aan de Broeders medegedeeld en bericht dat vruchteloos tegen de laatste bepaling was opgekomen. In de Acta leest men: „Ende alhoewel de gedeputeerde, onse Broederen, veele redenen daertegen allegeerden, so van de ongelegenheyt dier plaetse (Ouddorp) als andersins ende oversulcx eenen corteren tijdt versochten, so en hebben sy by hare E. E. (Synodale heeren) daermede niet connen uytrechten, voor antwoordt crygende dat de Classis haer noch hadde te bedancken, dat se den man alsoo quyt worden etc."

De opvolger [1]) van Rushius [2]) te Ouddorp was Laevinus Stamperius. Op zijn verzoek werd dezen man den 16den Junij 1621 door de Classe toegestaan „hem te oeffenen in de kercken Overflacquee", wanneer die zouden „ledig staen" door de waarneming van den dienst te Goedereede. Den 23sten Aug. 1621 werd hij door de Classe „aengenomen tot een proponent" van de Classe om „in toecomende tyden caeteris paribus in den Classi gevordert" te worden. Tijdens de suspensie van Rushius nam hij te Ouddorp den dienst waar. In de Acta van 6 April 1622 leest men: „D. Lievinus Stamperius, vertrocken sijnde naer Leyden, heeft deur D. Nolthenium synen dienst den Classi van nieuws aengeboden ende geseyt hemselven aen niemanden te sullen verloven als aen desen Classe." Voor de dedicatie van theses en voor zijn dienst in de Classe, inzonderheid te Ouddorp, werd Stamperius „tot vereeringe toegeleyt de somme van 20 gulden" (Acta van 28 Junij 1622). Nadat hij in Sept. 1622

---

[1]) In 1622 werd bepaald dat men zich te onderwerpen had aan het reeds meer dan 22 jaren in de Classe bestaande gebruik, dat een inkomend predikant „een maent gagie" contribueert aan de Classe (Acta van 28 Junij 1622).

[2]) Op een naamlijst van predikanten staat bij 's mans naam: „vertrocken nae de Polder ende verdronken in zee".

voor de Broeders eene propositie gedaan had, werd besloten hem te laten „sonderen" of hij een eventueel beroep te Ouddorp zou aannemen op conditie dat hij, dewijl Rushius „een jaer gagie" moest hebben, „voort eerste jaer niet meer en soude ontfangen als 200 guldens". Hij verklaarde zich daartoe bereid, waarop goedgevonden werd door afgevaardigden het beroep van Stamperius zoo mogelijk te bevorderen en aan Gecommitteerde Raden een subsidie te verzoeken om aan de verplichtingen ten opzichte van Rushius en den te Ouddorp te beroepen leeraar te kunnen voldoen. Na bekomen vergunning had 't examen van Stamperius in Nov. 1622 plaats, zonder dat er een gedeputeerde van de Synode tegenwoordig was. Het liep „over de voornaemste pointen der Christelicker Religie", en daar niet alle testimonia in orde waren, schortte de vergadering haar oordeel op, totdat de Broeders van Den Briel de vereischte attestaties zouden hebben ontvangen. Werden deze „suffisant" bevonden, dan zou door de Brielsche broeders Joan de Court aangeschreven worden om Stamperius te Ouddorp voor te stellen en te bevestigen. Voor 't geval de Broeders op de aanstaande gewone vergadering der Classe, waarin rapport zou uitgebracht worden over 't gehouden examen, nog „breeder met hem begeerden te handelen", werd van Stamperius de verklaring gevraagd en verkregen dat hij zich „daertoe bereydt" zou houden.

(*Wordt vervolgd.*)

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA [1])

DOOR

H. DE JAGER.

XXI.

De volgende verzen van Bilderdijk werden, naar ik meen [2]), tot dusver niet uitgegeven. Ik geef ze hier in druk naar afschriften mijns Vaders.

TER VERJARING VAN MIJNEN ZEER GELIEFDEN GROOTVADER.

Door welk vermogen wordt mijn ijver aangedreven,
Daar we uw geboortedag, Grootvader! wederzien?
Wat mag my nopen, U deez' Heilwensch aan te biên?
Wat is het dat mijn lust op nieuw zoo doet herleven?

Het schijnt een godlijk vuur verspreidt zich in mijn zinnen,
Ach, welk een kracht voel ik voortspruiten in mijn geest!
En nogtans ben ik in mijn ijver nog bevreesd
Doch deze kracht alleen doet my die vrees verwinnen.

Zy doet my wenschen dat gy nog zeer langen tijd
Zult leven, staag bevrijd van afgunst en van nijd
Dat de Allerhoogste U in zijn schaduw wil bewaren;

En na uw dood U in het Hemels paradijs
Wil brengen, waar ge dan gestaag Zijn lof en prijs
Zult zingen, vergezeld van duizend Englenscharen.

1768. Op elfjarigen ouderdom.

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 707.

[2]) Na de mededeeling van het vers: „Aan een Vriend" *bij de toezending van het 1ste Deel der Rotsgalmen,* sub VIII voorkomende, is mij gebleken, dat die vriend Mr. Jeronimo de Vries was en het vers reeds voorkomt in den Muzen-Almanak v. 1834. — „De Waerschouwing", sub IV vermeld, kwam mij, sedert ik haar opnam, voor in een „Verslag" van Dr. Schotel, geplaatst in de Handelingen der Leidsche Maatschappij van 1866.

AAN * * * *

In andwoord op haar vaers: „Too dear, but cruel friend!"

Zoo 't wreedheid is, in 't leed van andren niet te deelen,
Wanneer 't gevoelloos hart zich voor de deernis sluit,
Wat naam verdient het dan, hetgeen men voelt te heelen,
En zich geweld te doen, opdat zich 't hart niet uit'!
Neen, dierbre, dubbel wreed, die dus zich leert verbergen,
De tolken van 't gevoel aan borst en oog verbiedt,
En met een koud gelaat een open wond kan tergen,
Die 't onbewogen oog onstelpbaar vloeien ziet!
o Wreede! heel de wond: gy kunt het, stelp zijn bloeden.
Dat oog, dat grieven kan, heeft ook genezens kracht;
Die mond heeft balsem in, hoe fel de pijnen woeden,
En adem, die het leed van 't lijdend hart verzacht.
Maar wreede! verg ik U om voor mijn smart te boeten?
Verwijt mijn hart wel iets aan de oorzaak van zijn leed?
En zoude 't aan mijn ziel hetgeen ik lij verzoeten,
Zoo U mijn foltrend wee door de ingewanden sneed?
Hoe weinig kent ge een hart, dat, gansch voor U geopend,
Geen zucht, geen ademtocht, dan voor uw heilstaat voedt,
Dat in zijn uiterste, dat redloos en wanhopend,
't Verteerend vuur aanbidt, waarvan gy 't kwijnen doet.
Neen, smaak een stoorloos heil, smaak 't geen gy my ontrukte!
Wat zoo aanbidlijk is, moet zalig zijn als God!
Maar denk, zoo 't sterflijk hart ooit deernis onderdrukte,
Gods deernis voelt geen wee, maar troost en zalft ons lot.

Ex tempore.

GRAFSCHRIFT VOOR MY ZELVEN.

Dit enge lijkgesticht sluit de asch eens Dichters in;
Hy zong het Vaderland, de dichtkunst en de min [1].
Geniet, o Vaderland, o jeugd en Dichterchoren!
Zijn arbeid, en ontziet zijn koud gebeent te storen.
Hy vergt U bloem noch lof; doch, is zijn rust U waard,
Nooit zij zijn grafsteen met een kreupel vaers bezwaard.

1790.

---

[1]) Met de eerste twee regels van dit Grafschrift vangt ook het Grafschrift aan, dat gevonden wordt in het Eerste Deel der Nieuwe Mengelingen, bl. 176.

AAN DE VRIJHEIDSCHREEUWERS VAN DEZEN TIJD [1]).

Als Mozes kopren slang voor 't volk was opgericht,
Genas zy 't doodlijk gift der dolle slangebeten:
Waardoor? Alleen door 't bloot gezicht,
Of 'k ben mijn Vragenboek vergeten.

Maar nu plant ons Bromet den Vrijheidsboom voor 't oog,
Die (zegt hy) Mozes slang in kracht moet evenaren;
Welaan dan, wie in 't land gebeten wezen moog,
Beproeve of 't fraai stuk hout zijn dolheid doe bedaren.

Komt, dollen, razenden! geneest uw razernij!
Beschouwt dat vrijheidsbeeld: wy zijn er meê te vreden;
En helpt u 't aanzien niet, zoo neemt den smaak daarby,
Maar laat dan tevens af van verdre dolligheden.

1795.

GRAFSCHRIFT VOOR RODRIGO DE GOTH VAN LOPE DE VEGA.

„Dees steen bevat het lijk
Van Spanjes laatsten Vorst uit Gothisch heldenbloed,
Rampzaalge Roderijk." —
Zwijg wandlaar! spaar zijn naam uit eerbied voor zijn moed.
Een dolle liefdebrand
Vermocht hem 't edel hart in razerny te ontgloeien,
Ten val van 't Vaderland,
Op 't jammerlijkst betreurd, by 't ram'len van zijn boeien.
Ruste uwe en aller vloek op snooden Juliaan,
Den Spaanschen Herostraat, van dolle wraaklust dronken,
Zoo verre aan 's Hemels baan
't Gestarnte in vasten loop het aardrijk toe zal vonken,
En zij Florindes naam [2]) met schrikgevoel beweend;
Hy was aan 't graf ontleend.

1823.

[1]) Dit en andere gedichten, die in de Mengelingen en in de Vaderl. Oranjezucht zijn opgenomen, hebben, volgens eene aanteekening mijns Vaders, eene kleine verzameling uitgemaakt, door Bilderdijk *Revolutie Vaerzen in Holland 1795* getiteld.

[2]) Cara.

OP HET FEEST VAN NAARDENS OVERGAAF.

Na 't afgeschudde juk, de losgescheurde keten,
Hief Neêrland, vrij op nieuw als in der vadren eeuw,
Maar warsch van Staatsgeschil en oude Burgerveten,
't Gebogen hoofd weêr op bij d' onbedwingbren Leeuw.
Doch wie, wie zou haar schoot van 't overschot bevrijden
Des monsters, laauw van 't bloed, dat Woerdens straat bespoelt?
Wie Amstelstroom en Vecht van 't roofrot veilig strijden,
Dat steeds in Naardens wal op Hollands vrijheid doelt?
Heil zij U, Heldenstoet! Gy wist hen in te toomen,
Door wakkre burgertrouw en fieren oorlogsmoed.
Thands zien wy 's Lands herstel, thands al ons heil volkomen!
U dankt wat Neêrlandsch aâmt en zucht tot vrijheid voedt.
Ontfangt dien hartedank, standvastige Amstelaren,
Gy, Uwer Vadren waard in 't roemrijkst tijdsgewricht!
Dat bloed, dat U doorstraalt, vloei steeds Uw kroost door de aren,
En Holland leeft voortaan voor Eer en Burgerplicht! [1])

XXII.

BESCHRIJVING DER TAFELDECORATIE.

(Amsterdam, 8 Maart 1790)

ONTWORPEN DOOR MR. W. BILDERDIJK.

In het midden der tafel de Tempel der Vrede, in wiens binnendeel het Borstbeeld van onzen geliefden Erfstadhouder op een zuil pronkt. — Op het voetstuk des zuils leest men: Willem V, oud 42 jaren. Aan de rechterzijde vertoont zich de Tijd met omgewende zeis en wijzende met de andere hand op de letteren, ten voet des zuils, als willende te kennen geven, dat hij den Prins tot den dag van heden heeft gespaard.

Aan de andere zijde staat de Nederlandsche Maagd in eene

---

[1]) De eerste vier regels van dit vers luiden bijna woordelijk als de eerste vier regels van het vers, dat getiteld is *Decoratie* en voorkomt in *Hollands Verlossing*, D. II, bl. 46.

houding van dankbaarheid, als hare erkentelijkheid toonende aan den Tijd wegens de sparing van 's Prinsen leven tot hiertoe.

Op den voorgrond ziet men de Godsvrucht, voor een brandend outer dankende de Almacht voor de goedheid, dat zij den Vorst tot den gewenschten dag van heden gezond en in gunst bewaarde, als verbeeldende hare dankbaarheid die van 't beste deel van 't volk van Nederland. Op den top des Tempels staat het beeld der Vrede met de spreuk van het vaderlandlievend Gezelschap in de hand. Beneden haar vertoonen zich Overvloed, Zeevaart, Koophandel en Geleerdheid, als meest bloeiende onder de bescherming der Vrede, wier ware vrienden stichters van dezen Tempel zijn. Aan de Lijst des Tempels is het wapen van het doorluchtig Huis van Oranje en dat van Holland. Aan den eenen vleugel is een vruchtdragende Oranjeboom, onder wiens schaduw zich twee handelaren, een zee- en een landofficier en twee geleerden vertoonen, in een staat van vertrouwelijke vriendschap; als te kennen gevende, dat Koophandel, Zee- en Landmacht en Geleerdheid onder 't lommer van dezen bloeienden Boom hun grootsten bloei verwachten en wegens 's Prinsen verjaardag gevoeligst zijn. Aan den anderen vleugel ziet men de Amsterdamsche Maagd met het wapenschild der Stad, en nevens haar het Belang, haar herinnerende, dat hare welvaart verknocht is aan de deugden en het duurzaam welzijn van den Vorst. Voorts is alles met gebloemte en verdere sieradiën omgeven.

XXIII.

BRIEF VAN BILDERDIJK AAN FITZGERALD ESQ. [1])

MR. FITZGERALD, ESQ[R].

Charles street

st. James square,

London.

Sir!

The late Mr. Fitsgerald, who was Colonel in the Dutch service and resided at the Hague, was indebted to me for about fifty

[1]) Meêgedeeld naar 't HS. van Bilderdijk, in mijn bezit.

guilders or five L. sterl. for several consultations as well as for some Memorials and Petitions, written by me in my quality of Advocate of the Courts of Justice in Holland, in two different causes. After his decease I was informed by Mr. Maccalester, his and my special friend, that by Your orders his debts (which surely were to no great amount) should be paid, and in consequence of it, I sent my claim to the direction he gave me; but as I never have received any answer thereupon, I alwais supposed, that Mr. Maccalester's information was destitute of any ground; and I never meant to trouble You, Sir, with a thing of so little importance. Nevertheless, as my illfortune, which by the subversion of our Constitution expulsed me out of my native Country and all my possessions, has put me in a situation, which makes every support (however trifling it may be) consider'd by me as an object of concern, I take the Liberty of applying to You by this Letter, for that little sum; which I shall be very glad to receive. I suppose, Sir, as I am a stranger and not known to You, that perhaps You may be in doubt respecting the justice of my claim; but as I am able to satisfy You on that head not only by my relation with the Stadholder and his whole Court, but even with several honest English Gentlemen, who will not deny their attestations for me, if required, I hope, You will find no difficulty in it. I request the favour of Your answer, and have the honor to be,

Sir,

Your most humble Servant,
Wm. Bilderdijk.

London, N°. 8 Haymarket,
July 28, 1796.

XXIV.

BRIEF VAN BILDERDIJK AAN DE LOCHES.

Amsterdam den 18n Septr. 1814.

Amice!

Hartlijk dank voor de mededeeling der Resolutie of missive des Ministers van Oorlog van 26 Octr. 1809: dan die my weinig meer

te pas zal komen, daar ik de functien met den 30^{n} dezer neêrlegge. De Kommiss^{s}. gen^{l}. tot het depart^{t}. van Oorlog heeft aan den L^{t}. Generaal aangeschreven, my op mijn verzoek honorabel te ontslaan; waarvan deze tot naricht diene, tot de tyding U door mijn successeur officieel en statieus bevestigd worde. Deze is een zwager van den zoon van den L^{t}. Generaal, dien hy my voordroeg tot Adjunct met survivance; en dus (daar ik niemand tot last leven wil, die my in 't hart dagelijks dood zou slaan) begreep ik hem liever de post te moeten overgeven in eens; vooral, daar ik van dat jong Heertjen niet veel wezendlijke adsistentie voorzag.

Ik heb hier een aantal van 5 of 6 gedetineerden by een, die tot Uw ressort behooren, en welke U met de papieren van aanklacht etc. geworden zullen.

Hoezeer nu onze Auditeurscorrespondentie een eind neemt, hoop ik echter dat wy van elkander niet vervreemden zullen. Uwe kennis gemaakt te hebben is het grootste genoegen dat mijne waarneming dier post my heeft aangebracht, en ik beveel my hartlijk in de aanhoudendheid Uwer vriendschap, gelijk ik U van de mijne verzeker. Schrijven wy ons over en weder van tijd tot tijd, en aanvaard mijn hartelijk *Vale!* T. T.

BILDERDIJK.

Bovenstaande, naar 't origineel medegedeelde brief, gericht aan Mr. J. G. de Loches, Auditeur Militair te Alkmaar, geeft op de vraag, waarom Bilderdijk ontslag vroeg als auditeur-militair in het eerste arrondissement (hoofdplaats Amsterdam) een antwoord, dat in overeenstemming is met wat hij aan Tydeman schreef, zie Briefw. II. 32.

Vondel, Gijsbrecht van Amstel.

Vs. 270. De doecken daer dit kint in leit
„ 271 Is 't purper van zijn majesteit.

Deze beide regels, voorkomende in de Rey van Edelinghen op 't eind van het derde bedrijf van Vondel's *Gysbrecht van Aemstel*, hadden mij al geruimen tijd dwars gezeten. Ik was namelijk niet

bij machte om het beeld, waarin de doeken als purper worden gezien, te verwerken; waarschijnlijk omdat ik mij, onbewust steunende op allerlei plaat-voorstellingen van het Christuskind in de kribbe, die doeken *wit* had gedacht.

Dezer dagen echter ging mij een licht op. Het viel mij in — en werd mij langs twee verschillende wegen bevestigd — dat nu nog, wellicht slechts in de lagere standen, de kinderen dadelijk na de geboorte worden gebakerd in *rood* baai.

Het is zeer wel mogelijk, dat deze gewoonte, thans thuis hoorende bij de kleine burgerlui, vroeger in Vondel's kringen nog in zwang was.

Is dit zoo, dan is de sprong van des dichters verbeelding, van het roode baai naar het purper, minder groot dan die zou geweest zijn, wanneer Christus, zooals op vele prenten, in witte doeken werd nedergelegd.

Maar dan heeft ook Vondel *zijn* tijd genomen voor dien van Christus' geboorte en berust het beeld alzoo op een anachronisme... tenzij aan te toonen valt, dat in Bethlehem bij den aanvang onzer jaartelling, evenals te Amsterdam in Vondel's tijd, de gewoonte bestond om de kinderen met rood baai in te bakeren.

Wie lost de kwestie op?

Amsterdam. J. VRIESENDORP.

Hartjesberg en Hartjesdag (XLVII, 309). — De benaming der eerstgenoemde hoogte met landhuis bij Sonsbeek (o. Arnhem) heeft eene zeer lokale kleur, als zijnde verbasterd uit *Hartgersbergh*, gelijk de tegenwoordige lustplaats in 1521 heette; zie Gerard v. Hasselt, „Arnhemsche Oudhh." I, 87 vg., alwaar in een Arnhemsch Schepensignaat vermeld staat, dat een zekere *Hartger Hartgers* destijds sedert 38 jaar zijn vee gehoed had op „dat heetfelt ende hoigelant" bij het toen nog aanwezige Arnhemsche Bosch; zie t. a. pl. bl. 89, 90. — Te Azewijn (o. Zeddam) was omstr. 1450 een goed „Den lutken hartger" bekend, te Rijsen (Overijsel) in 1466 Het Hertghersland, in 1472 een goed Hertghersstukken. Te Deventer trof men in 1344, 8, 53, 8, 60 een persoons- of geslachts-

naam Hartgher (us, i), Hertgheri aan, en een dito Hertger omstr. 1450 te Putten. Insgelijks op de Veluwe omstr. 1449 Hertger v. Estvelt, Hertger Negel. Vgl. Johan Winkler, „Nederl. Geslachtsnamen", bl. 400. Dwaas is de afleiding „Herta's berg", als heuvel, die door het Heidensch voorgeslacht aan Hertha, de aardgodin, gewijd, en waarop zij vereerd zou geweest zijn. Even dwaas als in „Hartjesdag" [volksfeestdag op den 3den Maandag van Augustus bij de Amsterdammers, die zich alsdan voorheen in de richting van Haarlem vol vreugd in massa voortbewogen] oorspronklijk een „Hertha's dag" te zien; die Hartjesdag was in de Middeleeuwen eenvoudig een vrije jaarlijksche dag van *jacht op herten* (*of harten*).

JAC. A.

Priores, priorin. — De Woordenlijst van De Vries en Te Winkel heeft beiden als *afzonderlijke* woorden *onder* elkander staan, en niet *naast* elkander. De woordenboeken geven: Fransch prieure = priores, Duitsch Priorinn = priores, Engelsch prioress = priores; — en schijnen dus geen *priorin* als Nederduitsch, te kennen. Is er inderdaad onderscheid tusschen Nederd. *priores* en *priorin?* Zoo ja, welk? Of is Nederd. *priorin*, indien het bestaat, een verduitscht *Priorinn?* Zoo ja, dan diende het in gezegde Woordenlijst *achter* Priores, als nevenvorm, en niet er *onder*, te staan. JAC. A.

Meesmuilen (XLVI, 432). — Dit woord zal wel ontbonden moeten worden in *mees-muilen*, en niet in *mee-smuilen* (ibid. blz. 677). Want volgens Weiland, „Groot Nederd. Taalk. Wdbk." (a° 1859) beteekent het niet alleen „den muil (= mond) naar het lachen trekken, grimlachen", — 't is echter een gedwongen lachen, een lachen in min of meer afkeurenden of ironischen zin; — maar ook „met gesloten *lippen* eten". „Voorheen", — voegt deze taalgeleerde er bij, — „zeide men ook *miezemezen*"; en zegt Six van Chandelier: „dan miesemees ik bangh". Misschien bevat dit miezemezen den sleutel tot de etymologie. JAC. A.

De nieuwere etymologische woordenboeken, b. v. Franck en Vercoullie geven geen opheldering. Kan meesmuilen misschien ontstaan zijn uit mes-muylen, analoog de samenstellingen mesvoeren, mesprisen, mesvaren? Toch heeft Kiliaan naast het werkw. muilen = een zuurzoet gezicht trekken ook smuilen = grimlachen. RED.

Querngester. — Over *kwernen, queernen* (handmolens tot het malen van graan), handelt *Nav*r. XXVI, 363, 477, 517 uitvoerig en veelzijdig. Maar wat is de beteekenis van den familienaam *Querngester?* Hij is zeer oud; want bij plakkaat van 17 Febr. 1573 verbood koning Filips II van Spanje, die in Gelderland „dwanckmolens" bezat, den landlieden het gebruik van „onbehoirlicke *queernen*", waardoor hij in zijn gemaal grootelijks benadeeld werd. 't Is wel een belangwekkende familienaam. — Te Beemster ontmoet men *Querner*, derhalve ook een oude familienaam, z. v. a. hanteerder of gebruiker van eene quern; vgl. voor den vorm het bekende *Molenaar*.

JAC. A.

Biber, enz. (XL, 211, 2, 357). — Voor *Biber*, als hoofdsylbe van menigen plaatsnaam, z. v. a. *vijver*, pleite Biberstein (in Beijeren, Illyrië, Oostenrijk, Saksen); terwijl Bonheijden (bij Rijmenam, in Antwerpen) in 1710 zijn Vijverstein had [J. Th. de Raadt, „Keerbergen et ses Seigneurs", 1889, p. 113, 4 van den overdruk], en misschien nóg heeft.

JAC. A.

Pronsfeld — liet Bn Sloet drukken in zijn opschrift boven het in zijn „Oorkondenboek van Gelre en Zutfen", blz. 199 sub n°. 202 i. d. 3 Aug. 1101, meegedeelde charter. Dat charter zelf spreekt echter van P r u m i z v e l t, en aldus staat het woord ook vermeld in het Plaatsnamen-reg^{r} bl. 1150^{b}, waar dit praedium (landhoeve) nader is aangeduid, als gelegen Kr. Prumen (Prüm), Rgbez. Trier. Is dan nu Pronsfeld een verschrijving of drukfeil? Want etymologisch kan Pronsfeld niet gelijk Prumisveld wezen. Is in dat opschrift wellicht Prumsveld bedoeld? Dat die hoeve toch in nauw verband stond tot de abdij Prüm, blijkt uit de gansche oorkonde.

JAC. A.

Bogus-argumenten. — Hiervan las men onlangs, als van *drogredenen*, waarmede te Londen de advocaten de leden der balie vaak zoeken te verschalken. Wat is *bogus?*

JAC. A.

Bogus adj. Americ. counterfeit, spurious, fictitious, sham (Murray, Engl. dict.). — Derhalve bogus-argumenten = drogredenen.

RED.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van Frederik Houtman. — *Van Buchel* (XLVII, 628) vermeldt „een geschilderde caerte van *Houtman* laten maecken in „de camere van de Oost-Indische vergaderinge binnen Amsterdam „hangende met een seer schone ebben lijst versierd, mitsgaders „oeck het Casteel van Amboynen met de bijleggende eylandekens „.... In welcke caerte.... *Corn. Houtman* syn effigie nae het „leven had doen schilderen," waarover de admiraal *Steven van der Hagen* zich ten zeerste beklaagde.

Deze kaart met portret bestaat nog. Zij kwam met de papieren der Compagnie aan 's Rijks Archief te 's-Gravenhage en is thans tentoongesteld in 's Rijks Museum te Amsterdam. Doch Van Buchel vergist zich als hij van *Cornelis Houtman* spreekt; dit moet *Frederik Houtman* zijn. V. D. S.

GESCHIEDENIS.

JOURNAAL VAN HET VOORGEVALLENE TE DELFT

BIJ DE VERKIEZING ENZ. VAN WILLEM IV TOT STADHOUDER [1])

MEDEGEDEELD DOOR

C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Eenigen tijd geleden werd het Gemeente-Archief te Delft verrijkt met eenige boeken en manuscripten, welke op de geschiedenis dezer plaats betrekking hebben. Onder deze aanwinst, die afkomstig is uit den boedel van wijlen Jhr. Mr. A. van der Goes van Naters († 1885), bevindt zich een manuscript in een vorm van een Journaal, behelzende een uitvoerig relaas der gebeurtenissen, die te Delft voorvielen tijdens de verkiezing van Willem IV tot Stadhouder. Dit geschrift dat door een tijdgenoot en ooggetuige is opgesteld, kan, in verband met de a.s. kroning onzer Koningin, wellicht dezen of genen belang inboezemen daar het doet zien, hoe krachtig de volksgeest, anderhalve eeuw geleden, tot het herstel van het Stadhouderschap zich hooren liet.

1747.

Woensdag den 26 April. Door een Heer van Rotterdam komende wiert gesegt dat hij hadde hooren seggen dat sijn Hoogheyt Wil-

[1]) De Bijdragen en Mededeel. v. h. Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, dl. II, blz. 119 en vv., bevatten een artikel, getiteld: Verbaal van het gepasseerde binnen de stad Delft bij de electie van Z. H. den Heere Willem Carel Hendrik Friso, Prins van Oranje tot Stadhouder etc. 1747, medegedeeld door Mr. J. Soutendam, in leven archivaris van Delft.

Aangezien daarin eenige feiten worden vermeld, die eveneens in het hierboven genoemde ms. voorkomen, heb ik, om zoomin mogelijk in herhaling te vervallen, de beschrijving hier en daar, zoo noodig, bekort.

lem Carel Hendrik Friso, Stadhouder van Gelderland, Friesland etc. tot Veere in Zeeland tot Stadhouder was verklaart.

Donderdag den 27 dito. Gehoort de confirmatie van het bovenstaande met bijvoeging dat geheel Zeeland al voor zijn Hoogheijt was, niet alleen, maer Rotterdam mede al in beweging, 't geen door schipper Vincent dien dag van Rotterdam gekomen wierd bevestigd.

Saturdag den 29 dito. Was al veel leevens vroegentijds in de stadt, en dat in soo verre, dat sijn Hoogheyt te Rotterdam op die morgen was geproclameert, hetgeen door een Heer wierd geconfirmeerd, die met de schuyt van 8 uyren dien selven morge van Rotterdam was gekomen, na alvorens den voorschr: Heere Prince van Orangie tot Stadhouder van het Raadhuys te hebben hooren proclameeren.

Desen dag quamen seer veel menschen van Rotterdam met Orangie cocardes met scheesens wagens, als te peerd en reden soo door, naer en van den Haeg, ook in de stadt van Delft rotten de burgers mede al te samen en hier en daer wierd al Orangie boven en vivat Orangie geroepen, des namiddags sagen verscheyde Heeren wandelende op de Nieuwe Laan effectif de prinse vlag van den grote Rotterdamse tooren waeyen.

Omtrent vijf uijren wierd door de Stadts bode gewaarschouwdt dat de Vergadering van de vroedschap tegen seven uyren gelegt wiert, aen wien geantwoord is door een Heer, dat deselve vrij eer gewagt hadde, welke Heer in geselschap van nog twee heeren na het stadhuys gaende sagen dat aen 't huys van de Heer van Vredenburg de knegts stonden van de Heeren de Veer en van Belois en dat de koets van de President Burgem^{r} van Berkel daer mede ontrent was, en naderhand hoorden dat die Heeren, met misschien nog eenige meer aldaer een conferentie te samen gehad hadden. — Vervolgens boven komende was daer de vroedschap compleet alleen uytgesondert de Heer Ingilby die als gecommit: Raad in den Hage was en de Heer Rover, die egter dien dag om het personeel in den stadt geweest, dog des avonds omtrent half vijf uijren na buyten was vertrokken, aparent geen gedagte gemaekt

hebbende van een convocatie ter dier dage en wierd door de Hr. pensionaris uyt naem van de Heeren gedeputeerde ter dagvaert aen de vroedschap bekent gemaekt, dat de Heeren Gedeputeerden van Rotterdam dien morgen ter vergadering van Holland gekomen sijnde, hadden verclaert dat door de generale wille self van de voornaemste harer burgers en ingesetenen niet alleen genoodsackt geweest waren, den Heere Prince van Orangie voorgemelt door soo veel hare stadt aenging te verclaren tot Stadhouder etc. waer van huijden morge de proclamatie van haer Raedhuys was geschiet ende ook te beloven in Holland daer heen te soeken te dirigeeren dat dese hare keuse ten alderspoedigsten van de verdre Leden mogte worden agtervolgt.

Dat gemelde leden mede versogten met die Resolutie niet het minste uijtstel genomen werden alsoo alvorens dese saek ter conclusie gebragt was, sij voor haer niet veylig konden oordeelen wederom in haer stadt terug te koomen, dat daer op, te meer, dewijl uyt de confluentie der menschen op het Hoff self seer klaer bleek, dat de gemoederen in den Haeg al mede seer ten voordeele van dese verkiesing gaende waren, was geresolveerd dat alle de leeden van dese schielijke verandering aen hare principalen niet alleen bij geschrifte maer self kennisse souden geven, en het daer henen souden wenden, dat den welgemelden Doorlugtigste vorst Willem, Carel, Hendrik Friso prince van Orangie etc. etc. tot Stadhouder wierd geeligeert . . . .

. . . .

Niet alleen een groote hoop van wel 500 menschen die nog al aangroeide, maer daerenboven voorsien meteen van stads Orangie vaendels, roepende de prins moet geproclameerd worden, de klokken geluyd en de vendels uyt de toorens gestoken..

. . . .

De Heer President Schepen vond 't goed toe te staan een persoon uyt haer (de groote hoop) mits ongewapend binnen te laten komen die bevonden hebbende dat de acte klaer was, en alleen maer na het luyden van de klok gewagt wierd, sulks ter bedaringe rapporteerde doe wierd de klok geluyd, en inmiddels was de heer

Capiteyn Vlaerdingerwind op het Stadhuys gecomen, de Heer Vockestaert lezende de publicatie, als deselve genoegsaem van buyten kennende wel met het houden van de acte in sijn hand egter sonder aensteken van ligt, doen ordonneerde den president Scheepen twee dikke kaersen aen te steken en sijn Ed. knegt, die gewillig was, om daer een van te houden verbiedende, het die door twee burgers houden, sulks aen weerszijden van de heer Secretaris en ging daerop met de Heeren Wevering en van Buren op de puye agter de Secretaris staan, en de klok ophoudende wiert de proclamatie gedaen, dog nae nog geen tien tellens, quam een nieuw rumoer en wierd aen syn Ed. gesegt dat daer een seer grote troep van wel 400 Sluysenaers gekomen was, die op het stadhuys wilden gelaten worden en reeds sterk aendrong waerop sijn Ed. weder nae de puye liep, en sig vooraen onder de burgers stelde, recommandeerende deselve stand te houden met bijvoeging dat selfs liever hand aen het geweer soude slaen en syn kop wagen, als toe te staen vreemdelingen daer op te laten, en doen scheen het tot feijtelijkheden te sullen komen, te meer dewijl een uyt de burgers aen sijn Ed. ordre vroeg om los te branden 't geen sijn Ed. hem verbood, maer bedagt om stilswijgen ofte gehoor te vragen, 't welk ook verkrijgende syn Ed. haer seyde soo yetwas voor te stellen hadden, een uyt den hunnen dog ongewapend op het Stadhuys souden laten komen.

. . . .

Woensdag den 1 Mey. De Heeren van de Weth vergaderd sijnde maekten de Heeren ook gebruyk van Orangie cocardes en linten aen te doen en begon alles in beweging te geraeken want de burgers waren niet te vreden met de uytsteking van vaendels sooals die was geschiet, maer wilden dat grote vlaggen van de toorens niet alleen maer ook van het stadhuys soude waeyen, en dat met sodanigen drift insonderheyt van luyden die buyten de burgerye waren, dat het onmogelyk was alles soo schielyk te besorgen, hoe seer al de heeren geresolveert waren ten begeere van de gemeente, dat alles in te willigen, gelyk ook het luyden der klokken dat mede door de inwoonders self gedaen wierd en dat

met veel geweld soo dat het ten uytersten te verwonderen is geweest dat niemand van die luyden als dat ambagt niet gewoon geen ongeluk heeft gekregen; onder alle dese verwarring begon men egter te bedenken dat bij de Oostindische Comp. wel vlaggen te bekomen soude sijn, dog dat wierd soo stil niet besteld of de gemeente dat horende liepen ook selve derwaerts 't geen daer almede vooral dewijl doe juijst vercoping was, geen kleyne confusie baerde, egter quamen daer vlaggen van daen, die alle soo op de toorens als elders door vrijwilligers, en eenige burgers boven gebragt wierden, want geen koster in staet was meester van de tooren te blijven, dog het vaendel voor het Stadhuijs mede komende en genoegsaem Jan alle man insonderheijt de plateelbakkers meest geen burgers, maer sig self vrijwilligers noemende, de eer willende hebben om 't vaendel self uijt te steeken, waren al de Heeren ongerust dat sooveel volk te gelijk boven latende in veel opsigten groote disordres na sig soude kunne sleepen al welke confusie maekte dat Burgemeesters en Scheepenskamer door het open setten der beyde deuren van de Raedkamer genoegsaem, pelle melle gebruykt wierde; selfs bevond sig den Heer President Scheepen op het aenkomen van de vlag in Burgem. kamer en dewijl sig sijn Ed. wel op de burgers dorst vertrouwen bood sijn Ed. sig aen daer uyt te gaen en onder het volk, waer van het geheele stadhuijs gepropt vol was, sijn Ed. best te doen het daer heen te dirigeeren dat maer eenige met de vlag na boven soude gaen, waer van ook seer gemakkelyk toesegging bequam, bepalende het getal op twaalf, en liet de trapdeur daerop open doen, dog daer souden egter veel meer opgecomen sijn soo de Camerbewaerder van Burgem. kamer de trapdeur niet seer prompt dog niet sonder vreese van de president Scheepen dat daer handen ofte vingers tussen soude geraekt hebben, 't geen egter wel gelukte, hadde als met gewelt toe gesmeeten soo dat daer niet meer als ses of agt vrijwilligers boven sijn gekomen.

Woensdag den 3 Mey [1]) 1747. Was het op het Stadhuys weder seer

---

[1]) Dien dag werd 's Prinsen verheffing door de Staten van Holland gepubliceerd. Vergelijk Ned. Jaerboeken, May 1747 p. 330.

te doen, soo met nog al eenige die van buijten dorpen quamen om geweer te versoeken welke alle gerenvoyeert wierden als vooren als met de verwagtinge van de tijding dat sijn hoogheyd in Holland soude sijn geproclameert synde de resolutie genomen aenstonts na de sekere tijding die daarna volgens afspraak uyt de mond van de Heeren gedeputeerden zelf verwagt wierd, deselve ook van de puye van het Raedhuys afkondigen, waartoe de extensie (?) reeds klaer lag, gelijk sulks ook geschiede op de aenkomst van voorsch. Heeren, dat wel ontrent twee uijren na de middag was, en dat in de volgende ordre door de Secretaris van Kinschot, als de exentie gemaekt hebbende staende voor op het bordes, de Heer Officier, aen sijn regterhand en de Heer president Burgemeester van Berkel aan sijn linkerhand en vervolgens alle de Heeren van de Weth op haer ordre uyt de vensters van de zael ofte voorhuijs van het stadhuys, beginnende de secretaris te leesen, soo als de klok ophielde de proclamatie gedaen sijnde wierd met een seer groote menigte hussaes (hoezee's) vivatet beantwoord, en daer op het volk wat gescheyden sijnde keerde yder na huijs, en des avonds waren al de huysen in de stadt geillumineert.

Vrijdag den 5 Mey 1747. Dewijl de gemoederen niet alleen nog gants niet bedaert waren maer self uijt de minste omissie nog grote verwarringe te vreesen sijnde, 't geen eenige dagen te voren gebleken was, want eenige jaeren geleden het stadhuys ververft wordende en ook teffens het wapen van Nassouw en Orangie hetgeen in de voorgevel van het stadhuys regt boven de deur bij de Justitie geplaetst is, met de uniforme coleur overstreken sijnde, hadden Heeren Burgemeesteren opdat dit toeval niet ter quader interpretatie in het oog soude loopen, wel ordre gestelt dat hetselve met alle sijne coleuren weder soude werden verciert dog vergeten hebbende te ordonneeren dat ook teffens de kroon op nieuw souden werden vergult, was dat alreeds geremarqueert, dog ook doer een van schepenen aan de verwer geordonneert te besorgen t geen soo wel als voorgemelde verwing dan ook op een vroege morgen geschiede, vermeijnden nu alle de leden van de Weth dat ook omtrent de vaendels sorge gedragen behoorde te worden, te meer

dewijl de twee Orangie vaendels reeds meest geruineert waren sijnde boven uijt het stadhuys gestooken, en naderhand op het gasthuys gebragt, waer nog by quam dat de nu in gebruik synde vaendels by een inhaling mede ten uijterste aenstotelijk souden hebben konnen voorkomen, want schijnt se wel op een tijd gemaekt te sijn, dat verre van om een stadhouder te dencken, ydere stadt sig genoegsaam verbeelde souverayn te sijn, waren niet alleen op het selve de wapenen van Orange maar self geheel Holland uitgelaten, en stond het Delfse wapen alleen in het midden te proncken, waerom geordonneert zijnde nae vaendels te soeken, wierde eerst wel eenige stukken gevonden van die vaendels, die voor de even gemelde ter oorsaek van een seekre wapenschouw waren gebruikt, daer wel op waren het wapen van Holland, staende met het Delfsche benevens den anderen genoegsaem midden in de vaendels, soo dat 't wapen van Holland op de hogerhand stond, dog mede sonder het prince wapen, en wierd... by de meeste Heeren het vinden van andere vaendels als desperaet gestelt . . . .

Saturdag den 13 Mey. Sijn Hoogheyt in den Haeg gearriveert sijnde, reeden de Heeren D'Acquet, G. van Bleyswijk en Verschoor te samen vroeg des morgens na den Haeg om in de vergadering van Holland te gaen, of misschien nog die dag mogte werden geintroduceert, in den Haeg komende reden direct op 't Hof, en gingen in de Vergadering al waer die morgen gepasseerd wierd met saeken raekende de inhalingen etc. en scheyde deselve sonder dat sijn Hoogheyt wierd geintroduceert, maer wierd door de Colleges gecomplimenteert, sulks haer Edns. nu overleyden of ook gelegentheyt voor haer soude sijn om haer Edns. compliment te maeken, nam de Heer gecommitteerde Raed van Bleyswijk van Gorinchem aen sijn best te sullen doen om sulks door de Heer Huffel te besorgen terwijl haer Edns. door de Heer van Meeuwen versogt wierde int logement van de vier Steden bij sijn Ed. te komen eeten, daer ook de Heer gecom. Raed van Bleyswijk op het desert komen, haer Edns. seijde vernomen te hebben, niet desen dag maer wel den volgenden Maendag occasie te sullen sijn, maer de Heer

Verschoor ondertussen de Heer Grovesteijn stalmeester van sijn Hoogheyt gesproken hebbende, bragt tijding dat ontrent seven uijzen apparentie souden sijn, sulckse haer Edns. resolveerde die waer te nemen dog benevens aen de Hr van Huffel te senden om syn WelEdGeb. te bedanken gelyk sulks deeden, dog die niet thuys synde reden direct na 't Hoff van sijn Hoogheijd, soo als in de antischambre quamen dienden haer Edns. aen met melding haerer naemen en character die door den Baron van Heide aengeschreven wierde, onder expressie aen de Heer D'Acquet dat 't selve niet qualijk wilde duyen, het welk door sijn Ed. met een genoege betekent compliment beantwoorde, daerop quam de heer Baron van Heide heer van Ootmarsse oudste broer van de voorsch. Heer van Heide die daer als Edelman aentekende, en desen Heer kende de Heer D'Acquet aenstonts en seyde dat andere Heer syn broeder was, en dat sijn Hoogheyd met den Ambassadeur van de Keyser, door ingekomene depeches in conferentie synde, de eenige oorsaek was, dat nog niet binnen waren gelaten, welke vertrokken sijnde en immediaat de geheele fransse kerkenraed en corps komende seyde dien heer ook met de uijterste obligeance dat haer Edns. niet qualijk nemen moeste dat die voorgingen, maer dat immediaet na deselve soude worden geadmitteert, gelyk ook geschiede, en haer Edns. de eer bij sijn Hoogheyd die alleen in de camer was gelaten te werden. Wanneer een voor een, en dus de Heer D'Acquet eerst de eer hadde sijn Hoogheyt een cort compliment te maeken, 't geen ook seer kort dog teffens seer vriendelijk beantwoorde en daer op sijn Hoogheyd seggende dat hoopte op des Hemels bijstant en zegen, na egter gesegt te hebben dat niet twijfelde of de Almogende soude sijn Hoogheyd na soo gelukkige beginsel soo wel bijstaen als Prins Willem de 1e en Frederik Hendrik beijde mede onse gewesen stadhouder en waervan direct afstamde, gedaen hadden namen haer Edns. afscheyd, onder betuyging, dat meende haere pligt te sijn, sijn Hoogheyd in dese omstandigheden niet lange op te houden, maer alleen te versekeren haer Edns. seer grote genoege over dese genote groote eer en daer op namen haer afscheyd en daerop gingen haer Edns. uyt de kamer, doende

sijn Hoogheyd haer Edns. de eer van genoegsaam tot aen de deur begeleydende te volgen. Haar Edns. vroegen doe nog of daer occasie was om haer Edns. compliment ook aen haer Coninckljke Hoogheijd (Prinses Anna) af te leggen, dog die sig reeds geretireert hebbende, was het te laet, gingen haer Edns. bij de heer gecomm. Raed van Bleijswijk verslag doen van haer wedervaren en reden doen na Delft daer nog tijdig quamen.

Maendag den 15 Mey [1]) sijn de Heeren President Scheepen D'Acquet, G. van Bleyswijk, 's Gravesande en Verschoor na den Haeg gereden dog niet op het Hof kunnende rijden, maar op het buyten Hof uyt de koets gingen en soo door de geschaerde wagt boven na Holland, daer syn Hoogheyd hebben sien sessie nemen in de oude stoel van de Stadhouders, staende aan het boveneijnd van de tafel van de Ridderschap, soodat sijn Hoogheyd met desselfs aengesigt was gekeert na het Oosten, de aenspraak door de Heer Raedpensionaris Gilles [2]) gedaen beantwoorde sijn Hoogheyt magnifijk; daer op een of twee saeken voortgebragt sijnde vertrok sijn Hoogheyd na de Raedkamer van 't Hof, gaende door de gaenderije sonder de straet te raeken, de Heer President Scheepen D'Acquet en 's Gravesande maekt met schielijk af te gaen tijdig mede daer te sijn, soodat de gedeputeerde van Holland sag uytleyden en na dat die Raedsheeren wederom gekomen waren, ook weder met de president en al het gevolg van 't Hoff afkomen na de Rol daer kort volgende binnen de Rol in het gangetie gelegenheyt hadde om de pleydooy te horen die bestond in een troubelofte duer yemant aen een vroumensch gedaen 't geen na voor den Haeg getriumpheert te hebben, door een ander engagement aengegaen te hebben self als hadde gedeclineert, sulks alleen over de kosten die bij uytspraek wierden geconpenseert en pleyte daerna voor eisch de zoon van den President van Heez die dat seer wel uijtvoerde, de... (?) de Jonge voor antwoord en duplijk en Schopmans die seer pedant was voor Replicq.

---

[1]) Dien dag werd de Prins in zijn hooge ambten geïnstalleerd.

[2]) Mr. J. Gilles, de opvolger van den Raadpensionaris van der Heim, was eerst tweede Griffier der Staten-Generaal en stond bekend als een man van groote bekwaamheid en als zeer ijverig voor de Staatsgezinde partij.

En aldaer gaff zijn Hoogheyd weder een seer fraey kort antwoort op 't compliment dat Schopman als oudste der drie advocaten uijt naem van haer lichaem deden. Dog de Heer Griffier van Bleijswijk hadde extensie van het vonnis in den eersten niet al te wel begrepen soo dat de verandering die gedaen en die weder geresumeert moest worden nog eenigen tijd verlette, van daer na sijn Hoogheyd na de Raedkaemer te hebben sien gaen, gingen gemelde Heeren door de geschaerde militie weder na boven, dog vonden de Vergadering van Holland gescheiden egter sagen syn Hoogheyd door de President en Raden tot onder aen de trappen van de zael begeleyden, van waer in een koets met ses blauwe schimmelhengste bespannen, door de poort die op 't buytenhof komt reed voorgaende de eerste deurwaerder van het Hof etc: en gevolgt werdende door de president en alle de Raadsheeren in haar koetsen die sijn hoogheyd tot aen sijn logement begelijden; op het Binnenhoff was het seer stil, dog sóó als de koets op het Buytenhoff quam weergalmde de lugt van „Vivat de prins van Oranje onze stadhouder" doe gingen de voorn: Heeren in de snelle eeten aan de gemeene tafel, alsoo de hospes geen gelegentheyd hadde om een aparte aan te rechte, en de Heer D'Acquet, van Bleyswijk en Verschoor gingen dien avond haer compliment aan haer Coninklijke Hoogheyd afleggen kunnende de Heer 's Gravensande als in den Rouw sijnde 't selve niet doen [1])

Woensdag den 17 dito is sijn Hoogheyd door Delft gepasseert [2])

---

[1]) Ter eere van 's Prinsen installatie waren te Delft eenige eerepoorten met zinnebeeldige versieringen opgericht. (Ned. Jaerboeken, p. 331).

[2]) Bij deze gelegenheid stond de geheele Burgerwacht, sterk 8 compagniën, van de Haag tot de Rotterdamsche poort, in twee rijen opgesteld, terwijl even buiten de Haagpoort een compagnie van 2 à 300 vrijwilligers in parade geschaard stond.

De Prins verscheen, in een met zes paarden bespannen koets gezeten, waarachter nog eenige volgden. De majoor der Burgerij en de Stadsboden gingen voor de eerste koets welke geëscorteerd werd door een detachement ruiters van Schultz van Haegen; in de volgende koets zaten de Heeren Iddikkinga, Verelst en van Haren en daarna kwamen nog eenige rijtuigen waarin eenige edellieden hadden plaats genomen.

en wierd door het goedvinden van de h^ren^ Burgemeesteren aen de Haegpoort gecomplimenteert, door de heer secretaris van Kinschot en versogt te komen aen het huijs van de president Burgem^r^ van Berkel, daer de geheele Weth. van vier uyren af was geweest, sijn Hoogheyd quam daer, verselt van Graef Maurits van Nassau, de Hr van Rhoon en anderen; de Heeren stonden alle op de stoep, en sijn Hoogheyd uitgestapt sijnde ging in huys, gevolgt werdende door de Hr Officier [1]) en drie oudste Burgemeesteren, dog de Heer van der Dussen en d'Acquet lieten die andere heeren ook eerst passeeren, doe sijn Hoogheyd staende voor een armstoel die voor de schoorsteen geplaetst was, en de verdre heeren soo vervolgens in een circul, soo dat egter de secretaris Vokkestaert volgens afspraek om geen confusie te maeken in het weder uytgaen niet verder quam, als tot aen de deur, zooals bij meerderheyt van stemmen in de Weth. besloten was: door de Heer Officier wierd gecomplimenteert, 't geen sijn Hoogheyd weder seer deftig beantwoorde, en daer op meende te vertrekken, dog de Heeren predicanten, daer onder ook die van de Walsche Gemeente, en van 't gasthuijs die al des morgens alles aan 't huys van Mevr. Twent als 't allernaeste gevraagt en bekomen hebbende daer reeds ware, op haer versogte audientie, sonder antwoort te verwagten reeds tot aen de deur van de heer van Berkel genadert soo dat sijn Hoogheyd weder binnen quam, en verre van sig misnoegt te tonen alleen seyde: „ils sont galands il faut leur donner audientie," en daer op deede Ds. Ruijsch het antwoord dat de Prins nae sijne gewone facunde beantwoorde en doe vertrok, de Heeren deeden egter aen den heer van Rhoon als die wat onvergenoegt scheen uijt vreese, dat door de vertraging somtyds een gety konde versuymt worden excuus als buyten ons schuld sijnde, en soo vertrokken mede den Heer Officier en Schepenen, want heeren Burgemeest. vonden niet goed dat de heeren Officier en Schepenen aent salut der burgers op het Stadhuijs benevens haer Ed. gr. Agtb. deel hebben soude; daerop marcheerden alle de burgers

[1]) Mr. Jacob van der Lely.

voorbij de Rotterdammer poort, soo na de markt, alwaer deselve scheijden en staet te noteeren dat de vrijwilligers ook van seer groot nut buyten de Haegse Poort geweest sijn, want ook werk genoeg hadden om daer plaets. voor de koets van sijn Hoogheyd te maeken, die trokken vervolgens alle op het Princehof daer haer geweer overgaven; onder het passeeren wierd het canon gelost, de clokke geluyd, en van de tooren geblasen;

Ondertussen is nog aenmerkelykste voorgevallen dat de Heeren van den Haeg de begeeving van hare posterijen aan sijn Hoogheyd de Heere Prince van Orange tegenwoordig Stadhouder op den 21 Juny 1747 hebbende overgegeven, en het syn vorstelijke Doorlugtigheyt behaegt hebbende die wel aen te nemen, maer ook ten selven dage in de vergadering van Holland tot onderhoud en ondersteuning van 's lands finantien te brengen in den schoot van haer Ed. gr. Mog. uyt naem van de heeren van de Ridderschap, door den Raedpensionaris was voorgedragen of de Leden van die Vergadering niet konde goedvinden dat exempel als door de betoonde genereusheit van sijn Hoogheyd voor de beswaerde finantien van 't gemeene land van 't uijterste nut sullende sijn te volgen alle 't welke bij alle de leden voorgenomen sijnde in de Respective vroedschappen is gebragt, en ook hij alle niet lang daer nae in geconsenteert, uytgesondert door de stadt van Amsterdam, die inplaets van dien verclaerde deselve ten voordeele van haere stadt aan de Thesaurie te hebben gegeven, en ten opsigte van de manier is bij onse stadt dit aen te merken dat in plaets dat alle de andere steden deselve aen sijn Hoogheyd hebben geconfereert, en sijn Hoogheyd die weder heeft overgedragen aen de Staten van Holland, deselve posterije alhier tot Delft, direct sijn gestelt ter dispositie van de Heeren Staaten; in welk advies de Heer D'Acquet mede is gekomen om twee redenen, de eerste dat de vergadering van Heeren Veertigen, ten dien eynde op een Maendag tegen elf uyren, en dies na het scheyden van de Weth. belegt sijnde, de Heer van der Dussen den Heer D'Acquet in de Weth apart geroepen ende te kennen gegeven had, dat alhoewel de Heeren van 's Gravenhage de begeving harer posterijen aan sijn Hoogheyd den Heere Prince

hadden overgedragen en sijn Hoogheyd weder ten voordeele van 't gemeeneland, niet alleen om reden dat de Heeren van den Haeg gene comparanten ter vergadering van Holland sijnde, niet veel anders hadden konnen doen maer dat het convenabelder was voor de Stadt van Delft, die direct te brengen in den schoot van den Staet daer bij voegende versekert te sijn dat de intentie van den Heere Prince en het Hoff daer mede soude worden voldaen en sulks hadde de meeste andere Heeren ook gepersuadeert, alleen uygesondert de Heeren van Kinschot en Ingelbij, die meenden dat de Delftsche postery eveneens als door de Heeren van 's Hage was geschiet ter dispositie van sijn Hoogheyd behoorde te werden gesteld en hetgeen de Heer D'Acquet ten tweede daer toe persuadeerde was de gedagte dat de Heeren van Amsterdam tot sodanigen overgift van hare posterijen niet seer souden gereet sijn, maer door het direct overgeven ten behoeve van 't gemeene land sig buyten uytvlugt te vinden. Sedert die tijd is niet veel dese stadt concernerende voorgevallen, als alleen, dat den 18 Augustus op de propositie van Heeren Burgem. is geconsenteert in de liberale gifte 2 persents en dat soo als by de Leden souden werden bestaen. [1])

Ende op den 17 Octob. ter vergadering gerapporteert dat de Heeren van de Ridderschap van wegens haere ordre hadden goedgevonden aen sijn Hoogheyd op te offreren successie van het Stadhouderschap op sijn Hoogheydt's descendenten eerst mannelijke en bij gebreken van die ook vrouwelyke, soo nogtans dat niet soude mogen bekleed werden bij yemand die Coninck of Cheurvorst soude

---

[1]) De inkomsten der Posterijen kwamen doorgaans in den zak der Burgemeesters. Het Wethouderschap van den Haag besloot de Postmeesterplaatsen, die door elkander aldaar *f* 36000,— 's jaars opbrachten, den Prins aan te bieden. Doch de Prins vermeende, dat de Posterijen bij het land behoorden, schonk ze terstond aan de Staten van Holland. Dit loffelijk voorbeeld werd weldra door de meeste steden nagevolgd en zoo geraakten de Posterijen aan het land. Maar in Amsterdam, waar zij niet minder dan twee ton opbrachten, vond men veel bezwaar om een zoo groote som, die gedeeltelijk bestemd was tot den onderstand der godshuizen, aan het land af te staan. Eerst in Augustus van het volgende jaar bewilligde de hoofdstad hierin.

sijn dat ook de vrouwen niet soude mogen trouwen als met kennisse en approbatie van haer Ed. gr. Moog. en doende professie van de ware gereformeerde Religie en dat sodanige Erfstadhouderesse minderjarig sijnde daer voor soude mogen gestelt werden een Representantdes, de moeder levende soude hebben den titel van Gouvernante dog bij voorvallende minderjarigheyt de vr. moeder dood en gene voorsiennige als voorsch. is gedaen sijnde, soude haer Ed. gr. Moog. voorsieninge doen, waer op omvraeg gedaen sijnde waren van de 33 presente Heeren, (want alleen absent [waren]: Dr Abr. van Bleijswijk, Twent, Ary van der Goes, de Veer, Groenewegen en Heemskerk), twintig met namen: van der Dussen, D'Acquet, Rosenburg, G. van Bleijswijk, Stael, 's Gravesande, Kinschot, Ingelbij, Overschie, Schuylenburg, Jacob van der Lely, Wevering, Baumert, van Buren, Willem van der Lely, Derkens, van Huls, Verschoor, Jan Berkhout en Rover, dus twintig om de Heeren gedeputeerde ten dagvaert speciael te gelasten de propositie van de Heeren van de Ridderschap soo te ampecteeren als die was leggende, sonder daer niets als dat de stijl wat nog te versagten of te veranderen, daer en tegen waren de Heeren Burgem. van Berkel, Berkhout, van Bleijswijk, Belois, Mouchon, van der Born, Vredenburg, die sig seer uytliet, Cornelis van der Goes, Slingeland, de Bije, Hogeveen, Zouteveen en Pauw te samen 13, om de termen wat versagtende egter de gedeputeerde niet te gelasten, doch te qualificeeren om alles met de andere leeden na bevinding in te schikken, van welke Commissie op den 17 November is rapport gedaen, waerby de Heeren vertoonden, dat door de leden eenige alteratie in de propositie van de Heeren van de Ridderschap, hierin bestaende dat soude succedeeren op een mannelyk wettig descendent, dog die ontbrekende soo in de eerste als verdre descendente linie op de princesse Caroline althans in leven en na deselve op haer vorstelyke wettige mannelijke descendenten, dog de Heer Erfstadhouder meer princessen nalatende, de princesse Carolina sonder mannelijke wettige descendenten nalatende dan op die princesse, en sonder mannelyke oir, en verdre mannelijke descendenten na de ordre van geboorte en sexe was gemaekt, waer van de hr Vredenburg

niet alleen seer veel opgaf, haer self als een seer hatelijke en indicente saek voorstelde dat de hr^{n} gedeputeerden waer van een was sodanig waren bepaelt geweest (?) en sig van expressien bediende die door sommige andere Heeren niet wel aen te horen waren, het weijnig scheelde of soude oorsaek tot veel opschudding in de vergadering gegeven hebben, dog is dit niet te bepalen alsoo dat rapport apparent is waergenomen, doe men wist dat eenige Heeren absent souden weesen. [1]) Sedert die tijd bleef alles te Delft wel genoegsaem in ruste en hoewel in den beginne zelfs tot in de maend van Augustus toe, eenige Heeren nog al reeden schenen te hebben om van de drift van de gemeente swarigheden te kunnen apprehendeeren verminderde die vrees egter van tijd tot tijd hoe langer hoe meer, zoodat van ontrent half Augustus 1747 of niemand meer bleek te vreesen te hebben. . . . .

Willem Karel Hendrik Friso, zooals men Willem IV noemde, was de eerste wien het Stadhouderschap in al de gewesten werd opgedragen, te dien opzichte was hij machtiger dan een zijner voorgangers. Aan bekwaamheid en aan een onverdroten werkzaamheid ontbrak het dien vorst niet, maar hij miste het doorzicht om te weten wat de toenmalige tijdsomstandigheden vereischten. Reeds op veertig-jarigen leeftijd kwam de Prins te overlijden na zijn beste krachten aan 's lands welzijn te hebben besteed.

---

[1]) Kort na de aanvaarding zijner regeering bewilligde Amsterdam in het voorstel door de Ridderschap gedaan en dat eerst tegenstand ontmoet had, om het Erfstadhouderschap en Kapitein en Admiraalschap-Generaal aan den Prins, zoowel in de vrouwelijke als in de mannelijke linie, erfelijk op te dragen. Het besluit was te gewichtiger omdat de Prinses tot nog toe slechts dochters had voortgebracht, waarvan slechts één, Carolina, in leven was (geb. 20 Febr. 1743, † 6 Mei 1787). Het door Holland genomen besluit werd weldra gevolgd door eenige andere gewesten en eindigde daarmede dat het Stadhouderschap den Prins werd opgedragen op gelijken voet als het door Willem III was bekleed geweest.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

OVERIJSELSCHE GESLACHTEN. [1]

6.

Pothoff. — Wat is er bekend van de ouders en grootouders van Joan Pothoff, burgemeester van Goor, † aldaar 23 Aug. 1706, gehuwd geweest met Engeltje Fabius? Vermoedelijk waren zijn ouders Henrich Pothoff en Odilia Stour. Welk wapen voerde het geslacht Pothoff en welk het geslacht Stour? Een Christiaan Stour was tot omstreeks 1709 rentmeester van de pastorie- en vicarie-goederen van Salland.

7.

Spyckerhuis. — Een Berent Spyckerhuis was van 1597—1626 Scholtis ter Heino en had tot vrouw Tryne Jans, dochter van ? Tryne Jans komt op 5 Jan. 1627 in eene sententie van burgemeesters, schepenen en raad van Zwolle als mede voor van den Scholtis ter Heine Spyckerhuis.

Berent was vermoedelijk een zoon van Sebastiaan Spyckerhuis, die in de Essensche leenregisters voorkomt: op 23 Maart 1579 als beleend met den Cruysbrinck onder Dalfsen en op 28 Dec. 1582 bij eene overdracht van leengoederen. Wie was de vrouw van Sebastiaan S.?

Twee kinderen van Berent Spyckerhuis zijn mij bekend:

1^e^ Fenneke S. geb. omstreeks 1591, leefde nog in 1666 en 2 Aug. 1608 te Zwolle getr. met den lateren Scholtis ter Heino Johan Fabius (den ouden). Deze volgt zijn schoonvader in het schout-ambt op;

2^e^. Bastiaan Spyckerhuis, J. U. Dr., 5 Mei 1618 aangesteld tot Scholtis van Dalfsen.

Eene Eefgien Spyckerhuis (dochter van ?) had in 1621 en ook nog in 1633 tot man Hendrik Cornelissen. Tot welke familie behoorde deze laatste?

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 94.

In 1571 was een Gerardus Spyckerhuis 2de vicaris van het Heilige Kruis te Zwolle. Volgens vroeger ontvangen mededeelingen zoude het geslacht Spyckerhuis aan dat van Kettwich verwant zijn geweest, zonder dat daarbij vermeld werd hoe.

Blijkens de trouwboeken van Zwolle, tr. aldaar 30 April 1667 Anna Margrieta Spyckerhuis j. d. in de Luttekestraat met Jan Jansen, ten Belde, j. m. in de Roggestraat.

Zoude ten Belde, zooals in het trouwboek vermeld staat, ook ten Velde moeten zijn, een bekend Overijselsch geslacht?

Volgens van Doornincks geslachtk. aant. had een Joost ten Velde een zoon Joan t. V., rentmeester van Windesheim en deze weder 3 zoons Joan ten Velde Jur, Willem en Dirk ten Velde. Johan ten Velde Jur had in 1667 tot vrouw Agnes Schuyrman, destijds 43 jaar oud.

Er schijnen echter meer Jans ten Velden geweest te zijn.

Het wapen van Spyckerhuis komt voor op eene door den Scholtis ter Heino Berent S. afgegeven verklaring dd. 30 Juni 1604, in eene procedure, 1604 voor het schoutengerecht van Zwolle gevoerd, tusschen Casyn van Isselt en Steven (de) Reyger.

Dat wapen heeft een gebouwtje (Spykerhuis) bestaande uit een trapgeveltje half in front met zijgevel; Ht. eene vlucht; (kleuren onbekend).

Wat is er meer van het geslacht Spyckerhuis bekend en kan ook iemand de kleuren van het wapen opgeven?

Utrecht. J. FABIUS.

Heraldic Honors. — Onder dit opschrift werd door mij in de Java Govt. Gazette, dd. Batavia, Saturday, October 3, 1812, No. 32, vol. 4, kolom 3, aangetroffen het hieronder volgend schrijven door een onbekende aan den uitgever van het blad gericht. Daar vermoedelijk van die courant zeer weinige exemplaren meer in wezen zijn, en het stukje niet van geestigheid is ontbloot, meen ik met de mededeeling daarvan aan de lezers van de Navorscher geen ondienst te doen.

Heraldic Honors.

Mr. Editor.

Every man that has attained an eminence in the society in which he has existed, that has raised himself above the level of the swinish multitude, naturally and most ardently desires to transmit to his posterity some happy emblem some *ecce signum!* that shall emphatically remind his happy progeny, of the illustrious deeds, the splendid atchievements or the transcendant powers of their great progenitor, that first shed a resplendent ray of glory on their illustrious line, and that elicited a burst of splendor on their ennobled name.—But, why in common sense, Mr. Editor, wherefore should these high honors be treacherously usurped (or in my language) be exclusively monopolized, by the illustrious chiefs of armies and navies, the big-wigs of the law and the church, or the dictator in either House of Parliament? Why should the useful projector, the enlightened mechanic, the industrious tradesman, or the plodding labourer, be deprived of a fair and equal participation in these glorious privileges and honorary distinctions? Might they not with great truth and accuracy venture to trace their lineal descent from Father Adam? But here the crabbed cry,—"Would you confound all distinctions? Would you level all that is eminent and transcendant in society?" To obviate the force of this objection, I propose an appropriate motto and an emblematic devise for each in his respective calling, and by way of specimen submit to your serious consideration a few of the former. Should you, Mr. Editor, think them justly appropriate and clearly definitive, without entrenching upon the honors of the higher classes, I propose, through the medium of your paper, to adress the legislature upon this *grave weighty* and *important* subject!"

Mottoes.

For an undertaker—"*Grave* undertakings" or "I *undertake grave subjects.*"

For a mercer—"The true descendant of a *Stock*-King."

For Madame Catalani—"I've *cashed* my *notes*," or "How *rich* the tones of a *Gold*-finch."

For a lamp-lighter—"*Exalted* I shine" or "*Brilliant exaltation.*"

For a grocer—"I'm a Gross R full of T's."

For a shoemaker—"Upon my *sole!* my *arol* is precious."

For a news-crier—"My fame makes a *noise!*"

For a Tobacconist—"*Smoke ascends*," or „*Substantial smoke.*"

For a watch-maker—"Wound to the highest pitch," or "Take note of *time.*"

For a carpenter—"*Plane dealings*" or "*augur* well," or *axe* him if I an't been a *Bore.*"

For a Resurrection-man—"*Mors Janua vitae*," or "Death is life to me."

For an auctioneer—"Repeated knocking down, set me on my legs."

For a Barringtonian—"Knight of the Golden Fleece."

For a taylor—"Suit your measures to all men," or "My goose laid golden eggs."

Officers of excise, etc.—"Collections and self recollections."

For a distiller—"My spirits rise!" or "Spirits at full proof" My spirits are rum, don't rack my understanding."

For a cider-merchant—"How sweet is expression."

For a Quack Doctor—"*Bleed freely* the patient."

For a navy agent—"Commissions but no self omissions."

For a lawyer—"The suit that fits me best is a chancery suit."

A manufacturer of looking-glasses—"The true mirror of fashion."

A distributer of hand-bills—"A literary character."

For a banker—"Count Discount."

For the descendant (if any) of Mother Windsor—"Knight of the Garter."

For the Master of the Hummums—"Knight of the Bath."

For the keeper of Bedlam—"Knight of the Crescent."

For a merchant—"No change like exchange."

For a coach-maker—"The wheel of Fortune."

For a butcher—"Killing brings me to life," or "Attained through torrents of blood."

For a paper-manufacturer—"I've turned over a new leaf."
For a curate—"A good living is a cure for all sools."
Cum multis aliis.

Now, Mr. Editor you may ask, who the devil am I? Why Sir, when you do not *err* in the conclusion of your own name, you write that of

Your humble servant.

Hier eindigt het niet onderteekend stuk.

De motto's aangegeven voor een horlogemaker, een scheepsagent, een bankier, een koopman, een slager en een „curate" zijn zeker niet onaardig.

Welk soort van personen bedoeld zijn met een "Resurrection-man," [1]) een "Barringtonian," [2]) een „afstammeling van moeder Windsor," [3]) "the Master of the Hummums" [4]) en "the keeper of Bedlam," [5]) is mij niet recht duidelijk.

's Gravenhage. V. R. V. D. K.

Molckenbour (XLVII, 15). — Albert Molckenbour, schout te Dalfsen, had bij Gesina van Cuyck eene dochter: Susanna Geertruid M., geb. te Groningen 4 Nov. 1673, begr. te Zwolle 5 Juli 1724, tr. te Dalfsen in Januari 1707 met Bernard Cocq, chirurgijn. Zij waren de ouders van Gerrit Albert Cocq, gemeensman en kapitein der burgerij te Zwolle.

Het wapen van Molckenbour vind ik opgegeven als: in zilver twee groene boomen naast elkaar op een grasgrond, doch voor de juistheid daarvan durf ik niet instaan. B. V. B.

Wapen Eckringa. — Kan iemand mededeelen het wapen van

---

1) Resurrection-man = lijkendief.

2) George Barrington († c. 1800) was een beroemd zakkenroller, „Barringtonian" = iemand van het zakkenrollersgild.

3) „Mother Windsor," een bekend straatmeidentype in Londen van dien tijd?

4) Hummums = Badhuizen, eigenlijk de ouderwetsche zweetstoven.

5) Bedlam is *het* groote krankzinnigengesticht te Londen. Keeper of B. dus = Opzichter v. h. gekkenhuis, zooals vroeger wel gezegd werd.

RED.

eene familie Eckringa, waartoe behoorde Johan Regnerus Eckringa, kapitein ten dienste dezer landen, die in 1777 te Hulst huwde;

en van Nicolaas Hixenius, generaal-majoor der genie, geb. te Leeuwarden 17 Juli 1714, overleden te Bergen op Zoom 7 Mei 1799? H. C. O.

Van Lodensteyn (XLVIII, 28). — Bijzonderheden aangaande dit geslacht, behelst het Maandblad van de Ned. Leeuw, 8e jg. blz. 41. Daaruit blijkt o. a. dat Cornelis van Lodensteyn niet 2 Juni 1592, maar 2 Juni 1552 is geboren. Zijne tweede vrouw was Aagje Uittenbroek Dirksdr. ex Anna van der Burch.

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Van der Dussen-Lockhorst. — Op een vrouwenportret, onderteekend Rembrandt 1651, in bezit van: the Rev. Raymond Pelly, vicar of the Priorychurch at Great-Malvern in Engeland, bevindt zich een ovaal wapenschild, gedeeld *a.* als Van der Dussen, een loopende dog van zilver op keel, en *b.* als Lockhorst, een uitgeschulpt zwart St Andrieskruis op goud.

Wie kan mij inlichten omtrent de doopnamen, data van geboorte (of doop), huwelijk en overlijden der echtelieden en de namen hunner ouders?

's Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT V. S.

De Schmeling. — Mr. Philip Willem de Schmeling, Raad en Rentmeester-Generaal der Domeinen van Braband, was gehuwd met Maria Catharina Gravinne van Welderen en woonde, gehuwd zijnde in 1753 te 's Hertogenbosch, waar hij op den 19den Augustus 1782, vóor zijne vrouw, overleed. Hij was universeel erfgenaam van zijn broeder, mr. Hendrik Steven de Schmeling, (ingevolge testament 4 Juli 1729 te 's H. gepasseerd) en van zijne ooms: mr. Jan Willem en mr. Philip de Groulart en behoorde waarschijnlijk tot de Zwanenbroeders.

Beleefdelijk worden genealogische inlichtingen met wapen verzocht van de Heeren de Schmeling, van Maria Catharina Gravinne van Welderen en de Heeren de Groulart.

's Gravenhage. W. P. V.

Dirck van Swieten, Ridder, Heer Arentszoon, Heer van Leyenburg en Loenersloot, leefde 1471—1516, Baljuw van Muyden 1490—1495 en liet een zoon Joost na. Heer Dirck schijnt tweemalen gehuwd te zijn geweest. Wie waren deze vrouwen?

Met de beantwoording zal men verplichten

P. H. A. MARTINI BUIJS.

v. Efferden. — In Rietstap's 2e druk van zijn „Armorial" staat eene holl. familie v. Efferden, welk wapen waarsch. is overgenomen uit een M.S. dat indertijd op de veiling-Heemskerk was. Kent iemand ook maar één lid van dit geslacht? Vermoedelijk wordt bedoeld de Dordtsche familie v. Efferen.

O. H. J. S.

v. Amsterdam. — Wie wil in dit blad eenige bizonderheden meedeelen van de familie v. Amsterdam of mij eene genealogie tijdelijk afstaan? H.

Poort. — Wie kan mij de ouders en grootouders opgeven van Adrianus Poort, geb. Schiedam 7 April 1765, getr. aldaar 17 Juni 1793 met Divertje Spieringshoek? Is het gestelde in het Alg. Ned. Familieblad, XIe jaarg. blz. 40, juist? H.

Van Bassenn. — Vgl. „Navorscher" XXIX, 166; XL, 609. Ter aanvulling van mijn genealogisch fragment in Herald. Biblk 1876, bl. 319, 20, kan men nog op het volgende wijzen.

Christina v. Bassenn's zoon Bruijn v. der Marck huwde in 1600 Sophia v. Lintelo, dr van Evert bij Mechteld v. der Veen [1]).

Agnes v. der Burch (Burgh)'s ouders vermeldden wij *Navr* XXX,

---

[1]) Scheffer's „Familie-Archief" in Vorsterman v. Oijens „Familieblad" 1883/84, n°. 62, bl. 2, uit A. Fahne, „Forschungen" (Gesl. v. der Marck.)

In het Oud-Synodaal Archief (te 's Gravenhage) is nog voorhanden een „Brief van dienaer, ouderlinghe en diaconen" van 's Grav. d.d. 12 Juni 1574, waarbij ter synode werd afgevaardigd Mr. Johan Ernst v. Bassenn; zie den Catalogus van dat Archief, in 1878 door H. Q. Janssen uitgegeven, bl. 8, 9.

325. Dit citaat met ibid. bl. 324 en XXIX, omslag tegenover bl. 489 vergelijkend, ziet men, dat zij den gebogen rechter schuinbalk moet hebben gevoerd. Die schuinbalk wordt ib. XXIX, Omslag, een gebogen *band* geheeten, waardoor dus treffend bevestigd wordt wat wij „Maandblad" 1891, bl. 90*b* over de vermoedlijke beteekenis dezer heraldieke figuur voorstelden. Zie nog eene alliantie te Antwerpen in *Nav.* XXX, 540, noot. Haar geslacht was adellijk (*zie* ibid. bl. 111 vgl. met bl. 324, 5, en vooral met het grafschrift van Arnoldus ibid. XXIX Omslag, wiens kwartieren aldaar ook vermeld worden.

Johan v. Bassenn's Album Amicorum a° 1589—1602, 40 blzz. breed 8vo in lederen band, verguld op snede, maakte n°. 1220 uit van den *Catalogus* der veiling van boeken en handschriften id. 22 Oct. 1891 bij den boekhandelaar P. Gouda Quint (Firma Is. An. Nijhoff) te Arnhem.

In dien *Catalogus* kwam sub n°. 891 voor:

Opzwering der 16 kwartieren van Johan v. B. en zijne echtgenoote Agneta v. Halmael [1]) d.d. 27 Febr. 1616. Zij was 21 Febr. 1582 dood, want in dato approbeerde het Hof van Holland het akkoord, gemaakt tusschen Johan v. B., die getrouwd geweest was met Agneta v. Halmalen, en zijn eenigen zoon Johan v. B. den Jonge [2]). Den 13 Nov. deszelfden jaars stelde dat Hof eenen curator ad lites aan, om het weeskind (d. i. hier den moederloozen) Johan v. B. tegen zijnen vader te dienen [3]). De kopie der huwlijksvoorwaarden d.d. 5 Nov. 1593 tusschen Johan v. B., wedr van Agneta v. Halmale, en Johanna v. Groenevelt [4]) (5 Sept. 1597 zijne

[1]) In het Hooftleenboeck van Wals-Brabant vindt men het diploma voor de oprichting eener baronnie van Halmale (Scheffer's „Familie-Archief" n°. 122, bl. 2).

[2]) Catalogus Gouda Quint, n°. 887, 2°.

[3]) Ibid. n°. 887, 1°.

[4]) eene aanverwante? Vgl. „Navorscher" XXIX, 484 (en XXX, 430). Zie nog ibid. XXIX, 524 en XXIII, 585 (alliantie met de Voocht v. Rijnevelt in 1495). Behoorde Johan v. Bassenn's gade tot de in 1616 uitgestorven Groenevelt's (ib. XXI, 314)? De heerl. Groeneveld lag bij Rotterdam, zie het merkwaardig testament van Paulus v. Utrecht d.d. 9 Febr. 1583 in Scheffer's „Familie-Archief" n°. 63. Men vindt veel later ook Groeneveld, bijv. Ockje Groeneveld huwde 7 Nov. 1772 den dichter Rijnvis Feith (*Navr* XXIX, 114).

weduwe) is ook nog aanwezig. Van denzelfden datum als deze huwlijksvoorwaarden is het octrooi, door de Staten van Holland aan Johan v. B. den Jonge verleend om over zijne goederen te mogen beschikken. Laatstgenoemde sloot 28 April 1616 huwlijksvoorwaarden met Anna v. Brienen, testeerde binnen Gulik 28 Aug. 1618, en werd door zijne gade lang overleefd; want eerst 30 April 1669 richtten zijne bij haar verwekte kinderen Johan Hendrik, Alithea en Agnes v. Bassenn onderling een maagscheid op over de nalatenschap hunner moeder [1]). Agnes was destijds weduwe van Derk Alberda tot Feerwerd (in Groningen), die 23 Juni 1640 als kapitein in den slag bij St. Janssteen (bij Hulst, in Staats-Vlaanderen) gesneuveld was [2]). Alithea v. B. en Agnes' eenig kind Reinder Alberda waren in 1679 vermoedlijk dood; want 9 Mei dezes jaars richtten Johan Hendrik en Agnes onderling een maagscheid op [3]).

De „Brieven, stamtafels in kleuren en geslachtwapens van J. H. v. B. en Johan v. B." [4]) zullen denklijk straksgenoemden Johan Hendrik en zijnen vader gelden. Dateeren Agnes' huwlijksvoorwaarden met Derk Alberda van 7 Nov. 1638 [5]); haar broeder Johan Hendrik trad eerst op ongeveer 52-jarigen leeftijd in den echt, met Elisabeth Roper, met wie hij 6 Aug. 1670 huwlijksvoorwaarden sloot. Den 4den Juli daar te voren gaven de Raden des vorstendoms Gelre eene schriftelijke, nog aanwezige verklaring, dat het geslacht v. Bassenn voor riddermatig was erkend. Hij richtte 24 Mei 1709 een maagscheid op met zijne kinderen Derk Reijnder (of Reinier) en Anna Elisabeth, welke beide kinderen na zijn overlijden, 12 Jan. 1714 onderling een maagscheid oprichtten [6]). Hij moet dus ruim 95 jaren oud geworden zijn. Zijne kinderen kwamen met hunne moeder Nov. 1714 uit Arnhem over naar Tiel, waar zij zich metterwoon vestigden [7]).

---

1) Catalogus Gouda Quint n°. 888, 2° en 1°; 892, 1°, 3° en 2°.
2) „Navorscher" XL, 311, 2. 3) Catal. n°. 892, 4°.
4) Ibid. n°. 885, zonder jaar. 5) Ibid. n°. 879.
6) Ibid. n°. 894; 886; 897, 1° en 2°.
7) Vgl. het „Herald. Biblk" 1876 blz. 322 aangehaalde „Naemboeck van Ledemaeten".

Anna Elisabeth evengenoemd, trof 7 Febr. 1714 huwlijksvoorwaarden met Gustaaf van Klingstedt, die boven Tiel, aan de Waal eenen uiterwaard bezat, de Heesleensche weerd geheeten; hij had dien doen bekribben, waardoor een uitgestrekt zand was opgekomen, welks bezit hem 28 Sept. 1712 vóór het Hof van Gelderland door de stad Tiel werd betwist. Zij was 19 Febr. 1718 dood, als wanneer haar weduwnaar met haren broeder akkoord trof over hare nalatenschap [1]).

Omtrent Dirk Reynder v. B., burgemeester van Arnhem, den archaeoloog, zie „De Nederlandsche Heraut" 1889, bl. 211, 219 naast „Navorscher" XXVI, 575 en nooten, alsmede Geld. Volksalmanak 1880, bl. 102—11. Te Arnhem maakte hij eene soort van Adversaria, onder den titel „Brieven ende geschriften raekende die stadt van Arnhem, berustende op de brandtkamer derselver stadt [2]). Te Tiel vervaardigde hij eene "Tabula genealogica nobilissimae gentis de Wijhe, ex qua duae claruere familiae, quarum una dicta Wijhe de Echtelt, altera vero Wijhe de Hernen [3]). Insgelijks eene „Geslachttafel van de afstammelingen van Jan van Wijhe en Hilda v. de Rivière, die leefden einde 14e eeuw" [4]) (vgl. *Navr.* XXVI, 527). Item een Stamboom van het geslacht van Delen a° 1379 tot het midden der 18de eeuw. Ook stelde hij samen „Opsweeringen, leenbrieven, huwelijksvoorwaarden, magescheiden rakende de riddermatigheid van D.(erk) R.(eynder) van Bassenn a° 1720; met Stamboomen van Brienen, van Haetert, Halmalen, Smullingh" [5]). Met den Amsterdamschen historicus Jan

---

[1]) Zie de „Registers op het Archief van dat Hof" door P. Nijhoff (Arnhem, 1856), bl. 256.

[2]) Ze behoorden tot eene verzameling oude documenten, in 1875 in 't bezit van den Graaf v. Rechteren van Appeltern, Huize bij Renkum, later †. Zie den catalogus der bibliotheken van J. H. Ameshoff c. s. verkocht 12 April 1875 en vv. dagen bij P. Gouda Quint firma Is. An. Nijhoff en Zn., no. 40—49.

[3]) Op papier op doek geplakt. No. 1021 van den Catalogus Gouda Quint. In dezen kwam sub no. 1020 voor eene „Stamtafel van het geslacht van Wijhe ao. 1140—1276," uit de vorige eeuw; 3 bladen in fo.

[4]) No. 1023, van dien Catalogus.

[5]) No. 883 ibidem.

Wagenaar hield hij te Tiel briefwisseling, als deze in 1738 den „Tegenwoordige Staat der Nederlanden" begon te schrijven.

Met zijne beide dochters Anna Elisabeth en Jacoba Johanna (die 21 Febr. 1744 huwlijksvoorwaarden sloot met Gerrit Willem v. Balveren) [1]), richtte hij 17 Nov. 1740 een maagscheid op over de nalatenschap zijner echtgenoote Johanna v. Wijhe († 1722). In vereeniging met zijn eenigen zoon werden die dochters door de abdis van Elten 15 Nov. 1726 beleend met Groot Steenler bij Nijkerk, waarmede 2 Aug. 1734 alleen Anna Elisabeth beleend werd [2]). Zie over haar († 18/28 Dec. 1758) ook mijne aanteekeningen in „Nederl. Heraut" 1889, bl. 219, en over Anna Elisabeth's kleindochter ibid. bl. 241, noot. Den 5 Aug. 1752 was Derk Reijnder dood; want toen richtten zijne beide schoonzoons, Frederik Jacob Derk v. der Capellen (zoon van Hans Christoffel bij Ermgard Louise Sweers de Landas), majoor infant., heer van Apeltern, Boelenham, enz. amptsjonker en heemraad van Maas-Waal, † 1 Jan. 1780, bij zijne gade in de Groote Kerk te Arnhem bijgezet) en Gerrit Willem van Balveren, onderling een maagscheid op over zijne nalatenschap [3]). In de 14de generatie v. der Capellen geeft Ferwerda de 16 kwartieren zijner kinderen aldus op:

Bassenn	Halmale	*Wijhe*	Wijhe
Roper	Lijnden	Delen	Riemsdijck
Brienen	Payne	Brederode	Appelthorn
de Haetert	Smullingh	Broeckhuysen	de Cock v. Opijnen.

Ze zijn insgelijks te vinden in de Genealogie v. der Capellen bij J. Kok, „Woordenboek", welke genealogie in 1753 ook afzonderlijk het licht zag (*Navr* XIV, 128).

Aan Derk Reynder v. Bassenn herinnert nog altoos de Bassumerwaard, — de geslachtsnaam luidde ook wel v. Bassum; vlg. Herald Bibl. 1876, bl. 322 met „Navorscher" XL, 312, — welke uiterwaard, groot tien morgen, gelegen te Ingen, leenroerig aan

---

[1]) Ibid. no. 882.

[2]) Ibid. no. 1111 en 1113.

[3]) Ibid. no. 899.

den Graaf van Buren, Evert v. Groeningen en zijne vrouw Mechtelt v. Beek, 24 Jan. 1734 aan hem hadden opgedragen [1]), en die door hem verdoopt werd. Deze waard kwam in 1752 in 't bezit van zijn schoonzoon v. der Capellen, in 1780 in dat van dezes zoon, den te Tiel geborenen Joan Derk, den vermaarden patriot.

Zie over het wapen v. Bassenn, mijne aanteekening in „Maandblad van het Genp de Nederl. Leeuw" 1897, blz. 89.

De Nav. XXIX, 531 vermelde Barthel (Barthold) v. Bassen, vervaardigde en schilderde den triomfboog aan de brug van het Zuideind te 's Gravenhage bij gelegenheid der begrafenis van prins Frederik Hendrik a° 1647 [2]). Schilderstukken van v. Bassen (vermoedlijk dezen Barthold, † 1652) zijn 20 en 21 April 1880 in „De Brakke Grond" te Amsterdam geveild [3]). Te Arnhem † 12 Juli 1892 de oud-majoor v. Bassen Jongbloet, drager van het Metalen Kruis, oud 81 jaar, welke familienaam ook te Utrecht voorkomt.

Ek-en-Wiel. JAC. ANSPACH.

---

[1]) Ibid. no. 1073.

[2]) *Navr.* XXXII, 546.

[3]) Zie Haarlemsche Ct. van 31 Maart '80.

KERKGESCHIEDENIS.

Kerkbriefje uit den Patriottentijd. — 't Is wellicht onbekend, dat de leus der resolutie te Gouda zóó ver werd doorgetrokken, dat Protestanten en Roomschen gezamenlijk een predikbeurtenbriefje gingen uitgeven, waarop elke kerk om de beurt bovenaan stond. Mijn vader (em. pred. te Utrecht) heeft er een in zijn belangrijke verzameling van oude predikbeurtenbriefjes. Van geen andere stad bezit hij er een, dat door deze merkwaardigheid wordt gekenmerkt.

Ziehier den inhoud:

Gelijkheid. Vrijheid. Broederschap.
1796.
Predik-Orders
binnen de stad
GOUDA.

Remonstrantsche Kerk.
27 Nov. Zondag Voormiddags om half tien uuren,
Pred. van Teutem.
Namiddags om half twee uuren,
Pred. Bessan.
's Avonds om vyf uuren,
Pred. van Teutem.

Roomsche Kerk, op de Gouwe.
27 Nov. Zondag 's morgens om 9 uuren,
en Namiddags om half twee uuren,
Past. Vermeulen.

Roomsche Kerk, op den Raam.
27 Nov. Zondag 's morgens 7 en half 10 uuren,
en Namiddags om half twee uuren,
Past. Boshuizen.

Vier- en Feest-dagen der Roomsche Kerke.
29 Nov. Dinsdag, Vastendag.
30 Nov. Woensdag, St. Andries.
1 Dec. Donderdag, St. Eloij.
4 Dec. Saturdag, St. Franciscus Xaverius.

Roomsche Kerk, op de Gouwe.
27 Nov. Zondag 's morgens 7, halv 9 en 10 uuren,
en Namiddags om halv drie uuren,
Past. Gilissen, van Hoek en Timmers.

Roomsche Kerk, agter de Vischmarkt.
27 Nov. Zondag 's morgens 8 en halv 11 uuren,
en Namiddags om halv drie uuren,
Past. Croesen.

Roomsche Kerk, in de Keyserstraat en Peperstraat.
27 Nov. Zondag 's morgens halv 8 en halv 10 uuren,
en Namiddags om halv drie uuren,
Past. v. Leeuwen.

Gereformeerde gr. Kerk.
27 Nov. Zondag Voormiddags om halv tien uuren,
Pred. Couperus.
Namiddags om halv twee uuren,
Catechismus, Zondag 50. Vrage 125.
Pred. Takens.
's Avonds om vyf uuren,
Pred. Smit.
30 Nov. Woensdag 's Avonds om vyf uuren,
Pred. Couperus.
2 Dec. Vrydag 's Avonds om vyf uuren,
Pred. Takens.

Fransche Kerk.
27 Nov. Zondag 's morgens om halv tien uuren,
Pred. Willet.

Gereformeerde kl. Kerk.
27 Nov. Zondag Namiddags om halv twee uuren,
Catechismus, Zondag 50. Vrage 125.
Pred. de Visscher.

Luthersche Kerk.
27 Nov. Zondag 's Voormiddags om negen uuren,
Pred. Roosendael.
Namiddags om halv twee uuren,
Pred. Roosendael.

Word gedrukt en is weeklijks te bekomen alhier bij
Arie van der Ben,
Boekverkooper op de Elsemarkt.

Wat die „Gereformeerde kl. Kerk" is, is mij niet bekend. 't Is blijkbaar eene andere gemeente dan de Hervormde. Wellicht eene afscheiding, geheel op zich zelve staande?

Ommeren. H. J. SCHOUTEN.

Karthuysers. — Waar zijn de akten der Karthuysers van de St. Barbara-orde te Keulen, uit het begin der 16e eeuw te vinden?

NB. Bij den inval der Franschen in de Rijnprovincies schijnen die akten door Keizer Napoleon I van dáár weggevoerd te zijn.

Met het antwoord zal men verplichten.

P. H. A. MARTINI BUIJS.

Voormalig klooster Mariëndaal te Lienden (XLVI, 551, 2). — Volgens Nijhoff, „Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde" IX, 109, Aankondigingen," moet in H. J. Royaards, „Geschiedenis van het gevestigde Christendom en de Christelijke Kerk in Nederland (1853??), II, blz. ?? eene nauwkeurige lijst der monniken- en nonnenkloosters in het Bisdom Utrecht zijn te vinden. Wijl nu de Betuwe als dekenschap (v. Huessen en v. Rhijn, III, 242) stond onder dat Bisdom, is er mij veel aan gelegen om te weten, of die lijst ook het Liendensche klooster vermeldt, en, zoo

ja, wat ze daarvan zegt. Wie helpt mij? Het werk van Royaards is mij niet ter hand. JAC. A.

Op de Utr. universiteitsbibl. is dit werk niet te raadplegen. RED.

Anti-Christ. — Kan een der lezers van „De Navorscher" mij zeggen, waar (hetzij in een bibliotheek, hetzij in particulier bezit) zich een exemplaar bevindt van het in 1523 op kosten van Karel van Egmond, hertog van Gelderland, gedrukte boekje, getiteld: „Van de verveerlike aanstaende tijt Endechristes ende van Endechristes voirlopers."

Arnhem. J. S. VAN VEEN.

Kan dit werkje gedrukt zijn te Nijmegen bij den aldaar werkenden boekdrukker Peter van Elsen? Te Arnhem was vóór 1580 geen boekdrukker bekend. RED.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA [1])

DOOR

H. DE JAGER.

XXV.

In 1840 verscheen te Grave een pamflet, getiteld: „Mr. Cornelis Felix van Maanen en Mr. Willem Bilderdijk. Eene historische bijdrage." Zooals mijn Vader in zijne „Bijdrage tot de lijst van Bilderdijks werken" (Alg. Letterl. Maandschrift voor 1850, N°. 2) gezegd heeft, „stelt het stukje de op den titel genoemde personen in hunne politieke denkwijs sedert 1795 tegen elkander over, met aanwijzing van wat ieder hunner van het vaderland voor bewezene diensten heeft genoten." In zijne „Bilderdijksche Nalezing," welke in 1852 in den „Algemeenen Konst- en Letterbode" opgenomen werd, zei Prof. H. W. Tydeman van het geschriftje: „Behoort geenszins bij de werken van B.; het is een schimpschrift op den Minister Van Maanen — waarvan ik hier liever niets meer wil zeggen." In een missive van 8 Febr. 1850, gericht aan mijn Vader, sprak de Hoogleeraar van het „hatelijk" stukje en verklaarde hij „reden te hebben om voor auteur te houden Dr. Wap, misnoegd omdat v. M., wien hij in België vóór 1830 gediend had, hem hier geen emplooi bezorgen wilde." Dat de meening van Tydeman betreffende het auteurschap van het pamflet ook die was van den achtbaren Haarlemschen predikant Abr. de Vries, mogen wij afleiden uit den Catalogus zijner in 1864 verkochte boekerij. Hij behoorde tot de mannen, die zich toelegden op het bezit van een compleete verzameling van Bilderdijks werken. De Catalogus bevat van die ver-

---

[1]) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 136.

zameling eene nauwkeurige beschrijving en op bl. 27 vindt men onder nr. 42: „(J. J. F. Wap) Mr. C. F. van Maanen en Mr. W. B. — Grave 1840." De man (Fred. Muller?), die 't geschrift aldus aanduidde, zal in het exemplaar wel eene aanteekening van Ds. De Vries gevonden hebben, die Wap als auteur aanwees.

Eene missive van 3 April 1864, door Dr. Wap aan mijn' Vader geschreven, eindigt aldus: „Op bl. 12 van den Catalog. [1]) zag ik een door Bild. gegeven *overzetting van een Lat. versje, dat zou dienen voor een grafteeken van Mr. C. J. W. Nahuys.* Dit is, geloof ik, een *abuis;* even als (blz. 14) die houtsneê van B.s Portret, met *slaapmuts* op; z e k e r is f o u t (blz. 27), dat Nr. 42: *Mr. C. F. van Maanen en Mr. W. Bild. door* Dr. *J. J. F. Wap, Grave, 1840.* — Doch, mijn papier is *op*, en dus Tantum, maar steeds enz." De woorden *zeker* en *fout* werden 3 malen door den Schrijver onderstreept.

Dat deze stellige verzekering voor mijn' Vader voldoende geweest is om de opgave in den Catalogus foutief te achten, is mij niet gebleken. Het tegendeel meen ik te mogen afleiden uit de omstandigheid, dat mijn Vader, die de aandacht der verzamelaars van Bilderdijks werken 't eerst op 't pamflet gevestigd heeft, in de bijdragen, die hij in 1865 en later het licht deed zien over Bilderdijks werken, nooit op het pamflet is teruggekomen en dus met geen enkel woord op grond van de ontvangen mededeeling de opgave in den Catalogus weêrsproken heeft.

Door Wap werd zij in een particulier schrijven weêrsproken, maar enkel ter loops en, zoover ik weet, niet in 't openbaar. Moet dat niet eenige achterdocht wekken?

Op blz. 17 van het pamflet wordt vermeld, dat „Bilderdijk, als geleerde, de achting van koning Lodewijk genoot," en tot staving daarvan leest men in een noot op die bladzijde: „Men zie dienaangaande de Reize van den heer Wap naar Rome, in het bijvoegsel:

[1]) Bedoeld is de Catal. van de boeken, nagelaten door De Vries. Volgens een schrijven van A. D. Schinkel werd prof. De Vries voor *f* 705 eigenaar van de door zijn' vader verzamelde Bilderdijkiana. Schinkel vond het „goedkoop" en had de verzameling op *f* 1000 getaxeerd.

belofte-vervulling." Tot staving van het gezegde had op onderscheidene zaken kunnen worden gewezen. Is het niet opmerkelijk, dat men juist verwezen wordt naar een reisbeschrijving van Dr. Wap, een geschrift, waarin men geen bewijzen tot bevestiging van het beweerde zou zoeken?

Dr. Wap had geen fraaien stijl. Zonder taalfouten schreef hij niet en hij was een liefhebber van lange volzinnen. Om het een en ander bevestigd te zien, heeft men 's mans laatste geschrift over Bilderdijk maar vluchtig te lezen. Het schimpschrift op Van Maanen bevat meest aanhalingen en slechts weinige zinsneden, door den Schrijver zelven gesteld. Maar in die weinige zinsneden vindt men de eigenaardigheden van Waps taal en zinbouw terug.

Dr. Wap schreef gaarne over Bilderdijk, maar ook over zich zelven. In zijne in 1874 verschenen bijdrage over Bilderdijks leven en werken deelde hij onderscheidene zaken ook over zich zelven mede, o. a. dat hij de man was, die *f* 400 onder „guarantie" voorschoot, opdat Bilderdijks stoffelijk overschot deftig zou kunnen worden begraven. Een vrij onbeduidende zaak, maar niet in de oogen van Dr. Wap, en hij had de onkieschheid om haar zelf wereldkundig te maken; hij vermeldde haar niet ter loops, maar in hetzelfde geschrift meer dan eens met de noodige franje, alsof hij ik weet niet welke verdienstelijke daad had gedaan. Reeds op blz. 4 liet hij drukken, dat hij, Wap, „Neêrlands grootsten Dichter de laatste rustplaats, te Haarlem, in Sint-Bavo's kerk, bereidde." Omstandiger liet hij zich uit op blz. 18, waar men leest: „de heer Willekes, de Procureur, zeide mij dat er geen munt, hoegenaamd, ter erfenis in den boedel was overgebleven; en toch moest er, wegens de kerkorde, spoedig begraven worden, om het aannaderend Kerstfeest, en ook om het zwoele weêr, dat de verwijdering van het stoflijk overschot noodzaaklijk maakte. Toen heb ik voor de teraardebestelling onmiddelijk gezorgd, door het afgeven van een wissel, groot vierhonderd gulden, welke de heer Willekes, bij de kassiersfirma Malefijt, tegen zijne guarantie, incasseerde, zoodat mij het genoegen was weggelegd, om Neêrlands onsterflijken Zanger deftig ter grafrust heen te kunnen doen dragen." Op blz. 94 leest

men weer, dat er „voor de begrafenis (van B.) zelfs geen geld in het sterfhuis voorhanden was." Op blz. 118 komt het bericht van den Schrijver voor, dat aan hem „het begrafenis-voorschot, tegen behoorlijke kwitantie, onder dankbetuiging, door de Boedel-executeuren terugbetaald" werd. Na de lezing daarvan zou men verwachten dat de zaak nu afgedaan was, maar op blz. 148 en 149 is zij weer opgerakeld. Na de herinnering dat „om *geldige* redenen niet terstond kon worden voldaan" aan den eisch om het lijk spoedig te laten begraven, en dat „een deftige begrafenis eene kostbare zaak" was, vervolgde de Schrijver: „De Advocaat Willekes deelde mij, terstond na mijne aankomst in het sterfhuis, vertrouwlijk mede den ontoereikenden toestand der voorhanden geldmiddelen, waarmeê in eene gepaste begrafenis zou moeten worden voorzien. De regtzinnige, eerbiedwaardige Predikant H. Manger had, in zijn familiegraf, eene rustplaats voor Bilderdijk aangeboden. Van andere hulp was geen sprake, hoegenaamd, en als hoogst welkom werd dus mijn kiesch aanbod begroet, om, namelijk, mijnerzijds in de behoefte van het oogenblik behoorlijk te voorzien."

Het is mij niet gebleken, dat van dat voorschieten van *f* 400, N.B. nog onder „guarantie", door iemand anders gewag is gemaakt. Iets wonders is daarin niet. De zaak was eene veelbeduidende zaak alleen voor Dr. Wap — en voor den Schrijver van het schimpschrift op Van Maanen. Op blz. 19 van dat pamflet leest men betreffende Bilderdijk: „hij stierf zoo arm, dat eene vriendenbeurs zich ontsluiten moest, om den grooten dichter en geleerde op eene fatsoenlijke wijze ter aarde te kunnen bestellen."

Van de zaak, door Wap in 1874 gepubliceerd, wist dus de Samensteller van het schimpschrift af en op zijne wijze, zonder in bijzonderheden te treden, publiceerde hij haar. Ze was voor hem als voor Dr. Wap alleszins vermeldingswaard. Zou het, bij zoo'n opmerkelijke overeenkomst, ook onverantwoord zijn, om den Schrijver van het pamflet en den Auteur van „Bilderdijk, Eene bijdrage tot zijn leven en werken," te houden voor denzelfden persoon?

XXVI.

Volgens het daaraan toegevoegde Register is in de „Briefwisseling” van Bilderdijk met de Tydemans slechts in twee van de medegedeelde brieven sprake van J. W. Kumpel, den man, betreffende wien J. G. Frederiks nasporingen deed en over wien in den laatsten tijd eerst door den heer J. F. M. Sterck in het Amsterdamsch Jaarboekje van 1897 en daarna door Prof. Fruin in „De Gids” van 1897, N°. 3, en Dr. Byvanck in hetzelfde tijdschrift, 1898, N°. 2, is gehandeld. Die twee brieven zijn genummerd CVI en CVII. In den laatsten brief beantwoordt Bilderdijk de vraag van Tydeman, in den eersten gedaan: „Hebt gij in de troebelen voor 1787 ook gekend een Leidsch student, naderhand Advocaat J. W. Kumpel, en weet gij ook wat van hem geworden is?”

Volgens eene aanteekening mijns Vaders zou bij deze twee brieven nog een derde behooren, en wel de brief van Bilderdijk, N°. CLXII, voorkomende in Deel II, blz. 84—86.

De Uitgever der „Briefwisseling”, Ds. H. W. T. Tydeman, bracht, zeker wel in overleg met de mannen, die hem bij zijnen arbeid ter zijde stonden, hier en daar eene kleine wijziging aan en liet soms van het geschrevene wat achterwege. „Enkele zaken, of namen van personen, hebben wij . , . geschrapt.” Aldus leest men in de Voorrede.

In den brief No. CLXII werd geen persoonsnaam geschrapt, maar werden eenige aanduidingen weggelaten, en ik zie er geen bezwaar in mede te deelen wat uit de pen des Schrijvers gevloeid is.

Op blz. 84 staat: „Het 1e is dat ik in 't Mengelwerk stukken vind (in zich zelven gants niet kwaad) van een *persoon* die t'elken reize alle middelen bedenkt, om eenige betrekking op nieuw tot mij te krijgen, sedert ik hem in 1783... wegjoeg.”

In plaats van *persoon* schreef Bilderdijk: „doorslechten karel, dief, falsaris, lasteraar en bedrieger van professie sedert de 33 jaren, dat ik den schurk kenne;”. Op „1783” liet hij volgen: „wegens een verraderlijk vergrijp tegen den Stadhouder en mij, als mijn toenmalige klerk.” En op „*wegjoeg*”: „van wien ik eergisteren

nog een brief en een Memorie (die onder mij was sedert 1805) verbrandde, omdat ik vreesde mij t'eennigen dage misschien niet te zullen kunnen weêrhouden van er gebruik van te maken, om zijn meer dan duivelen onbeschaamdheid te straffen, en hem nog de galg, die hij rijklijk verdiend heeft, te gemoet te voeren."

Iets verder staat in den brief: „Bovendien zou het voet geven, dat de.... die zeker mijn stijl zeer goed kent, op nieuw een betrekking tot mij fingeerde en den lieden vertelde met schijnbare blijken, „dat wij te samen in dat werk schreven," en op nieuw menschen oplichtte, die dan weder mij lastig kwamen vallen, als zijn bijzondere vriend, medewerker aan een zelfde geschrift etc."

Ter plaatse waar tittels staan, schreef Bilderdijk: „hondsvot."

Mijn Vader, die de hier en elders uitgelaten plaatsen op een enkele uitzondering na noteerde, voegde aan deze plaatsen dit N. B. toe: „Hier wordt bedoeld J. W. Kumpel."

Wat Dr. Byvanck in zijn Gidsartikel, getiteld: *J. W. Kumpel en Bilderdijk*, ter verklaring van het ontstaan der breuk tusschen genoemde mannen in 't midden gebracht heeft, stemt niet overeen met hetgeen in bovenstaande regelen staat. Misschien schreef of bedoelde Bilderdijk 1786 in plaats van 1783.

XXVII.

In 1847 verscheen bij Luchtmans te Leiden het in 1846 met goud bekroonde antwoord mijns Vaders op de door de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden in 1844 uitgeschreven prijsvraag: „Een oordeelkundig onderzoek naar den invloed van Bilderdijks Dichtwerken op de kennis, de ontwikkeling, beschaving en verrijking van onze moedertaal, gepaard met naauwkeurige aanwijzing der woorden en spreekwijzen, welke door hem, of voor het eerst ingevoerd, of uit de oudheid in het gebruik teruggeroepen zijn." Aan het werk gaf de Schrijver tot titel: *Proeve over den invloed van Bilderdijks dichtwerken op onze taal, ten aanzien van het vormen van nieuwe en het terugroepen van oude woorden en spreekwijzen.*

In het levensbericht, dat Mr. G. Mees Az. na den dood mijns

Vaders van den overledene gaf, [1]) stond hij stil bij die *Proeve* en de bij uitstek bevoegde beoordeelaar verklaarde o. a. van haar: „ik aarzel niet die verhandeling of liever dat boek uitmuntend te noemen." [2])

In zijn lijvig werk over Bilderdijk (Deel II, bl. 322) zei Dr. Kollewijn van het met den gouden eerepenning bekroonde werk, dat het „nog verre van volledig" is en dat was niets nieuws. Hij zei zulks op voorgang van den Schrijver zelven, die op blz. 16 verklaarde van zijne Proeve: „Wij noemen haar opzettelijk eene *proeve*, en bieden haar als zoodanig der Maatschappij aan, zelve, zoo zeer als iemand, overtuigd, dat zij voor merkelijke uitbreiding vatbaar is. Elke nieuwe lezing van eenig gedeelte van Bilderdijks werken heeft ons geleerd, dat wij bij de vorige iets hadden over 't hoofd gezien; bij het beschouwen van kunstgewrochten, waarbij zooveel valt te genieten en waar te nemen, verliest men alligt het éene bepaalde oogpunt des onderzoeks uit het oog, en waar de aandacht door de

---

[1]) Het bedoelde levensbericht, verschenen in de Nieuwe Rotterdamsche Courant vau 24 Jun. 1877, werd met andere opstellen en artikelen, aan den Overledene gewijd, opgenomen in het prachtwerk „In Memoriam. Lauweren tot een krans gevlochten," in 1881 in 50 exemplaren gedrukt en aan belangstellenden ten geschenke gegeven. Voor de uitgave van dat boek, in statig folio formaat, werd door mij gezorgd; maar het denkbeeld om op die wijze de nagedachtenis van den Ontslapene te eeren, kwam op bij mijn broeder, Arie de Jager Jr., en met zijne gewone, bekende onbekrompenheid nam hij alle onkosten, welke de uitgave vereischte, voor zijne rekening. Bij zijn leven werd daarvan geen melding gemaakt, maar nu mijn broeder, wiens leven werken en weldoen was, den 26sten Julij 1896 te Rotterdam, waar hij een energiek koopman was, in den ouderdom van 51 jaar gestorven is, grijp ik gaarne deze gelegenheid aan om althans van éène der vele edele daden, die hij verrichtte, in het openbaar met dankbaarheid te gewagen.

[2]) Toen het werk ter perse was, den 15den Aug. 1847, schreef Dr. M. de Vries aan den Auteur: „Ik snak naar Uwe verhandeling over Bilderdijk. Zulk een geregt, door zulk een kok toebereid, is voor mij de heerlijkste lekkernij." De verwachting van den Schrijver zelven was zeer bescheiden. Den 7den Jan. 1847 schreef hij aan Mr. H. J. Koenen: „Uwe belangstelling in mijne Proeve over Bilderd. dichtwerken vereert mij. Voor geletterden intusschen, die zelve den voortreffelijken dichter meer en beter hebben beoefend dan ik, zal mijn Stuk, dat daarenboven in korten tijd vervaardigd moest worden, niet veel nieuws of belangrijks behelzen."

stof wordt geboeid, kan haar de vorm zoo gemakkelijk ontglippen."

Onderscheidene jaren na de verschijning der *Proeve* maakte Dr. W. Bisschop eene nalezing op haar en met ingenomenheid werd het bericht daarvan door den Schrijver der *Proeve* ontvangen. Hij schreef den 27sten Oct. 1854 aan Dr. Bisschop: „Welkom was mij het berigt, dat door U eene Nalezing is gereed gemaakt op mijne Proeve over Bild. Niemand kan meer dan ik overtuigd zijn, dat daartoe nog ruime stoffe voorhanden is. Ik zelf zou bij eene vernieuwde lezing van 's Dichters werken al ligt eene tweede proeve te leveren vinden: hoe veel te meer het oog eens anderen lezers, wiens standpunt welligt bij de te doene keuze van het mijne verschilt. Ook is het de waarheid, dat ik zelf bij het opstellen mijner Proeve niet van al het door mij opgeteekende heb gebruik gemaakt, maar uit het voorhandene slechts eene keuze heb gedaan. — Op zich zelf bevalt mij dus Uw plan zeer, en ik wil gaarne — daar Ge mij de eer van dit aanbod doet — Uw stuk ontvangen en inzien, om U dan daarna mijne gedachte over de plaatsing in het *Archief* mede te deelen."

De „Nalezing" van Dr. W. Bisschop op de „Proeve" ontving eene plaats in mijns Vaders „Nieuw Archief voor Nederlandsche Taalkunde," bl. 71—105 en 149—204.

Die „Nalezing" schijnt Dr. Kollewijn onbekend gebleven te zijn. Hij maakte althans van haar geen melding en evenmin van het belangrijke werk van Mr. A. Bogaers, na diens dood, in 1878, bij H. D. Tjeenk Willink te Haarlem in het licht verschenen. Ik heb het oog op het door de goede zorgen van prof. Dr. W. G. Brill uitgegeven „Woordenboek op de Dichtwerken van Mr. W. Bilderdijk, gevolgd door Bijlagen, door Mr. A. Bogaers."

Van de verschijning van dat fraai gedrukte boekdeel, meer dan 475 bladzijden groot, maakte de Nieuwe Rotterdamsche Courant gewag in hetzelfde artikel, waarin de aandacht gevestigd werd op het voltooide Woordenboek der Frequentatieven. Het nummer van 5 September 1878 gaf toch het volgende te lezen:

„Beweert men wel eens, dat de tijd der folio's en quarto's voorbij is, en dat de wetenschap zich meer en meer begint te uiten in

tijdschrift-artikelen en brochures, wij hebben juist twee werken voor ons liggen, die aan deze bewering wel min of meer afbreuk doen."

„Het zijn twee lijvige boekwerken in royaal 8°., de eerbiedwekkende letterkundige nalatenschap van twee waardige stadgenooten, van twee noeste arbeiders op het veld der taalwetenschap, van twee vrienden bovendien."

„Het eene is dr. A. de Jager's *Woordenboek der frequentatieven in het Nederlandsch*, waarvan dezer dagen door de goede zorgen van den heer H. De Jager, — die het door zijn vader nagelaten handschrift van het nog onuitgegeven gedeelte voor de pers gereed maakte — de laatste aflevering verscheen."

„Bevoegde beoordeelaars hebben de groote waarde van dit Woordenboek reeds elders aangetoond [1]), wij willen, nu het voltooid daar voor ons ligt, slechts nog even wijzen op den onvermoeiden ijver, de groote taalkennis en de zeldzame belezenheid van den man, die vele jaren van zijn werkzaam leven aan dien omvang-

---

[1]) De heer A. M. Molenaar deed zulks in het „Weekblad voor het lager, middelbaar en gymnasiaal onderwijs", Nummer 9, van 28 Febr. 1874, en de heer P. W. in de „Revue Catholique", Avril 1874. Andere aankondigingen herinner ik mij niet gelezen te hebben. Prof. M. de Vries liet zich over het Woordenb. niet in 't openbaar uit, maar wel in particuliere brieven aan mijn Vader. Na een present-exemplaar van de „Nieuwe Taal- en Letteroefeningen" ontvangen te hebben, schreef hij den 2den Oct. 1876: . . . Ook deze bundel is weder rijk aan velerlei leering en genot, en getuigt opnieuw, met welken rusteloozen ijver gij Uwe letterstudiën blijft voortzetten. Inderdaad, Uwe werkzaamheid is verbazend; ik begrijp nauwelijks, hoe gij vroeger in een drukken maatschappelijken werkkring den tijd hebt kunnen vinden om zóó veel te verzamelen, en hoe nu Uwe krachten toereikende zijn om alles zoo goed te verwerken. Vooral Uw Woordenboek der Frequentatieven is van die rijke verzameling en van die degelijke bewerking een onschatbaar gedenkteeken. Van harte wensch ik U geluk met den voorspoedigen voortgang van het werk. Is het eenmaal voltooid, dan zult gij met streelende zelfvoldoening op dien grooten arbeid mogen terugzien, en alle vrienden der moedertaal zullen U altijd dankbaar blijven."

De Schrijver van 't Woordenb. mocht de voltooijing er van niet beleven. Misschien is dat de reden, dat de „dankbaarheid" zich alleen geuit heeft in het medegedeelde artikel van de N. Rott. Courant. Dat in andere organen op den voltooiden arbeid gewezen is, is mij niet bekend.

rijken arbeid heeft besteed, en die te midden van dien arbeid door den dood werd verrast."

„Het andere werk is getiteld: „*Woordenboek op de dichtwerken van mr. W. Bilderdijk*, gevolgd *door bijlagen, behelzende getuigenissen en oordeelvellingen van den dichter, benevens opgemerkte eigenaardigheden zijner taal en poëzy, door Mr. A. Bogaers*."

„Dit fraaie boekdeel, dat zoo even de pers van de heeren Joh. Enschedé en Zonen verliet, en slechts in het bezit van enkele bevoorrechten zal komen — daar het „niet in den handel" op den titel staat gedrukt — is, niet minder dan het zoo even genoemde werk, een duidelijk beeld van den ijver en de belezenheid van den gevierden dichter, van den even onvermoeiden als scherpzinnigen taalvorscher. Prof. W. G. Brill, die met niet minder zorg als toewijding, dit werk voor de pers gereed maakte, zegt in zijn voorbericht o. a. het volgende: „Aan de vereering, door mejonkvrouwe Bogaers met zooveel recht aan de gedachtenis haars vaders gewijd, heeft men de uitgave van dit werk, eene uitnemende proeve zijner voorbeeldige arbeidzaamheid, te danken. Ook na De Jager's *Proeve over den invloed van Bilderdijks dichtwerken op onze taal* heeft dit woordenboek, met de bijlagen, alle aanspraak op de erkentelijke ontvangst van allen, die onze taal en hare beoefening op prijs stellen, en inzonderheid van hen, die onzen grooten dichter in zijne hooge verdiensten, zoowel als in zijne stoutheden, nader wenschen te leeren kennen."

„Van ons, ten slotte, een woord van hulde aan de nagedachtenis van twee mannen, die zich ten opzichte van onze taal en letteren zóó verdienstelijk hebben gemaakt, en die zich door hunne werken een waardig monument hebben gesticht."

In den „Algemeenen Konst- en Letterbode", N°. 5 van het jaar 1852, verklaarde de Hoogleeraar H. W. Tydeman, dat bij eene volledige verzameling van Bilderdijks werken behooren de door mijn Vader in 1832 gegeven *Alphabetische lijst van woorden en spreekwijzen, taalkundig opgehelderd in de werken van Mr. Willem Bilderdijk*, alsmede zijne prijsverhandeling, die den titel van *Proeve* ontving. B. Klinkert was van dezelfde meening, en op bl. 29 van

de door hem uitgegeven *Lijst der werken van Mr. W. Bilderdijk en Vrouwe K. W. Bilderdijk, geb. Schweickhardt*, vermeldde hij de beide werken. Mocht er ooit een tweede uitgave van Klinkerts Lijst verschijnen, dan behooren op de genoemde werken mijns Vaders te volgen de *Nalezing* van Dr. Bisschop en het *Woordenboek* van Mr. Bogaers.

XXVIII.

AANMERKINGEN, TEN VERZOEKE VAN DEN WELED. HEERE FEITH, OP DESZELFS „ODE AAN GOD." [1]

1 Couplet, v. 6. *peilloze.*

De juiste toonval, dien dit woord behoorde te hebben, is *pēillŏzĕ*, welke uitspraak het tot een *dactylus* maakt: *pēillŏŏs* is een Trochæus. Dan de vaersmaat dwingt het woord *peilloze* hier tot een *amphibrachys*. *Onpeilbre* vlijt zich hier beter in, en schijnt nagenoeg hetzelfde uit te drukken. — Hetzelfde woord koomt nog voor in het 9 Couplet, v. 3.

v. 8. *meetloos.*

Dit schijnt *maatloos* te moeten zijn: de ontkennende uitgang *loos,* hetzelfde met *los* (in 't Gothiesch en Angelsaxiesch alreeds bekend) koppelt zich naar den aart onzer taal niet dan met naamwoorden; schoon sommige Dichters hier vrijheid in gebruiken. — Misschien zou dit bijvoeglijk woord hier gevoeglijk ontbeerd kunnen worden.

2 Couplet, v. 6.

Gevoelloosheid schijnt my in dit vaers niet al te wel tegen

---

[1]) Mijn Vader teekende hierbij het volgende aan: „Deze Aanmerkingen zijn een aanhangsel op Bilderdijks brief aan Feith van 17 Febr. 1780, te vinden in Messcherts verzameling, D. I. bl. 23—26. Zie aldaar bl. 25. Dat Feith van eenige der door zijnen kunstvriend geopperde bedenkingen heeft gebruik gemaakt, blijkt uit het dichtstuk, zooals het voorkomt in het vierde Deel der Taal- en Dichtliev. Oefeningen van het Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen* (Leyden 1783) bl. 3 en volgg. en in 's Mans Oden en Ged. D. I. bl. 3 en volgg."

'*t bestaan* over te staan, de kundige Dichter oordeele! — Ook zouden sommigen den trochaeus, waar meê dit vaers aanheft, kunnen afkeuren; ik, voor my, houde hem echter ter dezer plaatse zeer goed.

3 Couplet, v. 3. *pijlers.*

De eigenlijke letterkunstige orde (waaraan men zich echter zo naauw niet behoeft te binden) zou hier *pijleren* eischen. Misschien zou *grondvest* hier goed zijn; of, wil men een overdrachtig woord, *zuilen.* — De Dichter verkieze, of late het blijven: — de onnaauwkeurigheid, die ik hier aanstippe, is van dien aart, dat men haar goed kan maken met de woorden van Cicero: *Poëta jus suum tenuit et dixit audacius.*

v. 6. *de watren zuchten.*

'*t Zij alles wat hier gezegd wordt, op een natuurlijke, dan tegennatuurlijke wijze verstaan moet worden, ik ben met het *zuchten* der watren verlegen: en terwijl al deze werkwoorden van *smelten, beven, vliegen* enz. bijzonder op de zaken passen, waar van zy een werking uitdrukken, schijnt het *zuchten* den watren niet zeer eigen, althands niet bijzonderlijk te voegen. — Zou men niet mogen zeggen, b.v. *de wateren scheiden* of *splijten* (tegennatuurlijk als een vast lichaam) of *de wateren kraken* (natuurlijker wijze, door den vorst)? Het eerste zou ik verkiezen, als 't sterkste. Doch wil men het rijmwoord behouden, zo zou ik liever *kolken* dan *wateren* lezen.

4 Couplet, v. 4. *De flaauwste lichtstraal.*

De kundige Dichter gelieve op dezen schrijffeil verdacht te zijn, die hier ingeslopen is, voor *den flaauwsten lichtstraal.*

5 Couplet, v. 8. *azuren transen.*

Liever las ik hier *Hemeltransen*; omdat ze slechts ten onzen opzichte *azuur* zijn, niet volstrekt, en hier van een' tijd, voor het bestaan van ons geslacht, gesproken wordt, waarin dierhalve de betrekking op ons nog geen plaats had. — Men kan de uitdrukking nochtands zeer wel wettigen.

6 Couplet, v. 3. *'t nietig zand.*

Liefst had ik om de *antithesis* gelijker in zijn leden te maken, aan wederzijde een *epitheton*, en wel van tegenstrijdige beteekenis, of in 't geheel geen. B. v.

Van 's Aardrijks zand, van 's Hemels Zon,
of: *Van 't oeverzand, en van de Zon.*
De Dichter oordeele zelf.

V. 5. *Groot in 't stof.*

In dit vaers misse ik, gelijk ook in het 7de, de gewone vloeibaarheid, die den Hr. Feith eigen is. Ik schrijf het toe aan den val des *accents* van *groot* op *in*. Een lichte verandering zal dit herstellen.

Nog kan ik niet voorbij te zeggen, dat v. 5 en 6 my lang duister geweest zijn, eer ik den zin begreep. Ik geloof, dat zy klaar zullen zijn met een *comma* achter 't woord *licht* te plaatsen.

9 Couplet, v. 3. *Peilloze diepte van genaâ maakt* enz.

Behalven hetgeen reeds op *peilloze* gezegd is, schijnt het lidwoord hier niet wel ontbeerd te kunnen worden.

12 Couplet, v. 1 en 3.

't Woord *Halleluja* rijmt hier op zich-zelve. Maar het wordt ook in het Dichtstuk met een' anderen toonval gebruikt, dan de oorsprongkelijke taal, waartoe het behoort, schijnt toe te laten. Ik heb geen kunde genoeg in het Hebreeuwsch, om hier over volstrekt uitspraak te durven doen; doch dit weet men, dat de אוּ (schourik) lang is, waarmeê het woord הַלְלוּ geschreven wordt, dat hy den klank der Italiaansche *U* heeft, en ook door de Grieksche Overzetters door *ου*, *Halleluja*, door Ἀλληλουϊα, uitgedrukt wordt, gelijk zij, die in de Oostersche talen ervaren zijn, het thands niet anders dan *Halleluja* penultimâ productâ, gebruiken. [1]

---

[1] Over *Halleluja* kan men raadplegen mijns Vaders „Taalk. Magazijn," Deel III, bl. 519 en 520, en „Nieuwe Taal- en Letteroefeningen," bl. 78 en 79. Niettegenstaande herhaaldelijk aangetoond werd, dat de klemtoon op den 3den lettergreep moet vallen, heeft het niet aan dichters ontbroken, die zulks niet in acht namen. De dichter Ten Kate legde n. b. in één versregel zijn lezers of zingers eerst *Hallelúja* in den mond en daarna *Halléluja*. Van hem toch is Gezang 265 uit den Vervolgbundel, bij de Hervormden in gebruik, en elk vers van dat lied eindigt met het referein:

Hallelúja, U zij d'eer! U zij d'eer, Halléluja!

13 Couplet, v. 9. *Geboortedag der Eeuwigheid* enz.

Hier schijnt het woord *ruk aan!* wel herhaald te mogen worden, b. v.

Geboortestond der Eeuwigheid,
ô Sterfuur, naak! — beidt Englen! beidt!

Dus verre! — De Hr. Feith houde deze geringe berispingen ten goede, die ik niet, dan in onderwerping aan zijn verlichter oordeel, de vrijheid neme hier aan te bieden.

(*Wordt vervolgd.*)

NEDERL. PAMFLETTENSCHRIJVERS IN HECHTENIS.

Door de Redactie van dit tijdschrift uitgenoodigd om de onderstaande stukken, voorkomende in de in mijn bezit zijnde *Crimineele Ordonnantiën van den Hove van Holland* (zie *Nav.* XLIV, blz. 321—333; XLV, blz. 186—197; XLVI, blz. 462—475), af te schrijven, voldoe ik daaraan volgaarne. Zij werden uitgekozen met het oog op het belang, dat zij hebben voor de biographieën der pamflettisten, die ze schreven en wegens hun geschrijf door de Justitie vervolgd of gestraft werden.

Mochten soms andere personen van andere stukken inzage willen nemen, dan wil ik ze gaarne eveneens afschrijven, mits de stukken niet al te lang zijn, want men meene niet — naar aanleiding van de hieronder volgenden — dat alle stukken even kort of even langdradig zijn.

Den Haag. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL VAN HODENPIJL.

I.

Gosen Vogelesang.

Den 25 Octob^r. 1598. De Staten verstaan hebbende, dat eene Gosen Vogelesang, die seeker vervloekt Ketters boekje [1]) heeft aaten uytgaan, sig jegenwoordig soude onthouden binnen de

[1]) Zie over hem en zijn „ketters boekje" *het Licht der waarheid* Chr. Sepp, Het staatstoezicht op de godsdienstige letterk. in de Noordel. Nederl. Leiden 1891, blz. 29 en vv. Red.

jurisd. van Slooten, te vooren uyt Amsterdam en de jurisdictie van dien gebannen zynde, hebben geordonnd. te schryven aan David Colterman Bailliu van Kennemerland, dat hy den voorn Vogelesang sal hebben te apprehenderen, en in goede versekerheyd doen houden, sonder eenig acces te verleenen tot den gevangene en voorts tegens denselven te doen procederen als nae behooren.

II.

Steven Paret. [1]

Den 25 Junij 1587. De Staten van Holland verstaan hebbende van den Procurr. Genl. dat by Sententie van den Hove Provl. Steven Paret onder handtastinge van de gevanckenisse van de Voorpoorte by provisie was ontslagen, mits houdende syne gevanckenisse binnen Rotterdam, onder belofte van t'allen tyde, des versogt zijnde, weder in hegtenisse te compareren binnen 14 dagen eerst.komende, voor Mr. Pieter Iniosa Raad om by hem geopend te worden eenige difficulteijten in den processe bevonden, hebben de Staaten verklaard en geresolveerd, dat tot conservatie van de eer en authoriteyt van de Staaten, mitsgaders de Privilegien en Geregtigheden van den Lande, met de gemeene ruste, van de voorsz. provisionele sententie of appoinctemente sal werden geappelleerd, en soo verre by den Hove Provl. daartegens verdere provisie verleend soude mogen werden, dat de Procurr Genl de Staaten of haar Gecomm. Raaden daarvan sal adverteren om verder daarin voorsien te werden als naer behooren.

---

[1]) Stevin Perret, of, zooals Wagenaar hem noemt Steven Paret, dichter uit de laatste helft der 16e eeuw, zette zich uit Antwerpen te Rotterdam neder, toonde zich een hevig aanhanger van Leycester en werd in Sept. 1586 om het voeren van oproerige taal, en op vermoeden dat hij de opsteller was van zekere schimpschriften tegen de Staten, op hun last met al zijne papieren in hechtenis gezet. Hij zat tot in Junij des volgenden jaars op de Voorpoort te 's Gravenhage, wordende hij toen door het Hof ontslagen, onder belofte van, des verzocht zijnde, binnen veertien dagen weder in regte te verschijnen. Twee jaren later werd hij door het Hof gevonnisd, om openlijk te verklaren, dat hij berouw had van hetgeen hij ten laste der Staten had gesproken, (Zie v. d. Aa., Biogr. wdbk. in voce.)

Aan den Hogen Rade in Holland.

Geeft met reverentie te kennen de Proc[r] Gen[l] van Holland van wegen de Ho. Ov[t] en Graeflijckheid van Holland voorsz., dat eene Steven Paret ter cause van sekere diverse delicten capitaal gevangen en alhier by den Suppl[t] op de Voorpoorte gebragt is geweest, jegens denwelken de Suppl[t] volgende de Ordonnantie van myn Heeren van den Rade Prov[l] sijnen eysch en conclusie crimineel, van dat hy met de koorde gestraft soude werden, den Hove in scriptis heeft overgeleverd jegens den voorsz. Paret, waarop by den selven Paret geantwoord zynde, hadde hij Suppl[t] voor replycq gepersisteerd en Paret voor duplycq, en voorts hinc ende by Inventaris haarl. voorsz schrifturen, met de verificatien daartoe dienende, den Hove Prov[l] overgeleverd, volgende die ordonnantie van den selven Hove, en voorts op alles regt versogt, soo dat myn E Heeren van den Hove Prov[l] daarna op den 25 Junii lestleden bij Haarl. sententie verclaard hebben, dat het Hof niet bevond het proces in state om eyntelyken getermin[d] te werden, en dat sy daaromme parthyen ordonneerden te compareeren, binnen 14 dagen toen eerstkomende, voor M[r] Pieter de Hinniosa Raad ordinaris in den voorsz. Hove, als Commiss[s] daartoe geordonneerd, die henl. openen soude sekere difficulteyten in den voorsz. processi bevonden, vant geallegeerde proces verbaal te maaken, midsgad[s] den gev[e] uyt de gevangenisse ontslagen, mits dat hy de stad van Rotterdam tot syne gevangenisse soude houden op handtastinge en belofte by eede van tallen tyde tot vermaninge van den Hove wederom te compareren in persoon sub poena confessi et convicti etc. als blyckt by de sententie hier aangehegt, van welke sententie de Suppl[t] als hem daar by seer beswaard vindende ten selven dage heeft geappelleerd gehad aan U myn E. H. van den Ho. Rade in Holland versoekende daaromme de Suppl[t] van U Mijne H. mandam[t] van appel in communi forma met die clausule van regte civile, om nieuwe faiten te mogen poseren, indien t nood zy.

Dit doende etc. RUYSCH NICOLAI.

Fiat ut petitur. Actum in den Hogen Rade den 25 Julii 1587.

Rolle 28 Julii 1587.

De Procur^{r} Genl van desen Hove Imp^{t} in cas Relief d'appel

contra

Steven Paret, gevange op de Voorpoorte van desen Hove ged^{e}.

Eysch doen.

Den 31 Julii 1587. De Procur^{r} Genl doed eysch. proponeerd nieuwe faiten en conclud^{d} in scriptis

N. N. verclaard te vreden te syn, dat de dag ad primam gelegd, by anticipatie als nu sal dienen, conclud^{d} tot sub en obreptie, en tot rejectie van de clausule van requeste civile, ten fine van niet ontfanckelyck, en debatterende de nieuwe feyten by denegatie en inpertinentie en by ordine tot approbatie . . . makende eysch van kosten, schaden en interessen. De Proc^{r} Genl neemd dag te repliceren ad primam.

---

23 Febr. 1588. Steven Paret gev^{e} op de Voorpoorte van desen Hove, ged^{e} in relief d' appel.

contra

den Procur^{r} Genl van desen Hove uyt den naam van etc. Imp te repliceren.

De Proc^{r} Genl persisteerd voor replicq en N. N. voor duplicq

t Hof ontfangd het proces ten welken gevoegd sullen werden de requeste civile en nieuwe feyten omme int visiteren etc. en ordonneerd het proces over te doen brengen binnen den tyd in d'ordonnancie geëxpresseerd.

In der saake hangende naar den Hogen Rade in Holland tussen den Proc^{r} Genl Imp^{t} in appel en van req^{te} civile ter eenre en Steven Parret ged^{e} op de Voorpoorte van den Hove, ged^{e} en debatterende de voorsz req^{te} civile ter andere zijde.

t Hoff met rype deliberatie van Rade deurgesien en overwogen hebbende alle t geene ter materie dienende was en heeft mogen moveren, doende regt in den naam en van wegen de Ho Ov^{d} en graaffelyckheyd van Holland Zeeland en Vriesland, rejecteerd de req^{te} civile by den Imp^{te} verkregen, approbeerd de sententie van

den Rade Prov[l] daar questie om is, en compens[d] de kosten om redenen. Gepronuncieerd den 8 Maert 1588.

Den 21 Julii 1589. De Staten van Holland gesien hebbende het dictum van de sententie op huyden gepronuncieerd tussen den Proc[r] Gen[l] Eys[r] ter eenre, tegens Steven Parret verw[r] ter andere zyde, luydende als volgd,

t Hof condemneerd den verw[r] te compareren in de kleyne Raedkamer van den Hove van Holland en aldaar tē presentie van de Heeren Staten, of Haare Gecommitteerden, te verklaaren, de woorden by hem aan de Heeren Staten gesproken, als namentlyck, dat die geene die d' uytvoeringe van boter, kaas en andere eetwaren onder Licent op vyanden landen versogten of vorderden, geen goede Patriotten waren, hem leedt syn, en dat hy t selve onbedagtelyck gesproken heeft ontseijd den Eys[r] sijnen verderen eysch en conclusie tegens den verw$_r$ gedaan en genomen en compenseerd de kosten. Actum by den Presid$_t$ etc. den 21 Julii 1589 hebben gelast en geordonneerd, lasten en ordonneren bij desen den Proc[r] Gen[l] van Holland, dat hy tot bewaarnisse vant regt van de Ho. Ov[t] der Landen van Holland tegens den voorn̄ Steven Parret van deselve sententie sal appelleren en syne appellatie in diligentie sal prosequeren ten eynde d' excessen en delicten den voorn̄ Parret te lasten gelegd, mogen werden gestraft naer behooren.

Aan Myn Heeren van den Hogen Rade in Holland.

Remonstreerd en geeft reverentelyck te kennen de Procur[r] Gen̄[l] dat hij suppl[t] van wegen de Ho. Ov[d] en Graaflyckheyd van Holland, op de Voorpoorte alhier in den Hage gevanckelyck gebragt heeft gehad Steven Paret, en ook tegens denselven criminaliter voor den Hove Prov[l] geprocedeerd, ter cause, dat hy wel temerairlijck en met opsetten wille *Fameuse libellen gemaakt en uytgegeven*, mitsgaders ook diverse remonstrantien gemaakt en overgegeven hadde, waarby hy d' E. M. Staaten van den Lande groffelyck injureerd en soo vermaakt heeft gehad, dat soo de Gouverneur

als de Gemeente daardoor veel oproers en ongemack soo tussen de gem̃ Staten en den gouverneur toen ter tyd van denselven Lande als ook tussen de Staten en Gemeente geresen is geweest, tot groote schade en agterdeele van dese Landen, behalve dat hy ook eenige valsheyd en meer andere criminele en capitale faieten gepleegd heeft gehad, breeder in den processe prioris instantiae gededuceerd en nog in dese te deduceren, welke saake in state van wyzen gebragt en daarop hinc ende regt versogt zynde hadden myn E. Heeren van den Rade Prov[l] den voorñ Steven Paret bij haarl[r] sententie diffinitif alleen gecomdemn[d] te compareren in de kleine Raad Camer van den Hove van Holland, en aldaar ter praesentie van myn E. H. de Staten of Haar Gecomm̃. indien sy present begeeren te syn te verklaaren die woorden by hem van my E. H. de Staten gesproken, als nl. „Dat die geene, die de uytvoeringe „van de boter, kaas en andere eetwaren, onder Licent op vyanden „landen versogten of vorderden, geen goede Patriotten waren" hem leedt te syn en dat hy de selve onbedagtelyck gesproken hadde, ontseggende den *suppliant* soo hy procedeerde synen verderen eysch en conclusie en compenserende de kosten, niettegenstaande dat hij over de andere feyten in den processe verhaald, gecondemn[d] behoorde te werden in de conclusie van den Eys[r] soo dat de *Suppl[t]* hem bevindende by deselve sententie seer beswaerd, hem daar van binnen behoorlyken tyd hadde geconstitueerd appell[t] soo als hy hem ook geconstitueerd bij desen aan myn E. Heeren van den Hogen Rade in Holland, versoekende van U myn E. Heeren mandam[t] van appel met de clausule van requeste civile om nieuwe faiten te mogen poseren, dit doende etc. RUYSCH NICOLAI.

Fiat ut petitur. Actum in den Hogen Rade den 14 Augusti 1589.

Hierop geen vervolg gevonden.

III.

Joris Wijbrandsz. Borstra.

Den 22 April (1608). — Gelesen synde sekere gedruckte libellen [1])

[1]) Omtrent deze zaak is ons niets bekend. Weet soms onze geachte medewerker, de Brielsche archivaris, de Heer Joh. C. Been, hierover iets meer te berichten? RED.

en andere bescheyden, by Burgem̃ der Stad Brielle, door last van dese Vergaderinge gesaiseerd, van eenen Joris Wybrandsz Borstra, en alhier overgesonden, in verkortinge van de eere van, goeder memorie, den grooten Thesaurier Burley, en andere Heeren van den Raade van Hoogloffelyker memorie, de Koninginne van Engeland; is goed gevonden den Procurr Genl te lasten den selven Borstra, hier in den Hage zynde, te doen apprehenderen en te legeren op de Voorpoorte; ende voorts te committeren de Heeren Pensionarissen Berck, Haen en Zeyst, omme den voorñ Borstra te examineren, daartoe deselve de voorsz. gedruckte en ongedruckte papyren in handen gesteld syn en aan dese Vergaderinge te doen rapport.

IV.

Reinier Cant van der Meer.

Den 30 Sept. 1619. Gehoord het rapport van den Fiscaal Kinschot aangaande syne verrigtinge te Amsterdam en dat Reinier van der Meer wel bekend . . . .
het pasquil te hebben gedicteerd, maar syn autheur niet wist aan te wyzen, dan seyde t selve voor de Duytsche Academie te Amsterdam gevonden te hebben; is na deliberatie goedgevonden den selven Fiscaal weder derwaerts soude gaan en door den Officier by synen advise voor den Geregte de saake soo te beleijden, dat by civile of rigoureuse examinatie de waarheyd mag werden uytgevonden, soo wel in de gevangen als andere schuldigen, en over deselven straffe nae beschreven regten en Placaten moge gedecerneerd werden, ende niet werdende gesententieerd naer behooren, daer van appelleren en ten uytersten vervolgen; waartoe en wat daar aan kleefd, hy is geworden geauthoriseerd. Ende ook die van den Geregte by missive vermaand en geanimeerd ernstelyck in dese saake, als den Staat van den Lande raakende te procederen.

Den 5 October 1619. d'Advt Fiscaal Kinschot doed rapport van syn wedervaaren te Amsterdm aangaand den persoon van Reinier Cant van der Meer, gedetinde aldaar dat de Schout eysch gedaan hebbende, Schepenen alleen 200 gls voor de boete, soo sy seyden,

naar inhoud van t Placaat, toegewesen hadden, en aleer hy t selve konde weeten, de persoon was gelaaten uyt de hegtenisse;

Dat hy daarna tselve hoorende, daarvan hadde geappelleerd en geprotesteerd van attentaten; en versogte te verstaan wat in dese saake verders te doen, waarop hem is gesegd, dat hy met het Hof de saake soude leggen in deliberatie, en verstaan of men het appel soude vervolgen dan niet en hier rapporteren. [1])

V.

B. Dwingelo.

Den 15 Maji 1624. Is gelesen een brief van de Heeren Staten Generaal klagende over twee libellen fameus, t eene genaamd:

„De verantwoordinge van Dwingelo" [2]) en t ander

„De Tyrannie der Calvinisten in Oostvriesland, door Mansveld geexerceerd." [3])

daarop verstaan en geresolveerd is, dat ernstige vermaninge aan t Hof sal werden gedaan, en scherpe brieven aan d' Officiers geschreven, om neerstelyck te informeren op d' autheurs, druckers, en uytstroyers, en die te doen straffen nae behooren.

VI.

Gilles Jacobsz. Quintyn.

Den 19 Febr. 1630. Also Gillis Jacobsz Quintyn [4]) in sekere

[1]) Ook over deze zaak heb ik niets verder kunnen opsporen. Reinier Cant van der Meer is waarschijnlijk dezelfde als Reinier Carel, genoemd in de Genealogie Van der Meer v. Berendrecht door Jhr. M. P. Smissaert (zie: Nav. XLVII, 495). Hij was alsdan stadsdoctor en geboren in 1596. RED.

[2]) Hiermede wordt waarschijnlijk bedoeld: Oorspronck enz. der Nederl. kerckel. verschillen. Tot beantwoordinge vande voorreden ghestelt voor de uytghegeven Handelinghen der Synode. Door J. Uyt den Boogaert.... Mitsg. enz. tot *verantwoordinghe van hare Proceduren* door B. D(winglo). 1623. fo. Zie Knuttel, Bibliogr. v. kerkgeschiedenis. Amst. 1889, blz. 242*a*.

[3]) Dit pamflet en de zaak waarover het handelt, is mij onbekend. Noch Sepp, noch Knuttel vermelden het. RED.

[4]) Gilles Jacobsz Quintijn is bekend als dichter van Oraeniens Grolsgewin enz. Haarlem 1627 (gedicht ter eere van de verovering van Grol door Frederik Hendrik); een dito lofdicht op de verovering van den Bosch in 1629; en „de

gedruckte boekjes den Hogen Raad atrocelyck had geinjurieerd is daarop gedelibereerd als volgd.

Primus Quintyn in de Raadkamer te doen royeren en hem te laten doen een amende honorable.

Secundus de boekjes publice op de Rolle door beulshanden te doen branden en hem aldaar te laten doen amende honorable. postea; als Quartus.

Tertius Idem; of hem in Camera de amende te laten doen hem refererende ter discretie van de Heeren.

Quartus den Fiscaal te ordonneren het regt van de Ho Ovt tegens hem te bewaren.

Quintus Hem op de rolle eenen a l s o te geven, hem aldaar te laten doen een amende honorable, en de boekjes te doen scheuren.

Sextus in de Camer de actie te laten doen met open deuren.

Septimus Idem, met eenen a l s o.

Octavus als Quartus.

Novus als Sextus.

Decimus als Quartus.

By resol. is goedgevonden den Fiscaal te ontbieden en hem te gelasten het regt van de Ho Ovt te bewaren tegens Gillis Jacobsz Quintijn.

De requeste van den Procurr Genl om te hebben mandamt crimineel met het appoinctemt van de H. Rade. Sie infra onder de bylagen sub dato 26 Februarii 1630.

Aan den Hoogen Rade in Holland.

Vertoond reverentelijck de Procurr Genl van desen H. Rade, uyt

---

Hollandsche Liis met de Brabantsche Bely poeetischer wijse voorgestelt. z. pl. 1629. Het laatste is een schildering van de zeden der Haarlemsche joffers en jongelingschap van dien tijd en versierd met keurige koperplaatjes, die het werk op aucties hoog in prijs houden. Volgens van der Aa, Biogr. wdb. der Nederl. zou Frederik Hendrik hem zijne tusschenkomst hebben verleend in zekere rechtszaak betreffende eene som van ruim 4939 gulden, waarvoor zijne tante Cornelia Koeymans, wed. Abr. de Visscher, den dichter te Haarlem had doen gijzelen, en Quintijn na de betaling op bevel van den Hoogen Raad nog 3 jaar gevangen zijn gehouden. Uit de hier thans voor het eerst medegedeelde stukken blijkt de reden der vertraagde invrijheidsstelling. RED.

den naam en van wegen de Ho Ov[d] en Graaflyckheyd van Holland dat sekeren tyd geleden tussen Gillis Jacobsz Quintyn ter eenre ende Cornelia Koeymans wed[e] van Abraham de Visscher ter andere zyde voor desen Hoogen Rade eenige differenten sijnde geresen, ende de saaken niet uytgevallen zijnde naer de phantasie of meeninge van den voorñ Quintyn, deselve sig vervorderd heeft niet alleen daarover qualyck te spreken, maar ook eenige boekskens in openbaren druck uyt te geven, daarinne hy van de bedieninge vant Regt hier te lande int generaal, en particulierlyck van desen Hoogen Rade seer ongeschicktelyck, verkeerdelyck en injurieuselyck is sprekende; twelk alsoo saaken syn van seer quade consequentie en die anderen ten exemple niet mogen blyven ongestraft, soo versoekt de Procur[r] Genl Uwe Ed. Mog. Heeren mandam[t] waarbij voorñ Gilles Jacobs Quintyn seekere bequame dag zy gesteld omme te compareren in persoon voor desen Hove ende te aanhooren soodanigen criminelen eysch en conclusie, als hy vertoonder tegens hem alsdan sal mogen doen ende nemen, te verantwoorden op t versoek van provisionele incarceratie en inde saake voorts te procederen als naer behooren. twelk doende etc.

Nic. van Kinschot.

Fiat ut petitur. Actum in den Hoogen Rade 26 Februar 1630.

Hiervan sie Supra sub datis 19 Februarie en 17 Aprilis 1630.

Rolle den 19 maert 1630. De Proc[r] Gen[l] van desen Hove Imp[t] van mandam[t] Crimineel contra Gillis Jacobsz Quintijn, ged[e] in persoon E. D. en provisie te begeeren.

De Proc[r] Gen[l] mids de noncomparitie van den ged[e] in persoon versoekt default, en voor tprofyt van dien een tweede mandam[t] met apprehensie.

t Hof fiat salvo purge op overmorgen.

den 21[n] . . . . met den ged[e] in persoon present, versoekt purge.

t Hof gehoord den Proc[r] Gen[l] houd t default gepurgeerd, dienvolgende de Proc[r] Gen[l] voor en aleer eysch te doen,

versoekt dat de gede bij Commiss van den Hove gehoord sal worden op articulen daartoe over te leveren.

. . . . versoekt dat den gede volgen sal copie van de voorsz articulen en responsiven daar op te doen.

t Hof ordonneerd op Saturdag na noen ten drie uuren, en accordd den gede copie van de voorsz artiulen en responsiven.

Den 17 April 1630. Op de requeste by Gillis Jacobsz. Quintyn aan syne Excell. gepresenteerd om te hebben Pardon van de offensien en verkortingen by hem den Heeren van de Justitie der Landen int generaal, en particulierlyck den Hogen Rade, mitsgs de Regeerders en Schepenen van Haerlem, in hare ampten respect en authoriteyt aangedaan. Is geresolveerd als volgd.

Primus het versoek van pardon by Quintyn aan Syn Excellentie gedaan, te stellen ter discretie van syn Excelle, mits dat de supplt de brieven van pardon der Hogen Rade sal presenteren en daarop interinement versoeken in communi forma.

Octo reliq. idem.

Den 19 Novembr 1630. Gillis Jacobsz Quintyn Impt van pardon {Burgemr Schepenen en Pensr der stad Haerlem, mitsgs den Procurr Genl van desen Rade, gedr E. D. en Brieven van pardon te interineren.

Hy presenterende syne brieven van pardon, versoekt interinement van deselve nae haar forme en inhouden tegens de Comparanten, en tegens de non Comparanten default, en voor t profyt van dien interinement van de voorsz brieven. De Procr Genl refereerd hem ter discretie van den Hove. t Hof tegens de non Comparanten default en voor t profyt van dien.

Also Gillis Jacobsz Quintyn, wonende alhier in den Hage den Hogen Rade van Holland gepresenteerd heeft sekere opene brieven van pardon by hem in de maand April voorleden geimpetreerd van de Ridderschap Edelen en Steden van Holland en West vriesland, representerende de Staten van denselven Lande, by

deliberatie en goedduncken van den doorlugtigen Hooggeboren Furst, den Prince van Orangie, Gouverneur der voorsz. Landen beroerende verscheyde faamrovende blamen en injurien, soo aan den voorsz. H. Rade, als aan Burgemeesteren en Schepenen van Haerlem en derselver Pensionaris, met syne gedruckte boekskens en referynen aangedaan ende in de voorsz brieven van pardon breder vermeld, inhoudende deselve brieven Gratie en Quytscheldingen van de fauten voren verhaald, mitsgaders van alle boeten en amenden daarinne hij ter cause van dien jegens de Hoge Overigheid en de Justitie mag syn gevallen, behoudentlyck t interinement van dien. Soo ist dat t Hof met rype deliberatie van Rade deurgesien ende overwogen hebbende alle 't gene ter materie dienende was en heeft mogen moveren in den naame en van wegen de H^o^ Ov^t^ en Graaffelijckhijd van Holland, Zeeland en Vriesland, den voorsz. Imp^t^ gecondemneerd heeft en condemneerd hem mits dese in de kosten en misen van Justitie. Indien er eenige gedaan syn, en deselve voldaan wesende, heeft het Hoff in den name als voren geinterineerd en interineerd mits desen de voorsz brieven van pardon, naer syn forme en inhouden. Imponerende hierop aan den Procur^r^ Genl en allen anderen, een eeuwig swijgen en silentium. Gepronuncieerd den 27 November 1630.

Spinoziana. — De ondergeteekende meent eens gezien te hebben — de plaats wáár, is hem thans helaas ontschoten — een auctiecatalogus van de bibliotheek van *J. H. Glasemaker*, den vertaler van Spinoza's werken, en zou zich zeer verplicht rekenen, indien iemand hem in staat stelde dien catalogus nog eens in te zien. Voorts zoekt hij: *Dan. Heinsii Operum historicorum* collectio I et II. Lugd. Bat. ap. Is. Herculis [1673?] 8° waarin o. a. voorkomt Tractatus theologico-politicus van B. de Spinoza (Vrgl. Weller, Die falschen und fingirten Druckorte, II, p. 275, en: *Fr. Henriq. de Villacorte, Opera chirurg. omnia.* Amst. Jac. Pauli 1673. 8° (Vrgl. Graesse, Trésor des livres, VI, 1 p. 469, 2e col.

Utrecht. J. F. VAN SOMEREN.

GESCHIEDENIS.

SCHEEPSJOURNAAL VAN DEN SCHOUT-BIJ-NACHT H. BRUNSVELDT, A°. 1667,

MEDEGEDEELD DOOR

S. HAAGSMA.

Hendrick Brunsveldt (ook: *Bruynsvelt*) zoon van *Dirck* en van *Johanna v. Hottinga* [1]), werd, nadat zijn broeder *Adriaen*, den 8 Novbr 1658 in de Sont, als tijdelijk Schout bij nacht, onder *Pieter Florisz*, den heldendood had gevonden — in diens plaats, tot extra-ord. Capiteyn ter Admt v. *Vriesl.* benoemd. — Als zoodanig volgde hij met de „*Oostergo*", in 1659, *de Ruyter* naar de *Oostzee*, van waar hij in Aug. 1660 terugkeerde [2]). — In Maart '65, tot *Schout bij nacht* bevorderd, treffen wij hem, in die hoedanigheid, op alle zeetochten van den 2n Eng. oorlog aan, terwijl hij zich, in den 4daagschen Zeeslag, zelfs bijzonder onderscheidde [3]). — Ook in de jaren 1671, '72 en '73, bevond hij zich, met de „*Prins Henrick Casimir*" bij 's Lands vloot en nam aan de roemrijke zeeslagen bij *Solesbay* en *Kykduin* deel. — Den laatsten zeetocht, dien hij mede maakte, was die van *C. Tromp* langs de *Fransche* kusten, toen hij zijne vlag van den kruistop der „*Oostergo*" liet waaien.

Behalve zijn „Ordres en Zeynboek", heeft hij journalen nagelaten van zijne zeetochten in 1667, '71 en '74, die alle in H.S. ter Prov. Bibl. v. Friesl., berusten. — Deze journalen zijn, blijkens de daarin meermalen voorkomende bijzonderheden, die uitsluitend zijn *persoon* betreffen, door hem zelf gehouden en de ter Prov. Bibl. bewaarde exempl. zijn, daar ze met dezelfde

---

1) Stbk. Fr. Adel II, p. 58, 59.

2) Ordres & Zeynboek.

3) Zie Mr. de Jonge II, p. 81, 82, 115 en Vrije Fries XVIII, 1895, p. 566 noot.

hand als zijne klad-missives v. 1659, in het O. en Z. boek, geschreven zijn, ongetwijfeld de *originelen.* Die van 1667 en '74 zijn zeker het belangrijkst, omdat het eerste den tocht n. *Chattam* raakt en verder den daaropgevolgden kruistocht langs de *Schotsche* kusten beschrijft, van welken laatste, v. z. v. mij bekend, geen verhaal, in druk bestaat, terwijl het andere (v. 1674) de, in vrij algemeene trekken, door den Holl. Merc. gegeven en door andere schrijvers daaruit overgenomen berichten omtrent den overigens weinig bekenden tocht langs de *Fransche* kusten, belangrijk aanvult en opheldert.

Al de 3 journalen [1]) hebben echter deze verdienste gemeen, dat ze, waar men menigmaal het ontbreken van dergelijke gegevens heeft betreurd [2]), tevens eenig licht werpen op de persoonlijkheid, het karakter en de eigenaardigheden van dezen zeeridder.

En wanneer men zich, uit die oude verweerde stukken, een beeld van hem zoekt te scheppen, dan kenmerkt zich dat door gemoedelijke vroomheid, grootmoedigheid, loyaliteit en flinkheid van optreden wanneer dit noodig was. In tegenstelling van zoo menig wapenbroeder [3]), was hij gemakkelijk in den omgang en eene goede tafel was hem niet onverschillig. Hij had hart voor zijne ondergeschikten.

Men raadplege verder omtrent hem Mr. de Jonge (zie Index) en, wat zijn leven en bedrijf tot het laatst van 1666 betreft, de Vrije Fries XVIII, p. 364—609. 'k Zal er mij toe bepalen daaraan nog toe te voegen, dat hij 10 Novbr '67, waarschijnlijk voor de tweede maal en op gevorderden leeftijd, te *Lekkum,* waar de familie zijner vrouw woonde of eene buitenplaats had, in 't huwelijk trad met *Johanna Adius* (dr. v. *Adigerus*- en

---

[1]) Omtrent de aanmerkingen, die op taal en stijl te maken zijn, kan ik volstaan met te verwijzen naar Mr. de Jonge I, p. 344 noot, alhoewel deze, waar hij op grond daarvan, tot „eene verwaarloosde opvoeding" besluit, zich meer op een 19e dan op een 17e eeuwsch standpunt plaatst.

Om de lezing te vergemakkelijken heb ik de eigennamen en enkele woorden gecursiveerd, en hier en daar, een / als scheidteeken aangebracht.

[2]) o. a. in Nav. 1856, p. 322.

[3]) b. v. W. C. de With, Jan de Haen, v. Brakel en ook C. Tromp.

Maycke of *Maria Jacobsdr van Loo*) [1], met wie hij tot zijn dood, te *Harlingen*, in 't 4e quartier [2], heeft gewoond.

Het tijdstip van zijn overlijden is niet juist aan te geven, doch na den tocht v. 1674, „was zijn glas aldra verloopen." Zijne weduwe bleef daarna, aanvankelijk met hun zoontje *Theodorus*, tot 1698, te *Harlingen* (in 't 4e quartier) wonen en vestigde zich daarna te *Groningen*, waar *Theodorus* toen secretaris was. Deze laatste, die in 1728 nog leefde [3], had, uit zijn 2e huwelijk met *Margaretha* (of: *M. Tjacomina*) *Emmius*, 4 kinderen, w. o. twee dochters: *Johanna Maria*, die met *Hieronymus de Blau* en *Anna Margaretha*, die met mr. *Gerard Jacob Keyzer* huwde [4]).

Het journaal v. 1667 luid als volgt:

„Den 28 Mey 1667 [5]), soo ben met Myn broeder [6]) sijn vrou en kinderen aen mijn boort onder 't Oostend van *Texel* gecomen en den 29 ditto geseylt tot voor 't *Nyudiep* en den dartigsten ben gemonstert door de Hr *Scipio Aylva van Meckema*, en d'Hr Fiscael *Canter* en *Dominicus* en aen d'Hr Admirael [7]) overgegeven 31 coppen en ben nogh in effect sterck gebleven 323 Matroosen en 73 Soldaaten, daeronder d'fandrigh *Hettinga* [8]) benevens drij sergianten [9]) somma 396 Coppen.

Saturdagh den 1 Junij. Den 1 Juny hebbent / onder zeyl geweest hebbende / wederom moeten setten. Snamiddaghs de windt westelijck,

---

[1]) Stbk. Fr. Adel I, p. 92; II, p. 59.

[2]) Harl. Goedschatt. Coh. waarop hij o. a. in 1672, met een uit 3 personen bestaand gezin, naar *f* 40000 stond aangeslagen. (Inlicht. v. Dr. Buitenrust Hettema).

[3]) Stmcoh. 1698, Kimswerd n°. 13. Zijne moeder bezat vele vastigheden o. a. te Kimswerd, Jorwerd enz.

[4]) Stbk. II, p. 59, vgl. ook Nav. 1857, p. 174, waar de eerste dochter echter *Maria Johanna* wordt genoemd. [5]) Oude stijl.

[6]) Nergens vond ik dezen nader aangeduid. [7]) *Hans Willem Baron v. Aylva.*

[8]) *Aucke Tietesz. v. Hettinga*; hem werd 20 Aug. 1673, in den slag van Kykduin, 't rechterbeen afgeschoten; overl. te Langweer 16 Oct. 1683 en aldaar begraven. De namen zijner 73 manschappen zijn te vinden in 't Ordres en Zeynboek v. Brunsveldt.

[9]) nl. *Hans Caspars, Jan Sacharijaes en Jan Michels*, terwijl er zich ook nog de corporael *Hendrick de Vos* bij bevond.

buijig met reegen, enhebbent geset bij den Hr Admirael en souden wel zee geloopen hebben maar hadden geen claar sight.

Sondags de 2 Junij. Tot op dato noghal buijigh weeder met haagel, wint en reegen, en oock te met torman schip (?) / en sijn van de voormiddagh omtrent negen uieren twee fergats binnen gecomen welck 's morgens al vroegh gesien hadden.

En hadde ons Galioot gepreijt om mijn boot naar 't *niuwdiep* te sleepen en const door 't holl waater niet geschieden en de windt W. ten N. en W. N. W.

Maendagh 3 ditto. De vergangen nags nochal hebbigh en stobbigh windt en dat uit den westen. Jck hebbe ons boot opgesonden naa 't *niuwdiep* aan d'Commissaris *Knijff*, door den Caydray *Cornelis Cornelis* / Mr [1]) *Reyers* swaeger enhebbe aen Mr *Reyer* voor de twee Corren [2]) betaelt acht ducatons.

des voormiddags is het kleijn jacht aen boort geweest van d'Hr Adm̄ *Hans Willem van Aylva* sonder te weten wie daar in is geweest / dan gaff seven schooten.

denselven ditto is aen boort gecomen *Jacob Jansen*, den 24 Novemb 1669 [3]) bij *Fedde Douwes* [4]) gehuiert; de windt in de naamiddagh W. S. W. nogh al met buyen.

Dingsdagh 4 ditto. Smorgens met het begin van den dagh soo heeft d'Hr Admir: een schoot gedaen en d'blauwe Vlagge doen waeijen / syn(de) niettemin om de opkrimping van de windt en het aan boort comen van de jachten uit 't *Niuwdiep* van ander resolutie geworden en inplats van d' blauwe / d' Prince Vlagge doen waeyen.

Is *Jan Canis* nogh aen boort geweest en gebroght mij(n) *bijbel*, *houwer* [5]) en potten, en hem weed'rom gegeven een sack met 200 ducatons om door ons *Trintie* [6]) te bestellen aen *Frans Oom* [7]).

---

[1]) Hier: heelmeester. [2]) vischtuig. [3]) lees 1666.

[4]) Stuurman op den „*Pr. Henr. Casimir*", vermoedelijk een Hindeloper en zoon v. d. Houtkooper *Douwe Feddes* aldaar (vgl. Hyp. boek). [5]) Slagzwaard.

[6]) Zijne zuster *Catharina Brunsveldt*, die geh. is geweest met den Harl. Burgemeester *Quicklenburgh*.

[7]) Zeker *Frans Brunsveldt*, Rentmeester v. d. Geestel. goederen te Leeuw. Dit strookt ook beter met de tijdsorde dan dat deze (die huwde in 1641) in plaats van zijn oom, zijn grootvader zou zijn, gelijk het Stbk. wil.

Den 5 Juny Woensdagh. Des morgens vroegh in de daghwacht de windt van den Z. O. / en omtrent vroeghcost schaffen berste de wint weederom uit met mott uit den Z. W. soo dat de raes weederom laeyden / met opklaringh daarnaa en stive Coelte.

Moesten voort de raes geheel neer strijken en de stengen schieten ende besaens roede striken, want het waeijde een geheelen storm, soodat oock genootsackt waeren nogh een ancker te laaten toegaen, en d'Hr. Adm^rs^ vlagh wegwaeijde. des namiddags soo verloor het advysjacht [1]) syn Zelup welck hem van 't gadt affgesmeeten wierde, ons Admirael sijn boot en die van *Oostergoo* [2]) als *Albertyn* [3]) sagh dat meede al vol waaters waeren, en de windt uit den Z. W. ten Westen / tegen den avont soo was de windt al westelijker en heeft des nags ons Zeloup op zyde hangende door stortinge der zee meede schaadloos gemackt.

Donderdagh den 6 ditto, 's morgens is de windt geloopen West ten noorden en allenskens wat gemindert, niettemin soo is 't woeden des waaters nogh niet gedaen en saaghen d'Hr Admiraelsboot aen strandt leggen soo oock d' Zelup van 't jacht.

Ontrent den Middagh hebbe door een galyoot een missive door Haar Ed. Mo [4]) becomen met een beslooten acte voor de Luit. *Jan Jansen* [5]), en is aenboort gecomen, de schipper *Cornelis Santhack* weegens vragt van matroosen aen boort gebracht van Amsterdam en hem betaelt 85 F 1 stuijver / 's namiddaghs is het advijsjacht geseylt naa 't *Niuwdiep* veelligt om een Zelup, welck hem is ontdreeven door storm.

Vrydagh de 7 ditto. Des 's naghs moeij weeder / de windt West ten Zuyden / hebben met het breeken van den dagh ons stengen en raas weederom omhoogh geset, en hebben oock alle scheepen claar gemaackt met stengen en raas op te setten, is oock het schip

---

1) „*d'Exter*," Comm^r^ *Kornelis Lievensz*, 8 st. 15 matr.

2) Capt. *Jan Jansz Vyselaer.*

3) nl. de „*Princes Albertina*", capt. *Joost Michielsz Cuyck.*

4) Het Admiraliteits Collegie te Harlingen.

5) *Jan Jansz de Jongh*, later op dezen tocht vlagcapit^n^, in plaats van den overleden *Symen Foeckes.*

„Groot Hollandia" affgesackt dat vermast heeft, daar Commandeert Capt. *Cornelis Senthen* [1]).

„Voor de middagh heeft d'Hr Admirael de witte pitsiaer vlagge laaten waeijen en een Zeynbrieff soo (mede) de randevoe uitgedeelt. Wy sijn van daagh wat verseylt om op dieper waater te comen, 's middags hebbe by d'Hr Admirael ter maaltijt gebleven en is niet (by)sonders voorgevallen dan een aenschrievens van de Ed. Mo. Heeren Raaden, van onse bemanningh in ons Esquadre geen andre, buiten ons Collegie over te laaten. Hebbe per schipper (*Piter*) *Hylckes* ontfangen door mijn broeder *Brunsvelt* mij toegesonden, 4 halff ton eeck [2]), 3 ton gort, 3 ton witte orten, 2 ton grauwe ditto, 40 stuckx keesen en 5 snees [3]) eyeren.

hebbe aen Capt. *Fyselaer* overgegeven 24 hanghmacken voor sijn volck, oock hebbe ontfangen van Capt. *Witse Beyma* [4]) 3 rijem papier voor d' Constapel.

Per *Ids* meedbrenger, hebbe ontfangen mijn wanten, hebbe hem weederom gegeven 10 leedige varckens [5]) van 't Landt, en voort eenige geschoofde vaeten en andre smal tonnen.

Saterdagh de 8 ditto. Den geheelen naght moeij weeder end' windt W. ten Z. en verlangen met ons Esquader bij de vloot te comen, op de randevoe voor *de Revijer van Londen*, des morghens heeft d'Admirael een schoot gedaen en de blauwe vlagge laaten waeyen, en hebben ons meedegeprepareert en soo wat gedreven met een Labberkoelte en sijn het Spangiersgat uitgeloopen met 8 Fryesen [6]), 2 Groningers [7]) een Rotterdammer [8]) en een Hoornsman [9])

---

[1]) vgl. noot 8. [2]) *azijn.* [3]) een „snees" is: 20.

[4]) van de *„Westergo"*. [5]) *watervaten.*

[6]) nl.: *„Groot Frisia," „Prins Henrick Casimir," „Oostergo," „Westergo," „Steeden," „Princes Albertina," „Klein Frisia"* en *„de Windthondt"* (vlg. Brandt p. 573.)

[7]) nl.: de *„Vredewoldt"* en *„Stadt en Landen"* (id.)

[8]) de *„Groot Hollandia,"* volgens Brandt, en ook op p. 210 hierna, capt.: *Laurens Davidse v. Konvent,* die zijne groote mast had moeten vernieuwen (id. p. 572, 563).

[9]) *„den Eenhoorn,"* capt.: *Graaf Jan van Hoorn* (id. p. 573).

met een Fleuit en is de windt nu te namiddagh N. N. W. edogh stilleties, nogh een Amsterdammer, d' *Kleyne Herder* [1]).

Sondagh den 9 en hebben nogh moeij weer gehouden soo de geheele nacht en hebben sooveel zee gesoght als conden, hebben, van de morghen een dood gehadt met namen *Pyter Tyssen* van *Enckhuysen*, de windt N. W. ten W.

Des naamiddaghs is d'Hr Admirael aen mijn boort gecomen met Jon^r^ *Jan Treslong*, Monsr *van Loo* en Monsr *Hautyn* en daar naa quaem oock Dom̃. *Grauw* [2]) en naadat het geheel styl waar geworden begonst de wint uit den Oostelyken hant te waeyen, heeft d'Heer Admirael naar boort weederom begeven en hadde tijdingh becomen dat Mr *Tiepke* pasteybacker aen boort waer gecomen, des savons, als des naghs is de wint al sachtjes alsoo gebleven al uit der oostelijker handt, en heeft d'Hr Admir^l^ my 't galioot d' *Krakelingh* toegevoeght om op mij te passen [3]).

Maendagh den 10 ditto. De windt noghal O. met een labberkoelte / tegen den middagh / wierdent geheel stil en lieten 't met d' ebbe drieuen, soodat gelegenth. hadden ons Kurre te waater te werpen, en vingen in twee mael een brave Zood soodat de achter- en voorhut conde medt deylen.

des naamiddaghs begonde het luchtie wat te beeteren en soo voorts te met wat coelder / en setten ons kurs Z. West aen.

Juni den 11 Dingsdaghs. Ditto de windt nogh al O. en meenden snaghs eenige Scheepen gesien te hebben dan en bevonden niet / oock conden in 't rijsen van de son met het volck aen de stengh niets verneemen, dan ontrent acht à neegen uieren saagen acht à

---

1) vermoedelijk wordt hiermede bedoeld het fregat „*de groote Harder*" capt. *Floris Florisz. Blom* (vgl. Brandt, p. 573).

2) *Joh. de Grou*, geb. te Leeuwarden (zoon van Ds. Samuel — te Wyckel en Broeder van den Franeker Hoogleeraar in de Mathesis Abraham —) was sinds 1663 predikant te Burum en Munnekezijl. Hij † in 't laatst van Novb^r^ 1679 oud cc. 48 jaar (Romein's Nml. p. 496/7). Gedurende dezen tocht, deed hij dienst als Predikant op het Friesch Smaldeel.

3) nl.: om op zijne orders te letten.

neegen van de stengh, en sij ons gewaer wordende lichten haar ancker en lietent drieven, en bevonden het onse scheepen te weesen vaar(?) van d'Hr. Vice Admrael *Schram* en d' Schout bij nacht *Jan Gideons van der Burght*, welck met Zalutatie gepasseert en behoorlijcke groetenisse sijn ons gevolght, want creegen het grosse oock in 't gesight, voor *Koninghsdiep* / tusschen 6 en 7 uiren savons bij d'Hr *de Ruyter* comende soo heeft d' blauwe vlagge laaten waeiien en / al voort eer dat geset / hebben zeijl gemackt en ons soo spoedigh met bramseijls en alles wat goedt conde doen, door de gronden gebracht / en laagen galioots aen beyde zijden tot dat het doncker wierdt en hebbent doen hij malcā: geset, sonder nogh iedts geweeten wat voor hebben en soo 't schint sullen na *Chattam* ofte op de revijer landen, Godt de Heer gelijeft ons waapenen te segenen opdat tot een goedt eyndt mooghen comen.

En hebbe al ons dinghen klaer gemaeckt tot slaen / dan hebben nogh niemant gesijen.

Woensdagh den 12 ditto. Des morghens aen boort van d'Admirael geweest hebbende en bevonden niet aen boort te weesen, maar met d'Hr *de Ruyter* opgevaaren alwaer de Heer *Ruwart van Petten* [1]), met d'Hr *van Gent* waaren en bevonden goede progressen in haar werck, als dat de onse het 's Konings magazijn op *Quingburgh* hadden in de ass geleydt, verbrandende alle masten en stucken kappende alle het rondthout, welck daar omtrent waer en innemende een fortjen *Garnasse* [2]), en verder op vaerende hebben vijff van haar scheepen verbrant, ende drije veroovert en quaem d'Secretā *Sweers* met dese tydingh all naa besette wacht aen boort van d' Lut. [3]) *van Meppel* alsoo de Heer *van Nes* meede gevaren waer op conschap / en broghten tydingh dat Godt Loff nogh alles wel gingh en dat nogh vijer groote kloecke scheepen bij haar laagen boven *Chattam*, welck uit dat selve vort „(fort?)" doen niet meer en schooten, en quaem onsen admirael *Aylva* doen ick van d'adm̃

---

[1]) nl. *Cornelis de Witt*, Ruwaard van *Putten*.

[2]) *Sheerness.*

[3]) Lees: *Luit.-adml.*

Meppel quaem mij tegen / welck in mijn Zelup overtreedende uit [1]) *van Nes*, aen sijn boort settende.

Juny Donderdagh den 13. Des 's morghens vroegh heeft d' Luit. Admirael *van Nes*, aen boort van d' Heer *d' Ruyter* gepitsiaert met d' witte vlagh en heeft geordoneert dat ons nogh bijhebbende branders citto syn geseilt op hoop en van meeningh de ander vijer groote scheepen in brandt te steeken, en bennen wij met ons *Fryes* Esquaader geordonneert op de *revijer van Londen* te seijlen en daar te setten [2]), en syn de lichste scheepen wat opgeseylt naar een dorp aen 't water leggende geheeten *Blackteijl* [3]) en verscheydene schooten daarop gedaen / des 's middaghs de maaltijdt bij de Hr. Admirael gedaen / hebben d' Zelupen naa de wal gestuiert om te peylen, des naamiddaghs sagen weederom roock opgaen met slagen van springing van scheepen / dat presumeere de vyer resteerende kloecke scheepen [4]) meede vernielt sijn, soodat meene dat onse scheepen welhaest daar uit *Chattam* sullen comen, en haar bij 't gros vervoegen, de baackens en tonnen sijn door de Engelsen opgenomen terwijel wij sijn binnen geweest soo dat bij haar wel sal voorgenomen worden van met branders aff te comen.

des savons een paar stuckjes op d'galioot [5]) gedaen en die gemant, en d' revijer opgesonden, met 25 coppen alsoock mijn Zelup met elff coppen met d' Lut: *Cromhout* / de vaendrigh *Hettinga*, hebben buiten order van mij aldaar op *Holljee* [6]) twee huijsen verbrant en hebben oock een farcken meede gebraght, met 2 hoenders bij de maets.

Vrydagh den 14 ditto des morgens voor't rijsen van de Zon saaghen de huijsen branden en quaem 't galliot met de Zelup weeder aen boort, een halff uier naa 't rijsen van de Zon wierdent geheel mistigh daarnaa geheel stil, en meende de windt soude geheel om hebben geloopen naa 't Westen.

---

[1]) hier tusschen te voegen: *die van.* [2]) ten anker te komen. [3]) *Blacktaile?*

[4]) „*the Royal James,*" „*the Royal London,*" „*the Royal Oak,*" en een ander dat ontkwam, nl. het straks bedoeld fregat.

[5]) Er waren 4 galjoten bij 't Friesche smaldeel. Hier zal „*de Krakelingh*" bedoeld zijn (vgl. hiervoor). [6]) Holhaven?

des daaghs bequaem tydingh door Capt. *Christiaen Ibels* [1]) dat all des Koninghs scheepen welck in *Chiattam* gelegen hadden door de onsen veroovert en verbrant waaren exempt een fergat welck geheel op zeijlde daar de onse niet en conden comen en 't schip d' *Royael Chiaerl* vermeenen in *Hollant* te brenghen / de wint all weer O. en O. ten N./ des savonts hebbe mijn Zelup bemant op de brandtwacht gesonden voor *Blackteijl* voor *d' Hill* [2]).

Saterdagh 15 ditto. Des 's morgens voor de son is mijn Zelup weederom aen boort gecomen, en hadden niet vernomen en waar de Corprael met d' selve uitgeweest, voorts hadde verstaen dat d' Comm̃ *Meynert Jenties* [3]) sijn brander seer lofflijck aan d' Admirael van de Witte Vlagge heeft gebracht en geheel verbrant/ waaren, al twee andere branders daarop misluckt, en van 't volck is weinigh affgecomen, alsoo door onachtsaemh. van haar selvs gernaaten / haar Zelup is gesprongen van malcã: in alle stucken, soo sij den brander in de Zelup sijnde hadden aengesteken ; de windt nogh al Oost, en hebben eenige scheepen haar divoor gedaen om weederom aff te sacken alsoo het aldaar alles schoon hadden gemackt en verdistruieert maar de Landtluiden hebben se met vreeden gelaaten en verbott op lijffstraffen niet te behinderen.

Sondagh den 16 ditto. Des morgens de windt Z. W. met mottreegen en quaemen de Zelupen en boots / galioots van de brandwacht en begon dar naa wat stiver te regenen / sijn doen de meeste ofte alle onse scheepen weederom uit *Chiattam* gecomen met het schip *d' Royael Ciaerl*/ hebbe ick order becomen hier op de brandtwacht van daen te gaen en aff te sacken om met *Christiaen Ibels*, *Baernt d' Vrijes* [4]) en *Vinckelbos* [5]) onder de Esquader [6]) van d' Heer Lut.

[1]) *Christiaen Ebelsz. Uma* van de „*Vredewoldt.*"

[2]) *Blacktaile?*

[3]) voerende den brander „*de Princes*" van de Friesche Admiraliteyt.

[4]) Broeder van den een jaar vroeger gesneuvelden Lt Adml *Tierck Hiddes de Vries.*

[5]) Deze Harlinger capiteyn, voerende 't fregat „*de Windthondt*" is echter bij 't Gros gebleven (vgl. Brandt en v. Aitzema).

[6]) Bestaande, volgens mr de Jonge II p. 203, uit 18 schepen en fregatt: één behoefteschip en 3 galjoten. Brandt p. 579 noemt in plaats van 18: 17 schepen

Admirael *Willem Joseph van Gent* / soo d' Hr Collon: en Lut. Admirael *Aylva* mij mondelingh seijde edoch hebben daar ter predicatie gebleeven alsoo daar een danck en beededagh onder de vloot wierde gehouden, des namiddaghs vermeende volgens aen-

---

en een brander en dat er niet 3, maar 4 galjoten bij waren, blijkt uit dit journael. Welke schepen het waren, die dit Eskader uitmaakten, vindt men bij geen schrijver vermeld en 't kan daarom zijn nut hebben, hier de samenstelling er van te laten volgen, zoover die, uit dit journael, in verband met Brandt's gegevens, is op te maken :

	Stuk.	Matrozen.	Soldaten.	Adm. Coll.
1. Lt Adml *Willem Joseph v. Ghent* op *„De Dolphijn"*	84	475	75	*Amsterdam.*
2. V. „ *Johan de Liefde* op *„de Ridderschap van Holland*	60	285	50	*Rotterdam.*
3. Schout b/n. *Hendr. Brunsveldt* op de *„Prins Henrik Casimir"*	72	300	60	*Friesland.*
4. Capt. *Chr. Ebelsz Uma* op *„Vreedewoldt"*	60	265	55	„
5. „ *Lourens Davidse v. Konvent* op *„Groot Hollandia"*	60	240	46	*Rotterdam.*
6. Capt. *Barend Hiddes de Vries* op *„de Steeden"* . .	54	230	55	*Friesland.*
7. „ *Thomas Tobias* op *„de Bescherming"*	50	225	30	*Amsterdam.*
8. „ *Hendr. van Vollenhove* op *„Agatha"*	50	225	30	„
9. „ *Ysbrandt de Vries* op *„Stavoren"*	46	175	30	„
10. „ *Graaf Jan van Hoorn* op *„d'Eenhoorn"* . .	?	?	?	*Noord. Kwr.*
11. „ *Elant du Bois* op *„Uitrecht"*	36	80	25	*Rotterdam.*
12. „ *Cornelis Jooste Smient* op *„de Starre"* . . .	32	100	25	*Amsterdam.*
13. „ *Lourens de Bruyn* op *„Postiljon"*	20	75	—	„
14. „ *Jacob Philipsen* op *„de Brack"*	20	75	—	„
15. „ . . . . *Swart*				
16. „ . . . . *Maes?*				
17. „ . . . . *Ouensteyn?*				
18				
GALJOTEN.				
Schipper *Thys Thysz Krakelingh „de Krakelingh"* . .				*Friesland.*
„ *Dirck Kornelisz Turck „de Jaager"*				*Amsterdam.*
„ *Jan Turck*				?
„ *Luitjen*				?
BRANDER.				
Commr . . . . ? . . . . . ? en later nog				
„ *Henricus Roseus „de Rommelpott."*				

segging aff te sacken, dan begonde sulck weer op te steecken / en de lucht soo te draijen dat genoodsackt waaren ons resolutie te verandren en op 's andrens s'daags te hervatten, en heeft het met een seer heftige (wind) uit den Westen en W. S. W. (begonnen) te waeijen en oock te reegenen.

Maendagh den 17 ditto. Smorgens voor den dagh hebben ons ancker gelicht en d' blauwe vlagge doen waeijen / soo sijn de bouen genoemde scheepen met mij affgesackt met redelicke coelte uijt den W. S. W. en hebbet tussen d' Admirael Generael en d' Lut. Admirael *van Gent* geset, en ben voort naa boort van d' Hr *de Ruyter* met de Zelup gegaen / welck mij een schriftelijcke acte (gaf) van onder de Hr *van Gent* als Schout bij nacht over dat esquadre te sullen weesen; en hebbe doen van daer naa d' Hr *van Gent* gevaaren en hem sulcx geexhipeert en daarnaar lijet d' Hr Generael weederom de witte vlag waeijen, hebbe doen myn instructie van d' Heer Ruwart *d' Wit* ontfangen en sal daar (na) van de Heer *van Gent* ontfangen d' schriftelijke ordres deser voijagie. Dese dagh hebben becomen de reghte kennis van de principaele genomen en gebleven scheepen / als het schip d' „*Royaele Cijarles*" met 32 metaelen stucken, item een fergat bij Capt. *Brakel* genomen met 40 stucken en meede op dien tijdt den 12 Juny verbrandt 't groot schip de *S^t^. Matheus* met 60 stucken, end' *Carolus Quintus* met 70 stucken en *'t Slot* (*H*)*oninge* [1]) met 60 stucken met nogh een groot schip der naam onbekent.

13 ditto door onse branders verbrant de *Royaele Jems* met 92 stucken, nogh d' *Royale London* met d' *Royaele Ocke* / 5 branders van de Engelse welck haar selven hebben in de grondt gecapt, oock hebben de onse het 's Konings magasyn aldaar tot *Quingsburgh*, als het kasteel geeheel in de assen geleijt met alle touwen, masten en veel ander vaertuygh etc.

Dingsdagh den 18 ditto. Des 's naghs de geheele nacht met stilte en reegen en d' Lught uit den Oosten, dogh geen doorwaeijende coelte / oock is d' Hr Colonel *Aylva* met d' resterende scheepen

[1]) Een O. I. vaarder, in 1665 door de Engelschen, op ons, veroverd.

d' re(w)yer affgesackt en bij 't Corpus gecomen als oock nu alle scheepen oock uit *Chiattam* bennen.

naa de vroeghcost heeft d' Hr Adm̃ *van Gent* de blauwe vlagge laate waeyen en hebben desgelijken gedaen en 't ancker gelicht / hebbent, met d' ebbe affgedreven.

Van dagh tegen d' middagh hebben ransoen uitgewegen voor d' eerste reijs.

Op den middagh hebbent om de vloedt moeten stoppen en t' ancker gevest; en nogh al labber coelte met moej weer, s'namiddags omtrent ses uieren hebben weederō seijl gemackt en met sonnen ondergangh weederom anckert, de windt slapies uit den S. W. ten S. en S. S. W.

$^{29}/_{19}$ *ditto Woensdagh.* Voor sonnen opgangh liet d' Hr *van Gent* al de wacht aff schietenen daarnaa de blauwe vlagge doen affwerpen, hebben desgelyken gedaen, en terstont spil [1]) gesoght / de windt nog slapies / somerweer en dat uit den Z. W. ten Z. / des savons laat waer de *Rijael Ciaerls* bij ons geset, welck smorgens met ons t'zeyl maackte, om te gaen naar *Hellevoetzluijs* [2]). wat voor ses uieren soo raackte *fynckel bos* [3]), soo ick presumere op de staert van d' muys [4]) binnen / ontrent 7 uieren raackten soo conde sijen meede int uitloopen de Hr. Vice Admirael *d' Liefde* de *Rijael Ciaerl*, d' *Essex* [5]) en nogh een welck niet en kende van vaerre (aan den grond). Hebbe mijn fock opgegijt, en d'bramseylen ingenomen, en heeft d' Hr Admı *Gent* het geset en gepitiaert en aen mij een smaldeling van jeder van ons verdeelinge laaten toe comen.

Des s'middaghs op de pitsiaaringh hebbe het middaghmael bij de

---

[1]) *'t ankerspil;* dus anker gelicht.

[2]) Het brengen naar 't vaderland van dit veroverd schip, welks spiegelversiering nog in 't Rijksmuseum te Amsterdam wordt bewaard, was opgedragen aan den capitn *Jan van Brakel,* met last aan *van Ghent* om hem ter halver zee te begeleiden (Brandt).

[3]) Vgl. noot 5 op p. 206 hiervoor.

[4]) nl. *nog juist bijtijds.*

[5]) Dit schip was ten vorigen jare, door *Brunsveldt* zelf, op de Engelschen veroverd.

Hr. *van Gent* gehouden, en geresolveert ons achter gebleven aen d' grondt geraacte scheepen in te wachten door t' wassend waater, en hebben met desselwe weederom t' seyl gemaackt, en syn des savons met der sonnen ondergangh by d' vlagge gecomen, de wint noghal Z. W. ten Z. labber koelte.

Donderdagh den $\frac{30}{20}$. S'morgens in d'Honde wacht heeft d' Hr Admirael *van Gent*, d' blauwe vlaghe laaten waeijen en een schoot geschooten, hebbe desgelijken d' vlagge laaten waeijen en soo met malcandren t'seyl gemackt, d' windt Z. ten Oosten daarnaa stilder met een mistbanck, en de lucht weederom Z. W. ten Z. en hebben t' schip *d' Royaele Ciaerls*, en de *Gelders(e) ruijter* [1]) met haar convoej haar Cours genomen in Hollant / en ons Esquadre is geanckert, en naa vertreck van de mistbanck heeft de Hr Admirael *van Ghent* gepitsiaart en d' Smaldelinge van het Esquadre uitgegeven / de windt O. ten Z. en Z. Z. O.

Vrydagh den 21 ditto. [2]) Smorgens met het opgaen van de zon soo heeft de Hr. Admirael t' zeyn gedaen van seylen, dan wierde soo mistigh dat het moesten laaten leggen, en gedurde tot d' middagh eer het opklaerde, en soo ras op begon te claaren hebben voort het ancker opgelicht, en onder zeyl gegaen dan met de slappe coelte ende windt O. ten Z. en de vloedt hard inbrekende, soo dat het een maalstroom scheen te weesen want conden de scheepen niet nauwer noo(r)dt stuieren en genoodtsackt te setten, edogh principael t' schip *Hollandia* van Rotterdam raackten aen d' grondt gevoert by *Lourens Davidsen* [3]), en hadden *orfordenes* [4]) N.W. ten W. van ons / des savonts heeft d' Hr Admirael *van Gent* gepitiaart en is aen hem opgegeven de monture van t' schip, soo soldaaten en matroosen, en aen een jeder behandigt de randewoe, oock hebben verscheyden swaare schooten t'Zeewart gehoort.

Saterdagh de 22 ditto. De windt nogh labbre coelte van den

---

[1]) wellicht de vroegere naam van den nu heroverden „*Jonathan.*"

[2]) Oude stijl.

[3]) *van Konvent* (Brandt).

[4]) *Orford* beoosten *Ipswich*, op 52° 12′.

Z.O. ten O. / hebbent nogal houdend leggen op hoop dat het schip *groot Hollandia* moght door t' lossen met de vijer galioots geholpen worden met lichten en door t hoogh waater, des smorghens omtrent 7 uieren sagh dat weederom vlott waare, daar seer in verblijt waere, heeft d' Hr Adm̄. voort alles bijgeset om uit de wal te comen en de bancken van *Jermuiden* [1]) te passeeren, moei weeder, en quaem een *Pettemer* schuit aen boort van de Adm̄. om hier op de kust te kaapen.

Sondagh den 23 ditto. Des snachs in de hondewacht soo begon de windt te veranderen, met moej weer uit den Z.O. ten Z., hebben ons Coers geset noorden aen en N. ten O., des smorghens quaem ons Galliot *Krakelingh* bij mij en seijde dat het schip *d' Hollense Leeu* [2]) van Rotter̄. gevoert door capt. *Lourens Dauidts*, sonder schaade daarvan waare gecomen, hadde negen stucken van hem in gehadt, soo oock anderen.

Des voor middags heeft d' Hr Admirael *van Ghent* de geus van de besaens roede laaten waejen en een schoot geschooten, om predicatie, naa welcx oock naa toe gingh, en daar synde hebben na de predicatie het Heylige Avondtmael gecumuniceert, ben doen oock meede aengegaen dat mij soo vervrolijckte, dat veellicht niet weer sonder predicant sal in zee gaen / en onder de Godsdienst wierde t' Loodt geworpen en bevonden niet meer dan 5 vadem waater, Hebbent voort over staegh gesmeeten en Z [3]) W. om uit de wall te comen overgeloopen, tot uit de bancken quaemen, edogh gewent hebbende weederom / sijn weederom tegens de ravelingh aengecomen en daar over geloopen op 4½ vadem en gepasser(d) ofte over, hebben meer dan twintigh vaadem waater, en doen on(s) Cours weederom N. aengeseylt, Hebben de witte vlagge laaten waeijen en d' smaldelingh uitgegeven.

Maendagh den 24 ditto. Des smorghens het seste glas in de

---

[1]) *Yarmouth.*

[2]) nl. „*Groot Hollandia*" 't welk den Holl. Leeuw in den spiegel zal hebben gevoerd.

[3]) „*ten*" staat hier doorgehaald.

hondewacht liet den Hr Admirael de rood vlaghe waeijen, Hebben all de lappen bijgeset wat hadden, en ons Cours all noord aengeset, met een seer dockige lucht / stilletis / is een fluyt van *Laarwijck* [1]) in ons vloot gecomen en soo d' will hadde naa *Oostende* met noortse last geladen / is niettemin bij de Hr Lut Admr. gerelaxeert.

Des voormiddaghs heeft de Hr *van Ghent* het geusken van de Compangie laaten waeijen / sijn de Hr Vice admirael *de Li(e)ffde* [2]) en ick aen boort gegaen, heeft doen d' Hr admirael sijn secreete Comissie mij meede voorgelesen, om ons Curs recht toe en recht aen op *Hitlant* aen te setten en d' Haven van *bresont* in te loopen, en soo doendlijck onder Gods zeegen te veroveren en een cruijser te stuijeren naar *Feroo* [3]) om contschap te mooghen becomen van d' Oostjndise jachten *de Bock* en *de Geijt*, en is geheel stil geworden Hebbent laaten drijeven.

en voort is soo den geheelen dagh gebleven / weinigh gesicht en stilte, hebben tweemael ses Lijn want geschooten dan niet [4]) becomen.

Des s'nachs nogh geheel doot stil en drieven soo heen en weeder, en rontom, en waar geheel mistigh, conden de haanen wel hooren craeijen en hooren maar weynig sijen, Hoope dat het met de zon wat sal opclaren en gingen N. ten W. aan / s morghens tussen seven en achten hebben ons Curs verandert, en sijn uit de wall geloopen oost aen, dan daar quaem geen coelte, en naa dat het een weijnigh opgetrocken waere bevonden nogh al bij malcandren te driven, daar naa voort alweer soo mistigh dat malcandren niet sien conden, en dreven dan tegen den avont al weederom noorden aen, en waar onder nogh boven eenigh windt

en waar een *Zyerckseese* visser onder d' scheepen gecomen, maar is door de mist weederom wegh geraekt / Hebben t' want [5]) weederom te waater gehadt en niet gevañ:

---

1) *Lerwick* op de *Hit-* of *Shetlandsche* eilanden.

2) *Jan* of *Johan de Liefde* v/d Rott. Admt.

3) de *Faröer*.

4) nl. geen visch.

5) *het vischwant.*

Woensdagh den 26 Junij. Snaghs nogh geheel s(t)ill met neveligh weer en geen coelte / de lucht O. en O. ten Z. en O. Z. O. edogh en woeij niet deur en hadden 24 a 25 vadem waater / tegen den middagh claerden altemet wat op / dan weederom geheel mistigh soodat dickmael den trom moesten roeren, en d' Hr *van Ghent* gaff wegens t' zeijn te met een schoot, s'middaghs cregen 14 à 15 vadem waater, hebben ons Corre te werck gestelt en cregen twee schelvissen met een schol, daarnaa meerder, welck 1, 2 tot 23 duym groodt waeren en seer ongemeen dick, voorts rochen en scharren / (waar) onder een schaer van 14 duijm meede op de stock gemeeten groot / en begonde een wenigh de coelte en hielden ons coers al noorden aen en N. ten O. hebben van daegh beede dagh en danckdagh gehouden.

Donderdagh den 27 ditto. Jn de hondewacht waar de coelte wat gewackert en hadden oock claerder gesicht, en gingen greepstous (?) nogh als onsen cours nogh al N. ten O. en hadden weederom diep waeter.

Des s' middaghs hebben hooghte gehadt van 55 grā 33 minū, met een moeije koelte en sleght waater, ons kours N. en N. ten O. En is voorts soo met moeij weeder den geheelen dagh verbleuen, een vluijt van *der Veere* welck over twee daghen bij ons gecomen waere, en van meeningh om naa *Dronthem* te gaen heeft een streeck ofte twee sijn cours oostelyker geset, de windt en Curs alsvooren.

Vrijdaghs. Des s'morghens in de hondewacht 3 glaesen / worde geporret, als dat een zeijl in lij van ons sagen t' welck mij dochte oock te sijen en sette sijn Curs Noorden aen, en heeft d' Hr *van Ghent* d' blauwe wimpel laaten waeijen en de galiots gepreijt en geordonneert dat twee van de lichtste scheepen sijn lichter (dichter?) op hem affgehouden. Des s'middaghs hadden d' hooghte van 58 graden en 2 Minuten en lietent dien naarmiddag drijven om d' achterste scheepen in te wachten, jnsonderh(eit) welck naar de wal ofte in sight van t' Landt gehouden hadden, en liet den Heer Adml sijn vlagh boven in een zijoû [1]) waeijen, om

[1]) d. i. opgerold.

d' scheepen altemael welck buijten waaren, onder d' vlagge te comen.

Oock soo d' witte vlagge voor alle capiteijnen en een naader order van mist uitgegeven, benevens een order van aen geen eylanden ofte lant sonder order te landen, op lijffstraff.

Meede de Zeijn vlagge voor de Officieren te lande en van alle scheepen, soldaaten en Marijners, op dat wanneer t' zeijn gedaen wordet de selve naa landt te senden. — s' Avons hebben weederom seijl gemackt en ons koers al weederom N. en N. ten W. aengeset.

Saterdag den 29 ditto. De windt nogal als vooren met moeӯ coelte en seer goedt weeder, omtrent vroeghcost saagen landt en waeren ofte cregen *Hanglip* [1]) int gesichte / tegen de middgh warde door de Hr Admirael onder ons gepitiaert, oock soo waeren drie van de lichtste (schepen) welck uitgesonden waeren weederom onder de vlagh als Capt. *Vollenhooff* [2]) met t' schip d' *Agat(h)a* en Capt. *Lourens de Bruyn* met t' vergatt d' *Postlijon* en Capt. *Cornelis Smyent* met t' vergatt *de Starre* [3]) en *Vollenhove* zegt dat Capt. *Elant du Boijs*, [4]) voor *Winterduyn* met syn schip *Uitrecht* / van hem *Vollenhooff* waar affgesteken / seght oock bij twee Dansickers hem gerescontreert waaren, willende naar London met vlas, pyphout en potas, synde den 22n geweest, en den 23 ditto twee Oostendenaers een met zout en t' ander een kleyn dinckxe met ballast, wat Spaense wijn en leege bottelijes / en *Lourens d' Bruijn* seght (geweest te zijn) by een Sweeds schip genampt *Lants Croon*, op den 5 Meij genomen van de Engels Capers en op *Lijet* [5]) opgebracht, gecomen uit *Texel;* seght dat de Engelse veel capers aldaar hadden en oock sterck voeren en veel prijsen opbrachten, en segt oock onder anderen een rijcke Oostyndise vaerder met namen *Douwe Harckes* [6]) aldaar opgebracht hadden genampt *Fenenburgh.*

---

[1]) op de Z.O. kust van Hitlant (zie kaart v/d Sch. b/n C. Middaghten).

[2]) *Hendrick Vollenhove.*

[3]) Allen van de Amst. Admt.

[4]) Deze zeer verdienstelijke capitn diende ter Admlt van Rotterdam.

[5]) *Leith.*

[6]) Dezelfde capt. *Douwe Harcx,* die terwijl hij in Mei 1665 onder het smaldeel van *van Meeuwen* ter hoogte van het door de Engelschen bezette *Tanger*

Voorts is goedt gevonden by ons dat d' Hr Admirael een brijeff soude stuyeren aen d' Gouverneur van *Feero* [1]) en een aen d' Commandeur van d' Oostjndise scheepen soo die daar waaren ofte anders raport door het jacht t' welck de brieven daar soude brengen hier by *Hitlant* affwachten, midts hier eerst syende volgens ons order, wat hier soude con(n)en uitrechten in *Hitlant*, ofte soo t' vergatt onderweeghen de Engelse Esquadre van d' Hr Admirael *Smidt* ofte andere verneme / ons voor ten spoedighsen raport deeden. — S'na middaghs saagen twee scheepen voor uit naa ons toecomen, dan ons vernemende hebbent gewent en hebben naa d' uitscheeren gesett en meenden / gelyck den een deede, en is achter *Walsoeu* [2]) doorgeloopen, en d' ander wierde de pas affgesneden en deden hem strijken en laveeren nogh om met hem uit de scheeren te comen, en hebbent de onse vloot gewent Z. aen om haar jaagers met den prijs bij ons te crijgen, na welcx raport verlangen.

---

kruiste, den 20 of 21 dier maand, met zijn schip van 24 st. en 100 man, het Eng. fregat „*de Salamander*" ontmoette dat 28 st. voerde, bemand was met versch volk en 400 vaatjes buskruid en andere krijgsbehoeften naar Tanger zou brengen. Na een hevig gevecht van 4 à 5 uur verovert hij den Engelschman, doch deze raakt in brand, zoodat *D. H.* niet anders overhield als de vlag, den capiteyn en 50 Engelschen; de andere waren in 't gevecht gebleven (Swinnas Krackeelen 1665 p. 18). De Jonge II, p 55, 56, dit bericht niet volkomen nauwkeurig noemende, geeft daarvan deze voor *Douwe* niet minder eervolle lezing: „.... *ontdekt Harcx, wiens schip 24 stukken en 100 man voerde een Engelsch fregat van gelijke sterkte, de Salamander geheeten, hetwelk hij terstond volgt en na eene jagt van 36 uren onder het bereik van zijn geschut krijgt. Nu ontstaat er een kortstondig, doch hevig gevecht. Douwe klampt den Brit aan boord, entert hem en maakt zich na eenen bloedigen strijd van vijf kwartieruurs, meester van het schip, ongelukkig geraakt het weinige oogenblikken na de verovering in brand en wordt eene prooi der vlammen, zoodat hem van dezen rijken buit niets overschoot dan de vlag, de gevangenen en het bewustzijn van als een braaf held gevochten te hebben.*"

In 1673 bracht *Douwe Harcx* te Amsterdam drie Barbados- en Virgini. vaarders op (de Jonge II, p. 475). De Heer Eekhoff (Gesch. v. Fr., p. 471) hoewel misschien alleen op zijn naam afgaande, noemt hem een *Fries*.

[1]) de *Faröer*. [2]) 't eiland *Whalsay*.

Sondagh den 30. Jnde eerste wacht het sevende glas preijden wij een peuije welck seyde nogh voor vyer daagen geweest te hebben nogh in den Admirael van d' blauwe vlagge, welck op de Oostyndisvaarders cruijste, en dat all een gecregen hadden, en koelde moeij stijff. Jn de hondewacht hebbent weederom gewendt, Noordlyck over, en met de daghwacht, heeft d' Admirael weederom geschooten en laaten [1]) Z. Z. West met kleyn seyl om ons scheepen weederom by malcandren te crijgen en oock d' fluijt by ons te naaderen, en syn raport van hem te verstaen.

S'middaghs heeft d' Hr Admirael d' geus van de compañ. laaten waeijen, en aan boort comende, waar Capt. *Swart* [2]) aen boort met d' Luitnant van de Schotse Caaper, hadden de fluijt t' schip *de Rommelpott* omtrent de Kimme genomen, comende van *Langesont*, met Noortse last, ende wil naa *Nantes* en conden uit de Schotse caapers, nogh uit de Doggervisser waarvan oock twee aen boort waaren, en voor vijff dagen nogh in d' admirael *Smidt* van de blauwe vlagge aen boort geweest / geen recht gelegent(heyt) vant eylant becomen, anders als dat den Governeur *Sencklaer* daer met een regement van duysent coppen, en een fortificatie souden gemackt hebben, alwaar 40 [3]) stucken op souden leggen, is geresolveert jemant met een Zelup aen lant te sturen, welck daar geboortigh, tegenwoordigh in t' schip van d' Adml *Ghent* / [4]) en tot morghen sijn comps(t)e verwachten, en is geheel stil geworden.

den 1 Julij Maendagh. Des snaghs geheel stil en seer mistigh, t'welck smorghens continueere en tegens de middagh cregen een blinck / waaren t' landt naader dan te vooren met groote stilte, en weederom mistbanck optreckende / hebben temet een schoot met licht canon gedaen en d' trommel doen roeren, om malcander niet voor de bough te drieven.

---

[1]) vermoedelijk hier tusschen te voegen: „*drijven.*"

[2] Er waren in deze dagen 3 Capiteijnen *Swart*, doch volgens Brandt, bleven deze alle drie bij de hoofdvlag.

[3]) of 90, vgl. volgende pagina.

[4]) hier staat nog eens: „*te stuieren.*"

Des naamiddaghs is *Turck* [1]) met syn galioot weederom van landt gecomen, meede brengende twee *Hitten*, den een een old patroon van ouer de hondert jaaren, geheeten *Olert Smits* en een ander van omtrent 30 jaaren, verclaaren, als dat op het eylant in d' buys baeij een fort is gemaackt groot in t' begrip, en naa de zeecant met drij batterijen boven malcanderen, en dat het selve wel met 80 stucken canon waar versijen daar onder vijff swaare Metaalen, en dat den Governeur daarop / synde geheeten *Willem Sincklaer*, aldaar in t' fort hadde 370 soldaaten, en wel vijer hondert van de jnwoonders welck oock in dienst en met sijd en schietgeweer versijen, en wanneer teeken van onraad deeden alt' volck op de been moeste, en dan wel 3000 man sterck waaren, en verclaarden meede d' jonghste geheeten *Lourens Jacobsen*, sulcx warachtigh te weesen / oock dat de inwoonderen seer naar ons compste verlangden, dat de selve seer van de Engelse getravyleert wierden / welck persoon bij de Hr *van Gent* op t' schip is verbleeven [2]) uit vrees aen landt weederom comende, soude mooghen opgehangen worden, is d' oude Patroon met het gallioot weederom naa lant gebracht en door d' Hr Adml belast hem van wat delicaats te versyen, en is oock gedaen en met groot con(ten)tament naa lant gegaen. Citto is Capt. *Vollenhooff* gesonden naa *Fayril* [3]) met het gallioot *de Krakelingh* om nog te vernemen naa Capt. *du Bojs* met het schip *Utrecht*, welck den 23 Juny van *Follenhouff* was affgesteeken.

Jn de pitijaring is voorgedraaghen door d'Admirael *van Gent* ofte het niet noodigh en waer, om de genomen fluijt *de Rommelpot* bij ons te houden, welck wanneer alleen weghgesonden wierde, groot rysico liep van weederom genomen te worden, is goetgevonden bij den Vijce Adml. en mij, t'selve bij ons te houden en ten dienst vant Landt voor een brander te gebruycken en die eenighe deelen [4]) mochten van doen hebben in sijn schip / deselve daar uit

---

[1]) *Dirk Kornelisz Turck* schipper op 't galjoot „*de Jaager*" (vgl. Brandt p. 569 en ook 782 en 787) of *Jan Turck* die hierna voorkomt.

[2]) In 1674 komt een *Lourens Jacobsz.*, die zich later *Quast* noemde, als schipper voor op het galjoot „*Frisia*" der Vriesche Admt (Journ. Brunsv. 1674).

[3]) *Fair isle* een eiland ten Z. van *Hitlant*. [4]) nl. stukken hout van de lading.

te haalen, en deselve aldaar te doen aentekenen, ten profyte van dien het toegekent wordet, heeft mijn volck door mijn order gehaelt 90 deelen en 20 kleyne sparren.

En hebben de Hr Vyce Adm[l] en ick met advys van d' Hr Adm[l] de fleuyt *de Rommelpot* weesen viciteeren en bevonden een oude krack wellicht 17 à 18 jaaren geordeelt en seggen d'maets meede seer leck te weesen.

Hebben ons cours weederom N. O. aengeset met stil moej weer, de schipper van d' Vleuyt (is) *Frans Keimpesen* van *Vlyelant.*

den 2 July Dingsdagh. Des snachs moeij weeder en met kleyn seijl om t'schip *d' Agita*, met het gallioot *de Krakelingh* in te wachten en is t' gallioot s' morgens bij ons gecomen verclaart omtrent *Fayril* niemant vernomen te hebben.

Hebben ons kours gestelt N. O. aen en syn ons esquad[rs] door gedaen teeken uit malcanderen geseijlt, d' Adm[l] met de synne in 't midden, en *de Lijefde* aen stuurboort, en ick met mijn esquadre aen backboort, en belangende 't andtwoort van *Jan Turk* om den ouden *Hitt* weederom aen landt te brengen / seght dat soo ras hij wierde aen lant geset, en de bootie aen landt quaem de volckeren met meenight op strandt quamen van meninge om de boot te overvallen, en soo sijen conden tracteerden den ouden man seer qualick, soodat presumeerden / soo den andren [1]) bequam en hem wellicht souden ophangen / de curs N. O aen.

Woensdagh den 3 Julij. Des snaghs in de hondewacht 3 glaasen quamen mij porren, saagen twee scheepen bij ons onder de vloot comen, en liet de wimpel waeyen om ons gallioot *d' Krakelingh*, derwarts te senden, dan wierde bij den Hr Adm[l] doen oock gesien / sioude oock om galioots, sondt de galioot *Dirck Turck* daar naa toe, en liet doen de Adm[l] sijn geus van de compagnie wajen om de Vice Adm[l] en mij aen boort te hebben, en daar comende, verstont nogh twee scheepies van *Amsterdam* bij ons te weesen / willende het een naa *Jslant* en het ander naa *Ferro* / waarende den 27 passato uit *Texel* geseijlt, en verstonden door

---

[1]) nl. *Lourens Jacobsen.*

haar / sonderlingen nius [1]), alles groote vreughde in t' vaderlant over d' victore door Godt; op de revyer van Londen uitgereght.

Ondertussen stuierde den Hr Adm[l] syn sloep om den schipper te haalen uit de ander(e) comende scheepen, en aen boort gecomen sijnde, seijde te comen van *Galeppe*, geladen met olije en swavel, en waar de schipper genampt *Pyeter Lenertsen* van *Schiedam*, hadde de wil naa *Amsterdam*, het ander waar een *Hamburger* oorloghschip, meede comende uit *de Straat* en dat nogh ses andre scheepen bij haar hadden geweest, maar waren door mist van haar gerackt, en quaemen bij ons op 't N. van *Hitlant*, alwaar cruysten, en affwachten ons affgesonden(en) naa *Fero*, om te verstaen van d' Oostjndisvaarders / ondertussen is bij ons geresolveert om twee fergatten te stuieren naa *Doggershaven* [2]) met vier galliots om waater te haalen, en oock te sijen ofte daar geen Schotse Capers en waaren, Hebbe 25 coppen soldaten derwarts gesonden met d'faendrigh *Hettinga*, soo van d' Hr Admirael, vice Adm[l] en Graeff *Jan van Hoorn*, elck soo gemant. 's Middaghs de wint Z. Z. W. en ons curs geset N. N. W. en sijn snaamiddags den *Hamburger*, met het *Amsterdams* scheepie uit *de Straat* comende / haar reys vervordert.

Des savons hebben ons curs geset O. Z. O. met een labber koelte.

Donderdagh den 4 July. Des smorghens in de hondewacht 3 glaesen heeft het den Admirael gewendt, en ons curs weederom geloopen W. N. W. om alsoo t'noordeind van *Hitlant* op te loopen en ons volck welck aldaer om waater sijn aff te wachten die verhoope haast te sullen comen.

Desen dagh hebben voorts toegebracht met het noordeyndt van *Hitlant* omtrent *Doggershaven*, om de galioots weederom te becomen, met moeij weer.

Vrydagh 5 ditto. De windt nogh als boven en hielden de noordtkant van 't eylant *Olsto* [3]) off en aen / soo uit ofte omtrent het gesicht. Des savons quam naa t'schaften ons soldaaten welck drije

[1]) *nieuws.*

[2]) Op 't Noordend van *Hitlant*, zooals later blijkt.

[3]) *Unstö.*

daagen op de *Postilion* [1]) waaren geweest weederom aen boort, en hadden met het gallioot *de Krakelingh* voor ons gehaelt 19 varckens waater / edogh waaren eerst misleijt, van een *Schotse* Luitnant die welck bij ons becomen waer op de noortsvaerder *de Rommelpot*. Oock seggen dat in de ander haven waar naa dato gingen een *Hitse* kaaper soude gewaarschou(d) hebben, en hebben ons volck daar drije schaepen en een kalff becomen, schier niet weerdigh, om te kooken. En hebben een handelaertie [2]) meedegebrocht welck met d' *Hitse* caaper aldaar waer opgebracht, en waar d' caper een gallioot met 3 stuckjes, en 18 a 20 man; daar liepen ook 3 à 4 bootsgesellen welck van de genomen Oostjndisvaerder *Fenenburgh* verbleven waaren, en sijn twee derselve, op t' jacht d' *Brack* [3]) overgegaen.

Saterdagh 6 ditto. S'morghen met d' honde wacht hebben ons curs geset N. W. ten W. / hadden de windt Z. W. ten Z., end' Hr Admirael liep een streeck ofte twee leeger, soo deede d' Hr Vice Adm[l] *Jan de Lieffde* nogh leeger [4]), soodat een groot velt besloegen met seijlen om (te) sijen, ofte t' jacht *de Starre*, ofte de oostjndisjachten, ofte t' Engels esquadre d' admirael *Smidt* moghten gewaar worden, tegens den middagh begoste het hart te waeijen, en heeft al dien dagh alsoo gecontinueert, en hebben ons marseijls gereeft, en nogh al cruijsende gehouden, tegens den avont de wint nogh al aenhaalende hebben ons marsseijls meede moeten innemen en d' bonet van de fock, en soo bij d' wint met kleyn seijl gehouden.

den 7 Julij Sondagh. De geheele nacht nogh seer hardt gewaeijt en oock nogh geen beeterschap / en hadden de wint Z. W. ten W. en deeden ons cours als conden, om nogh aff te wachten t'jacht *de Starre* gesonden om advijs naa *Fero*.

Jnt avont schaften heeft d' Hr Adm[l] de witte vlagge laaten waeijen,

---

[1]) 't fregat van capt. *Lourens de Bruyn*.

[2]) een handelsscheepje.

[3]) dat van capt. *Jakob Philipszoon* der Amst. Adm[t]. vgl. Brandt, p. 566 en hierna op 7 Juli.

[4]) nl. met hunne eskaders of smaldeelen.

en onder een opper van het eylant om stilder water / om te onderstaan de gelegentz [1]) van der scheepen toestant van waater, en fictualye, van welck eenige seer sleght versijen waaren, en verstonden in de pitsiaaringh door Capt. *Jakob Philipsen* van de *Brack*, dat d' vyce admirael *de Lyeffde* sijn fockemast, en sijn boeghspriet over boort waaren, is geresolveert om voort, naar hem toe te zeijlen, alsoo (hij) wel 4 à 5 mijlen waater waer achter gebleven, en Capt. *Vollenhoof* voort met twee galioots te stuieren om voor de behoefstigste waater te haalen, en om (te) sijen hoe men het met het schip de *Ridderschap* [2]) zal aanleggen.

Maendagh den 8 ditto. S'morgens voor de daghwaght saagen het schip van de Hr Vyce Admirael sonder fock en boughspryet, alleen sijn schonferseijl [3]) met een ·staghseijl, is daar naa door *groot Hollandia* met een kabel gesleept om soo mogelijck onder t' landt of binnen te krieghen, en om t' best toe te stellen wat mogelijck (is). Ondertussen syn drije seijlen op ons affgecomen, en bij ons in de vloot, en ginck den capt. aen boort van de Hr Adml *van Ghent* soo ben ick met de zelup meede derwarts gegaen, om te hooren wat nius, en bevondt het te weesen een caper van *Vlissingen* geheeten *Bartel Brant* [4]) met twee prijsen bij hem, comende van d' *Westjndis*, en de *Caribes* eylanden, en van meenijghe naat Vaderlant te gaen, met welcx nogh een handelaer [5]) voor twee dagen bij ons gecomen, van desgelycken is [6]). En hebbe capt. *Brant* een brijeff medt gegeven, aen Sr *Croll* tot *Middelburgh*, om te bestellen aen Sr *Thomas Wiltschut* [7]), en dan voorts aen Haar Ed. Mo / wy

---

[1]) *gelegentheijt.*

[2]) 't Vice-Admiraalschip „*de Ridderschap van Hollandt.*"

[3]) het *schover-* of *groot zeil.*

[4]) vermoedelijk dezelfde die zich reeds in den 1en Eng. oorl. had onderscheiden (vgl. mr de Jonge I p. 444.)

[5]) een koopvaarder.

[6]) van dezelfde meening om naar 't vaderland te vertrekken.

[7]) Uit de opdracht aan *Wiltschut* om den brief te *Harlingen* aan het Admiraliteits Collegie (want dit wordt met „*Haar Ed. Mo*" bedoeld) te bezorgen, moet men wel opmaken dat ook deze te *Harlingen* woonde, doch uit die opdracht

doen vast ons beste om t' schip de *Ridderschap* / van *Rotterdam* / binnen een haven te crijgen. Op datum aen d' Luitnant van de Graeff *Jan van Hoorn* overgedaen vijer smal tonnen gort, en vijer ton ditto witte orten, met d' smal tonnen t' samenbedragende 86-″″ ses en tachentigh guldens effen.

Des smorgens sijn twee scheepies in de vloot gecomen van de Cust van *Guinea.*

den 9 July Dingsdagh. Des s'morgens vroegh is in de vloot gearriveert ons gewacht scheepien *d' Starre* van *Fero,* welck aldar den sesten deser s'morgens waar gearriveert, en den brieff aen den Commandeur over gegeven, en een derselver van complementen weederom outfangen en aen den Admirael gebracht, en dat dien avont weederom van daen waer getrocken, brenght tijdingh als de twee *Oostjndise* jachten, *den Bock* en *de Geijt* aldaar lagen en wel ses weeken aldaar waaren geweest, alsoo verstonde aen boort van

---

volgt tevens, dat zij, nl. *Brunsveldt* en *Wiltschut,* met elkander in eene of andere betrekking stonden. — En wanneer men dan in het Doopregister der *Hollandsche nederzetting* in *Brazilie* (1630—1654) vindt aangeteekend, dat: *Thomas Wiltschut,* den 1 Sept. *1647* en 31 Januari 1649, aldaar een kind liet doopen waarbij telkens o. a. *Hendrick Bruynsvelt* getuige was, (zie Alg. Ned. Fam. blad 1889, p. 1 en 25) dan lijdt het geen twijfel of wij hebben hier met dezelfde personen te doen wier vriendschappelijke betrekking dus reeds van voor 20 jaar dagteekende. — De vrouw van *Wiltschut* heette, volgens diezelfde aanteekeningen, *Aeltien Oudaens,* eene destijds te *Harlingen* en *Franeker* gevestigde familie. Behalve Secrets *Jacob Hamel,* behoorde bij de doop in *1649* ook nog tot de getuigen: „*Geertruyt Brunsvelt* inplaets van *Janneken Jans* die absent is." — In aanmerking genomen de in het Doopregister gevolgde regel om, bij onbekendheid van den geslachtsnaam der vrouw, haar dien van den man te geven, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de evengen. *Geertruyt,* de vrouw van *Brunsveldt* was, die, daar zij na *1650* niet meer in 't register voorkomt, mogelijk wel in *Brazilie* is overleden. *Brunsveldt* zelf stond als getuige nog bij de volgende doopplechtigheden:

1642: 25 Mei van *Johs,* kind van *Caspar Kock* en *Elsien Kocx. 1647:* 1 Sept. en *1649:* 31 Jan. zie boven. 3 Jan. *1649: Sara,* kind van Mr. *Jan Codde* en *Aeltien Lems. 1652:* 21 Juli van *Hendrick,* kind van *Hendrick Peters* en *Grietien van Beecks. 1652:* 2 Oct. van *Hermannus,* kind van *Hendrick van Ravensteyn* en *Hester van Ravensteyn.*

de Vice Adml waar den Adml *van Ghent* meede waer. En verstonde dat de twee scheepies gisteren ochten(d) gecomen, *Guineesvaerders* waeren, oock dat twee staate orloghscheepen cruijsten op de Oostindisvaerders tussen *Ferro* en *Hitlant* welcx tijdt, den 10 deser souden uit weesen; is darvarts een naa haar gesonden op te soecken, om haar onder de vloot te doen comen om de pericul van het *Engels* Esquadre van alleen niet te passeeren / dan haar by ons te houden, en soo gebreck souden mooghen hebben, haar te sustenteeren om den kleynen tijt volgens order nogh hier omtrent *Fero*, ofte aldaer, off te wachten, sijnde den 26 deser ofte tot den 6 augusty niue stijl.

En ondertussen alle mooghlijke vlijt toebrenghen om den Vice Adml sijn schip soo veel mogelyck seijlbaar te maaken, daar goede gelegentz [1]) toe waar / soo een weijnigh bestant van weer hadden, want souden veel door hem verswacken, en missen oock reedes t' schip *Uitreght.*

Woensdagh den 10 ditto. Alleenskens begost het weeder wederom te bedaren / hebben het nogh al cruisende by de N.O. hoeck van *Hitlant* gehouden om een galijoot t' welck nogh om water voor de behoeftige waere.

En is d' Hr Vice Adml weederom zeijlvaerdig geworden / heeft sijn groote stengh, tot een fockemast, en sijn voorstengh tot sijn groot marsceil(steng) en sijn groot Marseyl(steng) voor syn fock gebruickt en een stengetie weederom voor oock opgeset, en oock een boughsprietien gemackt en hem in alles weederom gereddert, de wint W. Z. W. met slappe koelte.

Ontrent de middagh is Capt. *Symen Fuckes* [2]) in den Heer gerust,

---

[1]) *gelegentheyt.*

[2]) Deze, *Brunsveldt's* vlagcapiteyn, was een *Harlinger*, die 't eerst in 1659, als schipper op een Friesch transport- of soldatenschip voorkomt, waarmede hij in dat jaar, de Nederl. hulpvloot onder *de Ruyter*, naar de *Oostzee* volgde. Hoe lang hij in *Denemarken* is gebleven wordt niet gemeld en ook verdere gegevens ontbreken mij om uit te maken of hij dezelfde is als de equipagiemeester van den koning van *Denemarken: Simon Fockes*, wiens dochter *Anna* (*Johanna*) in 't huwelijk trad met Jonkhr *Johan van Hardenbroek*, zeecapiteyn in *Deenschen*

hebbe hem een kist laaten maaken, en achterop doen setten om soo gelegenth. hadde hem aen *Faero* te begraven.

den $\frac{1}{21}$ July Donderdagh. Des s'morgens in de hondewacht heeft d' Hr Adml *van Gent* sijn geus van de besaensho(e)ck [1]) laaten waeijen t' welck syende hebbe t' selve gedaen, omdat elck sijn esquadre soude uit malcanderen haar separeeren, en stuyerde mij een acte met d' galliootsman *Jan Turck* met order om Capt. *Baarnt Hyddes de Vrijes* met Capt. *Cornelis Joosten Smijent* te louwert van mij (te laten cruijsen) [2]) en dat (zij) mij int gesicht (hadden) te houden en jedts vernemende by de vlagge bekent te maaken, edogh savons weederom onder sijn esquadre te comen. En hebben soo vrij uit melcandren geseijlt W. en W. te N. aen, met een moeije couelte uit den Z.O. en Z.O. ten Z. met sleght waatertien en wat mottreegen.

Des naa middaghs begoste het stijver te koelen soo dat mijn marsseyls reefden, en de windt aenhalende / hebben t' bonet weederom van de fock genomen, en de coelte wackerende / hebben eerst het voormarseijl, en daarnaa oock t' groot (zeil) moeten innemen. en begost met dicke mist en motregen, soodat het tegen

---

dienst. Den 10 Febr. 1680 maakten deze echtelieden voor nots. J. Wenning te Utrecht een mutuëel testament; den 17 Nov. 1685 lieten zij aldaar eene dochter *Cornelia Willemine* doopen en den 29 Nov. 1686 overleed de vrouw; alles volgens opgave die de Heer mr B. F. W. von Brücken Fock te Middelburg mij, uit de papieren van het geslacht *Hardenbroek* en het Kerkelijk Doopreg. te Utrecht, welwillend verstrekte.

De overeenkomst van naam, de aard der betrekking en het vertrek naar *Denemarken* in 1659, leveren m. i. een sterk vermoeden op, dat wij hier met denzelfden *Simon Fockes* (ook: *Foeckes*) te doen hebben.

Reeds in 1665, den 13 Maart van welk jaar hij ook met *Wytze Beyma*, op eene capiteynsnominatie voorkomt, vervulde onze vlagcapiteyn dezelfde betrekking op „*de Princes Albertine*" van 't Friesch Admiraliteytscollegie, welk schip destijds ook *Brunsveldts*, Schout b/n.-vlag voerde en hij zal derhalve hoogstwaarschijnlijk aan alle zeeslagen van den 2en Eng. oorlog hebben deelgenomen.

[1]) Bedoeld wordt zeker: *de nok.*

[2]) In de text staat „*te Cruyssen*", eenige woorden verder, achter „*te houden.*"

den avont hebben laten drijven, en soo de geheele nacht met t' schomverseijl en besaen.

Vrijdagh den $\frac{12}{22}$ *ditto.* Jn de hondewacht nogh al stijue coelte met mottreegen en hielent nogh alsoo drijvende W. en W. ten N. en W.N.W. en d' windt Z.W. / een streeck soo uit als in, met den mist hebben te met een schoot met canon gedaen / en begoste met schaften van vroeghcost de lucht wat te klaaren, saagen twee scheepen cruisende voor ons over steecken, dan met opclaaren sijn op ons affgecomen smorghens tussen acht en negen, en hebben ons groot marseijl weederom bijgemaekt, en creegen claer weer.

Op de middagh begonst het weederom sterck te koelen soo dat ons marszeijl weederom moesten inneemen en alleen met d' onderzeylen geseilt, en waar de windt gescherpt, soodat niet hooger dan N.W. conden behouden, en hadden de hooghte / tegen den avont wierdent wat bedaerder, dan de zee wat holl / heb de bonett aen d' fock laaten aenslaen, en ons groot marseijl t' halver stengh gesett, om weederom de louff van den Adml te crijgen / de windt van den Z. Westen.

de scheepen welck bij ons quamen waaren twee Staate orloghscheepen, welck hier gecruijst hadden op d' *Oostjndis vaerders*, en waaren Capt. *Middelant* [1]) en *Philips Alamonde* [2]).

Luitnant *Jan Jansen* [3]), inplaats van Capt. *Symen Fuckes* / (als) capt. ontdeckt [4]), met belijven van Haar Ed. Mog. / in presentie van alle scheeps offycieren.

den $\frac{13}{23}$ *Julij Saterdagh.* S'morgens twee glaasen in de honde-

---

[1]) *Pieter Middellandt* dienende ter Admt v. Amst. (zie over hem mr de Jonge II).

[2]) *Philips van Almonde*, later Lt Adml ter Admt v. d. Maze (zie over hem denzelfden schrijver).

[3]) Indien deze dezelfde *Jan Jansz* is, die in April 1662 met *Albert Pietersz de Boer* (vgl. Brandt), op eene capiteynsnominatie voorkwam, dan was hij evenals deze, een *Hindeloper*. — In 1672 voerde hij 't bevel op het *Harlinger* advysjacht „*de Hoope*" en in 1674 commandeerde hij, op den tocht van *C. Tromp* langs de Fransche kusten, weder onder *Brunsveldt*, de „*Oostergo.*" (journ. Br. 1674). Hij noemde zich destijds *de Jong* en men onderscheide hem dus wèl van den Advysjacht-bevelhebber en lateren capiteyn *Jan de Jong* v/d Amst. Admt.

[4]) „*Voorgestelt als capt. in plats van d'overleeden, voor al de officijren.*" (Kantteek.)

wacht heeft d' Hr Admirael / door het weer wat beeter waere / meer zeijl bijgemaekt, hebben d' onse oock beijde marseyls weederom bijgemackt en wint en curs alsvoren / naat schaften van de vroughcost hebben d' bramseyls van boven genomen en d' selve geberght, soo heeft d' Hr Adm[l] oock gedaen, en voorts oock d' andre scheepen / s'middaghs de hooghte van 62 graden en 14 minuten en nogh al ons Curs W. en W. ten N. / des namiddaghs, hebbent gewent alsoo een stuck weghs vooruit waeren te loeufwart, om ons Vice Adm[l] / welck qualick meer conden sijen in te wachten, sagen dat sijn fock weederom om laegh waare, aen welcx aparent wat ontstelt waare, en op sijn hooghte hebbent gesamentlijck laaten drijeuen / oock is de windt wat scharper geloopen. Hebbent soo met de voorseylen op de mast laaten drieven om weedrom by malcandren laaten comen. Savons met het ondergaen van de son vermoeden lant te sijen.

Sondagh den $^{14}/_{24}$ *July.* Jn de hondewacht 3 glaasen hebbent over d'ander bough gesmeeten, en geloopen Z. W. en Z. W. ten W. en de windt noordelijck met moeij weeder, sleght waater en moeije couelte, naar de middagh wierdent geheel stil soodat dreven, en cregen d' lucht uit de wal, en naat schaften soo vernamen een visser onder het hooghlandt, hebbe mijn Lu[t]. *Cromhout* daarop geset met eenige maets om daar na toe te roeijen, ondertussen soo heeft d' Hr Adm[l] t'zeyn vlaggetie laaten waeijen om de Vice Adm[l] en my aen boort te hebben en daar gecomen sijnde hebbe vernomen en verstaen, dat t' jacht *de Brack* en t' galjoot *Krakelingh* weederom van *Hittlant* bij ons waren, welck vandaar gebracht hebben, eenigh goedt, van welcx mij is toegevought twee smal tonnen bijer en een schaep met een gans, edogh t' goetie (was) seer soober, en weederom aen boort comende soo quam mijn ander Zelup met de visser man aen boort / ('t)waar een visser van *Jarmujd* [1]) en waaren daarop acht man en twee jongens, hadden van den eersten April uitgeweest en hadden onder *Ierlandt* leggen vissen, van welcx een partij in hadden, hebbe d' vissers aen boort

[1]) *Yarmouth.*

laaten comen en van mijn volck daar weederom opgesett en / om dat soo hardt niet conden zeijlen, hebben hem een lichte cabel, vastgemaackt, en gesleept, en doen ons best (gedaan) om weederom bij de vlagge te comen.

Van dagh hebbe d'copije van d' Hr Adm^{l} sijn instructie becomen.

den $\frac{15}{25}$ July Maendagh. Des s'morgens 3 glaasen in de hondewacht weederom naa landt aengewendt, alsoo van savons te vooren wat om de hooghte te crijgen, t'zeewaart geloopen om de scherpte des windts en hebben bij de windt geseijlt, N. W. aen, en vermeenen oock voor t'eylant *Mulso* [1]) te weesen, te loeuffwart van onze vloot. Voorts soo sijn wij met onse scheepen om de hooghte te becomen verscheyden gangen gedaen om soo door de stercke stroom bijnnen de Zuijderhaaven van *Mulso* te comen alwaar d' Hr Adm^{l} met d' Vice Adm^{l} met haar Esquadres binnen quamen / maar ick conde met het sleepen van d' prijs t' selve niet op laveeren, en daarom genootsaackt op deselve te laaten [2]) alleen syn best te doen, Hebben de geheele nacht gearbeijt om binnen te comen, en

Dingsdagh den $\frac{16}{26}$ Julij quaemen s'morgens omtrent 8 uieren ten ancker bij de Hr. Adm^{l}, en hebbe voort mijn Zelup uitgeset en hem bekent gemackt, der nemingh des prijses, ben smiddaghs bij hem ter tavel gebleven, en is doen namiddagh bij ons ons prijs gecomen, oock soo hadde de Hr Adm^{l} de Vooght [3]) aen boort te gaste. en waaren met hem sprekende om voor eenige behoeftige om te accordeeren van vleijs, botter, talck, en traen. En ben tegens den avont ontrent 6 uieren aen boort gecomen / hebbe myn Zelup met het gallioot *Krakelingh* naa lant gesonden om waater te haelen en daar d' stuierman *Fedde Douwes.*

(*Openlating in 't journaal.*)

---

[1]) Deze naam meen ik er althans uit te moeten lezen. Vrij zeker is echter bedoeld: *Nels-öe* (ook: *Nöls-öe* en *Nals-öe*) een der oostelijkste eilanden der *Far-öer* op 62° N. Br.

[2]) nl.: *aan hem over te laten.*

[3]) *van het eiland.*

Woensdagh den $\frac{17}{27}$ ditto. „Des smorghens hebbe geordonneert dat den Capt. *Symen Fuckes*, welck nu alreede soo langh doodt (is), en hier bequaem plaets op t' Kerckhoff soude begraven worden met nogh vijer ander(e) matroosen, soodat nu vijff gelyck begraven worden. en leyt op t eylant *Mulso*, in een dorp *Ostrey,* alvaar een Varheer staat, geheeten, Heer *Peeter Hilleson*, en d' Vooght heet *Severens Petersen.*

Jck hebbe met daar selus [1]) op de geraffenis geweest, en is met twee trompetten begraven, met d' vlagge over de kiste / oock hebbe geordonneert en gecommandeert een sergiant met neegen soldaaten, om op het geberght.... [2]) hooghstes te ontdecken, en in zee te sijen, ofte geen scheepen conden verneemen, soo oock bij de cruijssers wort gedaen by beurten / en d'andren doende met schoonmaaken en waater haelen en die te ranck sijn te ballasten, soo dat een jegelijck besigh is van sigh te versijen, oock soo hebbe suijeringh [3]) in meenighte daar laaten haelen, om t'volck haer te vervarsen, soo oock met vars vleijs.

den $\frac{18}{28}$ July Donderdagh. Des snaghs alsoot niet doncker nogh wordet [4]), hebbe het tweede gallioot met waater aen boort gecregen en gelost / sijnde al voort weederom uitgesonden. Hebbe met den dagh weeder 10 ander(e) soldaten gesonden om (de) andren aff te lossen om al soo continueel wacht te houden tot de uitkijck, t' sij om de *Oostjndise*, als om *Engelse* schepen / des smorgens weederom een dood(e) gehat.

en is oock ons prijs aen boort gecomen om wat aen ons over te haelen, en schoon te maaken, des namiddags so hebbe ons laeste waater aen boort becomen, oock soo hebbe tot de Faer Heers [5]) aan landt geweest, en ben door hem seer staadlyck onthaelt, creegh door een boer, bij hem comende tijdingh als dat Woensdagh / daaghs te vooren, om de noort 13 à 14 scheepen

[1]) Lees: *ick hebbe daar self meê.*

[2]) onleesbaar.

[3]) groente.

[4]) Door de hooge breedtegraad waarop men zich bevond.

[5]) *pfarrer* of predikant.

gesijen waeren, welck daar in stilte dreven, vermoeden vastelyck het selve de *Oostjndise* retur scheepen te weesen.

en des savonts mijn volck van lant haalen(de) welck de uitkijck op het geberghte hadden gehat, seggen hetzelve dat sij sooveel scheepen hadden gesien, t'welck oock van het volck van de admirael verclaert wierde.

Vrydagh den $\frac{19}{29}$ *Julij.* S'morghens in de hondewacht soo ras het begonde te lichten / hebben weederom 12 man na lant gesonden om te sijen ofte de scheepen nogh conden sijen, hebben omtrent 8 à 9 uieren gesiout [1]) om de Zelup, en aen boort gecomen seggen de scheepen alsnogh te sijen maar waaren vaerder van landt affgesackt door de stilte, oock heeft d' Hr. Lut. Adm[l] gepitiaert, en een jegelijck gewaerschout hem ten spoedighsten te versijen, aldaer aen lant in *Torreshaven* bij den coopman / alsoo met de eerste gelegenth, Gods weer en wint, toelaatende, om uit te loopen en ons bij haar te vervoegen t' sij wat scheepen het sijn, soo hebbe mijn stuirman *Arnt Jansen* gesonden aen d'*Domine* met een vereeringh, benevens 20 ducatons aen gelt, om daar voor te coopen, twee ossen en 20 schaepen, tot vervarsingh voor t volck, oock soo hebbe het volck, aen landt gehat om 2 à 3 manden suieringh te haalen, des naa-middaghs, heeft d'Hr. Adm[l] *van Gent* een schoot gedaen om de volcker te waerschouen, daar na nogh een schoot gedaen, heeft d' blauwe flagge laaten waeijen, t welck bij de Hr Vice Adm[l] en mij oock is gedaen, is daer naa mijn stuierman er op aen boort gecomen, dogh niet met gebrocht, maar seijde dat het selve nogh van den avont daar soude sijn, hebbe doen ons galioot voort aen boort gesjout, en hem citto met den stuierman weederom na lant gesonden, en syn met de scheepen onder seijl gegaen, doch door stilte gedreven met d' stroom.

den $\frac{20}{30}$ *July Saterdagh.* Door stilte en contrastroom hebbent ancker moeten laaten vallen, en is d' Hr Adm[l] (en de) Vice Adm[l]. met eenighe andre scheepen buiten geraackt, in 't laest van de hondewacht hebbe het ancker weederom doen lichten / doch weijnigh

[1]) met de vlag, als sein aan de sloep.

coelte maar arbeijden met d' stroom, en sijn met driven en laveren soo conden, en de couelte uijt den Zuyden wat doorcoelende / geraacten meede buijten, en namen ons coers naa onse scheepen welck in t'gesight hadden, soo oock de verwachte scheepen en seijlden O. ten N. en O. N. O. met moeij weer en sleght[1]) waeter. en in ons arbey(d)en soo quaem de Farr Heer aen boort met wel 70 schaapen, om aen d' andre scheepen nogh te beroeijen met d'joll en haar aen boort te brengen, en t' galioot *Krakelingh* comp(t) volghen met 20 schaepen en twee ossen voor mijn volck te schaften, tegen den avont hebben het gewent en geseijlt Z. W. ten Z. en W. Z. W. en ons zeijl gemindert / Hebben de gecomen scheepen wat buijten ons vloot gehouden, en sijn geweest vijer Zeeuse capiteynen met namen Comm̄ *Abraham Quirynsen*, t' schip *Zelandia*, Capt. *Boudewijn Ceuvelaer*, d' *Vissers Harder*, Capt. *Salomon Lesage*, *de Prins te paert*, en Capt. *Rokus Bastaert* / *de Zeeridder*.

Sondagh den $\frac{21}{31}$ *July*. Des s'morghens de curs en windt alsvooren, en begond met het vroeghschaften te mot reegenen met een dijsige lucht soodat niet geheel verde uijt malcandren seijlden, op den middagh weeder het weer beeter en heeft d' Hr Admirael gepitiaert, en een niuw smaldelingh gemaackt, en mij toegevought twee gecomen capiteynen uit *de Caribus*, en de *wilde cust* te weeten Capt. *Salomon Lesagie* en Capt. *Rocqus Bastart*, en verclaart den Commandeur *Abraham Quirinsen*, als dat aldaar vijer prijsen verbrant hadde, en hebben hier elleff met haer, onder ons vloot gebracht, rijkelick gelaeden. Js voorts bij ons geresolveert t' eylant *Mulso*, off en aen te cruyssen in gesicht, en wat noordwarts en zuijdwarts met moeij weeder, anders malkander altijt in t' gesicht holden, seght oock Capt. *Lourens de Bruijn*, welck een prisie genomen heeft dat de schipper van d' prijns[2]) verclaert d' Admirael *Smit* by westen het eylant van *Feero* met 15 scheepen soude cruijsen en sijn eenige scheepen binnengeloopen om waater te haelen welck souden gebreck hebben.

---

[1]) effen.

[2]) „*pryns*" of „*prins*" noemde men een prijs gemaakt schip.

$\frac{1\ August}{22\ July}$ *Maendagh.* Vroegh morghens, als de voorleeden naght moeij weeder, en met een labbre coelte uit den Noorden / waaren d' scheepen vrij moeij uit malcanderen gespreijt in ordre / en seijlden met fock en marseijls, en besaen ons cours Z.W. ten W. en W. Z. W. geheel moeij weer. Des namiddaghs wat meerder coulte en tegen de avont weederom overgeleijdt, en soo aff en aen gehouden van t' Zuijden naa t' Noorden, t' landt in gesichte.

Dingsdaghs den $\frac{2}{23}$ *July.* Des smorgens de windt uit den noorden met mott reegen en topseijls coelte, omtrent middagh cregen drije scheepen in t' gesight onder t' landt, tussen *Lutteldymen* [1]), en d' zuijdhoeck van *Fero*, en wat naa middagh hebben allenskens omdat een van ons jachten wat vooruit haar eerst ontdeckende van *Engelse* te sijn liet sijn rood vlagh waeijen waarop jacht doen gemackt wijerde, sij dat sijende gaff de voorste een schoot met groff canon, en smeet het overstaagh, de ander twee deeden oock elck een schoot en wendent oock, en verminderden haar zeijl, tot deselve ons beeter conden sijen, en doen haar doght naar genoegh te weesen settent bij alles wat (goed) doen conden, en wij haar na in t' jaegen, dan hebben ons ontleijdt, naa dat haar omtrent acht uieren gejaaght hadden en begost doncker te worden en de Adm̄. met jaagen dee ophouden, en hebbent weederom noordwart overgeloopen, met diesigh weeder, en liet d' Adm^{l} een geus van achteren waeij(en) en aen boort comende resolverde des morgens weeder naa d' westhoeck te loopen.

Woensdagh den $\frac{3}{24}$ *Julij.* Des smorghens met den dagh waaren d' scheepen doort jaagen en d' donckerheyt des naghs seer verre uit malcander / heeft d' Hr Adm^{l} met zeijn weederom bij malcander geroepen, en d' geus van d' besaens roede laaten waeijen / soo oock gedaen hebbe, om elck de sijnne onder sijn esquad^{r} te doen zeijlen / en wierde het seer mistigh, en seijlden W. en W. ten Z. / de windt noordlijck. Gisteren is Capt. *Rocqus Bastert* aen boort geweest, en hem acte van de smaldelinge gegeven, soo oock een voor Capt. *Lasagie* / alsoo sij beyde onder mij gerangeert waerens, is tegen de

[1]) *Klein* of *Lille-Dimen*, een der *Faröer*, tusschen *Sandöe* en *Suderöe*.

middagh met de mist gecontinueert en geheel stil geworden, naa middagh ist weederom opgeclaart en geheel in stilte gedreeven, omtrent *Luttel Diemen.* en is Capt. *d' Vries* en Capt. *Cristiaen Jbels* [1]) aen boort gecomen om een praetie.

den $\frac{4\ \text{Augus.}}{25\ \text{July}}$ *Donderdagh.* De geheele nacht in stilte gedreeven, als oock nogh tot de middagh en in [2]) weeten waer d' wint wil van daen comen, en hebben ons volck tegenwoordigh 20 lammer(en) op t' vuijer om te schaften, naa middaghs is weederom een luchtie gecomen uit den N.W. en hebben al soo veel conden gecruijst tot weederom voor by *Mulso* te comen, des namiddaghs heeft d' Hr Admirael het geusie doen waeyen en is d' instructie weederom nagesijen, alsoo den tijdt hier den 6 toecomende geëxpireert is, om te considere(re)n wat voorder te doen stondt, alsoo veel van ons scheepen te eijnde van victualye sijn, en dat men tot den sevenden hier soude verblijeven ofte Godt Almagtigh gelijefde dat de *Oost jndise* retourscheepen nogh bij ons moghten comen.

Vrijdagh den $\frac{5\ \text{Augs.}}{26\ \text{July}}$. Snaghs al weederom met stilte en goed weeder / dan in de dagwacht mistigh, dogh omtrent vroeghcost begonde het weederom op te claeren, met slappe coelte en d' lucht westelijck, sackten al soo naar d' noordthoeck van *Ferro* maar mackten weynih schott, alsoo de gaeten omtrent het lant seer trocken, conden darom weijnigh vertijeren; [3]) weynigh daar naa trock den mist weederom seer sterck, en geheel stil, soo dat ons volck aen het plompen tegen, en vingen veel cabbliau oock heijlbott, dit duierde den geheelen dagh soo dat tegens den avont weederom eenige scheepen saagen / dan ('t) duierde, seer kleynen tijdt, en all weederom met mist betrocken, en stilte en (de lucht) geheel geel.

Saterdag den $\frac{27\ \text{July}}{6\ \text{August}}$ Des snaghs nogh al geheel stil sonder gesicht, en scheen de weerelt nauwer te weesen [4]), en lieten al te met den trommel roeren, en anderen oock, en te met een schoott,

[1]) Capt. *Barend Hiddes de Vries* en *Christiaen Ebelsz. Uma.*

[2]) Lees: *niet.*

[3]] *vorderen.*

[4]) Deze spreekwijze is in Friesland nog heden ten dage in gebruik, bij mist.

voort vroegh schaften quaem ons voor d' bough voorbij drieven, t' Vluytschip *de Springer*, bij *Jan Jsbrans* van *Huijsduynen* gevoert, aen welcx (ik) meede reeder ben, en ons door de *Engelse* voor den orlogh ontnomen, ofte in haer haven aengehouden, en nu door de *Seeuse* oorloghschepen op de kust weederom becomen, naa d' schaftingh van de vroughcost begond het weederom wat op te klaeren, al stil / en stevenden Z.O. / geheel geel, en heeft d' Hr Adml het geusken laaten waeijen en aen boort gecomen met d' Heer Vice Adml / voorts vonde daar den Comm̃. *Abram Crijnse* [1]), wierde voorgedragen terwijl den tijt uit waar, en d' Hr Adml seijde van dagelijcx clachten van eenige welck ten eijnde van Victualye (waren) en d' twee cruysende fergats om de Zuyd van *Fero* benevens een galyoot om de Noord in te wachten / die haar order waer Zuyderzon haar weederom naa de floot te begeven, alsdan na gehouden discursen en rijp overleg ons curs te setten tussen *Noorweegen* en *Fero* mids [2]) faerwaeters en drij scheepies vooruit naa *Berghen* [3]) te stuieren om te vernemen, naa de *Oostjnds* vaerders, als andre Co(o)p(vaar)dij scheepen, om naat Vaderlant te confoijeren alsoo niet gevoughlijckers conden ten dienst vant Landt / volghe(n)s gegeven ordres / uitrechten en is snamiddaghs geheel claer weer geworden / is den comm̃ van *de Rommelpott* / gemackt tot een brander / om sijn acte bij mij gecomen, om op ons esquā. te passen ten dienst van den Lande, Hebben oock de uitgesonden fergats met het galioot, ons vloot weederom sijen naadren / de coelte slapies, uit den S.W. en lietent tot haarder bijcomste met de vloot drijeven.

Hebbe den galjootsman *Krakelingh* een oxhooft bijer overgeset om naa gedaene reijs te betaalen. Cost 5 guldens / dit synde het tweede, en 50 ℔ broat.

Sondagh den $\frac{28\ July}{7\ Augusty}$. Des snaghs hebbent met kleijn zeijl laaten loopen totdat smorgens met den dagh *de bisschop* [4]) N. N. O. van ons

---

[1]) *Quirynsse.*

[2]) midden in 't ....

[3]) in *Noorwegen.*

[4]) Een rots of zeer klein onbewoond eiland, het N.Oste van de *Far-öer.*

hadden, en hebbet doen ons curs gestelt O. en O. ten Z. oock O. Z. O. / en seylden de drije fergats vooruit, met jacht en volghden (wij) met de prijsen en gros / sooveel seijlen conden op t' *Lyet van Bergen* [1]) aen, de wint van den W. Z. Westen / Is den geheelen dagh geheel schoon weerder geweest en maackten de prijsen soo veel zeijl als conden, met sleght waater, oock hadde d' Hr Admirael drije vergaten vooruit gesonden wat seijlen conden, om ontdeckinghe / en verspreijden haar / cou(r)s houdende dat malcandren moij in sicht conden houden, soo oock de vloot, dat heeft soo den geheelen dagh gecontinueert. al moeij weer en sleght waater.

Maendagh den $\frac{29\ July}{8\ August}$. Den geheelen nacht al continuatie van moeij weer en smorghens met den dagh / Godt danck alsoo nogh durend / de wint van den W. Z. W. En gingen ons cours nogh al aen O. Z. O. met sleght water, en d'genomen prijsen deden soo veel zeijl als conden om al in order bij malcandren te houden, gelijck oock geschieden, des morghens heeft d' Hr Admirael twee galyoots naa de vooruitgesondene Fergats gesonden, om haar te adverteeren, met haar te loopen in *Hittlant* en verstaen, ofte ons een(e) galioot *Jan Turck* soude daar ingebracht weesen, dat vresen genomen te weesen, voor *Fero*, en is desen dagh al met moeij weer gepasseert, met een dockige lucht.

Des namiddaghs quam Capt. *Vercammen* [2]), van d' Hr Adm^l^ aen boort om twee of drije tonnen gort, en mijn bottelyer geroepen hebbende, seijde dat tot het laeste van Augusto, twee ton conden missen. — Hebbe aen d' Hr Adm^l^ twee ton gort laaten toecomen [3]). Tegen den avont sagen van bouen twee seijlen in lij, vooruit, waarop Capt. *Baernt de Vrijes*, de Capt. van *de Starre* en d(i)e van de *Beschermer* [4]), jacht op maackten, totdat deselve ons

[1]) Volgens de kaart van Schout bij nacht *Middaghten*, vóór de baai, waaraan *Stavanger* ligt. [2]) Vermoedelijk *van Ghent's* vlagcapiteyn.

[3]) volgens de kantteekening, tegen den kostenden prijs van 21—10—0.

[4]) „*de Bescherming*" gevoerd door capt. *Thomas Tobias* v/d Amst. Adm^t^, welk schip 13 Juni te voren, wel tot 's Lands vloot behoorde en niet voorkomt onder de 28 Juni d. a. v. bij de hoofdvlag gebleven schepen, zoodat het in verband met 't bovenstaande, deel moet hebben uitgemaakt van *v. Ghent's* eskader (vgl. Brandt p. 566 en 580/81).

uit het gesicht quamen, en verlangen naa haer weedervaeren.

Dingshdagh den $\frac{30\ July}{9\ August}$. Js de geheele nacht deselve cours van O. Z. O. en d' selve windt soo gepasseert, Z. W. Z. en Z. Z. W. met sleght waeter, en soo veel als de Zeeuse prisen met all haer zeijlen conden volghen, en waer int begin van den daghwacht, een mistigh luchtje / omtrent den middagh ist geheel styl geworden, en hebben de jaagers haar weederom gespoeijt om bij de vloot te comen, is des naamiddaghs Capt. *de Vryes* voornoempt bij d' Hr Adm^{l} raport weesen doen, soo oock bij mij en verclart als dat het waaren twee *groenlantsvaerders*, t'huys horend tot *St. Bastiaen* [1]), en hadde den een 16 en d' ander 20 vissen / seijden wel hondert *Hollanders* daar geweest te hebben en oock wel hadden gevangen.

Woensdagh den $\frac{31\ July}{10\ August}$. De naght al meest stilties en met den morghenstondt moeij weer en wat meerder coulte, en een glas ofte twee daar naa begond het te mott reegenen / en liepen Z. O. aen bij de wint en wachten te met d' genomen *Westjndise* vaerders, tegen den middagh was de wint Z. W. ten W. en seylden [2]) doen O. Z O. en Z. O. ten O. In de naamiddagh ons oude cours O. Z. O. aan met moeye coelte hetwelcke soo is gecontinueert / dan in de hondewacht begond het wat stilder te worden.

Donderdagh den $\frac{1}{11}$ *Augusti.* In tweede glas van de daghwacht liet de stuerman mij waerschouwen als dat lant saaghen en begond moej te lichten, ('t) waer leegh landt, en oock dat het conden sijen branden [3]) dedent wenden, alsoo andren oock voor ons sulcx gewaar wordende, wenden, een weijnigh daarnaa soo liet d' Hr Adm^{l} een schoot doen, soodat het de andre scheepen alle wenden, en vernomen te weesen het eylant *Haerle*, benoorden *Jelte fouert* [4]), van *Bergen.* Hebbent van de wal overgesmeeten te weeten west aen, dan t'galioot *Krakelingh*, waer voor d' fiourt en creegh daar

---

[1]) In eene kantteekening genoemd: „twee byscaise groenlantsvaerders die „naar St Bastiaen gingen."

[2]) „*Selylen*" staat er. [3]) de branding zien staan.

[4]) *Gielte-fiord* vóór *Bergen.*

een *Noorts* (*e*) joll daar drije man in waeren, waarvan hij een aen boort kreegh, en roeijden d'andre weeder wegh, vermoeden d' onse *Engelse* te weesen, maekte touw los en lieten de man in t galioot, welck hem meende bij de Hr Adm[1] te brenghen, dan een van de vooruitgeloopen scheepen, Capt. *Ceuevelaer* preijde den galioot en nam deselve man over, van meenigh om door hem segur [1]) binnen te loopen, en vernemen ofte van de *Oostjndis* vaerders, ofte andre scheepen *Hollanders* daar souden mooghen weesen en deselve in passant te doen meede comen / dan wiert ondertussen seer mistigh, en oock geheel still en deeden altemet een schoot van myn licht canon, soo deeden oock andre, dan met trommelen / op de middagh begost het droogh weeder te worden / dan conden gelijck wel geen sicht becomen en bleeff al mistigh. In dese stilte bebben ons groot(e) stagh wat aengeset, omdat de mast teveel over hingh, en oock om beeter zeijlagie, te mooghen hebben, voorts hebben met den avondt nogh een weynigh sichts becomen en vernamen d' Adm[1] en vice ad[1] weinigh te louffwart van ons en nogh veel andre scheepen soo veel zien conden, en hebben t'voort met den doncker onderhouden, met te met een schoot met canon te schieten. en eenighe welck in lij van ons waeren ons sijende mackten weer zeijl om bij ons te comen.

Vrijdagh den $\frac{2}{12}$ *August.* Des snaghs te met wat coelder met mott reegen / hebben met begin van de hondewacht d'fock laten vallen, en wellight verleijdt van de scheepen welck haar best deden om op te seijlen om bij de Adm[1] te comen / de wint Z. W. ten Z. en Z. Z. W. en liepen ons cours west, met den dagh [2]) en wat claerte soo vernamen geen meer dan Capt. *de Vries* met (naar ik) meene *Campen* [3]) en twee vleuijten, liet een schoot schieten en creegh geen antwoort, soodat resolveerden om te wenden [4])

---

[1]) *Secuur?* [2]) De laatste drie woorden staan er tweemaal.

[3]) of *Camph.* In 1672 komt een brander-commandeur *Jan v. Kampen*, wellicht wordt deze bedoeld, zoo niet, dan heeft men hier zeker aan den schipper van een der vele koopvaarders te denken.

[4]) „'s naghs in de hondewacht door (de schuld van) Sturman *Fedde* / van d' scheepen gerackt." Kantteek.).

niet t'wiefflende ofte waaren te voorlyck geseijlt en leyden over Z. O. ten O. en Z. Z. O.

Omtrent negen uieren creegen weederom wat gesicht en vernaem by ons t' schip *Stavoren* [1]), en *Steeden* [2]), en in lij van ons *Cristiaen Ebels* [3]) met drie fluijt scheepen, hebben doen weederom gewent en W. Z. W. aen geloopen om ons Adm^l^ weederom op te soecken / seylden met fock, en marseijls wat geset, en besaen en cruijszeijl.

Des namiddaghs quamen *Christiaen Ibels* uit d' lij, bij ons en saaghen nog twee seylen / hieldent daarna toe / vermoeden dat het meede affgedwaelde door mist waeren, en naderende lijeten (zij) de prince vlagge van achteren waeijen / deden t' selve en waeren daer bij de twee galioots, die met malcañ van *Hittlant* gecomen waeren [4]), en hadden daer niet vernomen, en quamen aen boort Capt. *Lasagie*, *Jacob Philipsen* en toe te monde [5]) en Capt. *Maes* [6]) en vervristen haar wat van den reegen, hebbe t' voort gewendt.

Saterdagh den $\frac{13}{3}$ *Augusty.* s' Naghs waar t' weer vrij wat verandert, en coelde het te met snaghs, soodat het waeter wat grover wiert / dan waer tegen den dagh claer weer, en in t' laest van de hondewacht, soo sagen in de kimmen zeijlen, hebbe laaten wenden, edogh eerst een wimpel laaten wajen om een galioot, en quam *Dirck Turck* [7]) welck daar naa toe stierde, en liet de geus waejen en een schoot schieten / en wenden doen gesamentlijck, wij waren nu twaalff sterck / en quamen d' selve oock tegens ons

---

[1]) Den 13 Juni '67 bevond zich bij 's Lands vloot het Amst. schip „*Staveren*" Capt. *Ysbrandt de Vries*, dien men, na de afscheiding van *v. Ghents* eskader niet meer bij de hoofdvlag aantreft, zoodat ook daardoor bevestigd wordt dat het tot *v. Ghents* eskader zal hebben behoord (vgl. Brandt).

[2]) Capt. *Barend Hiddes de Vries*.

[3]) met de „*Vreedewoldt.*"

[4]) Zie 29 Juli/8 Aug. hiervoor.

[5]) lees: *tout le monde*.

[6]) Dezen weet ik niet terecht te brengen.

[7]) Hier blijkt duidelijk, dat er twee galjootschippers bij 't eskader waren, die *Turck* heetten; de een *Dirck Kornelisz.* en de andere *Jan*. Immers de laatste was op dezen dag nog niet van de *Faröer* teruggekeerd; vgl. de volgende bladz.

aen, en ('t) was onse Adml met d' scheepen, en naaderende liet het lichter affloopen naar landt op O. N. O. aen / gelyck t' selve oock ten deel reeds saghen. — en omtrent 7 uiren ben weederom by de vloot gecomen, soo heeft d' Hr Adml het geusken van de compangie laaten waeijen waarop (ik) benevens d' Hr Vice Adml sijn aen boort gecomen met de Com̄. *Abram Crynsen* en hadde de Heer Adml een *Schellinger* [1]) galioot uit *Hollant* van Haar Hoog Mo gecregen welck [2]) gelesen wierden, en raporteerden van twee victualye scheepen welck naa ons waaren affgesonden, om aen *Fero* nogh te verblijven tot den laesten Novemb. om op de *Oostjndise* scheepen te wachten, edogh vreesen de selve niet te becomen, soo heeft d' Hr Adr̄. de witte vlagge doen waeijen om d' Capts gesamentlijck aen boort te hebben / en haar elck apart serieus affgevraght elck particulijer, hoe een jegelijck met de victualie stonde, en souden de meest(e) — dan in sijn hart — verclaerden tot het eynde van deese maent te con(n)en uithouden, maer dan van alles versteecken, dan verscheijden conden soo langh niet houden, en soude anderen welck wat ruimer soude mooghen hebben deselve bijsetten, om soo langh mooghlijck aff te wachten soo op de *Oostjndis* scheepen ofte op de victualye scheepen, en niemant vernemende op te driuen naar de *Maas* en *Texel* / oock verstaen dat *Jan Turck* weederom aen *Fero* soude weesen gecomen naa ons vertreck, en waar het *Schellinger* galioot den $\frac{28}{7}$ wanneer wij van de Noorthoeck van *Fero* sijn t' seijl gegaen, oock aldaer gearriveert, en hadde ons niet vernomen, maar ons voor *Bergen* hier cruijssende gevonden, om dat wachten naa Capt. *Ceuvelar* die binnen gesonden is, om dan te resolveren wat souden aenstellen en liepen nu Z. ten O. aen, de wint west, met moej weêr dogh t' waater wat boll.

Sondagh den $\frac{4}{14}$ *Augustj.* Stilleties met moeij weeder, js des morghens Graff *Jan van Hoorn* aen boort gecomen, om te mooghen erlanghen twee stucken bijer, hebbe hem desselus twee doen toecomen, monteerende sestien gul(den) en ses stuyvers / Js oock

[1]) nl.: *Terschellinger.*

[2]) de brieven, die hij medegebracht had.

meede aen boort gecomen den Commandeur op den brander *d'Rommelpott*, *Hendrick Roseus* met een lijstie, als een halff sack gort, een witte orden [1]) 80 ℔ hard broodt / een stuck bijer, 30 ℔ spek, 20 ℔ vleijs monteerende de somma 32—5—0 ten laste van Capt. *Swart* [2]), oock aen boort gecomen Capt. *Ouwensteijn* [3]) meede wat behoeftighs, en is den geheelen dag moej weeder geweest.

Maendagh den $\frac{5}{15}$ *Augustj.* Des morghens vroegh, quamen 5 scheepen in de vloot en bevonden te weesen *Hamburghers* welck den vierden van *Hamburgh* waren gegaen, van meninge om naa *Muscovien* te zeijlen, quaem om wat nius te hooren aen den Admirael, soo oock d' Vice Admirael en Com̄. *Quirinsen*, wierde geresolveert, om het gecomen galioot van d' Hr *Bewinthebbers* der *Oostjndise Compie* te senden ten spoedighsten naa *Hijtlant* om te vernemen naa d' victualyscheepen, ofte d' *Oostjndise* retourscheepen, en ons weederom bij te comen lans de kimmen en niet vindende naar t' Patria / een ander galioot voort te stuieren naa onder *Berghen* en vernemen naa Capt. *Keuelael*, met het galyoot van *Krakelingh*, en dat wij het souden laaten dryven tot Z. Wester son, en waer de windt volhandigh uit den O. Z. O. en dreven Z.W. en hem becomende voort ons kurs morghen te setten met kleijn zeijl langs de kimmen naa *Texel.*

Mett het driuen geraackten geheel in lij, met stiue coelte en tegen den avont quaem het galioot weederom / dat onder (t) lant gesturt waere, om naa t' galjoot *Krakelingh* te vernemen, dan weet van sijn bericht niet, daar wierde een canonschoot gedaen / dan conde niet verneemen wie hetselve deede, wij vernamen geen teken aen den Adml ofte Vice Adml welck een stuck vooruit waeren, dan vermoeden hooger op te louwaert / dan conden niet vernemen en gingen al de selve cours.

Dingsdaghs den $\frac{1}{6}$ *Augustj.* Jnt vierde glas in de hondewacht hebben ons marseils bijgemackt — welck daghs al gereeft waren —

---

[1]) *orten* = erwten.

[2]) die „*de Rommelpott*" had prijs gemaakt.

[3]) Ook dezen capiteyn weet ik niet terecht te brengen.

omdat de Adm^l^ en Vice Adm^l^ soo verde vooruit waren, en met den dagh sagen haer achteruit, en ter deegh claerder wordende, voor de vroeghcost / hebbent over staegh gesmeeten, om weeder aen backboort van d' adm^l^ te weesen, en haar boven gecomen sijnde / weederom met haar geseilt, de wint als gisteren O. Z. O. en gingen west aen, soo oock W. ten Z. alsoock W. ten N. en waar het weer wat beeter, is oock voorts de geheele dagh de kurs soo gecontinū. en te met wat koelder altemet wat slapper.

s'middaghs namen hooghte soo veel conden en bevonden 60 graaden. de sieckte vermeerderde int schip.

Woensdagh den $\frac{17}{7}$ *Augusti.* De windt nogh uit den O. Z. O. en is te nacht te met wat stilder geweest, en in de morghen stont met wat reegen, en wierde daernaa geheel s(t)il / mackten ons reewen weederom uit de marseijlen, is voorts den geheelen dagh moej weer geweest en seijlden Z. Z. W. aen. — Des naamiddagh quaem Capt. *Cristiaen Jbels* aen boort met d' Luitt. *Ebijng* [1]), en bleven savons bij mij ter tafel. — claaghde van broot gebreck te hebben.

Donderdagh den $\frac{18}{8}$ *Augusti.* s Nacht begondts de windt N.O. ten N. met sleght waater, en reeghen, en zeijlden met moeje koelte Z. ten O. aen, deeden oock all(e) haar beste om voort te geraken, maar conden niet veer sijen om des regens wille; omtrent Z. Os(t)er son liep de wint meest N. met wat mottreegen, en liet d' Hr Admir de geus van de besaen waejen om d' esquadres op haar rangh te seijlen, soo wij oock deden. Des naa middaghs is de wint vrij wat gewesteliject, en seijlden Z. ten W. oock om wat meer allenskens bij de vlagge te gieren, om tegens den avont wat naader bij den anderen te weesen.

Vrydagh den $\frac{19}{9}$ *Augustj.* Jn t' begin van de hondewacht ist seer stilleties geweest, soo oock voort d' nacht over, met geheel moej weer, liet het overvallen om het loodt te werpen en bevonden 5 à 56 vadem smagh grondt, des morghens geheel schoon weeder en de lucht uit den westen, en begonden met den dagh ons schip van binnen wat te schraapen om een teertie over te smeeren,

[1]) vrij zeker: *Ebbing.*

soudent geheel van buijten oock soo doen soo (wij) teer hadden; want t'selve sulcx wel van doen waare; om de middagh begond het weeder te veranderen met een betrocken lucht en stiue coelte uit den N. N. O. met reegen, en trocken de scheepen tegen de avont wat weederom bij malcander, met wachten en in de eerste wacht begost het geheel stijff te coelen / dan hadden bij daegh ons marseyls laaten reeven.

Saterdagh den $\frac{20}{10}$ *Augū.* De windt begonde ge(heel) hart te coulen soo dat met kleijn zeijl, van onder moesten zeylen en liep de wint geheel Noord, en settent Z. en Z. ten Oosten en met den dagh waaren de scheepen al vrij wat verstrooijt / smeetent op de windt, om malcanderen wat in te wachten, lietent loodt vallen, en bevonden 40 à 41 vadem nogh slibberigh grondt, en bett (d. i. verder) op den dagh begond het weederom stilder te worden en schockte meerder met de zee dan vañ coelte voortgangh. S'middags begonde het weederom wat te coulen, en quamen twee fluijten, met prince vlaggen bij de Hr Adm^{l} / hadden doen de wint Z.O. ten Z. en conden seijlen Z. W. ten Z. en waar t' waater wat sleghter geworden, met een betrocken lucht met wat reegen, des naa middaghs, liet d' Hr Adm^{l} het geusken waeijen, dan conden hem niet beseijlen voor (dat hij) d' fock op de mast braste, begonde het kakigh te waeijen, met seer swaaren regen, en met de zelup uit setten, en roeijden aen boort, maackte mij bekent dat het twee victualie scheepen waaren, en haar inlading naagesijen, en over d' vloot van Staet gereduceert / conde ons maar drie daagen verstrecken, soodat evenwel genootsaackt waaren om ons curs naa het Vaderlant te setten, en verstonde dat de galioot *Krakelingh* weederom van *Berghen* bij ons waer gecoomen, gelijck vernam, dat aen d' Hr Adm^{l} wat kerssen en roosen, door de Hr Governeur, sijn dochters vereert waeren, van welcx mij oock jedts vereerde en cumuniceerde mij den brijeff, met welck (hij) besyg waer om aen Haar Ho. Mo. aff te stuieren, soo ick hem niet en conde beletten [1]), en ick oock trachte een lettertie gereet

[1]) nl. indien de Adm^{l} er niets tegen had dat hij dit bij hem aan boord deed.

te maaken, en met het selve galjoot *Dirck Turck* van *Texel*, aen my Heeren Haar Ed. Mo. meede te schrieven, gelijck oock citto hebbe gedaen, met bekent makingh aen de Heer Ontfanger [1]), de lijste van overleedenen, tot dato : tegen den avont hebbent over de ander bough laten vallen, en conden Z.West en Z.W. ten Z. seylen.

Sondagh den $\frac{21}{11}$ *Augusti.* Des snaghs variabel weer / te met stilte en dan reegen, met den dagh begonde de coulte weederom wat te wackeren, dan stampte seer, van d' oneffen weegen der tegenwinden, welck ons nu door veranderingh begegenden, en seijlden nu Z.W. ten Z. en de windt N.W. Hebben t' volck al vroegh, t' scheep langs den overloop doen leggen [2]) en d' serringh scheeren op de regelingh, t' welck gisteren belast hadde, alsoo vertrou aparentie sal weesen om rencontre op dese custe en cours sullen vernemen, soo omtrent 10 uieren heeft Capt. *Cristiaen Jbels* een weijnigh in lij vooruit, de roode vlagh laaten waeijen en deselve 3 mael opgeheesen, en (heb) mijn volck boven gesonden, vernamen 4 vaertuigen, presumeerden het een een galioot, dat wellicht soude weesen, dat met brijven affgesonden waere, en hebbe al by geset wat goedt doen conde, en liepen ons cours Z. ten W. alsoo de wint noordelijckte, en alsoo t' waater wat holl aen schoot soo ben niet aen boort gegaen, dat (lees: dan) sagh bij ons comende dat het zeeven waeren, en met haar zelup aen d' Hr Adml weesende, hebbent niet langh gemackt maar haar cours voortgeset, met een eerschoot en weederom bij d' Hr Adml beantwoort, en hadden 96 vadem waater.

Maendagh $\frac{22}{12}$. Des smorghens vroegh met sonnenopgangh soo smeet d' Hr Adml bij en liet de witte vlagh waeijen, en quamen de scheepen te met by malcanderen en hadden 14 vadem waater, soo waar ick de Hr Adml eerst aen boort, seijde mij de scheepen van gisteren geweest te sijn Capt. *Dirck Joppen Kijla*, welck de andre drije scheepen soude confoijeren op de hooghte van *Fero*, was een Com̃. met twee scheepies te gaen naa *Zernan* op de wilde cust,

[1]) der *Vriesche Admiraliteyt*, destijds: *Saecke van Idsinga.*

[2]) om spoedig bij de hand te zijn.

aldaar door Commā *Crijnsen* bemant gelaeten, om dat voort vast te maaken, en d' pitsiaringh waer, om ons affscheijt van malcā. te neemen, en is d' Hr Vyce Adm^l de *Lijefte* order gegeven, om met d' Maese scheepen voor d' *Maes* en js Com̃ *Crinsen* met sijn scheepen, benevens sijn prisen een stuck in Comp̄. met haer, en wij met de Adm^l en Graff *Jan van Hoorn* na *Texel*, en ons curs te setten Z. ten O. t' welck aen boort comende hebben gedaen, dan eer weederom aen boort quaem, soo hadde weederom — schoon twee dien nacht gestorven waren — nogh gestoruen [1]), soodat het Godt beetert beklaglijck is, tegen den middagh begonst de wint seer te scherpen soo dat niet hooger dan Z.O. jaa te met niet hooger dan O. Z. O. (konden zeilen), dogh tegen den avont borst de wint met een regenbuij soodat weederom Z.O. conden hackelen, liet mijn marseijls reeven, en in nemen en seijlden te nacht met onderzeijlen, en ruimden de wint weederom allenskens, en hadden 27 vadem waater.

Dinghsdagh den $\frac{23}{13}$ *Augus.* Met het opgaen van den dagh soo liepen al ons scheepen gelijck d' meeste nacht [2]) Z. en Z. ten O. aen en lieten, soo ras de adm^l sijn voor merseijl los mackte, ons groot marseijl bijsetten, omdat het onse dan beeter bij de wint wilde. Conden ons affgescheid(en) broeders nogh sijen met het rysen van de Zon.

Om d' vroeghcost worpen t' loodt 28 vadem waater en begost de lucht seer te betrecken, met reegen, tegen de middagh t' loodt weederom geworpen en 25 vaem bevonden en seijlden nogh Z. ten O Z. Z. O. / tegen den avont, t' loodt geworpen hebbende bevonden 15 vadem en op den avont weederom 16 vadem, en wierde geheel stil, en verdreven seer met d' vloed: soo dat het ancker in de gront smeeten, hebbe myn Lut. [3]) affgedepeseert met het prijsien, welck last gaeff, t' *Vlije* inteloopen, om de cortheyt, en eerder tot *Harlingen* te con(n)en weesen.

---

[1]) nog meer dooden. [2]) 't grootste gedeelte van den nacht.

[3]) Luitenant. Volgens kantt.: „de Lut met d' visprijs opgesonden en brijven aen d' Raad met d' lyst van syecken en dooden."

$\frac{24}{14}$ *Augusti Woensdagh.*. Des snachs in de hondewacht het vijerde glas deed de Hr Adml twee schooten en liet ick een doen en hij drije, en ick twee lantaerns, voort de andre schepen elck een, en wierden ons anckers gelicht, hadden de lucht oostelijck, dogh slapies, dan begost allens wackerder te worden, uit den N.O. en setten ons cours Z. aen, dan met den dagh sagen Capt. *Baernt de Vrijes* sloup aen boort van den Adml, roeijen en met een naa boven loopende vernamen landt, en dat het Westendt van *Vlijelant* soodat wat westelijcker aenhielden, en begonde seer harde stortreegens te vallen, met een moeje topseyls coelte.

met den dagh saaghen (de schepen van) *d' Maase* weederom met de *Zeeuse* die ons ten deel volghden / maer lantkenning becomende / settent hooger of te westelyker aen, alwaar sij met d' N O. coelte goeden gangh mackten / s' na middaghs hebben wij t' geset op 14 vadem, om d' contrary windt / alsoo geheel noorden liep — tegen den avondt de windt al aenhalende hebben (t' ankertouw) wat bott geviert, en d' stengen geschooten [1])

Donderdagh den $\frac{25}{15}$ *Augustj.* Deese geheele nacht heeft het stijff gecouelt uit den Noorden, en N. N. W. buyigh met reeghen en geheel donckre lucht, des smorghens al continueerende.

een weijnigh voort vroegh schaften is mijn groote Zelup met een stort zee van de zijde weghgenomen met al d' rymen zeyl en treyl, en waar geen kans om deselve weederom te becomen, hebbe voort aen d' quartyrmeester belast om d' kleyne Zelup te doen gereet maaken ofte deselve van doen moghte hebben, dat alle ogenblick met een weynigh bedaringh can geschieden,

omtrent Z. W.zon sagen te met onder de zon ses a seven scheepen aff comen sacken, het een waar een vice Admirael welck een stuck van ons buitenste scheepen sette [2]), en soo van de galioots man *Luitjen* verstonde, soo waarent *Conning Deense* oorloghscheepen, andere sagh nogh driven, dan alwas seer buijigh weer met reegen, en holl waater — en lieten meede ons vlaggen van achter waeijen,

---

[1]) gestreken = neergelaten.

[2]) ten anker kwam.

doch naderden niet dat men haar kennen conden, vertrou dat het meede ten ancker hebben gesmeeten.

$\frac{26}{16}$ *Augusti Vrijdagh.* De geheele nacht nogh al met reegen en wint en te met, met seer swaare stortingen van zeeën, de windt nogh N. N. W. en is soo alvoort, tot des naamiddaghs liep de wint wat westelijcker jaa geheel west, en quamen drije *Deense* scheepen, welck haar cours naa de wal setteden, oock heeft d' Hr Adm^{l}. een van ons galjoots naa binnen gesonden, dan en weete niet warom, dan presumeere, om licentie met den eersten goeden wint te moghen binnen comen, alsoo de scheepen t' meerendeel ten ende van victualye sijn, en dusdoende niet moglijck in zee soo te victualieeren.

Saturdagh den $\frac{27}{17}$ Augustj. Jn de hondewacht waar de wint al weer op sijn oude kleedingh N. en N. W.te, souden anders / hadde het weer affgenomen, en de wint favorabel / met verloff binnen geloopen (zijn), alsoo de sickte nogh niet en sesceerde, hadde / sint dat maendagh aen boort van d' Hr. Adm̄. geweest ben / weer vijff dooden, en nogh in de veertigh syecken, jaa is heden nogh een gestorven, het heeft van daegh ofte dese voormiddagh geheel sterck geregent, en is de windt all met buijen seer verheft en all weer ut den Noorden / ditto hebben ons volck de leedige vaeten weederom voll zout waater geslaagen, om het schip wat stiver te hebben, t' eerste glas in de wacht effen gepaseert geschiede een droevigh ongevall van een *Jan Klomp* van *Enckhuysen*, welcx door rasernij uit sijn koeij stilleties gecomen waer, in welcx well besorght was soo men meende, en is boven gecomen, sonder het jmant merckte en sprongh loss drivend over boort, dan by geluck dat de Cock aen boort stond bij de vallreep, maekte gewach en met moeijte hem weederom met een haack in sijn kleederen fateden / haelden hem weederom aen boort / sij rollden hem op een fatt, vonden weynigh beweging / maar deeden hem in de combuijs brengen en hem wat heete wijn ingegeven hebbende, is allenskens becomen, dan gaff geen spraeck van hem, hebben hem daarnaa weederom in syn koeij gebrocht, en verhoop dat weederom sal bijcomen, — en wierde wat sti(l)der dan het op den dagh gewest waere.

den $\frac{28}{8}$ *Augusty Sondagh.* Dese nacht is tamelick weer geweest, alleen dat seer stercke stroomen gingen, en de wint nogh al N. Verhoopen dat haast bequaem weer (worde) en order sullen bekomen om binnen te comen en daar d'ordres te verstaen / want het schip moet binnen om des volckx ongelegenth: wille / cort naa middagh is Capt. *Christiaen Jbels* met sijn Zelup aen boort gecomen, claaghde seer van gebreck dat het alles met hem t' laeste uitgegeven waer / dan hadde nogh drije sack witte orten, en soliciterde om wat broot, conde sulcx niet ontseggen, dan hadde t'selve aen d' Hr Adm_l *van Gent* toegeseijt, dat myn woort aen geen twee conde houden, soo is hij gevaren, aen d' Hr *van Ghent* syn boort gevaeren en van hem een brijefken gehaelt, dat het geene hem toegeseijt / aen Cap *Crystiaen Jbels* soude laaten volghen / soo hebbe hem / weeder aen mijn boort comende, sijn leedige sacken met broot gevult, sijnde 524 ℔ en is daarmeed naa syn boort gevaeren. Tegens den avont saagen 3 galioots van binnen comen, dan conden ons niet bij comen door dat de wint weederom aenhaelde en 't waater seer boll (stond).

Maendagh den $\frac{29}{19}$ *Augustj.* Den geheelen nacht nogh al met een stijve betogen lucht nogh all uit den Noorden opgeblaesen en met den dagh soo wackerde het weederom, en waer een galyoot des morghens bij d' Hr. Admrael welck sijn zelup daer aen creegh, dan conde mij niet beseijlen / en coelde vrij stijff dat de stroom niet conde doot seijlen, maar zeijlend all affsackte. Daar js oock *Krakelingh* weederom hier gecomen en hebbe geen goedt nogh schrivens becomen daar in verwondert ben / dan coelt dagelicx hard, wat tijdingh de Hr Admilael sal becomen hebben verlanght mij welck soo was can bij comen verhoop te verstaen [1]), en hem oock mijn ongelegenth. bekent maaken, dat mijn siecken diende(n) uit het schip quit te weesen, ofte het dan wat wilde beeteren. [2])

---

[1]) Bedoeld wordt: als ik bij hem kan komen, hoop ik 't te vernemen.

[2]) In het origineel staat meermalen de eene of andere gebeurtenis, daarnevens in margine, met enkele woorden aangeduid. Alleen voor zoover die kantteekeningen tot opheldering kunnen dienen, is er hiervóór melding van gemaakt.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLVII, blz. 335.

1646. III Jan. Arnolda v̄ Aller, we wij. Gillis Pauwaert.

XIII Jan. Pierina v̄ der Lingen, huysvr. v̄ Cornelis v̄ Beeck.

XXI Jan. de weled. *Joā Ruysch*, dr̄ v̄ den weled. Hr̄ Mr̄ Peter Ruysch, in sijn leven raet ords in den weled. hove v̄ Utr̄.

XXII Jan. den manh̄ gestr̄ Hr̄ Antonis v̄ Diemen, gouverneur en capn v̄ wegens de geoctroyeerde Oostindische compe der Vereenigde Nederlanden; gestorven op 't casteel Batavia.

XXIII Jan. Willemtge Petersz v̄ Snellenberch, laest we v̄ den Hr Dirck v̄ Leeuwen, in sijn leven oudt-raedt der stadt Utr̄.

XXIV Jan. de weled. Joff. Maria v̄ Wassenaer, dr̄ v̄ den weled. gestr̄ Hr̄ Andries v̄ Wassenaer, rr.

XXVIII Jan. Antonis van Euwijck.

Eod. d. Gerardus Soest, jongman, zn̄ v̄ Dirck Soest.

XXIX Jan. Joff. Gisberta v̄ Brienen, dr v̄ za. Gisbertus v̄ Brienen.

II Febr. Aertgen Gijsberts v̄ Overmeer, huysvr. v̄ Dirck Soest.

III Febr. den weled. gestr̄ Hr *Antonis v̄ Aeswijn*, hr v̄ Braekel, Stercken-borch etc., comparerende in 't lidt der HH. ed. en ridderschappe ter vergadering v̄ de HH. staten 's lants v̄ Utr̄; is de oom van den domheer Merode.

V Febr. Gerarda de With, huysvr. v̄ Henrick Muinekens.

IX Febr. d' weled. erentrijcke Joffr. *Elisabeth Pijck*, huysvr. v den weled. manh Jor Johan Engelsbee, capn v̄ een compe infanterij ten dienste der staten-generael; gestorven te Cuylenborch.

VIII [*sic*] Febr. Juffr. Willemina v̄ Leeuwen, dr v̄ za. Mr̄ Gerrit v̄ Leeuwen, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

IX Febr. Hillegunda v̄ Eyckelenbeeck, huysvr. v̄ Abraham v̄ Rijn.

X Febr. Adriana v̄ Goch, huysvr. v̄ Mr̄ Johan Baxcamp, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

XIV Febr. Johan Schade, soontge v̄ den ed. Hr Mr̄ Arnoudt Schade, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

XVIII Febr. den e. Antonis van Daell.

XIX Febr. Jor Frederick Monier.

XXIV Febr. Joā Pels, we wijl. den ed. Johan Lucas v̄ Franckendael.

XXV Febr. d' Hr Servaes Carpentier, Mede Dor endt v̄ den hogen en secreten raedt in Brasill; gestorven op Recyff.

IV Mart. 't soontge Eylherdus Symonder.

VI Mart. Petronella v̄ Cuylenborch, we v̄ za. Johan van Loenen.

1646. XII Mart. Joost v̄ der Nijpoort, zn̄ v̄ den e. Hr Willem v̄ der Nijpoort, deken v̄ St Marie.

XIX Mart. Adriana v̄ Nellesteyn, dr v̄ den e. Hr̄ Henrick v̄ Nellesteyn, domhr t' Utr̄.

Eod. d. Henricus Keidwaert.

XXIV Mart. den weled. Hr *Gijsbert v̄ Rijsenborch*, oudt-maerschalck v̄ Eemlant.

XXX Mart. 't kint v̄ Johan de Goyer, sects̄ v̄ den Leckendijck benedensdams.

VI Apr. 't kint v̄ Jor Nicolaes den Otter.

XI Apr. Joffr. Geertruyt v̄ Bijlert.

XIII Apr. den e. Gulielmus Kelck; gestorven te Conincxbergen.

XIV Apr. 't kint v̄ den Hr̄ profr Ravensberch.

XV Apr. Antonia Zael v̄ Vyanen, we v̄ za. den e. Jacob Coock, out-borger.

Eod. d. Cornelia v̄ Es, huysvr. v̄ Isack v̄ Erckel.

XVIII Apr. Steven Jansz. v̄ Soestdijck.

XIX Apr. den hofmr̄ v̄ de prins v̄ Polen.

II Maj. Johan Schut v̄ Waldeck; gestorven t' Dantsick.

XII Maj. Juffr. Maria Gellie, we v̄ wij. Hr̄ Johan Seggaert, in sijn leven van wegens de provintie v̄ Zelant raedt ter admiraliteyt t' Amsterdam.

XXII Maii het dochterke v̄ de Hr̄ Johan Vivien.

XXV Maji Adrianus Blommert, zn v̄ de e. Abraham Blommert, jongman; gestorven te Conincxbergen.

XXVI Maji het dochterke v̄ de e. Hr Mr̄ Cornelis de Beer, der Rechten Dor en substituut secretaris v̄ 't gerecht der stadt Utr̄.

XXVIII Maji 't dochterke v̄ den Hr̄ Johan Vivien.

VIII Jun. de weled. Joffr. Christina v̄ Deur, *douagiere v̄ den ed. Jor Philips Botter v̄ Snellenberch*, hr v̄ Maersenbroeck, Cruyningen et Reyerscop.

X Jun. Mr Seger ter Steghe, advt vóór den ed. hove provinciael v̄ Utr̄.

XI Jun. Joffr. Joā Toll, dr̄ v̄ Mr̄ Willem Toll.

XVI Jun. de weled. geb̄ Hr̄ *Jor Frederick v̄ Zuylen v̄ Nijevelt*, in sijn leven hr v̄ 's-Heeraertsbergen, Berckwoude, den Achterbroeck, Crayesteyn, Den Engh, comparerende en praesiderende raedt ter vergadering v̄ de HH. edelen eñ ridderschappen 's lants v̄ Utr̄.

XVII Jun. Maria de Ridder, we v̄ den e. *Willem v̄. Oostrum.*

III Jul. Gijsbert v̄ Velpen; gestorven te Werckhoven.

VII Jul. Joēs van Santen, zn̄ v̄ Mr̄ François v̄ Santen, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

IX Jul. Juffr. Mechtelt, huysvr. v̄ den Hr̄ majoor; gestorven aen de Groenekan.

XIII Jul. 't kint v̄ Mr̄ Abraham de Goyer, canonick t' Oudemunster

XXV Jul. de weled. Joffr. *Gerarda v̄ Wanroy Wttenham*, huysvr v̄ den weled. Jor Arent v̄ de Poll; gestorven te Wamel.

1646. v Aug. Abraham Jansz. v̄ Dinteren.

viii Aug. de weled. Joffr. *Maria Agatha van Alkemade*, huysvr. v̄ den weled. Jo^r Dirck Ferdinand v̄ Groenesteyn; gestorven op 't huys te Berkenrode.

xi Aug. den weled. Jo^r *Adriaen Ploos v̄ Amstel*, out-president der stadt 's-Hertogenbosch; vader v̄ den domh^r Ploos.

xv Aug. den e. Willem Jacobsz. v. Coesvelt.

xviii Aug. *'t kint v̄ den weled. Hr̄ v̄ Reynesteyn*, schout der stadt Utr̄.

xix Aug. Mechtelt v̄ Boekhoven, huysvr. v̄ Johan v̄ Houten, Proc^r vóór 't gerecht v̄ Utr̄.

Eod. d. Maria Willemsz v̄ Bemmel, w^e v̄ zal. Cornelis v̄ Portengen.

xx Aug. Geertruyt Jansz v̄ Vianen, w^e v̄ za. Dirck Adriaensz. Vereem.

ii Sept. Maria de Ridder, huysvr. v̄ Zeger v̄ Achtevelt, proc^r 's hoofs v̄ Utr̄.

xi Sept. Cornelis Ponsen van de Cuyll.

xiv Sept. de weled. Joncfr. Geertruyt v̄ Duvenvoirde, w^e v̄ wij. den weled. Jo^r Jacob v̄ Tienen, in sijn leven m^rknaep v̄ Holl. en Westfr.; gestorven te Alckmaer.

xviii Sept. de weled. Joffr. *Judith v̄ Zuylen v̄ Nijevelt*; was moey v̄ den domhr̄ Nijevelt.

xix Sept. d' Heer Lubbertus v̄ Schroyesteyn.

xxv Sept. 't soontie v̄ den ed. Heer Johan Vivien.

Eod. d. den e. Pieter Reinegom.

xxvi Sept. Jo^r François v̄ Wede.

xxviii Sept. Johan Knijff.

Eod. d. 't soontie v̄ den ed. H^r Johan v̄ Schade, domheer.

vii Oct. Joffr. Maria Mode, w^e v̄ wij. den H^r overste Antonis Monier, in zijn leven gnāell van d' artellerie v̄ den hertoch v̄ Saxen.

viii Oct. 't kint v̄ Jo^r François v̄ Benhem.

ix Oct. d' weled. Vr. *Jacoba v̄ Reede*, in haer leven vr. v̄ Heerjansdam, huysvr. van den weled. gestr. Hr̄ Jo^r Gijsbert v̄ Hardenbroeck, h^r v̄ Heerjansdam, maerschalck v̄ 't Nederquartier 's lants v̄ Utr̄; is de d^r v̄ den domdeken.

x Oct. Willem v̄ Houwert, schout v̄ 't capittel v̄ St Pieter t' Utr̄.

Eod. d. Egberta v̄ Roswey.

xxii Oct. 't soontie van den raetsh^r Booth.

xxx Oct. Herman v̄ Leeuwen, jongm̄., z̄n v̄ Hr̄ Didrick v̄ Leeuwen, in sijn leven oudt-raet der stadt Utr̄.

xxxi Oct. Dillina v̄ Mierlo, w^e v̄ Jan Willemsz. v̄ Baerle.

v Nov. de H^r Jōēs Manart, canon̄ ten dom t' Utr̄.

xii Nov. 't dochtertie v̄ Mr Arnold Mathisius, adv^t 's hoofs v̄ Utr̄.

xiii Nov. 't soontie v̄ de H^r Pieter v̄ Blancheteste.

xx Nov. Florentius Luntus, student.

1646. xxi Nov. 't kint v̄ de Hr̄ en Mr̄ Antonis Pelt, Medicinœ Doctor.

xxiii Nov. de weled. Joffr. Elisabet Peternell v̄ Beuchem, dr v̄ den weled. Jor Antonis v̄ Buehem [*sic*].

xxvi Nov. 't soontie v̄ den weled. Jor Sebastiaen Groot gn̄t Pharffelder hr̄ v̄ Posketen, Libenon.

i Dec. Geertruyt de Reuver, dochtertie v̄ den e. Arent de Reuver, rentm̄r v̄ St Servaes.

iii Dec. de weled. Jor Everhard v̄ Dueren.

iii Dec. Everhard, [*sic*] *v̄* Lobbrecht Brouwer.

Eod. d. 't kint v̄ Harbert v̄ Houwert, sets v̄ Ste Pieter.

ix Dec. Clara de Block, dr v̄ za. Sixtus de Block, in sijn leven capiteyn en ingenieur ten dienste v̄ de geünieerde provinciën.

xiii Dec. Willem de Ridder Sebastiaenszoon.

xv Dec. 't soontie v̄ de Hr Cornelis v Dueverden, canonik ten dom.

xxi Dec. Maria v̄ Sompeecken, we v̄ Frans Gerritsz. Wttenbogaert, out-cameraer en raedt deser stadt Utr̄.; is de moey v̄ den heer Dueverden.

xxii Dec. Joffr. Jōa van der Meer.

xxvi Dec. Joffr. Maria v̄ Honthorst, we v̄ Aert v̄ Lamsvelt.

xxviii [*sic*] Jannichje Schijven, we v̄. za. Pieter Soll, out-burger der stadt Utr̄.

(*Wordt vervolgd*).

v. Amsterdam (XLVIII, 162). — In de registers te Delft vindt men:

25 January 1667. ged. Anthony, z. v. Simon v. Amsterdam;

Negen kinderen van Cornelis v. Amsterdam en Aerlanda van Coevenhoven; als:

a. 30 Augustus 1672. Yda, get. Anthony v. A. en Yda v. A.

b. 9 Februari 1674. Martyntje get. Leendert v. Coevenhove en Martyntje Jacobs de Bergh.

c. 21 January 1676. Margrieta, get. als bij *b.*

d. 15 Augustus 1677. Yda, get. Anthony Simons v. A. en Yda v. A.

e. 18 January 1680. Leonardus, get. als bij *b.*
Hij huwde Elisabeth Leeuwenhoek en won 27 Aug. 1711 een z. Cornelis, bij wiens doop getuigen waren Kornelis en Martina v. A.

f. 21 Juny 1682. Margrieta, get. Symon v. A. en Johanna Donker.

g. 6 January 1685. Maria get. Symon en Yda van A.

h. 25 Mei 1688. Catharina get. Symon Mes en Aarland van Leck.

i. 12 February 1690. Johanna, get. Leendert v. Koevenhove en Aarland van Berk.

Op 21 November 1679 huwde te Gouda Adriaen v. Amsterdam met Jannetje Verhey, weduwe, waaruit Adriana ged. 11 February 1684.

Adriaan v. A. (begraven 3 Januari 1696 te Gouda in de St. Janskerk) huwt 21 Dec. 1687 te Gouda met Helena de Liefde, en 21 November 1691 te Gorinchem met Marya van Vianen.

Yda v. A. ged. 15 Aug. 1677 te Delft (zie sub d) huwde met Cornelis van der Sleyden en kreeg 7 kinderen als:

1 October 1702. Johanna, get. Cornelis de Vries en Johanna Donker.

31 Augustus 1704. Jacoba, get. Jonas de Kort en Margaretha Versteegh.

22 February 1707. Cornelia, get. Jacob de With en Johanna Donker.

24 Juny 1708. Volckera Cornelia, get. Jacob de With en Johanna Donker.

23 Augustus 1711. Jacob, get. Jacob de With en Johanna Amsterdam.

30 September 1714. Leonard, get. Leonard v. A. en Elisabet Leeuwenhoek.

1 July 1717. Elisabet, get. als bij Leonard.

Mr Simon van der Sleyden en Margaretha (of Magdalena) Penning, kregen tot 5 kinderen, Cornelis, Aletta Cornelia, Jacob, Maarten en Leonard Willem, ged. resp. 25 January 1728, 22 Sept. 1729, 9 Dec. 1731, 29 Oct. 1733, 18 Sept. 1735, waarbij als getuigen steeds voorkomen:

Cornelis Penning en Ida Amsterdam, weduwe Corn. van der Sleyden.

Yda Amsterdam huwt 29 July 1706 te Amsterdam Paulus Gysberts, de Jonge, van Amsterdam, weduwnaar van Alida Suykermans;

Cornelis Leonard v. A. geb. Delft 1710, studeerde te Leiden in de medicijnen;

Anna A. betaalt 3 Dec. 1704 te Amsterdam *f* 3 bij het overlijden van Simon A.;

Simon A., id. 20 Febr. 1705 te id. *f* 3 bij het overlijden van Simon A.;

Willem v. A. id. 2 Febr. 1717 te id. *f* 3 bij id. van Simon A.

H.

GESLACHTKUNDIGE AANTEEKENINGEN

BETREKKELIJK DE HARDERWIJKER FAMILIE

HUIJSMAN.

De voorouders van dit geslacht woonden reeds voor meer dan twee en een halve eeuw te Harderwijk. Vele der mannen hebben eene academische opleiding genoten, zooals blijkt uit de titels, die zij voerden; de meesten hunner studeerden in de medicijnen. Dat Harderwijk in 't bezit eener hoogeschool was, zal daartoe zeker veel hebben bijgedragen. (Harderwijk was in 't bezit der Geldersche hoogeschool van 1648 tot aan hare opheffing in 1811).

De gegevens zijn voornamelijk geput uit de registers van den Burgerlijken Stand der gemeente Harderwijk. Voor zoover men op de secretarie der gemeente heeft nagegaan, wordt het eerst genoemd:

1645, 21 Sept.: *Albert Christiaen Huijsman*, jonckman van *Keijsersweert* en *Geertjen Harma Suaelue* j. d. van Harderwijck, confirmati in Ermelo.

Albert Huijsman overleden 17 Oct. 1684, (zie n°. 26 der registers van den Burgerlijken Stand der gemeente Harderwijk. (Catalogus defunctorum catholicorum communitatis Harderovicensis).

Hun zoon:

Christiaen Huijsman jonge man ende *Anneke Dircks Swaluwe* jonge dochter, beijde van Harderwijck ende wonende aldaer, anno 1674, Julius 12, attest op *Nunspeet* om te huwen.

Hun zoon:

Albertus Huijsman, geboren omstreeks 1675 huwde den 22en Aug. 1710 met *Niesie Moijen*, gedoopt 7 Aug. 1681, overluid (begraven) 31 Juli 1760. Zij was de dochter van *Jan Jansz. Moijen* en *Geertjen Pannekoke.*

De geslachten *Moijen*, *Pannekoke* (Pannekoeck), *Huijsman* en *Apeldoorn* komen voor onder de regeeringsfamiliën te Harderwijk.

Hun zoon:

Johannes Christianus Huijsman I. U. Doctor, ook geschreven Mr Jan Christiaan Huijsman is gedoopt den 5den Sept. 1717 en begraven te Harderwijk den 31en Meij 1788. Van 1756 tot 1788 was hij achtereenvolgens Rentmeester, Schepen, Raad en Burgemeester van Harderwijk, zooals o. a. vermeld staat in het register van kerkelijke ontvangsten en uitgaven van 1788. Hij krijgt attest naar Heerde om te huwen met *Alberta Appeldoorn* (Apeldoorn) den 23en Juli 1753; zij werd gedoopt den 2den Maart 1727 en overluid den 26en September 1804. Zij is de dochter van Decemer *Apeldoorn* en Margaretha *Vrijdaghs.* Mr J. C. Huijsman en A. Apeldoorn hadden tot kinderen:

1. Margrita, gedoopt 2 Aug. 1754.
2. Albertus, gedoopt 2 Jan. 1756, overleden 21 Jani 1756.

a. 3. *Albertus*, *gedoopt* 25 *Mei* 1757, overleden 27 Maart 1820. Med. Doctor te Harderwijk.

b. 4. *Dithmar*, *gedoopt* 20 *November* 1759, overleden 8 Jan. 1822. Hoogleeraar te Utrecht.

5. Christina, Helena, gedoopt 3 Maart 1762, overleden 29 Maart 1762.
6. Rijkert, gedoopt 13 April 1763.
7. Anna, Maria, gedoopt 3 Dec. 1765, ongehuwd overleden den 25en Oct. 1833.
8. Cornelia, gedoopt 1 Nov. 1768.

a. *Albertus Huijsman*, *gedoopt* 25 *Mei* 1757 en overleden 27 Maart 1820, was Med. Doctor en Lid van den stedelijken raad te Harderwijk. Den 9en November 1783 is te Voorst gehuwd *Albertus Huijsman*, jonge man van Harderwijk, met *Henrica*

Moll, jonge dochter te *Voorst*, geboren te Arnhem 9 Jan. 1763; overleden te Harderwijk 22 Jan. 1828; dochter van wijlen de echtelieden *Evert Moll* en *Elisabeth Viervant.*

b. Dithmar Huijsman, gedoopt 20 *Nov.* 1759, werd den 11en van Oogstmaand 1778, in zijne geboortestad Harderwijk student. Aldaar zich op de wijsbegeerte en godgeleerdheid toegelegd hebbende, verdedigde hij, den 22en van zomermaand 1782, onder Nieuhoffs voorzitting, openlijk zijn philosophisch proefschrift: „Over de gelukkige nood„zakelijkheid dezer wereld. Vervolgens heeft hij ook te „Leiden gestudeerd, en daarna in vier gemeenten het „leeraarsambt bekleed. Laatstelijk in die betrekking te „Utrecht geplaatst, werd hij aldaar t. j. 1804, tot Hoog„leeraar der philosophische zedeleer en kerkgeschiedenis „benoemd. Dat ambt bleef hij bedienen, totdat hem, aan den „aanvang van 1822, de dood wegrukte." (Overleden te Utrecht 8 Jan. 1822). Hij was gehuwd met Jonkvrouwe Suze Christina *Strick van Linschoten.*

(Zie over hem N. C. de Fremery, orat. de chemia et arte) Pharmaceut. caet. (Ann. Acad. Rh. Traj. a. 1821—1822 p. 23—56; en Heringa p. 25. 158. Vergelijk Boekzaal 1782. 2, 210).

Kinderen uit het huwelijk van bovengenoemden *Dr Albertus Huijsman* en *Henrica Moll* zijn:

c. 1. *Jan Christiaan* geboren te Harderwijk 15 Aug., gedoopt 22 Aug. 1784.

d. 2. *Antony Everhard*, gedoopt 29 Sept. 1785, overleden 18 Juni 1859 te Brielle.

e. 3. *Albertus*, gedoopt 28 Sept. 1786, overleden 14 Maart 1835.

4. Maria Elisabeth, gedoopt 26 Dec. 1787.

5. Dithmar, geboren 31 Dec. 1789, gedoopt 3 Jan. 1790. Als officier van gezondheid met Napoleon I naar Rusland getrokken. Men heeft nooit meer van hem gehoord.

6. Maria Elisabeth, geboren 7, gedoopt 19 Jan. 1792.

7. Hendrikus, geboren 25, gedoopt 31 Aug. 1794.

8. Anna Maria Elisabeth, geboren 15, gedoopt 31 Maart 1796.
9. Anna Pieternella, geboren 14, gedoopt 30 Maart 1797. Overleden ongehuwd den 2den April 1835.

c. Jan Christiaan vestigde zich te Brielle als Apotheker en huwde te Doetinchem 20 Februari 1810 met *Sara Franscina Clement*, geb. 1 Febr. 1788 te Borne. Van hem stammen af o. a. de Med. Doctor Boudewijn Dithmar Franscis Huijsman; de Apotheker J. C. Huijsman; de Luitt ter zee 1e klasse Albertus Hendricus Huijsman, geb. 5 Maart 1821; de Arts en officier van Gez. 1e kl. van het O. I. leger Jan Christiaan Huijsman gehuwd te 's-Gravenhage 30 Augs 1883 met Johanna Carolina Wijnmalen; en de Med. student te Utrecht J. V. Huijsman.

d. Antony Everhard gedoopt 29 Sept. 1785 te Harderwijk. Deze Mr A. E. Huijsman, van wien een gedrukt portret bestaat, was: Artt. Lib. Mag: Phil. Theor: Litt. Hum: et Jur. Utr. Doctor. Rechter-commissaris bij de Arrondissements Rechtbank te Brielle. Lid der Prov. Comm. van Onderwijs in Zuid-Holland, schoolopziener over het zevende District en Rector van het Gymnasium te Brielle. Hij huwde *Christina Termaat*, overl. te Dordrecht.

De kinderen uit dit huwelijk zijn:

1. *Hendrika Albertina* geb. in 1813, overleden te Nijmegen, 17 Febr. 1886
2. *Jan Christiaan*, overleden als student aan de Klinische school te Amsterdam.

e. Albertus Huijsman, gedoopt 28 Sept. 1786 en overleden te Harderwijk den 14en Maart 1835. Apotheker te Harderwijk, wethouder der stad, Lid van de Geneeskundige commissie in de Provincie Gelderland, Regent van het Protestantsche weeshuis van 1816 tot 1835, enz. Huwde den 21en Sept. 1814 te Maassluis *Johanna Catharina Schelvisvanger* geb. te Maassluis den 4en Jan. 1787 en overleden te Harderwijk den 28en Maart 1861. Zij was de dochter van Lambregt

Schelvisvanger, in leven Burgemeester en Reeder te Maassluis en van Anna Margaretha *de Beij.*

De kinderen uit het huwelijk van Albertus Huijsman en Johanna Catharina Schelvisvanger zijn:

f. 1. *Albertus Dithmer*, *geb.* 18 *Nov.* 1815.
2. Anna Margaretha, geb. 15 Augs 1817, overl. 27 Augs 1834.
3. Albertus Henrikus, geb. 15 Mei 1819, overleden.
4. Lambrecht, geboren 15 Febr. 1821, overl. 27 Nov. 1821.
5. Lambregt, geboren 23 Nov. 1822, overl. 22 Maart 1858.
6. Albertus, geb. 22 Febr. 1825, overleden.
7. Johanna Catharina, geboren 19 Maart 1827, overl. 11 Jan. 1861.
8. Anna Petronella, geboren 8 Juni 1829.
9. Alida, geboren 22 April 1831, overl. 25 Jan. 1833.

f. *Albertus Dithmer Huijsman* geboren te Harderwijk den 18en Nov. 1815 en daar overleden den 5en Febr. 1887. Ridder in de Orde van de Eikenkroon, Lid van den Gemeenteraad. Med. Doctor, Curator van het Nassau-Veluwsch Pro-Gymnasium enz. Hij vestigde zich eerst als dokter te Garderen en den 15en Jan. 1865 te Harderwijk. Hij huwde den 13en April 1848 te *Sneek* met *Geziena Johanna van Daverveld*, geboren te Lemmer den 6en Oct. 1814. Zij is de dochter van Lambertus Isaäc van Daverveld Junior, geboren in 1780 en gehuwd te Lemmer den 21en Maart 1813 met *Maria Fredrika Witteveen*, geboren te Lemmer in 1781 en aldaar overleden 3 Mei 1820, dochter van Frederik Witteveen en van Johanna Folkerts *Soersma*, gewoond hebbende te Lemmer.

Lambertus Isaäc van Daverveld Junior is de zoon van Lambertus Isaäc *van Daverveld* geboren in 1744, gewoond hebbende te Amsterdam en van Gesiena, Margaretha *Bus*, gehuwd 26 Nov. 1769, zij is gedoopt 18 April 1745 en begraven 9 Dec. 1807.

Lambertus Isaäc van Daverveld Senior is de zoon van Ds van Daverveld te Odijk.

De kinderen uit het huwelijk van Dr A. D. Huijsman en G. J. van Daverveld zijn:

1e *Johanna Catharina Huijsman*, geboren te Garderen, gemeente Barneveld, den 3den Febr. 1849. Gehuwd te Harderwijk den 21en Juli 1870 met *Carel Frederic Herman Putman Cramer*, 1e Luitenant bij het Regiment Grenadiers en Jagers, zoon van Joan Wilhelm *Putman-Cramer*, burgemeester der gemeente Wierden en van Maria Gerharda Adolfina Johanna *Schouten*.

2e *Albertus Huijsman*, Med. Doctor en Arts te Utrecht, geboren te Garderen den 18en Aug. 1853. Gehuwd te Haarlem den 14en Oct. 1887 met *Alida Maria Frederika de Wit*, geboren te *de Rijp* den 1en Juli 1865. Zij is de dochter van Willem Jan de Wit, geboren te de Rijp en van Cornelia Pont, geboren te Edam.

De kinderen uit het huwelijk van *Dr A. Huijsman* en *A. M. F. de Wit* zijn:

1. Albertus Dithmar, geboren 17 Augustus 1888.
2. Cornelia, geboren 18 December 1889.
3. Willem Jan, geboren 26 Februari 1891.
4. Carel Frederik Herman, geboren 6 Maart 1892.
5. Charles, geboren 27 Februari 1894.

Het wapen der familie *Huijsman* is: een gouden helm op een veld van azuur. Het schild gedekt met een helm waarop een vlucht.

Harderwijk. C. F. H. PUTMAN CRAMER.

Roorda (XLVIII, 25). — In het Stamboek v. d. Frieschen adel van de Haan Hettema c. s., komen 3 takken van dit geslacht voor, als: 1. *Roorda, van Tjummarum*; 2. *Roorda met de baar (au lambel)*, uit eerstgenoemde voortgesproten; 3. *Roorda van Genum*, welke tak aan de vorige niet is vast te schakelen.

Op het Oud-Archief te Leeuwarden bevindt zich een Handschrift, getiteld: „Wapenboek Roorda", waaruit blijkt, dat er nog een 4de

tak van dat geslacht bestond, die aanvankelijk in *Idaarderadeel* was gezeteld. (Zie ook: „De Nederl. Leeuw", IV, 72 en V, 2.)

In bedoeld Stamboek worden een paar leden uit dien 4den tak onder de Roorda's van Tjummarum vermeld in gen. 4, C.

Een paar aanteekeningen over het geslacht Roorda en *in 't bijzonder over den tak in Idaarderadeel* mogen hier eene plaats vinden.

Dat 't geslacht Roorda een der oudste geslachten uit Friesland is, behoeft zeker geen betoog, en dat sommigen hunner, zooals de Friesche Kronyken vermelden, o. a. tegenwoordig waren bij de Kruistochten, die in de middeleeuwen naar 't H. Land werden ondernomen, en daar hebben uitgemunt door dapperheid, is volstrekt niet onwaarschijnlijk.

Schotanus vermeldt ons verder, dat in zijnen tijd in de kerk van St. Nicolaasga een glasvenster werd gevonden, waarop „'t wapen van zekeren Roordema, daarin een hoorn," met deze woorden: „Dit is Roordema blancke hoorn, die de onderaardsche hem geleverd hebben." (Zie ook: Stbh., in *Roorda v. Tj.*, aant. 35.)

Het allereerste geloofwaardig bericht over het bestaan van dit geslacht is uit den aanvang der 13de eeuw, toen zekere *Bawa Roarda*, non was in het klooster Weert, onder Morra, in Oostdongeradeel.

In 1369 was een *Elinghus Roarda* de Popingha (Poppingawier), grietman van Idaarderadeel en waarschijnlijk ook van Rauwerderhem, welke beide grietenijen toen vermoedelijk ééne grietenij uitmaakten.

Omtrent dienzelfden tijd, of iets later, leefde *Johan Roorda*, wiens zoon *Goffe* († 1416) tot zoon had Ruurt († 1445). Misschien was *Tjarck Rowerda* of *Roorda*, die in 1436 grietman was van Idaarderadeel, een broeder van Ruurt, die in 1445 stierf. Bij zijn 1ste vrouw Ath Jaersum had Ruurt 5 kinderen, o. a. *Johan* en *Ruurt*, en bij zijn 2de vrouw Foeck Unia één zoon: *Popcke*. Genoemde *Johan* en *Ruurt* waren echte wildemannen. Johan vermoordde in 1453 te Bolsward Douwe Gerbranda en eenige jaren later vindt men vermeld, dat hij met zijn broeder Ruurt „schandelijk heeft huisgehouden" in de abtdij Lideum, waarover Johan

echter later berouw schijnt gekregen te hebben, want kort vóór zijn dood (1473) bepaalde hij bij testament, dat er op een zijner landerijen te Tjummarum een klooster moest worden gesticht, van welke opdracht zijn weduwe (Trijn Liauckema) en kinderen zich dan ook in 't volgende jaar, 1474, hebben gekweten.

Deze Johan wordt in het Stamboek beschouwd als te zijn de stamvader van den tak *Roorda met de baar.*

Bovenvermelde Popcke Roorda was in 1468, misschien reeds in 1440, grietman van Idaarderadeel en Rauwerderhem en huwde Ath Tjercksdr. Donia. In eene oorkonde van 1477 wordt hij genoemd „Popka Roerda", ook Rorda.

Hij liet drie kinderen na: *Tjerck*, *Lieuwe* en *Ruurt.*

Tjerck huwde Joost Tjercksdr., was in 1502 grietman van Idaarderadeel en in 1506 dijkgraaf van de Leppadijk. Zijn broeder Lieuwe was bevelhebber op den zoogenaamden „Spyker", eene sterkte, behoorende aan het klooster Hemelum, in November 1485, toen dat huis door de Vetkoopers werd aangevallen. Hij gedroeg zich bij die gelegenheid niet zeer dapper, want nauwelijks had de vijand zich tot een aanval bereid, of Lieuwe gaf het huis over „sonder enighe anstormen ende bloetstortinghe" en „beholden lyff „ende goedt." Toen Pieter Harinxma met vele Schieringer „heer-„schappen", die het huis wilden ontzetten, vernamen, „dat die Spyc-„ker soe dwaeslick, sonder noodt, was overgegeven in die Vetcoe-„pers handen, soe reisden sy, met groten toornicheit ende wee-„moedicheit, weder toe Sneeck."

Schijnt het, dat Lieuwe niet door dapperheid uitmuntte, althans niet bij die gelegenheid, het blijkt dat hij begaafd was met een schoone stem. Want men vindt van hem vermeld, dat hij „een „vermaard toonkunstenaar was ten tijde van Z. H. Paus Leo X," dat hij „naderhand zanger bij de Roomsche curie" werd, en bij dezen Paus († 1522), „uit hoofde van zijne uitmuntende stem", in hoog aanzien stond. Hij is te Rome overleden. Met zijn zoon Matthias was het, zoo het schijnt, al evenzoo gelegen. Deze was Deken te Anderlech bij Brussel en Baszanger bij de Keizerlijke kapel in laatstgenoemde stad.

Ruurt, de broeder van Tjerck en Lieuwe, huwde met Anna Kempesdr. van Jongema, wier zoon *Popcke* in 1511 als inwoner van Grouw voorkomt en in 1542 als kerkvoogd aldaar. In 1516 werden zijne goederen, als Gelderschgezinde, door de Bourgondische regeering verbeurd verklaard, en in 1522 was hij grietman van Idaarderadeel vanwege Hertog Karel van Gelder.

Bij zijn vrouw Margaretha van Arnhem kreeg hij 3 kinderen: 1. *Anna*, 2. *Popcke* en 3. *Carel*, welke laatste de tegenstander was van den Frieschen Stadhouder Graaf Willem Lodewijk, en 10 Nov. 1601 overleed, waarna hij in de Groote- of Jakobijnerkerk te Leeuwarden werd bijgezet. [1])

Popcke huwde met Sophia Butters en leefde omstreeks 1580, in welk jaar hij ontvanger werd van de kloostergoederen in Friesland. [2])

Hunne 4 kinderen waren: 1. *Maycke*, gehuwd met M. de Salle, te Leeuwarden; 2. *Popcke*, die Gaets Sirtema van Grovestins tot echtgenoote nam; 3. *Andreas*, die met Anna van Juckema huwde, en 4. *Abraham*, die geboren in 1570, den 22 Aug. 1649 te Leeuwarden overleed, vrij zeker ongehuwd. Hij had op Roordastate te Grouw gewoond en was eenige jaren grietman van Idaarderadeel, terwijl zijn stoffelijk overschot in de kerk te Grouw werd bijgezet.

Andreas werd den 25 April 1611 tot Hoogleeraar in de Logica benoemd te Franeker, zooals vermeld wordt in het uitmuntend werk van Mr. W. B. S. Boeles, „Frieslands Hoogeschool." Daarin wordt de afstamming van Andreas, wegens gebrek aan de noodige gegevens, niet duidelijk omschreven, welke thans echter uit het meergemelde „Wapenboek Roorda" nauwkeurig is aan te wijzen. Hij overleed 1 Aug. 1626 en is onder één grafsteen met zijn vader Carel in de Groote Kerk te Leeuwarden begraven.

Popcke had geene kinderen, maar Andreas liet na 2 zonen: *Carel*

[1]) Zijn grafschrift luidt als volgt: „Anno 1601 den 10 November, verwach„tende den dach der Verrijsinge ende het Rechtvaardige oordeel tot de toecomste „Christi, is in den Heere gerust ende hier begraven Carel van Roorda, hebbende „voor de vrijheit des Vaderlands geijvert den tijt van negen en twintich con„tinciele jaren soo ter vergaderinge der Heeren Lant-Raden, Staten-Generaal, als „Raden der Staten der Vereenigde Nederlanden."

[2]) Wie waren de ouders van *Marg. v. Arnhem* en *Sophia Butters?*

en *Ruurt*, en ééne dochter: *Sophia*, welke laatste vóór 1656 huwde met Benedictus van Velsen. Carel, geboren 1610, woonde met zijne vrouw Lisck van Wissema op Friesmastate te Idaard, was grietman van Idaarderadeel en overleed, zonder kinderen na te laten, 7 Maart 1680. Zijn broeder Ruurt, geboren 1612, werd secretaris van Idaarderadeel, stierf later, 29 Febr. 1652 te Amsterdam, maar werd te Grouw begraven.

Ten slotte nog een enkel woord over een paar andere leden van dit geslacht, voorzoover in 't geheel niet, of slechts ter loops in meergenoemd Stamboek vermeld.

Tak: *Roorda v. Tj.*

Goffe, de broeder van de beide woeste krijgers Johan en Ruurt, had bij zijn vrouw Tryn Sjaerdema een zoon, die, evenals zijn vader, *Goffe* heette, wiens zoon *Johan* 21 Aug. 1504 te Rinsumageest verdronk, na gehuwd geweest te zijn met Tieth Scheltinga, bij wie hij 3 kinderen had: *Johan*, *Frans* en *Rints*. Johan had 3 zusters en 3 broeders, onder welke laatsten was: *Sybrant*, die te Spannum woonde, en vóór 1516 huwde met Haringh Hottinga, bij wie hij o. a. had een zoon *Jurriën* of George, die in 1530 te Wittenberg studeerde met zijn broeder Goffe (Godfried) en zijn neef Bave (Basilius) Roorda, terwijl hij in 1546 te Spannum woonde, met Doedt van Cammingha huwde, en in 1553 te Antwerpen overleed. Een neef van Jurriën, Goffe Scheltes van Roorda, studeerde in 1543 te Leuven.

Van de 3 kinderen van Johan, die in 1504 verdronk, huwde Frans met His Bonninga van Sjaerdema, was grietman van Wijmbritseradeel en olderman te Sneek, in welke stad hij woonde en waar hij na zijn overlijden in 1553 (21 Oct.), ook zijn laatste rustplaats vond.

Hij liet, volgens het Stamboek, een zoon na, *Douwe* genaamd, maar waarschijnlijk was ook een zoon van hem *Bernardus van Roorda*, die in 1568 als hervormingsgezinde uit Sneek verbannen werd.

Ook *Douwe van Roorda*, 23 Oct. 1536 geboren, woonde te Sneek

en bleef den Koning van Spanje en het Roomsche geloof getrouw. Hij wordt genoemd: „een man van adellijk geslacht en groote „rijkdommen, vluchtte als Spaanschgezind in 1572 uit Sneek naar „Leeuwarden", en moest bij de omwenteling in 1580 de wijk nemen. Hij vluchtte met zijne vrouw Trijn van Liauckama en zijn zoon Sicke naar het land van Kleef, en wel bepaaldelijk naar het stadje Rees. Douwe en Trijn hadden 7 kinderen, waarvan „vyf syn jonck gestorven." Hunne oudste dochter Franske „is gehylckt aen Tiete „van Cammingha, C° Mat. Hopman en is tot Reis int lant van „Cleef int baeren van hare eerste kint gestorven, a° 1580 den 13 „Aprilis en aldaer in die kercke begraven voer het Heilige Cruys „outaer. Ende Sicke Roorda de alderioncste van de seven kinderen „olt zynde omtrent 14 iaeren, gaende met syn moeder Catryn „Lyanckema s' morgens omtrent 9 uren ter kercken binnen Rrees „(alwaer Douwe Roorda met syn wyf ende kinderen uit Sneek „geflucht was, overmits de partye der Geusen tegen den Coninck „van Spangyen onse natuirlycke prince ende Heer), so is syn soon „Sicke Roorda van syn moedersside opgenomen van de Geusen „opt kerckhof ende hebben hem (opten 19 Novembris 1581) opte „armen gedragen ter stadt wt, ende gefanckelyck gebracht op 't „huys *Te West?* gelegen onder de heerlickheyt van de Grave van den „Berch, doe tertijt bij de Geusen synde. Alsoe dat doer vreese ende „grote rantsoen welcke sy eischten, Douwe Roorda veroorsaeckt is „geweest met syn wyf Catrijn Lyauckema te fluchten binnen Olden- „sael, omdat sy haer binnen Rees niet langer betrouden te wonen."

Trijn stierf in September 1582 te Oldenzaal en werd aldaar begraven. Haar zoon Sicke herkreeg later zijne vrijheid weder. Hij stierf 15 October 1583 en werd bij zijne moeder te Oldenzaal bijgezet.

Douwe hertrouwde 23 Sept. 1584 met Elisabeth de Borghraeff, met wie hij naar Friesland zal zijn teruggekeerd en aldaar wellicht met haar heeft gewoond op Oenamastate te Tercaple, in de kerk (of kapel) van welk dorp hij na zijn overlijden, dat 23 Maart 1601 plaats had, werd bijgezet, en wel in den grafkelder der Oenama's (zijne moeder was eene Oenama). (Over dat kerkje vindt men zeer interessante mededeelingen in De Vrije Fries, dl. II, 131).

Zijne tweede vrouw schijnt daarop naar Mechelen, wellicht hare geboorteplaats, teruggekeerd te zijn, waar zij 6 April 1615 overleed, waarna zij werd bijgezet in de Clarissekerk in die stad. Op haar grafzerk leest men: „Hier leet begrawe Elisabeth de „Borghreeft wede wylen Heer Dominicus de Roorda, gekomen synde „uyt Friesland door liefde van de Catholicque en Roomsche religie, „goedt, vrinden en al daer verlaeten hebbende, is alhier binnen „Mechelen gestorven 6 April 1615. Bidt voor de ziele."

Voorts vindt men daarop de volgende kwartieren:

Borghreeff Clootwyck Ketellere Van Staele Eemdt Wynck Diemen Ghoer.

Vergelijk De Vrije Fries, t. a. pl., waar men op bl. 134 in plaats van *Van Staele* leest: *Dyeffelt.*

Kollum. MR. A. J. ANDREAE.

Jonker Pieter van Brederode (XLVIII, 24). — In een onder mij berustend handschrift van dezen zeventiende eeuwschen genealoog afkomstig, vind ik ook een afschrift van een in 1679 door hem aan de Staten van Holland ingediend request, waaruit het volgende blijkt:

„Joncker Cornelis van Brederode, bijgenaemt van Wieringe ter „liefde van sijn Moeders Moeder Christina van Wieringe, mits heb„bende de Erffenisse van sijn Moeders suster (achtervolgende daer„inne d'Excemple van d'Heer Rene de Chalon premier vant Huys „van Nassau Prince van Orange) troude voor sijn 2. vrou Joncf. „Maria van Hoorn, Dochter van Dor Wouter, Medicus, gebooren „tot Leend inde Peel, met de troeble van daer gevlucht sijnde in „Holland, is Erkent van den Graue van Hoorn, sijn Neue te sijn, „gelijck de wapens op gebordeurde Cussens en op een kopere „plaet geschildert Ao 1607 noch onder den suppeliant is berustende; „hij was Ao 1657 op de Begraffenis en t Roumael van de Burger„meester Tames van der Does sijn Cousin Garmain, Hoorende „aldaer verhaalen vande vrienden dat de Moeder van d'overleeden, „Joncf. Lucia van Brederode, gebooren was uyt den Doorluchtige „Huysen van Brederode, gelijck te sien is op des overleeden graf„steenen, en geschildert op tafreelen en gebordeurt op kussens.

„Hij storf A° 1661 tot Amstelredam en in S. Catharinakerck be-„grauen aen de Noordzeyde van t Coor, inde Grafsteede van de „Famielie van Wieringe, (sijn quartieren waaren Brero, Burch-„graue, Witte en Wieringe, sijn Devies Espoir a Dieu staende „onder sijn wapen) naalaatende onder andere kinderen, de Suppe-„liant Pieter van Brederode, die vyt de oude Manuscripten over-„gebleven en bewaard door de vrienden en andere Edelen de „Genealogie wederom gedresseert heeft met een goede Repputatie, „en veel faute door de Professor Voet gecommiteert, verbetert en „aengeweesen."

Deze genealogie bracht hem in aanraking met Graaf Wolfard van Brederode, die hem opdroeg „op te soeken en bijeen te stel-„len hoe die van Brederode van tijd tot tijd inde Ridderschap „hadden gescheden." Aan deze opdracht werd tot „soo goet contentement" van den Graaf voldaan, dat hij den kapitein Jo[r] Adam van Brederode gesijd Cloetinge naar Amsterdam zond om namens hem den suppliant te doen erkennen voor „Neve", volgens het hantvest daervan sijnde in dato den 20 Februarij 1674. Persoonlijke aanraking zocht de aanzienlijke edelman echter niet met den neef, die een winkel had in de Warmoesstraat; steeds wordt van tusschenpersonen gebruik gemaakt, meestal bovengenoemde Adam van Brederode, een ander maal Aernout Johan de Raad. Wel deed hij hem de belofte om, wanneer „een voornaem officij" in een sijner heerlijkheden mocht open vallen, hem daarmede te begunstigen, „doch door d'onverwagte Doot van sijn Excelentie is de saak soo „blijve steecken, sonder de Belofte te voldoen."

Onze genealoog liet zich hierdoor echter geenszins ontmoedigen; integendeel, hij richtte den 26 Juni 1679 het bewuste request aan de Staten van Holland om „sijnde met het overleyden van Heer „Wolphard van Brederode in sijn leven Baenderheer van Brede-„rode etc. de naeste Manhooft vanden Bloede Naem en Wapenen „van Brederode in dese tijd bevonden, en de Baronnie en Heere-„lijckhijt van Brederode aen hem is vervallen volgens het Leen-„Recht van Holland" te worden gesteld in die heerlijkheid, onbelemmerd en vrij van schulden.

Als bijlage bij het request ging de volgende genealogie:

Heer Walraven 18. Baenderheer van Brederode trouden voor zijn 2e vrou Joncf. Anna Gravin van Nienarent. Hij sterf A° 1531, hij korts daerna 1535 van ongeneugten.

Jor Nieclaes van Brederode, ging tot Alckmaer woonen, had een Dochter van Bronchorst, sijn 4 quartieren waren Brero. Lalain. Nieuenarent en Hoorn.

- Jor Tamis van Brederode g. m. Joncf.... Burghgrave sijn 4 quartieren waaren Brero, Nieuenarent Bronchorst en Moermont.
- Joncf. Maria v. B. g. m. Jor Pieter van Velsen.
- Jor Jacob v. B.

Children of Jor Tamis van Brederode:

- Joncf. Maria van Brederode.
- Jor Pieter van Brederode troude Joncf. Machtelt de Witte sterfe bijde ontrent 1602, deenen aen de pest. sijn 4 quartieren waren Brero. Bronchorst Burchgrave en...
- Joncf. Lucia van Brederode troude Jor Gerrit van der Does burger capitain en was sommige seggen raat tot Alkkmaar.
- Jor Nieclaes v. Brederode.

Children of Jor Pieter van Brederode:

- Joncker Nieclaes van Brederode doot geschooten in de Belegeringh van Oostende s. k.
- Joncfr. Christina van Brederode troude Jor Arent van Westreenen.
- Jonkr Cornelis van Brederode bijgenaemt van Wieringe troude voor sijn 2 vrou Maria van Hoorn bijgenaemt van Leend. Hij sterf 1662, sij A° 1670 sijn 4 quartiere waren Brero Burchgrave, Witte en Wieringe; sijn Devies Espoir a Dieu.

Son of Jonkr Cornelis van Brederode:

Pieter van Brederode de suppeliant sijn quartiere sijn Brederode. Burchgraue, Witte en Holland, Wieringe van vaderszijde, en Hoorn, Ketelaer, Graue, Straaten van moeders zijde, noch ongetrout, sijn Devies in Loyal a Jamais. A° 1679.

Aangaande des suppliants grootvader Jor Pieter van Brederode, deelt het request nog het volgende mede: „Hij leefde indie sware „troeble, dat men de stam naamen niet dorst voeren, gelijck oude „Brieven noch veel in wesen sijn, die het niet con ontloopen was „bijna sijn leven quyt; Jonker van Zuylen won de Cost met „boecken te binden tot Emden, en Jonker Pieter van Brederode „Tamisz, genereuser van gemoet begaf hem in den oorelogh om „de vrijheyd van zijn vaderland te helpen bevechten, want als „1573 Alckmaer belegerd was . . . soo hebben die van Brederode „harde vervolging geleeden, sijnde haer adelijke Brieven begrauen „gedeurende de Belegering alsoomen voorgaf dat Heer Henderic „de 2e Baenderheer van Brederode na t'graeffschap van Holland „sting, gelijck den Jesuwijt Strada schrijft, om die alle van de „Huyse van Brederode hatich te maken, soodat Jonker Pieter van „Brederode hem somwijlen wel heeft gedient van de naem van „Pieter Tamisz. sonder sijn stamnaem daerbij te willen setten, „gelijk honderde van excemple sijn van de selvige teneur in „Holland."

De adelijke brieven schijnen nochtans na den aftocht der Spanjaarden weer te zijn opgegraven; althans verder lees ik, dat de kinderen van Pieter Tamisz. gesteld werden onder voogdij van een „loontreckende voogt, die sijnde geraeckt door debouseeren tot „armoede" zijn boedel in 't openbaar zag verkoopen, waarbij de adelijke brieven, 't geslachtregister, oude papieren, testamenten enz. zijner pupillen verloren gingen.

In dit gebrek aan de noodige bewijsstukken hebben de Staten van Holland vermoedelijk eene gereede aanleiding gevonden het verzoek van den Amsterdammer van de hand te wijzen. Dat zijne opgaven niet als onomstootelijk werden aangenomen, blijkt, dunkt mij, ook wel uit het feit, dat van Leeuwen in zijne Batavia Illustrata van hem noch van zijne voorouders melding maakt. Hoewel ik gaarne erken niet in staat te zijn over de al of niet rechtmatigheid zijner aanspraken te beslissen, zoo schijnt mij nochtans op grond van 's mans wijze van redeneeren, de vrees gewettigd, dat indien hij genealogieën voor anderen mocht hebben te bearbeiden

gehad, de genealoog wel eens achter den koopman kan zijn schuil gegaan.

Het handschrift, waarin de stukken betreffende Jo[r] Pieters verzoek om beleening met de baronnie van Brederode voorkomen, bevat voorts belangrijke genealogische fragmenten en aanteekeningen. Deze stukken zijn alle te zamen in één band gebonden, bij welke kunstbewerking weinig op volgorde en samenhang is gelet, zoodat het dikwijls niet dan na lang zoeken gelukt de bladen te vinden, welke bij elkaar behooren.

Van de familiën, welke er in behandeld worden, zijn de voornaamste: de bastaarden van Holland, de Heeren van Culemborg, van Langerack, van Brederode, van Polanen, van Bloys, de bastaarden van Bourgondië, de Heeren van Hoorne, de familiën van Neck en van Wieringen en daaruit gesproten Amsterdamsche familiën, de geslachten van Rietwijck, van der Boeckhorst, van Bronckhorst, Godin, Henne en van IJsselsteyn, benevens la race des Mérovingiens. Voorts afbeeldingen van grafzerken, kerkglazen en wapenborden. Een van de laatste stukken is eene schets voor een stamboom der Van Teylingens en draagt als dagteekening „fait le 16 feburier 1693 par P. de Brederode".

Niet al deze stukken zijn van dezelfde hand; verreweg het grootste deel is echter zeker door Pieter van Brederode geschreven. De wapens, welke den tekst opluisteren (de meeste in kleuren), zijn zeer goed geteekend, doch ook hierbij bestaat een groot verschil in de wijze van bewerking.

Het wapen van Pieter van Brederode was gevierendeeld: 1 en 4 in goud een blauw getongde en gewapende roode leeuw overtopt door een blauwe barensteel; 2 en 3 in zilver een goud gekroonde dubbelstaartige roode leeuw. In een gouden hartschild 3 roode posthoorns met zilveren beslag. B. V. B.

The master of the Hummums (Zie: Heraldic Honors, *Nav.* XLVIII, 157). — „In the south-east corner of the market-place (*Covent Garden*), and occupying that portion which was destroyed by fire, stood two hotels, known by the strange names of the „Old

Hummums" and the „New Hummums." The name is a corruption of the Eastern word „Humoum."

Mr. Wright, in his „History of Domestic Manners of England", says, „Among the customs introduced from Italy was the hot sweating bath, which, under the name of the hothouse, became widely known in England for a considerable time." Sweating in those hot-houses is spoken of by Ben Jonson; and in the old play of *The Puritan*, a character, speaking of some laborious undertaking, says, „Marry, it will take me much sweat; 't were better to go to sixteen hot-houses."

These „Hummums," however, when established in London, seem to have been mostly frequented by women of doubtful repute, and they became, as in the East, favourite rendezvous for gossip and company of not the most moral kind. They soon came to be used for the purposes of intrigue, and were eventually suppressed."

The „Old Hummums" was the scene of what Dr. Johnson pronounced the best accredited ghoststory that he had ever heard. The individual whose ghost was said to have appeared here in a supernatural manner was a Mr. Ford, a relation or connection of the learned doctor, and said to have been the riotous parson of Hogarth's „Midnight Modern Conversations." The „Old Hummums" was pulled down in 1881, and the site is now occupied by a large hotel, styled „The Hummums."

Uit „Old and New London" by Edward Walford, Vol. III, Chapter XXXI, (Covent Garden) p. 251.

Medegedeeld door

Amsterdam. H. J. SCHARP.

De Schmeling (XLVIII, 161). — In het „Stammbuch des blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland, herausgegeben von einigen deutschen Edelleuten", wordt van deze familie gezegd, dat zij tot de oudste geslachten van Pommeren behoort en reeds tegen het einde der 13e eeuw geërfd was in Pommeren, Silezie en Lijfland. Aan de kinderen van den te St. Petersburg gestorven krijgsraad

von Schmeling werd in October 1806 toegestaan zich von Schmeling-Diringshofen te noemen. De familie von Schmeling had of heeft nog bezittingen in Pommeren, Brandenburg, Pruisen en Oostenrijksch Silezie. Men vindt haar beschreven in de navolgende werken: Preusz. Wappenb. IV, 50; von Zedlitz; van Ledebur I, 71; II, 382; III, 339; Bagmihl II. Taf. XXXVIII, XLII 3; Micrälius, Antiq. Pom. 526; Dienemann 343 n⁰ 51; Sinap II, 970; Gauhe I, 1553; Zedler XXXV, 305; Siebmacher V. 159 n⁰ 8; von Meding II n⁰ 789; Kneschke, Wappen II.

Over mr Philip Willem de Schmeling, zijne vrouw en zijne schoonzuster heb ik het een en ander medegedeeld in mijn opstel over de heeren van Nieuw Herlaer, dat binnenkort zal opgenomen worden in Taxandria Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde, dat om de maand onder redactie van W. J. F. Juten te Bergen op Zoom verschijnt en reeds talrijke bijdragen bevat omtrent de families, die in Noordbrabant gebloeid hebben. Het Alg. Ned. Familieblad VII blz. 37 vermeldt een ondertrouw van kapitein Philip Wilhelm de Schmeling met Margarita Maria Verelscht uit Veere. — Mr Philip Willem de Schmeling was geen zwanebroeder doch wel lid der Ill. L. V. Broederschap te 's Bosch.

Het wapen van de Groulart kan men vinden in gemeld Familieblad VI blz. 94. — Over de familie van Welderen, wier wapen was in zwart een zilveren golvende geënte dwarsbalk, kan men de noodige gegevens vinden in de werken over den Frieschen adel.

's Bosch. A. VAN SASSE VAN IJSSELT.

Van Lodesteyn (XLVIII, 28). — Op een in mijn bezit zijnd oud wapenbord, wellicht afkomstig uit de eene of andere regentenkamer of anderszins, zijn de wapens geschilderd van *Arent Slachtoe* en van *Jacob Holthuys*, met het jaartal 1685 daartusschen en daaronder de wapens van *Arent van Lodensteyn* en van *Willem Dedel.*

Het wapen *van Lodesteyn* is: in *goud* eene aan weerszijden gegolfde *groene* fasce, in het schildhoofd vergezeld van een *zwarten* barensteel met 3 hangers; Ht. 2 vleugels, de r (herald. r) *goud*, de l. *groen.*

Een *Arent Jacobsz* van *Lodesteyn* en een *Willem Joostz Dedel* behooren tot de oprichters van de O. I. C. (1602).

Met betrekking tot *van Lodesteyn* vond ik nog dat eene *Sophia* v. L., dochter van?, de tweede vrouw is geweest van *Abraham Pietersz van Hoogenhouck*, zoon van *Pieter Maartensz* van H., Baljuw van Vlaardingen (data van geboorten en huwelijk niet vermeld).

Abraham Maartensz v. H., burgemeester van Delft, is aldaar geb. 5 April 1580 en † aldaar 12 Juli 1642.

Utrecht. J. FABIUS.

Van Lodesteijn (XLVIII, 28). — De naam van deze familie is ook gevoerd door eenige leden van het bekende Amsterdamsch geslacht Buijck, nadat Adriaan Buijck, die in 1663 stierf, gehuwd was met Margriet van Lodesteijn Rudolphd^r, welke in 1647 overleed. De zoon van deze echtelieden Rudolph Buijck, 1658 gestorven, noemde zich toch Rudolph Buijck genaamd van Lodesteijn, evenals zijn afstammelingen; hij huwde Emerentia Koeck, uit welk huwelijk geboren werd, behalve eenige kinderen, die kinderloos stierven, Pieter Buijck genaamd van Lodesteijn, in 1700 gestorven; deze trouwde met eene vrouw, wier naam onbekend is en verwekte bij haar slechts twee dochters.

's Bosch. A. VAN SASSE VAN IJSSELT.

Martini. — Benjamin M., geb. 15 Juli 1720, predikant te Herwaarden van '44 tot aan zijn dood aldaar, i. d. 26 Maart '55. Gehuwd 19 Oct. '49 met Geertruid Beatrix Cassius, geb. te Zoelen 31 Dec. '28, † te Buren Juni '77, [dochter van den Pool Bogislaus David Cassius, pred. te Zoelen, bij diens eerste gade Johanna Margaretha de Kooy, (dood 4 Sept. '30)] won hij deze drie kinderen:

1. Berend David M., geb. te Herwaarden, 28 Juni '50, pred. te Zoelen (als opvolger zijns grootvaders ald. bevestigd) 21 Jan. '76 tot aan zijn dood 5/11 Juli '85, kinderloos.

2. Johanna Margareta M., geb. te Herwaarden, 25 Juli '52, † ald. 17 Maart '55.

3. Daniël M., geb. te Herwaarden, 28 Maart '55, † ongehuwd te Op-Hemert 3 Jan. 1805, na in '76 naar Suriname te zijn ververtrokken.

Vragen: 1°. Was eerstgenoemde Benjamin M. een (oudste) broeder van Anna Margaretha M., geb. 12 Oct. 1738, † op het huis te Doornik bij Bemmel 3 Oct. 1821, als weduwe 6 Sept 1763 hertrouwd met Johan Bernard Sigismund de Ranitz, geb. 15 Juli 1731, † 4 Juni 1811, zoon van Mr. Johan Hendrik de R. bij dezes eerste vrouw Amelia Candia(?) v. Sevenaer. Johan Bernard Sigismund de R. ging in 1754 als 1e luit. bij de troepen aldaar, naar Suriname, en was er vervolgens kapitein eener divisie burgers.

2°. Wie waren de ouders dezer Anna Margaretha Martini?

3°. Hoe heette haar eerste echtgenoot? Kan het een Rutgers van Rozenburg geweest zijn? JAC. A.

Van Overvest (XLVII, 419, 589). — Kinderen van Simon v. O.:

a. Dirck Symonsz. v. O., apotheker in „de Bruynvisch" op de Voldersgracht te Delft.

b. Dircktgen Symons huwt in Feb. 1589 met Floris Balthasars, goudsmid in de Papensteghe te Delft.

Dit huwelijk schijnt van korten duur te zijn geweest. In 1590 toch deed belijdenis des geloofs Annetje Thomasdr, huysvrouw van Floris Balthasars in de Papensteghe.

c. Jannetje Symons, van wie ik aangeteekend vind „jonghedochter in „de Bruynvisch" op de Voldersgracht" doet in April 1591 professie van de Religie.

Veenendaal. W. DEN HENGST.

George Seyen (XLVIII, 103). — Philips, baron van Leefdael (midden der 17e eeuw) zegt dat „liefhebbers van waepenen ende heraldic in deese landen" zijn:

Den professor in medicine Seyen, tot Leyden, als kint ende erfgenaem van synen vaeder Jan Joris Seyen van der Kreecken, woonende in den Oudenbosch, synde Rentmeester van den Finaert,

ende ghetrout aan N. Ooms van Wyngaerde. (Aanteekeningen van eenen geslachtkundige der 17e eeuw door E. Varenbergh, Gent 1873).

Arnhem. J. D. WAGNER.

Huigens. — Wie kan mij opgeven de plaats en het jaar van geboorte, zoomede de namen der echtgenooten van Christiaan, Maurits Constantin, Jacoba en Martha Maria, kinderen van Maurits Huigens, geboren te 's Gravenhage, den 17 Mei 1595 en Petronella van Campen, benevens haar wapen? V. Z.

Familiewapens. — Gaarne wenschte ik eene beschrijving der wapens van de familiën Sinapius, Van Riebeeck, Cruysemé, Van der Monde, Van Toornenburg. V. Z.

Goultje als doopnaam. — Welke doopnaam werd oudtijds Goultje genaamd? V. Z.

Wapens. — Er bestaat eene familie van de Wall Perné, afstammende van Benjamin Perné, drost van pr. Willem III in zijne heerl.h. Soest, Baarn, enz., maarschalk van Eemland en Kanunnik van St. Pieter te Utrecht, en van zijne vr. Hermine van de Wall. Hoe zijn beider wapens? Hoe voeren de afstammelingen hun wapen?

Adr. Lod. Kuyper (wat was hij?), zoo geheeten naar zijn oom Adr. Lod. v. Harpen, wiens familienaam hij vóór den zijnen voegde, nadat deze oom zijn stiefvader was geworden (zie Herald. Bibl. I Gen. v. Harpen) was zoon van Huibert Kuyper (wat was deze?) en van Cath. Elis. Kesman, en was gehuwd met Bartha Elis. Aletta Viervant, d^r van den notaris Hendrik en van Maria van Voorthuysen. Hoe zijn de wapens Kesman, Viervant en v. Voorthuysen?

Joh. Willem Ferd. Snethlage (zie de gedrukte geneal.) burgem^r van Beesd, was gehuwd met Steyntje Keyzer. Zijn zoon Nicolaas (wat was hij?) huwde Philippina Maria Andreëtta van Kessel, d^r van den notaris Johan Carel te Rumpt en van Joh. Gerharda Becking. Hoe zijn de wapens Keyzer, v. Kessel en Becking?

Welk wapen hebben de pred. families Havingha (Gron.), v. der Scheer en Ringeling?

Hoe zijn de wapens der families Wuyster, Martinius, Bosboom (Amst.)? s.

Raedt van Oldenbarnevelt. — De vraag van *Navr* XVIII, 125 kan gedeeltlijk beantwoord worden. Henricus Meinardi Raedt, geb. omstr. 1570, in 1600 predikant te Diever, in 1601 te Nijeveen (bij Meppel), † '23 te Ham en Fransum (Groningen), was de vader van Arent Raedt, tr. N.N., bij wie

Karst Raedt, gehuwd 26 Maart 1617 met Anna Traeft, bij wie

Hendrik Raedt, gehuwd met Janna Morgensteren (die nog in 1675 leefde), bij wie

Arent Raedt [*Navr* t. a. pl. verkeerdlijk Hendrik Jan genoemd], gehuwd in 1672 met Geertje Pauwens (of Paauwens). Broeder van Judith Raedt, in 1650 gehuwd met W. H.(endrik) v. Rhede; beiden omstr. 1650 geboren.

Waarmede de vraag naar de ouders van dezen broeder en deze zuster beantwoord is.

Hieraan knoope zich de vraag naar bizonderheden nopens de familiën Morgensteren, — dit was de naam van een bouwhoff, oorspronkelijk een bolwerk bij Lochem, door Gerard v. Hasselt in éen adem met Nettelhorst genoemd, — Traeft, Pauwens of Paauwens; alsmede nopens de aanverwante familiën Kumper, Willekes, Alephs en Spancker of Sponcker [blijkens *Navr* t. a. pl.] trad eene Raedt met eenen L. H. Sponcker (*sic*) te Lochem, in den echt.

Wie was ook de gade van Henricus Meinardi, † 1623 als predikant te Ham en Fransum, en van dezes vader Meinard (geb. omstr. 1545), zoowel als die van zijn zoon Arent?

Omtrent Willekes, zie *Navr* XXVII, 581; 'VIII, 157, 398 (Willekens), 580. Het 'VIII, 157 vermelde wapen (van Mr. Jacob Willekes, in 1639 raad geworden in de vroedschap der stad Amsterdam, was gedeeld:

1. in goud roode roos; 2. in blauw zilveren lelie. JAC. A.

Jacob Colijns. — Volgens de MSS van G. van Rijckhuysen, berustende in de Universiteitsbibliotheek te Leiden, was Jacob C. schilder en genealogist te Amsterdam in 1682. — In van der Aa's Biogr. Wbk. komt wel een schilder David C. te Amsterdam voor. — Is aan iemand van de Navorschers ook iets meer bekend van dezen Jacob en van zijn werk?

R. A. A. V. V. O.

Leenaktenboeken van Gelre-Zutphen. — Naar wij vernemen zal de onlangs te Arnhem opgerichte vereeniging „Gelre", als een harer eerste uitgaven weldra een hoogst belangrijk werk het licht doen zien. In het Rijksarchief te Arnhem bevinden zich in een 90-tal boeken ingeschreven alle akten van de aan het hertogdom Gelre en graafschap Zutphen leenroerige goederen van het begin der 14de eeuw tot het jaar 1805. Deze akten hebben voor zeer velen een groot belang, o. a. voor eigenaars van voormalige leengoederen tot het bewijzen van jacht-, tiend-, visch- en andere rechten; verder voor hen, die zich met genealogische nasporingen bezig houden, ten einde de opvolging in de geslachten te bewijzen, enz., terwijl de daaruit geputte gegevens den ontwijfelbaren waarborg der echtheid hebben en daardoor als bewijs kunnen gelden. Op dat groote aantal leenaktenboeken is in het midden der 17de eeuw een zeer uitvoerig register vervaardigd, dat sedert steeds is bijgehouden en eene korte, doch geregelde opsomming bevat van al de wisselingen, welke de verschillende leengoederen in den loop der eeuwen in hunne bezitters hebben ondergaan. Dientengevolge worden duizenden namen van personen en familiën door deze uitgave voor alle belanghebbenden tot een gemakkelijk overzicht vereenigd. Dit register zal door de zorg van de heeren Mr. J. J. S. Baron Sloet en Dr. J. S. van Veen, hier en daar met aanteekeningen en ophelderingen voorzien, bij den uitgever P. Gouda Quint te Arnhem verschijnen. De leden der vereeniging „Gelre" ontvangen het werk gratis.

Red.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Volksuitdrukkingen betreffende het drinken en de dronkenschap (XLVIII, 40). — Ik mocht, in zake de benaming voor een dronken man of een dronkaard, nog uit den volksmond opvangen: hij is kaggel; hij is sikker; hij is in kennelijken staat: hij heeft zijn maag overladen; hij heeft te veel aan de vergunning gedaan (een parodie op de drankwet of het vergunningsrecht); hij heeft den Prins gesproken; hij is door de zorgen heen. — Een hevig beschonkene, zoo dronken als een zak, dien ik *stom*-dronken zou noemen, noemde het volk *lazarus*-dronken. Die bijbelsche naam moest helaas! dienen om den graad van 't dronken zijn te versterken.

Amsterdam. A. AARSEN.

Rut (XLVIII, 102). — Ook onder de Friezen zijn er wel knapen en mannen, die in 't dagelijksche leven Rut genoemd worden. Deze naam heeft met den Bijbelschen vrouwennaam Ruth niets te maken, maar is eenvoudig eene verkorting van den volledigen mansnaam Rutger, die overal in Nederland voorkomt, in Oud-Nederlandsche maagschappen — ofschoon nergens algemeen noch veelvuldig. Rutger (verlatijnscht, misvormd, tot Rutgerus) is oorspronkelijk Rodgar, Hrodgar, en dezelfde naam die hedendaags in Engeland als Roger, in Frankrijk als Rogier voorkomt; dit zijn beide versletene vormen, nog meer verbasterd van den oorspronkelijken vorm Hrodgar, als het hedendaags Nederlandsche Rutger. Deze naam heeft oorsprong gegeven aan de geslachtsnamen Rutgers, Rotgers, en (in verlatijnschten vorm) Rutgeri.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Vaderlief. — Waarom heette men aldus eene slaapmuts voor een manspersoon? Kan niet het nog altoos duistere, onverklaard geblevene *vadermoorders* voor een paar bijzonder groote opstaande *halsboorden*, hiermede in verband staan? JAC. A.

Toelast. — Wat is de oorsprong van het woord „Toelast" als naam van hotel in vele steden van ons land? H.

Geschriften van Jac. Baselius. — In jaarg. X (1860) van dit tijdschrift, blz. 37, wordt de inhoud opgegeven van een bandje met zeldzame boekjes. Het bevatte o. a.: „Het Hooghe-liedt Salomons, overgheset in Nederduytschen Dichte door J. B. (A^0 Dom^i 1616)". Een vroegere bezitter had er op geschreven: „Waarschijnlijk dezelfde J. Baselius, die ook de Klaagliederen van Jeremias berijmd heeft. Leiden 1585. 8^0."

Weet iemand ook omtrent dit laatste boekje eenige aanwijzing te doen, en is aan iemand ook bekend, waar het boekje gebleven is?

H. C. ROGGE.

„Als een roode draad." — Men vraagt naar de afkomst en de beteekenis dezer uitdrukking.

's-Gravenhage. R.

GESCHIEDENIS.

BOUWENS VAN DEN BOIJEN.

Het is bekend, dat onze litteratuur over Indische staatsgeschiedenis na 1816 verrijkt werd met een werk van den Kapitein der Infanterie van het Indische leger P. J. F. Louw, handelende over den oorlog op Java van 1825 tot 1830, waarvan in 1897 het tweede deel is verschenen. Bij de lezing van dit deel trok het mijne aandacht, dat van pag. 269 tot 274 een weinig beduidend persoon ten tooneele wordt gebracht, voor wien de toenmalige Indische regeering bijzondere égards heeft gehad.

Die persoon is — ik zal niet evenals de bekwame schrijver van genoemd werk zeggen *zekere*, maar, daar hij iemand was, die door die regeering moest worden ontzien — *de* Heer *Bouwens van den Boijen*, de landheer van *Kembang aroem.*

In dat met officieele bescheiden rijk gedocumenteerde werk spreekt de schrijver o. m. over den „eigenaardig politiek-economischen toestand", waarin Kembang aroem, eene desa, met het land er aan toebehoorende, in de jaren 1820—1825 verkeerde. Het was den eerlijken navorscher niet voldoende, dat hij de feiten liet spreken, die leeren, dat het land Kembang aroem veel van den Javaanschen oorlog te lijden heeft gehad, doch hij beantwoordt tevens de vraag, wáárom Kembang aroem meer dan andere industrieele ondernemingen door dien oorlog is gekweld, en zijn antwoord luidt omdat „een zeer zwakke, onkundige en onbevoegde hand er het bestuur had gevoerd."

Wie was deze non-valeur, die, zooals blijken zal, in het oogloopend door de Indische regeering van dien tijd moest begunstigd

worden? De schrijver bewaart daaromtrent — misschien pour cause — het stilzwijgen. Hij zegt echter, dat „om bijzondere redenen, die hier niet ter zake doen" door den President van Djokdjakarta (op last van den Gouverneur-Generaal?) van den Soesoehoenan van Soerakarta ten behoeve van genoemden heer werd ingehuurd de desa Kembang aroem met de daarbij behoorende mindere desa's en twaalf groote jonken land.

Die „bijzondere redenen" worden niet vermeld, omdat zij, zooals iedereen begrijpt, in geen verband tot de oorzaak of de aanleiding van den vijfjarigen oorlog staan. Toch zou ik gaarne willen weten, welke die redenen waren, omdat het mij voorkomt, dat men hier met eene geheimzinnige quaestie te maken heeft.

De schrijver vermeldt verder, dat het dien Resident was voorgekomen, dat aan de onderneming van den Heer Bouwens van den Boijen een beter resultaat zou verzekerd worden, wanneer men hem „een kundig en bedaard geassocieerde toevoegde, waartoe als zeer geschikt was voorgekomen zekere Heer Shand, een Schot van geboorte."

Hoe vaderlijk, maar tevens hoe autoritair, hoe bemoeizuchtig! Was de Heer Shand een protégé van den Resident of de Heer Bouwens van den Boijen iemand, die onder het wakend toezicht der Indische regeering behoorde te staan? Misschien dat de laatste vraag gemakkelijker zou kunnen worden beantwoord, indien men wist, wanneer de Heer Bouwens van den Boijen in Indië en in de Vorstenlanden is gekomen. Men weet uit het hier besproken werk niet meer dan dat het vaderlijk advies van den Resident van Djokdjakarta „in het laatst van het jaar 1820" werd gegeven en dat de Procureur-Generaal bij het Hoog-Gerechtshof Mr. P. Merkus in zijn brief aan den Gouverneur-Generaal van 20 Januari 1821, N°. 7 Secreet omtrent de Heeren Shand en Bouwens van den Boijen de navolgende getuigenis gaf: „In de gelegenheid geweest zijnde, om beiden te leeren kennen, houd ik mij overtuigd, dat hetgeen den laatsten aan vermogens, bedaardheid en kennis ont-

breekt, ten volle zal worden aangevuld door de kunde en het gedrag van den eersten."

Moesten in de jaren, waarvan hier sprake is, bij landverhuringen in de Vorstenlanden aan Europeanen, van ieder requestrant dergelijke gedetailleerde adviezen omtrent zijne persoonlijkheid worden uitgebracht?

Hoe het zij, de Heer Bouwens van den Boijen werd landheer van Kembang aroem, doch hij verzocht in een aan den Gouverneur-Generaal gericht request van 15 November 1824 „op grond van de geldelijke ongelegenheid, in welke hij zich bevond, en die hem deed vreezen, niet aan zijne verbindtenissen jegens zijne crediteuren te zullen kunnen voldoen, dat hem zou worden toegestaan het land Kembang aroem, waarvan de huurtijd eerst met het einde van 1835 zou zijn verstreken, reeds nu door middel der commissie tot verevening der zaken van de verhuurde landerijen (benoemd in verband met het besluit van 6 Mei 1823 N°. 7) aan den verhuurder, zijnde Z. H. den Soesoehoenan van Soerakarta, terug te mogen geven."

Wie waren de crediteuren, behalve de Soesoehoenan? Volgens een der door den schrijver geraadpleegde documenten, verscheidene personen; want Bouwens had „rechts en links, waar hij maar kon", gelden opgenomen zelfs tegen „den interest ad één ten honderd per maand", terwijl „de wet geen hooger interest dan van 9 ten honderd 's jaars toestaat." Zoo behoorde o. m. tot de crediteuren de Resident van Djokdjakarta, de Heer Smissaert, die Bouwens 4000 Spaansche matten of *f* 9000 had geleend ad 12 °/₀ 's jaars. Ook het Gouvernement was een der crediteuren. Immers volgens den schrijver „werd het noodig geoordeeld", aan de onderneming een voorschot uit 's lands kas van 10000 Spaansche matten (circa *f* 22500) à 6 °/₀ 's jaars te verleenen, welke som moest worden teruggestort na „een billijk tijdsverloop."

Mr. van Sevenhoven, de Resident van Soerakarta, hielp de Indische regeering een handje in deze netelige quaestie. Hij gaf

volgens een der andere adviseurs niet alleen eene geflatteerde balans van Kembang aroem, doch was ook van meening, dat het voor het Gouvernement niet onvoordeelig zou blijken, „het land Kembang aroem over te nemen voor de som" van 71425 Spaansche matten of *f* 160706,25, welke Bouwens, na eene exploitatie zijner onderneming, met den „zeer geschikten" en „kundigen" Heer Shand, van 3 jaren en 10 maanden, „daarop schuldig was." 't Is waar, redeneerde van Sevenhoven, wanneer het Gouvernement dit land in beheer nam, zou zoodanige handeling „aanstoot" geven aan hen, „die hunne gehuurde landen (ingevolge besluit van den 6en Mei 1823 N°. 7) terug hadden moeten geven"; doch volgens van Sevenhoven zou het kunnen geschieden, zonder dat daaruit zou kunnen worden afgeleid, dat het Gouvernement in zijn eigen belang van zijne principes afweek. Vooreerst, omdat de landverhuur in de Vorstenlanden tegengegaan was, dewijl de Indische regeering eene Europeesche kolonisatie als ondoelmatig, ja zelfs als nadeelig voor Java en speciaal voor de Vorstenlanden had beschouwd. Ten tweede, omdat Kembang aroem eene uitzondering gemaakt heeft op de algemeene bepaling van het besluit van 6 Mei 1823 N°. 7 (op grond waarvan, wordt niet medegedeeld.) Ten derde, wijl de Heer Bouwens het land zelf niet alleen aanbood, maar ook de inwilliging van zijn verzoek afsmeekte als het eenige middel, waardoor hij te redden zou zijn. Mocht de Indische regeering echter de meening van van Sevenhoven niet deelen, dan stelde hij voor, den Heer Bouwens een voorschot uit 's lands kas van 10000 Spaansche matten (*f* 22500) te verstrekken, onder voorbehoud, „dat de commissie van verevening worde geautoriseerd en gelast het beheer van Kembang aroem te surveilleeren."

Ofschoon de Directeur-Generaal (later Lid van den Raad van Indië) belast met dat algemeen beheer der Financiën, van de Graaff, den achtelijken toestand, waarin Kembang aroem verkeerde, deels aan een samenloop van omstandigheden, deels aan „eigen schuld" van den Heer Bouwens weet, besloot de Indische regeering,

na herhaalde deliberatiën, om dien Heer niet geheel aan zijn lot over te laten en Kembang aroem „onder het onmiddellijk toezicht van den Resident van Soerakarta, en geheel buiten eenige bemoeienis van den requestrant" te stellen, „onder de directie van een of meer personen, door dien Resident te benoemen, onder genot van eene redelijke bezoldiging en behoorlijke assistentie." Die directie zou het geheele geldelijk beheer voeren en elk jaar, ten overstaan van den Resident, aan de Indische regeering, den Heer Bouwens en diens crediteuren, rekening en verantwoording doen. Nadat alle onkosten en bovendien *f* 7200 's jaars voor het levensonderhoud van den Heer Bouwens waren betaald, zou het overblijvende van de winst pondpondsgewijze onder de crediteuren verdeeld worden, die echter, ingevolge de toen bestaande wet, op niet meer dan 9 °/o interest 's jaars mochten rekenen. Was de schuld vóór 1834 aangezuiverd, dan kreeg de Heer Bouwens, die Kembang aroem tot 1835 gehuurd had, het beheer onmiddellijk terug.

Noch de crediteuren, noch de Heer Bouwens waren met deze regeling tevreden.

De Heer Bouwens, die aan den Resident van Soerakarta had verklaard, dat hij geene middelen bezat om de zaken van Kembang aroem langer gaande te houden, verzocht dien hoofdambtenaar, den Gouverneur-Generaal voor te stellen.

1. hem (Bouwens) in plaats van een onderstand van *f* 7200 's jaars een voorschot van *f* 9600 's jaars te geven;

2. dat bedrag aan zijne erfgenamen in Nederland uit te keeren, ingeval hij mocht komen te overlijden;

3. het naast Kembang aroem gelegen land Sempoe, aan den rijksbestierder van Soerakarta toebehoorende, van dezen te doen huren, ten einde — let wel — daaruit het noodige werkvolk te kunnen krijgen tot onderhoud der koffietuinen van Kembang aroem en voor plukking, droging en berging der vruchten.

Het ad 3 gestipuleerde verzoek speaks volumes. Daaruit bleek, hoe door den oppermachtigen landheer van Kembang aroem met

de bevolking van zijn land was omgesprongen, zoodat deze grootendeels het land verlaten had en hij alleen door annexatie van het land Sempoe aan werkkrachten voor zijne onderneming kon komen.

Wat adviseerde toen de Resident van Soerakarta, de Heer Mac Gillavry? De punten 1 en 2 hield hij buiten advies, omdat hij vermeende, dat de Indische regeering beter dan hij over het billijke of onbillijke van het gevraagde kon oordeelen. Ten aanzien van punt 3 adviseerde hij „de al of niet noodzakelijkheid daarvan ter beoordeeling over te laten van den Resident van Soerakarta om naar omstandigheden en met inachtneming der deswege bestaande bepalingen het noodige te verrichten."

De Indische regeering hield de 3 punten „in deliberatie." Zij benoemde eene commissie, bestaande uit den Resident van Djokdjakarta, den Heer Smissaert (die *f* 9000 tegen 12 °/₀ aan den Heer Bouwens had geleend) en den Resident van Soerakarta, den Heer Mac Gillavry, om nogmaals eene minnelijke schikking met de crediteuren te beproeven; terwijl zij inmiddels de overname van het beheer van Kembang aroem door den Resident van Soerakarta goedkeurde en dezen machtigde „om voorloopig uit 's lands kas de gelden voor te schieten, die noodig waren om de zaken gaande te houden."

De werkzaamheden der commissie waren nauwelijks begonnen, toen de oorlog op Java uitbrak, die voorzeker aan de crediteuren alle hoop heeft afgesneden om hunne voorschotten ooit terugbetaald te zien.

Waar de Heer Bouwens van den Boijen gebleven is, meldt de geschiedenis niet. De „kundige" en „bedaarde" Heer Shand was reeds vóór November 1824 overleden.

Dat ik dit alles breedvoerig heb medegedeeld, was niet om het geldelijk verlies der crediteuren in het licht te stellen, voor wie de Indische regeering zooveel égards niet had als voor haar protégé Bouwens van den Boijen, of de eigenaardige wijze te laten

zien, waarop zij vooral met 's lands gelden omsprong, maar wel om in dit tijdschrift de vraag te stellen, *wie* toch de persoon kan geweest zijn, die in casu onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal Baron van der Capellen het onderwerp en het voorwerp van een schandelijk nepotisme is geweest.

's-Gravenhage. V. C. NIEUWENHUYZEN.
Gep. Kolonel van het Indische leger.

EEN MERKWAARDIGE (?) BRIEF.

In het Oud-Archief der gemeente Haarlem wordt een stuk bewaard 1), dat als volgt op den omslag wordt omschreven: „Merkwaardige brief 3 Dec. 1621 (sic) van Hugo Steyn aan N. N. te Delft waarin melding is gemaakt van den uittogt van Delftsche burgers tot ontzet van Haarlem in 1573." Waarin nu het bijzonder merkwaardige bestaat, is mij niet recht duidelijk. Het is toch van algemeene bekendheid, dat andere steden beproefd hebben om Haarlem tijdens het beleg op alle mogelijke wijze bijstand te verleenen. Dat uittrekken van die Delvenaren is dus op zich zelf niets merkwaardigs. Doch laat ons eerst kennisnemen van den brief. Hij luidt:

Erentfeste hoochgeleerde wyse voorsieninge discrete heere ende zeer goede vrundt

Uwer E zeer aengenaeme van den xxvij^en^ voorleden, hebbe beyde met bedroeftheyt ende vreuchde ontfangen, met bedroeftheyt vermits my dezelven eerst saterdaechs smergens den xxix^en^ der selver

1) N° 699a Afd. I van den bijgewerkten inventaris van het archief der stad Haarlem, Port C. 66.

wanner des vrydaechs den acht eñ twintichsten van dyen den jeheelen dach vroetschappe alhyer was gehouden ende het subiect daer van Uwer E in zyne aengenaeme mentioneert gepasseert soo dat ick desselffs voto eñ begeerte naer eysch en behoören nyet en hebben konnen voldoen. Soo my die eerder waere gewerden, soude nyet gemanqueert nochte gedeficieert hebben aen my debvoir twelck vertrouwen eñ daer toe Uwer E hem ernstel̄ verlaeten moocht, [ende yet wes in toecomende offererende daer eñ waerinne Uwer E eenigen dienst ofte officie doen kan glieft my tytelycken te commanderen. Sult my vinden eenen die] [1]) oock met vreuchde Uwer E voorz missive ontfangen gelesen de wyle daer inne gementioneert werdt van den jaere 1573 dat de vroome borgers tot Delft hem vrywillichlycken tot het ontset deeser stadt hebben laeten gebruycken doch ongeluckelycken twelk ik oock vuyt myne vader dicmaels verstaen hebbe dat hy mede binnen delft wesende mette de zelve is vuytgetrocken[,] vier int gelith gaende[,] de drye daervan onder syne zyde wechgehouden [2]) werden blyckende mede by de Commissie onder my wezende by den Heere Prince Guilliame de Nassau hoch loffkr meme in Martii des Jaers 1573 binnen der stadt Delft op myne vader v̄leent, die noch onder my es omme de scheepen op meer [3]) tot ontset te vaeren alwaer ick alsdaen binnen Delft quasi in exilio in den Jaere 1577 ben gebooren waeromme noch dicmaels ocurreert dencken aant distichon: Nescio qua natale solum .... cunctos Allicit et inmemores nec sinit ess.... [4]). Soo dat ick met lyff eñ siele geneycht ben [omme] de borgeren van Delft te helpen, dan nu voor ditmaele claerlic te spaede dewyle respective drye anderen ged........ syn. Soo in toecomende yet

1) Het tusschen [ ] gestelde is doorgehaald.

2) Neêrgesabeld.

3) Op (het) Meer.

4) Het op het origineel door een groote inktvlak verduisterde zal moeten luiden: Nescio qua natale solum dulcedine captos Ducit, et inmemores non sinit esse sui. Zie Ovidius, Epistolae ex Ponte I, 3, 35 en 36.

wyders offereert daer inne Uwe E dienst vruntschap ende faveur soude konnen bethoonen sult gelieven tnotelycken notificeren te commandeeren eñ sult my bevinden diegeenen weesen dergenen die seer eñ sal [trachten] [en] wensche te blyven.

Erentfeste hoochgeleerde wyse voorsieninghe discrete heere

Uwer E zeer gedienstwillige en wel geaffectioneerde vrundt

HUGO STEYN

Harlemi den 3en Xber 1631. 1631.

De onderteekenaar, *Hugo Steyn*, moet zijn de zoon van *Mattheus* en *Dirckje Gael* 1). Scheffer in zijn genealogie van het geslacht Steyn, laat hem te *Haarlem* geboren worden, terwijl uit den brief duidelijk blijkt dat hij te *Delft* het levenslicht aanschouwde in 1577. Hij werd in 1611 raad in de vroedschap, in 1623 secretaris van Haarlem, en overleed aldaar 29 April 1632. Hij was er 12 Sept. 1606 gehuwd met *Cornelia van der Meijde* geb. ald. 1581, er overleden 30 Sept. 1661, de dochter van *Willem* bij *Aegt Schott.* Hugo's vader *Mattheus Steyn* (zn. van *Augustus* en *Anna Mattheusdr.*) was te Haarlem in 1539 geboren, diende de stad als schepen in 1572, werd in 1579 benoemd tot raad en bekleedde dit ambt verder in de jaren 1580, '81, '95, terwijl hij in 1605 Burgemeester werd en in 1606 overleed.

Uit den brief blijkt duidelijk dat laatstgenoemde zich tijdens het beleg van Haarlem te Delft bevond 2), en niet schijnt teruggekeerd te zijn voordat de stad opnieuw de zijde van den Prins had gekozen.

Eene officieele missie van de regeering heeft hij in 1573 niet gehad, aangezien dit vermeld zoude zijn in de thesoriersrekening,

---

1) Zij, dr. van Tyman Jansz. van der Graft en Dirckje Gael, had den naam harer moeder aangenomen en staat daarom overal officieel geboekt als „Gael."

2) Onder degenen, die uit Delft tot ontzet van Haarlem in 1573 zijn uitgetrokken, brengen we hier in herinnering Johan v. Oldenbarneveld, toenmaals 25 j. oud zijnde,

alwaar de reiskosten van die Heeren nauwkeurig zijn aangeteekend. De woorden van den zoon, dat hij „quasi in exilio" te Delft is geboren, zijn te duidelijk om aan de goede gezindheid van den vader te twijfelen. Deze had zeker bijtijds ingezien, dat er „some thing rotten" was in de regeering zijner stad, en er verraders schuilden onder de overheidspersonen.

We keeren thans naar den zoon terug en vragen wat de aanleiding tot dezen brief kan zijn geweest. Van eene vroedschapsresolutie op den datum, door hem in den brief aangehaald, is geen spoor te vinden. Het register bevat op 't eind van 't jaar 1631 de geschonden reeks 12 nov., 2 dec., 15 dec.

Uit Delft is op dat jaar niets bijzonders te vermelden [1]), en zoo blijft dus de vraag over wat van Steyn door zijn Delftschen vriend gevraagd kan zijn, iets, dat met het belang van de stad in verband moet hebben gestaan.

Wie wil in deze licht ontsteken? dan blijkt het wellicht dat het woord „merkwaardig" met recht aan het stuk kan worden gegeven.

Haarlem. M. G. WILDEMAN.

1) Volgens vriendelijke mededeeling van den archivaris Mr. Dr. Veltman.

Tegenover blz. 287.

Boekmerk van
J. Stephanik te Amsterdam.

Ontwerp van Ant. Derkinderen (1897).

Boekmerk van Dan. Tulleken
te Middelburg (1779).

Boekmerk van Car. Custis
te Brugge geb. 1704 † 1752.

OUDHEIDKUNDE.

BOEKMERKEN.

Boekmerken, bibliotheekmerken of *ex-libris* zijn etiketten, prentjes of gravures, die tegen het schutblad voor in het boek geplakt worden, om duidelijk te doen uitkomen in welke particuliere of openbare bibliotheek een boekdeel thuis behoort.

Gewoonlijk bevatten ze, behalve den naam van den eigenaar of der bibliotheek, een monogram, familiewapen, portret, spreuk of zinnebeeldige voorstelling.

Het doel van een *ex-libris* is in de eerste plaats om aan te duiden aan wien een boek behoort, ten tweede om dit te doen op een sierlijke wijze, en ten derde om tevens iets persoonlijks te geven, iets, dat de persoonlijke neigingen, liefhebberijen of studiën van den bibliophiel weergeeft. Het komt herhaaldelijk voor, dat een persoon er twee, drie of meer boekwerken op na houdt, hetzij voor boeken over verschillende onderwerpen of voor die van verschillend formaat.

Wanneer wij het noodzakelijk achten om ons linnengoed, ons zilverwerk, onze koffers, enz. van een merk te voorzien, waarom zouden we dan ook niet aan onze boeken een herkenningsteeken geven, een merk, dat aan anderen duidelijk maakt waar het boek thuis behoort? Reeds voor eeuwen werd dit in de kloosters begrepen. Mear vooral na de uitvinding der boekdrukkunst, toen het boek bij hondertallen van gelijk uiterlijk werd verspreid, bleek het noodzakelijk duidelijk te doen uitkomen wie de eigenaar was.

Men kende in die dagen geen bibliotheken met duizenden boeken in gelederen naast en boven elkander opgesteld. In het door De

Roever begonnen werk, „Het leven van onze voorouders", komt een plaat voor van de boekenzaal in de St. Walburg-kerk te Zutphen. Men ziet daar de boeken op schuine lessenaars liggen, ieder deel bevestigd aan een ijzeren kettinkje, wat zeker een afdoende wijze was om te verhinderen, dat het boek van eigenaar kon verwisselen.

Een andere methode om het eigendomsrecht aan te duiden, bestond in het versieren van den buitenband met een familiewapen, monogram of spreuk. Deze gewoonte werd vooral in Frankrijk en Italie veelvuldig toegepast. In Duitschland kwam het *ex-libris* al vroegtijdig in gebruik. Het oudste, bekende boekmerk, een van omstreeks 1450, behoorde aan Johannes Knabensperger, genaamd Igler. Hiervan zijn slechts 4 exemplaren bekend, waarvan twee zich bevinden in boeken van het Prentenkabinet te München en de beide andere in Engelsche handen. Dit *ex-libris* stelt een grooten egel voor, die op een groen veld met bloemen bezig is te grazen en een bloemstengel in den bek houdt. Op een lint boven het dier staat de eigenaardige spreuk: *Hanns igler das dich ein igel küs.* Dit groote, gekleurde blad meet ongeveer 14×21 c.M. Het *ex-libris* van Hieronimus Ebner is gedateerd 1516 en het oudste boekmerk ter wereld, dat een positieven datum draagt. Engeland en Frankrijk noemen als oudste gedateerde *ex-libris*, die van Nicolas Bacon (1574) en van Charles Ailleboust d'Autun (1574). Zweden kan wijzen op een gedateerd boekmerk van het senaatslid Thure Bielke (1595) en ten onzent komt op het *ex-libris* van Anna van der Aa het jaartal 1597 voor, hoewel dat van Diederik van Lijnden (zie Navorscher van 1894 blz. 368) ouder is. In vele gevallen is de datum vrij nauwkeurig vast te stellen, ook wanneer geen jaartal op het boekwerk voorkomt. Het wapen, de naam, de ontwerper, de wijze van uitvoering en andere gegevens zijn daarbij de hulpmiddelen. Verzamelaars letten bizonder op gedateerde en gesigneerde exemplaren, om die later met andere bladen te kunnen vergelijken.

Tot de vele artiesten, die fraaie *ex-libris* hebben ontworpen, behooren o. a. Jost Amman, Beham, Daniel Chodowiecki, Cranach,

Albrecht Dürer, Holbein, François Boucher, Eisen, Pierre Choffard, Ollivault, Claude Roy, Henri Dawkins, W. Henshaw, William Hogarth, John Pine, William Skelton, Robert Strange, Sherborn, Yates, e. a.

In België zijn o. a. de volgende artiesten op dit gebied werkzaam geweest: B. Duvivier, L. Fruytiers, E. de Ghendt, J. Harrewijn, Helman, N. Heijlbrouck, A. Lens, C. Onghena en D. Wallaert,

Ten onzent komen op enkele boekmerken soms namen van buitenlanders voor, maar ook Nederl. kunstenaars van naam hebben het niet beneden zich geacht aan deze „kleinkunst" mede te werken, o. a. M. le Blon, Jan Goeree, Dr. P. J. H. Cuypers, Henricus, A. der Kinderen, van Hoytema, J. F. Lange, P. W. van Megen, J. Punt, Th. Molkenboer, W. O. J. Nieuwenkamp, C. Rochussen, A. Schouman, Henricus Spilman, R. Vinkeles, L. W. R. Wenckebach, W. de Goldere, F. W. Schöttelndreier, J. B. Kam, Nahuys, enz.

De Gentenaar C. J. E. van Hulthem (1764—1832), wiens belangrijke bibliotheek van 60.000 deelen door de Belgische regeering werd aangekocht, stelde bizonderen prijs op boeken waarin een *ex-libris* zat. Een boek waarin het *ex-libris* van een beroemd of doorluchtig persoon geplakt was, of waarin de vroegere eigenaar door zijn *ex-libris* de liefde voor zijn boekerij en vaak ook iets persoonlijks, een kijkje in zijn intieme leven, had nagelaten, was hem een heerlijke aanwinst.

Van Hulthem is een der eerste verzamelaars van boekmerken geweest, al verzamelde hij dan ook niet op de wijze zooals dat thans geschiedt.

De eerste *ex-libris*-collectie werd gevormd door Miss Jenkins uit Bath in 1820 en is thans het eigendom van Dr. Jackson Howard. Natuurlijk zijn er verscheidene boekmerken in andere verzamelingen bewaard gebleven, hetzij als heraldiek model, als fraaie hout- of kopergravure, als het werk van een bepaalden artiest, of om eene andere reden.

De oudste verzameling van boekmerken, die in Duitschland werd

bijeengebracht, dateert van 1826 en behoorde aan Freiherr von Berlepsch. Deze zeer belangrijke verzameling van meer dan 2400 exemplaren is thans in het bezit der bibliotheek te Wolfenbüttel.

Dat het *ex-libris* bij onze naburen beter bekend is en meer algemeen wordt gebruikt dan bij ons heeft verschillende oorzaken. Zoowel in het Britsche Museum te Londen als in de Nationale bibliotheek te Parijs zijn openbare verzamelingen van boekmerken. Behalve de reeds genoemde verzameling te Wolfenbüttel, bezitten Leipzig en München groote collecties. Onlangs kwam het Kunstgewerbe-Museum te Berlijn door erflating in het bezit der verzameling van den architect Rud. Springer.

In Nederland bestaat geen enkele openbare verzameling van boekmerken, ofschoon verscheidene bibliothecarissen reeds hunne belangstelling toonden in het *ex-libris*.

Ook de vereenigingen van *ex-libris*-verzamelaars hebben er veel toe bijgedragen om het gebruik van een boekwerk aantemoedigen en het bestaan er van meer algemeen bekend te maken. De grootste is zeker de Eng. „*Ex-libris Society*" met bijna 500 leden, tot welk cijfer het ledental trouwens beperkt is. Daarop volgt de „*Ex-libris Verein*" te Berlijn met 250 leden. De „*Société Française des Collectionneurs d'Ex-libris*" telt 180 leden en is opgericht door Dr. C. Bouland te Parijs. De jongste vereeniging eindelijk is „*the American Bookplate Society*" te Washington.

Te zamen tellen deze genootschappen ongeveer 1000 leden. Natuurlijk is niet ieder verzamelaar lid eener vereeniging en hebben zich ook Zweden, Denen, Zwitsers, Italianen e. a. bij een of meer der genoemde gezelschappen aangesloten.

Een derde factor, die aan het ex-libris burgerrecht verschafte, zijn de opstellen, welke zoo nu en dan in periodieken verschenen. Reeds in 1822 bevatte het „*Gentleman's Magazine*" een opstel over *ex-libris*. In „*Notes and Queries*" is sedert 1849 herhaaldelijk iets over dit onderwerp geschreven. „*The Studio*" heeft reeds meermalen de attentie er op gevestigd in fraai geillustreerde artikelen

soms met afbeeldingen van moderne Nederl. boekmerken. Nog onlangs bevatte „*Ludgate*" twee voortreffelijk geschreven en rijk geillustreerde bijdragen.

In Duitschland vestigde H. Lempertz te Keulen in 1853 het eerst de aandacht op het *ex-libris* in zijne „*Bilderhefte zur Geschichte des Buchhandels*". Een paar interessante opstellen schreef ook Gottfried Böhm in 1887 in de „*Zeitschrift des Münchener Alterthums-Vereins*", terwijl *Liebhaberkünste*, *Vom Fels zum Mer*, *Pan*, *Gartenlaube* e. a. geïllustr. bladen er de aandacht op vestigden. Zoo ook de heraldieke geschriften: „*Deutscher Herold*", „*Jahrbuch der k. u. k. heraldischen Geselschaft Adler*" en *Herald. Mittheilungen des Vereins* „*zum Kleeblatt*". Beaupré schreef in 1862 een opstel over de boekmerken, gegraveerd door Dominique Collin en 10 jaar later verscheen in „*l'Amateur d'autographes*" eene beschrijving der collectie van Aglaüs Bouvenne door M. Tourneux.

Een der eerste artikelen, die in Italië verschenen over *ex-libris*, komt voor in „*Il Bibliofilio*", terwijl reeds het eerste deel van de „*Bibliophile Belge*" kan bogen op eene bijdrage van baron de Reifenberg en J. B. Vervliet te Antwerpen dit onderwerp meermalen heeft aangeroerd, o. a. in „*La Presse Universelle.*"

In het Juni-nummer voor 1894 van het „*Algemeen Nederlandsch Familieblad*" wordt iets over „*ex-libris*" medegedeeld. Een 8tal afbeeldingen vergezelt den tekst. „*Eigen Haard*" bevatte in September van datzelfde jaar een opstel van Dixon over „*Ex-libris.*" Daarin zijn o. a. de beide boekmerken van Alberdingk Thijm afgebeeld.

Ook de dagbladen deelden zoo nu en dan iets over *ex-libris* mede. Zoo *Het Vaderland* van 27 Dec. 1893, *De Nieuwe Rotterdamsche Courant*, *Amsterdamsche Courant*, *De Telegraaf* e. a. In de buitenlandsche pers, *The Globe*, *the Daily News*, *the Daily Graphic*, *Pall Mall Gazette*, *the Daily Chronicle*, *St. James Gazette, Leipziger Tageblatt*, *Weimarsche Zeitung*, e. a.

Weer een andere beweegkracht om het gebruik van *ex-libris* meer algemeen te maken is de literatuur over dit onderwerp. Het

eerste boek, dat speciaal over boekmerken handelt, is van Franschen oorsprong. In 1874 verscheen „*Les ex-libris Français depuis leur origine jusqu'à nos jours*" door A. Poulet-Halassis. Dit werkje beleefde 4 uitgaven, die telkens ruimer werden geïllustreerd. Henri Bouchot e. a. hebben er over geschreven, maar het belangrijkste werk over fransche *ex-libris* werd in Engeland uitgegeven. „*French bookplates*" door Walter Hamilton beleefde reeds een tweeden druk in 1896. Trouwens Engeland heeft het meeste voortgebracht op dit gebied. J. Leicester Warren, later Lord de Tabley, schreef in 1880 een belangrijk werk over *ex-libris*. In zijn „*A guide to the study of Bookplates*" worden de boekmerken in het algemeen behandeld, zoowel Engelsche, als die van andere nationaliteiten. Graveurs, spreuken, die op een boekwerk voorkomen, de verschillende stijlen, enz. worden door hem besproken. Dit boekje, ofschoon lang niet volledig, is nog steeds zeer gezocht en wordt vaak geciteerd. Enkele Nederl. boekmerken worden er in genoemd, o. a. die van Hoeufft, Vredenburch, van Swinden, van Aerssen en Meerman. Castle's „*English Bookplates*", in 1892 verschenen, beleefde reeds een derden druk, niettegenstaande de groote oplage. Hardy behandelt de *ex-libris* tot het einde der 18e eeuw en beschrijft o. a. het boekmerk van Nicolaas Mercator, vermoedelijk een familielid van den beroemden Gerard.

Behalve de werken, die over boekmerken in het algemeen handelen, zijn er een aantal boeken verschenen, die een bepaald soort of een bepaalde serie van boekmerken bespreken. Zoo behandelde Warnecke „*Die deutschen Bücherzeichen von ihrem Ursprunge bis zur Gegenwart*" (Berlin 1890). Ongeveer 2600 boekmerken zijn in dit belangrijke werk omschreven. Bij elk *ex-libris* zijn naam van den eigenaar, wijze van uitvoering, maat in mM., ontwerper, tijdvak en beschrijving duidelijk aangegeven.

Carlander behandelde de Zweedsche *ex-libris*, Dexter Allen de Amerikaansche, Sir Arthur Vicars de boekmerken waarop boekenstapels en dergelijke attributen voorkomen.

Boekmerk van Dr. ABR. WILLET
te Amsterdam geb. ..... † 1894.

Boekmerk van mej J. S. VAN NIEUWKUYK te Appeldoorn.
Ontwerp van W. O. J. NIEUWENKAMP (1896).

Walter Hamilton omschrijft in „*Dated Book-plates*" ongeveer 4000 gedateerde *ex-libris.*

In „*Ladies Book-plates*" door Miss Labouchere is uitsluitend sprake van boekmerken, die aan dames toebehooren; afgebeeld [1]) is o. a. het boekmerk van Mej. Wally Moes.

John Vinycomb gaf een keurig boekje uit, waarin het werk van den *ex-libris*-graveur Lambert wordt behandeld in beeld en schrift. Ook de *ex-libris* van Neuchatel zijn in een afzonderlijk boek saamgevat.

Een zeer merkwaardig boek is Emile Perrier's „*Les Bibliophiles et les Collectionneurs provençaux, de l'arrondissement de Marseille.*" Wel is waar beperkt Perrier zich in zijn lijvig boekdeel tot het arrondissement van Marseille, maar bij ieder *ex-libris* staan dan ook tal van bizonderheden omtrent eigenaar, geboorte- en sterfjaar, beroep, positie, liefhebberijen, enz. Zoo minutieus heeft nog geen ander dit onderwerp behandeld.

Het jongste werk van beteekenis „*Fincham's Artists and Engravers of British and American Book-plates*" geeft de namen van 1500 artiesten en graveurs benevens de omschrijving van 5000 boekmerken.

Wederom wordt een bijdrage over Zwitsersche *ex-libris* voorbereid door Ds. Gerster te Kapellen bij Bern. Een geillustreerd boekdeel waarin 2500 boekwerken genoemd en omschreven zullen worden.

Onze landgenoot R. van der Meulen heeft in zijn bijdrage „*Over de liefhebberij voor boeken*" een hoofdstuk gewijd aan *ex-libris.* De *ex-libris* van Edw. Huydecoper van Nigtevecht, Isaac Meulman, e. a. zijn tusschen den tekst gevoegd. In een later werk „*De Boekenwereld*" komt hij er nogmaals, doch kort, op terug.

Een geheel afzonderlijk rubriek vormen die werken, waarin uitsluitend afbeeldingen van boekmerken voorkomen. Zoo reproduceerde Griggs 147 modellen van heraldieke boekmerken; Warnecke 100 *ex-libris* uit de XV en XVI eeuw; Hildebrandt 75 zijner eigen

1) Naar wij vernemen heeft Mej. Etha Fles te Utr. een door haar zelve ontworpen ex-libris-vignet onderhanden.

heraldieke ontwerpen; Otto Kissel en Schulte vom Brühl een serie *ex-libris* door hen zelven ontworpen. Burke publiceerde een honderdtal Iersche boekmerken. Te Leipzig verscheen „*Aus der Ex-libris Sammlung der Bibliothek des Börsenvereins der deutschen Buchhändler*" met 65 fraaie reproducties van zeldzame exemplaren.

Een zeer mooi werk op dit gebied is „*Deutsche Kleinkunst in 42 Bücherzeichen gezeichnet von Joseph Sattler*" met een voorrede van Warnecke.

In Februari 1897 zag bij Frederik Muller en Co. te Amst. een een werkje het licht, dat tot titel draagt „*XL muzikale boekmerken met eene opgave van meer dan CCC spreuken, die op dit soort van boekmerken voorkomen.*" De daarin afgebeelde *ex-libris* zijn in 4 rubrieken verdeeld, waaronder zoowel heraldieke als allegorische boekmerken. Onder de afbeeldingen komt o. a. een reproductie van het *ex-libris* van Hardenbroek voor.

Sir Aug. W. Franks, Rylands en nog onlangs Dr. Bertarelli te Milaan hebben over boekmerken geschreven, maar deze geschriften zijn niet in den handel verkrijgbaar.

In de handelingen en jaarverslagen van verschillende genootschappen is het een en ander over *ex-libris* medegedeeld. Reeds in 1837 door Daniel Parsons in het 3e jaarverslag der *Oxford University Archaeological and Heraldic Society.* Ook in het 39e jaarverslag van het *Kon. Oudheidkundig genootschap* te Amsterdam vindt men enkele bizonderheden vermeld.

Verder is door tentoonstellingen meermalen de aandacht op *ex-libris* gevestigd. De voornaamste zijn gehouden te New-York, Londen, Hannover, München en Parijs, terwijl in 1892 verscheidene exemplaren uit de collectie Waller geëxposeerd waren op de Internationale tentoonstelling der *Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels* in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam.

Op verschillende tijden zijn er lezingen gehouden over *ex-libris.* In Engeland en in Amerika, te Bern door Dr. Gerster, te München door Graf zu Leiningen Westerburg, te Hamburg door Dr. Brinck-

mann, enz. Den 14en December 1896 werd in het Kon. Oudheidkundig Genootschap een avond aan dit onderwerp gewijd.

Uit het hier medegedeelde blijkt reeds duidelijk, dat er heel wat geschreven is over boekmerken, al zijn de kleinere uitgaven niet genoemd om de opsomming niet al te lang te maken. Werden de factoren aangestipt, die er toe bijdroegen om het boekmerk in eere te herstellen en meer algemeen bekend te maken, de grootste stoot aan de *ex-libris*-beweging werd voorzeker gegeven door de tijdschriften, die de reeds genoemde Vereenigingen doen verschijnen. Het oudste dier periodieken, *the Journal of the Ex-libris Society* komt geregeld iedere maand uit sedert Juli 1891. Van de oprichting af staat dit geillustreerde blad onder leiding van W. H. K. Wright, die zorgt, dat door vorm en inhoud steeds de belangstelling der lezers wordt gaande gehouden. Zoowel oude als moderne boekmerken worden besproken. Bizonderheden over bezitters en graveurs van *ex-libris*, over belangrijke bibliotheken, over nieuwe uitgaven op dit gebied, enz. worden medegedeeld. Ook die boekmerken, welke, hetzij door vorm, tijd, voorstelling of in andere opzichten iets onderling gemeen hebben, worden van tijd tot tijd systematisch omschreven. Anonieme exemplaren worden afgebeeld en door de leden onderling geïdentificeerd. Zoo kwam in het nummer van Dec. 1896 het boekmerk „van Paffenrode" voor.

Het Duitsche „*Ex-libris Zeitschrift*" wordt te Berlijn uitgegeven sedert October 1891 en verschijnt alle drie maanden. Zoowel tekst als illustratiën vallen zeer te roemen. Alhoewel in hoofdzaak de Duitsche *ex-libris* worden behandeld, zoo komen er ook nu en dan andere in voor. Reeds in April 1892 werd het *ex-libris* van Theodoor Reichelt afgebeeld, in Januari 1896 dat van de bibliotheek der stad Dordrecht en in April 1897 werd het *ex-libris* van J. F. L. de Balbion Verster [door L. W. R. Wenckebach] afgebeeld en beschreven.

Ofschoon de leden van alle *ex-libris*-vereenigingen herhaaldelijk bijdragen leveren voor de verschillende bestaande *ex-libris* tijd-

schriften, doen dat de Duitschers in het bizonder, waarvan het Duitsche orgaan dan ook de onmiskenbare blijken geeft. De redactie wordt trouw ter zijde gestaan door de heeren A. van Eisenhart, Graf zu Leiningen Westerburg, H. E. J. Stiebel e. a.

Sedert Dec. 1893 bezit ook de Fransche vereeniging een eigen orgaan, dat tegenwoordig tot titel heeft „*Archives de la Société des Collectionneurs d'Ex-libris et de reliures historiques.*" — De stichter Dr. Louis Bouland te Parijs levert nog steeds de meeste bijdragen. Elke maand verschijnt een geïllustreerd nummer van 16 blz. De beide registers, zoowel dat op de namen als dat op de heraldieke stukken, die aan het einde van iederen jaargang verschijnen, maken het naslaan en opzoeken in oude jaargangen zeer gemakkelijk, en verhoogen de praktische waarde van dit maandwerk.

In het nummer voor Sept. 1894 is het *ex-libris* van Diederik van Lijnden afgebeeld. In het Juni-nummer van 1896 is door schrijver dezer regelen een beredeneerde lijst gegeven van 223 Nederlandsche boekmerken met afbeeldingen der volgende: Alewijn, W. G. F. de Bruyn, Dallens, van Bijnkershoek van Hoogstraten, Hoeufft van Oyen, van der Meer, Theodoor van Os, J. de Pinto, Raye, Frederik Sluysken, Philip van Swinden, Laurence Alma Tadema, N. L. B. Wellens, Jean F. Verster, Wartensleben en van Hogendorp.

Het Januarinummer van 1897 bevat eene belangrijke bijdrage over Italiaansche boekmerken door Dr. Achille Bertarelli.

Het jongste *ex-libris*-orgaan is in Juli '96 te Washington verschenen en heet eenvoudig „*Ex-libris*". Dit tijdschrift van „*the American bookplate Society*" bevat portretten, boekmerken en andere illustraties benevens 36 blz. tekst. Het is keurig uitgevoerd en 4 malen verschenen. Al is het formaat kleiner dan dat der andere *ex-libris*-bladen, de typografische uitvoering kan zeker als model dienen. Met zorg en smaak is elk deeltje in elkander gezet. Het laatste nummer is in April 1897 verschenen, jammer genoeg is de uitgave voorloopig gestaakt.

Is het wonder, dat waar staten en steden paleizen oprichten om er de kunstschatten van vroeger tijden en van heden in te rangschikken, particulieren volgen? Musea met schilderijen of antiquiteiten, munt- en penningkabinetten, verzamelingen, die betrekking hebben op het schoolwezen of op de hygiëne, vindt men tegenwoordig overal. Particulieren verzamelen pijpen, postzegels, muziekinstrumenten, ja, wat al niet meer? Vorstelijke personen hebben ook hun liefhebberijen; Koningin Margheritha van Italië verzamelt schoenen en handschoenen, de Prins van Wales tabakspijpen, de Duitsche Keizer autografen. De jongste verzamel-liefhebberij is wel die van boekmerken bijeen te brengen. Reeds worden ze zoo nu en dan in auctie-catalogi apart genoemd, soms geprijsd aangeboden. Ja reeds enkele malen heeft er een speciale veiling plaats gehad van *ex-libris*. In Januari '97 werd er ruim *f* 3500 besteed, in Juni '97 voor 347 koopen *f* 2500. In Oct. 1897 kwamen er bij H. G. Bom ruim 100 stuks in veiling.

De grootste verzamelaars wonen in Engeland. De te Dublin overleden Rev. Carson liet eene verzameling na van ongeveer 32000 boekmerken, die circa *f* 14.000 opbracht.

De heeren v. Eisenhart te München en Stiebel te Frankfort a/M hebben hoogst belangrijke collecties, rijk aan oude exemplaren. De grootste collectie op het vasteland van Europa bezit Graf zu Leiningen-Westerburg te München. Deze collectie van ongeveer 13,000 *ex-libris* bestaat uit oude en moderne Duitsche boekmerken, benevens honderden exemplaren van Fransche, Engelsche, Amerikaansche, Zwitsersche, Hollandsche en andere afkomst. Rusland en Spanje zijn minder sterk vertegenwoordigd, daarentegen bezit genoemde heer *ex-libris* uit Oost- en West-Indië, Zuid-Amerika, Afrika en Australië.

Ook in Nederland worden boekmerken verzameld, maar het getal der liefhebbers is als nog zeer beperkt. In België is de toestand ongeveer als ten onzent.

De verscheidenheid der voorstellingen op de *ex-libris* is zoo

groot, dat een ieder er iets van zijn gading bij vindt. De heraldikus zal zich het meest interesseeren voor heraldieke boekmerken, den genealoog zullen de namen, titels en jaarcijfers meer aantrekken. De geschiedvorscher let wederom alleen op de boekmerken van vorsten of beroemde mannen, de bouwkundige op karaktervolle stijlteekeningen.

Als grootste *ex-libris* geldt het blad van Ferd. Barth; dat 42 × 31 cM. meet. Het kleinste is van Jacob Manzoni; even klein is het boekmerk van onzen landgenoot J. T. Sem, dit laatste mist evenwel elke versiering. Gewone etiketten, die als *ex-libris* dienst deden, worden ook verzameld, maar tenzij er beroemde namen, als b.v. Alberdingk Thijm of Viollet-le-Duc, aan verbonden zijn, missen ze elke aantrekkelijkheid.

Door het houden van geregelde bijeenkomsten, het uitgeven van tijdschriften en het aanmoedigen tot het gebruik van boekmerken, houden de *ex-libris*-vereenigingen den lust tot verzamelen gaande. Buitendien verleenen de leden elkander steun bij het identificeeren van anonieme exemplaren en wordt er een levendige ruilhandel gedreven. Ook door het attent maken op reeds bestaande of nieuw uitkomende geschriften en het verleenen van hulp, wanneer men een bizonder soort *ex-libris* wenscht te verzamelen of te beschrijven, wordt de band tusschen de leden steeds hechter.

Over de wijze, hoe een verzameling in te deelen, bestaat nog al verschil van gevoelen. De een bewaart zijn boekmerken in enveloppen, een ander in albums of doozen. De methode om ieder *ex-libris* afzonderlijk op te zetten op blaadjes wit of getint papier wordt het meest gevolgd. De indeeling naar landen wordt eveneens meestal toegepast. Wordt een verzameling grooter, dan blijkt vanzelf de wenschelijkheid om tot verdere indeeling over te gaan. Men kan de boekmerken dan indeelen in groepen van 100, 50 of minder jaren; b. v. de 18de eeuwsche van Duitschland apart of gescheiden in die van vóór en na 1750. Ook zijn er verzamelaars,

die gesigneerde en gedateerde *ex-libris* of zulke met spreuken afzonderlijk rangschikken.

Weer anderen bepalen zich tot het bijeenbrengen van heraldieke boekmerken of *ex-libris* van auteurs. Zoo valt er nog te wijzen op speciale collecties, waarin slechts de boekmerken van medici, krijgslieden of rechtsgeleerden een plaats vinden. Een ons bekende verzameling bevat alleen „muzikale" boekmerken, d. w. z. zulke waarop een muziekinstrument is afgebeeld.

Het aantal Nederlandsche boekmerken, dat tot heden bekend is, bedraagt ongeveer 300. De meesten daarvan dragen een heraldiek karakter. *Ex-libris* met portretten, interieurs van bibliotheken, wapentropheën, stads- of dorpsgezichten en allegorische voorstellingen zijn ten onzent vrij zeldzaam. Eveneens is het gesteld met de spreuken. De meeste spreuken zijn wapenspreuken; andere zooals die van David Koning: „*L'art c'est la vie, la nature c'est la mort,*" staan niet in verband met het boek.

Sommige hebben een wijsgeerige beteekenis, zooals: *Je n'instruis pas, j'éveille.* — *De toekomst is een gesloten boek.* — *As the sun colours flowers so art colours life.* — *Ik licht, ik sticht.* — *Be just but dont trust every one.* — Zinspelende op den geslachtsnaam: *Elke vogel zingt zooals hij gebekt is*, en voor de boeken eene numismatische bibliotheek: *In dubio abstine.* — *Des pennings voor- en keerzijde.*

Ook de verscheidenheid der opschriften is zeer beperkt. Ze bepalen zich tot: *Uit de boekerij van*, *ex-libris*, *e libris*, *ex bibliotheca*, *e bibliotheca*, *bibliothecae*, *bibliotheek van*, *bibliothèque de* en *sum.*

Op buitenlandsche boekmerken is de afwisseling veel grooter en soms vol humor. Zie hier eenige voorbeelden: *ex catalogo*, *ex museo*, *sibi et amicis*, *simbolum bibliothecae*, *nostrum et amicorum*, *hic liber spectat ad......*, *du cabinet de.* Of ook:

à Collé ce livre appartint
auparavant qu'il te parvint.

Man bittet um baldige Zurückgabe dieses Buches.

Dieses Büchlein ist mir lieb,
Wer mir's nimmt, der ist ein Dieb,
Wer mir's aber wieder giebt,
Den hab' ich lieb!

Un livre est un ami qui ne change jamais.

Les lettres nourissent l'âme.

Ce livre est à moi.
Comme Paris est au roi.
Qui veut savoir mon nom.
Regarde dans ce rond.

Some books are to be tasted, others to be swallowed and some few to be chewed and digested.

Inter folia fructus.

Wessofontani proba sum possessio claustri
Heus! Domino me redde meo: sic jura reposcunt.

La première chose qu'on doit faire quand on a emprunté un livre, c'est de le lire afin de pouvoir le rendre plutôt.

With the heart as well as the head, books worth reading must be read.

A book for a thought a book for a rest.

If thou art borrowed by a friend,
Right welcome shall he be,
To read, to study, not to lend,
But to return to me.

Not that imparted knowledge doth
Diminish learning's store,
But books, I find, if often lent
Return to me no more.

Boekmerken van

A. M. LABOUCHÈRE
geb. te 's Hage 1775 † te Nantes 1829.

N. N. MUNTER
te Amsterdam 18de eeuw.

Boekmerken van

JOPPEN
te Rimburg, 1838.

JHR. JAC. BARNAART JR.
te Haarlem geb. ..... † .....

Menud bal pük bal.

Nederlandsche boekmerken, waarop een jaartal voorkomt, zijn nog zeldzaam. Uit de 16e eeuw is er slechts een bekend, dat van Anna van der Aa... 1597. Ook de boekmerken van Lijnden en Roorda, hoewel niet gedateerd, behooren in de 16e eeuw thuis.

Uit de 17e eeuw is er geen enkel bekend, dat een jaartal draagt. Tot de weinige boekmerken uit dien tijd behooren de volgende: Alewijn, van Brouckhoven, van Bergeyck, van der Meer, van Os, Schaep en Pieternella Winninx.

Beter is het gesteld met de boekmerken der 18e eeuw.

Een zestal zijn gedateerd: W. J. Bn Bentinck, R. Vinkeles sculp. 1781. — Prosper Marchand, B. Picard 1709. — Samuël van Hoogstraten 1784. — William Earl of Portland 1704. — Wartensleben en van Hogendorp, Rein. Vinkeles fecit 1784. — J. C. F. Franck 17..

De volgende 15 zijn gesigneerd:

Aerssen van Sommelsdijck. Polak sculp. — J. Backer Csz., J. Punt inv. et fecit. — Jacob Barnaart Junior. I. A. inv. Henricus Spilman sculp. — Joseph Augustin Brentano. J. F. Lange f. — Adrien van Bijnkershoek van Hoogstraten. G. B. Cipriani f. — de Castro. N. Heijlbrouck fecit. — Gallas. Polak fecit. — Hoeufft van Oyen. Polak fec. — van Leyden van Westbarendrecht. H. N. fecit. — van Paffenrode. W. Fruijtiers sculpsit. — Philip van Swinden. Darling ft. Gt Newport St. — Mr. Dan. Tulleken. A. Schouman del. P. W. van Megen sculp. — Vredenburch. Polak fecit. — de Witt. J. Goeree del. et fec. — Wolf. van Muijden (sc).

Behalve deze zijn er meer dan 60 boekmerken uit de 18e eeuw bekend, die hier volgen:

v. Alderwerelt. — v. Assendelft. — Beeldemaker. — v. Bylandt. — Jan de Bree Csz. — Boreel (vermoedelijk eener dame). — de Bruyn van Tromp. — C. Custis (2). — v. d. Clooster. — Dallens. — v. Eck. — v. Geuns. — v. Hardenbroek. — G. N. P. Hasselaer. — v. d. Heuvel. — Hogguer (3). — Holmberg de Beckfelt. — Jacob

Hop. — A. Hope. — ten Hove. — Ant. Kinschot (2). — W. Kops. — Leuvenigh. — v. Poelgeest. — W. v. Loon. — v. Meeuwen. — Munter (2). — Nassau Bergen. — Nicholson (2). — de Pinto (2). — Ploos v. Amstel. — Raye. — Roukens. — à Roy (4). — de Selby. — Sluysken. — Snaarenberg. — v. Spaen (2). — Testas. — Jacobus Teysset. — Twiss. — v. Valkenburg. — Varlet. — v. Wartensleben. — v. Wassenaar. — N. L. B. Wellens (2). — Wiselius (2). — Wevelinchoven.

Meer dan 200 boekmerken uit deze eeuw zijn bekend. Vooral die uit de laatste jaren zijn zeer fraai. Om weer met de gedateerden te beginnen:

P. J. Teding v. Berkhout 18. . — Bibl. der stad Dordrecht 1895. — Hoeufft 1808. — Joppen (2) 1838. — G. J. T. Beelaerts v. Blokland 18. . . — en nog een 12-tal andere sedert 1893, door bekende Nederl. artiesten en buitenlandsche kunstenaars ontworpen of geteekend.

De gesigneerden uit deze eeuw zijn goed vertegenwoordigd uit de laatste jaren, de anderen zijn:

v. d. Dussen. Lith. van L. Muller. — Gravinne Nahuys. A. N. f. — W. A. Ooster. Lith. C. Dorheim. — J. Quaedvlieg. Lith. de L. Sohl. — L. Alma Tadema. J. Elmsly Inglis. — Baert. J. E. v. L.

De volgende archieven en openbare bibliotheken bezitten eveneens ex-libris:

Stad Dordrecht; prov. bibliotheek v. Friesland; prov. archief van Utrecht; stadsarchief Utrecht; museum Willet te Amsterdam; museum Meermanno Westreenianum en bibliotheca Westreeniana te 's-Hage; bibliotheek-vereeniging „Jacob Honig Jsz. Jr." te Zaandijk.

De overleden directeur van het rijksmuseum, F. D. O. Obreen, bezat een persoonlijk boekmerk. Z. M. Koning Willem III bezigde verschillende boekmerken. Van den kroonprins Willem van Oranje is er een bekend, dat in verschillende tinten bestaat.

Enkele personen als Salomon Alofsen, Alma Tadema, Prosper Marchand e. a., die een deel van hun leven hier, een ander ge-

deelte in het buitenland doorbrachten, kunnen onder twee landen gerangschikt worden. Zoo zal een Amerikaan het *ex-libris* van Alofsen tot Amerika, een Nederlander dit zelfde tot Holland rekenen.

Hier volgen nog enkele namen, die bij boekmerken dezer eeuw behooren.

Robidé v. d. Aa. — Alberdingk Thym. — v. d. Capellen. — de Castro. — van Dam. — Doedes. — v. d. Duyn. — v. Dyk. — Elout v. Soeterwoude. — Witsen Geysbeek. — Huichelbos v. Liender. — Huydecoper v. Nigtevecht. — Labouchère. — Ledeboer. — v. d. Linden. — Loncq. — Meulman. — de Neufville. — Ort. — Reichelt. — Ramaer. — Rendorp. — Sartorius. — Schimmelpenninck. — v. Schinne. — Stadnitski. — v. Staphorst. — Suasso. — Temminck. — Twiss. — Snellen van Vollenhoven. — Willet. — de Witt. — v. Zuylen.

De oude gewoonte om het boek van een *ex-libris* te voorzien is bepaald toenemende. Wanneer zij, die voor hun beroep, studie of genoegen een bibliotheek bezitten, doordrongen worden van het feit, dat een boekmerk een nuttig sieraad is, dan zijn er gelukkig genoeg Nederlandsche artiesten, die een origineel en toepasselijk *ex-libris* kunnen ontwerpen. Hoofdzaak is, dat het boekmerk duidelijk den aamn van den eigenaar bevat, om aan zijn hoofddoel te beantwoorden. De versiering, grootte, datum, enz. blijven bijzaak. Wil men boeken over verschillende onderwerpen van een verschillend merk voorzien, welnu, dan twee boekmerken gekozen of meer.

Reeds nu wordt er op veilingen op gelet of er soms *ex-libris* in de boeken zitten, omdat velen het een een waar genot vinden een boek in eigendom te hebben, dat blijkt, eens door bevriende of geachte personen gebruikt te zijn. Op een veiling te Washington in 1863, was een imitatie van het *ex-libris* van president Washington opzettelijk in de boeken geplakt, om de opbrengst te verhoogen. Maar staande de auctie werd het bedrog ontdekt.

Verzamelaars van boekmerken nemen de *ex-libris* uit de boeken om ze dan zorgvuldig volgens een bepaald systeem te bewaren. Wanneer zulks met zorg geschiedt, hebben boek noch boekmerk er van te lijden. Over dit losweeken zijn wel eens harde woorden gevallen, men spreekt zelfs van vandalisme. En toch, wanneer een boek door overlijden of om andere redenen in andere handen overgaat, dan is de taak van het *ex-libris* afgeloopen. Het staat den nieuwen eigenaar vrij om of het *ex-libris* te verwijderen, of er een ander boekmerk overheen te plakken. In bijzondere gevallen echter zal zelfs een ijverig verzamelaar voldoende piëteit bezitten om het *ex-libris* te laten daar waar de vroegere eigenaar het plaatste. Men kan zich ten minste moeilijk voorstellen, dat iemand het *ex-libris* van b.v. Bilderdijk of Vondel of Potgieter niet vereend met het boek laat voortbestaan uit achting voor den vroegeren meester. Maar soms komen er na afloop eener veiling zooveel boekmerken van denzelfden persoon in omloop, dat men zonder wroeging een oud en waardeloos boek kan vernietigen om aan het *ex-libris* een waardiger plaats te verschaffen.

Een boekmerk is buitengewoon geschikt om als geschenk te dienen. Wanneer men den bibliofiel een fraai *ex-libris* vereert, dan is zulks zeker een praktisch en toepasselijk geschenk, dat den ontvanger groot en herhaald genot zal schenken.

Mogen deze regelen er toe bijdragen, om ook in Nederland het boekmerk weer in aanzien te herstellen en het gebruik er van algemeen te maken.

Amsterdam. J. F. VERSTER.

a) Tegenover blz. 304.

Boekmerk van P. FENTENER v. VLISSINGEN
te Helmond.

Ontwerp van L. W. R. WENCKEBACH
(1897).

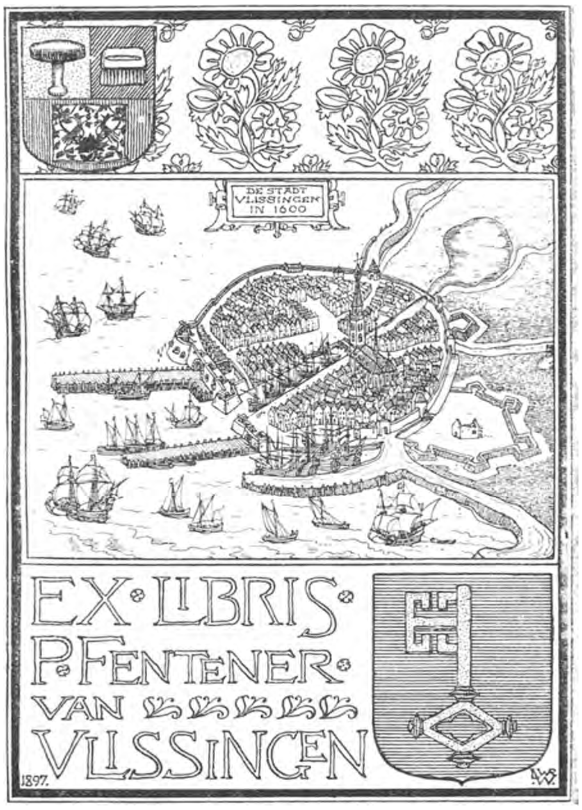

Boekmerk van AUG. SASSEN
te Helmond.

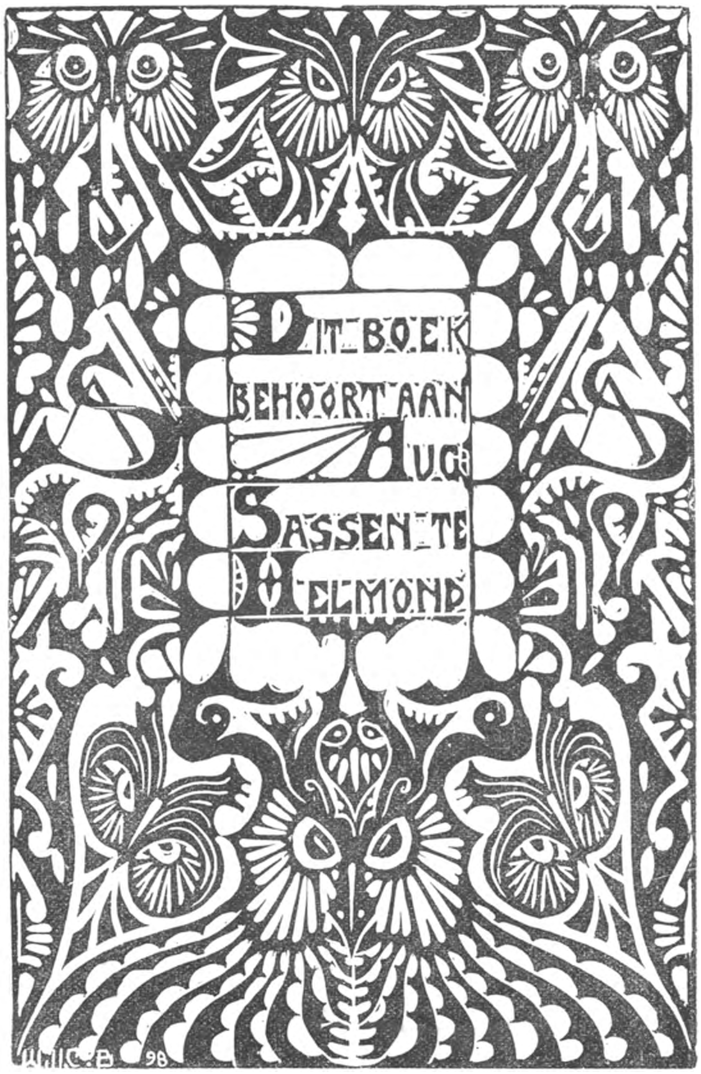

Houtsnede, ontworpen en uitgevoerd door W. C. BROUWER
te Leiden (1898).

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

VAN LODESTEYN,

OOK VAN LODESTEIN EN VAN LODESTEIN.

In het Biogr. Woordenboek van Van der Aa worden vermeld Arent Jacobsz. Lodesteyn, gecommitteerde raad ter admiraliteit van Zeeland en raadsheer in den raad van Vlaanderen [1]; en Jodocus van Lodestein, geb. te Delft 16 Febr. 1620, een zeer godvruchtig predikant, een schrijven en gevierd dichter, overl. te Utrecht 6 Aug. 1679.

Van den laatstgenoemde wordt in dat werk verklaard dat hij was gesproten uit het geslacht der Graven van der Marck.

Dat bericht komt overeen met hetgeen door mij is aangetroffen op eene nota van de hand van wijlen den bekenden genealoog Scheltus van Kampferbeke. Deze heeft namelijk bij den naam van Jan Jansz. van Lodensteyn, geb. 16 Maart 1500, het volgende aangeteekend:

„Een van wiens voorouders men meld geweest te zijn Evert van „der Mark gezegd de Jonge, Heer van Lodensteyn, wiens groot- „ouders waren Lothari of Jothan Grave van der Mark en Sandrina „Albertsdr. van Nassau, en wiens echtgenoote was Maria van „Pallandt."

De vorenstaande bewering, welke, zooals wij zullen aantoonen,

1) Hij was bovendien in 1599 veertig-raad, in 1603 en nog eenige malen schepen te Delft, benevens van 1602 tot zijn overlijden bewindhebber der O.-I. Compagnie ter kamer Delft. Hij huwde I met Anna van der Goes, II met Agatha de Jonge weduwe van Cornelis Pous. Hij stierf 8 Dec. 1637.

verband houdt met die nopens de afkomst van de Zeeuwsche familie de Jonge, acht ik onjuist, omdat ze, n. f., alleen kan gegrond zijn op het wapenschild van het oude geslacht van Lodesteyn, waarin, evenals in dat van de familie de Jonge, een golvende blauwe dwarsbalk in een gouden veld wordt gezien, met dat onderscheid evenwel, dat bijna alle personen van den naam van Lodesteyn in het schildhoofd van hun wapen een zwarte barensteel van drie hangers hebben gevoerd.

De bewering dat dit geslacht de Jonge uit het huis van der Marck zou zijn gesproten is reeds gebleken valsch te zijn, omdat is moeten worden erkend, dat het attest, waarmede men deze bewering meende te kunnen staven, betrof het geslacht de Jonge van Baardwijk, waarvan sommige leden met den naam Junius vermeld zijn, en dat als een sprekend bewijs van zijne afkomst in blauw een in twee rijen van zilver en rood geschaakte dwarsbalk voerde. Zijne genealogie komt voor op blz. 1095—1104 der beschrijving van Dordrecht door M. Balen. Hieruit blijkt dat de stamvader van dit oude en aanzienlijke geslacht de Jonge een eenigszins gewijzigd wapen heeft aangenomen of ontvangen, omdat het stamwapen van de Graven van der Marck is in goud een in drie rijen van zilver en rood geschaakte dwarsbalk [1]).

Als zeker neem ik aan dat het verhaal van de afkomst van het geslacht van Lodesteyn uit het huis van der Marck een sprookje is.

De goede afkomst van het geslacht van Lodesteyn
Behoeft evenmin een krans als goede wijn.

Als de vermoedelijke stamvader van dit geslacht mag toch worden aangemerkt Gijsbrecht van Lodesteyn, die burgemeester van Amersfoort was in de jaren 1391 en 1393, dus in een tijd toen die voorname betrekking niet door gewone stervelingen, maar in den regel door „de alderrijkste, notabelste, eerbaarste, rekkelijkste

1) Les Souverains du Monde, La Haye 1721, III. blz. 550.

en vredelijkste mannen" van eene stad werd bekleed [1]). Hierdoor wordt geconstateerd, dat dit geslacht met geen mogelijkheid kan afstammen van het Zeeuwsch geslacht de Jonge, waarvan de stamvader ruim 160 jaren later leefde, en dat derhalve ook hetgeen omtrent de waarschijnlijkheid van zoodanige afstamming in de genealogie van dat geslacht wordt aangestipt [2]) met zekerheid kan worden tegengesproken.

Wanneer aan den trouwen, kundigen en ijverigen historieschrijver en rechtsgeleerde Mr. Mattheus Smallegange (geboren te Goes 29 Dec. 1624, overleden aldaar 4 Jan. 1710), iets op goede gronden bekend ware geweest nopens eene bijzonder luisterrijke afkomst van Jan Anthonisse, de oude, bijgenaamd Laeckeman, Lakerman of Laackeman, die een lakenwinkel deed in het huis „de Kat" op de Breede brug te Zierikzee, en in 1553 vermeld werd met zijne vrouw Aechte Jan Hermansz de Vagersdr. [3]), dan zou die geleerde schrijver, die ook een uitstekend genealoog mag genoemd worden, zeker niet in gebreke zijn gebleven daarvan in zijn in 1696 verschenen „Nieuwe Cronijk van Zeeland" melding te maken. Die Jan Anthonisse, die nog niet in het aangenaam bezit van een familiewapen schijnt te zijn geweest, omdat zijn zoon, genaamd Jan Anthonisse, de Jonge, dat kunststuk heeft verricht door combinatie van gedeelten der wapens van de familiën de Vager, Witten (ook Witte of Witteles) en Ocker [4]), was de stamvader van het aanzienlijk geslacht de Jonge uit Zierikzee [5]).

Mr. Simon van Leeuwen, Jansz., in leven substituut griffier van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en Westvriesland (geboren te Leiden 17 Oct. 1627, overleden 14 Jan. 1682), schreef in zijne in 1685 verschenen Batavia Illustrata op blz. 1440 het volgende:

---

1) van Leeuwen, Bat. Illustr. blz. 1438.
2) Heraldieke Bibliotheek, Nieuwe Reeks, II, 1880, blz. 92.
3) en 4) Te Water IV, blz. 348.
5) Smallegange, blz. 526.

„In den jare 1642 wiert voor de eerste maal [1]) aangestelt een „Pensionaris, om wegens dese Stadt de Vergadering van Holland „waar te nemen, en daar toe verkooren de Heer Jacob de Jonge „van Ellemect &c. naderhand ook Gedeputeert ter Admiraliteyt op „de Maas, oorspronkelijk uyt de Provincie van Zeeland, en aldaar „van moeders zijde uyt de Zuytlanden, en uyt Vlaanderen en Bra„bant uyt de Hertsbeekens en uyt de van Dalens. Hij voerde een „gevlamde Azure Baar op een Gout velt, sijnde de Jonge, gequar„teleert met Ellemeet, sijnde op een Schlit van Azur twee Gevlamde „Baaren en een Swemmende Swaan van Silver, gebekt van Keel."

Die zwaan schijnt uit het schild te zijn weggevlogen, want in het schild van de familie de Jonge van Ellemeet wordt zij nu niet meer aangetroffen. Dat gevaar bestaat altijd als men vogels in zijn schild voert zonder ze vast te leggen, zooals men, mogelijk met voordacht, met den wouw heeft gedaan, die in het schild van het oude geslacht Van Wouw prijkt [2]).

Uit het wapen dat gevoerd werd door Aarnout Cornelisz. de Jonge van Ellemeet, geb. 1683 overleden 1737, die in 1723 veertigraad te Delft werd, blijkt, dat het geloof aan de meergemelde luisterrijke afkomst aanleiding heeft gegeven het wapenschild van zijn geslacht (de Jonge gevierendeeld met Ellemeet) te vermeerderen met een gouden hartschild, waarin een in twee rijen van rood en zilver geschaakte dwarsbalk, het schildhoofd beladen met een uitkomenden halven rooden leeuw [3]). O ijdelheid der ijdelheden!

's-Gravenhage. V. R. V. D. K.

Genealogie van Beuningen. — Nadere inlichtingen worden gevraagd omtrent de verwantschap van Hendrick van Beuningen met het bekende geslacht van Beuningen, zie hiervoor Nav. XXII, 55.

Deze Hendrick huwde in 1666 te Amsterdam Maria Letoor

1) In de stad Den Briel.

2) Balen, Beschrijving van Dordrecht, blz. 872 en 1310.

3) Wapenkaart der veertigraden van Delft.

(Le Thor). Zie over hem Algemeen Nederlandsch Familieblad, Mei 1887, pag. 131 en September 1887, pag. 236.

In Wagenaar's „Beschrijving der stad Amsterdam" wordt op pag: 137, 2e stuk een Hendrik van Beuningen vermeld, als te zijn, Kerkmeester der Eilandskerk van 1684—1689.

Het is vrager dezes niet bekend of dit dezelfde persoon is als bovengenoemde. L. J. V. B. V. H.

Muntz (XLVIII, 90). — Behalve de genoemde leden van dit geslacht, kwamen mij nog voor: Wilhelmina Theodora Muntz, huwde voor 1797 Cornelis Verniers van der Loeff, waaruit Rudolph Muntz Verniers van der Loeff, geb. 1814.

Mr. Rudolph Muntz, burgemeester van Bolsward huwde Anna Maria Manger, vermoedelijk dochter van Prof. Samuel Hendrik Manger en van Elisabeth Gerdes. Zij waren ouders van:

1°. Elisabeth Muntz, geb. Bolsward 14 Dec. 1793, overl. Sassenheim 2 Juni 1860, huwde Bolsward 22 Nov. 1812 Christoffel Binkes.

2°. Samuel Hendrik Muntz, ontvanger te Franeker en Rotterdam, geboren te Bolsward 28 Augustus 1797, overleden te Rotterdam 14 Maart 1867 huwde 1e Catharina Maria van der Hoek, overl. 20 Sept. 1823, 2e Lemmer 13 Maart 1829 met Jkv. Justine Annette Waubert de Puiseau (dochter van Louis Marie Adelaïde en van Cornelia Jacoba Frese) geb. Leeuwarden 7 Sept. 1805, overl. Rotterdam 17 Mei 1869. Hieruit sproten:

a. Rudolph Muntz, geb. Lemmer 30 Jan. 1830, overl. Odessa 20 Dec. 1889, huwde Leeuwarden 7 Sept. 1853 Jkv. Catharina Elisabeth Waubert de Puiseau (dochter van Charles Louis en Henriette Taetske Marg Beucker Andreae) geb. Leeuwarden 22 Maart 1829, overl. Harlingen 9 Juli 1855.

b. Louis Marie Adelaïde Muntz, geb. 13 Jan. 1831.

c. Mr. Johan Willem Muntz, geb. Lemmer 30 Oct. 1832, huwde Anna Elizabeth Froncina van Casteel (dochter van Abraham Thierry en Elisabeth Froncina Joanna Smith) geb. Rotterdam 22 Dec. 1844, ouders van:
I Samuël Hendrik Muntz, geb. Rotterdam 1865, student te Leiden.

d. Maria Anna Muntz, geboren in December 1841.

e. (?) Catharina Maria Muntz, overleden Leeuwarden 14 Aug. 1878 huwde in Sept. 1861 Samuël Hendrik Binkes.

f. (?) Jacoba Louise Conradina Muntz huwde voor 1897 Mr. Rudolf Binkes, geb. 1815.

3°. Hermanus Manger Muntz, hypotheekbewaarder te Leiden, geb. Bolsward 12 Januari 1806, huwde Ommen 17 Aug. 1836 Jkv. Anna Elisabeth van der Wijck (dochter van Hendrik en Walthera Geertruid bar. van Palland), geb. Zwolle 18 Oct. 1808, overl. 5 Juni 1875.

Wilhelmus Muntz huwde Maria ter Schmitten; zij waren ouders van Anton Werner Muntz, heer van Erpraat, krijgs- en domeinraad te Kleef gehuwd met Anna de Lely (d. Johan), ouders van:

1°. Louise Muntz, huwde Maart 1780 Gerard Maarten Willem van Haeften van Verwolde, geb. 1706, overl. 1767.

2°. Johan Werner Muntz, krijgs- en domeinraad en richter te Xanten, geboren in 1691, overl. te Xanten 19 Juli 1768, aldaar 5 October 1712 gehuwd met Sara Hester Meinertzhagen (dochter van Jacob en Sara le Brun) geb. 26 Augustus 1686, overl. Xanten 8 December 1763.

3°. Willem Reinhard Muntz, heer van Stueveland en Pol, geboren 1698, overleden 20 Februari 1767, gehuwd eerst met Anna Catharina Snethlage Wilhelmus dr. geb. 1684, kinderloos overleden 7 November 1743, daarna met Johanna Petronella Baurichter (dr. Bernard Arnold en Catharina

Elisabeth van Rappart) geb. 1717, overleden 8 Februari 1755.
Uit het tweede huwelijk een zoon.

Reinier Werner Muntz, huwde 1768 Sara Louisa van Haeften, dochter van Gerard Maarsen Willem en van Louise Muntz.

Wilhelmus Muntz huwde Louise Carolina van Haeften, geb. 1781, overl. 1806, dochter van Karel Frans Werner en Sara Christina Frederika Wedzik.

Frederik Theodorus Muntz, geb. Kleef 1661. Student Leiden 1681.

Jan Pieter Muntz, geb. Kleef, 1653, student Leiden 1673.

W. Muntz huwde Maria Binkes, geb. 1741 dochter van Pieter en A. Roorda.

Mr. Werner Johan Philip Muntz huwde Vianen 8 Aug. 1761 Johanna Cath Maria Cambier, (dr. Jacob en Jacoba Cath Anna Elisabeth Ofzen), geb. Vianen 8 Aug. 1740.

Mr. Isaac Carel Willem Muntz huwde Clasina Cambier, geb. 4 Feb., oudste zuster der vorige.

Dr. G. E. Muntz huwde 1735 Maria Sibylla Abresch (dochter van Johan Pieter en Marg. Sabylla Reitz) geb. 26 Jan. 1703.

's-Hage. CHR. J. POLVLIET.

Muntz (XLVIII, 90/4). — *Johan Willem M:* van 1765—'82, Equipagiemeester bij het Coll. ter Adm[t] in Friesl: te Harlingen. † laatst v. 1781 of Jan. '82.

Pierius M: 31 Aug[s]. 1781 benoemd tot adelborst op het fregat van dat Collegie „*Pallas*", Capt: Willem van der Beets. In 1783

bevorderd tot Luitenant komt hij in 1786, 't laatst onder het Friesch Collegie voor. Hij schijnt daarna in dienst der O.-I. Cie. te zijn overgegaanen dezelfde te zijn die, 1792, het O.-I. schip „*Ceylon*" voerde. (N. Ned. Jaarb. '92 p. 1628).

P.... *Muntz*, vermoedelijk weer dezelfde, commandeerde 1801 het toen ter reede v. Hellevoetsl. liggend Landsschip „*Phoenix*" waarmede hij in 't begin van 1802 naar O.-Indië zeilde (mr. de Jonge 2e dr. V: p. 518 j° 693 en 523).

Pierius Muntz te Gorinchem adverteert in Leeuw. Cour. 24 Juli 1799, de geboorte eener dochter bij zijne huisvrouw *Anna Helena Mekem.*

S.. H.. Muntz, 1832 Ontvanger te Lemmer. S. H. / B.

Hallincq. — In aanvulling op hetgeen ik op blz. 539 van den jaargang 1894 in antwoord op een in dienzelfden jaargang gestelde vraag betreffende den Haagschen tak dezer familie meedeelde, kan ik nog het volgende berichten:

Pieter Hallincg had bij *Lucia van Suyrendael*, die nog leefde in 1666, behalve de reeds genoemde dochter *Lucia* nog een zoon en eene dochter, n.l.

a. Mr. Willem Hallincg, die vermeld wordt in 1639; en

b.......... Hallincg, gehuwd met .... *van Wouw*, waaruit een zoon *Dr. Pieter van Wouw*, als doopgetuige vermeld in 1671.

B. V. B.

Lulius (XLVII, 586). — 't Volgende moge den vrager op 't spoor helpen. David L., die zijnen naam ook wel eens met twee l's schreef, was predikant te Almkerk, waar hij wegens ouderdom op 23 Febr. 1720 emeritus werd verklaard. Waar hij vandaan kwam, zou uit het classicaal archief te Heusden (zeker dáár in de kerk bewaard) moeten blijken, want het kerkel. archief te A. is verbrand, óók de oudere doop- enz. boeken. De doopboeken beginnen 1700, de trouwboeken 1734, terwijl er een zeer geschonden

fragment is van 1686 tot 1726. In dat fragment staat, dat David L. op 9 Nov. 1690 huwde met Anna Schrevelius. Of hij tusschen 1690 en 1700 kinderen kreeg, is niet na te gaan. Op 17 Jan. 1700 doopt hij zijn dochter Elselina Jacoba, waarbij o. m. getuige Elselina Schrevelius, wed. Jacob Rademan op Batavia. Zij huwde 20 Dec. 1722 Johan van 's Graveweert Jr. uit Gorinchem. Op 5 Juni 1701 doopt hij zijne dochter Helena, waarbij get. Elizabeth L., zeker zijne zuster, of zijne dochter uit een eventueel 1e huwelijk. Dit laatste is, hoewel hij zich bij zijn huwelijk niet als weduwnaar opschreef, mogelijk, omdat hij in 1720 wegens ouderdom emeritus werd en 't niet waarschijnlijk is, dat hij na zijn 40e jaar voor 't eerst huwde. Evenmin acht ik het waarschijnlijk, dat hij met 3 zusters en 1 broeder (zie verderop) te A. woonde. Op 25 Febr. 1704 doopt hij David, waarbij getuigen Hendrina Cornelia (kwestie als voren) en Elisabeth L.

Zijn zoou Henricus Stephanus werd als proponent in zijne plaats door den kerkeraad (waarvan hij nog praeses was) beroepen op 23 April 1723. Ongetwijfeld is hij gedoopt tusschen 1690 en 1700. Hij huwde er 11 Juli 1724, na 23 Juni te Woudrichem ondertrouwd te zijn, met Maria van Andel (de tegenw. burgemr. van Gorinchem is uit dit geslacht). Op 3 Febr. 1726 doopte hij zijn eerste kind Anna Sophia, waarbij get.: Adriana en Theodorus L. (zelfde kwestie als boven) en Willem van Andel. In 1747 komt zij uit Dordrecht met attest. te Woudrichem. Verdere kinderen noteerde ik niet. Men vrage inlichting bij den Heer van Sittert, Gem.-secr. te H., die zéér welwillend is bij zoodanig onderzoek. Uit die verdere kinderen zal wellicht het gevraagde beantwoord kunnen worden.

Genoemde Adriana huwde te A. 14 Mei 1719 Willem *van Dijck* (schepenfamilie), zoon van Huibert en wellicht van Jenneke van der Wiel.

Commerina Catharina L. (kwestie als voren) huwt te A. 24 Febr. 1722 Anthony Gerritse Kenniphaas (schepenfamilie) wed. Aertje Klaese Donkersloot (schepenfamilie). H. J. S.

Genealogie van Helsdingen. — Het geslacht van Helsdingen voert in zilver drie zwarte rechterschuinbalken, dat van Everstein in zilver drie zwarte rechterschuinbalken en een beurtelings gekantelde roode dwarsbalk over alles heen. — Everstein is volgens Van der Aa (Aardrijkskundig Woordenboek, Deel IV, fol. 282, de nieuwere benaming voor Everdingen, welk geslacht in goud drie zwarte rechterschuinbalken voert.

Het gehucht Helsdingen, is gelegen bij Vianen, oudtijds Heelsloot genoemd, (zie Van der Aa) en behoort evenals Everdingen, dat ook in die nabuurschap ligt, tot de zoogenaamde „Vijf-Heeren-Landen" (1. Arkel, 2. Vianen, 3 Hagestein, 4. Everdingen en 5 Leerdam)

De vraag is nu: zijn er omtrent verwantschap van Helsdingen en Everstein of Everdingen nadere bijzonderheden bekend?

Men kan hierbij opmerken, dat Arkel in zilver 2 beurtelings gekantelde roode dwarsbalken voert, en dat Hagestein in zilver een rood getanden balk heeft beladen met een horizontaal liggenden balk. Voorts dat Vianen in zilver drie zwarte zuilen voort en het wapen van Beusichem, niet ver van Vianen gelegen, evenals Everdingen, geschuinbalkt is en wel, drie banden van lazuur in goud.

Ten slotte zij hier nog vermeld, dat volgens Van der Aa, pag. 664, Deel XI, Zweder, zoon van Heer Hubert van Vianen, in 1323 voor wapen een schild voerde, waarop drie zuilen (rocs) en daarnaast *twee kleine schilden, ieder à trois bandes.* Dit geslacht verkreeg kort daarna de heerlijkheid Uyttengooije bij erfpacht en vierendeelde daarmede zijn schild.

Ook hieromtrent ontving vrager dezes gaarne eenige inlichting.

L. J. V. B. V. H.

Zie omtrent de wapens:

J. B. Rietstap, De Wapens van den Nederlandschen Adel en A. J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek. — Volgens Rietstap is het wapen van Beusinchem geschuinbalkt van zes stukken en wel van goud en zwart, volgens Van der Aa, geschuinbalkt van zes stukken en wel van goud en lazuur,

v. Delen. — Catharina Maria v. D., de gade van Herbert de Baer (Herbord van Bar), landdrost[1]) van Osnabrück, wordt in het handschrift, dat ik bij mijne Genealogie *v. D.* in de „Nederl. Heraut" 1889 bl. 141 volgde, een dochter genoemd van Jacob v. D. Sweder's broeder bij Heyma v. Ewsum (of Eusum). Met uitdruklijke bijvoeging, dat Ferwerda (10de gener. v. D.) haar Sweder v. D., Jacob's broeder, en gade Tetta, v. Frese (of Friese) tot ouders geeft. Dat nu evenals dit laatste juist is, blijke uit eene zerk in de vroegere kloosterkerk van het adellijk dames-stift Quernheim (in Minden), met de kwartieren, links boven: v. Bar, rechts boven: v. Delen, links beneden: v. Knehem, rechts beneden: v. Frese. Deze toch behoorden aan de dochter van dit echtpaar, Helena Margaretha van Bar geb. 15 Oct. 1615, † 26 Aug. 1686), die tot grootouders had van vaderszijde Herman v. Bar († 1608) en Lucretia v. Knehem (gehuwd in 1581), en tot grootouders van moederskant (Sweder) v. Delen en (Tetta) v. Frese. Dit leert ons „Der Deutsche Herold" XXVIII, Octr. 1897 N° 10 S. 139 in een opstel over het stift Quernheim, waar het opschrift der zerk wordt meegedeeld, benevens een uitvoerig Duitsch grafschrift. De zerk doet zien, dat Catharina Maria v. D. in 1605 met Herbert v. Bar in het huwelijk trad, en dat laatstgenoemde in 1640 overleden is. Herbert's moeder kan dus niet Eva Ketelaar (of v. Kettler) van der Asse hebben geheeten. Volgens mijne aanteekeningen zegelden deze v. Baer's (of Bar's) met een steigerenden gehalsbanden beer. Rietstap's Armorial (1875) kent aan van Baar [Bar, Bahr of Baaren] in Westplein [Graven en Baronnen, uitgestorven] een gansch onderscheiden wapen toe. Jammer, dat „Der Deutsche Herold" t. a. pl. het wapen der zerk niet meedeelt; dan zou men zekerheid hebben op dit punt.

Helena Margaretha v. Baer (Bar), — op de zerk „de Baer Tochter von der Baerna von Rotenburg und Blankenburg, — werd

---

1) in mijne Genealogie v. Delen, erfmaarschalk.

25 Dec. 1646 tot abdis verkozen der tien of twaalf in het stift aanwezige conventualen. Meer werden er in het vrij-wereldlijk stift niet aangenomen. JAC. A.

Van Berkel. — Wijlen Mr. B. van Berckel, Notaris te Delft, bezat eene schilderij van Witkamp, voorstellende den Delftschen Burgemeester Groenewegen bij Prins Willem I (zie Bor, 7 Boek) en onder N°. 153 vermeld in den Catalogus der Tentoonstelling van voorwerpen betrekking hebbende op het leven en den tijd van den Prins, te Delft gehouden in Juli en Augustus 1884.

Die catalogus is door mij vervaardigd en ik vernam destijds dat de bedoelde schilderij, door Mr. van Berckel en zijne broeders aan hun vader Burgemeester van Delft, was geschonken naar aanleiding van het feit, dat hij, na Groenewegen, de eerste Katholiek was, die het Burgemeesterschap van Delft bekleedde.

In het Journaal van het voorgevallene te Delft bij de verkiezing, enz. van Willem IV tot Stadhouder, medegedeeld door den heer C. Gijsberti Hodenpijl (Nav. XLVIII, 141) vind ik echter een President-Burgemeester van Berkel vermeld. Behoorde deze tot een ander geslacht dan de latere Burgemeester, wiens naam, naar ik meen, eerst ook zonder *c* werd geschreven?

Haarlem. JANSSEN VAN RAAY.

Ente (XLVII, 36.) — Een doopboekje der kerk van Arkel, beginnende met 1633, heeft voorzien een lijstje van predikanten dier gemeente, dat aanvangt met *Nicolaus Ente(n)*. Blijkens genoemd boekje heeft deze *Ente* den 16 April 1634 gedoopt zijn dochter *Janneken;* den 3 Februari 1636 zijn tweede dochter *Maria;* wordt 6 September 1637 gedoopt zijn kind *Ester;* en 26 Februari 1640 zijn eerste zoon *Lambert.* Uit de desbetreffende aanteekeningen blijkt dat *N. Ente's* huisvrouw den familienaam *van Santen,* of *van Zanten*, droeg. Den 29 November 1665 laat *D. Jacobus Cuperus* te Arkel een zoon doopen door zijn neef *Lambertus Entenius*

(waarschijnlijk bovengemelde *Lambert*), predikant te Rijswijk. Verder wordt in meergemeld boekje niets aangaande het geslacht *Ente* gevonden.

Arkel. C. J. M.

Geslacht Ripperbant. — In mijn Algemeen Nederl. Familieblad 1893 blz. 2 wordt een vrij breedvoerig geslachts-register gegeven van dit geslacht. Dezer dagen vond ik in het doopboek van de Nederl. Herv. gemeente te Zwolle dat op 29 Mei 1718 gedoopt werd Webbelt Wolf Christoffer zoon van Heer Jan Godfried Ripperbant en van Garvina Anna de Rode van Hekeren (sic). Daardoor is de ongenoemde vrouw (zie A. N. F. bl. 1893 blz. 4 1e kolom) bekend geworden. Wie kent meer omtrent dit, zoo het schijnt, uitgestorven geslacht?

Rijswijk. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Wapen van Limburg. — Men verzoekt aanvulling en verbetering der volgende beschrijving: Ecartelé, au premier: d'argent au lion de gueules, couronné d'or, wegens ...., au second: d'or au lion de sable, wegens ...., au troisième: d'or à trois cors de gueules, wegens .... au quatrième: d'azur au lion d'or, armé et lampassé de ...., wegens .... Sur le tout: d'argent au lion de gueules, wegens .....

Wanneer is dit wapen aldus ingesteld of bevestigd? — Het oude wapen is altijd geweest: d'argent au lion de gueules à la queue fourchue, armé lampassé et couronné d'or.

J. E. TER GOUW.

Verhoeven. — In 1609 werd de Admiraal Pieter Willemsz Verhoeven door de Bandaneezen overvallen en verraderlijk vermoord. Behoorde hij tot het geslacht Verhoeven, dat in goud drie hoefijzers, geplaatst 2 en 1, voert?

Zutphen. J. GIMBERG.

v. Erckelens (XLVII, 591, 654 enz.). — De *Nav^r^* ibid. bl. 424 genoemde Maria Theresia v. Sasse van Ysselt werd geboren te Wamel, en overleed te Venlo. Haar oudste zoon F. C. H. L. v. Erckelens (geb. te Barneveld) woont als oud-kapitein te Nijmegen en is vader van den sergeant (hoofdcursus te Kampen) v. E. in het bezit van dezen is een wapen. En J. H. van Erckelens is thans burgemeester van Delden.

Te Altforst (Maas-Waal) ligt een perceel bekend als „Het land afkomstig van Erkelens en Brans" (Brants). JAC. A.

Schmelingh. — Kan ook iemand bizonderheden opgeven van de familie *de Schmelingh*, uit Den Bosch. Alle opgaven zijn welkom.

H.

Zie vorige aflev. van De Nav. het artikel van Jhr. A. Sasse van Ysselt. Red.

Heegh. — Waar kan men iets vinden omtrent het Kasteel *Heegh* bij Didam in Gelderland? H.

Geneal. werken. — Wie bezit of kan mededeelen waar te verkrijgen of ter inzage te bekomen zijn de twee werken, waarvan mij de titels niet vollediger bekend zijn dan:

1. Généalogies des familles nobles et anciennes des 17 provinces des Pays-Bas 1781.
2. Kok, (Stam- en?) Wapenboek ± 1780?

Met een antwoord zal men mij zeer verplichten.

Breda. J. A. F. VAN ASPEREN.

Geslachtsnaam. — Hendrik Maartens Wit was in 1660 gehuwd met Isabella Paulus. Hoe was haar geslachtsnaam? V. Z.

Duidelijk is o. i. deze vraag niet Er bestaat immers een (Utr.) familie *Paulus?*

Red.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Bilderdijkiana (XLVIII, 174). — Ofschoon met den heer de Jager instemmende dat de handelwijze van Dr. Wap zeer onkiesch is, doet hij m. i. dezen toch onrecht door het voor te stellen alsof hij de *f* 400 *„onder guarantie"* had voorgeschoten, hetgeen de waarde van zijne daad belangrijk verminderde.

Dr. Wap zegt namelijk: „Toen heb ik voor de teraardebestelling onmiddelijk gezorgd, door het afgeven van een wissel, groot vier honderd gulden, welke de heer Willekes bij de kassiersfirma Malefijt, tegen zijne guarantie incasseerde." Dit wil niet zeggen, dat de heer Willekes zich voor de schuld aan Dr. Wap borg stelde, maar integendeel dat hij zich ten behoeve der firma Malefijt borg stelde voor den door Dr. Wap afgegeven wissel, dat is voor Dr. Wap zelf.

Haarlem. JANSEN VAN RAAY.

Vondel, Gijsbrecht van Amstel (XLVIII, 136). — De bedoelde regels komen niet voor aan het einde van het *derde* bedrijf, maar aan 't slot van het *tweede.* Dit is eene schrijffout en doet weinig ter zake. Intusschen behoeft men hier in 't geheel niet te denken aan *roodbaaien* luren of luiers, — hoe burgerlijk Vondel ook vaak wezen kan in zijne voorstellingen, zoo geloof ik toch niet, dat hij het verhevene in zijne schildering heeft willen profaneeren door eene dergelijke toespeling. Hij heeft m. i. alleen het oog gehad op Lukas II, vs. 7, en de *doeken* vergeleken met den purperen *mantel* van een aardschen Koning. Immers is in de *kleur* juist geen punt van overeenkomst te vinden: purper toch is geen rood, allerminst het rood van baai, maar donker violet of paars. Tegenwoordig noemt men purper eene scharlakenroode kleur, maar oudtijds was dit meen ik, anders.

Ik herinner mij een Hoogduitsch, in de 17e eeuw gekleurd plaatwerk gezien te hebben, waarin „der Purpurvogel" was afgebeeld, en deze was geheel *violet.*

Zoo gebruikt men het Grieksche werkwoord *porphyroo*, „purperkleurig zijn" ook van „eene woelige zee", bij stormachtig weer." Deze neemt nu geen rooden tint aan, maar wordt donkerblauw, indigoachtig.

Een soort waterhoen, sultanshoen, heeft een schoone *blauwe* kleur, en wordt met den wetenschappelijken naam *porphyrio* geheeten; waarschijnlijk hetzelfde, dat de Grieken *porphyrioon* noemden, en dat in de Encycl. van W. Prins *purperhoen* genoemd en als „zeer donker purper of flesschengroen" beschreven wordt.

De beroemde purperslak der Phoeniciërs, porhyra, leverde eene *paarsroode* verfstof. „Deze slakken scheiden door slijmklieren een wit sap af, dat in de zon geelachtig, groen en eindelijk paars wordt." (Enc. W. Pr.)

In W. Goeree's *Verlichteriekunde of regt gebruyk der Waterverwen*, 1670, leest men: „Neemt Brezylje Verwe, tempertse met Lootwit, en Pot-asse- water, soo hebt ghij een schoon Violet ofte Purper. Wilmen het Purper uytnemende schoon hebben, doeter een weynigh smalt in" (smalt is eene blauwe verf). Verder: „Een Roode en Blaeuwe Wijn-druyve sal men aenleggen met Purper." — „De Blaeuwe Pruyme sal men met Purper aenlegghen" enz. Al bewijzen genoeg, dat purper niet de kleur van roode baai had, en dat Vondel daaraan dus niet gedacht kan hebben.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Eieren kiezen voor zijn geld (XLVII, 540). — Kan deze spreekwijs soms oogen op den eisch om vleesch op vastendagen in hotels in R.-Katholieke landen, aan welken niet voldaan kon worden, en waarop onheusche bejegening van den kant van het hotel-personeel mag gevolgd zijn; weshalve men eindigde met zich met eieren tevreden te stellen, — eieren koos voor zijn geld —?!

Het is maar eene vraag. Vgl. „De Tijdspiegel" 1897 n° 7 (Juli), blz. 274: „Als gij (een ruwe commissaire de guerre) niet met den vastendag gespot, geen vleesch geëischt hadt, maar met ons eieren gegeten, zoudt gij het goede, vrome Lieschen (te Bonn) niet zoo tegen u hebben ingenomen. Hij antwoordde met zijne gewone uitroeping: Sacré nom de Dieu!" JAC. A.

Billioen, trillioen, enz. — Bij ons en bij de Hoogduitschers is een billioen = millioen maal millioen of millioen in 't kwadraat; trillioen = millioen maal billioen of millioen in de 3e macht.

Bij de Franschen daarentegen is „een billion" gelijk aan een milliard of duizend millioen, „un trillion" gelijk aan duizend maal duizend millioen of een hollandsch billioen.

Aldus is een quadrilloen of 1000000^4 in 't Fransch maar duizend billioen, enz.

Van waar dat verwarring aanbrengende verschil?

H. J. E. TER GOUW.

Voornamen (XLVIII, 45). — Ik heb den naam van den Gothenkoning meermalen hooren uitspreken: Te-ó-do-rik, door den invloed van den Griekschen naam Theodorus. Deze uitspraak is echter geheel verkeerd: *Th.* klinkt als eene zachte *d*, op zijn Engelsch; en *eo* is een tweeklank, die ook in Beowulf en vele Angelsaksische namen voorkomt en *ie* luidt. *Theodoric* is dus phonetisch geheel hetzelfde als *Diederik.* Of *rik* hierin het adjectief rijk is, dan wel het achtervoegsel, dat ook in leeuwerik, botterik voorkomt, durf ik niet beslissen; theod is klaarblijkelijk = died = diet = volk. *Dirk* of *Diedirik* is in beteekenis weer analoog met *Volkert* of *Volkaart*, waarin *aart* en *ert* achtervoegsels zijn, die mogelijk weer afkomstig zijn van *hard*, *hardus.*

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Pamflet van Dwinglo (XLVIII, 192.) — Dit pamflet is be-

schreven in Tiele's Catalogus, onder n⁰ 2068, 2069. De Tyrannie van Mansfeld in hetz. werk onder n⁰ 1980. KN.

Toelast (IV, 282; XXVIII, 527; XLVIII, 276) is een groot wijnvat, inhoudende 640 fleschen wijn. In „Reizen en pleisteren", door N. J. Fabius en Ed. v. Biema, Amsterdam 1895, wordt reeds van deze benaming gewag gemaakt. Op blz. 68 n.l. leest men het volgende:

De uithangteekens van de vorige eeuwen waren wat poëtischer. Zoo duidde de *Krans* een wijnhuis aan. De twee pinten, welke allengs dien *Krans* verdrongen, waren wat plastischer, en de *Kruik*, die men aan de Smalherbergen uithing, was oorzaak dat men dergelijke inrichtingen later als kroeg betitelde.

Te Utrecht waren de wijntappers verplicht zoodra ze een 3e vat aanstaken een hoepel uit te hangen, en te Middelburg moesten de kroeghouders een „bliek" of prijslijst der wijnen „voor huer lieder tavernen" houden.

Doch aan het symbolische uithangteeken had men al spoedig niet genoeg, ieder drankhuisje kreeg zijn bijzonder merk. Naast ontelbare zwaantjes, visschertjes, jagertjes, dorstige herten en allerlei welvarens, had schier iedere stad zijn wijnvat en zijn *toelast* (een groot wijnvat), een vergulden roemer, een veerhuis, ja, wat al niet meer, — te Middelburg kende men zelfs een „sieken dronkaart."

's Gravenhage. H. A. KLAASSEN.

Hetzelfde ongeveer bericht Dr. E. Laurillard te Amsterdam. Red.

Als een roode draad (XLVIII,). — De uitdrukking is oorspronkelijk Duitsch: Der rote Faden, d. i. *de leidende gedachte.* Goethe verhaalt in de *Wahlverwandtschaften* II. 2, dat door al het bij de Britsche marine gebezigde touwwerk eene roode draad loopt, ten einde het te kunnen onderscheiden. Vandaar de uitdrukking, waarmede men gewoonlijk aanduidt, dat dezelfde grondgedachte, iets, b. v. een boek, doortrekt. Lothar Bucher, *National Zeitung*

8 Juli 1855) maakt echter de opmerking, dat de bedoelde draad toch maar alleen rood was, wanneer het touwwerk te Portsmouth was geslagen. Te Chatham, Plymouth, Pembroke was de draad daarentegen onderscheidelijk geel, blauw of groen.

Woordenschat i. v. Faden.

Goultje (XLVIII, 272). — Goultje, of, in betere spelling Goeltje (want zóó is de ware uitspraak) is een samengetrokken vorm (Goel) in verkleinvorm(tje), van den oorspronkelijken, volledigen, Oud-Nederlandschen vrouwennaam Goedele (de stemsata is op de eerste lettergreep). Deze naam is, als die van eene Heilige, door de Roomsch-Catholyke Kerk vereerd, verlatijnscht tot Gudŭla. De hoofdkerk van Brussel is aan de Heilige Goedela, Sancta Gudula, gewijd.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Hetzelfde bericht de hr. Th. J. I. Arnold te Gent. Red.

Vaderlief (XLVIII, 275). — 't Was vóor ruim vijftig en meer jaren 't gebruik dat aan iemand, die tot vader gepromoveerd was, bij de bevalling zijner vrouw, met de noodige zegenwenschen een slaapmuts vereerd werd, een witte katoenen of garen slaapmuts, een kunstig gebreid stuk, van een mooien rand voorzien en meestal met een jaartal of naamletters er in. Bij elk vernieuwd vaderschap kreeg de pater familias, 't zij van de kraamvrouw of eenig ander vrouwelijk lid der familie, zoo'n muts present, en 't was bijna verplichtend haar bij 't kraambezoek of bij 't doopmaal te dragen of anders te laten rondgaan en bewonderen. Ze was almede een deel van de feestelijke en gelukkige samenkomst; 't symbool de kroon van een gezegend huwelijksleven, 't beste bewijs was ze ten minste voor 't vaderschap. Me dunkt, zoo'n slaapmuts, rein als de liefde en 't product van de liefde, mocht wel een *vaderlief* genoemd worden. De oude gewoonte is sedert in onbruik geraakt

en 't dragen van slaapmutsen gaat gaandeweg de wereld uit. Maar de naam *vaderlief* had indertijd recht op bestaan. [1])

Amsterdam. A. AARSEN.

Zeemanstermen. — Het zij mij vergund eene kleine opmerking te maken. Op blz. 213 Jaarg. 1898 v/d Navorscher staat als noot bij „vlagh in een zijou" dat deze uitdrukking beteekent „de vlag opgerold."

De uitdrukking „vlag in sjouw" is een bekende zeemansterm en beteekent „de vlag in een knoop gebonden". In den tegenwoordigen tijd is dit het sein voor onmiddellijke en dringende hulp.

Ook de uitdrukking „spil zoeken" verklaard in noot 1 op bl. 209 ald. is nog in zwang bij onze Marine, hoewel ze dreigt verloren te gaan, daar er geen zin meer in is bij het gebruik der stoomspillen. Want het is het (officieel voorgeschreven) commando om de manschap bij het ankerspil te roepen ten einde het anker in te draaien.

Hellevoetsluis. R. W. BOISSEVAIN.

Toelast (XLVIII, 276). In de meening dat een toelast een zeer groot wijnvat is word ik versterkt door een adrespenning van het hotel „de Toelast" te Alkmaar. Op de voorz. staat in een cirkel eene ton en op die ton het woord „toelast." In de rondte leest men: „Hotel de Toelast propriétaire J. van der Haagen à Alkmaar." Op de keerz. leest men: „De Toelast te Alkmaar logement en stalhouderij."

O.-Beierland. J. KARREMAN.

---

1) Hiermee is evenwel niet de etymologie van 't woord verklaard. Red.

GESCHIEDENIS.

ENKELE BIJZONDERHEDEN BETREFFENDE HET BELEG DER CITADEL VAN ANTWERPEN IN 1832,

medegedeeld door

A. C. J. VAN DER KEMP.

In den „Spectator" van 19 Februari 1898 deelde de Heer P. H. van der Kemp eenige bijzonderheden mede omtrent den heldendood van Van Speyk, afkomstig van de hand van een officier, die het beleg der Citadel van Antwerpen had bijgewoond. Van dezen zelfden genie-officier bezit ik een uittreksel uit een brief, den 14den Januari 1833 aan een zijner familieleden geschreven, bijzonderheden betreffende dit beleg bevattende, die wellicht van elders niet bekend zijn. Dit extract acht ik belangrijk genoeg om het aan de lezers van „De Navorscher" mede te deelen. Het luidt woordelijk aldus:

„De officieele rapporten van den generaal Chassé, bekend gemaakt in de Staats-Couranten, van den 27, 28 en 29 December, zijn zeker in uwe handen gekomen, waaruit gij den geheelen loop van aanval en verdediging hebt kunnen waarnemen, zoodat ik daar niets weet bij te voegen. Ik zal derhalve alleen in eenige bijzonderheden treden, die den aanval hebben voorafgegaan; als ook iets omtrent onze levenswijs en toestand gedurende het beleg beschrijven en verder er eenige anecdotes bijvoegen, voor welker echtheid ik u kan instaan.

Op den 16den November kwam op de Citadel het eerst de tijding dat de voorhoede der Fransche armee te Brussel was aangekomen. Voorziende dat het nu wel tot een beleg kon komen, liet de opper-

bevelhebber voor het eerst den defensie-raad bijeenkomen, waarin onder anderen besloten werd, de bezetting zoo spoedig mogelijk de bomvrije lokalen te doen betrekken, hetgeen den 17den en 18den werd uitgevoerd.

De geest der bezetting, te zamen iets over de 5000 man sterk, was goed. De gedachte van nu eindelijk eens uit de langdurige gevangenis ontslagen te zullen worden (geenen kenden het gevaar waaraan zij zouden blootgesteld wezen) veroorzaakte blijdschap, zelfs nu er gevochten moest worden en de dag-order, welke de opperbevelhebber den 13den uitvaardigde, werd met groot gejuich beantwoord.

(Te dier gelegenheid heb ik den majoor Seelig eene aanspraak aan zijne artilleristen en handlangers hooren doen, waarbij hij in vollen gemoede vertelde, dat wij altijd op de hulp onzer armee en bondgenooten, vooral Pruissen konden rekenen en zoo die niet mogten komen, dat dan altijd eene eervolle kapitulatie, indien er maar goed gevochten werd, ons te wachten stond.)

Den 19, 20 en 21sten vertoonden zich reeds Fransche officieren en ongewapende troepen, zelfs in grooten getale, in den omtrek der Citadel, welke echter, volgens rapporten, Antwerpen moesten doormarscheren. Van den 21 tot den 27sten was dit veel minder; echter bragten de spions de tijding, dat het aantal troepen in den omtrek der Citadel aanmerkelijker was; dat er veel geschut werd aangevoerd en men zich met het maken van fascines onledig hield; verder ook, dat het terrein om de Citadel afgebakend werd; hetgeen ik op den 28 en 29sten duidelijk bespeurde; ja zelfs, dat er meer dan dit verrigt werd, waarvan ik dan ook rapport bragt; doch vooruit mogt er vooral niet geschoten worden. Dit duurde zoo voort tot den 30sten. Bij het aanbreken van den dag zag men, dat de vijand zijn loopgraaf geopend had. Langs de geheele linie van de lunet Montebello af tot aan den straatweg naar Boom bij het dorp Kiel waren duizende Franschen werkzaam. Deze beweging

van den vijand was nog niet belangrijk genoeg om er het geschut op te doen losbranden. De Citadel was nog niet opgeeischt. Ten zeven uur des morgens werd dit door den adjudant van de Maarschalk Gérard gedaan, eerst mondeling, later schriftelijk en na hetzelve kwam eerst het bevel om, zoo de werken des vijands niet ten 12 uur ophielden, men dezelve door het geschut moest tegengaan. Welk een voordeel de vijand uit dit verwijl trok, kan men ligtelijk begrijpen. Men zag den eersten paralel geheel geopend en duidelijk eenige plaatsen, waar batterijen werden aangelegd.

Op de Citadel verbeidde men het uur van 12 met ongeduld en met klokslag viel het eerste kanonschot uit bastion 3, welk eerste signaal vervolgens door de andere bastions en voorliggende werken, die gezigt op den loopgraaf hadden, gevolgd werd. Men kon toen reeds zien, hoe diep de eerste paralel was ingegraven; de vijand, die een oogenblik te voren zich nog met duizenden vertoonde, verborg zich achter zijn loopgraaf en men zag in een oogenblik tijds, na het eerste schot, niemand meer. Bij het eerste schieten ging er bij de bezetting een algemeen hoerah op en een ieder nam zich voor zich eens regt van zijnen pligt te zullen kwijten. De vijand bleef echter onder het vuur, dat in den beginne vrij levendig onderhouden werd, druk voortwerken en schoon men niemand meer zag, zag men evenwel overal den grond opwerpen.

Den 1sten December bespeurde men reeds den aanleg van verschillende batterijen; ook de debouchés voor den zig-zag naar den tweeden paralel, hetgeen zoo voortging tot den 4den, als wanneer de belegeraar reeds met den tweeden paralel druk bezig was zonder nog een schot terug gedaan te hebben. Het overige uit de rapporten.

Toestand van de bezetting tot op den 4den December.

De bezetting, die reeds den 17den en 18den de bomvrije localen betrokken had, richtte zich in dezelve meer en meer in en vond overal goede plaats.

De genie was druk werkzaam om op de aangevallen punten

meerdere traversen te leggen; nieuwe blinderingen te maken; afsluitingen en palissaderingen enz. enz.; bij de artillerie insgelijks heerschte groote drukte; en daar men zag, dat de belegeraar met veel overleg de rigting en de reeds te voren ingesnedene embrasuren ontweek, werden velen derzelve weder digt gemaakt en andere geopend, die beter gezigt op de vijandelijke batterijen hadden.

Verder viel er binnen de vesting weinig bijzonders voor en alles ging den gewonen loop evenals of er geen vijand op 250 ellen afstand verwijderd was, die van zijn kant zelfs geen geweerschot deed, als alleenlijk, wanneer hij door een uitval overvallen werd. De artillerie bleef bij tusschenpozen doorvuren en werpen, zonder echter hierdoor de voortgang van 's vijands werken aanmerkelijk te stuiten.

Van den 4den tot den 23sten 's morgens ten zeven uur.

Den 4den was het feest van de Patrones der artillerie, St. Barbara. Men zag des morgens dat de belegeraar vele embrasuren zijner batterijen had gedemaskeerd en des nachts met zijn tweede paralel vooral voor de lunet St. Laurent ver gevorderd was. Men verwachtte derhalve wel, dat er dien dag antwoord op ons vuur zoude komen; evenwel daar de morgen tot half elf verliep, was genoegzaam de geheele bezetting, als naar gewoonte, op de been. Te kwart voor elf uur opende zich eensklaps 's vijands vuur uit zeven batterijen: kogels, bommen en granaten vlogen in alle rigtingen door de lucht. Evenwel ging dit schieten zoo dol en de ladingen waren zoo zwaar, dat er een groot getal bommen en kogels aan den overkant der Schelde, in de stad, ja zelfs op het Vlaamsche-Hoofd teregt kwamen, waardoor de kanonneerbooten eenige schade leden. Zonderling was de uitwerking van dit eerste vuur op de bezetting: alles, wat niet op de wallen hoogst noodig was, zag men in den draf, om de bomvrije lokalen te bereiken, waar de een al meer hijgende dan de ander aankwam. Overal zag men loopen met huisraad, bedden, koffers enz., (want de meesten der getrouwden, ook vele officieren hadden hunne kamers blijven bewonen.) Onder

dat alles vlogen de pannen, schoorsteenen enz. van de huizen en de verwoesting nam eenen aanvang. De artillerie, die tot den 4den maar langzaam op de vijandelijke werken had gevuurd, begon nu ook het vijandelijk vuur krachtdadig te beantwoorden, zoodat men zich moeijelijk een denkbeeld kan maken van het schrikkelijke geweld en leven dat men hoorde. Vele lagchende gezigten verdwenen.

Eenige bijzonderheden.

Den eersten dag van het vijandelijke vuur, nadat het bombardement toch vrij hevig was geweest, waren er geene ongelukken aan de bomvrije gebouwen gekomen en de genie verheugde zich reeds over den gelukkigen afloop. Op den 5den was het bombardement echter heviger; zeven nieuwe batterijen hadden zich geopend en schrikkelijk was het gezigt der verwoestingen. Eindelijk begonnen ook de bomvrije gebouwen er blinderingen schade te lijden. Het eerste ongeluk was, dat de blindering voor het raam der kazemat van Z.E. door een bom geheel was omvergeslagen; de kagchel omvergegooid en eenige kopjes en schoteltjes gebroken. Deze wond werd echter spoedig genezen. Het tweede ongeluk was, dat een der bomvrije localen, door de 9de afdeeling bezet, door een bom was doorgeslagen, waardoor drie officiers en verscheidene manschappen gekwetst werden. Dit was van erger aard en gaf veel schrik. Het derde ongeluk, dat het vivres-magazijn afbrandde enz. enz. enz. Het hield niet op met ongelukken. Doch niets overtrof het akelige denkbeeld, dat het hospitaal, zijnde ook een houten gebouw, niet bomvrij zoude zijn en eindelijk bleek het dat ook daar bommen doorsloegen. Alle krachten werden toen ingespannen om dit ongeluk te verhelpen en gelukkig met het beste gevolg. Eén ding echter kon men niet verhelpen, namelijk de altijd durende ongerustheid, waarin de geblesseerden, na het eerst plaats gehad hebbende ongeluk, bleven verkeeren. Iedere bom, die op het gebouw viel, bragt een nare dreuning te weeg. Ook viel er dan tusschen de reten der balken de aarde als een regen op de onge-

lukkigen, welke aldaar op den grond lagen. Ik zelf heb twee dagen in dit gebouw der ellende als geblesseerde doorgebragt (als gezonde gevoelde men het zoo niet), maar schrikkelijk naar was het verblijf: sluimerde men een weinig in, een nieuwe slag van een bom, die boven het hoofd sprong, deed de sluimerenden met schrik opvliegen, en dat deze schrikken smartelijke pijnen aan de geblesseerden veroorzaakten, behoef ik niet te zeggen. Dat het gebouw, zooals de generaal in zijn rapport zegt, dreigde in te storten, is eene onwaarheid.

De oude gemetselde bomvrije localen hebben het goed uitgehouden; doch hierin moest thans het geheele garnizoen plaats vinden en daarvoor waren zij te klein.

In den beginne heerschte er onder het garnizoen een goede geest, inzonderheid onder de artillerie en compagnies handlangers, hetgeen men vooral aan den ijver der officieren van dit wapen en aan het goede kader onder-officieren moet toeschrijven. Buitendien was de ligging dezer manschappen veel beter en ruimer dan die van het overige garnizoen; wel verre van, als de infanterie, opgepropt in de kazematten te liggen, hadden zij genoegzame ruimte, zoodat het derde gedeelte rustende, wezenlijk rust vinden kon. Als de bomvrije localen bomvrij waren geweest, had ook de infanterie ruimte genoeg gehad; doch nu was, vooral op het laatst van het beleg, toen ook de kelders onder de kazernen, waarin vele troepen geborgen waren, zich begonnen te begeven, het geheel anders en was zij aan vele ongemakken blootgesteld. De artillerie had boven de infanterie ook veel voor, dat als zij op de batterijen waren, zij altijd ageerden, terwijl de laatsten meer lijdelijk op de wachten moesten liggen, waar zij nergens gedurende de 24 uren, als achter de borstwering, abii vonden, hetgeen in dit jaargetijde niet gemakkelijk was. Bij dit alles kwam, dat de geregelde orde van het op de wacht trekken, verloren begon te gaan; het hoe langer hoe moeijelijker werd warm eeten aan de troepen te bezorgen; (de bomvrije keukens begonnen zich eindelijk ook te begeven) daarbij een algemeen gebrek, waardoor de geheele bezetting veel souffreerde,

was het drinkwater; de putten waren genoegzaam allen ingeslagen. Een en ander was oorzaak, dat de troepen op het laatst lang niet met dien goeden geest van den beginne bezield bleven; en ofschoon er nog niet openlijk geprutteld werd, hoorde men toch het praatje: „waar zijn nu de Pruissen? Waar onze armee? Zoo zij toch niet komen, moesten wij er ook maar uitscheiden," en meer dergelijken. Het werd derhalve tijd dat er een einde aan kwam.

De bres, die op den avond van den 22sten reeds vergevorderd was, gaf aanleiding, dat de opperbevelhebber den defensie-raad bijeen riep om zijn gevoelen over de verdeediging derzelve te weten. Het algemeen gevoelen was, dat de bres moeijelijk of liever in het geheel niet te verdeedigen zoude zijn en men moest trachten eene eervolle kapitulatie te verkrijgen. Tot het laatste werd besloten en 's morgens ten 7 uur van den 23sten vertrokken de majoors Van der Wijck en Seelig naar het hoofdkwartier van den maarschalk Gérard te Berchem. Deze ontving de deputatie met uitstekende beleefdheid; gaf allen lof aan de schoone verdeediging, doch wilde van de mooi opgestelde kapitulatie, welke die heeren in hun zak hadden, niets weten. De generaal Chassé had ten gelijken tijde doen verzoeken om, gedurende de onderhandeling, het wederzijdsche vuur te doen ophouden, waarin de maarschalk toestemde en ten 10 uur daartoe de orders liet geven, vóór dat zulks nog op de Citadel bekend was. Wat gebeurt er nu? Onder een geweldig hourrah verlaat de belegeraar zijne loopgraven en vertoont zich boven op dezelven, waaijende met chacots, mutsen en zakdoeken, al toeschreeuwende: „Braves Hollandais! Cessez votre feu! nous sommes des amis, des camerades" en meer dergelijken. De belegerden, van deze manoeuvre niets begrijpende, volgden evenwel spoedig het voorbeeld der belegeraars; vlogen toen ook boven op de borstweringen en ziedaar! het zonderlingste schouwspel wat men hebben kon. Van weerszijde handgeklap, hourrahs, pligtplegingen, enfin, algemeene vreugde. Men verbeeldde zich dat het compleet vrede was. In het ravelijn voor de Hulppoort was het nog zonder-

linger spectakel. De Franschen, die nog den nacht te voren te vergeefs getracht hadden dit ravelijn te vermeesteren, liepen door de grachten met hunne vivandières, omhelsden daar onze soldaten en begonnen eene geregelde danspartij. Eindelijk werd er toch orde op dit een en ander gesteld. Evenwel, al was de kapitulatie nog erger geweest dan dezelve is, aan vechten was aan onze kant niet meer te denken, hetgeen later den generaal Chassé ook wel noodzaakte de voorwaarden van den maarschalk aan te nemen, die waarlijk niet brillant waren.

Op den 24sten des morgens bezette de vijand het kasteel en 's middags werden de wapens neergelegd, hetgeen bij de bezetting een zeer onaangenaam gevoel te weeg bragt; evenwel liep alles geregeld af en tot eer der Fransche soldaten moet men zeggen, dat zij zeer beleefd te werk gingen en niet ophielden onze verdeediging hoog op te vijzelen. Zij stonden wezenlijk verstomd over de ruïnen, die zij om zich heen zagen.

Eenige anecdoten.

1°. Toen 's vijands vuur begon, waardoor alle nog bewoonde gebouwtjes verlaten werden, organiseerde zich dadelijk eene troep, die van deze confusie gebruikt maakte om te plunderen, wat maar te plunderen was. Zoo werden de kelders van de particulieren, die op het kasteel altijd gewoond hadden en welke voor hunne eigene kosten dezelve bomvrij hadden gemaakt om hunnen aanzienlijken voorraad van wijn, jenever enz. te bergen, opengebroken; de jenever- en wijnvaten opengebroken en wat niet kon weggedragen worden, lieten zij langs den grond wegloopen. Dit roekelooze gedrag veroorzaakte groot ongerief aan de manschappen, daar er later nergens iets meer te krijgen was tot verkwikking.

2°. Een sergeant-sappeur, een eerste zuiplap, die zoolang hij dronken was, geen gevaar kende en gedurende vier dagen onafgebroken onder den aanhoudenden regen van bommen en kogels rondzwierf, deed daarbij nog allerhande zotte streeken. Zoo zag

men hem zitten met een flesch jenever en lange pijp in den mond op den bank voor de gewezene officiers-societeit, niettegenstaande de bommen en kogels regts en links door dit gebouw heenvlogen; dan zag men hem op het plein rondloopen om de kippen op te vangen; dan zat hij in een brandend gebouw alleen om den brand, zoo hij zeide, te blusschen enz. Deze man, na vier dagen zoo in dronkenschap te hebben doorgebragt, ging eindelijk in zijnen kelder eens uitrusten; nauwelijks een half uur aldaar liggende, komt er door het luchtgat een granaat binnen, die hem den arm afslaat en hem alleen ook maar blesseert, niettegenstaande de kelder vol met manschappen lag. In het hospitaal gebragt, werd hij geamputeerd, hetgeen hij onder een schrikkelijk vloeken en razen liet verrigten; een paar dagen daarna is hij op dezelfde wijze gestorven, tot groote blijdschap der doctoren en van al de zieken, die zich in het hospitaal bevonden.

3°. 's Morgens ten 12 uren van den 6den was het bombardement allerhevigst. Voordat de generaal Favauge en eenige andere officieren zulks observeerden, zagen wij twee dronken kerels met hunne geweren al in de lucht schietende. De generaal hun doende vragen wat dit beteekende, gaven zij ten antwoord dat zij op de duivenjagt waren. Een paar dagen later al die gestolen jenever verbruikt zijnde, hoorde men van zulke grappen niet meer.

4°. Eene der markentensters, welke te voren veel gesnoefd had, dat zij op de batterijen, al was het vuur ook nog zoo sterk, zoude rondgaan om een slokje te brengen, had zich wezenlijk gereed gemaakt om dit te volvoeren. Naauwelijks haren kelder uitgekomen, zag zij dien regen van bommen en kogels en ging spoedig terug, zeggende: „zoo iets heb ik in Rusland nooit bijgewoond.". Zij kwam gedurende het gantsche beleg haar kazemat niet meer uit.

5°. In bastion 5 waren in eene kleine kazemat, ik geloof wel, 30 vrouwen vereenigd. Zonderling was het te zien, hoe dat volkje onder elkander in zulk een klein bestek leefde. Bij dezelve was eene hoog zwangere nog jonge vrouw. Onder het hevige bom-

bardement liet zij om haar te verlossen den doctor halen, doch eer deze zich bij haar konde begeven, was zij reeds bevallen van eenen welgeschapen zoon en drie dagen later wandelde zij met haar kind weder in de gallerij.

6°. De 1ste luitenant ingenieur, Graaf van Limburg Stirum, liet bij het amputeeren van zijn been niet alleen geene uiterlijke teekenen van smart blijken, maar had zelfs sterkte van geest genoeg om onder het afzagen den doctor toe te voegen: „Mijnheer! ik kan wel zien, dat gij niet tot ons vak behoort, want uwe zaag is niet scherp."

7°. Toen de luitenant Grond van de handlangers een stuk van een bom van het monster-mortier aan Z. E. ter bezigtiging bragt, zeide Z. E. lagchende: „Wel, Mijnheer, dat is een aardig scheerbekkentje." Dit stuk, dat 30 duim lang was, woog 86 ℔. De De bom was gevallen circa 15 passen van het groote kruitmagazijn.

8°. Majoor Voet, die gedurende het geheele beleg eenen moed en activiteit aan den dag legde, boven allen lof verheven, had om zich te begeleiden, altoos een ordonnans bij zich. Vier liepen er successivelijk weg, niet langer met den bomvrijen majoor willende wandelen. Den vijfden werd aan zijne zijde het been afgeslagen.

9°. Den 6den werd het touw van de vlag aan stuk geschoten, waardoor dezelve nederviel. Een matroos klimt terstond in den vlaggenstok en door het zwiepen van dezelven had hij vele moeiten het touw weder door den katrol te krijgen. Onder een hagelbui van kogels gelukte het hem echter en de vlag werd weder onder groot gejuich geheeschen.

10°. Op het oogenblik dat de scheepjes met geblesseerden van het Vlaamsche hoofd vertrokken, liet de kapitein ter zee Koopman zijne matrozen op de kade vereenigen. Zich met zijnen staf voor het front geplaatst hebbende, werd het volkslied geblazen; met ongedekten hoofde, hetgeen ook door de Fransche officieren daar aanwezig gevolgd werd, werd zulks aangehoord, waarop een driemaal herhaald hourah volgde, hetwelk daarna door de geblesseerden beantwoord werd. Aandoenlijk en indrukmakend was dit afscheid."

OUDHEIDKUNDE.

Penningen betreffende het hôtel- en reiswezen. — Nav. XLV, blz. 424—425 gaf ik eene beschrijving van eenige penningen, betrekking hebbende op het hôtel- en reiswezen. Mag ik daaraan nog een en ander toevoegen, dat later in mijn bezit kwam.

1. Adresp. van de firma Allan & C°. Diam. 25 mM. Geelkoper.

VZ. In een cirkel: „Allan & C°. Westnieuwland 74 Rotterdam."
Omschrift: „Magazijn van tapijten en meubelstoffen."

KZ. In een cirkel: „Allan & C°. Westnieuwland 76 Rotterdam."
Omschrift: „Magazijn van manufacturen en modes."

2. Adresp. van Rooijackers & fils. 10-kant. Diam. 24 mM. Geelkoper.

VZ. Om- en opschrift: „Rooijackers & fils M^{ds}. bottiers Rotterdam."

KZ. Om- en opschrift: „Fabrique & magasin de chaussures pour hommes en tous genres."

3. Adresp. van Ed. Grielens. Diam. 28 mM. Koperverz.

VZ. Om- en opschrift: „Ed. Grielens. 138 Rue Garnot Anvers. Inkoop van goud en zilver."

KZ. Om- en opschrift: „Graveur-estampeur fabricant de medailles et décorations pour sociétés, jetons, étiquettes pour cafés contrôles &^{a}.

4. Adresp. van Breuillard-Chapus. 10k-ant. Diam. 26 mM, Zinkverg.

VZ. In een parelrand, eene korenschoof, met het omschrift:
„à la gerbe d'or R. de Rivoli, 86 au coin de la R. S^{t}. Martin.
2e omschrift: „Byouterie, montres, pendules.
Breuillard.-Chapus".

KZ. In een parelrand: „Spécialité pour mariages."
Omschrift: „M[son] de confiance.
Breuillard-Chapus. Rue de Rivoli. 86."

5. Adresp. van Blin. 8-kant. Diam. 24 mM. Geelkoper

VZ. „Blin Rue Montmartre 134 Paris."
KZ. „Hôtels de France et Champagne."

6. Adresp. van Bessaignet. Diam. 21 mM. Geelkoper.

VZ. Om- en opschrift: „Galerie Montpensier 15 Palais royal
Bessaignet graveur Paris."
KZ. Mercurius leunende tegen eene zuil, enz.
Omschrift: „Aux amis des arts et de l'industrie."
In de afsnede: „Coquardon. f."

7. Adresp. van R. Bellair & C°. Eénzijdig. Diam. 29 mM. Geelkoper.

VZ. Om- en opschrift: „R. Bellair & C°. Berlin Friedrichs-Str: N°. 182. Königl: Hoflieferant: & Fabrikt:"

8. Adresp. van de Keulsche boomwolspinnerij en weverij. Eénzijdig. Diam. 18 mM. Gk.
VZ. „1."
Omschrift: „Cölnische Baumwolspinnerei u. Weberei."
NB. Zou dit ook soms een fabrieksmunt kunnen zijn?

9. Adres- en bierpenning van A. Leisel. Diam. 19 mM. Brons.
VZ. „A. Leisel Bockhalle Elberfeld."
KZ. Een bierglas.
Omschrift: „Für ein Bier."

10. Adresp. van E. Basch. Diam. 21 mM. Koperverz.

VZ. Om- en opschrift: „Jeden Abend Vorstellung d. Physik Magie „Optik von E. Basch Physiker."
KZ. Menschenhoofd met horens en vleermuisvlerken; in den mond twee trompetten.

Boven: „Magie."
Onder: „Denkt an Basch."

11. Adresp. van Bovril. Diam. 21 mM. Brons.

VZ. Bovril."
Omschrift: „The guaranteed product of prime ox beef."
KZ. „Bovril."
Op- en omschrift: 50 times more nourishing than meat extract."

12. Adresp. van Hague & Allen. Diam. 41 mM. Tin.

VZ. Een winkelhuis.
Opschrift: „British & American clothing hall."
In de afsnede: „Hague & Allen 51 St James St Liverpool."
KZ. „The cheapest establishment for gentlemens clothes made to mesure or every description of clothing ready made is at the British & American clothing hall 51, St. James street, Liverpool.
N.B. seamens outfits at 25 per cent under the usual prices."

13. Adresp. van W. Cook. Eénzijdig. Diam. 36 mM. Koper.

VZ. „Sugar works by W. Cook. Bay St Sandridge. Treacle delivered."

O.-Beierland. J. KABREMAN.

Aalmoezeniersweeshuis te Amsterdam (XLVIII, 28). — De namen der Regenten (niet der Regentessen) worden opgegeven door Wagenaar, D. II, 300, in eene lijst, die de jaren 1613 tot 1764 noemt. Het bedoelde, op de Prinsengracht gebouwde „Gesticht werd in gebruik genomen 1 Januari 1666. De Regenten van vóór dat jaar zijn dus zij, die 't beheer hadden in het eerste Aalmoezeniersweeshuis, dat in 1613 gesticht werd en op den Singel, bij den Heiligen Weg stond. E. LAURILLARD.

Tollinga in Kollumerland (XLVIII, 47). — Tollingahuis bij en Tollingastraat te Kollum komen o. a. duidelijk voor in het Benefi-

ciaalboek van Friesland, in 1543, en voorts later meermalen in andere stukken en geschriften.

Kollum MR. A. J. ANDREAE.

AAN DE HEEREN RUSTBEWAARDERS DER STAD LEIJDEN IN A°. 1830.

„— t'Nederlandsche bloed, erkent zijn Wapenbroeders
het gloeit voor Vaderland en aangebeden Vorst! —"
BILDERDIJK.

Bewakers van den grond, zoo heilig in mijn oogen!
Bewaarders van de rust, in Neêrlands oud Atheen!
Door wien mijn Vaderland weêr mag op zonen bogen,
Wier hart klopt voor hun stad en voor Oranje alleen!
Voelt gij, wanneer uw arm, voor uwe stad gewapend,
in t'uur van middernacht, het zwanger vuurroer draagt,
en alles om u heen op u vertrouwend, slapend,
geen vreemde hulp behoeft, of and'ren angstig vraagt;
Voelt gij dan in dat uur, bij t'helder stargeflonker
dat lisplend windje niet, dat naauw bemerkbaar zweeft,
Dat suizend langs u schuift, in t'hart verheffend donker,
Daar t'schijnt, als of een schim naast u beweegt en leeft?
Ja, Mannen! dat 's de geest der afgestorven Vadren!
Dat 's eedle Van der Werff, die dan weêr met u waakt,
Die weêr zijn kroost herkent, met t'oude bloed in de a'dren,
en juicht om de eedle trouw, die in uw ijver blaakt! ....
Ja, Mannen! dat's de Geest dier afgestorven helden.
Die aan hun eed getrouw, Oranje en hun stad,
in Leijdens veege vest, zich fier ten bolwerk stelden,
Voor Nassau's Huis en Stam, en hunne bakermat!
Zij blijven op uw doel, in ziel-verrukking staren,
Verheugd, dat nog hun moed bij hunne zonen woont,
en wijzen op de kroon, die schittert op hun haren,
en eens uw burgertrouw ook naar verdiensten loont;
O! blijft hun aandacht waard, rechtschapen Leijdenaren!
Ook wij, wij zien uw trouw, in t'hart getroffen, aan,
Ja, eenmaal zal uw deugd, in s'lands-historie-blâren; —
een God voorspelt het mij! .... in goud geboekstaafd staan!!!

Haarlem, 12 December 1830. J. D. . . .

LIED VOOR DE HEEREN VRIJW. RUSTBEWAARDERS
DER STAD LEIJDEN IN 1830.

Wijze: „Auf auf ihr Brudren, und seijd stark". SCHUBART.

1e Couplet.

Komt, Mannen! komt, de rust bewaard,
in Leijdens grijzen wal;
De wakkre jeugd trok uit ten strijd,
Onzen arm zij dan der stad gewijd,
beroemd door t' groot heelal! (Bis.)

2e Couplet.

Geen Leijdenaar, zijn afkomst waard
en t' heilig voorgeslacht!
Waakt niet met geestdrift voor zijn stad
Op zoo veel kunst en luister prat!
zoo wel bij dag als nacht! (Bis.)

3e Couplet.

Ja, ja, wij zijn getroost in t' leed,
hoe zwaar de taak ook zij,
Beschermen vlijt en nijverheid,
en waken voor de veiligheid
van Leijdens burgerij! (Bis.)

4e Couplet.

Wij zijn der Vadren woord getrouw
bij iedren wensch en beê!
en roepen t' ongeveinsd en luid
wij komen voor Oranje uit,
en sturen regt door zee! (Bis.)

5e Couplet.

Ja, Regt door Zee! was d'oude spreuk
Der Vadren rondheid waard,
komt, toonen we ons in Leijdens wal
zoo t' is en immer blijven zal,
niet van hun bloed ontaard! .. (Bis.)

6e Couplet.

Komt, moedig orde en wet bewaard,
op ons rust Leydens lot!
De vuige muitzucht woelt en rooft,
maar stoot op Leijden t'schendig hoofd,
Want ... ja met ons strijdt God! (Bis.)

JOANNES DAANE.

Mijn grootvader Charles Jean Dutarte [1]), welke den veldtocht tegen Belgie in 1830 en '31 meemaakte, bracht over deze gebeurtenis een groot aantal bescheiden — gedrukt en in handschrift — bijeen, welke een lijvige portefeuille vullen. Onder deze stukken tref ik bovenstaande twee gedichten in hs. aan, die, voor zoover ik kan nazien, nog niet zijn gepubliceerd.

Zie over Joannes Daane het „Biographisch Woordenboek" van Frederiks en van den Branden, blz. 185.

Rotterdam. CH. C. V. VERREYT.

1) Zie over hem „De Navorscher" 1892, blz. 262.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR Mr. F. H. DE VOS.

LEEMBRUGGEN (Henricus).

Hoofd der Mahabadde (het caneel Departement) Ceylon, 1748, opperkoopman Calpeltein 1756, Dissave Matara 1759—60, opperkoopman en secretaris Coromandel 1777, in dienst der O.-I. C. geb. Amsterdam (?) 7 Aug. 1721, † te Colombo 18 Oct. 1782, tr.

(1.) Elizabet Thielman.

(2) Dina Cramer geb. 1737, dr. v. Robertus en Elizabet Steenhuysen. Bij wie

I. Petronella Jacoba geb. te Colombo 10 Sept. 1753, † te Palliacatte (India) 4 April 1777, tr. Nicolaas Tadema, koopman en opperhoofd van Palliacatte.

II. Robertus Henricus geb. te Malara 1759, † te Negapatnam (India) tr. (1) te Galle 7 Mei 1790, Gertruida Henrietta, dr. v. Pieter Sluijsken, Commandeur, Galle en wed. v. Gerrit Sluijsken.

III. Johannes ged. te Galle 22 Febr. 1761.

IV. Susanna Henrietta † te Colombo 1839, tr. te Galle, 27 April 1783, Petrus Jacobus Roosmale-Cocq van Dokkum.

V. Dorothea Maria, tr. te Galle 1785 Hieronymus Cassimirius, Baron von Prophalow (Calpetein) in het hertogdom van Pommeren, wed^r van Catherina de Cramer. Bij wie

1. Wilhelmina Adriana ged. te Galle 10 Sept. 1790.
2. Anna Maria Diederica Theobalda, ged. te Galle 14 Junij 1795.

VI. Wilhelmina Catherina tr. Pieter Willem Ferdinand Adrian van Schuler. Bij wie

1. Willem Jacob ged. 26 Junij 1791.
2. Elias ged. 17 Maart 1793, † 3 April 1817, tr. Justina Susanna Augier (naar Batavia 1825). Bij wie
   Anna Carlina Wilhelmina Susanna.
3. Sophia Adriana ged. 16 Sept. 1794.

Hij tr. (3) Dorothea Maria Dias.

Hij tr. (4) 25 Aug. 1777 Susanna Maria ged. Matara 10 Apr. 1746, dr. v. Barent Fredrik Ruustorff en Gertruida Kerfbijl, wed. v. den Oppermeester Paulus Marci. Bij wie

VII. Henrietta Magdalena geb. 16 Aug. 1778, tr. 6 Jan. 1793, Stephen Baron v. Lijnden v. Blitterswijck. Bij wie

1. Johanna Anna Susanna, tr. 24 Nov. 1811 Jean Guillaume du Bois de Lassosay.
2. Jane. tr. (1) John Walbeoff (2) Capt. Irving (3) Capt. Fagan.

VIII. Casparus Henricus, geb. 21 Junij 1792, tr. 10 Oct. 1808 Maria Elizabeth Adelaide dr. v. G. 9. du Bois de Lassossay en Elizabet Weller. Bij wie

1. Henricus Alexander, geb. 17 Aug. 1809, tr. 14 Jan 1834 Gerradina Dorothea d. v. Joan Gerrard Krieckenbeek en Henrietta Cadenskie wed. v. Capt. Jones, Ceylon Rifles Regiment.
2. Johannes Henricus, geb. 29 Mei 1811, tr. 14 Jan. 1834 Louisa Charlotta dr. v. Joan Gerrard Kriekenbeek.
3. Robertina Maria Elizabeth, geb. 10 Apr. 1814, tr. te Jaffna 14 July 1833 Henry John (Jacob?) Kriekenbeek.
4. Annetta Susanna Adelaide, geb. 25 Julij 1818, tr. te Jaffna 27 Nov. 1843 Thomas Hardy.
5. Pieter Hendrik, geb. 21 Mei 1820, tr. 12 Dec. 1850 Charlotta dr. v. I. H. Francke, Landmeter. Bij wie
   1. (dochter) geb. te Kalutara 28 Dec. 1852.

6. Gerrard Hendrik, geb. 17 Nov. 1821, tr. 1845. Elizabet Riberg dr. v. Riberg, Notaris.
7. Charles Henry, geb. 3 Aug. 1823, † 6 Julij 1824.
8. Josina Charlotta Adelaide, geb. 11 Maart 1826, † 23 Mei 1826.
9. Maria Johanna Gertruida, geb. 23 Nov. 1827, tr. 1849 Daniel Gogerly Civil Engineer.

Afstammelingen van Henricus L. zijn nu te vinden in Ceylon.

Daar is een grafsteen met het volgende grafschrift, te Paliacatte (heden Pulicat) in Indië. (Zie Monumental Remains of the Dutch East India Company in the Presidency of Madras by Alexander Rea. Archaeological Series of India. New Imperial Series. vol XXV. Plate XXXV. Leipzic. Otto Harrossowitz).

BEATI
QUI MORIUNTUR IN DOMINO
HIER LEGD BEGRAVEN D'EERBARE
DEUGD EN ZEEDERYKE
VROUWE
PETRONELLA JACOBA LEEMBRUGGEN
ZAL^R. HUYSVROUWE WYLEN DEN HEER
NICOLAAS TADAMA KOOPMAN EN OPPERHOOFD
DES COMPTOIRS PALLIACATTA GEBOREN TE CO-
LOMBO DEN 10 SEPTEMBER A° 1753 EN OP DEN 4
APRIL A° 1777 ALHIER TOT PALLIACATTA IN
DEN HEERE ONTSLAPEN OUD 23 JAREN 6
MAANDEN EN 24 DAGEN HEBBENDE HAAR
ZOONTJE DAT MAAR VIER UUREN LANG NA
ZYN KOMST IN DE WERELD IN LEVEN
GEWEEST IS EN WAARVAN ZY
OP DEN 28 OCTOBER 1776 GELUC-
KIG VERLOST WAS BY
HAAR

De wapens Tadama en Leembruggen zijn ook geschilderd n.l.

Tadama. Parti: au 1 ..... à la demi-aigle ... mouv. du parti au 2. coupé: *a* ... à trois trèfles ... 2 et 1. *b* à trois crampons, deux passés en saut. et un posé en fasce. br. sur le point d'intersection des deux crampons.

Leembruggen. De .... à un homme hab.... coiffé d'un chapeau tenant une épée haute monté sur un cheval ... pass. sur un pont maçonné de trois arches s'élevant d'une rivière.

ROOSMALE-COCQ.

Petrus Jacobus. Geb. te Dokkum (z. v. Capt... Roosmale-Cocq in dienst der O. I. C.) † te Amblangodde als Sitting Magistrate. 15 Aug. 1813, tr. 27 Apr. 1783 Susanna Henrietta Leembruggen. Bij wie

I. Susanna Wilhelmina, ged. te Galle 12 Junij 1784, tr. 12 Julij 1801, John Frederik Lorenz van Potsdam.

II. Gerrardus Cornelis, † jong.

III. Pieter Carolus, Sitting Magistrate, Girawe Pattu, ged. te Galle 4 Dec. 1791, tr. 25 Maart 1818, Henrietta Charlotta Frederica ged. 8 Aug. 1804, dr. v. Comte August Christiaan Anton van Rantzow en Petronella Anthonia de Bordes. Bij wie

(1) Henrietta Elizabeth, geb. 18 Apr. 1820.

(2) Pieter John, geb. 1 Dec. 1821.

IV. Stephen Henry (die volgt).

V. Willem Hendrik, geb. 30 Nov. 1794, † jong.

VI. Anna Claszina Jacoba, geb. te Colombo, tr. Galle 22 Mei 1808 Hendrik Martheze.

VII. Jacobus Ambrosius ged. 15 Jan. 1797 tr. Wilhelmina Cornelia Henrika Boers geb. 1788 † te Tutucoria (India) 1847. dr. v. Willem Sebastiaan Boers v. Gouda en Johanna Gerardina Gratiaen en wed . v. Mr. Jan Jacob Meijer. Bij wie (2de huwelijk) 2 zn. en 3 drs.

VIII. Robert Carl ged. te Galle 29 Sept. 1799 † te Galle 19 April 1852, tr. 17 Sept. 1821 Frederica Anthonia Mottau. Bij wie

(1) Charlotte E..... geb. 23 Junij 1822, tr. 4 Junij 1838 John E..... Walbeoff. Bij wie kinderen.

(2) Andrew Henry Ceylon Civil Service District Judge Galle geb. te Colombo 26 Jan. 1824, tr. 1° te Galle 30 Sept. 1847 Elizabeth Muddiman geb. (Engeland) † te Galle 30 Oct. 1852. Bij wie

Gerrard Charles, District Judge, Kalutara Ceylon Civil Service, geb. 28 Aug. 1850.

Andrew Henry tr. 2° te Neuchatel (Zwitserland) 5 Jan. 1856 Mary Hoar Muddiman, zuster van zijne eerste huisvrouw. Bij wie kinderen.

(3) Pieter James geb. Col, 30 Julij 1826, tr. te Galle 26 Maart 1855 Henrietta Dorothea Tretz eerste dr. v. D. J. Tretz. Deputy Ordnance Store Keeper.

(4) Frederick Robert, geb. te Colombo 23 Mei 1828 † te Galle, tr. 13 Dec. 1852 Susanna Maria Adriana Hansen.

(5) Sophia Henrietta, geb. te Colombo 11 Apr. 1830, † tr. te Matara 12 Jan. 1852 James Willem Francke.

(6) Lucy geb. te Colombo 1 Maart 1832, tr. den Eerw. Nicolasz.

(7) Emily Jozephine geb. te Colombo 20 Oct. 1835.

(8) John, geb. te Colombo 5 Feb. 1839 tr. Maria Tretz.

(9) Hannah Susan, geb. te Colombo 1840, tr. 1° te Matara, 23 Feb. 1859 den Eerw. J. W. Little en 2° den Eerw. W. Ellis.

IX. Wilhelmina Henrietta, geb. te Galle 14 Maart 1801.

X. Adriana Jacoba Constantia, geb. te Galle 11 Aug. 1805.

XI. Stephen Henry, Sitting Magistrate Negombo ged. te Galle 27 Jan. 1793, † te Colombo 29 May 1833, tr. 14 Sept. 1820 Maria Henrietta Schneider. Bij wie

(1) Sophia Georgiana, geb. 29 Apr. 1822, tr. te Colombo 4 Junij 1838 Thomas Bernard Gilbert.

(2) Henrietta Carolina, geb. 8 Oct. 1824.

(3) Henry Schneider, geb. 5 Mei 1827, † 4 Dec. 1829.

(4) Robert James, geb. 7 Febr. 1829 † te Colombo 18 April 1861.

(5) Mary Robertina, geb. 9 Nov. 1830.

(6) Magdalena Horford, geb. 9 Nov. 1830.

(7) Willem Baginal, geb. 22 Junij 1832, tr. Anna de Vos.

Het wapen Rosmale-Cocq is:

Ec: aux 1 et 4 de..... à un senestrochère arm. tenant un cimeterre et iss. d'une nuée mouv. du flanc aux 2 et 3 de... à trois têtes de bélier accornées.... C. cimeterre (als boven).

(Wordt vervolgd).

Nolthenius de Carpentier en **Faassen Nolthenius.** — Ik vond in verleij-brieven van de Heerlijkheid Rysoort vermeld:

In 1723 Mr. Arent Roeland de Carpentier Heer van Rysoort bekwam in 1697 de tienden enz. in eigendom van Maria Sonnemaens.

1729 Maria de Carpentier Wede van Pieter Nolthenius Emmerantia de Carpentier Wede van Johan Burgart Mesger en Mr. Arend Roeland de Carpentier, allen kinderen van Mr. Roeland de Carpentier en Josina Sonnemaens.

1750 Isabella Maria Nolthenius, als Vrouwe van Rysoort, welke heerlijkheid haar was aangekomen bij overlijden van hare moeije Emmerantia de Carpentier.

1770 Mr. Roeland Isaac Faassen Nolthenius geinteresseerd in den testamente bij zijne moeije Isabella Maria Nolthenius huisvrouw van Mr. Jan de Back.

1781 Amarantha Onderwater Wede Mr. R. I. Faassen Nolthenius.

1793 Mr. Roeland Nolthenius, en Juffer Isabella Maria Nolthe-

nius en Juffer Clara Cornelia Nolthenius, Erfgenamen van Arend Roeland de Carpentier, verkoopende het huis enz. te Rysoort aan Emerantia de Carpentier (huisvrouw van Hendrik Pus) zuster van Mr. Arend Roeland de Carpentier en bovendien in 1790 verleij van Amarantha Onderwater Wede Mr. R. J. Faassen Nolthenius aan Mr. Martinus Boon hoofdofficier der Stad Dordrecht.

Hieruit leid ik het volgende af, want Pieter de Carpentier was gehuwd met Maria de Witt en deze hadden kinderen: 1 Josina — 2 Maria — 3 Emmerantia — 4 Roeland — 5 Isabella — 6 Helena en 7 Jacomina.

De sub 4 genoemde Roeland of Mr. Roeland de Carpentier was gehuwd 1e Sara Leys — 2e Lucia Repelaer en 3e Josina Sonnemaens, alzoo:

Mr. Roeland de Carpentier
en
Josina Sonnemaens.

Maria de Carpentier en Pieter Nolthenius.	Emmerantia de Carpentier en Johan Burgart Mesger.	Mr. Arend Roeland de Carpentier en . . . .

Mr. Roeland Nolthenius en	Isabella Maria Nolthenius en Mr. Jan de Back.	Clara Cornelia Nolthenius.

Mr. Roeland Isaak Faassen Nolthenius
en
Amarantha Onderwater.

Zou iemand mij nu ook omtrent het volgende kunnen en willen inlichten:

Is mijne afleiding hier juist, en zoo ja:

1e. Wie waren de ouders van den hier voorkomenden Pieter Nolthenius? Waren dit Hendrik Nolthenius (zoon van Georgius of

Joriaan Nolthenius en Maria van Wesell) en Maria Vos dochter van Reijnier Vos dijkgraaf in Stryen en . . . ?

2e. Met wie was dan zijn zoon Mr. Roeland Nolthenius gehuwd?

3e. Hoe noemde zich dan zijn zoon Mr. Roeland Isaac Faassen Nolthenius en waarom voerde deze laatste niet het bekende geslachtswapen van Nolthenius, maar wel zooals Rietstap beschrijft: d'arg. au chev. de qu. acc. de trois renards de sa. assis chacun sur une terrasse isolée de sin. Brl. de sa. et d'arg. C. un renard de l'écu, entre un vol d'arg. et de sa. L. d'arg. et de sa.

4e. Zijn er nog descendenten in leven van Mr. R. I. Faassen Nolthenius en Amarantha Onderwater? en van Isabella Maria Nolthenius en Mr. J. de Back?

5e. Was Clara Cornelia Nolthenius gehuwd en dan met wie? en waren er kinderen?

6e. Was Emerantia de Carpentier twee malen gehuwd, 1e. met Johan Burgart Mesger; 2e. met Hendrik Pus? of waren Emerantia de C. gehuwd met Hendrik Pus en haar broeder Mr. A. R. de Carpentier welligt kinderen van Mr. A. R. de C. broeder van Maria de C. en Emerantia de C. eerstgenoemd. Volgens de jaartallen zou ik dit wel veronderstellen, met wie was hij dan gehuwd?

7e. Was Mr. Martinus Boon aan hem verwant en hoe? Kan deze een zoon of een kleinzoon geweest zijn van Johan Boon en Lydia van Someren?

Voor eenige mededeeling houdt zich bijzonder aanbevolen.

Den Haag. J. J. NOLTHENIUS JR.

Falck-Bergh. — Jonker Otto Willem Falck, Heer van Oostbroek, Resident van Patna in Bengalen, bij zijn terugkomst hier te lande Bewindhebber der O.-I. Comp. (zie Brieven van A. R. Falck, 2e druk, Levensbericht), was geb. te........, den 10 Aug. 1738, en stierf te........, (waarschijnlijk Amsterdam), den........,

hij trouwde te........, den........, met Engela Apollina (of Apollonia) Bergh, geb. te........, den........, en overl. te......., den........

Wie waren de ouders van Engela Apollina, welke hun geboorte-, sterf-, en trouwdata en — plaatsen, en hoe was het wapen dezer familie Bergh en dat van Engela Appollina's moeder? Kan men ook de leemten in het bovenstaande aanvullen?

De moeder van deze Mevrouw Falck was eene de Flavard, wier geboorte- en sterfdatum en wier wapen ik graag zou kennen.

Otto Willem F. en Engela Apollina B. waren de ouders van den bekenden Anton Reinhard Falk en van Amelia Carolina Falck, die trouwde met Harco Hilarius Hora Siccama, Schout-bij-Nacht en Lid van het Hoog Militair Gerechtshof.

Amsterdam. MR. F. E. P. M.

Van Lodesteyn (XLVIII, 269). — Uit het artikel van den Heer Mr. M. A. van Rhede van der Kloot (XLVIII 305) blijkt dat het wapen van de Van Lodesteyns is geweest in goud, blauwe golvende fasce enz. en niet groen, zooals door mij werd opgegeven.

Bij nadere beschouwing zie ik dat de blauwe verf op het oude wapenbord is verkleurd en ofschoon groenachtig, eene andere tint heeft dan het groene veld van het wapen van Dedel, dat op het wapenbord naast dat van Van Lodesteyn staat.

Utrecht. J. FABIUS.

Van Arssen. — In jg. V van „De Navorscher", bl. 170 staat o. a., dat in het Leenregister van Gelderland voorkomt: „dat Huys en dorp tot Aerssen met den Gerichte Lomme, Hasselt en Velde, als die te holden plagt Heer Otto van Arssen, ontfangen bij Johan van Buren Heeren Johanszoon, 1390."

Zijn er van het geslacht van Arssen, (niet te verwarren met Aerssen van Sommelsdijk) nog meer leden bekend, en welk wapen voerden zij? V. N.

Muntz (XLVIII, 309). — Wilhelmus Muntz, geb. 26 Oct. 1623 overl. 4 Mei 1651, raad van den keurvorst van Brandenburg, rigter, rentmeester van Dinslaken, zoon van Wernerus Muntz (Theodorusz. ex Helena Wendelina van Dalen) en van Johanna van Diepenbroeck, huwde 1649 Maria ther Schmitten geb. 7 Nov. 1613; dochter van Anthonius ther Schmitten en van Maria Tack.

's Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Van Cruyskercken. — Men vraagt inlichtingen betreffende de kinderen en verdere nakomelingschap van Henrick van Cruyskerken van Askeaton, gr. Limerick, Ierland, die leefde in 1708. Men houdt hem voor een zoon van Dionysius van Cruyskercken, med. dr. te Leiden.

Londen. A. MOLONY.

Portengen. — Mededeelingen betreffende deze Utr. heerlijkheid, thans gelegen in de Gemeente Ruwiel, Breukelen-Nijenrode en Laag-Nieuwkoop, en het geslacht van dien naam worden beleefd verzocht door

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Hallincq (XLVIII, 312). — Geertruyd Hallincq was gehuwd met Pieter van Wouw, geboren 8 Juni 1597, overleden 28 Maart 1643, zoon van den Haagschen burgemeester Jacob Cornelisz. van Wouw en van Maria Jansdr. van Suyvendael.

's Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

De Graas. — Wie kan mij opgeven de namen der ouders benevens het wapen van Maria de Graas in het midden der 17e eeuw gehuwd met Hendrik Maartensz. Witt? V. Z.

Vraag. — Kan iemand mij inlichten of van de navolgende personen nakomelingen bestaan:

1. Cornelis Vliedthoorn (Vlietentoorn), geh. met Josina Hoogboot, secretaris van den Leidschen Dam, † te Leiden 1690.

2. Martinus Drijver, geh. met Catharina Vlietentoorn 17de eeuw.

3. Mr. Reinier Roosenboom, won. te Leiden, geb. in den Haag 1648.

4. Susanna Margaretha Vliedthoorn geh. met Mr. J. Corn. van Groenevelt, † 13 April 1759.

5. Bernard de Jongh
6. Andreas „ „
7. Johan Cornelis de Jongh
8. Hendrik „ „
9. Jacob Gerard „ „
10. Jacoba „ „ geh. met Ds. T. Moorrees, pred. te Stevenswaard.
11. Elisabeth „ „
12. Anna Josina „ „

5—12 kinderen van Johannes Cornelis de Jongh, pred. te Son en Breugel, geh. met Elisabeth Catharina van Altena, † te Oorschot 13 Dec. 1768. C. G. H.

Snouck. — In Navorscher 1896, blz. 422 zegt de Heer V. R. V. D. K.: „Catharina Snouck voerde enz.". Het zij mij geoorloofd de vraag te stellen of deze wapenopgave nog op andere gronden berust dan die dat „vermoedelijk" Mr. Adriaan Snouck, veertig te Dordrecht, haar vader was. Is dit niet het geval, dan heb ik de eer der geachten inzender te verwijzen naar Balen blz. 1082, waar staat, dat Catharina Snouck Mr. Adriaansdr. op 24 November 1676 huwde met Johan van der Mast, hetgeen het weinig waarschijnlijk maakt dat zij dezelfde C. S. zou zijn geweest, die op 30 Maart 1677 met Johan Sautijn in 't huwelijk trad. Zij kan natuurlijk toch zeer goed hetzelfde wapen gevoerd hebben, maar dan zou ik gaarne vernemen of de Heer V. R. V. D. K. dienaangaande eenige andere aanwijzing zou kunnen geven. B. V. B.

KERKGESCHIEDENIS.

DE KERKELIJKE BIJEENKOMST TE 's-GRAVENHAGE, MEI 1579.

Op blz. XIV van het voorbericht, voorkomende in het 2de deel van de *Acta der provinciale en particuliere Synoden*, gedurende de jaren 1572—1620, zeggen de verzamelaars, nl. de Heeren Dr. J. Reitsma en Dr. S. D. van Veen: „In onze uitgave zouden wij ook hebben moeten opnemen de handelingen „des particuliere Synodi van Middel-Hollandt," in den zomer van 1579 gehouden; zie blz. 176. Vrij zeker wordt daarmede bedoeld de synode, die in Mei van dat jaar in den Haag gehouden is, vermeld op blz. 185 en 186, en o. a. ook bij Rogge, Casp. Jansz. Coolhaes, I, 114 vlg." Nu vinden we op de drie aangehaalde bladzijden met betrekking tot die zoogenoemde synode van middel-Holland het volgende, n.l. blz. 176:

„Is oock voorder besloten, nadien de bryeff des particulieren synodi van Middel-Hollandt, door Joannem Damium geschreven, doorlesen is geworden, dat men den voorz. Damium adverteeren sal" enz.; op blz. 185: „hij en weten ock geen exempel ter contrarien, dat meer ys die schrifften, van wegen des synodi (in Maio lestleden in den Hage vergadert) den heeren Staten overgegeven, die kercken hyeraff genoech ontschuldigen ende bysondere het onderscheyt tusschen die politische ende kerckelicke regieringe" enz. en op blz. 186: „so ist van der Hollandschen kercken wegen, doen die ministri in den Haege vergadert waren" enz.

Op de twee laatst aangehaalde plaatsen vinden we blz. 185 ge-

sproken van een synode in Mei 1579 te 's-Gravenhage gehouden en blz. 186 wordt gewag gemaakt van „ministri in den Haege vergadert, van wegen der Hollandschen Kercken." Dat we hier de vermelding hebben van éen en hetzelfde feit, is, dunkt me, onweersprekelijk. Maar dit is nog wat anders dan de Synode van Midden-Holland, welke zooals bekend is bestond uit drie classen, n.l. Amsterdam, Haarlem met Kennemerland en Rijnland. Deze Synode was in Mei nog niet bijeengekomen, zooals duidelijk te zien is uit de missive van de classis Delft aan de synodale classis d° den 9den Juli 1579, waarin we o. a. lezen: „Die van Noord-Holland (nadat wij verstaan) hebben hare tsamencomsten al gehouden. Die van Rhijnland ende Cemerland etc. sullen oock (achten wij) haer devoir daerinne doen etc." Dit is dus zeker dat men te Delft den 9den Juli 1579, nog niet wist van 't houden der Synode van Midden-Holland, wat onbegrijpelijk wezen zou, wanneer ze reeds in Mei gehouden was.

Indien dan in Mei 1579, geen Synodale vergadering van Midden-Holland is gehouden, welke bijeenkomst is het dan geweest? Ik geloof een kerkelijke- en geen synodale, want ouderlingen zijn, in Mei 1579 niet tegelijk met predikanten te 's Gravenhage vergaderd geweest en dit is dan ook de reden, waarom ik in het opschrift, door mij boven dit opstel geplaatst, spreek van een kerkelijke bijeenkomst. Ook is ze niet bijeengeroepen geweest om allerlei zaken, de kerk en den aankleve van dien betreffende te bespreken, neen, ze had alleen in opdracht mede te werken om de zware geschillen, die in den boezem der gemeente te Leiden waren ontstaan, te doen ophouden, in elk geval een schrede nader te brengen aan de oplossing.

Nu vinden we bij Rogge (Caspar Janszoon Coolhaes, de voorlooper van Arminius enz. Amsterdam 1856. Dl. I, blz. 113 vlgd.) dat prins Maurits, den 10den April 1579 aan de raden van het hof van Holland had geschreven, dat zij naar Leiden zouden gaan, om, voor het aldaar op kerkelijk gebied gebeurde een onderzoek

in te stellen, ook zouden de Staten van Holland twee gedeputeerden hunnerzijds zenden. Ze kwamen den 8sten Mei te Leiden, doch hunne komst aldaar werkte niets uit. Nog denzelfden dag keerden de afgevaardigden terug en deden van alles rapport bij de Staten, die hierop besloten „uit elke classis van Holland tegen den 19den Mei eenen predikant te 's Hage te beschrijven, om te beraadslagen over het geschil te Leiden en de regelen, die moesten vastgesteld worden voor het nomineren en afzetten van predikanten, ouder lingen en diakenen."

Den vastgestelden dag verschenen de predikanten op de revisiekamer van het hof met *Van den Wijngaarden* en *Casembroot* en den predikant van den prins, J. Taffin. Deze predikanten nu gaven den 24sten Mei 1579, gelijk Bor (Nederl. Historiën, Dl. II. Amsterdam 1679 f°. 143) zegt, aan de Heeren Staten van Holland dit navolgende geschrift, dat door hem wordt meegedeeld en waarvan Rogge (a. w. blz. 116—118) in hoofdzaak den inhoud weergeeft. Het is niet van belang ontbloot dit stuk nog eens in zijn geheel uit te geven, niet naar den tekst, ons door Bor meegedeeld, maar zooals die voorkomt in een handschrift, berustende in het cl. archief van Dordrecht, op de rugzijde gemerkt N°. 54*b*. Op de eerste f° bladzijde is geschreven: „Dit Boek komt toe de E. Classis van Zuyd-Hollandt." — Kort en Schriftmatig gevoelen der kerke J. Christi van gemeenschap en onderscheid welke tusschen de Politike Regeering is, en andere stukken ziende op den twist te Leiden." In dit handschrift dan vinden we in de allereerste plaats het volgende:

Cort ende schriftmatich gevoelen der kercken Christi van de gemeenschap ende onderscheijt welck tusschen der politiquer ende Kerckelicker regeringe is.

De politique regeringe (die men civilem rerum administrationem noemt) ende der Overheijt d. i. potestatibus toecomt ende de kerckelicke regeringe die den H. Ministerio gegeven is, die hebben met malcanderen dese gemeenschap.

Ten 1. datse beijde int aensien Gods, een bedieninge ofte ministerium zijn.

Ten 2. datse beijde uijt cracht der voors. bedieninge des Godd. rechts bewaerders zijn.

Ten 3. dat men hun beijden vanwegen des dienst Godes, welcke sij bedienen, oock om der conscientien wille, haer eere schuldich is.

Maer dese beijde officien, regeringen ofte bedieningen worden van malcanderen gescheijden, als hiernaer volcht.

Ten 1. dat de Overheijt (behalven de bewaringe des Goddelijcken rechts) oock sorge draecht voor die Republijcke, ofte Gemeene-Besten, waervan wij hier niet anders en seggen, dan dat allerleij personen, soo wel kerckelicke als andere hun soo veel lijf en goed aangaen onderworpen sijn.

Ten 2. dat oock mede inde bewaringe des Woords Gods, ende der kercken Discipline, in welcke twee stucken het goddelijck recht bestaet, ende inder eere die sij met malcanderen gemeen hebben, die Overheijt ende kercken-dienaers verscheijden ampten dragen.

Ten 1en der Overheijts ampt is te bestellen dat het Woord Gods gehoort werde, ende op dat het selve geschijede met haere auctoriteijt ende exempel tselve te vorderen. Daerentegen en is der kercken-dienaren ampt, dat Woord Godes om gehoort te worden den volcke voor te houden, ende opdat het met eerbiedinge en toeneminge der godsalicheijt gehoort werde, sijn sij schuldich getrouwelick ende voorsichtelick inde leere te arbeijden, ende hare godsalicheijt selfs inden wandel ende leven te bewijsen.

Ten ijen der Overheijtsampt is, die verachters en vervalschers des Goddelijcken woords, sij sijn dan kercken-dienaers, publique of private personen, uijt crachte hares gebieds, te dwingen, om der kercke den uijterlicken vrede te laten; maer des kerckendienaers ampt is, die selve in Christi name te vermanen, om vreedsamelicken Godt te dienen, ende sijn Woord behoorelicke eere te bewijsen.

Ten iij[en] der Overheijt ampt is den uijterlicken mensche met uijterlicke straffen, d. i. den genen die den uijterlicken vrede der kercke verstoren, met gevanckenisse aen den lijve, ofte met geldboeten te straffen; maer der kerckendienaren ampt is, den inwendigen mensche met inwendige d. i. den geest of sijele des menschen met geestelicke wapenen, als met vercondinge ende dreijginge des eeuwigen levens ende eeuwigen doods, tot bekeeringe te beroepen.

Ten iiij[en] het is der Overheden ampt die lijf-straffe ende geldboeten, na gelegentheijt der omstandicheden, der plaetsen ende der personen, ende des tijts te ordineren, te versachten ofte oock streng te maecken; maer des kercken-dienaersampt is die vermaningen in Godes Woord verordineert, die dreijginge des Goddelijcken toorns ende de excommunicatie ofte uijtsluijtinge voorsichtelick te gebruijcken.

Ten v[en] het is der Overheijts ampt te besorgen dat den uijterlicken vrede der kercken ongeschent blijve, dat die denselven verstoren gestraft werden, na gelegentheijt der misdaed; maer des kerckendienaers ampt is, uyt liefde te arbeijden, na den regel der discipline des Godd: Woords, dat die sijele des genen die misdaen heeft ter salicheijt come.

Ten vj[en] der overheijts ampt is, alsmen handelt aen lijf en goed te straffen, aldaer te praesideren, maer des kercken-dienaersampt is een voorstander te zijn, alsmen inden kercken-raed handelt om die conscientien der menschen te onderrichten of te bevredigen.

Dit sijn ses ampten der beijder, politisscher ende kerckelicher bedieningen, soovele het bewaren des Goddelijcken woords aengaet, die welcke (hoewel sij verscheijden sijn in den dienst) nochtans tot een gemeen eijnde, d. i. tot de glorie Gods (die der beijder politischen en kerckelicken Regeerders gemeen Heere is) gerecht zijn.

Nu volgen voorts drie ampten, inde welcke soo veel de bewaringe der kerckelicker discipline ofte Regeringe aengaet die Overheijt van der kercken regeringe oock onderscheijden is.

Ten 1. die Dienaren des goddelijcken woords met den kerckenraed

ofte vergaderinge, behooren na den regel des woords Gods, die kercken discipline inne te stellen, maer de Overheijt mach die selve Discipline (indien 't haer belieft (tegenwoordich ofte oock absent sijnde examineren, ende soo sij ijet daerinne misprijst bevelen dat de Dienaren des woords deselve na het Goddelicke woord verbeteren.

Ten 2. de Overheijt heeft als oock de kercke Christi macht te versoecken ende daer henen heure authoriteijt te strecken, soo 't van nooden is, dat de Dienaers beroepen ende kercke daermede besorget werde, ende daertoe heeft sij macht in haren Rechterstoel te straffen sulcke corruptelen ende overtredingen, als wereltlicke straffe verdienen; maer die Dienaers des woords met den Ouderlingen verkijesen die personen totten dienste bequaem, diemen der Overheijt en kercke voorstelt om te approberen, indien geen wettige oorsaken om te wederleggen voorhanden zijn, ende als sij geapprobeert zijn soo is der Dienaren ampt die selve in haren dienst te bevestigen.

Ten 3. als het geschijet dat die kercke met een schisma ofte scheuringe gequelt wort, soo is der Overheijts ampt die kerckelicke vergaderinge te beroepen ofte aen te stellen, ende soo vele de uijterlicke actien aengaet te presideren; maer als die kercke ende Gemeijnte Christi in vrede is, soo comt het beroepen der kerckelicker vergaderingen ende het praesideren den kercken-dienaren toe te doen.

Ten laetsten soo veel die eere aengaet diemen int gemeen der politischer overheijt en kercken-dienaren schuldich is, die selve staet niet in gelijcken graed (want nadien die Dienaren des woords geen eijgen gebiet en hebben; maer haers heeren Christi) soo en mogen sij niet heerschen over de Conscientien der gener die sij dienen; maer die Overheijt heeft te gebieden, beijde over de lichamen ende het goed haerder onderdanen.

Daerna die dienst des woords ende der kercke is een weerdicheijt, die meer gelijck is eener vaderlijcker als eener Coninck-

lijker, ende daerom wortse met eerbiedinge, leersaemheijt ende eerlicke pensioen ofte onderhout (daervan heur die Overheit versorge) in haer weerde gehouden; maer die Overheijt (die gebied ende politischen dwang heeft over alle hare onderdanen, soo wel over de Dienaren des woords als andere private personen) moet voor allen, met eerbiedinge, gediensticheyt, onderwerpinge ende betalinge van schattinge (welcke de Overheijt met previlegie niet en remitteert) geeert worden — Het uijtschrift hier af is mijn Heeren de Staten overgegeven den xxiiij^en^ Meije 1579.

Twee, ten minsten weinige dagen, nadat dit „Cort ende Schriftmatich gevoelen", den 24sten Mei 1579 aan de Staten van Holland en West-Friesland overgegeven was, zonden de te 's Hage bijeengekomen predikanten, aan hunne lastgevers een missive, waarvan eveneens een copie te vinden is in het reeds aangehaalde Dordsche handschrift. Ze is van den volgenden inhoud:

Copie Den E.E. Heeren Staten des lands.

Edele, Erentfeste, Hoochgeleerde, wijse voorsienige Heeren, na alle behoorlieke ende onderdanige eerbiedinge, die wij uwe E.E. schuldich bekennen, dancken wij denselvigen, dat haer gelieft heeft desen arbeijd te nemen tot beslichtinge der oneenicheden binnen Leijden, ende bidden Godt, dat hij uwe E.E. in uwen goeden voornemen wil stercken. E.E. Heeren volgende uwe beschrijvinge zijn wij Dienaers des Goddelicken woords uijt een ijegelicke Classe van Holland een, gehoorsamelick gecompareert, ende nadien den Heeren *Wijngarden* en *Casenbrood* uwe E.E. gedeputeerde ons hebben geproponeert uwe meeninge te zijn, dat wij t'samentlick met hun E.E. t'samen souden concipieren een gemeene forme van kercken-regeringe over gants Holland, ende oock een onderscheijt maken tusschen politische ende kercken-regeringe: soo sullen uwe E.E. weten, dat nu omtrent een jaer een gemeene forme van kerken-regeringe is gestelt inden generalen Synodo bij authoriteyt

zijner princelicke excellentie van uwe E.E. uijt allen kercken deser Nederlanden binnen der stat Dordrecht, beroepen, na welcker forme, die Gereformeerde kercken van Holland, niet alleen sedert dier tijt geregeert; maer oock te voren eerst heijmelick onder het Cruijs, ende nu openbaerlick opgericht zijn, na derselver forme gewent, ende tot noch toe in goeden vrede gehouden ende oock te Leijden gehouden soude zijn, hadde dese forme onverbroken gebleven, daeromme wij nu geen beter forme souden weten te vinden, ende hopen dat uwe E E. met derselver genoecht sal zijn. Dese forme was uwe E.E. van wegen desen Synodo gepresenteert te visiteren ende approberen; maer aldoen (mits andere swaricheden) uwe E.E. niet gelegen daerover te vaceren, daeromme wij hertelick bidden, ter eerster gelegentheijt 'tselve te willen doen, alst' uwe E.E. gelieft sal die copie daer af overgelevert worden, ende soo daerinne ijet gerequireert wort, ofte dat breeder declaratie ofte meerder restrictie na Gods woord noodich heeft, zijn wij altijt bereijt, daertoe te verstaen, na onsen vermogen, gelijck wij verseeckert zijn dat die dienaers der Gereformeerde gemeenten inden anderen Nederlanden, daertoe versocht, hen goetwillich sullen laten vinden.

Soo veele het aengaet wat onderscheijt tusschen de kerckelicke ende politische regeringe sij, hebben cortelick gestelt het gene Gods woord daer afleert, hopende 't selve onderscheijt uwe E. E. genoech doen sal om aftewenden de ongoddelicke calumnien, alsof de Gereformeerde Kercken over den magistraet souden willen heerschen, ende die een regeringe inde andere vermengen, twelk geensins onse meeninge en is, noch oijt geweest is, ende wij oock met goeder conscientien, na den woorde Gods niet en souden mogen doen, soo wij oprechtelicken ende als voor den aengesichte Godes, verclaren. Ende zijn bereijt, indien eenich misverstant dien aengaende voortgebracht wert, tot allen tijden breeder onderrichtinge daervan te doen, inde vreesen des Heeren, die wij na zijn woord begeeren te dienen, ende buijten onsen amp (sic) in een vremt geensins te treden; jae bekennen geern, dat wij dienaers des woords, soo wel

als de minste burger, met goed en lijf der wereltlijcke Overicheden zijn onderworpen, alleen uijtbehouden, dat wij, na den woorde Gods te leven in vrier conscientien gelaten, ende inde bedieninge ons van Godt bevolen, nae de prophetische ende apostolische Schriften niet beswaert en werden.

Ende dewijle de Dienaren hier vergadert goed achten dat indien *Pieter Cornelij* niet en soude bij de magistraet voor een ordinaris minister aengenomen worden, als dan een goed vreedsaem dienaer bij advijs deser vergaderinge sal voor een derde minister aengenomen werden, ende der kercke van Leijden toegevoecht, ende den magistraet eerst ende daerna de Gemeente sal voorgestelt worden Soo approbeert *Casparus* den selven raed der Broederen ende belooft bij den magistraet te arbeijden, dat sulcx (als voren) geschijede, ende des ten oorconde sal *Casparus* dese sijne bewillinge met zijner hand onderteeckenen. Actum den 26 Maij.

Nu volgt, onmiddellijk op deze copie, den „Heeren Staten van het land" overgegeven een andere copie, duidelijk van een stuk, dat evenzeer als het bovenstaande voor die Staten is bestemd:

Aengaende nu de saecke van Leijden, om dewelke uwe E. E. belieft heeft ons te verschrijven, is onse begeren, datmen wille aenhooren de oorsaecken vande veranderinge inde kerckelicke regeringe, om daer na eendrachtelicken met onsen advijse daer inne te voorsien, gelijck bij onse uytschrift brieven, bijsonder aende Classe van Leijden blyckt, dat wij daeromme verschreven zijn, om te beter tot deser handelinge te comen, zijn wij bereijt uyt Godes woord, ende bij de regeringe der Apostolischen ende ouder kercken, mondelinge of schriftelick te bewijsen, dat de forme van het nomineren, stellen ende verlaten van de Dienaren, Ouderlingen ende Diaconen, in onse Synode besloten, hiermede overgegeven, recht is, oock te voren geuseert, tot noch toe in allen gereformeerden kercken van Holland ende Zeeland onder het Cruijs, ende oock dese 7 jaren openbarelick.

Daeromme ons dunckt (onder correctie) dat de Heeren Magistraet van Leijden tot hen nemende die verkijesinge der Ouderlingen, die der kercke toecomt, ende met sulcken beding, dat drie bij hun genomineert eeuwich sullen blijven, ordende daer neven dat eenige van den magistraet (geen Ouderlingen zijnde) inden kercken-raed souden praesideren, reserverende oock int eijnde van hare ordinantie eene veranderinge, eijntlicken afstellende eenen Dienaer die sulcx niet en heeft willen bewilligen, buyten haer ampt gedaen hebben, ende inde vredelicke regeringe der kercken, sonder voorgaende advijs des Classis, immers niet sonder expres decreet der hooger Overheijt, synder princelicke Excellentie ende mijne Heeren der Staten niet en behoorden te veranderen, dat daerom dese nieuwicheijt sal afgedaen worden, ende der kercke hare vrijheijt, die haer, na Gods Woord, toecomt wedergeven, immers ter tijt toe dat anders bij generale ordinantie autentelick hier inne sal voorsien zijn. Dat de Heeren Staten ons recht verstaen, onse meijninge en is niet, dat men eenige Dienaren, Ouderlingen, Diaconen, welcke de magistraet heeft erkent, om eenig wettĩge oorsaken verwerpelick, ofte tot sulcker plaetse niet doenlick te zijn, soude in den dienst behouden ofte nemen, want men altijd hem willechlick heeft laten vinden, om daeraf vermaent, sulcx te beteren alst voorvalt; maer dat is onze begeren, dewijle de kercke het recht der electie, over die gesonde leere, ende vromicheijt des levens harer dienaren, toecomt ende tot noch toe gehadt heeft, dat men haer dat selve laten wil: Ende oock als wij begeren, dat de kercke hare christelicke gerechticheijt gerestitueert soude werden, soo verstaen wij niet dat aen den besonderen particulieren personen, eijgentlick alles gebetert soude werden, daerinne sij gedelibereert sijn, want te beduchten ware, soo men sulcx gevaerlick soude willen doen, dat de remedie tot deser saecken noodich, niet soo lichtelich gevonden sal worden, daeromme wij gantsch willich zijn, dat na uwe E. E. voorsichtige wijsheijt ende discretie hier inne souden gevolcht worden de beste

en Christelijckste middelen, tot minster lesie der gener die in twist gecomen zijn, alleen dat inder kercken Christi, tegen Godes woord geen veranderinge toegelaten en werde, immers ter tijt toe bewesen sal sijn anders behoorende. Uwe E. E. is bekent, dat den gereformeerden kercken van Hollant ende Zeelant het vrije exercitium harer Religie bij sijn princelicke Excellentie en Uwe E. E. is toegelaten. Vrij verstaen wij alsoo dat het gereguleert sij na den woorde Gods, tegen ofte buijten hetwelcke wij inder Religie geen vrijheijt soecken, gelijck die Gereformeerde kercken in Vranckrijck ende inde andere Nederlanden, jae oock in Holland ende Zeeland hebben ende gehadt hebben, eenige meer eenige min jaren, na dat Godt Zijne genade belieft heeft te geven. Uwe E. E. hebben oock gesien den vrede ende grooten segen Gods in Holland ende Zeeland, door de vrijheijt. Uwe E. E. weten oock wel, dat de kercken ordeninge, daer wij ons op beroepen voorgaende jaer is besloten bij den Synode met autoriteijt als voorvergadert, bij copie der brieven van Uwe E. E. blijckende, ende sal oock niet bewesen worden, dat door sulcken kercke-regeringe, eenige onordeninge ofte misbruijck soude opgestaen zijn, twelck nochtans indien het geschijet ware, wij bereijt zijn, ende altijt geweest Christelick te redresseren. Ende kan oock niet geseijt worden, dat onse Christelicke regeringe eenige heerschappie over de overicheijt gebruijckt, op het onderscheijt tusschen beijde ampten overgegeven verclaert, daeromme van dese nieuwicheden voor al behoort gebetert te worden, op dat door lange vertoevinge die scheuringe tot Leijden niet grooter ende dese der kercken clagelicke wonde, tot grooter schaden deser ende der gemeener Nederlanden, door strijdige menschen niet immedicabel gemaeckt en werde. Daerna can Uwe E. E. met goeden gemack ende rijper deliberatie, onse Synodalia oversien, gelijck van sulcke wichtige saecken tijt moeten hebben te delibereren met eenstemmicheijt der gener diet aengaet. Vinden Uwe E. E. eenige swaricheijt, kan den kercken gecommuniceert van haer advijs, redene ende defentie daer op

gehoort worden. Wij zijn altijt bereijt dat gemeene, goddelicke en goede werck te bevorderen, na onsen vermogen, ende en mach ons niet liever geschijeden, als datmen van onse huijs-houdinge in der kercken Godes goed bericht neemt, soo sullen vele der vijanden calumnien van selfs metter waerheijt beantwoort werden. Maer dese groote oneenicheijt en can nu niet ongeremedieert blijven, sonder verdervinge niet alleen der kercken ende Academie tot Leijden, maer oock vande omliggende Kercken, ende sonder turbatie vanden gemeenen vrede, soude eener ijegelicher overheijt in steden ende dorpen vrij staen in kerckelicke regeringe na eeniger particulierer personen gevallen te veranderen, dit ofte dat wat confusie ende oneenicheijt soude daeruijt volgen, wat vrijheijt der Religie souden die Gereformeerde Kercken hebben, soude niet alsoo de suverheijt der Religie terstont wechgenomen connen werden, als eenen ijegelicken kercken-Dienaer hem uijter Christelicher regeringe onttrecken, ende sonder eenige ordentelicke der kercken censure inden kercken-dienst hem houden soude mogen, jae soude indien gevalle den wederdooperen welcker leere van allen godsaligen leeraren verworpen wort, meer vrijheijt blijven, als dien vande Gereformeerde Religie.

Eerweerdige E. E. Heeren U believe deser saecken na te dencken, hoe periculoos dat hij is, ende daeromme met ons allen middelen voornemen, dat den twistigen handel te Leijden vereenicht ende nedergeleijt werde, ofte dat bij uwe E. E. versien werde, naer behooren, opdat alsoo vrede, eenicheijt en liefde moge onderhouden ende allen perturbatien mogen verhindert werden. Godt die almachtige hemelsche Vader, wille om zijns lieven soons Jesu Christi onses Salichmakers wille, zijne genade ende wijsheijt zijnes H. Geestes tot dese handelinge geven, ende Uwe E. E. Christelicke regeringe segenen, tot zijnes H. naems eere ende grootmakinge zijner kercke. Amen.

Uit het stuk, gedateerd den 26sten Mei 1579 blijkt, wat in het begin van dit opstel reeds gezegd werd, dat uit elke Classis (er

waren er destijds 7) van Z.-Holland, één predikant naar Den Haag was getrokken en dat zich de Heeren *Wijngaarden* en *Casembroot* bij hen voegden. Het doel der samenkomst was geen ander dan dit: de te Leiden ontstane oneenigheid op het kerkelijk gebied bij te leggen en, opdat iets dergelijks in 't vervolg van tijd zich niet meer zou voordoen, moest worden aangegeven hoe de kerk diende te worden bestuurd en welke het onderscheid was tusschen politieke- en kerkelijke regeering, in welke verhouding ze tot elkander stonden. Ten einde in het vervolg vergissing te voorkomen, diende beider terrein nauwkeurig omschreven te worden.

Wat het eerste aangaat, verklaarden de bijeengekomen predikanten, dat in 1578 op de nationale-Synode te Dordrecht, een algemeene vorm voor het bestuur der kerk was aangenomen en dat sedert dien tijd, deze vorm steeds in praktijk was gebracht, ja er werd beweerd dat zelfs in vroeger tijd, toen de kerken nog onder het kruis waren, hetzelfde werd in acht genomen. Duidelijk vinden we hier uitgedrukt dat de te Dordrecht vastgestelde bepalingen omtrent de regeering, het bestuur en de inrichting der kerk, niets anders was dan een vaststelling, en reglementeering van datgene wat sedert enkele jaren in de kerken dezer landen in praktijk was gebracht. En wat nu het te Dordrecht bepaalde betrof, beter dan daar, meenden de saamgekomen predikanten, konden zij geen bestuursregeling voor de kerk aangeven, reden waarom ze verzochten dat de Staten, immers de Synode was met hun toestemming op aanbeveling van den stadhouder saamgeroepen, er zich mee vereenigen zouden. Kennis van het in 1578 beslotene konden de Staten nemen, de „gemeene forme der regeeringe" was hun overhandigd, maar tot een nauwgezet onderzoek er van, was, ten gevolge der tijdsomstandigheden nog geen gelegenheid geweest. Waren de bepalingen zoek of in het ongereede geraakt, gaarne werd dan een nieuwe copie verschaft, en was er iets in wat aan de Heeren niet behaagde, dan zou ongetwijfeld de weg om tot overeenstemming te geraken, worden ingeslagen.

Een geschrift, aangevende het onderscheid tusschen kerkelijke- en politieke regeering, was gemaakt en overgegeven. Dit is natuurlijk het stuk, dat den 24sten Mei aan de Staten was bezorgd en dat bestempeld is met den naam van „Cort en schriftmatich gevoelen" enz. Mocht ook hierin het een en ander gevonden worden, wat niet behaagde of werd iets anders begeerd, verlangde men andere uitdrukkingen, dan waren de vergaderde predikanten bereid „breeder onderrichtinge daervan te doen".

Opmerking verdient nog dat uit de door ons geraadpleegde bescheiden van Taffin's bijwoning dezer vergadering niets blijkt.

Wat nu het tweede stuk betreft, dit geeft aanleiding tot de volgende beschouwingen; na alweer op den voorgrond gesteld te hebben het doel, waarom men saamgekomen was, zeggen ze dat ze bereid zijn uit Gods Woord en uit de manier, waarop de Apostolische en de oud-Christelijke kerk bestuurd werd, mondeling of schriftelijk te bewijzen, dat, wat aangaande het nomineren, stellen ende verlaten," van predikanten, ouderlingen en diakens te Dordrecht besloten was (en wat tegelijk met het stuk, waarover we thans handelen, aan de Staten werd overgegeven, recht, d. w. z. goed, waar is en dat het ook alzoo in praktijk was gebracht in alle gereformeerde kerken in Holland en Zeeland, in den tijd reeds toen ze nog onder het kruis waren.

„Mondelinge of schriftelick te bewijsen." Is later door de Staten van Holland, nadat ze van dit schrijven kennis hadden genomen, werkelijk gevraagd, om uit den Bijbel en uit de wijze, waarop de oude kerken bestuurd werden, te bewijzen dat het te Dordrecht, deze materie betreffende bepaald was, in waarheid recht en juist was? Of meenden mogelijk de te 's Hage vergaderde predikanten dit bewijs te moeten leveren ook zonder dat het gevraagd werd? Zooveel is zeker, dat in het Dordsche handschrift een bewijs te vinden is, steunende op N. T. uitspraken en op die van kerkvaders. En aangezien we een verhandeling schrijven over de kerkelijke bijeenkomst in 1579 te 's-Gravenhage en dit bewijs onge-

twijfeld aan die bijeenkomst zijn ontstaan te danken heeft, vinde het hier een plaats:

Quia literis vestris amplissimi Domini, nobis mandatum est, ut de legitima ministrorum, seniorum et diaconorum electione, confirmatione ac abdicatione sententiam nostram vobis exhibeamus, quo certior ad componendum dissidium Leidae exortum via sternatur, primo vobis articulos, qui hac de re in Synodo generali Dordraci ad iij Junij 1578 illustrissimi principis et vestra autoritate habita, conscripti sunt, offerendas duximus.

In his formulis nihil esse existimamus, quod vel magistratus dignitati; vel Ecclesiae libertati deroget, praesertim si quae de discrimine regiminis politici et Ecclesiastici, vestro mandato a nobis conscripta exhibemus, diligenter expendantur, verbi autem Dei auctoritate primitivae Ecclesiae, et earum quae subsecutae sunt, puriorum exemplis, veterum patrum testimonijs, gravissimis denique rationibus sic comparari posse ducimus.

Primum observandi sunt tituli seu officiorum nomina, quae ministris et Senioribus tribuut Spiritus Sanctus.

Episcopi vocantur, Attendite (inquit Paulus) vobis et universo gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos ad regendam Ecclesiam Dei. Sic et passim alibi. Act. 20 : 28.

Gubernatores, alios posuit Deus in Ecclesia Apostolos et gubernatores. 1 Cor. 12 vs. 28?

Praesides, qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, praesertim qui laborant in verbo et Doctrina Rectores domus Dei. 1 Tim. 5 : 17. Rom. 12. Tit. 1.

Praepositi obedite praepositis vestris et subjacete ipsis. Vigilant nempe quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Heb. 13.

Quum igitur tria praecipua sunt disciplinae Ecclesiasticae capita: Doctrina cum Sacramentis, morum censura, ac ministrorum et seniorum constitutio. Satis ex his titulis colligite sanctam horum procurationem et constitutionem ad eos pertinere, quibus Spiritus Sanctus haec nomina et officia tribuit.

Nam et quum an idonei sint ministri et seniores quaeritur, duo maxime in controversiam vocentur. Doctrina ac mores, Doctrinae examen et judicium ad verbi ministros pertinere nemo ambigere potest.

De moribus vero judicium aliud politicum est, aliud ecclesiasticum, quo qui alioqui inc ivitate a magistratu feretur, ministerio ecclesiastico fortassis indignus judicabitur.

Et quum illorum quibus hi tituli tribuuntur maxime intersit fideles et idoneos habere collegas, quoniam rationem animarum ipsis commissarum eos reddere oportet, praecipuam in illis electionis curam et jus incumbere certum est.

Hanc primitiva Ecclesia usitatam fuisse consuetudinem liquido constat ex varijs locis, quorum pauca hic tantum annotamus, ne prolixitate vobis taedium afferamus, et quod res ipsa sit clarissima.

Tit. 1:5. Hujus rei gratia reliqui te in Creta, ut ea quae desunt corrigas et constituas per civitates praesbyteros, sicut ego deposui tibi.

1 Tim. 4:14. Noli negligere gratiam quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum praesbyterij.

Act. 13:2. Ministrantibus illis Domino et jejunantibus, dixit spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos.

Act. 6. Et cum constituissent Paulus et Barnabas ex judicio Coetuum Seniores in singulis Ecclesijs, electio Diaconorum fit ab Apostolis

Epiphan: adversus haereses. et Ecclesia Ordo Episcoporum patres gignit i. e. pastorum ecclesiae.

Cypr. Eib. I. In plerisque provincijs hanc consuetudinem servamus ut Episcopi vicini ejusdem provinciae conveniant, ac Episcopum in populi praesentia eligant.

Hieron. in sophon. Hieronimus: De praesbyteris et eorum officio loquens, praesbyteri (inquit) alios praesbyteros eligunt et constituunt.

Possidonius in vita Augustina. Augustinus a populo et Valerio Episcopo est electus et confirmatus.

Epist. 10. Augustinus Era Arcadium constituit Episcopum, ac ostendit suo tempore a Clero eligi Episcopos solere et populo oferri, quam rationem commendans testatur, ut ambitioni eorum occurratur qui turbant Ecclesias.

Nazianzenus ab Episcopis electus fuit.

Chrysostomus testatur Basilium suffragijs patrum seu Episcoporum fuisse electum.

Arcadius imperator magnum Episcoporum numerum colligit ad eligendum Joannem in Episcopum Constantinopolitanum, atque hic diserte exprimitur id factum fuisse ut legitima esset electio.

Valentinianus imperator cum ad eligendum Episcopum Synodus convocata esset, ad Episcopos, supra nos, inquit, est talis electio, vos nempe gratia Domini potiti, ut illo splendore fulgentes melius poteritis eligere, et electioni postea praebuit assensum. Tripart. Hist. lib. 7. c. 8.

Extat etiam Caroli et Ludovici constitutio de electione, quae sic habet, sacrorum canonum non ignari, ut Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiatur honore, assensum ordine Ecclesiastico praebemus, ut Episcopi per electionem cleri ac populi, secundum statuta canonum eligantur.

Non fuit quidem eadem prorsus electionis fama; sed hanc maxime receptam fuisse Ecclesiasticae historiae, concilia et patrum scripta docent, ut quem in Episcopum Clerus seu Episcopi et praesbyteri eligissent magistratui religionem profitenti oferrent ac imprimis Ecclesiae, ut sic nisi quid improbaretur, in munere confirmaretur.

Moventur quidem aliqui, ut auctoritatem eligendi et leges ecclesiasticas constituendi magistratui soli tribuant, quorundam scriptis; sed observandum primo illis erat, hos scriptores cum papistica tyrannide contendere, quae omnem potestatem et utrumque gladium, excussit magistratus auctoritate sibi arripuit.

Alia est ecclesiarum nostrarum ratio, qua se jurisdictioni magistratus subjectas agnoscunt, et electos ministros non solum ecclesiae sed et magistratui nominant seu offerunt, ut si quid merito improbent, habeant, obijciant, ne temere qui electi sunt, confirmentur.

Praeterea plerique ex illis quorum exempla citant erant simul et prophetae et magistratus, ut Moses, David et alij.

Ad haec Regibus illis liberum non erat quosvis in ecclesiastico

munere constituere; se deos duntaxat, quos unus Deus antea designarat, nempe Aaronis posteros hos igitur non eligebant: sed ad officium praestandum adhortabantur, sicut legimus 2 Chron. 29 filij mei nolite negligere (inquit Ezechias) vos nempe elegit Dominus, ut stetis coram eo et ministretis.

Multa etiam reges illos sacra Historia fecisse recenset, quae consilio et opera prophetarum, Sacerdotum et Levitarum executos fuisse certum est 2 Chron. 29. Constituit Ezechias Levitas in Domo Domini cum symbalis, ac secundum dispositionem Davidis regis et Gao videntes et Nathan prophetae, siquidem Domini praeceptum fuit per manum prophetarum ejus, quaeque a prophetis, sacerdotibus et Levitis in cultu Dei et ad ecclesiasticum ordinem constituebantur, ea a pio magistratu sanciebantur, quo magis executioni demandarentur.

Observandum quoque est aliam esse rationem, ubi cultus Dei excidit, vel prorsus corruptus est, sicut temporibus Mosis, Davidis, Iosaphat, Ezechiae, Josiae.

Aliam autem ubi ecclesiae sunt instauratae, ordo constitutus et ministri officium faciunt.

Alia item est ratio ecclesiarum, in quibus supremus et universus magistratus religionem amplectitur et profitetur verbi et sacrae coenae communione, alia ubi vel ex parte aliter accidit.

Quamvis autem nunc universi in Hollandia religionem nostram amplecterentur ex animo et re ipsa profiterentur; tamen vos amplissimi Domini, pro vestra pietate et sapientia prudenter cogitare cupimus, si ministrorum electio et constitutio sit penes magistratum, nos autem ecclesiam, quam manifestum vestris ecclesijs immineat periculum, accidere nempe posse ut etiam proximo anno ij in magistratum asciscantur qui a religione nostra alieni, constitutis sui similibus ministris religionem corrumpant ac etiam evertant, sicut frequentissima tam veterum quam hodiernarum ecclesiarum exempla docent.

Nunc si quae ex novo Testamento citata sunt de ecclesijs sub

Cruce constitutis intelligenda esse quis obijciat, ostendere debebit, persecutione cessante mutatam statim fuisse rationem et ab ecclesia ad magistratum electionis sustranslatum.

At nos contrarium tum exemplis tum veterum doctorum sententijs comprobavimus, et rationes passim a nobis expensae facile demonstrant electionem non posse ab ecclesia ad magistratum transferri, sine manifesto ecclesiarum exitio.

Quod ad Genevensis civitatis rationem attinet, intersunt quidem consistorio nonnulli ex magistratu, sed in seniores electi seniorumque illic non magistratus officio fungentes. Publicantur etiam ecclesiasticae constitutiones magistratus nomine, sed a ministris conscriptae et probatae, ut magistratus non constituat proprei, sed sanciat, potentia etiam civili adjecta.

In Anglia Regina vindex est regiminis ecclesiastici in Synodo generali Lundini habita olim conscripti.

Quum igitur Amplissimi Domini, vel ex his paucis liquere arbitremur, nihil a nobis in electione ministrorum et seniorum, nisi consentaneum Dei verbo et ecclesiarum rite constitutarum exemplis, conscriptum et factitatum esse et dignitatem vestram nominatis et oblatis ijs qui ab ecclesia sunt electi ministris tueamur, nec sine manifesto ecclesiarum periculo jus electionis ad magistratus transferri posse.

Et religionis libertas, Dei beneficio parta, ecclesiis nostris minuatur; qua etiam ratione vel anabaptistae nobis potiores hac in parte futuri essent, quippe qui electionis et omnis ecclesiastici regiminis libertatem obtineret.

Suppliciter idque enixissime rogamus, ne quae in generali synodo Dordraci habita, de ministrorum, seniorum et Diaconorum electione, confirmatione et abdicatione conscripta fuerunt, ea a quoquam divelli patiamini: sed potius, quemadmodum Deus immensa sua benignitate vos hoc honore et beneficio dignatus, ut profligat papatu purum verbi sui ministerium in hac regione constituerit, disciplinae quoque ecclesiasticae legitimam electionem jam institutam propugnetis.

Nam ut illa distinctos habet in magistratuum legibus et functionibus limites et fines (id quod etiam scripto dilucide ostendemus) et ad tuendam dignitatem vestram maxime conducit, ita necessariam esse in ecclesia Christi tituli, quibus a praestantissimis olim patribus est ornata, satis evincunt.

Nam et magistram virtutem et custodem fidei, et sepem qua arcentur vitia et contemptus verbi, qua arcuuntur ad resecanda peccata, et naves ecclesiae et gubernaculum navis vocarunt.

His docuerunt tantum abesse ut tyrannis hac ratione in ecclesiam invehatur, quin poetius sine illa ecclesiam Domini salvam esse non posse, ostenderunt.

Nos autem in illius exercitio ita moderate et circumspecte gessimus hactenus et in posterum geremus, Deo propitio, ut nemo futurus sit, cui justam de nobis querendi causam praebituri sumus.

Deum perpetuo et ardentis votis precantes, ut amplitudinem vestram ac dignitatem augere, suisque donis cumulatissime ornare dignetur, vestraque consilia et actiones omnes spiritus sui et ecclesiae Christi aedificationem. Amen.

Na de mededeeling van dit, voor zoover ik weet, onbekende document en dat volstrekt niet van gewicht ontbloot is, keeren we weer tot het tweede, door de te 's Hage bijeengekome predikanten, voor de Staten van Holland en Westvriesland gereedgemaakte stuk terug. We leeren er uit dat de vervaardigers in de verste verte niet sympatiseerden met hetgeen de magistraat te Leiden had gedaan, naar hun oordeel was ze haar bevoegdheid te buiten gegaan, door in te grijpen in de kerkelijke regeering. De kerk moest de haar overeenkomstig Gods woord toekomende vrijheid blijven behouden en waar ze haar ontnomen was, moest ze haar onmiddellijk worden teruggegeven, immers tot zóo lang totdat door een „generale ordinantie", daarin verandering zou zijn aangebracht.

Ten einde evenwel niet door de Staten misverstaan te worden, verklaren ze dat hun bedoeling niet was, om b.v. dienaren des

Woords, ouderlingen of diakens, die de overheid om wettige redenen niet bruikbaar oordeelde, of minder geschikt achtte in dienst zou laten of nemen, neen, maar wel dat het recht der kerk, de keuze van haar dienaren, haar eenmaal toebehoord hebbende, aan haar blijven zou, evenzeer als ze de bevoegdheid bezat om te oordeelen over hun leer en hun vroomheid. In de kerk mocht geen verandering aangebracht worden, die indruischte tegen Gods woord, vóórdat bewezen was, dat daarmede in strijd gehandeld werd. Men was van oordeel dat het bekend was dat in Holland en Zeeland, aan de Gereformeerden met toestemming van den prins en de Staten de vrije uitoefening der religie was toegestaan, d. w. z. dat deze staatsmachten erkenden dat die uitoefening was overeenkomstig Gods Woord, want tegen of buiten dit werd door de kerk geen religie-vrijheid gezocht. En deze vrijheid was het, die de gereformeerden in Frankrijk steeds hadden bezeten evenals in deze gewesten, nadat, gelijk het karakteristiek wordt uitgedrukt „nadat Godt Zijne genade belieft heeft te geven", wat, dunkt we aldus moet worden verstaan; nadat God in deze gewesten voor de gereformeerde waarheid de oogen had geopend. En wat had die vrijheid aan de kerk gegeven in Holland en Zeeland uitgewerkt? Vrede en zegen.

De kerkenordening, waaraan men zich vasthield, waarop men steunde, was, naar het heet, vastgesteld in de te Dordrecht 1578 gehoudene Synode, die met toestemming van den prins en de Staten bijeengeroepen was, maar mocht het soms aan de Staten toeschijnen (een dergelijke uitdrukking vinden we ook in het eerste stuk) dat er min goede bepalingen in waren, dan was de kerk gaarne bereid, om ze, met gemeenschappelijk overleg te „redresseren." Zij, de kerk, wilde niet heerschen over den Staat, dit bleek genoegzaam uit het ontwerp, waarin over de kerkelijke en wereldlijke ambten gesproken werd en daarom moesten de Staten, aan haar latende het haar toekomende recht, bewerken dat door hun macht, die hooger was dan van de magistraat te Leiden, de twist aldaar zoo spoedig mogelijk zou worden bijgelegd, opdat de

wonde niet ongeneeselijk werd. Wanneer dit maar eerst gedaan was, dan konden zij, de Heeren Staten, op hun gemak, het te Dordrecht beslotene en vastgestelde nazien en hadden ze dan bezwaar om aan alles hunne goedkeuring te hechten, dan konden ze hunne bedenkingen aan de kerk doen toekomen, die er dan weder op hare beurt, haar oordeel over zou kunnen uitspreken. De kerk wilde, naar het oordeel der vergaderde predikanten, immer meewerken het goddelijke en goede te bevorderen en daarom ook stelde zij er prijs op, dat haar huishouding zou gekend worden, hoe beter dit geschiedde, des te meer zou de laster tegen haar zwijgen.

Zooals de toestand nu was kon ze niet blijven, daarin moest verandering komen. Immers indien iedere magistraat, naar believen, in kerkelijke zaken vrij handelen kon, dan zou noodzakelijker wijze de grootst mogelijke verwarring ontstaan en dan zou het ook kunnen gebeuren dat de een of ander, niet tevreden met de Christelijke (d. i. kerkelijke) regeering, zich aan haar zou onttrekken, en dan toch, desniettegenstaande dit, in de kerk zou gehandhaafd worden, omdat de burgerlijke overheid hem de hand boven 't hoofd hield. Op die wijze zouden de wederdoopers, wier leer „van allen godsaligen leeraren verworpen en wort", meer vrijheid hebben (want met hunne kerkelijke aangelegenheden liet men zich niet in), dan de Gereformeerde kerken en dit kon toch niet, daarom werden de Staten gebeden, zooveel ze konden den „twistigen handel" te Leiden te doen ophouden en vrede en eensgezindheid aldaar herstellen.

Behalve het reeds meegedeelde, geeft nu het Dordsche handschrift, nog een en ander over *Coolhaes* en *Pieter Cornelisz.* 't welk dienen kan òf om het reeds vroeger door *Rogge* in zijn *Caspar Janszoon Coolhaes* op blz. 119 enz. gezegde, te bevestigen òf om het aan te vullen. Ten einde alles te geven, wat we vonden, erlange het ook hier een plaats.

Casparus Coolhaes wedergecomen zijnde in de vergaderinge der

Heeren *van Wijngaerde* ende *Casenbrood*, van die E. E. Heeren Staten tot beslichtinge des twistes tot Leijden gedeputeert, heeft in presentie van de Dienaren uijt allen classen van Holland verschreven, verclaert, dat hij hem breeder bedacht heeft, raedsaem achtende belooft, dat hij de magistraten tot Leijden induceren zal na zijnen vermogen, dat hij, 't sij door hem of door een ander Dienaer des Woords sal bekennen ende doen bekennen, dat hij in dese saecke onbedachtelick heeft gehandelt. Ten tweeden dat de magistraet sal bekennen zijne meeninge niet geweest te zijn, noch alsnoch te zijn der kercken Discipline wech te nemen, oft de kercke haer recht te benemen in eeniger saecken, ende voornamelick int verkijesen van den Dienaren, Ouderlingen ende Diaconen. Ten derden dat de magistraet sal toelaten dat tot die drie Ouderlingen tegenwoordich noch drie sullen bij den tegenwoordigen kerckenraed gecoren worden, twee vanden burgeren ende een van den magistraet, opdat alsoo die praesidentes wechgenomen worden, in den mandaet des magistraets gestelt. Ten vierden, dat nu voortaen die Ouderlingen ende Diacenen bij den Kercken-raed sullen vercoren worden een enckel getal, gelijck men pleecht, alleen dat sij den magistraet aengegeven sullen worden eer sij den Kercken voorgestelt worden.

Soo veel als hem *Caspar* aengaet, dat hij bereijt is opentlick inder predicatie te bekennen, dat hij inconsiderate heeft gedaen, dat hij bij het verkijesen der Ouderlingen ende Diaconen is geweest; dat hij dat feijt des magistraets inder predicatie heeft bevesticht, met verclaringe, dat sijn meijninge noijt en is geweest, die Christelijcke Disceplijn te helpen verwijsen, ofte hem der selver, ende aller goeder ordeninge tegen Godes woord niet strijdende, niet te willen onderwerpen, gelijck hij voortaen belooft te doen, namelick der kercken en goeder ordeninge hem te onderwerpen.

Aengaende *Peter Cornelij*, dat hij *Caspar* goed acht ende nootsakelick, dat deselve soude mogen prediken soo lange zijn betalinge noch duert, opdat hij in d'een of d'ander plaetse met een ander

conditie hem moge voorsien, met bespreck dat hij in zijn eerste predicatie zijne ende zijner schuld oock zoude bekennen, ende verder der Gemeente tot liefde ende eenicheijt vermanen, doch dat deselve *Petrus* geen ordinare minister sij.

Breeder *Caspar* belooft, soo verre hij die magistraet niet en can induceren, ende te bekennen 't gene voorseijt is, dat hij alsdan (dewijle hij alle 't gene voorseijt is voor goed houdt) zijn dienst den magistraet sal afstaen ende hem daervan ontslaen.

Gehoort dat ende overwogen bij de vergaderinge der Heeren Commissarisen der Staten ende der Kercken-dienaren hun toegevoeget, om te helpen adviseren nademael om vele ende gewichtige oorsaken hun geensins doenlich dunckt te zijn, dat *Caspar Coolhaes* ende *Peter Cornelis* beijde te samen den kercken-dienst tot Leijden exerceren, ende niet wettelick noch bequamelick een van beijden, mits den anderen daer in dienst blijven, van daer genomen en can worden, soo en heeft de voors. vergaderinge geen ander noch beter middel connen bedencken, om de kercke in eenen heijligen ende gedurigen vrede te stellen, dan dat dese jegenwoordige dienaers *Caspar* ende *Peter* beijde van den dienst aldaer afstaen, ende datmen andere dienaers in haer plaetse stelle. Ende soo veel den Dienaer *Joannes Hal* aengaet, dat men dien met den Ouderlingen ende Diaconen tegenwoordich in dienst zijnde, ende die gene diemen daerbij noch sal verkijesen den magistraet eerst, daerna den kercken nominere ende voorstelle, opdat deselve mogen proponeren soo sij eenige wettige oorsaken hebben; soo niet, dat sij alsdan heijlichlicken ende na ordeninge der kercken confirmeert worden, ende tot vrede duncht der vergaderinge, dat men voortaen dese ordeninge soude mogen houden, datmen inden aennemen ende afstellen der Dienaren des Woords sal der magistraet (professie vander Gereformeerde Religie doende) verwillinge versoecken. Tselve salmen oock doen indien het de magistraet begeert int aennemen ende afstellen der Ouderlingen ende Diaconen.

Aengaende oock tgene vande Diaconen tot profijt der armen

ontfangen ende uytgegeven wort, daervan sullen die Diaconen op een seecker tijt opentlick inder kercke rekeninge doen, 'twelck men niet alleen der kercke: maer oock den magistraet tijdelicken sal te kennen geven, opdat sij indient haer belieft, door Commissarisen de rekeninge mogen aenhoren, welcke rekeninge de Diaconen den magistraet tot hare E. believen sullen vertoonen.

Ende nadien 't gene dat wij uwe E. E. voorgedragen hebben van ons besloten ende beschreven was, soo is *Casparus Coolhaes* andermael tot deser vergaderinge gecomen, ende heeft onder andere beleden, dat hij inconsiderate ende onbedachtelick in desen handel der verkijesinge ende verlatinge des Dienaers, Ouderlingen ende Diaconen gehandelt heeft; heeft oock deselve *Casparus* daerna eenige dingen geproponeert daer henen streckende, dat *Peter Cornelis* verlaten blijvende, hij inden dienst gelaten soude worden: maer wij, des niettegenstaende, blijven in onsen gevoelen, namentlick dat der kercken te Leijden, niet beter geholpen en can worden, tot vrede, eenicheijt ende regeringe, als dat beijde *Caspar* ende *Peter* van den dienst derselver kercken afstaen, overmits andersins *Peter Cornelis* ende der kercken ongelijck geschijeden soude.

Soo nochtans uwe E. E. alsoo goet dunct dat *Caspar* met vrede en gerustheijt der stede van Leijden niet en soude mogen van zijnen dienst verlaten worden, soo zijn wij des te vreden, mits bij hem de kerckenordeninge des lesten gehouden Synodi onderschrijvende, ende doende soo hij heeft belooft, ende achten wij, indien gevallen, gantsch noodich, dat drie ofte vier Dienaers van desen Synodo, door uwe E.E. authoriteijt na Leijden afgesonden worden, door welcker raed ende hulpe, op een nieuwe ende wettelicke maniere gehandelt worde vande instellinge der noodiger Dienaren, Ouderlingen ende Diaconen, ende dat ijemand vande selve gecommitteerde dienaers een predicatie doen, aengaende tgene dat tot den vrede der kercken en dienaren van nooden is, ende dat achtervolgende in de manieren, als hen tselve schriftelicken bij den Synodo medegegeven sal worden. Doch dat *Peter Cornelis*

sal mogen noch eenige predicatien tot Leyden doen vredelicken ende sonder eenige mentie deses handels te maecken, indient hem belieft. . . .

Van „*Casparus Coolhaes* wedergecomen zijnde . . . . . ende hem daervan ontslaen" hebben we anders niet dan een bevestiging en uitbreiding (gelijk boven reeds opgemerkt is) van het op blz. 119 en 120 door *Rogge* in zijn a. w. gezegde; maar het laatste deel van dit document geeft echter bijzonderheden, die in *Caspar Jansz. Coolhaes* niet voorkomen of er in een eenigzins ander licht gesteld worden dan hier.

Dit laatste stuk is, als we 't zoo noemen mogen, het eindresultaat, waartoe de te 's Gravenhage bijeengekomen predikanten met de Heeren *Wijngaerden* en *Casembroot* gekomen zijn en dat bestemd was om aan de Heeren Staten ter hand gesteld te worden. Het liefst zou men gezien hebben en oordeelde dit ook het best, dat beide predikanten voor goed den predikdienst te Leiden zouden neerleggen en dat andere bedienaars des woords in hunne plaats zouden aangesteld worden. Verder wordt meegedeeld hoe men verlangde dat met *Hal*, de in betrekking zijnde ouderlingen en en diakenen zou gehandeld worden als mede met hen, die nieuw zouden verkozen worden, terwijl goed gevonden werd dat bij het aanstellen of ontslaan van predikanten (en indien het begeerd werd, ook van ouderlingen en diakenen) de magistraat van Leiden gevraagd kon worden daaraan zijn goedkeuring te hechten, echter met dien verstande dat de magistraat moest wezen van de Gereformeerde religie. Diakenen moesten jaarlijks rekening en verantwoording doen van hunne ontvangsten en uitgaven en wel in 't openbaar in de kerk, terwijl van te voren hiervan mededeeling diende gedaan te worden èn in de kerk èn aan de magistraat, opdat een door haar benoemde Commissie daarbij zou kunnen tegenwoordig zijn en dat ook, indien het wenschelijk geacht werd de stadsregeering, inzage van de rekening zou gegeven worden.

Nadat dit een en ander besloten was, is *Coolhaes* op nieuw in

Den Haag verschenen, waar hij nogmaals betuigde in de verkiezingsaangelegenheden van predikanten, ouderlingen en diakenen niet goed gehandeld te hebben, maar bij welke gelegenheid hij tevens verzocht, om, ook al ging *Cornelis* weg, dan toch als predikant te Leiden gehandhaafd te worden, wat echter niet goedgevonden werd, omdat men meende dat op die wijze zoowel aan zijn ambtgenoot als aan de kerk onrecht zou worden aangedaan. Vonden evenwel de Staten goed, dat Caspar blijven kon, zonder dat de vrede der kerk er door werd in gevaar gebracht, dan zouden ze er zich bij neerleggen, op voorwaarde ondertusschen dat hij, gelijk hij beloofd had, de in 1578 te Dordrecht vastgestelde kerkorde onderteekenen zou. Gebeurde dit echter, dan oordeelden de vergaderde predikanten het noodig, dat door de EdelMogenden, drie of vier van hen naar Leiden zouden worden gezonden, ten einde nogmaals met de magistraat te onderhandelen over een nieuwe en toch wettige wijze waarop predikanten, ouderlingen en diakenen, konden worden aangesteld en ontslagen. Eén hunner kon dan bij gelegenheid een preek doen waardoor al mede vrede en eensgezindheid kon bevorderd worden. De manier waarop zulks geschieden moest kon dan door de Synode (vergadering) nader aangegeven worden.

Dan ook *Cornelis* wilde men niet voorbijgaan. Had hij er verlangen naar, dan moest men hem veroorloven nog eenige malen als prediker op te treden en het zou alsdan voor hem ook niet noodig wezen dat hij, wanneer hij zulks onnoodig achtte, hetgeen gebeurd was op den kansel zou ter sprake brengen.

Is nu misschien naar aanleiding van dit rapport, de resolutie door de Staten genomen, welke wij afgedrukt vinden bij *Rogge* a. w. blz. 121 aanteekening 34? Het behoort volstrekt niet tot de onmogelijkheden, alleen spreekt zij niet van een provisioneele maar van een formeele schorsing.

De slotbeschouwing waartoe wij komen is, dat we zeker wel niet verre van de waarheid zijn, wanneer we beweeren dat het Dordsche

handschrift, zoo al niet alles, dan toch wel het voornaamste bezat van datgene, wat in de kerkelijke bijeenkomst, den 19den Mei en volgende dagen, van het jaar 1579 te 's Hage gehouden, besloten is.

We bezitten daardoor weer een bijdrage te meer van datgene, wat in genoemd jaar, op kerkelijk gebied in Zuid-Holland plaats greep.

Ziet nu het op blz. 176 van het 2de deel der door de Heeren *Reitsma* en *Van Veen* uitgegevene *Acta der provinciale en particuliere Synoden* vermelde werkelijk op een Synode van midden-Holland, dan moet het er een geweest zijn, die na den 9den Juli en vóor den 14den Sept. 1579 gehouden is. De vraag is maar waar? Wellicht kan het classicaal-archief te Haarlem het raadsel helpen oplossen. Immers wanneer de Classicale-acta van 1579 daar nog aanwezig zijn, dan kan, dewijl de Classis Haarlem tot de Synode van Midden-Holland behoorde, daaruit blijken, *a* wie afgevaardigd werden; *b.* wanneer, en *c* waar ze gehouden is. Dit staat echter onomstootelijk vast, dat te 's Hage in 1579 geen Synode van midden-Holland gehouden is, in de maand Mei.

Ten slotte wijs ik er nog op dat het opschrift, 't welk boven mijn opstel geplaatst is, in strijd schijnt te wezen met het aan de Staten gezonden stuk, waarin gewag wordt gemaakt van „deze Synode." Dit is zoo, maar niemand dunkt me, zal toch de stelling willen verdedigen, dat de in Mei 1579 te 's Hage bijeengekomen predikanten, met de Heeren *Wijngaerden* en *Casembroot* een Synode vormden. In ernst, konden zij, die over deze vergadering als over een Synode spreken, dit niet bedoeld hebben, want dan zouden zij, die bindend oordeelden wat in 1578 te Dordrecht was bepaald, in flagranten strijd hebben gehandeld met art. 19 (zie Rutgers; a. w. blz. 243) van de Dordsche Synode: „alle Jaren (ten ware dat de noot korter tyt vereysschede) sullen te samen koemen vier vijf of meer ghenabuerde classen, tot welcke versamelinghe twee Dienaers ende twee Ouderlinghen tot een yeghelicke Classe koemen

sullen." Bovendien was de bijeenkomst bijeengeroepen door de Staten en volstrekt niet door de kerk.

Lekkerkerk. DR. L. A. VAN LANGERAAD.

Theod. v. d. Groe en Pt. Hofstede (Geschriften van). — Zou iemand mij kunnen inlichten, waar de volgende werkjes te bekomen zijn:

a. „Bescheiden antwoord" aan Bruining en Hofstede door Theod. v. d. Groe (1756).

b. „Brief aan de Heeren Bruining en Hofstede, in zich veelen redenen behelzende, waarom hunne weleerwaarden niet behoorden te andwoorden op het bekende lasterschrift van den Kralinger Predikant, 1757 enz."

(Van dezen Brief vond ik den auteur niet vermeld; namens velen schijnt hij opgesteld te zijn.)

c. „Noodig aanhangsel der klaare en grondige wederlegging van het nieuw verzonnen Hollandsch kerklijk beroepingsrecht" door Theod. van der Groe. 1757.

d. Erastiamstery van D. Bruining en P. Hofstede, met hun onlangs uitgegeeven onstichtlijk Libel, geheeten het Kralinger Lasterschrift, niet wechgenomen; maar konstig bedekt, — mitsgaders eene naakte opening van de schandelijke bedriegerijen en valschheden, welke de Autheuren daarin gepleegd hebben, om hunne desperaate zaak nogmaals zeer luidruchtig te verdeedigen," (auteur?) 1757.

Kan mij iemand met zekerheid inlichten of Petrus Hofstede de auteur is van: Korte Historie van de Synode Nationaal, gehouden binnen Dortrecht in de jaaren 1618 en 1619. Uit de Echte gedenkstukken..... opgemaakt: door den Procureur van de Vaderl. Kerke. Arnhem bij W. Troost 1776. Red.

Kerkbriefje uit den Patriottentijd (XLVIII, bl. 168). — Aangezien tusschen de „Gereformeerde gr. Kerk" en de „Gereformeerde kl. kerk" de „Fransche kerk" in stond, en de pred. De Visscher geen beurt had in eerstgenoemde kerk, terwijl de vijf beurten aldaar

tusschen drie andere pred. verdeeld waren, dacht ik aan eene vrije gemeente, die in Gouda, vooral in den tijd der „vrijheid", niet tot de onmogelijkheden zou hebben behoord. Nu blijkt mij, dat die „Geref. kl. kerk" de Gasthuiskerk was, toebehoorende aan de Hervormden, die er (en van daar die volgorde) des morgens de Waalsche gem. in lieten samenkomen. In 't begin dezer eeuw werd deze kerk aan de Roomschen afgestaan. Te Delft (en te Groningen?) had de Gasthuiskerk een eigen predikant. Wellicht ook hier. Ook vond ik zonderling, dat op dit briefje eerst twee R. kerken genoemd worden, daarna de R. heiligendagen, en vervolgens weer drie R. kerken. Blijkens hetgeen in den „Tegenw. Staat" wordt medegedeeld, kan het niet anders of in 't eerste geval hebben wij met Oud-R. kerken te doen. Dat deze gemeente, ofschoon kleiner in zielental dan de R., hier den voorrang krijgt boven laatstgenoemde, vloeit voort uit de kwestie welke kerk in ons vaderland de voortzetting is van de R. kerk vóór de Hervorming. Te Gouda beschouwde men de Oud-R. als zoodanig.

Ommeren. H. J. SCHOUTEN.

VOLKSKUNDE.

FRIESCHE VOLKSVERTELLINGEN, ZEDEN EN GEBRUIKEN.

MEDEGEDEELD DOOR

G. Postma [1]).

7. *Menno Simons en de Mennisten.*

Van Menno's leven is genoeg te vinden. Ook zijn van hem reeds (waar of verdicht) „*menniste streken*" bekend, aan welke uitdrukking niemand zich behoeft te ergeren. „Menniste streken" of looze vonden moesten zijne aanhangers wel in benardheid kunnen toepassen wegens hun weerloosheid. Zij kochten den krijgsdienst af of vertrokken naar elders of redden zich op andere wijze om niet ten krijg op te gaan, zeggende: „Steek uw zwaard in de scheede; allen die het trekken", enz. — Reeds op dit terrein zal niet enkel bij Menno, maar ook bij de Mennisten zeker gelegenheid genoeg zijn geweest zich door een „streek" te redden.

Menno Simons lei zijn gevoelens vooral neer in een boek, dat nog bekend is of ten minste nog voor korte jaren bekend was als: *Fundament-boek*, naar de grondstelling van hem, ontleend aan een woord dat van Paulus: „Er kan geen ander fundament gelegd worden", enz. Voor 20 jaar zag men dat oude boek nog op boeken-stalletjes of in de mars van een reizenden venter, en wel op oud papier, in oude letter en spelling.

Er is een woord onder de Mennisten, dat *het* woordenboek nog niet heeft: „*broedervertoeving*". Of het van latere dagteekening is,

---

1) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 64.

weet ik niet; voor 't naast zou ik meenen: neen! „Broedervertoeving" wordt van den kansel den leden onder de toehoorders door den predikant aangezegd, als men na de preek nog een punt samen wil behandelen, b. v. beraadslagen over het al of niet geven van stemrecht aan vrouwelijke leden.

Men kent zeker nog wel het verhaal van den zeeheld Witte Cornelisz. De Witte, een hanig kereltje reeds als jongen. Hij was uit deze gezindte der weerloozen en kon zijn kameraads niet met klappen terugbetalen als deze hem aan den lijve kwamen. Zoo ijlt hij op een dag naar het huis van zekeren dominé Leeuwens, die een andere gezindte belijdt, verzocht zonder omwegen of hij door dadelijken doop tot diens gezindte kan overgaan; — 't geschiedt, en de jongen betuigt nu permissie daartoe te hebben en ranselt zijn beleedigers af.

Volgens de heerschende meening mocht men evenmin zweren. Ook heden kunnen Doopsgezinden volstaan met het afleggen eener belofte in plaats van den eed. Ouderen prentten den jongen in: *Uw ja zij ja, uw neen zij neen; — Zoo acht en mint u iedereen.*

Naar ambt of bediening taalden zij zelden en reeds om beide laatstgemelde begrippen konden zij ook in den beginne niet met eenige hoop op succès daarnaar dingen.

De bijbel was in hun taal meestal het Oude Testament alléen, dat weinig werd gebruikt. Zoo noemde zij wat de meesten bijbel noemen òf: bijbel en testament òf: bijbel en evangelie. — Veel gebruikten zij ook de Zendbrieven en met name was die van Jacobus in achting, waarom men dezen zendbrief met een euphemisme noemde: het menniste evangelie. — Evenwel scheen niet alles even helder, want men zei toch: *Romeinen Negen, Daar zijn de Mennisten mee verlegen.* [1])

Eigenaardig is het dat deze gezindte veelal schuilplaatsen opzocht als woonplaatsen. Vandaar dat men ze bij de zee en vooral in lage

---

1) Ziet dit wellicht op vers 1: Ik zeg de waarheid enz.? Red.

landouwen te midden van meren vond en in bergachtige streken. We wijzen op Noord-Holland en Friesland, welke eerstgenoemde provincie meer dan een dozijn meren placht te hebben, terwijl in het tweede juist het zoogenaamde Waterland (richting Stroobos-Stavoren) het oord was, waar men ze in grooten getale aantrof. Beide gewesten hebben er ongeveer evenveel, Groningen, Zuid-Holland en Utrecht volgen dan, maar allen te zamen in Nederland maken nog een klein getal, *misschien* het getal der Israëlieten. [1])

Alles leidde tot huiselijken zin en zoo tot veel lezen; hierin schuilt wel de reden dat zij ten allen tijde het onderwijs met warmte voorstonden (ook finantiëel) en men verrast kon zijn hoe menig hunner betrekkelijk degelijk intellectueel was ontwikkeld. Eigen scholen — gezindtescholen hadden zij nergens; — zij waren integendeel met de openbaar lagere school ingenomen en dit is nog zoo.

Buitenlands herbergen Amerika en enkele landen in Europa een betrekkelijk goed getal. Ofschoon ik dit groote getal wel wat wantrouwend aanzie, vertelt Joost Halbertsma dat er 170.000 in ons land zouden zijn geweest (vrage: of er volkstelling bestond). Veel krijg jaagde hen natuurlijk om vermelde reden ten lande uit: onder Napoleon b.v. — Ruslands Czaar ontving hen met belangstelling, Duitschland was hun evenzeer genegen en, als dit zeggen waar is, zouden zij Altona hebben gesticht, maar ongelukkigerwijze „al-te-na aan Hamburg."

We hebben wel den naam Menno Simons als medetitel van dit opstel, maar toch weinig of niets van hem verteld. Toch noemden we zijn Fondament-boek, dat naast bijbel, Jakob Cats, en enkele bevoorrechte boeken (voor een boek toch placht men zekeren eerbied te hebben welke aan heiligheid grensde.) tot de eerste exemplaren eener huisbibliotheek behoorde. Nog hebben vele Doopsgezinde ge-

---

1) Volgens de tienjarige volkstelling op 31 Dec. 1889 bedroeg het aantal Doopsgezinden 49, dat der Israëlieten 215 op elke 10.000 inwoners. RED.

meenten een tamelijken schat in hun oude archieven, waarnaar veel wordt gevraagd.

Dat een bij velen gevonden afbeelding van „Menno Simons-kerkje" te Witmarsum — nu vervangen door een monument — werkelijk dat gebouwtje zou zijn, waarin hij optrad, betwistten niet weinigen, al is een versje behouden gebleven, luidend:

Witmarsum mag met recht Op Menno Simons roemen;
En gaarne dezen man Zijn kerkhervormer noemen,
Hier is het waar hij stout Het priesterjuk verbrak,
En in dit huisje eens Uit vrij geweten sprak.

Geven we uit veel nog twee eigenaardigheden:

Nog niet heelemaal in onbruik is een zoogenaamd „vermaninghuisje", of huisje voor de kosteres eener Doopsgezinde kerk, veelal een weduwe, die betrekkelijk wel af is met haar post.

Een tweede bijzonderheid is dit: dat, gelet op het kleine aantal Mennisten en op het kleine aantal dat in Friesland Friesch leest of schrijft, het opmerkelijk is dat vast wel $^1/_3$ van schrijvers en rijmers (zeldzaam... een dichter) in die taal tot de Doopsgezinde gemeente behooren. We kunnen onmiddellijk een derde opvallende waarheid noemen: dat het Schippersfonds, of fonds om schipperskinderen ter wille van trouw schoolbezoek uit te besteden niet enkel een Doopsgezind predikant tot president heeft, maar ook een aanzienlijk tal Doopsgezinde predikanten tot correspondenten.

8. *Uitdrukkingen op Doopsgezinden toegepast.*

„Menniste streek". „Streek" beduidt hier list, looze vond, enz. en gewoonlijk met de bedoeling zich uit de engte te redden. Menno Simons, zei men, is reeds een voorbeeld, al is het zeker lang niet het eerste. — Men vervolgde hem en hield op een keer een wagen aan, waarin hij werkelijk zat en volgens sommigen den wagen bestuurde. De vervolgers riepen: „of Menno Simons" (dien zij

niet kenden) „in den wagen zat?” — Nu kende, toevallig, ook niemand der inzittenden den man, dien men achtervolgde. Hij vroeg nu zelve, terwijl hij zich omwendde: „Er wordt gevraagd of Menno Simons in den wagen is?” — „Neen”, werd nu gezegd. — Menno antwoordde den vervolgers in volle kalmte: „*Er wordt geantwoord* van „neen!” — En dàt was natuurlijk waar! — De vervolgers dropen af.

„Menniste bruiloft.” — NB. het ledigen van een secreet-put. [1])

„Menniste boterham.” Zeer zoete boterham. Ze werden er op aangezien van zoetigheden te houden en wie die beheptheid had heette: *mennistig* of *mennisterig*.

„Tot de kleine deur ingaan”. Hij gaat tot de kleine deur in i. a. w.: hij wordt Mennist. — Onder de Republiek was het zaak dat de gemeenten niet in het oog vielen: zij hadden ook daarom een „vermaning-huisje” naast de „vermaning”, of gemeente voor de kosterinne, en de deur der vermaning was in den regel te klein dan dat een man van gewone lengte zonder eenigszins zich te bukken in de kerk kon komen.

„Schoon als de Menniste-hemel”. — Ze waren heel zindelijk, en de vrouwtjes kwistig met waterspoelen, wat zeker nog menigeen zich van het Oude Broek-in-Waterland herinnert. Overigens is er althans éen zandweg en mogelijk zijn er meer, die men „Menniste-hemel” noemt. [2])

„Twaalf Menniste-blaadjes rooken”. Het rooken vond bij hen nog al tegenstribbeling, maar heimelijk werd wel eens een pijpje gestopt, en ’t gebeurde wel dat men om alle argwaan den pas af

---

1) Uitdrukking, ontleend aan een Amsterd. geschiedenis, (1690), volgens welke op een bruiloft v. doopsgezinden als suikergoed purgeerboontjes waren rondgedeeld, die bijna onmiddelijk hunne uitwerking deden. Zie: Fred. Muller, Historiepl. IV, blz. 270, no. 3008. Red.

2) De „Menniste-hemel” heette o. a. de Vechtstreek tusschen Breukelen en Maarssen, waar vele rijke Doopsgezinden hunne buitenverblijven hadden. Red.

te snijden onder den schoorsteen ging zitten rooken. De pas genoemde uitdrukking beduidt: samen een licht pijpje rooken. — In den Franschen tijd, toen de tabak zoo duur was, rookte men zoogenaamd „flok" (vlokken) dat aan langen turf zit, ook wel gedroogde aardbei-blaadjes, enz.

Een paar andere uitdrukkingen hebben we reeds vroeger genoemd.

9. *Geboortelepels.*

Het leeuwendeel der mededeelingen in dit opstel ontleenen we aan wijlen Joost Halbertsma, maar vermoeden toch dat aan velen het volgende onbekend zal zijn gebleven.

Een geboortelepel werd aan elk kind bij zijn geboorte gegeven door een lid der familie, tenzij allen met elkaar arm waren. Ze waren van gedreven zilver en vrij groot en zwaar, en worden nu nog wel gebruikt in de eveneens van gedreven zilver gemaakte brandewijnskoppen, waarin men „boerenjongens" of brandewijn op rozijnen met veel suiker en soms kaneel gebruikt, hetzij om den jongen wereldburger in het leven te verwelkomen, hetzij bij een bruiloft of bij andere gelegenheden.

In Halbertsma's dagen was dat gebruik om een jonggeborene met een zilveren geboortelepel te beschenken, waarop de datum van geboorte en initialen of de volle naam gegraveerd stonden, nog in zwang en hij zegt dat dit gebruik eeveneens in Engeland bestond en deze lepels: *apostle-spoons* heetten, omdat op den top der steel in den regel een apostel als patroon van dit kind was afgebeeld. En op de vraag: hoe komt men tot die gewoonte, geeft hij het volgende belangwekkende antwoord:

In vóor-christelijke tijden was hongersnood verre van zeldzaam. Groote uitgestrektheden gronden lagen als waardeloos; de bebouwde grond bracht niet op wat hij zou kunnen; de onzalige oorlog verwoestte rijke oogsten; verkeerswegen bestonden weinige en de volkeren stonden vijandig tegenover elkaar.

Verklaarbaar, hoewel misdadig [1]) was dan de gewoonte bij de heidensche Germanen, dat de vader, wanneer hem een kind werd geboren, besliste of dat kind in het leven zou worden gehouden al dan niet. Wanneer den armen kleine een: neen! gezegd werd, werd het te vondeling gelegd; het kwam om of een medelijdende nam het op. Om dit laatste geval in de hand te werken werd den kleinen veroordeelde eenig zout meegegeven; wie het vond en ook maar het geringste deel van dat zout tusschen de lipjes bracht, was volgens Germaansche zede gehouden dat kind groot te brengen. Zout was natuurlijk in hoofdzaak een zinnebeeld dier zede; veelal was wel een weinigje honig dichtbij te vinden en laafde men de kleine daarmede op het eerste oogenblik.

Het gekerstende Germanendom had dit gebruik in verchristelijkten vorm behouden. Een nieuwe wereldburger kreeg nu een man of vrouw, die *peet-oom* of *peet-tante* (pleeg-oom, pleeg-tante) heette; deze hield het ter doop en gaf het een geboortelepel. Daarin lag de bepaalde verbintenis om, waar het nood gaf, voor de verpleging en voeding te zorgen, en dat beeld op den steel der lepel was een stille getuige van de heilige betrachting der belofte; 't was zoo te zeggen: het beeld der schutspatroon.

Vorken waren niet bekend en waren ze 't ook al geweest: een teeder wicht heeft meer belang bij een lepel, daar het gewoonlijk lepelkost is, wat het buiten den natuurkost ontvangt. Halbertsma — geboren 1789 — zegt dat er nog in zijn jeugd, in den omtrek van zijn geboorteplaats Grouw lieden waren, die geen vorken gebruikten, maar met de vingers het eten aanvatten (elders toch met puntige stokjes).

Voor Doopsgezinden als hij en de zijnen had zoo'n geboortelepel bijzondere waarde, omdat vóor de invoering van den burgerlijken stand in 1812 bewijsstukken omtrent de geboorte bij hen

1) Op ons standpunt. En we verheugen ons over dien gunstigen ommekeer!

niet zoo geregeld voorhanden waren, terwijl de andersdenkenden hun doopregisters aanhielden. Hij had daarbij kunnen voegen, hoe velen de gewoonte trouw volgden om geboorten, sterften en ook huwelijken met eigen hand op het schutblad van het kerkboek te vermelden.

Eens had Joost Halbertsma nog een merkwaardig gevalletje met zijn eigen geboortelepel. Daar voor Doopsgezinden zulk een lepel meer waarde had dan voor anderen, namen zij die wel als bewijsstuk mee in gevallen, wanneer zij opening van zaken moesten geven. Halbertsma werd er eens naar zijn doopcedel gevraagd en had moeite den Franschman, die het vroeg, te beduiden dat hij er geen bij zich had, zoodat hij den ambtenaar tevreden stelde met hem den geboortelepel te toonen. Doch het Napoleontische arendsoog wilde zelfs niet toelaten dat men van het eene trekschip op het andere overstapte zonder een deugdelijke pas te toonen, en de schippers waren ervoor verantwoordelijk dat dit geschiedde. Pas had hij dan een pas, waarop het keizerlijke wapen met den arend, gekregen en den schipper voorgehouden of deze zeide: „O ik zie den kraai al; het is in orde; steek je pas maar weer op", — „Noem je" — zei de ander — „den keizerlijken arend een kraai?" en de schipper antwoordde: „Als ik maar een roofvogel op de pas zie, dan ben ik wel tevreden,"

Betreffende het hier aan hem ontleende onderwerp, voeg ik een kleinigheid toe: het scheelde weinig of de moeder van Ludger, eerste bisschop van Munster, was bij haar geboorte door een vonnis als in den aanvang genoemd is, getroffen. De grootmoeder was verontwaardigd, dat het kind een meisje was en vraagde den dood van het kind. Men zou het in een put laten neerzakken, maar het wicht spartelde tegen en... een medelijdende vrouw bracht fluks een beetje honig tusschen de lipjes der kleine; zoo *mocht* het niet worden gedood, maar had recht op leven gekregen.

10. *De Schoolmeester van vroeger.*

„Dat niets bestendig is dan de onbestendigheid" kan ook blijken

uit vergelijkende examens in twee opeenvolgende vacatures voor hetzelfde dorp, waar de eerste maal werd opgegeven een opstel te maken over: *Mozes* en de volgende maal over: *Colbert en Louvois.*

Prikkel tot verdere studie bestond bij een functionaris naarmate hij die aandrift in zichzelven voelde al of niet. We hebben er een gekend, die, als *self-made* man, van bakkersknecht schoolmeester werd en een geleerde was inderdaad, die reeds voor veertig, bijna vijftig jaar buiten de gewone admissie-examens examens in de wiskunde en in de moderne talen aflegde; die Latijn en op het laatst van zijn leven (hij werd 45 jaar) Grieksch leerde en van wien sterrenkaarten in een provinciale hoofdstad werden aangeboden en zonder den maker met antwoord te verwaardigen behouden. Allerlei ongevallen en over 't geheel strijd en energie, miskenning en ondank, kalmte en mannelijke waardigheid, armoede en gebrek staan in 's mans levensboek. Of de stervende ongelijk had toen hij zeide: „Zal men nu te Leeuwarden ná mijn dood met mijn werk pronken?" — Hij had er aan kunnen toevoegen dat Friesland niet minder dan elk ander gewest groote mannen met ondank loont.

Bij de invoering der systematische benamingen zei een oud-schoolmeester bij gelegenheid van 't schoolbezoek den schoolopziener dat hij gaarne die nieuwe maten en gewichten in school had om het stelsel met „deci, deca, stère", enz. te beter te doen vastleggen. — De schoolopziener, dien we evenzeer als den meester kenden, vroeg: „Wat wou u dan zoo al hebben: een Are, een Liter, een Stère?"

— „Als 't u belieft, mijnheer.

— „Ook een millimeter, myriameter, milligramme, centiare?"

— „Als 't belieft, mijnheer". — (Wat daarna, lezer, is geschied, Dat meldt u de historie niet).

Een hoofdonderwijzer te H., dien men nogal eens met vreemdsoor-

tige verzoeken aan boord kwam, werd door een vrouwtje gevraagd of hij voor haar aan haar zoon, soldaat in Den Haag, zou willen schrijven; meester „was genoeg met haar (hen) bekend".

— „Wat wou je ongeveer aan je zoon hebben geschreven?" vroeg hij.

— „Wel, de groetenis en . . . 't andere weet meester wel."

Een ouderwetsch schoolmeester in de omgeving van Dokkum ging steevast — boodschap of niet — op Woensdag-namiddagen naar de stad en precies met klokkeslag vier terug. Vroeg soms iemand vóor dat uur of meester mee terug wou rijden, dan weigerde hij altijd beleefd met een: „Heel beleefd aangeboden, maar... dank je toch! 't Is mijn klok nog niet.".

Men zegt dat deze man van de klok 54 maal de jaarlijksche harddraverij te D. bijwoonde. Daarom was het ook niet anders dan vriendelijke voorkomendheid omtrent hem, dat, toen de keurmeesters omtrent een wedrit tusschen twee paarden in meening verschilden, ze als in accoord zeiden: Laat meester die rit eens beslissen; hij heeft (b. v. toen 48) . . . malen de harddraverij hier gezien. En op hun aller verzoek deed de man dat en elk was tevreden.

Als hij op zijn gewonen gang, na zeker 40 × 52 maal dien tocht (van vijf kwartier of daaromtrent) te hebben gedaan, iemand tegenkwam en deze zeide: „Zoo, meester, zal je den ouden gang weer hebben?" plach hij te zeggen: „Jawel! al doende leert men!" („ook *gaan*" bedoelde hij).

Maar onder de wet van '57 zat hij of een maatje van hem in de klem, wegens „vormleer" en een soort van nieuwe methode in het aardrijkskundig onderwijs. Daarbij heette het dat de schooljeugd den ouden heer de baas af was, en hij heette als goede Piet al te goed. Men had hem in de hoofdplaats der gemeente over het verwaarloozen dier nieuwe dingen en wegens gebrek aan 't houden van goede tucht bij den grietman of burgemeester ver-

klaagd. Een zware gang, doch hij redde 't wel. Toen hij terug kwam, vroegen er: „Wel, meester, is 't goed met je afgeloopen dáár?" En hij moet omtrent geantwoord hebben: „Zeker wel! Daar waren lui van de nieuwere landbouwkunde, die wilden me van de (boeren)plaats (boerderij, hier: school) afzetten, doch mijn huurjaren (pachttijd) waren nog niet om." Hij achtte zich, meent men, onmisbaar en wou niet bedankt worden; hij wou die zaak aan zich houden en op zijn zedelijk gedrag viel niets aan te merken. „'t Is een slecht soldaat", zei de man „die zijn post verlaat."

Een ander collega las in de kerk voor dat Petrus een dienstknecht met het zwaard een oor afsloeg, maar, op een verkeerde plaats het blad omslaande, las hij: „En hij stierf"... Dat overblufte hem, maar hij zei nu uit eigen beweging: „Dan zal zeker het koudvuur in de wonde zijn gekomen."

Iemand, dien we hebben gekend, was zoo stipt in alles: gaan, komen, opstaan, liggen, rooken, etc. dat men hem een klok of wel een chronometer had kunnen noemen. Hij moest een eindje gaan voor hij de school bereikt had, en was daar steeds punct een kwartier vóór den tijd, geheel volgens 't reglement. 't Faalde nooit en de menschen in de omgeving, hem juister rekenende dan de dorpsklok, regelden de uurwerken naar zijn gangen.

„Dik, Visser, Langedijk en Groen!
„Nog éëne vraag wil ik u doen:
„'t Is deze: hoeveel zijn de jaren
„Die ik hier in Midwold [1]) versleet, —
„Als gij het volgende nu weet
„Kunt gij 't door algebra verklaren.." Enz.

Dit rekenkunstig vraagstuk, den vier sollicitanten naar de school

1) Midwolde, dorp in Groningen.

door den schoolopziener opgegeven, herinnert aan den tijd toen ons land laboreerde aan?... overbevolking van dichters. Ook „sommen", rekenkundige of algebraïsche voorstellen werden dus wel op rijm. We hebben zelf nog een rekenboek van R. Rijkens uit Groningen doorgewerkt, dat ons bizonder interesseerde, omdat elke opgave een soort van aardige vertelling of wel een vers was, terwijl het antwoord school in den vorm van een raadsel. Of dat „spelend rekenen" onze hersenen kwelde, meenen wij van niet.

Een oude schoolmeester onder de wet '06 ontving bezoek van den schoolopziener en diens zoon. Juist hing een pot met erwten over het vuur onder den grooten schoorsteen (de schouw) der school. — „En wat moet dat ding hier?" zei de schoolopziener. 't Is onze middaagsche kost", zei de meester. — „Hoort hier niet!" Meester liet zich onmiddellijk gezeggen, tikte aan de deur en de vrouw kwam en nam den erwtenpot mede.

Nu keek hij strak op des schoolopzieners zoon en zeide: „En wat moet dat ding hier?" — 't Is mijn zoon", zei de schoolopziener. „Hoort hier niet!" zei meester. — De jongeheer ging heen en nu eerst kon de schoolinspectie een aanvang nemen.

GESCHIEDENIS.

OVER LANGE PETER VAN SYLT EN CONSORTEN.

Als men een vreemdeling in Sneek 's avonds toevoegt: „Haast je wat, anders komt ge te laat in den Wijnberg", dan weet ieder, dat hiermede bedoeld is het bekende hôtel op de Marktstraat. Maar als men in Sleeswijk-Holsein tot iemand zegt: „Ge komt te laat in de Wijnberg", dan meent men: Haast je maar niet, want de verdeeling van de erfenis, of van de schat, enz. heeft al plaats gehad. Nu is dit gezegde: Ge komt te laat in den Wijnberg aldaar niet van vandaag of gisteren. In 't begin der 14e eeuw toch, toen koningin Margaretha, bekend onder den naam van „Zwarte Griet" Noord- en Oostzee beheerschte, werden de wegen van Noord-Duitschland zeer onveilig gemaakt door de z.g.n. Snaphanen, straatroovers van beroep. Door de vereenigde pogingen der machtige Hanse-steden gelukte het echter de wegen schoon te vegen, maar het kwaad werd daardoor slechts verplaatst. Want de straatroovers gingen nu scheep en werden vrijbuiters. Wat de Oost- en Noordzee bevoer moest hun cijns betalen. Wel gelukte het na geruimen tijd aan de steden Lübeck en Stralsond om een wapenstilstand te sluiten maar het lieve leventje begon daarna van voren af aan. Alles wat deze zeeroovers buit maakten sleepten zij naar hun kasteel, dat dicht bij de stad Oldenburg lag en met de Oostzee door onderaardsche gangen in verbinding stond. Deze gangen eindigden in een bosch aan het strand „Winborg" geheeten. Hier nu werd de buit verdeeld en wel in gelijke deelen, en van daar dat die zeeroovers den naam „Liekendeelers" kregen. Kwam nu een hunner te laat bij de verdeeling, dan was hij te laat in den

Wijnberg gekomen en kreeg dus niets. En, zooals wij zagen, is nog heden ten dage deze uitdrukking in Holstein in zwang gebleven.

Hadden de Liekendeelers nu alleen maar in de Oostzee zeeroovertje gespeeld, dan ware het betrekkelijk nog niet zoo erg geweest. Maar van de Oostzee werd het vrijbuiten overgebracht naar de Noordzee, en ook hadden de steden aan de Zuiderzee veel van deze lastige gasten te lijden. Niet te verwonderen is het dan ook, dat Hamburg, Bremen, Emden, Dordrecht, Amsterdam, Harderwijk en Stavoren als Hansesteden met andere aan de Zuiderzee gelegen stadjes een aantal schepen bijeenbrachten om den vijand te bestrijden. En gedeeltelijk met goed gevolg. Zoo vinden wij er melding van gemaakt, dat op een goeden dag een kaperschip, met 100 koppen bemand, werd buitgemaakt. Op kapen stond de doodstraf, maar die moest aan land voltrokken worden. Waar nu zoolang die mannen op te bergen? Gelukkig had het kaperschip een groote hoeveelheid leege tonnen aan boord. Men nam de bodem er uit plaatste in elke ton een zeeroover met het hoofd buiten het vat. Daarop werd de ton weder dicht gemaakt, maar zóó dat het hoofd er uit bleef steken, en werden de vaten weder op elkaar gerold. Aan land gekomen, had de scherprechter de tonnen op een rij plaatsend, al een heel gemakkelijk werk.

De geschiedenis der Liekendeelers heeft voor Friesland veel belang, omdat een hunner hoofden was Lange Peter van Sylt, ook wel Peter Lung genoemd. En nu worden op zijn naam daden van grooten moed en kracht gesteld, welke door oude kroniekschrijvers aan „Groote Pier" werden toegeschreven. Ja, er is zulk een verwarring in beider faits et gestes, dat de heer v. Loon in den Frieschen Volksalmanak van 1886 zich de vraag stelde of Groote Pier een Noordfries kan geweest zijn, m. a. w. of hij en Lange Peter van Sylt, een eiland op de kust van Sleeswijk-Holstein, een en dezelfde persoon zijn. Op gezag van eenige buitengewone leden van het Friesch Genootschap, in Sleeswijk-Holstein wonende, komt hij tot het besluit, dat Groote Pier een Westfries is geweest. Wij

zouden meenen na de studie van dr. J. H. Albers over de Liekendeelers in „Universum" Heft 24 van 1897 gelezen te hebben, dat Pier en Peter zeer goed twee personen kunnen zijn geweest. Groote Pier blijft de historische persoon, en de West-Friezen behoeven hem niet aan de Noord-Friezen af te staan.

Zijn levensgeschiedenis is immers gesneden koek voor ons. Het ligt niet op onzen weg 's mans heldendaden te beschrijven. Als er één persoon is, op wien de Sneekers en in 't algemeen de Friezen trotsch zijn, dan is het zeker op hem. Beschouw zijn zwaren ijzeren helm maar eens, in de rariteitenkast op ons stadhuis berustend, en men moet respect krijgen voor een hoofd, dat wel groot en dik van been moet geweest zijn om zoo'n gevaarte te torschen. Wie kent niet zijn rijmpje:

Boeter Brae en Griene Tchjys,
Da dat naat sisse ken, is nen rjugte Vrys.

hetwelk hij aan zijn vijanden de Hollanders opgaf om na te zeggen, en bij welke immer falende pogingen de meesten de voeten hebben moeten spoelen.

En toonde hij niet den eenvoud zijns harten toen hij zich noemden: De verwoester der Denen, de Wreker der Bremers, de aanhouder van de Hamburgers en het Kruis der Hollanders?

Of wat te zeggen van zijn nederigheid, toen hij zich van een brief aan zijn aartsvijanden, de Hollanders, noemde: Ick Groote Pier, Coninck van Vriesland, Hertog van Sneeck, Graaf van Sloten, Vrijheer van Hindeloopen, Capiteyn-Generaal van de Zuiderzee,

Een stuyrman ter doot,
Acht de Hollanders bloot,
Al sijnse groot van rade,
Sterck van partyen
Cranck in 't stryen
Hoogte van Glorie
Cranck van victorie, enz.

En pleit het niet voor zijn vergevingsgezindheid, dat hij op de kleeding van zijn gezellen een galg en een rad zou hebben laten borduren?

Hoe het echter ook zij, Kimswerd verheft zich er op, dat hij daar geboren werd, die groot, sterk en onversaagd was, en de H. Martinikerk te Sneek strekte hem tot op het eind der vorige eeuw tot praal- tevens grafgebouw. Nu alleen tot het laatste, want de kerk is inwendig verre van fraai. Toch is het vreemd, dat ook van Lange Peter van Sylt verhaald wordt, dat hij zich noemde:

> Der Dänen Verheerer
> Der Bremer Verteerer,
> Der Holländer Krüz und Beleger
> Der Hamburger Bedreeger.

En tevens, dat ook hij op zijn vlag en de kleeding zijner matrozen een galg en een rad liet borduren, maar op Sylt met zeven gezellen opgehangen werd.

Het is dan ook veel waarschijnlijker, dat hij, die vlak bij hen woonde, Denen, Bremers en Hamburgers afbreuk deed, dan onze Groote Pier, die zijn strooptochten niet zoover schijnt uitgestrekt te hebben. Hij wilde ook slechts de Hollanders benadeelen en had met die goede Denen hoegenaamd niets te maken.

Zou het ook kunnen zijn, dat hij, van de daden van Lange Peter van Sylt hoorende, die geruimen tijd vóór hem geleefd schijnt te hebben, in niets zijn mindere heeft willen zijn, diens gezegden tot de zijne gemaakt heeft en hem in zijn excentriciteiten is gevolgd?

Als bekende aanvoerders der Liekendeelers in de Noordzee mogen zeker wel ook Göde Micheel en Klaas Stortebeker genoemd worden. Dat laatste had zijn naam naar een zoogenaamden zilveren stortebeker, welke geen voet had, maar een beweegbaar klokje in de plaats daarvan. Dit werd evenals de beker met wijn volgeschonken en nu moest men zonder één druppel te storten den beker uitdrinken. Dit scheen Klaas Stortebeker buitengewoon gemakkelijk af te gaan. Hij had een beker misschien van een Groningsch edelman geroofd, waarop volgens de gangbare meening te lezen stond

Ik, jonker Sissinga
Van Groninga
Sloeg dees hensa [1])
In één flensa (stenza?)
Doerg mijn kraga
In mijn maga.

Maar nu geeft de heer Albers in zijn reeds genoemd artikel in plaats van „henza" en „flenza" de lezing „heusa" en „fleusa", wat prachtig uitkomt in de Duitsche vertaling:

Ich, junker Sissinga
Von Groningen
Trank dies Gehäuse
In einens Fleusze (Flusse)
Durch meinen Kragen
In meinen Magen. [2])

In het begin van het jaar 1404 werden Stortebeker en Göde Micheel genomen en wel, volgens de sage, op bijzondere wijze. Een visscher toch uit Blankenese, die vroeger Liekendeeler was geweest, begaf zich bij hen aan boord en werd vriendschappelijk opgenomen. Des nachts echter smolt hij lood en soldeerde het roer vast. Daarna verliet hij heimelijk het schip en gaf de vervolgende Hamburgers een teeken. Hun schip „de bonte Koe" haalde toen de Liekendeelers spoedig in.

Göde Micheel en Stortebeker werden spoedig daarna te Hamburg onthoofd, of zooals het in Müllenhoff's „Sagen und Märchen aus Schleswig-Holstein" heet:

»Störtebäek un Goetmicheel
Roeften beid to glyke Deel
To Water un to Lande.
Se roeften so lang dat Gott verdroet,
Do wenden se to schauden.

---

1) Is in »Hensa" dezelfde stam, als in »henspot"?

2) Het zal mij zeer aangenaam zijn van een der lezers te vernemen, of de gissing des Heeren Albers juist kan zijn. Ik heb daar vroeger nooit van gehoord.

In 1422 werden 42 Liekendeelers te Enkhuizen opgehangen, en na 1435 hoort men niet meer van hen.

Sneek. M. C. N.

Geschenken aan den Dey van Algiers. — Op blz. 429 vv. dezer aflev, wordt in den Staat van dienst van J. A. Blois de Treslong op de jaren 1780 en '84 melding gemaakt van zijne reizen naar Algiers „avec des cadeaux pour le Dey", welke geschenken waarschijnlijk dienen moesten om den roofvaart zijner onderdanen af te koopen (Verg. de Jonge, Zeewezen, dl. V, blz. 88, 91). Waaruit zij bestonden leert eene autenthieke lijst in 't bezit van den hr. P. C. Bloys v. Treslong Prins, waaraan het volgende ontleend is. Opschrift:

„*Lijst der Consulaire Regalen over den jare 1780, voor den Dey en regeering van Algiers overgebragt door 't Hollandsch esquader oorlogscheepen .... onder commando van den cap. E. C. Staring .... gedistribueert in de maanden January en February 1784.*"

Aan den Dey.

Een goud repetitie horlogie rijk met diamanten gegarneert en een gouden ketting daaraan zijnde dit geschikt voor het horologie door Welgem^en^ Dey in den jare 1780 aan den capitein Melvill geaccuseert. — Een goud repetitie horlogie rijk met diamanten gegarneerd en een gouden ketting daaraan. — Een ring met brillanten. — Een goud stoffen cafatan..... ingekocht. — 20 El Rood laken, 16 El Carmosijn laken, 12 El Violet laken, samen 48 Ellen. — 30 Ellen Linnen. — Een Porcelijn coffy en thee-servies. — 4 ℔ thee. — 12 Broodsuykers. — Extra gegeeven. 8 Ellen goud grondstoff met fluweel.

Volgen de lijsten van geschenken voor den Casnagie, Aga, Schrijver van de paarden, en het verdere personeel, samen vullende 10 fol. pagina's. Red.

OUDHEIDKUNDE.

Penningen. — Ofschoon ik op een 9-tal vragen in den vorigen jaargang, bladz. 506—508 gesteld, slechts één antwoord ontving, waarvoor ik den geachten inzender, den heer A. Aarsen, bij dezen mijn' hartelijken dank betuig, waag ik het nogmaals, met toestemming der redactie, eenige inlichtingen te vragen in de hoop wat meer licht te zullen ontvangen.

1. Op welk jaartal moet ik een koperen brandspuitpenning van Amsterdam stellen?

2. Op welk jaartal behoort een penning van „Charles S. Stratton known as genl Tom Tumb."?
   Deze penn. is van tin en heeft een diam. van 39 m.M.
   De VZ. stelt „Tom Thumb" voor tusschen eene menigte voorwerpen van allerlei aard, en het omschrift boven vermeld.
   De KZ. vertoont een met vier hitten bespannen rijtuig, waarin de generaal gezeten is, voorop zit de koetsier, achterop staat de palfrenier.
   Uitvoerig op- en onderschrift in het Engelsch.

3. Eenzijdige penningplaat van zeer hard, wit metaal.
   Diam. 49 mM.
   VZ. Borstbeeld naar links gewend, met het omschrift: „Phvs. de Sabav. dia. comes. gebenarv."
   Op welken vorst van Savoije kan deze penning betrekking hebben?

4. Verguld koperen penning. Diam. 34 mM.
   VZ. Gekroond borstbeeld, links gewend, waaronder: „J. C. H". met het omschrift: „Biörno I Havgensis rex".

KZ. „I. Anscharivs primus. Svec. apost. Bir... Be. igne exipitur. 829"
Op wien doelt deze penning?
NB. Waar in het 5e en 6e woord puntjes staan, zijn de letters minder duidelijk.

5. Dunne koperen penning. Diam. 28 mM.
VZ. Landschap; op den voorgrond een boom tusschen 2 omgekeerde hoorns van overvloed.
Omschrift: „In multis fertilis."
KZ. Een hand, uit de wolken komende, houdt eene weegschaal.
Omschrift: „Pondere virtutis libranda negotia cuncta".
Waarop ziet deze medaille?

6. Dunne koperen penning, Diam. 27 mM.
VZ. Bergachtig landschap, waarboven een vogel met een takje in den bek.
Omschrift: „Quiescamet quiescere faciam".
KZ. Een standerd waaraan weegschalen, enz.
Omschrift: „Respondent intima quanto".
Waarop doelt deze penning?

7. Vierkant plaatje met afgeronde hoeken van wit metaal, 25×25 mM.
VZ. Tusschen een laurier- en een eiketak een door een stedekroon gedekt wapen. Onder in een ovaal: „S".
KZ. Recompense 5 bons ponts".

8. Als voren. 21×21 mM.
VZ. Als van de vorige.
KZ. „Recompense 1 bon point".

9. Bronzen penn. Diam. 32 mM.
VZ. Twee borstbeelden, m/h omschrift: „Ovide Terence".

KZ. Drie naakte knaapjes; het knaapje links zit o/d grond, met een vogeltje op den rechterhand; het middelste knaapje staat en houdt een takje in de linkerhand; de derde knaap staat en houdt i/d rechterhand een fakkel, in de linker eene boog.

Omschrift: „Catulle, Tibulle, Properce".

Waarop heeft deze penn. betrekking en in welken tijd behoort hij thuis?

10. Tinnen penning. Diam. 41 mM.

VZ. Borstbeeld m/h omschrift: „Hermann Erzbischof in Freiburg."

KZ. Een vlammend kruis aan welks voet een bisschopsmuts, eene miskelk, enz. 't Geheel in een fraaien rand.

Omschrift: „Der Herr ist mein Licht und mein Heil wen soll ich fürchten? Psalm 26.1. Hebr. 13.6."

Op welke gebeurtenis en wanneer is deze penn. geslagen?

11. Verguld koperen penninkje. Diam. 25 mM.

VZ. Borstbeeld met Russisch omschrift. [1])

KZ. Een gevecht; hoofdpersoon een veldheer te paard. Met Russisch omschrift.

Op welk gevecht doelt deze penning?

12. Looden penning. Diam. 58 mM.

VZ. Gezicht o/e stad in vogelvlucht, waaronder i/e compartiment: „Gedanum." Boven de stad, onder een stralend hemellicht, waarin het woord „Jehovah", zweeft een gekroonde adelaar met een olijftak? in de klauwen.

Omschrift: „Germen Adorat. Fulminibus Positis Urbs Lauri".

---

1) Wegens het gemis van Russische typen op de drukkerij kunnen de omschriften niet medegedeeld worden. Red.

KZ. Eene vloot voor den ingang eener haven; boven: een hemellicht door de wolken brekend. Omschrift:

„Jam venti Posuere".

Op welk feit ziet deze penning?

13. Penning van hard, wit metaal. Diam. 50 mM.

Aan de eene zijde: 2-regelig opschrift en 5-regelig omschrift; aan de andere zijde: 2-regelig opschrift en 4-regelig omschrift. De 2de en 3de regel van dit omschrift is door lijnen, loopende in de richting der stralen, verdeeld in 10 vakjes.
De letters zijn Oostersche? letterteekens.
Wat kan dit voor een penning zijn?

14. Eénzijdige penning. Galvanoplastiek. Diam. 45 mM.

Onder een alziend oog: een altaar, waarop een slangenrand, om het altaar 3 personen in vrouwenkleeding. De vrouw links heeft 2 naakte knaapjes aan hare voeten; de vrouw in het midden heeft eene vlam op het hoofd en wijd m/d rechterwijsvinger omhoog; de vrouw rechts houdt i/d rechterhand een boek en op de omhoog gestoken linkerhand eene vrijheidsmuts. In de afsnede: een appel aan welks steel 3 blaadjes. Van welke med. is dit een afdruk?

15. Bronzen penninkje. Diam. 23 mM.

VZ. Borstbeeld m/h omschrift: „Imp C Constantinus . . . . . C."

KZ. Een persoon m/d linkerhand o/e staf leunende; in de rechterhand houdt hij een beeldje? aan de voeten v/d persoon een vogel m/e ring? in den bek.

Onder: „F. S. B."

Omschrift: „IOVICONSERVATO . . . . NN."

Welke medaille is dit? Of is het een munt?

O.-Beierland. J. KARREMAN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLVIII, blz. 250.

1647. VII Jan. overluyd de weled. Hillegonda Foock.

VIII Jan. de weled. geb̄ Joffr. *Arnolda v̄ Zuylen v̄ Nijvelt.*

XXIII Jan. de weled. geb. Vrouwe *Jacoba v̄ Haveskercke*, in haer leven vrijvr. v̄ Langeraeck eñ Nijpoort [1]).

XXIV Jan. Charles 't Kint v̄ Rodenbeecke.

XXV Jan. Nicolaes Verriet, out-borger deser stadt.

Eod. d. *Johanna v̄ Sijpesteyn*, in haer leven vrouwe v̄ Willege-Langeraeck.

XXX Jan. Aletta Jaques, we v̄ Balthazar v̄ der Veen, in sijn leven coopman t' Amsterdam.

XIII Febr. Adriaen v̄ Buytendijck.

XXIV Febr. de weled. Joffr. Aleyda Foeck, we wij. de ed. Hr Huybert de Berges, in sijn leven gn̄rael v̄ de munte.

XXV Febr. Johan v̄ Wijck, lt ten dienst der Vereenigde Nederlanden.

XXVII Febr. *Wouter v̄ Pallaes.*

Eod. d. Maygen Jansz v̄ Bijleveld, dr v. Jan Hendricksz. v̄ Bijleveld.

XXVIII Febr. Nicolaes Lap v̄ Waveren.

I Maert Joff. Anna v̄ Heusden, we v̄ za. Aert v̄ der Eem.

Eod. die de weled. gestr̄ Hr *Gerard de Wael v̄ Vronesteyn*, in sijn leven hr van Vronesteyn, Woudenburch.

II Mart. Alidt Schouten, we v̄ Reynier Coolsaet; gestorven t' Amsterdam.

VIII Mart. Joff. Cornelia v̄ Broekhuysen, huysvr. v̄ de Hr en Mr Cornelis v̄ Wijngaerden, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

IX Mart. 't kint v̄ den Hr *Nicolaes Ruysch.*

Eod. d. den e. Lucas v̄ de Poll; gestorven in Venetië.

---

1) Aan den kant staat: *Boetzelaer.*

1647. x, xi, xii, xiii, xv, xvi Mart. den Doorluchtigen Hoochgeboren vorst en Hr Hr Frederick Henrick, bij der gratie Godts prince v Orangie, grave v Nassauw, Catzenellebogen, Vyanden, Diets, Lingen, Moeurs, Buuren, Leerdam, marquis v der Veer en Vlissingen, hr en baron v Breda, der stadt Grave en lande Cuyck, Diest, Grimbergue, Herstal, Cranendonck, Warneston, Arlay, Noseroy, St Vyt, Daesburch, Polanen, Willemstadt, Nyervaert, Iselsteyn, Ste-Martensdijck, Geertruydenberch, Chasteau Regnard, de Hooge en Leege Swaluwe, Naeltwijck etc., erfburchgraef v Antwerpen en Besançon, erfmaerschalck v Holl, gouverneur v Gelderlant, Hollant, Zelant en Westfrieslant, Utrecht, Overijssel, stadt Groeningen en Omlanden, Drenthe etc., capn gnrael en admirael der Vereenigde Nederlanden.

xvi Mart. Walburch Splinter, we v wijlen Diderick v Weede.

Eod. d. 't dochtertie v Gerard v Reygersteyn.

xviii Mart. *Rutger Poeyt*, soontie v Jor Jordaen Poeyt.

xx Mart. d' ed. Hr Mr Gijsbert Lap v Waveren, advt 's hoofs v Utr.

xxii Mart. den weled. Jor Gijsbert v Coeverden, broeder v den domhr Coeverden.

i Apr. 't kind v den e. Hr Harman v Hellemis v Welle.

ii Apr. Cunera v Schayck, we v za. Antonis Cornelisz. v Wijckerslooth.

vi Apr. Joffr. Catarina Dreybach, huysvr. v. den e. Hr Johan Bor, Medic. Dor.

Eod. d. Hillegonda Henricx, we v za. Jacob v Meerling, in sijn leven substt schout der stadt Utr.

vii Apr. Sibylla Dircx v Treslong, bejaerde ongetr dr.

viii Apr. Willem v Oort, jongman.

ix Apr. den ed. manh Hr Jaques Comans, capn v een compe voetknechten ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

xix Apr. Jan Woutersz. Prins.

xx Apr. Joffr. Hermanna Henricx, we v den e. Cornelis Tack.

xxix Apr. Maria Trompers, we v wij. Gerardt v Heemskerck.

1 Mey Joffr. Jacomina Snoeck, huysvr. v Mr Godert v Daell, raedt 's hoofs v Utr.

1647. VII Mey Godefroy v̄ Brussel.

X Mey Adriana v̄ Gent, we v̄ e. Johan Sem.

XII Mey Joffr. *Bernardina v̄ Spangen*, dr v̄ den weled. gestr. Hr Cornelis v̄ Spangen, hr v̄ Spangen en Baudrys.

XIII Mey de Hr̄ en Mr̄ Johan van de Perre, Licentiaet in de Rechten.

XVIII Mey David Henricx v̄ Geesbergen.

XX Mey Steven v̄ Schadenbroeck, substt sects v̄ den ed. gerechte der stadt Utr̄.

Eod. d. Mr̄ *Gerardus v̄ Pallaes*, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

XXI Mey Christina v̄ Broeckhuysen, we wijlen Gijsbert Jansz. v̄ der Well; is de moey v̄ den domhr Nellesteyn.

XXII Mey 't soontie v̄ Mr Lambert de Gruyter.

XXIV Mey Dirck Soest.

XXXI Mey *Willem Leonard Ploos v̄ Amstel*, zn̄ v̄ den weled. Jor Willem Ploos v̄ Amstel, hr v̄ Langesteyn, raedt 's hoofs v̄ Utr̄.

X Jun. de weled. Vr. *Jacoba v̄ Wijngaerden*, in haer leven *vr. en douagiere v̄ Stavenisse en Rijnhuysen* [1]).

Eod. d. Jor *Jacob v̄ Spangen*, zn̄ v̄ den weled. gestr̄ hr v̄ Spangen en Baudrys [2]).

XI Jun. d' weled. Vr. Vr. Jōā Zielten, in haer leven huysvr. v̄ den ed. gestr̄ Hr Constantijn Schisbeeck, gewese overste en adjudt-gnrael v̄ Sijn Kon. Majt v̄ Deenmarcken.

XI Jun. Beatris v̄ Wijck, huysvr. v̄ Wernard v̄ Velthuysen.

XI Jun. *Aletta v̄ Pallaes*, jongedr̄.

XII Jun. Ursula v̄ der Eynden, huysvr. v̄ Willem v̄ Aalst.

XXIII Jun. 't kint v̄ den Hr Johan Belten.

XXIV Jun. de weled. geb̄ Hr *Antonis v̄ Aeswijn*, hr v̄ Brakel, Sterckenborch, Wesenthorst, Kemmena, gecomm̄ in de gnrlijts rekenkamer v̄ wegens de H.H. ed. en ridderschappen 's lants v̄ Utr̄.

XXVIII Jun. Dirck Dirckz. v̄ Scherrenberch.

XXIX Jun. den weled. Jor Mathijs v̄ Langen.

---

1) Aan den kant staat: Sij stirf den 8 Jun.

2) Aan den kant staat: Hij stirf 7 Jun.

1647. II Jul. Geertruyt Wttenbogaert, dr̄ v̄ Mr̄ François Wttenbogaert, canon̄ Ste Pieters.

Eod. d. Gerard v̄ Overmeer.

III Jul. de weled. Joncfr. v̄ Sanen [1], dr̄ v̄ den weled. Jor Peter v̄ Sanen.

XII Jul. Anna v̄ Wijck, we v̄ za. Johan v̄ Eyckesbeeck.

XVI Jul. den weled. *Otto v̄ Rijsenborch*, zn v̄ den weled. Gerard v̄ Rijsenborch; gestorven in Vranckrijck, te Saumeurs den VIII Jul. n. st.

XXIV Jul. Margareta v̄ der Hagen, jongedr.

XXVIII Jul. Jor François v̄ der Burch v̄ Wijnesteyn, hr v̄ Wijnesteyn.

IV Aug. Peter de Blije.

V Aug. Joff. Elisabeth Anna v̄ Beuchem, dochtertie v̄ Jor François v̄ Beuchem.

VI Aug. Joff. *Elisabeth Wtten Enge*, we wij den Hr Jacob v̄ Asch v̄ Wijck, in sijn leven geëligeerde raedt, presiderende ter vergadering v̄ de ed. mo. HH. staten 's lants v̄ Utr̄, deken en scholaster v̄ St Pieter.

IX Aug. Judith Dircksdr̄ v̄ der Eggen, huysvr. v̄ Cornelis de Cruyff, oud-procurr 's hoofs v̄ Utr̄.

XII Aug. Annichje v̄ Dreunen, we v̄ Jan Dirksz. v̄ Doesburch.

XIII Aug. den e. Hr Cornelis Coemans, gewese commandeur in Oost-Indiën.

XXI Aug. Mr̄ Dirck v̄ Merkerck, in sijn leven advt 's hoofs v̄ Utr̄.

XXVII Aug. 't dochtertie v̄ den Hr Caerl Constant.

X Sept. Jacoba v̄ Steenberch, dochter v̄ Guilliaem v̄ Steenberch.

XIV Sept. 't dochtertie v̄ den Hr Johan Vivien.

XXIII Sept. *'t kint v̄ den weled. gestr̄ Hr Jor Jan v̄ Tuyl v̄ Serooskerken*, hr van Serooskercken.

XXIV Sept. 't kindt v̄ den Hr Cornelis v̄ Dueverden, can̄ ten Dom.

XXVI Sept. d' Hr en Mr Gillis v̄ der Gall, J. U. D.

XXIX Sept. Isabella Wttenboomgaerd, dr v̄ Mr̄ Seger Wttenboomgaerd, ontfr v̄ den XXX en XL penn̄.

---

1) Hier onder staat: te weten Clara v̄ Zanen.

1647. xxx Sept. Jor Peter v Beuchem, zn v den weled. Antonis v Beuchem.

II Oct. Joes Gouge, zn v Sr Robbert Gouge, za.

IV Oct. de weled. Jor Joost v Hartevelt.

V Oct. Godefroy Coumans, zn v za. den ed. Hr Coumans, in sijn leven capn over een compe voetknechten ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

VI Oct. 't dochtertie v den advt Baerle.

VII Oct. Henrichje Hermans de Leech, we v za. Gosen Huybertsz. v Schayck.

XI Oct. de weled. Jor *Gerard Pinssen v der Aa*, hr v Deyl, domhr in Ste Marie.

XII Oct. Geertruyt v der Lingen, huysvr. v Johan v Schagen, ontfr en commis te Steenbergen.

XIV Oct. Joffr. Debora Suycker v Mostaert, huysvr. v de Hr Johan v Hogenhoeck, canonick t' Oudemunster; sij stirf 13 Oct.

XXV Oct. d' Hr Henrick v Dijck, semiprebendaet ten Dom t' Utr.

XXVI Oct. Anna v der Hoeven, we v za. Cornelis Jansz. van de Wael.

XXVII Oct. Maria v Malburch.

XXIX Oct. Jor Francois v Beuchem, zn v den weled. Antonis v Beuchem.

II Nov. Joffr. Jōā v den Berch, *huysvr. v Jor Henrick v Soudenbalch*, dijckgraef v de Leckendijck 's lants v Utr.

VIII Nov. Catharina v Sijll, bejaerde dr.

XIX Nov. Evert Meynderts Reuveneter, wijnkoper.

XXII Nov. Claes Adriaensz. v Rossum.

XXIII Nov. de Hr Dirck Maes.

XXIV Nov. Mr Lenardt v der Meye, advt 's hoofs v Utr.

XXVIII Nov. d' Hr Johan v der Cloes, Dor in de Medecijnen.

IV Dec. Cornelis v Wijckerslooth, brouwer.

VI Dec. Jan Jansz. v Mastricht.

IX Dec. Joff. Hester v der Nijpoort, huysvr. v de Hr Johan Copes Licentiaet in de Rechten; gestorven in 's-Gravenhage.

XII Dec. Maria v Emelenborch, we v za. Cornelis Willemsz. v den Rijn.

XIV Dec. Harman v Borculo, oudt-borger der stadt Utr.

1647. xx Dec. den weled. Jacob v̄ der Houve v̄ Zijll, hr v̄ Ameliswaert.
xxi Dec. Jan Louwerensz. v̄ Everdingen.

(*Wordt vervolgd.*)

Dirk van Swieten (XLVIII, 162). — Misschien kan het volgende eenige dienst doen, zijnde aanvulling en verbetering van hetgeen bij van Leeuwen vermeld wordt.

Boudewijn van Swieten, tresorier van Holland etc. geb. 1371, sterft 17 Mei 1454, oud 83 jaar. Hij was volgens brieven van 1431 en 1450 fondateur van 't nonnenklooster te Poel. Zijne vrouw: *Lutgaerd van Nijenrode* overleed 1464 en werd te Marienpoel begraven. Zij waren o. a. ouders van:

Dirk van Swieten, ridder, die in Juli 1452 vóór zijn vader overleed, tien dagen nadat hij te Jerusalem ridder geworden was en op zijn terugreis van daar. Hij was gehuwd geweest met *Johanna*, erfdochter van den ridder *Arend van Leyenburg;* zij werd te Heerlen begraven. Hun zoon is:

Arend van Swieten, ridder; (bij testament zijns grootvaders Boudewijn, 1460 Hr. van *Loendersloot*) en *Leyenburg;* hij huwde 1° 16 Nov. 1457 *Otte*, *Splinter's* dochter van *Nijenrode* en bracht ten huwelijk: de hofstede van Binkhorst, de tienden van Rijswijk, de ambachtsheerlijkheid van Zoetermeer etc. de ambachtsheerlijkh. van Swijndrecht met het veer; de tienden van den Ouden-Rijn en Heikop; de hofstede van Loendersloot en Zoelen, en de Hofstede en hooge Heerl. van Lijenburg. Zij kreeg ten huwelijk mede eenig land in den Broek onder Abcoude ter waarde van 200 Beijersche gulden. Hij huwde 2° 24 Augustus 1467 *Maria van Cats*, *Wolpherts* dochter; de huwelijksvoorwaarden hiervan staan vermeld bij van Leeuwen bl. 911, waarin genoegzaam dezelfde bezittingen van hem vermeld worden en hij de hofstede en Heerl. *v. Soelen* bepaalt als te zullen overgaan op de kinderen bij *haar* verwekt. Uit zijn andere goederen verlijftocht hij haar 100 R. guldens jaars, en zoodra hij de hofstede van den Binkhorst gelost zal hebben, daaruit

nog 4 pond groten des jaars. In dit stuk wordt geen melding gemaakt van zijn eerste huwelijk noch van de kinderen, die hij daaruit reeds bezat. *Maria v. Cats* trad 16 Mei 1477 in een tweede huwelijk met *Harper van Foreest Willemsz.*, Arend van Swieten was dus vóór dien tijd overleden, hij leefde nog November 1471, toen hij als getuige optrad voor Johan van Nijenrode baljuw van Gooiland; ook nog 1473 (?) Zijn zoon uit 1ste huwelijk is: *Dirk van Swieten*, Hr. v. Leyenburg, die 1475 reeds optreedt als gekozen voogd voor *Alienora van Borselen*, vr. v. Zuylen etc. bij zekere opdracht. Zijn vader was dus toen reeds overleden, maar hij dus wel heel jong!? om reeds als gekozen voogd op te treden. Toch kan men aan geen ander dan aan hem denken, tenzij dan hier bij afschrijven eene vergissing in den naam heeft plaats gevonden en er *Arend* gestaan heeft, (misschien „*Dirksz.*" en is Arend uitgevallen?) Hoe dit zij, *Dirk* van Swieten gaf 1478, *Schobbeland* over aan Isbrand van Coulster; dit was een erf van Arend van Leyenburg, die 1421 daar mede verlijd was en het 1426 overgegeven had aan zijn schoonzoon Dirk van Swieten, dezen Dirk's grootvader. En in het jaar 1502 komt hij, *Dirk van Swieten*, ridder, *W. van Leyenburg* voor als voogd van zijne *nicht: Joost* (of *Josine*) van *Nijenrode;* geen twijfel dus dat hij de zoon uit Arends eerste huwelijk geweest is. En deze Arend was vóór 1476 overleden, want 3 Febr. 1476 nam *Dirk van Swieten Hr. Arendsz.* ridder na dood zijns vaders, den Huize *Loenresloot* met het land tusschen Stephensburg etc. en het dagelijksch gerecht van Loenresloot en Oucoop en van der Aa etc. etc. in leen van den bisschop van Utrecht, de getuigen hierbij waren: Gijsbert v. Nijenrode, Johan van Renesse, Steven v. Zuylen v. Nievelt ridders, Johan v. Renesse Hr. Johansz., Jan v. Zulen v. Natewisch en Gijsbert v. Nijenrode Splintersz.

1499 noemt hij zich: *Dirk van Swieten van Leyenburg*, ridder. Ik weet niet juist of hij dezelfde *Dirk* van Swieten is, die 1517 het huis ter Does overdroeg aan Floris van Egmont van IJsselstein,

maar zeker toch wel dezelfde, die 1521 het recht van vergeving der vicary door zijn groot-(over)vader Arend van Leyenburg gesticht overgeeft aan Floris Oem van Wijngaarden, dan zou hij dus nog na 1516 geleefd hebben.

1480 zegelde Dirk van Swieten Hr. v. Leyenburg voor zijn *neef Johan van Nijenrode.* Dit en het boven reeds medegedeelde bewijst dus duidelijk dat hij een zoon geweest is uit het eerste huwelijk van Arend, dat niet bij van Leeuwen vermeld wordt. En het wordt nog nader bevestigd door de getuigenissen afgelegd in de jaren 1534 en 1535, betrekkelijk het geslacht Nijenrode door *Wouter Utenham* en door Ida genaamd Bijland, natuurl. dochter van Hendrik van Nijenrode Johansz. De eerste, in dat jaar 74 jaar oud, wiens vaders zuster gehuwd was geweest met Gijsbrecht v. Nijenrode, terwijl hij zelf met eene Heilwich v. Nijenrode gehuwd geweest was, nicht (tantezegster) van bovengenoemde Otte, verklaarde dat Splinter v. Nijenrode, baljuw voor Muiden (1471 overleden) en Janne, natuurlijke dochter van Hertog Johan v. Beieren, o. a. ouders geweest waren van gezegde Otte, *Heere Dirks moeder van* Swieten. De genoemde Ida Bijland de kinderen van Splinter v. N. opnoemende en hun nageslacht zegt: „van Joffer Otte, Hr. Arends huisvrouw van Zwieten ridder is gekomen Heer Dirk van Swieten, en van Heer Dirk v. Swieten voors. is gekomen *Joost* van Swieten, die zij alle te samen wel gekend heeft en nog kent.” Hieruit blijkt dus ook nog duidelijk dat *Joost* van Swieten, Hr. van Leyenburg, (en Loendersloot,) die 1515 Loendersloot verkocht aan Amelis van Amstel v. Mijnden [1]), de zoon geweest is van *Dirk;* hij wordt dan ook 1533 in eene memorie van de goederen etc. van de vrouwe v. Schagen, (wier moeder Adriana van Nijenrode geweest was) opgesomd onder de naaste bloedverwanten dier vrouwe.

Onjuist wordt dan bij van Leeuwen, de vader van Joost, „Hen-

---

1) Zoo volgens Goudhoeven en v. Leeuwen, doch volgens Hoogstraten was het zijn vader *Dirk*, die het verkocht, dat ook eer te denken is.

drik" genoemd en deze Hendrik als zoon gesteld van Arend en Maria van Cats; heeft Arend van Swieten uit zijn tweede huwelijk een zoon Hendrik gehad, dan is deze toch nooit „Heer van Leyenburg en Loenersloot" geweest, noch de vader van Joost. Men heeft hier dus wel zeker aan eene misstelling bij van Leeuwen te denken en hebbe dat „*Hendrik*" te veranderen in „*Dirk*" en daarbij te voegen dat hij een zoon was uit een eerder huwelijk van Arend met Otte van Nijenrode, door van Leeuwen niet gemeld.

Joost van Swieten komt 1535—37 voor als ambtenaar van Neder-Betuwe en stond in die jaren als zoodanig in briefwisseling met Floris van Egmond van IJsselstein, graaf van Buren; uit die brieven is niets over hem zelf te bekennen, maar hij schijnt dan na den afstand van Loenersloot zich voortdurend op zijne bezitting Leyenburg in Gelderland gevestigd te hebben. — Van Leeuwen noemt hem den laatste van dezen tak v. Swieten en zegt dat hij zonder kinderen overleden is. Zijn vader: Dirk overleed kort na 1521, want in 1522 gaf Joost hetzelfde bovenvermelde recht om vergeving der vicary te Voorschoten over aan *Vincent Cornelisz.*, rekenmeester van Holland, waardoor een proces ontstaan is tusschen dezen en bovengemelden Floris Oem van Wijngaarden.

En nu de vrouw (of de vrouwen?) van Hr. Dirk v. Swieten, de moeder dus van Joost. Ik kan er niets anders van zeggen dan wat van Leeuwen toeschrijft aan den daar genoemde: *Hendrik*, en dan was hij gehuwd met N. *van Renesse* en was deze de moeder van Joost.

Ferwerda in zijn geslachtlijst van Renesse, en hij is de eenige geloof ik, die haar daarin vermeldt) noemt haar ook de vrouw van Hr. *Dirk* van Swieten en zegt ook dat „*Hendrik*" eene „vergissing" is bij van Leeuwen; — volgens Ferwerda dan was zij eene dochter van Frederik van Renesse, van Rijnauwen etc. († 1452) en van Elisabeth van Cruningen, uit Zeeland, dochter van Hr. Arend van Cruningen en van Dirk(je) van Cralingen. De moeder van Frederik van Renesse was René Rover's dochter van *Zuylen*. En nu de

getuigen van Hr. Dirk van Swieten, toen hij 1476 zijn leen van Loenersloot verhief, hierboven gemeld, zouden die misschien niet bevestigen dat hij werkelijk met eene *Renesse*, (en uit de van *Zuylen's* voortgekomen) gehuwd geweest is, zooals de daarbij tegenwoordige *Nijenrode's* aan zijne moeder herinneren? En zou dan de veronderstelling van die *twee* huwelijken van Hr. Dirk en de vraag daarnaar, misschien ook kunnen voortvloeien uit de boven medegedeelde *twee* huwelijken van Hr. *Arend* Dirksz. van Swieten, den *vader* van Hr. Dirk?

Zie over het hier medegedeelde: v. Oudenhoven's Zuyt-Holland; Oudheden etc. en Rhijnland, van v. H. en v. R.; Het archief van Nijenrode; etc. etc.

Amsterdam. JOH. HENDR. VN.

GENEALOGIE DER FAMILIE DE KANTER

SEDERT HARE VESTIGING TE ZIERIKZEE IN 1587 TOT HET BEGIN DER 19E EEUW.

Daar „de Navorscher" een middel is tot gedachtenwisseling tusschen allen, die iets weten, iets te vragen of iets kunnen oplossen, dacht het mij het meest geschikt in dit tijdschrift een plaatsje te vragen voor de onderstaande fragment-genealogie *de Kanter*, welke, weliswaar, bijna twee derde der volledige geslachtslijst bevat, maar toch wegens het ontbrekende een fragment blijft.

Moge het hier meegedeelde dengenen, die gegevens tot aanvulling hebben, aansporen, deze in de volgende afleveringen van „De Navorscher" te leveren. Met eenige verstrooide aanteekeningen van opsteller dezes kan dan eene volledige geslachtslijst *de Kanter* verkregen worden.

Onder degenen, die eenigen tijd na de verovering van Brugge door Parma in 1584 naar de Noordelijke Nederlanden weken, behoorde

ook Philips de Kanter met zijne zuster Elisabeth, benevens vrouw en kind.

Waarom hij zich te Zierikzee vestigde, weten wij niet en kunnen het ook niet gissen.

Met hem vangt de geregelde stamlijst aan, die, sedert lang door ons opgesteld, door het nazien van verschillende bronnen vrij volledig is geworden.

Van de aanneming tot poorter leest men in het poorterboek van Zierikzee het volgende: „den 3 February 1588, *Filips de Cantere*, „cleermaeker, geboeren tot Brugge, met *Jacob* eñ *Jan* zijne soen-„kens es tot poerte ontfangen op de oude conditiën".

I. *Philips de Kanter*, kleermaker, geboren te Brugge, overleden te Zierikzee in 1634, woonde, toen hij 25 Dec. 1592 voor het eerst ten Avondmaal kwam, in de Potstraat en later aan de Oostzijde van den Dam. Hij was omstreeks 1589 te Brugge gehuwd met *Catharina Strijmes*, geboren omstreeks 1562, overleden te Zierikzee 26 Augustus 1642.

Gezamenlijk hadden zij reeds in 1612 testamentaire beschikkingen getroffen ten opzichte van de voogdij van een hunner kinderen, n.l. van Adriana de Kanter, die „innocent" was.

Het testament der weduwe is van 12 Augustus 1639.

Uit den inventaris der nagelaten goederen blijkt, dat zij niet onbemiddeld waren.

Hunne kinderen zijn:

1. Jacob de Kanter, volgt II.
2. Johan de Kanter, gedoopt te Zierikzee 13 Dec. 1587, woonde in 1619 in de Potstraat en was kleermaker van beroep. Hij huwde te Zierikzee 6 Oct. 1613 met Jacomina Verhelle, ged. te Zierikzee 13 Nov. 1594, overleden na 1642, dochter van Anthonie Verhelle en van Neeltje N.N.

Zij wonnen te Zierikzee:

A. Philips de Kanter, geb. in 1614, sterft jong.

B. Pieter de Kanter, geb. in 1616, overleden te Zierikzee in

1665, chirurgijn, huwde aldaar 6 Juli 1638 met Susanna de Later, j. d. van Middelburg.

Zij wonnen te Zierikzee:

a. Sara de Kanter, ged. 1 Juli 1639, sterft jong.
b. Maria de Kanter, ged. 5 Oct. 1644.
c. Johannes de Kanter, ged. 3 Juni 1649.
d. Sara de Kanter, ged. 18 Febr. 1652.
e. Cornelis de Kanter, ged. in 1662.

C. Anthonie de Kanter, geb. in 1618, ondertrouwde te Zierikzee 24 Jan. 1644 met Ida van den Houte, j. d. van Colijnsplaat, dochter van Jan van den Houte. [1])

Zij wonnen te Zierikzee:

a. Johannes de Kanter, geb. in 1644.
b. Willem de Kanter, ged. 10 Nov. 1646.
c. Philips de Kanter, ged. 30 Nov. 1648.
d. Reinier de Kanter, ged. 30 Mei 1650.
e. Janneken de Kanter, ged. 22 Oct. 1651.

D. Neeltje de Kanter, ged. 5 Juni 1623, sterft jong.
E. Catharina de Kanter, ged. 16 Febr. 1625, huwde met Seger Cornelisse, die in 1663 overleed.
F. Neeltje de Kanter, ged. 11 Maart 1629, huwde te Zierikzee 5 Juni 1650 met Adriaan Cornelisz. Kiel.
G. Philips de Kanter, ged, 5 Augustus 1636.

3. Catharina de Kanter, ged. te Zierikzee 23 April 1590, sterft jong.
4. Philips de Kanter, volgt II*bis*.
5. Adriana de Kanter, geb. te Zierikzee in 1595, sterft ongehuwd Zierikzee 19 Aug. 1655.
6. Pieter de Kanter, ged. 23 Maart 1598 te Zierikzee, sterft jong.
7. François de Kanter, ged. te Zierikzee 9 Nov. 1603, huwde aldaar 17 Nov. 1634 met Janneken Jacobs, j. d. van Zierikzee.

---

1) Uit de notulen van den Raad van Zierikzee van 30 April 1656 blijkt, dat "het verzoek van Tonis de Kanter, om weer in de stad terug te komen" afgeslagen werd. Misschien ziet dit op den onder C genoemde.

Zij winnen te Zierikzee:

A. Catharina de Kanter, ged. 25 Juli 1635.

B. Jacob de Kanter, ged. 28 Oct. 1636, ondertrouwde te Zierikzee 23 Mei 1660 met Sara Abrahams j. d. van St. Annasland.

C. Philips de Kanter, ged. 18 Oct. 1638.

D. Margaretha de Kanter, ged. 20 Juni 1640.

E. Jan de Kanter, ged. 15 Dec. 1641.

F. François de Kanter, ged. 5 April 1644.

G. Neeltje de Kanter. ged. 24 Sept. 1646.

8. Nicolaas de Kanter, ged. te Zierikzee 25 Jan. 1606, overleden na 1642, huwde te Zierikzee 29 April 1631 met Digna Jacobs j. d. van daar.

Zij winnen te Zierikzee.

A. Philips de Kanter, ged. 1 Febr. 1632, sterft jong.

B. Philips de Kanter, ged. 5 Juni 1633, overleden te Zierikzee 6 Juni 1692, huwde aldaar 26 Dec. 1663 met Jannetje Jobs, j. d. van Zierikzee.

Zij winnen te Zierikzee:

a. Nicolaas de Kanter, ged. 20 Sept. 1664.

b. Jan de Kanter, ged. 27 Dec. 1665.

II. *Jacob de Kanter*, kleermaker, geboren te Brugge in 1585, overleden te Zierikzee omstreeks 1638, woonde aldaar ten jare 1619 in de Potstraat. Hij huwde te Zierikzee 5 April 1614 met *Abigaël Pietersdr.*, ged. aldaar 6 Oct. 1591 en in 1642 nog in leven, dochter van Pieter Dirksz. en van Neeltje Baghens.

Zij wonnen te Zierikzee.

1. Philips de Kanter, geboren in 1616, sterft jong.
2. Pieter de Kanter, geb. in 1619, sterft jong.
3. Pieter de Kanter, volgt III.
4. Catharina de Kanter, ged. 25 Nov. 1625, sterft jong of ongehuwd.
5. Jasper de Kanter, ged. 23 Mei 1628, huwde te Zierikzee

11 Febr. 1659 met Bartelina van Sticht, j. d. van Brouwershaven.

Zij winnen te Zierikzee:

A. Abigaël de Kanter, ged. 18 Nov. 1663, ongehuwd, begraven te Zierikzee 6 Sept. 1700.

6. Abraham de Kanter, ged. 11 Aug. 1630, sterft jong of ongehuwd.

7. Philips de Kanter, ged. 20 Nov. 1633, sterft jong of ongehuwd.

III. *Pieter de Kanter*, kleermaker, ged. te Zierikzee 10 November 1622, overleden aldaar in 1677, was van 8 Maart 1671 tot zijn overlijden consistorie-dienaar aldaar. Hij huwde 1° te Zierikzee 17 Juli 1653 met *Neeltje Borrendamme*, ged. aldaar 21 Sept. 1625, overl. te Zierikzee 2 Nov. 1663, dochter van Cornelis Borrendamme en van Rochusje Cornelisdr.; hij huwde 2° te Zierikzee in Febr. 1665 met *Magdalena Schuurbeque*, ged. aldaar 17 Juni 1627, begr. te Zierikzee 22 April 1709, dochter van Leendert Schuurbeque en van Vroulijn Cooper.

Slechts uit het 1e huwelijk werden kinderen te Zierikzee gewonnen, n.l.:

1. Jacob de Kanter, ged. 17 Mei 1654, sterft jong.
2. Cornelis de Kanter, volgt IV.
3. Jacob de Kanter, ged. 24 Juni 1657, overleden te Zierikzee 14 Aug. 1719 en 18 Aug. d. a. v. begraven in de Sint-Lievens Monsterkerk in eene tombe in de Scheepstimmerlieden-kapel, *met wapen* [1]) *en vier kwartieren* (n.l. 2 van hem en 2 zijner vrouw!). Hij was te Zierikzee commies, thesaurier en raad en in 1695, 1703, 1709, 1713 en 1717 burgemeester; voorts rentmeester der geestelijke domeinen, overdeken van het bak-

1) Het wapen van de Kanter was een blauw veld beladen met een zilveren keper, vergezeld van een zilveren kruis, een zilveren staande wassenaar en een gouden St. Jacobs schelp.

kersgilde, buitenregent van het gasthuis en rentmeester der Vierbannen van Duiveland. Sedert 5 Juli 1685 diaken en van 18 Mei 1696 onderling bij de Hervormde gemeente zijner geboortestad.

Hij huwde te Schiedam 31 Maart 1683 met Johanna Kinnemond, geboren te Schiedam, begraven te Zierikzee 1 Juli 1726 in het graf van haren man, *met een wapen*, dochter van N. N. Kinnemond en N. N. van der Haer.

Zij wonnen te Zierikzee:

A. Cornelia de Kanter, ged. 29 Oct. 1686, sterft jong.

B. Cornelia de Kanter, ged. 7 Dec. 7 Dec. 1690, sterft jong.

C. Agatha de Kanter, ged. 25 Oct. 1693, begr. te Zierikzee 27 Sept. 1698.

D. David Anthonie de Kanter, ged. 7 April 1697, ongehuwd, begraven te Zierikzee, *met een wapen*, 13 Aug. 1721.

E. Cornelia Martha de Kanter, ged. 2 Sept. 1698, begr. te Zierikzee 16 Jan. 1700.

F. Agatha Maria de Kanter, ged. 22 Nov. 1699, begr. te Zierikzee 27 Juli 1702.

4. Rochusje de Kanter, ged. 29 April 1659, begr. te Zierikzee 7 Oct. 1721, huwde te Zierikzee 9 Sept. 1687 met schipper Anthonie Ossewaarde, ged. te Colijnsplaat 22 Aug. 1660, begr. te Zierikzee 28 Mei 1720, zoon van Cornelia Cornelisse.

5. Pieter de Kanter, ged. 25 Sept. 1661, begr. te Zierikzee 23 Maart 1707, ondertrouwde aldaar 8 Mei 1689 met Sara der Weduwen, ged. te Zierikzee 3 Aug. 1670, begr. aldaar 16 April 1739, dochter van Willem der Weduwen en van Jannetje Jacobs.

Zij wonnen te Zierikzee:

A. Pieter de Kanter, ged. 30 April 1690, sterft jong.

B. Willem de Kanter, ged. 2 Sept. 1691, sterft jong.

C. Pieter de Kanter, wijnsteker, ged. 29 Jan. 1693, begr. te Zierikzee 19 Febr. 1731, huwde te Zierikzee 27 Mei 1721

met Susanna van der Hoef, ged. te Zierikzee 18 Dec. 1689, begr. aldaar 26 Januari 1725, dochter van Jan Joosse van der Hoef en van Clara van der Aa en weduwe van Gillis van der Os.

Zij wonnen te Zierikzee:

a. Sara de Kanter, geboren 25 Febr. 1722, overl. te Zierikzee 10 Juni 1765, huwde aldaar 26 Maart 1743 met Nicolaas van der Boor, boekhouder der St. Lievens Monsterkerk, geboren te Zierikzee en gedoopt 5 Juli 1711, overl. aldaar 15 Maart 1763, zoon van Abraham van der Boor en van Cornelia Boone.

D. Janna de Kanter, ged. 25 Juli 1694, ongehuwd, begr. te Zierikzee 7 April 1728.

E. Cornelia de Kanter, ged. 28 Juni 1696, begr. te Zierikzee 16 Juli 1696.

F. Maria de Kanter, ged. 7 Aug. 1697, overl. te Zierikzee 20 Jan. 1760, huwde te Zierikzee 14 Oct. 1737 met Pieter den Antrekker, ged. aldaar 9 Nov. 1698, overl. te Zierikzee 19 Sept. 1771, zoon van Jacobus Danielse den Antrekker en van Janna Pieters en weduwnaar van Anna de Kanter.

G. Cornelia de Kanter, ged. 8 Nov. 1699, begr. te Zierikzee 26 Jan. 1723, huwde aldaar 6 April 1719 met Dingeman van der Vliet, bakker, ged. te Zierikzee 13 Juni 1698, begr. aldaar 20 Febr. 1772, zoon van Jacob van der Vliet en van Rachel Prinse. Hij hertrouwde te Zierikzee 19 Mei 1722 met Maria van der Hoef (begr. te Zierikzee 18 Aug. 1778).

H. Willem de Kanter, ged. 19 Maart 1702, begr. te Zierikzee 26 Dec. 1704.

I. Willem de Kanter, ged. 10 Mei 1705, begr. te Zierikzee 17 Febr. 1706.

IV. *Cornelis de Kanter,* gedoopt te Zierikzee 27 Juli 1655, begraven aldaar 26 April 1728, in de tombe van zijn

broeder den burgemeester Jacob de Kanter, huwde 1° te Zierikzee, ondertr. 5 Maart 1683, met *Sara de Witte* j. d. van Zierikzee; hij huwde 2° te Zierikzee 9 Oct. 1687 met *Jacomina Blanckert*, ged. aldaar 21 April 1667, begr. te Zierikzee 18 Dec. 1704, dochter van Lieven Jacobse Blanckert en van Eva Pieters; hij huwde 3° en bekwam daartoe attestatie den 6 Aug. 1708, met *Elizabeth Abrahamsdr. van Kophuijzen*, weduwe, geboren te Ouwerkerk.

Uit de eerste twee huwelijken werden te Zierikzee geboren:

1. Cornelia de Kanter, ged. 27 Jan. 1684, sterft jong.
2. Pieter de Kanter, volgt V.
3. Lieven de Kanter, ged. 23 Oct. 1689, begr. te Zierikzee 14 April 1735, huwde als jm. te Zierikzee 22 Maart 1733 met Johanna van Overmeer, j. d. van Schoonhoven.

   Dit huwelijk bleef kinderloos.
4. Sara de Kanter, ged. 9 Sept. 1691, begr. te Zierikzee 25 Oct. 1747, krijgt 22 Maart 1712 attestatie tot trouwen met Martinus Plevier, ged. te Zierikzee 21 Juni 1674, begr. aldaar 30 Juli 1750, zoon van Johannes Plevier en van Willemina Boeye en weduwnaar van Jacoba de Winde.
5. Eva de Kanter, ged. 21 Maart 1694, begr. te Zierikzee 14 Sept. 1723, krijgt 16 Mei 1714 attestatie tot trouwen met Adriaan van den Thoorn, geboren te Zierikzee 30 Nov. 1692, overl. aldaar Aug. 1757, zoon van Jan van den Thoorn en van Clara van Schipluy. Hij hertrouwde te Zierikzee 9 April 1727 met Johanna Ozias.
6. Cornelia de Kanter, ged. 31 Jan. 1697, begr. te Zierikzee 21 April 1763, huwde aldaar 29 Oct. 1731 met Gijsbrecht de Jonge, geboren te Zierikzee in 1696, begr. aldaar 24 Febr. 1772, zoon van Gijsbrecht Gijsbrechtse de Jonge en van Christina Verbrugge.
7. Jacomina de Kanter, ged. 14 Dec. 1698, begr. te Zierikzee 7 April 1780, huwde te Zierikzee 6 Aug. 1736 met Jakob

de Lange, ged. aldaar 19 Oct. 1705, begr. te Zierikzee 30 Aug. 1770, zoon van Jan de Lange en van Huigje Jacobs.

8. Johanna de Kanter, ged. 7 Maart 1700, begr. te Zierikzee 4 Febr. 1757, huwt 1° te Zierikzee 8 Juli 1724 met Aart van der Vos, bakker, ged. te Zierikzee 14 Nov. 1675, begr. aldaar 12 Febr. 1725, zoon van Aart van der Vos en van Maaiken Dirks en weduwnaar van Aletta Noormans. Zij huwde 2° te Zierikzee 20 Jan. 1728 met Pieter van Rooijen, geboren te Zierikzee, begr. aldaar 16 Oct. 1754, weduwnaar van Maria Kouwenburg.
9. Jakob de Kanter, ged. 14 Juli 1701, begr. te Zierikzee 11 April 1703.
10. Cornelis de Kanter, volgt V *bis.*
11. Magdalena de Kanter, ged. 1 Jan. 1704, begr. te Zierikzee 24 Mei 1704.
12. Jacob de Kanter, ged. 14 Dec. 1704, begr. te Zierikzee 18 Dec. 1704, tegelijk met zijne moeder.

V. *Pieter de Kanter*, vleeschhouwer, landmeester van Schouwen, gedoopt te Zierikzee 1 Aug. 1688, begraven aldaar 18 Jan. 1742, ondertrouwde te Zierikzee 20 Oct. 1712 met *Clara Hollaar*, ged. aldaar 3 Juni 1691, begraven te Zierikzee 3 April 1754, dochter van Nicolaas Hollaar en van Margaretha Bodt.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. Cornelis de Kanter, volgt VI.
2. Clasina de Kanter, ged. 21 Febr. 1715, begr. te Zierikzee 11 Juli 1769, huwde aldaar 28 Aug. 1736 met Matthijs de Lange, ged. te Zierikzee 27 Sept. 1709, begr. aldaar 31 Dec 1773, zoon van Jan de Lange en van Huigje Jacobs.
3. Jacobus de Kanter, ged. 15 Aug. 1717, begr. te Zierikzee 17 Febr. 1783, huwde te Noordgouwe in Aug. 1749 met Helena de Groote, ged. te Zierikzee 14 Jan. 1725, begr.

aldaar 26 Sept. 1782, dochter van Hendrik de Groote en van Eva van Mierenheuvel.

Zij wonnen te Zierikzee:

A. Een levenloos of ongedoopt overleden kind, begraven te Zierikzee 28 Juli 1750.

B. Hendrik de Kanter, ged. 24 Aug. 1753, overleden te . . . . , huwde te Goes 7 Juli 1783 met Adriana Levina van der Hagen j. d. van Goes.

Zij wonnen de volgende kinderen te Zierikzee:

a. Helena Maria de Kanter, ged. 20 Aug. 1784, overleden te . . . . . . , huwde te Goes 11 Oct. 1808 met Hendrik van den Broecke, jm. van Aardenburg.

b. Een levenloos of ongedoopt overleden kind, begraven te Zierikzee 21 Juli 1786.

c. Een levenloos of ongedoopt overleden kind, begraven te Zierikzee 18 Oct. 1787.

4. Margaretha de Kanter, ged. 5 Jan. 1720, ongehuwd, begr. te Zierikzee 13 Febr. 1781.

5. Nicolaas de Kanter, ged. 16 April 1722, begr. te Zierikzee 4 April 1763, huwde te Zierikzee 2 Mei 1751 met Maria van Goten, ged. aldaar 11 Sept. 1729, begr. te Zierikzee 1 April 1791, dochter van Johannes van Goten en van Cornelia van Verre. Zij hertrouwde te Noordgouwe 29 Juli 1764 met Marinus Ball.

Zij wonnen te Zierikzee:

A. Clara de Kanter, ged. 18 Febr. 1752, begr. te Zierikzee 28 Oct. 1754.

B. Johannes de Kanter, ged. 4 April 1753, begr. te Zierikzee 9 Dec. 1754.

C. Cornelia de Kanter, ged. 27 Aug. 1754, begr. te Zierikzee 4 Aug. 1756.

D. Pieter de Kanter, gedoopt 10 Nov. 1756, overleden te Dordrecht 5 Dec. 1820, werd 31 Maart 1774 aan de La-

tijnsche school te Zierikzee naar de academie gepromoveerd, was pensionaris-honorair en president van den Raad te Zierikzee, schepen en raad aldaar. In 1787 werd zijn huis geplunderd en week hij met zijn gezin naar Antwerpen. Na een paar jaren keerde hij weer naar Zierikzee terug, maar vestigde zich later te Dordrecht. Hij huwde te Zierikzee 5 Nov. 1778 met Johanna Hoffer, de laatste telg van de oude regeeringsfamilie van dien naam, geboren te Zierikzee 20 Maart 1759, overleden te ....., dochter van David Hoffer en van Cornelia Oostdijk.

Zij wonnen de volgende kinderen:

a. Nicolaas de Kanter, ged. te Zierikzee 1 Febr. 1781.

b. Cornelia de Kanter, ged. te Zierikzee 1 Juni 1783, ondertrouwde te Dordrecht 22 Oct. 1803 met Jacob van Dorsser.

c. David Hoffer de Kanter, geboren te Antwerpen ... November 1787, med. doctor te Dordrecht 18 Maart 1819 met Antoinette Clasine Vriesendorp, geb. te Dordrecht 7 April 1798, overl. aldaar 22 Febr. 1847, dochter van Hendrik Vriesendorp en van Machelina van Dorsser.

d. Maria de Kanter, ged. te Zierikzee 27 April 1791. [1])

e. Johannes de Kanter, ged. te Zierikzee 29 Nov. 1793.

f. Pieter Johannes de Kanter, geboren te Dordrecht(?) 18 Dec. 1800, koopmen aldaar, overleden te Alphen 25 Januari 1869, huwde te Dordrecht 18 Sept. 1823 met Cornelia Vriesendorp, geb. aldaar(?) 28 Maart 1799, overl. te Alphen 18 Oct. 1837, dochter van Hendrik Vriesendorp en van Machelina van Dorsser.

Zij wonnen kinderen.

(Te Leiden promoveerde 22 Oct. 1858 tot doctor in de genees-

---

1) Te Zierikzee werd 19 November 1794 een kind begraven van Pieter de Kanter.

kunde Nicolaas Hoffer de Kanter, geboren te Alphen. Aanvullingen en opgaven over den Dordschen tak „de Kanter" zouden mij zeer welkom zijn.)

E. Johannes de Kanter, ged. 27 Febr. 1761, overl. te Middelburg 12 Juni 1830, notaris en weesmeester te Zierikzee, huwde te Zierikzee 11 Mei 1785 met Susanna Cornelia de Kater, ged. te Zierikzee 10 April 1768, overl. te Middelburg 23 Jan. 1838, dochter van Jan de Kater en van Elisabeth Swemer.

Zij wonnen te Zierikzee:

a. Maria de Kanter, geb. 5 Nov. 1793, overl. te Middelburg 29 Mei 1877, huwde te Zierikze 5 Nov. 1816 met Jacobus Slegt, ged. te Zierikzee 18 Maart 1791, overl. te Middelburg 21 Oct. 1851, zoon van Hermanus Slegt en van Cornelia de Kater. Hij was eerst secretaris van St. Jansland, later griffier der Staten van Zeeland en ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

6. Elisabeth de Kanter, ged. 24 Aug. 1724, begr. te Zierikzee 9 Mei 1732.
7. Pieter de Kanter, ged. 1727, begr. te Zierikzee 13 Aug. 1727, tweeling met
8. Leendert de Kanter, ged. 5 Jan. 1727, begr. te Zierikzee 23 Aug. 1727.
9. Jacomina de Kanter, 9 Dec. 1728, begr. te Zierikzee 30 Jan. 1731.
10. Pieter de Kanter, ged. 30 Jan 1731, begr. te Zierikzee 27 Met 1735.
11. Leendert de Kanter, geb. 14 Juni 1733, begr. te Zierikzee 24 Mei 1735.
12. Jacomina de Kanter, ged. 27 Jan. 1736, begr. te Zierikzee 30 Maart 1739.

(*Wordt vervolgd.*)

v. Dincklage. — Dit geslacht kwam vroeger in Overijsel voor. Men vindt:

Henrick ten Dinklage, in 1519 een der zetters, — de andere was Gerrit ten Critenborch, — van de buurschap Zuthem (in Zwollerkerspel). Zij hadden Adolf v. Rutenberch te hoog geschat voor zekere erven; weshalve Wolter v. Covorden „wees", dat de buren die Adolf's land in gebruik hadden, de schatting half zouden betalen („Tijdrekenk. Regr. op het oud-archief van Overijsel", V, 424, 40, 42).

Reeds eerder echter treft men het in Pruisen en Hanover aan, bijv.:

Gerardus Georgii v. Dijnslaken, klerk der Keulsche diocese, getuige 18 Oct. 1414 als Warner Vijnke, klerk te Osnabrug en openbaar keizerlijk notaris, acte opmaakte, waarbij Johannes de Berghe, rector der kerspelkerk van Bachem, in de Keulsche diocese, heer Gotfried Rorik van Nerendorp, vicaris der St. Georgiuskerk te Keulen, en Mr. Rorik de Lijns, procurator in de Keulsche curie, machtigde om in zijn naam met heer Jordanus Millinck, rector van het O.-L.-V. altaar in de kerspelkerk te Wijchem, in de Keulsche diocese, de bediening te verwisselen („Catalogus der archieven der Deventer-gasthuizen", 1879, n° 1882).

Eenige gegevens verschaft „Der Deutsche Herold" XXVIII (n° 9, Sept. 1897) S. 126—128, in „Personalbestand des adeligen Damenstiftes Börstel im Fürstenthum Osnabrück". In dit artikel vindt men:

Mechtildis v. Dincklage, a° 1404—22 abdis van dit adellijkc onvent. Indien men aanneemt, dat Hildegundis I. a° 1274—83 de eerste abdis geweest is, was Mechtildis v. D. de 9de. Doch in de reeks harer voorgansters zijn gapingen, wat de jaartallen betreft.

Charlotte Agnes v. Dincklage, uit het huis Campe, tot abdis verkozen 8 Juni 1796, † 13 April 1814. Zij was 1764—96 seniorin.

Charlotte Dorothea Ehrengard v. D., uit het huis Campe, in 1782 opgenomen, tot abdis verkozen 9 Dec. 1818, † 2 Mei 1855. Zij was 1814—18 seniorin.

Anna v. D., omstr. 1500 Conventualin (kloosterlinge), sedert 1556 kelnerin, † 1564.

Catharina v. D., omstr. 1500 conventualin.

Anna v. D. Junior, 1575 conventualin.

Anna v. Dinlage (*sic*), in 1587 opgenomen als kloosterlinge, in 1601 met Hollenberg getrouwd.

Hugo v. Dincklage, in 1607 gehuwd met Amalie v. Steinhaus, omstr. 1592 opgenomen.

Anna Catharina v. D., in 1644 opgenomen, † '49.

Judith Agnes v. D., uit het huis Schulenburg, in 1691 opgenomen, in 1710 met v. Münnich gehuwd.

Elisabeth Magdalena v. Dincklage, gade van Adolf Caspar v. Ledebur; dochter van Judith v. den Rutenborch (zuster van Unice v. den R. te Zuthem, † 1622), en moeder van drie dochters, de echtgenooten van Unico Otto v. (den) Rutenberg tot Zuthem, Seiger v. Ittersum tot Noord-Deuringen en Luttenberg en Lamberd Bernhard v. Oer tot Buckhorst (te Zalk). Mr. J. v. Doorninck, „Geslachtk. Aantt.", 1871, blz. 35, 6.

Sybilla v. D., uit het huis Quackenbrück, in 1722 opgenomen, in '34 gehuwd met v. Ledebur-Crollage.

Eleonore Christina v. D.-Schulenburg, in 1733 opgenomen, in '46 gehuwd met v. Lüttichau.

Judith Agnes v. D.-Schulenburg, in 1746 opgenomen, in '61 gehuwd met v. Rochow.

Charlotte Agnes v. D.-Campe, in 1754 opgenomen, sedert '64 seniorin.

v. D.-Campe, in 1772 gehuwd met Sophie Friedricke Charlotte v. Hammerstein uit het huis Loxten (in 1761 opgenomen).

Elisabeth Johanna Christina Sophin v. D.-Campe, in 1775 opgenomen, † '95.

Charlotte Marianne Eleonore v. D.-Schulenburg, in 1798 opgenomen, † 1802.

Lewine Elisabeth Charlotte v. D.-Campe, in 1818 opgenomen, in '22 met v. Rössing getrouwd.

Charlotte Friedricke Dorothea v. D.-Campe, in 1822 opgenomen, † 1841.

Alma v. D.-Campe, in 1852 opgenomen, † '62.

Amalie Sophie Wilhelmine Ehrengard v. D.-Campe, in 1866 opgenomen, † '91.

Therese Kunigunde Agnes v. D., in 1895 opgenomen.

De „Navorscher" XXVI, 344 vermeldt:

Christoffel v. Dincklaaghen, jm. uit Embden, in 1652 te Putten (Veluwe) gehuwd met Geertruyd Sluysken, dr. v. Gerrit Scheltus (d. i. Schout, denkelijk van Putten) en Anante Aerts.

In genoemd „Personalbestand" van het adellijke dames-convent Börstel ontmoet men ook telkens v. Langen [1]), v. Schade, v. Frydag [1]); insgelijks Budde [1]), v. Snetlage [2]), Hermerink, Schutte, v. Wullen, v. Beesten (Besten), v. Schele, v. Droste-Hulshoff, enz. enz.

Herinnerden wij in „Geneal. Maandblad", XV (a° 1897) N° 9, bl. 143, noot, dat v. Dincklage ook op die „Denkmäler" der domkerk te Minden voorkomt [3]); naar aanleiding van den kwartierstaat

---

1) Friederik v. Langen was 1404—18 en Matthias v. Langen 1431—39 proost van Börstel, dus kort vóor de opheffing der proostdij aldaar. Lucretia v. Langen, uit het huis Kreyenribbe, abdis van Börstel, 29 Juli 1575 gekozen, † 8 Mei 1611.

1) Aus dem Hause Daren (*sic*); Louise Elisabeth Wilhelmine Charlotte v. Frydag, abdis van Börstel, gekozen 5 Juni 1855, 12 Febr. '64.

1) Margaretha Budde, in 1556, 75 kloosterlinge te Börstel.

2) Lambert v. Snetlage, 1303—14 proost aldaar. Die proostdij bestond tot 1450.

3) Zie „Der Deutsche Herold" 1897 n° 4. Rietstap's Armorial (a° 1875) geeft op: v. Dincklage (Hanover, Pruisen, Denemarken): In zilver drie (2, 1) St. Andrieskruisjes (flanchis) van rood, verzeld van drie rozen van 't zelfde, naast elkander in het bovengedeelte van het schild (rangées en chef). Helmteeken: eene rij van drie rozen van rood en drie St. Andrieskruisjes van 't zelfde, om den ander gerangschikt, en drie vlaggetjes v. zilver, elk beladen met eene roos v. rood, waarnaast een St. Andrieskruisje v. zilver. Schildhouders: twee leeuwen van goud.

van Eberhard v. Mallinckordt († 1617) brachten wij aldaar v. Oer ter sprake; en ziet, eene Maria Anna Sophie Ferdinande Leopoldine v. Oer staat vermeldt als kloosterlinge te Börstel, opgenomen in 1843, † '90. Dit voorheen in Overijsel gegoed geslacht schijnt dus nog te bestaan. JAC. ANSPACH.

ETAT DE SERVICE DE JOHAN ARNOLD BLOIS DE TRESLONG

Contre-Amiral Chevalier de l'ordre de l'Union de Hollande
Né à Steenbergen. Departement des deux Nettes
8 Novembre 1754.

1772. à bord de la fregatte l'Arend de 24 canons, commandé par le capitaine de vaisseau S. Zeegers.

(Le 23 Mars 1772 reçu le grade d'aspirant).

Le 2 Mai sorti avee l'esquadre sous les ordres du Commandant le capitaine Van Nimweegen de la rade de Helvoetsluis, croisé dans le canal, sur les vaisseaux en retour des grandes Indes, retourné en station à Helvoet le 1 Septembre; sorti de nouveau le 11 Octobre, destination Algiers à force de grandes tempêtes entré dans les ports de Gibraltar et Malaga.

1773. Le 9 Février arrivé à Algiers remettant des cadeaux au Dey; le 7 de Mars parti de là et entré à Livorno le 18, le 19 d'Avril sorti du port, entré à Malaga le 29. Nous mettions à la voile le 17 de Mai; entré à Lisbonne le 3 de Juin et le 30 de Juillet nous retournions à Helvoet. De là nous partions le 13 Décembre avee l'esquadre sous les ordres du capitaine van Braam.

1774. Lieutenant. — Notre arrivée à Gibraltar fût le 10 Janvier, 11 de Février en mer, et le 12 Mars à Helvoet. Le 1 de Mai sorti à une croisade près du Cap Lizard et dans le canal, entré à Plymouth le 23 de Juin; 31 Juin parti de là à continuer

la croisade. 17 d'Août à Helvoet. Le 27 le vaisseau fut mis hors de service, à force de grandes tempêtes, et la réparation fût inévitable.

1775. A bord de la fregatte Bellona de 24 canons commandé par le capitaine de vaisseau C. van Gennip. Le 12 Avril à bord à la rade de Helvoet, le 2 de Mai parti de là, sous les ordres du Contreamiral van Hoei pour croiser sur les Marocains et pour convoyer. Le 28 Juin entré à Malaga, 5 Juillet en mer, le 12 à Gibraltar; le 18 croisé de nouveau surs les côtes de Marocco, le 25 d'Aout entré à Gibraltar, le 1 Septembre en mer, croisant dans le détroit de Gibraltar, le 27 entré à Malaga, le 16 d'Octobre continué à croiser pour Joll et Larache.

1776. Retourné avec un convoy à Helvoet le 27. Février.

A bord de la fregatte le Jason de 36 canons, commandant le capitaine de vaisseau J. van Gennip. Le 18 Mai en mer pour convoyer les vaisseaux en retour des Grandes Indes croissant assiduement daus le Canal près du Cap Lizard. Le 3 de Juillet à la rade de Texel; 1 Août en mer, entré à Duins, retourné à Helvoet le 2 Septembre, sorti le 22 Novembre et après de fortes tempêtes retourné à Helvoet le 12 Décembre.

1777. Le 22 de Janvier sorti de nouveau, le 6 Février entré à Gibraltar, continué à croiser sur les côtes de l'Afrique sous les ordres du Contre amiral Pichot; 5 Juillet rentré dans la rade de Helvoet, 8 d'Août sorti pour croiser dans la mer Atlantique, entré à Gibraltar le 15 d'Octobre.

1778. Premier Lieutenant. — A bord de la fregatte le Castor de 36 canons, commandé par le capitaine de vaisseau P. Melvill.

Le 16 Mars parti pour faire un tour dans la Méditeranée; entré à Cadix le 6 de Juin et retourné à Helvoet le 2 de Juillet.

1779. Le 3 de Janvier parti pour les Indes Occidentales (les petites

Indes) avec un convoi et là pour protéger le commerce; 25 Février à Paramaribo pour défence contre les anglais. Le 27 de Juin nous partimes et le 7 de Septembre nous retournions à la rade de Hellevoetsluis.

1780. Le 7 de Janvier parti pour la Méditerranée, entré à Portugal. Le 27 de Février à Algiers avec des cadeaux pour le Dey. Le 31 de Mars parti de là, entré à Livourne, Marseille, et Alicante. Le, 7 de Juillet entré à Malaga, le 11 sorti avec un convoi jusqu' au Cap St Vincent, le, 24 de Juillet à Lisbonne le 9 de Septembre à Malaga, le 20 parti avec un convoi pour Lisbonne, arrivé là le 24 d'Octobre, parti 2 Novembre, à Malaga le 22 de Décembre.

1781. Le 6 de Janvier en mer, 23 à Livorno, où nous apprimes la guerre avec l'Angleterre, le 1 de Fevrier sorti de Livorno pour croiser, le 24 de retour pour un autre gouvernail, le 24 de Mars parti de Livorno avec la fregatte le Brill de 36 pièces commandé par le Capitaine Oorthuis. 11 Avril à Malaga, le 15 de Mai en mer nous rencontrions le 29 près du Cap St. Marie, proche de Cadix, deux fregattes anglaises, le Flora de 44 pièces et le Crescent de 36 pièces.

Bataille honorable le 29 de Mai, assez connue en France et en Hollande. Après nous avoir battues pendant $2^1/_2$ heures bord à bord, que notre cordage fut tout coupé et que nous étions prêts à couler au fond, nous étions en cas de nécessité de nous rendre. La fregatte anglaise Le Crescent amenait son pavillon pour le capitaine Oorthuis, mais fut reprise et le 19 de Juin nous fussions repris par deux fregattes françaises La Trigame de 44 pièces et La Gloire de 36 pièces, commandées par les capitaines Magnimara et Blanchoir, qui nous menaient dans le port de l'Orient le 23 de Juin.

Le capitaine Melvill se trouvait depuis le combat à bord de la fregatte anglaise le Flora, comme prisonnier de

guerre et depuis notre reprise par les Français, je commandais la fregatte, Le Castor. — Elle fut tellement criblée de boulets de part en part que la réparation fut impossible. Je reçus trois blessures à cette affaire, fut nommé capitaine de vaisseau à 27 ans et reçus la fregatte Thétis de 26 (?) pièces à commander.

1782. Capitaine de vaisseau. Commandant de la fregatte Thétis de 36 pièces.

A la rade de Texel sous les ordres du vice-amiral comte de Bylandt et du contre amiral chevalier van Kinsbergen, en mer le 4 Mai avec un esquadre de 7 vaisseaux croisant, le 16 entré au Vlie, sorti de là le 23 Juillet, sous les ordres du capitaine van Gennip, faisant voile vers le nord et vers Drontheim, pour chercher de là quatre vaisseaux en retour des Grandes Indes. — A cause de vents contraires entrés à Bergen nous fûmes de retour à Helvoet le 23 Novembre, où le Thétis fut mis hors de service.

Le 19 et le 20 de Novembre nous eussions une si forte tempête que le vaisseau L'Unie de 68 canons fut entièrement englouti par la mer, sans pouvoir sauver quelqu'un. Ma fregatte aussi avait beaucoup souffert.

1783. Commandant du vaisseau de ligne „l'Amiral Tromp" de 58 canons. A la rade de Texel sous les ordres du Vice-Amiral Comte de Bylandt et du contre-amiral van Kinsbergen. Le 27 de Juillet en mer avec un esquadre commandé par le Capitaine Staring, destiné à Carache, Malaga et Toulon. La paix fût faite en attendant.

1784. Le 12 Janvier arrivé à Algiers remettant des cadeaux au Dey; 22 Février parti pour Toulon, entré là le 12 de Mars; le 1 d'Avril à Port-Mahon pour assister l'Hercules, qui avait perdu ses trois mats dans une forte tempête; le 25 en mer le 15 de Juin nous entrions la rade de Vlissingen où nous restâmes jusqu' au 18 Octobre à cause des différens avec

l'empereur d'autriche, continuant alors notre croisade sur les côtes de l'Ecosse. Le 25 de Novembre de retour à Helvoet.

L'esquadre a terriblement souffert dans la tempête continuelle du 17 à 22 Janvier. Le vaisseau Drente de 64 pièces fût englouti par la mer sans pouvoir sauver un homme de l'équipage.

1785. Commandant de la fregatte l'Arend de 24 canons.

Le 3 de Janvier mon vaisseau Tromp comme l'équipage fut licencié à la rade de Hellevoetsluis, le 27 de Décembre je me rendis en mer avec l'Arend.

1786. Commandant du vaisseau de ligne le Brakell de 56 canons.

Le 5 Mars à Toulon je reçus le commandement du Brakell à cause que son commandant le capitaine Delfos prenait son congé pour maladie. Le 19 de Mai en mer, entré à Livorno et à Gênes. Le 4 de Juillet à Toulon, le 17 fait un tour à Algiers, Tunis et Tripolis, le 27 Septembre retourné à Toulon, le 5 Novembre parti pour Livorno le 24 de retour à Toulon, parti le 13 Décembre, arrivé à Malaga le 30 Décembre.

1787. Le 31 de Janvier parti de Malaga à Lisbonne arrivant là le 6 Février, le 25 en mer, retourné en station à la rade de Helvoet le 12 de Mars, et le 30 le vaisseau fut mis hors de service. J'eus du 25 de Février jusqu'au 12 Mars de fortes tempêtes qui me causaient beaucoup de dommage au cordage.

Mes compatriotes convaincus que j'étais trop attaché à la nation française, je restais hors d'actívité jusqu'à l'an 1793.

1793. Commandant de la fregatte l'Arend de 24 canons et le 1 d'Octobre commandant du Wassenaar en station à la rade de Helvoet, pour la défendre et dressant les matelots arrivant successivement.

1794. Le 11 de Décembre je fus mis hors d'activité.

1795. Nommé contre-admiral. — Commandant d'un vaisseau de ligne de 66 canons: nommé La Révolution.

Station à la rade de Helvoet et depuis le 20 Octobre à la rade de Texel.

1796. Commandant l'esquadre à la rade de Helvoet à bord du vaisseau de ligne le Brutus de 74 canons.

Station à la rade de Hellevoetsluis.

1797. Le 1 de Mars je mis à la voile commandant d'un esquadre de 8 vaisseaux (fregattes) et 2 corvettes pour le Texel où j'arrivait le 3.

Le 7 d'Octobre en mer avec la flotte combinée sous les ordres du vice-amiral de Winter croisant dans la mer du nord. Le 4 d'Octobre bataille sur les côtes de la Hollande contre la force supérieure des Anglais. Ils comptaient 25 vaisseaux de ligne et nous 15, leur plus grand vaisseau à 98 canons, le notre à 74. Mais sans l'inactivité de l'amiral Story, avec 6 vaisseaux et sa fuite inexplicable pour le Texel, notre perte n'aurait pas eté si cruelle. Le combat a duré près de 4 heures de $12^1/_2$ après midi jusqu'à $4^1/_2$ heures.

L'instruction de l'amiral de Winter, article 15, lui défendait de combattre avec une flotte supérieure en nombre et dans ce cas il devait se retirer vers un de nos ports.

Nous savions de la veille que la flotte anglaise comptait plus de 20 vaisseaux, communiqué à nous par un batiment Danois. La victoire trop dubieuse et notre marine y trouva son tombeau. A quatre heures en essayant de dégager l'amiral de Winter, je perdis le bras droit par un coup de canon et le bras gauche fut blessé par le même coup. Quelques minutes encore j'eus le malheur de voir, que l'amiral se rendait à l'ennemi.

Ils n'ont pas pu captiver mon vaisseau avec lequel je me rendais à Helvoet; depuis ce temps (5 Novembre) je suis hors d'activité.

1814. Vice-amiral. Peu de temps après pensionné à cause des

maux de mon bras droit amputé pendant le combat, incapable de plus servir honorablement.

J. A. BLOIS VAN TRESLONG.

Na het proces gevolgd op den slag bij Kamperduin van 4 October 1797, werd de schout bij nacht Johan Arnold Blois van Treslong bezongen door onderscheidene dichters.

Al deze verzen zijn in mijn bezit, en zijn o. a. van Bernardus Bosch, Jan Braams, L. van Wachendorff van Rijn, W. van der Jagt, J. W. de Ruijter de Wildt, Staring van de Wildervang, Adr. van der Jagt en anderen.

Utrecht. P. C. BLOYS VAN TRESLONG PRINS.

EENIGE AANTEEKENINGEN OVER DEN VICE-ADMIRAAL *Schram, de Schout bij Nachten Stachhouwer en Vlugh, den Commandeur Jacob Cornelisz. de Boer en zijne twee zonen, de Kapiteins Cornelis en Maarten de Boer* [1]).

Het is meer dan waarschijnlijk, dat de Vice-Admiraal Volkert Schram te Enkhuizen geboren en een zoon geweest is van *Adriaan Volkertsz* en *Brecht Freecks*, welke te Enkhuizen gehuwd zijn op den 27sten September des jaars 1620.

1°. Omdat de Vice-Admiraal — zooals gebleken is uit de doopregisters van de Hervormde Gemeente te Enkhuizen — het *eenige* van de twee en vijftig kinderen geweest is, welke van den jare 1600 tot den jare 1660 in voorschreven gemeente gedoopt zijn, welks vader den naam van *Adriaan* gedragen heeft; en

2°. Vermits hij, bij de doopsbediening aan alle zijne kinderen in voornoemde registers is ingeschreven met den naam van *Volkert Adriaansz Schram.* Hij is gedoopt te Enkhuizen, den 16den October

1) Onuitgegeven hs. in 't bezit van den hr. A. J. Terveer te Prinsenhage.

des jaars 1622, en aldaar gehuwd den 31 Augustus 1642 met *Jantje Serakeles.*

Uit dit huwelijk zijn voortgekomen *zeven* kinderen, welke alle te Enkhuizen gedoopt zijn, met de volgende namen:

Jacob, gedoopt den 23sten April 1645

Meinuw „ „ 14 Mei 1648; deze is een later tijd *Meinouwtje* genaamd, en gehuwd geweest met den Schout bij Nacht *David Vlugh*, van wien later melding gemaakt zal worden.

Willemtge, gedoopt den 29 Januari 1651

Volcker „ „ 21 Maart 1655

Serakles „ „ 31 „ 1660

Jannetjen „ „ 26 December 1661, waarschijnlijk vóór de maand September des jaars 1663 overleden en

Jannetien gedoopt den 28 September 1663.

Voorschreven Vice-Admiraal, in dienst zijnde bij het esquader van den Luitenant-Admiraal Tromp, is op den 7den Junij des jaars 1673 gesneuveld in den tegen de Engelschen en Franschen geleverden zeeslag, in de nabijheid van Schooneveld bij West-Kapelle. Zijn lijk is den 22sten Junij daaraanvolgende, in tegenwoordigheid van bijna 400 personen plegtig begraven in de Zuidkap der Westerkerk te Enkhuizen.

De Schout bij Nacht *Fredrik Stachhouwer* is te Enkhuizen geboren en aldaar gedoopt den 28sten November des jaars 1628. Hij was een zoon van *Jacob Willemsz. Stachhouwer* van Amsterdam en *Hendrikje Adriaans* van Enkhuizen ter laatstgenoemde plaats gehuwd den 30sten Junij des jaars 1626; en uit welk huwelijk behalven de voorschreven Schout bij Nacht nog zeven kinderen zijn voortgekomen, welke te Enkhuizen zijn gedoopt met de volgende namen:

Baertgen gedoopt den 23 Maart 1625

Willem „ „ 28 October 1627

Huygh „ „ 30sten April 1630.

Deze is waarschijnlijk vóór de maand Augustus 1639 overleden.

Jacob gedoopt den 14 November 1632
Christijntje „ „ 13 April 1634
Huygh „ „ 11 Augustus 1639 en
Ariaan „ „ 27 October 1640.

Het is *noch* uit de Huwelijks- *noch* uit de Doopregisters der stad Enkhuizen gebleken, dat *Stachhouwer* is gehuwd geweest of kinderen verwekt heeft.

De Schout bij Nacht is in de maand Junij des jaars 1666 gesneuveld in een vierdaagschen zeeslag, welke in voorschreven maand tusschen Duinkerken en Noord-Voorland tegen de Engelschen is geleverd. Zijn lijk is den 28sten van voornoemden maand plegtig te Enkhuizen, in de middenkap der Westerkerk begraven.

Het geslachtwapen van Stachhouwer is in de maand September des jaars 1850 opgehangen in het vont der voorschreven kerk; in welke plaats mede nog aanwezig zijn, de geslachtwapenen van de Kapiteins *Ysbrand Boterkooper* en *Pieter Karseboom*, beide van Enkhuizen, alsmede van eenige andere aanzienlijke familien afkomstig uit voornoemde stad.

De Schout bij Nacht *David Vlugh* is naar alle waarschijnlijkheid *niet* te Enkhuizen geboren, wordende deszelfs bijnaam *Vlugh*, in de Huwelijks- en Doopregisters dier stad, van vóór den jare 1668 *niet* gevonden. Uit het huwelijksregister van dit laatstgenoemde jaar is gebleken dat hij op den 15den Julij gehuwd is te *Wognum* met de alhier vroeger vermelde *Meynouwtje Schram*, dochter van den meergenoemden Vice-Admiraal. Uit het huwelijk van David Vlugh zijn twee kinderen voortgekomen, beide te Enkhuizen gedoopt en genaamd:

Geertruid, gedoopt den 1en Septbr. 1669 en
Albert „ „ 19 Junij 1672.

De laatstgenoemde is *niet* te Enkhuizen, maar op eene andere plaats gehuwd met eene *Maretje Jacobs* en uit dit huwelijk is slechts één kind verwekt, genaamd *David* en gedoopt te Enkhuizen den

28sten November des jaars 1696, doch van hem wordt in vervolg van tijd niets meer gevonden in de voorschreven registers der stad Enkhuizen.

De Schout bij Nacht Vlugh, in dienst zijnde bij het esquader van den Luitenant-Admiraal Bankerts, is den zevenden Junij des jaars 1673 in den zeeslag gesneuveld, welke op dien dag in de nabijheid van Schooneveld bij West-Kapelle tegen de Engelschen en Franschen is geleverd.

Zijn lijk is den 23sten Junij daaraanvolgende plegtig te Enkhuizen begraven in den middenkap der Westerkerk.

De Commandeur *Jacob Cornelisz. de Boer* is naar alle waarschijnlijkheid *niet* te Enkhuizen geboren, want deszelfs bijnaam *de Boer* wordt in de doopregisters der Hervormde Gemeente aldaar van af den jare 1600 tot aan den jare 1635 niet vermeld gevonden, zoodat de namen zijner ouders, alsmede de tijd en de plaats zijner geboorte niet kunnen worden opgegeven. Doch uit het huwelijksregister van het laatstgenoemde jaar blijkt dat hij den 18den Maart gehuwd is te Enkhuizen met eene *Tetjen Alberts*. Uit dit huwelijk zijn voortgekomen *vijf* kinderen, van welke het eerst *Cornelis* genaamd, de Kapitein geweest is, van wien in het vervolg melding gemaakt zal worden.

Dat voorschreven *Cornelis*, hoewel hij niet te Enkhuizen geboren of gedoopt is, nogtans de zoon van den Commandeur *de Boer* geweest is, hieraan kan bijna niet getwijfeld worden, omdat zijne moeder, *Tetjen Alberts* voornoemd, als doopgetuige in de registers is ingeschreven, bij de doopsbediening aan *drie* zijner kinderen, naar de gewoonte, welke vrij algemeen in de 16de en 17de eeuw te Enkhuizen, ten opzigte der getuigen bij de bediening des Doops, werd in acht genomen en gevolgd. Bij de nasporingen tot ontdekking van den naasten graad van bloedverwantschap in de registers dier eeuwen is de inachtneming der voornoemde gewoonte (bij gebrek aan bepaald bewijs) de *eenige* maar ook *genoegzame* weg

om tot voldoende zekerheid te geraken. Men is te meer verpligt dien weg in te slaan, omdat men eerst in de laatste helft der 17de eeuw een begin gemaakt heeft, om bij den *doopnaam* der ouders een *bijnaam* aan te nemen en den *laatste* als *geslachtsnaam* in de registers te doen inschrijven.

Het was echter reeds in het laatste gedeelte der 16de eeuw bij eenige der aanzienlijkste familiën te Enkhuizen in gebruik een *geslachtsnaam* aan te nemen; gelijk zulks blijkt uit eenige familienamen, welke in de huwelijk- en doopregisters van dien tijd gevonden worden. De vier overige kinderen van *Jacob de Boer* en *Tetjen Alberts* zijn te Enkhuizen geboren en gedoopt als volgt:

Albert gedoopt den 9 October 1640.
Maarten „ „ 28 September 1642.

Van dezen zal in het vervolg nader opgave gedaan worden.

Renier, gedoopt den 18 September 1644 en
Yf „ „ 3 November 1650.

Men heeft niet kunnen opsporen of de Commandeur de Boer in een of ander zeegevecht *gesneuveld*, dan of hij te Enkhuizen is overleden, doch het is uit de registers van begraving gebleken dat hij den 22sten Augustus 1655 ter laatstgenoemde plaats in de zuidkap der Zuiderkerk is begraven geworden.

De Kapitein *Cornelis de Boer*, zoon van laatstgenoemden en van wien (gelijk vroeger vermeld is) de tijd en de plaats zijner geboorte niet kan worden opgegeven, is blijkens het huwelijksregister den 9den April des jaars 1656 te Enkhuizen gehuwd met *Grietje Simons Semeyns.*

Uit voorschreven huwelijk zijn *acht* kinderen voortgekomen, welke te Enkhuizen gedoopt zijn als volgt:

Willemtien gedoopt den 18 Januarij 1657
Jacob „ „ 25 Februarij 1659
Freeck „ „ 5 April 1661
Albert „ „ 23 Maart 1664

Johannes gedoopt den 10 Januarij 1666
Lijsbettien „ „ 12 Julij 1667
Semeyns „ „ 1 Januarij 1669 en
Simon „ „ 23 October 1672.

Voorschreven Kapitein is op den zevenden Junij des jaars 1673, in den zeeslag in de nabijheid van Schooneveld bij West-Kapelle tegen de Engelschen en Franschen geleverd zwaar gekwetst, naar Rotterdam gevoerd, en aldaar den 16den dier maand aan de gevolgen zijner wonden overleden. Zijn lijk is naar Enkhuizen overgebragt en aldaar den 21sten Junij daaraanvolgende in de zuidkap der Zuiderkerk begraven.

De Kapitein *Maarten de Boer*, mede een zoon geweest zijnde van den hiervoren genoemde Commandeur en van *Tetjen Alberts*, en den 28sten September des jaars 1642 te Enkhuizen gedoopt, is den 9den October 1667 te Hoorn gehuwd met eene aldaar woonachtige *Lijsbeth Jans*. Uit welk huwelijk de volgende kinderen zijn voortgekomen, welke alle te Enkhuizen gedoopt en genaamd zijn.

Johannes, gedoopt den 24 Julij 1669
Lijsbeth „ „ 23 Augustus 1671.

Deze is waarschijnlijk vóór de maand Mei des jaars 1673 overleden.

Lijsbeth, gedoopt den 31sten Mei 1673
Tettien „ „ 25 December 1675
waarschijnlijk overleden vóór de maand April 1677.

Tettien gedoopt den 18den April 1677 en
Ytjen „ „ 2 Maart 1679.

Uit de registers van begraving der stad Enkhuizen is gebleken dat voorschreven Kapitein aldaar niet is begraven geworden, zoodat de plaats en den tijd van zijn overlijden eu begraving niet kan worden opgegeven. Het bleek echter uit de dagteekening der Doopsbediening aan zijn laatste kind, dat zijn overlijden niet kan hebben plaats gehad dan na den tweeden Maart des Jaars 1679.

Men heeft ook niet kunnen opsporen, of de Kapitein al dan niet in een zeeslag is gesneuveld.

E. 6 Junij 53.

DE BIJZETTING VAN VIER VORSTENKINDEREN
IN DEN KONINKLIJKEN GRAFKELDER TE DELFT IN DE VORIGE EEUW.

In de Nieuwe Kerk te Delft bevinden zich, onder het door de Staten-Generaal ter eere van Prins Willem I opgerichte grafteeken, de grafkelders van het Huis van Oranje-Nassau. In het geheel zijn 28 Oranjevorsten en vorstinnen benevens 8 vorstenkinderen in de beide kelders bijgezet. De oude kelder bevat uitsluitend afstammelingen van den Zwijger; de nieuwe de vorsten uit het Huis Nassau-Dietz.

Omtrent het afsterven en het bijzetten der eerste vier kinderlijkjes wensch ik de omstandigheden beknopt mede te deelen, omdat die bijkans niet bekend zijn. — In de eerste plaats laat ik hier een afschrift uit de grafboeken der Nieuwe Kerk volgen, waaruit men kan zien op welke min of meer eenvoudige wijze die bijzettingen hebben plaatsgevonden.

I.

Den 22sten December 1736. Een princesse doot ter werelt gekomen, van zijn Hoogheyd den Heer Prince van Orange en Nassau enz. in de graftombe van de Heeren Princen van Orange *f* „ „ des avonts ten 7 uren met twee koetsen met 6 paarden alhier uit 's Hagen gebragt [1]).

II.

1sten Juni 1762. Een baarkind, zijnde de eerstgebooren Soon van

1) Europische Mercurius I, 1736, p. 237.

sijn Hoogheid Den Heere Prince van Nassau-Weilburg en Mevrouwe Carolina Princesse van Orange enz. 's nachts om 11 uuren van Honsholredijk met grote staatsie gebragt en bijgezet in de Furstelicke grafkelder, de kleine zark is geligt voor 1e maal *f* 3.—

3.—

Voor de avondbegraaffenisse voor de kerck *f* 98.

Aan de kerk voldaan met 18 ducaten =		*f* 94.10
	1 à 30 st.	1.10
	2 à id.	2.—
		f 98.—

Den 26sten Junij 1762
w. g. J. van Tonningen.

III.

24 October 1767. Kind doot ter waereld gecomen (15 Oct. 1767) van sijn Hoogheyd den Heere Prince van Nassau-Weilburg enz. 's Avonds ten 7 uuren uyt 's Hage bijgezet in de Furstelijke graffkelder 't regt van 1 lijkdr en koets . . . . . . nihil
de avondboede noord'kerk *f* 25.—

IV.

27 Maert 1769. D'eerstgeboren Soon van Sijn Doorlugtige Hoogheyd den Heere Willem de Vijfde, Prince van Orange en Nassau Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden enz. en van haer koninglijke Hoogheyd de Princesse van Pruissen, doot ter waereld gecomen in 's Hage, den 23sten in de Furstelijke graffkelder alhier bijgezet den 21e Maert 1769 . . . . Vrij.

Thans zullen we tot de mededeeling omtrent het afsterven en de uitvaart dier kinderen overgaan.

I.

Den 19en december 1736 werd H. K. H. de Prinses van Oranje

(gemalin van Prins Willem IV) een dochter geboren, die onmiddelijk bij haar geboorte overleed. Het lijkje werd tentoongesteld en de toevloed van menschen om het te zien was zeer groot. Den 22sten, 's avonds om 7 uur, werd het stoffelijk overschot door eenig gevolg van Z. H. met twee koetsen, ieder met 6 paarden bespannen, en door brandende flambouwen omgeven naar den vorstelijken grafkelder te Delft gebracht [1]).

De eerstgeboren zoon van Z. H. Karel Christiaan van Nassau-Weilburg en Wilhelmina Carolina van Oranje [1]), genaamd George Willem Belgicus, kwam op den 27sten Mei 1762 in den ouderdom van een jaar en 5 maanden te overlijden op het paleis Honsholredijk [2]). In den avond van den 1sten Juni vond de uitvaart plaats, de lijkstoet ging over Wateringen naar Delft, in welke laatstgenoemde plaats de aankomst tegen half elf geschiedde.

In den stoet bevonden zich drie koetsen. In de eerste waren gezeten de Baronnen van der Borg en van Brandsenburg benevens de Graven Scheverin en St. George, die als slippendragers in de kerk moesten fungeeren. In de tweede was het stoffelijk overschot geplaatst; over de kist lag een met zilver gegarneerd zwart fluweelen kleed gespreid. In de derde koets hadden de Heeren de Larrey en de Poitrie plaatsgenomen. Veertien stalknechts te paard, die

---

1) Zij was een zuster van Willem V. Geb. te Leeuwarden 20 Februari 1743, † 6 Mei 1787 en gehuwd te 's Gravenhage 5 Maart 1760 met den Vorst van Nassau-Weilburg, geb. 16 Januari 1735, Generaal-Majoor, in dienst der Nederlanden, Gouverneur van Maastricht enz. † 28 November 1788. Hij was de zoon van Karel August en Augusta Frederika Wilhelmina, Vorstin van Nassau-Idsteln.

2) Honsholredijk was een voormalig oud kasteel, dat stond nabij de gemeente Naaldwijk. Prins Frederik Hendrik verkreeg het bij aankoop in 1629 en liet op de grondslagen een vorstelijk paleis bouwen. Na het overlijden van Willem III, koning van Engeland, kwam het paleis aan Frederik I, koning van Pruisen. In 1754 werd Willem V er de eigenaar van. Nadat het in 1795 nationaal eigendom was geworden, werd het eerst een staatsgevangenis, daarna een hospitaal, in 1806 een kadettenschool, in 1811 weder een hospitaal en eindelijk in 1813, toen het aan het Domein verviel, is het tot afbraak verkocht geworden.

allen van een flambouw waren voorzien, maakten bovendien deel uit van den trein. Voor de kerk te Delft stond een detachement van het regiment Garde-Grenadiers opgesteld en in het gebouw waren eenige kamerheeren en pages van het Hof uit de Residentie aanwezig om het lijk op te wachten [1]).

Over de derde bijzetting viel niets naders op te sporen, doch aangaande de laatste valt het volgende mede te deelen.

In den nacht van 23 op 24 Maart 1769 beviel de gemalin van Prins Willem V in het stadhouderlijk kwartier op het Binnenhof te 'sGravenhage van een dooden zoon. De teleurstelling hierover, zoo ten hove als elders, werd echter verzacht door het feit dat de Prinses, die eerst zeer verzwakt was, zich zoo spoedig aan de beterhand bevond. Alvorens de uitvaart van het doode prinsje plaats vond, werd het eerst op een paradebed in een der vertrekken van het stadhouderlijk verblijf twee dagen tentoongesteld, waarna het den 28sten in een koets, met zes paarden, en twee koetsen, met vier paarden bespannen, waarin vier edellieden van het Hof zaten, 's nachts naar Delft werd overgebracht.

Omtrent die bijzetting bevat het memoriaal Boek van Hn. Burgemeesteren van Delft een niet onbelangrijk verslag, dat ik hier in zijn geheel laat volgen. [2])

Dingsdag den 28en. Maart 1769.

De Heer voorsittende Burgemeester van Buren heeft ter vergadering gerapporteerd dat zijn Ed. op Saturdag den 25 deezer des namiddags omtrent vijff uuren, na gedaane beletvraging, hadde gehad een visite van de Heeren de Beaufort, Domeynraad, en Ardesch, Secretaris en Griffier van zijne Doorlugtige Hoogheyd, den Heere Prince Erffstadhouder, welken aan zijn Ed. hadden gecommuniceert de intentie van Hoogstgemelde Zijne Hoogheyd, omme

1) Ned. Jaarboeken 1762 XVI p. 414—416.

2) Ned. Jaerboeken 1769 IV p. 353.

den doodgeboren Prins, waarvan Haare Koninklijke Hoogheyd Mevrouwe de Prinsesse van Hoogstdesselfs Gemalinnne op den 23en deezes in 's Hage was bevallen, in de Forstelijke Graffkelder in de Nieuwe Kerk alhier in stilte te doen bijzetten, en dat om 't zelve alsoo te verrigten, Zijne Hoogheyd gaarne zoude zien, dat de directie van het daartoe alhier nodigen, aan hen Heeren Gecommitteerden, met goedvinden van Heeren Burgemeesteren ende Regeerders deezer Stad wierden overgelaten, zooals zij dan ook gelast waren om een gelijk addres aan den Heer oudste Kerkmeester te maken, met opsigte tot hetgeen daaromtrent zoude concerneeren het departement van Heeren Kerkmeesteren deezer stad. Dat hij Heer van Buren verstaan hebbende voorverhaalde Requisitie van Hoogstgemelde Z. D. Hoogheyd, dan ook geen zwarigheid heeft gemaakt daar aan te defereeren, en de volkomen directie van al het gunt dat tot de voorsz. bijzetting binnen deeze stad zoude bevonden werden nodig te zijn, opgemelde Heeren Gecommitteerden, uyt Naam van Heeren Burgemeesteren over te laaten: Dat vervolgens op Maandag den 28en deezes, 's avonds omtrent halffagt uuren, bij hem Heer Voorzittende Burgemeester weeder, na vooraffgegaane beletvraging, waaren geweest dezelvde Heeren Beaufort en Ardesch en aan zijn Ed. hadden kennis gegeeven dat de bovengemelde bijzetting was vastgesteld te geschieden in de daarop volgende nagt van den 28en en 29en deezes, en dat daartoe ingevolgen de gunstige concessie van Haar Ed. Groot Achtb. als meede van Heeren Kerkmeesteren, alles door en op ordre van hen Heeren Gecommitteerden in gereedheyt was gebragt, Heeren Burgemeesteren uyt naam van Hoogstgedagte zijne Hoogheyd voor deselve permissie bedanken: Dat hij Heer Burgemeester vervolgens was geinformeert geworden, dat ook hetzelve in deeze nagt omtrent half twee uuren in de allerbeste order, en zonder de minste confusie was geschied, niettegenstaande de groote confluentie van menschen, welken zich op straat en voor de Nieuwe Kerk hadden bevonden, dog die door den onderschout en dienaars van

de Justitie, op order van hem Heer Voorzittende Burgemeester, aldaar geplaatst, waren geweerd geworden, en dat alles was afgeloopen tot groot genoege van opgemelde Heeren Gecomitteerden, zoo als deselve Heeren, aan hem Heer van Buren specialijk hadden doen betuigen, met bijvoeging van hunne satisfactie omtrent de goede uytvoering der gestelde en gegeeve orders.

Gehoord welk rapport, hebben de verdere Heeren Burgemeesteren, welgemelde Praesident daarvoor, als meede voor de bij zijn Ed. gestelde orders bedankt, en alles wat bij zijn Ed. in deeze is gedaan, volkomen geapprobeert.

Ter toelichting diene nog dat in 1835 het hulsel van dien doodgeboren prins in een metalen kistje is overgelegd.

Vreemd genoeg staat in de „Memoriaalboeken van H.H. Burgemeesteren van Delft" over de drie eerste bijzettingen niets vermeld, alleen bevatten zij nog een paar uitvoerige verslagen over de begrafenisplechtigheid van den Stadhouder Willem IV, op 4 Februari 1752, en van diens gemalin op 23 Februari 1759, doch vóór dien tijd heeft men over vorstelijke begrafenissen geen aanteekening gehouden.

Vrijenban bij Delft. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Johanniterorde (XLVIII, 31). — In het artikel „Der evangelische Zweig des Johanniter-Ordens, die Ballei Brandenburg" van Meyers Konversations-Lexikon, 5te Aufl. 1896, IX, S. 600 komt o. a. het volgende voor:

„Das Ordenskapitel entscheidet über die Aufnahme neuer Mitglieder, bei denen adlige Geburt, ein Lebensaltar von 30 Jahren und eine der Würde des Ordens entsprechende soziale Stellung Bedingung ist. Jeder Ehrenritter zahlt an die Ordenskasse ein Eintrittsgeld von 1000 Mk. und einen jährlichen Beitrag von 60—75 Mk., je nachdem er einer der 15 Genossenschaften des Ordens in den preussischen Provinzen und in Würtemberg, Mecklenburg, Hessen, Sachsen und Bayern beigetreten ist. Die Ballei zählte 1 Dez. 1893,

einen Herrenmeister, 17 Kommendatoren, 4 Ehrenkommendatoren, einen Ordenshauptmann, 725 Rechtsritter, 3 Ehrenmitglieder u. 1628 Ehrenritter, zusammen 2379 Mitglieder. Die Ballei und die Genossenschaften derselben besitzen zur Zeit 43 Kranken- und Sieckenhäuser mit 1926 Betten, in denen 1892 zusammen 10945 Kranke und Siecke, zusammen 438513 Tage ärztlich behandelt und zum Teil unentgeltlich oder für einen die Selbstkosten nicht deckenden massigen Betrag verpflegt worden sind, auszerdem in Jerusalem an der via dolorosa ein Hospiz zur Aufnahme von Reisenden. Bei Landeskalamitäten, sowie während der Kriege 1864, 1866 und 1870/71 hat der Orden Gelegenheit gefunden, sich segensreich zu bethätigen."

Medegedeeld door

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Ente (XLVII, 36; XVIII 316). — Alhier zijn 31 Juli 1842 gehuwd Henri Johan Ente, oud 30 jaren, later rijksontvanger te Ridderkerk, geboren te St. Oedenrode, zoon van Dirk Ente en van Anne Elisabeth Terringer, met Cornelia Dina 't Hart [1]), weduwe van Jacobus Dingemans Alberti, oud 35 jaren, geboren alhier, dochter van Cornelis Helenus 't Hart en van Maria Ruimschoot.

's Gravenzande. K.

Kronenberg. — In de „acta visitationis dioecesis Daventriensis ab Aegidio de Monte factae 1571" worden vermeld:

Te Steenwijk als vicarius S. Anthonii D. Bernardus Kroenenberch.

Te Garderen als custos Joannes Kroenenborch (Craenenborch).

Te Steenwijk als decanus van de karcke van St. Clemens: Bernardus van Cronenborch (dezelfde als boven?).

Dezelfde eveneens als regent van de capelle des hijlligen Geestes te Steenwijk.

1) Zij moet behoord hebben tot de familie 't Hart, waaruit ook gesproten is Neeltje 't Hart, alhier 11 Mei 1732 gehuwd met den bekenden dichter Huibert Poot.

Verder nog: te Zutphen als vicarius S. Andreae D: Andreas Kranenborch. Stamt van dezen het tegenwoordige geslacht Kronenberg af? H. K.

Geslacht v. d. Vuijck. — Opgaven en wapenbeschrijving van het geslacht Van der Vuijck, in de 17e eeuw te Maassluis en Leiden wonende, gevraagd door V. Z.

Barkey. — In het midden der vorige eeuw huwde Jacob Barkey met Sarah du Donjon. Hij had een plantage in de kolonie Essequebo, en was, volgens overlevering, een broeder van Nicolaas Barkey, die Hofprediker was van Prins Willem V.

Waar en wanneer was deze Jacob Barkey geboren, en wie waren zijne ouders?

Is het juist dat deze familie van Schotschen oorsprong is en zich later naar Bremen verplaatste?

Zutphen. J. TH. E.

Boetselaer. — Hoe stamt Oswald van Boetselaer van Tautenburg, gehuwd met Elsabé van Merveldt, af van Rutger van Boetselaer, gehuwd met Elburg van Langerak? V. D. F. D. L

Lijnden. — Hoe stamt dit geslacht af van Johan van Buren, gehuwd met Anna van Wijlich, dochter van Diederik- en Elburg van Boetselaer? V. D. F. D. L.

de Vos (XXXIX, 64; XLI, 34). — Olivier de Vos van Brugge tr. Johanna Melgers. Bij wie (1) Victor ged. te Colombo 19 Junij 1695 (2) Pieter geb. Colombo Sept. 1698 ged. Colombo 27 Dec. 1698 tr. (1). Jubika de Lorme † 1725. Bij wie Olivier geb. 5 April 1725, ged. 29 April 1725. Pieter tr. (2) Christina Polsnitz enz.

Het geslacht de Vos alhier voert van goud een klimmende rood vos: vlucht: een uitkomende vos.

Gaarne vernam men nadere bijzonderheden aangaande Olivier de Vos. T. D. W.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Eieren voor zijn geld kiezen (XLVIII, 320). — Deze spreekwijze beteekent: zich tevreden stellen met iets minder, omdat men het meerdere niet krijgen kan, en is afkomstig uit den tijd, toen pasmunt in Holland op het platteland zeer schaarsch was en de boeren dikwijls met appelen en eieren betaalden. Eischte nu een koopman betaling in klinkende munt, dan kon hij vaak met leege handen vertrekken: koos hij eieren voor zijn geld, dan had hij tenminste wat.

Jan Adriaensz. Leeg-Water, geboren in de Rijp in 't jaar 1575, heeft een „Kleyne Chronycke" geschreven, waarin hij „verscheyden notabele Oude Stucken ende Geschiedenissen" vertelt, en o. a. ook het volgende:

„Mijn Grootmoeder heeft mij mede wel verhaelt, dat de Huysluyden in de Rijp seer eenvoudigh en slecht waren in hare jonckheydt: dat aldaer in de Rijp niet een eygen vrouw en was die met zeep konde wasschen, anders als een Brabantsche vrouw, die in de Rijp woonde, waervan het loon een Ey was." „Verder: het Mael-loon van een sack zaedt was een oortjen: ende die Luyden en konden dickwils geen oortjen by malkander versamelen, moesten daerom noch Eyeren uyt het nest nemen om het Mael-loon daer mede te betalen". Zie ook: Tijdschrift van het Ned. Gen. voor Munt- en Penningkunde 1897 bl. 170.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Porseleinen schotel met voorstelling van Jan van Leiden, koning der Wederdoopers. — In 't bezit van een onzer abonnés is een schotel van zoogen. „Porcelaine de l'Inde", waarop is afgebeeld een vorstelijk persoon, staande voor zijn paard; een schildknaap, dragende de kroon op een kussen naast hem. Op den achtergrond een toren, van welks trans de kooi met Jan van Leiden is uitgestoken. Onderschrift: JOHANNES BUCHOLDI A LEYDA. Men vraagt: of deze voorstelling gevolgd is naar een of andere bestaande gravure, zooals gemeenlijk met deze soort van porseleinschilderijen het geval is, en waar een ex. der gravure zou zijn aan te wijzen.

Red.

OUDHEIDKUNDE.

EXTRACTEN UIT DE CRIMINEELE ORDONNANTIEN VAN HOLLAND.

MEDEGEDEELD DOOR

J. C. GIJSBERTI HODENPIJL VAN HODENPIJL. 1)

9e BOEK.

23 Apr. 1652. Kennisgeving aan *Willem Taats van Amerongen*, Heere van Gyssenburgh, dat een verzoek is afgeslagen.

16 Oct. 1652 tot 30 Jan. '53. Verzoek van *Leo van Aitzema* aan HEGM goedertieren te zijn jegens *Sebastiaan Ludolph van Eitsen*, die op het publiek liet schieten.

19 Sept. 1652 tot 3 Oct. '54, 20 Juli '56, 26 Sept. '57, 21 Mrt. '61. Bericht van *G. Boy*, over Griffier *Musch* en over den Heer *van Asperen, Jacob v. Paffenrode, Moons*, *Jacob v. Strijen, v. Berchem.* Nog gen.: *Kinschot, Maarten Paats*, *Adriaan van Strijen.*

20 Sept. 1653. Over de procedure van *Leonard van Naarssen*, burger van Rotterdam.

21 Sept. 1653. *Floris Huygen* van Enkhuizen. Beslissing op een verzoek.

5 May, 19 Dec. 1654. Over een Capitein des Armes, Joost van Reutelen, die met geld van de soldaten voortvluchtig was.

8 Junii 1654. Over Corporaal *Andries Eldertz* ter dood veroordeeld. Nog gen.: *v. Brederode; Selle.*

16 Sept. 1654, 19 Jan., 28 Apr. 1655. Over Lt. Generaal *Schoppe* of *Schüppe.* Nog gen. *Schoonenbergh* en *Hendrik Haecx*, *Gualter de Raad.*

10 Dec. 1654. Request *Jacob van Rymsze*, om pardon.

2 Oct. 1655. Gedeputeerden van Leiden vragen kennisneming van de zaak van *Johan van Messen* en *Dirck van Ruyven.*

1) Vervolg van Nav. XLVI, blz. 475.

15 Jan., 28 Sept., 2 Oct. 1657. Vervanging als Bailliu van Kennemerland van *Lodewyk van Alteren van Jaarsveld* door *Jacob Hamel*. Nog gen. HH. *Goes*, *Aelmonde*.

26 Sept. 1657. Vraag aan *Boy*, waarom de sententie van *Jacobmina de Witte*, wede. van *Jan Oem van Wijngaerden* niet is uitgevoerd.

4 Dec. 1657. Over tractement van Mr. *Martinus Veth*.

12 Dec. 1657, 12 Mrt. 1658. Gevangenneming van *Jan Jansz. Schrael* door *Simon Berckhout* off. van Monnickendam.

20 Mrt., 11 Apr. 1658. Bericht van de HH. *de Raad* en *van der Graaf*, dat bij vorst twee burgers over de wallen van de Klundert zijn geklommen, n. *Melchior van den Kerckhoven* en *Johan van Son*.

21 Mey 1658. Gevangenneming van *de Maecht*, insteller van de Nouvelles of Couranten, die onder de naam van *Mercurius* weeckelijk alhier gedruckt werden. Nog gen: President *le Maire*, *Delmer*, *Couwerve*, *Veth*.

13 Jul. 1658. Beschikking op een request van Gouda in zake *Herman de Vrije*. Nog gen.: *Schotte* en *de Bijl*, *van Strijen*, *Johan Broekman*, *Agatha Cloeke*, *Robbert Buytens*, *Jan Spiering*.

13 Sept., 11 Oct. 1658. Over *Willem van Belle*, opperklerk van den Griffier *Ruysch*, in zake het doen van mededeelingen aan *Johan Hessing*. Nog gen.: *Henricus van Baze*, gezant van den Bisschop van Munster.

5, 11 Oct. 1658. Manslag van *Frederick de Hinojossa*, vendrig in de Cie. v. Cap. *Hogendorp* aan *Gysbrecht van Mierop*, id. in de Cie. v. Graaf *Herman van den Bergh*, te Maastricht.

11 Oct. 1658. Brief van den Ambassr *de Thou* over een proces tegen Fransche officieren en Volontairs.

19 Mey, 25 Jul. 1659. Over de gevangenneming van den Commies *Anthony van Mierop*.

7 Aug. 1659. Over moord van een kok. Nog gen. *Vogelsang*.

16 Dec. 1659 tot 15 Mey 1660. Over *Adriaan van Angeren* Contrerolleur van de Legerschepen, burger van Dordrecht, — *de Raad*, *Goes*, *Mr. Jacob de Sille*, Commis *Mierop*, *Jan Jeroensz.* — Dordrecht wil *Adr. v. Angeren* niet afstaan aan H. E. Gr. Mo.

29 Julii 1660. Over het al dan niet ter dood brengen van een tamboer, die een soldaat van Capitain *Roode van Hekeren* had gedood. Nog gen: Collonel *Puchler*, *Holgerwijndt*.

17 Mrt. 1662. Over gevangenneming op verzoek van Downing te Delft van *Jean Barkstead*, *Jean Okey* en *Miles Corbet*, deelnemers aan den moord op den Koning van Engeland.

1 Mrt. 1663. Over de ter dood veroordeelde oproermakers *Gerrit Harmensz*, *Dr. Harkens*, *Gerard Udinck*, *Johan Schuilenburg*, allen te Groningen.

20 Apr. 1663, 17 Jul. 1666. Vervanging van *Carel van Zijl* door *Hendrick van der Does* als Drossard en Dijckgraaf van Gorichem.

14 Jul. 1663. Last aan Dordrecht om streng recht te doen aan *Laurens Davidsz,* zeeroover in de Roode Zee op het schip de „Swarten Arend."

20 Dec. 1663. Over een request der kinderen van *Rombout Hogerbeets.*

19 Mrt. 1664 tot 26 Aug. 1667. Over de ontvoering van Juff. *Catharina van Orliens* te 's Hage, door *Johan Diderick de Mortaigne.* — 4000 rycksds bij teruglevering worden uitgeloofd. Nog gen. *Frederick van Dorp, hr v. Maasdam*, *van der Graaf*, *Fannius, Graaf van Cuylenburgh, Willem van der Goes*, *Cornelis Willem van Stryen*, *Herbert van Beaumont*, *Martinus Jacquet, Baron de Langerac*, Mons. *d'Orleans* son frère (van Catharina), *Boetselaer, Graaf van Waldeck, Backer*, *J. van Ruytenburg,* Koetsier *Nicolaas.* De stad Cuylenburg, waar de geliefden zouden vertoeven, moet door Collonel *Steeland* en Majoor *van Santen* worden afgezet met 600 voetknegten en 2 jagten op de Leck. De vogels waren echter gevlogen. *Mortaigne* wordt echter gepakt door *Cornelis van Geesdorp*, Luitnt onder Majoor *Boudt* te Bremen, maar *Mortaigne* ontsnapt en *Geesdorp* komt voor den krijgsraad. Hierbij worden nog gen. Deurwaerder *van der Beeke*, de Hr *van Sterrenburgh*, *Hendrick Wolraad*, — *Mortaigne* reist naar *Staden* in Zweden, waardoor de resident *Nicolaas Heyns* met de zaak bemoeid wordt, en de koning van Zweden te vergeefs pardon vraagt voor het minnend paar.

23 Jul. 1665. Approbatie gevraagd van het vonnis op het schip Groot Hollandia van Lt Adm *Cortenaer* uitgesproken tegen *Ate Intes Stinstra* stuurman.

10 Dec. 1665. Over het duel van den jongen *Rhijngraaf* met den Heer van *Langerack.*

10 Febr. 1666. Een inval te Rotterdam in het huis van *Marinus Groeninx.* Nog gen: *Bennebroek* en *Fannius.*

19 Aug. 1666 tot 23 Nov. 1667 en 24 Jun. 1668. Arrest van Ritmr *Buat*, waarbij *Sylvius* uit Londen, *Alida Tromp*, *Johan Kievit,* Neef *Molen-*

water, *Jan Tromp*, *Eeuwout van der Horst*, Marquis *de Castel Rodrigo*, *Dirck van Ruyven*, *Johan de Wit*, *Vivien*, *Copes*, *Fagel*, *Adriaan Pauw*, *Cornelis Fannius*, *Pieter Ockersze*, *van Beuningen*, *de Lionne.*

23 Nov. 1666. Over het houden door *Thuyl van Serooskerke*, H^e^ *van Stavenisse* van de dochter, oud 16 jaren, van *Anna van Lier*, huysvrouwe van *v. Brakel.* Nog gen.: *Adriaan Pauw* v. Bennebroek, *Pieter Ockersz*, *Kien.*

23 Jan. 1668, 22 Jul., 26 Sept. 1669. Over malversatiën van *Adriaan van der Laan*, rentm^r^ van Rhynland.

27 Jul., 2 Aug. 1668, 15 Apr. 1669. Over den Nd. Hollandschen of Westvrieschen Omringdijk. Dijckgraaf *Dirck Verwer*, vervangen door *Johan de Zee.* Nog gen. *Berckhout*, *van Heemstede*, *Willem van Stryen*, *Ruysch.*

3, 5 Dec. 1668. Acht Spaansche ruiters komen te IJzendijke in de kerk en bedrijven daar tal van ernstige feiten. Nog gen. *Elias Lion*, *Gamarra*, Ambass^r^ van Spanje, Conestable *de Castille en Leon*, Resident *Sasburgh.*

4 Dec. 1668. *Hugo Boxel* van de Comp^ie^ Ligtenbergh, verbannen over een enorm feit aan wijlen Mr *Francois van den Broeck*, verstout zich binnen Heusden terug te komen. Nog gen: Drost *Berkel.*

15 Febr. 1669. Overbrenging naar den Haag door *Johan Boxel* van Graaf van *Warfusé*, ritm^r^ *Dorp*, en Captn *van Gent* en *de la Tour.*

10e Boek.

23 Jul. 1670, 21 Nov. 1671. Over een verzoek van *Arent van Dwingelo.*

13 Aug. 1671. Request *Ditloff Rumoer* Lt Col. tegen *Dirck Haringcarspel* Captn, wegens ter dood brenging van *Ottho Ramaer.*

9 Oct., 19 Nov. 1671. Over een request v. *Jacob Sijmsz* uit Hoorn.

23 Jun. 1672. Voorstel van den H^r^ *Boschveld* 5000 guldens uit te loven tot ontdekking enz. van hen, die op 21 Juny 's avonds tusschen 11 en 12 uren den Raadpensionaris *de Witt* hadden aangerand.

29 Jul. 1672. Over het gevangennemen van *Cornelis de Witt* en *Willem Tichelaar.*

21 Sept., 18 Nov. 1672, 27 Mrt. 1674. Over gevangenneming van *George Carew* en *John Cherland*, uit Engeland en uitwisseling tegen Adv^t^ *Sas* en Notaris *Arton.* Nog gen: *Pesters.*

22 Dec. 1673. Over de sententie van *Carel la Lande* te Naarden.

17 Jul. 1674, 18 Jul., 19 Sept., 26 Sept. 1675, 1 Dec. 1676. Request der familie van *Johannes Rothe.* Er worden 3000 Caroli gulden uitgeloofd tot ontdekking van Joh. Rothe en 2000 id. tot idem van den drukker van zekere pasquillen, enz.

6 Apr. 1675. Gevangenneming van *Reinier Langewagen.* Nog gen: *Hinlopen, Blauwhulk.*

16 Jul., 18 Dec. 1675, 16, 24 Jan., 26 Mrt. 1676. Over het hooren als getuige van *Abraham Casteleyn* Courantier te Haarlem in de zaak van *Abraham van Wicquefort* en *Otto Calenfeld* over correspondentien ten nadeele van den Staat. Nog gen: *Nierop, van Citters, v. Boschveld, Lodewijk van Alteren* (zie 6 Juli 1679).

9, 11 Jul., 12, 17 Sept. 1676, 8 Apr. 1678. Betreffende klachten over *Louis Huygens,* het Drost-Dyckgraafsampt te Gorinchem bekleedende. Nog gen: *Adriaan van Kleeff*, *van der Ulft, Jacob van Sundert, Wolpherd van Bulderen, Severyn van Oosterwyck*, *Alexander Ennis, Johan Schildhouwer, Johan Grootveld, Jacob Erkelens*, *Gijsbert van Aalst, Willem de Wolff*, *Johan van der Meulen*, *Jeremias de Bondt, Hendrick Verschuering*, *Hendrick van der Does*, *Johan Stael, Francois de Jong.*

14 Jul., 10 Dec. 1676. Over Mr. *Pieter de Groot.* Nog gen: Mr. *Johan Ruijsch, van Haar.*

31 Jul., 19 Dec. 1676, 31 Jul., 23 Sept. 1677. Over het ontslag van Mr. *Johan van Banchem* als Bailliu van 's Hage. (Zie 19 Sept. 1692).

11 Dec. Over requesten van *Dirck van Hussen, Pieter van den Abele, Johan Duysing* en *Dirck Zeelen*, wijnkoopers te Rotterdam, die zich oneerbiedig hadden uitgelaten.

23 Jul. 1677. Over het visschen met schrobnetten, waardoor vrouwen van Scheveningen en Katwijck onbehoorlijk zijn tegen den Hr *van Zevender.* Nog gen: *Ruysch.*

11 Sept. 1677. Over gevangenneming van *Ellardus Ulricus Hillers*, zich noemende *Ericus van Hoogkerken*, die den oudsten zoon van den Graaf van Benthem naar Utrecht had gelokt om hem van daar te vervoeren. Nog gen: *Ruysch.*

22 Sept. 1677. Over 't kleijn zegel, te gebruiken door Mr *Johan Ruysch.*

22, 23 Febr., 17 Mrt. 1678. Over *Rutger* en *Hugo van Arkel,* Baellin

en Burg^ms van Schoonhoven, die een boer onbillijk zouden behandeld hebben.

7 Jul. 1678. Over het niet inleveren van bescheiden door *A. van der Laeken,* Secret^s van Vianen aan Mr *Johan Ruysch* in zake pachten van *Mees Jansz Beenhacker.* Nog gen.: *Hugo van Arkel.*

5 Aug. 1678. Bericht over de admissie van *Marinus Crommon.* Nog gen.: *Abrah. Wicquefort.*

22 Sept. 1678. Beschikking op een verzoek van *Johan Coenraad Norf* over gevangenneming van een bediende van den Graaf *van Benthem.*

6 Jul. 1679. Beschikking op een verzoek van *George Willem Hertog van Brunswijck en Lunenburg* tot herstel enz. van *Abraham Wicquefort.*

6 Dec. 1676. Beschikking op een adres van *Willem Boet* uit Schoonhoven.

22 Dec. 1679, 7 Mrt. 1680, 13 Mrt., 28 Mrt. 1681. Beschikking op een adres der Vroedschap Schoonhoven in zake *Hugo van Arkel* en *Willem van Bortwesel.* Nog gen.: *Hoola, van Stralen.*

18 Dec. 1680. Beklag Mr *Johan Ruysch.*

21 May 1683. Over ontsnapping van *Hendrik Verhoef* uit Leiden.

9 Jan., 8 Febr. 1685. Beklag Mr *Willem Stoop* Schout te Dordrecht. Nog gen.: *Pompejus de Rovere,* H^r v. Hardinxveld.

20 Oct. 1685. Beschikking request Magistraat 's Hage in zake *Ridderbach.*

20 Oct. 1685. Over *Willem van Hulk* uit Brielle, die met de molenaars uit varen ging naar Dordrecht, waardoor de bakkers geen meel konden bekomen. Nog gen.: *Klaas Klaasz Vermeulen.*

22 Dec. 1685. Ontslag van *Johan van der Marck* en benoeming *Simon Vliethoorn* als Schout te Leijden.

23 Dec. 1689, 7 Jan., 16 Febr. 1690, 4 Aug. 1691. *T. Adolphus van Voorst,* Heer van Jaersveld contra *Mr Johan van der Staal.* Nog gen.: *Gerard van Haey.*

25 Oct., 1, 2 Nov., 12, 22 Dec. 1690, 6, 16, 21, 24 Mrt. 1691. Plundering van het huis van den Bailliu *van Nieveld* te Rotterdam. Nog gen.: *Gool, Fagel, Keetlaer, Jacob Zuylen van Nieveld, Dané, van Soelen, Schepers, Beyer,* Majoor *Schilders.*

13, 16 Febr., 3 Mrt., 29 Jun., 3 Nov. 1691. Over ontvoering uit Haarlem van M^r. *Nicolaas Soutman.* Nog gen: *Marinus de Jeude, Valkenburgh, Welvoet.*

18 May, 27 Jun., 30 Jul. 1691. Request van *Dirck* en *Cornelis van Swieten.* Nog gen.: fiscaal *Ruysch*, predikant *van Elsen, Koolwijck, Putmans.*

19 Sept. 1692, 14 Dec. 1694, 15 Jan., 24 Mrt. 1695. Beschikking op het verzoek v. *Hendrick Emmery*, Cipier van de voorpoorte tot betaling van onderhoud van *Johan van Banchem*, *Jan Pietersz de Jong* en *Adriaan de Boer* (Zie 31 Juli 1676).

15 Nov. 1692. Over het betrekken in rechten van een Commies door Bailliu *Putmans.*

3 Apr., 1 Jul., 1 Aug. 1693. Over dagvaarding door *Jan van Vesaneveld* van *Adriaan Oosterling,* curator in den boedel van *Lambertus Houwaart* te Leyden.

19 Nov. 1693. Over dagvaarding door *Dirck Meesters* van *Cornelis Langeveld* wegens beleediging van *Hendrick Vrijmoet.*

17 Sept. 1693, 6 Febr. 1694, 21 Febr., 26 Mrt. 1698. Over verzoek om aanstelling van Curateurs over den insolventen boedel van *Simon van Halewijn* uit Dordrecht. Nog gen.: *Cornelis Terresteijn*, *van Halewijn.*

24 Mrt. 1694. Over een verzoek om *Jakobus Bollemans* te hooren tegenover *Jan van der Linden*, genaamd *Jan de Muts.*

4 Dec. 1896. Vergunning aan *Adriaan Schot* om zes weken vrij en vrank binnen de provincie te komen.

20 Dec. 1696. Beschikking op een request v. *Carel van den Boetselaar* om eene confiscatie zijner goederen te redimeren met 80 pond Hollands. *Philips Jacob van den Boetselaar*, zijn zoon, was gedecerneerd.

21 Dec. 1696. Request van *Gerard Vlasvelt*, bailliu van Valkenburgh, over het beletten van het Heilig Avondmaal door *Pieter Borsboom.* — *Jacob Verhoef, Maerten van der Quink*, *Hendrick van der West*, *Cornelis Outshoorn* en *Pieter Verhoef*

1 Aug. 1697. Over vervoer van contrabande per schip William capitn *Jan Nol* door *Cornelis Hartogsveldt* en *Jan van Twedde.*

15 Jan. 1699. Request van *Nania Puyt*, huysvrouwe van *Joachim Haring*, over diens gevangenneming door *Dirck van der Hoog*, Schout van Amstelveen. Nog gen.: *Jacob van Haringkarspel.*

26 May, 2, 5, 18 Jun. 1699. Over diefstal door *Sophia* en *Cornelia de Graaf* ten huize van Schepen *Pieter Huyg* te Enkhuizen. *Abraham de Graaf* en *Alida de Jong* ouders.

20, 21, 23 Oct. 1699. Over transporteeren van een lijk van *Pieter Gercas*

een in het Voorhout vermoord kleermakersgezel, naar den toren van de Groote Kerk. Nog gen.: *Gool, Roosenboom.*

23, 26 Nov., 9 Dec. 1700, 27 Nov. 1706, 19 Febr., 26 Apr., 13 Jul., 29 Oct., 18 Nov., 1707. Bericht dat Mr *Andries Hofland* gesuspendeerd is als Advt Fiscaal en Procr Genl wegens huwelijk van zijn minderjarigen zoon met *Sophia van Noordwijk* (die overspel had gepleegd) dr van *Sophia van der Maa.*

17, 24 Mrt. 1702, 23 Juni 1703. Over apprehensie van *Anthony van Doetsenburg* te Schiedam door *Mr Jacob de Brouw*, bailliu. Nog gen: *Johanna van Houten,* getr. met *Leenderd Loopregt*, schoenmaker, *Magdalena Olivier Nihé, Huybert van Houten, Wolphert Nobeling*, *Willem van der Salm*, *Bosschaart, Hulshout*, *Gordon.*

1 Jun. 1702. Verzoek om opzending naar een Colonie of Werkhuis van eenige op de Voorpoort zittende jongens. Nog gen: *Akersloot.*

14 Jul. 1702. Over het hooren van ... *Gordon* tegen *Fredrick Kopsteijn.*

15 Jun. 1703. Over eene beschuldiging van *Johanna Dorothea Lindener*, die den Commies *Nieupoort* zou verleid hebben het Magazijn te Luik in brand te steken.

24 Dec. 1705, 22 Jan. 1706. Over manslag onder Lisse door *Andries van Zypestein.*

19 Aug. 1706, 24 Sept. 1706. Beschikking op een request van *Gaspar Blondel*, betreffende eenen nederlaag aan *Rossignol*, operadanser.

14 Dec. 1707. Executie van *Francois Gautier* en anderen (niet genoemd).

13 May 1711. Over de overlevering van *Anthonij Brits*, ruiter onder *Obdam* wegens requisitie van de Marquise douarière *van Schink.*

15 Sept. 1711. Over een gedruckt. Libel, geintituleerd: „Formulaire de serment d'abjuration, comme il se fait à présent dans la grande Brittagne, et questions sur ledit Serment." Nog gen.: *d'Ayrolles.*

23 Jan., 16 Maart, 1712, 15 Dec. 1714. Beschikking op een request van *Jan van der Burgt* de onge, *Adriaan Verdonck,* en *Jacob de Klapper.* Nog gen.: *Akersloot, Simon van Beaumont.*

23 Sept. 1713. Beschikking op een request van *Catharina Taalman* en haar man *Isaac.*

24 Jan., 21 Febr. 1714. Over vechterij van *David Waeth* (of *Waith*), Lidmaat van de Universiteit te Leiden in 's Hage en verwonding.

26 Sept. 1715, 14 Oct. 1716, 4 Febr. 1717. Request van *Pieter Heynen*,

kerk- en armmr te Sevenaar, broeder van *Hendrik Heynen* en *Arnoldus van den Sanden* te Dordregt, vader van *Johanna v. d. S.* over afdoening van justitie. Nog gen.: *Neeltje Floren*, dienstbode, *Mattheus van den Brouke, Jacob Julius Mihé,* cassier te velde, *Willem de Bont* schout v. Leiden.

2, 8, 12 Dec. 1718, 23 May, 11 Nov. 1719. Beschikking op een request van *Pieter van Leyden.* Oud Burgm. Nog gen: *Evert van Telt* (ook geschreven *Everd van Til*), *Nicolaas van Banchem.*

EINDE VAN HET 10e BOEK.

(*Wordt vervolgd.*)

Penningen (XLVIII, 399). — N° 1. Brandspuitpenningen kunnen uit den aard der zaak niet op een *bepaald jaar* worden gesteld, aangezien zij soms jaren achtereen volgens hetzelfde type werden geslagen en in omloop gebracht.

Omtrent die van Amsterdam zegt de bekende penningkundige J. Dirks in zijn opstel, „Deux Cents Méreaux des Corporations de Métiers des Pays-Bas" (Revue de la numismatique belge, tome III, 3e serie) het volgende: „Le nombre de différents méreaux des pompiers d'Amsterdam est presque *legio;* les plus communs sont ceux indiqués par M. Perreau; Wagenaar les mentionne, l. l., X, p. 150. Ceux des officiers sont en argent (Voy. Van Gelder, catalogue, n° 4025, les numéros des quartiers montent jusqu'à 60".

N° 2. De penning met de beeltenis van den dwerg „Charles S. Stratton, kwown as General Tom Thumb", welk persoontje eene lengte had van 25 inch, werd in het jaar 1844 vervaardigd door de firma Allen & Moore te Birmingham.

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Slag bij Waterloo. — In 1828 werd te Antwerpen bij den uitgever J. van Esse „de la Bibliothèque économique encyclopédique courte Rue Neuve", gedrukt een boekje getiteld: „Faits d'armes de la troisième Division de l'Armée des Pays-Bas sous les ordres de S. E. le Lieutenant-Général Baron Chassé à la bataille de Waterloo. Précédée d'une notice biographique".

Dit boekje, waarin de anonieme schrijver o. a. het aandeel der Nederl. troepen aan de beslissing van den veldslag tegen 8 uur 's avonds in een helder daglicht plaatst, schijnt slechts in weinig exemplaren te zijn gedrukt. Uit ingewonnen berichten is mij gebleken dat bovengenoemde firma te Anwerpen niet meer bestaat. Tot heden kreeg ik slechts een onvolledig exemplaar in handen. Beleefdelijk verzoekt ondergeteekende inlichtingen betreffende genoemd werkje, vooral, zoo mogelijk betreffende den anoniemen schrijver.

's-Gravenhage. F. DE BAS.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN HET VADERLANDSCHE SCHOOLWEZEN (1651—1700). [1)]

DOOR

H. DE JAGER.

In overeenstemming met de tot dusver gevolgde orde willen wij weer eerst handelen over de

RECTOREN

der Latijnsche school te Brielle. Petrus Magerus, die in 1642 de benoeming tot rector ontving, was predikant te Brielsch-Nieuwland en hij zei die laatste betrekking niet vaarwel. De functies van rector en predikant nam hij tegelijkertijd waar en hij was geruimen tijd zelfs zonder conrector werkzaam. Den 29sten Junij 1653 werd door de Vroedschap aan de weduwe van P. Magerus „boven tvyerendeel jaers gagie, daerinne den voors. rector overleden es,

---

1) Vervolg van Nav. XLVI, blz. 308.

ten aensien hy de schoole eenige jaren sonder behulp van een conrector alleen waergenomen" had, „toegevoucht de somme van van 150 ponden, te 40 gr. t' pont".

De voorziening in de door den dood van Magerus ontstane vacature werd niet aan de Curatoren overgelaten; maar den 18den Mei 1653 werden door de Vroedschap de twee burgemeesters en twee oud-burgemeesters „gelast omme mette Curateurs van de Latinsche schoole te disponeren opt stellen van een rector, met assumptie van den heer Pensionaris". Den 29sten Junij 1653 werd een plaatsvervanger van den gestorven Magerus aangenomen. Eene Resolutie van dien dag luidt: „Es Do: Barbier aengenomen tot rector ende dat op een tractement van 500 £ int jaer mitsgaders vrydom van stadtswijn- ende byerimpost, ende tot vervallinghe van een conrector ofte ondermeester, ingevalle den voors. rector een tot sijn behulp soude mogen comen te stellen, 200 £ tsjaers, ende langer niet, dat voorts den voors. rector tot schoolgelt van de kinderen sal genieten in plaetse van 30 sc. twee guld. int vyerendeel jaers" [1]). Den 13den Oct. 1653 werd bepaald dat Barbiers tractement van 700 £ voor hem en zijn conrector van 1 Julij 1653 af zou betaald worden en dat hem voor „sijn transport ende het suport van sijnne gehuyerde huysinge binnen den Haghe de somme van 100 £ toegevoucht" zou worden.

Dat Barbier [2]) een conrector kreeg, met wien hij niet overweg

---

1) Zooals in Res. Vroedsch. van 20 Jan. 1675 is herinnerd, werden de rector en de conrector niet „betaelt by de stadt, maer uut het geestelijck comptoir". Den 30sten Aug. 1653 werd door de Magistraten goedgevonden, dat „het verwen ende de reparatie, gedaen aen de groote schoole, sal werden betaelt by de heere Mr. Gillis de Gerbode in qualiteyt als bouchouder van St. Catharinen kercke". De kosten van verven etc. werden in 1663 betaald uit de stedel. kas; zie Res. Mag. 13 Oct. 1663.

2) Over Jean Barbier, die na zijn vlucht uit Frankrijk te Brielle predikant werd bij de Waalsche Gemeente, zie men 't Bulletin, T. I, p. 245 en volgg. — De naam Barbier was vroeger te Brielle niet onbekend. In de Stads-Rekening over 1466—1467 is fol. 1 sprake van Cornelis Barbier. — De Rekening der St. Pieterskerk over 1541—1542 noemt als kerkmeester Lenart Heynricxze Barbier. — De Rek. der St. Cath.

kon, zegt ons eene Res. Mag. van 29 Jan. 1656: „Sijn de heeren Curateurs van de Latinsche schoole gelast omme de verschillen, ontstaen tusschen den rector ende conrector van deselve schoole, naerder te examineeren, ende soodanige ordere te stellen als ten meesten dienste van de schoole mitsgaders ruste ende vreede van de voorsz. persoonen sal bevonden werden te behooren". Eenige maanden later bleek, dat Barbier de rechte man niet was. Res. Vroedsch. 5 Sept. 1656: „Opte menichvuldighe clachten, soo langer soo meer voorcomende, over D. Gerardus Barbier, rector van deser stede Latinsche schoole, sulcx dat de schoole bynaer geheel es gedeclineert ende verloopen, sijn de Heeren van de Magistraet geaucthoriseert, omme met advijs ende communicatie van de Curateurs haer naerder te informeren opt voorgegeven vertreck, comportement ende gelegentheyt van den rector, eensamentlijcken opten staet ende gelegentheyt van de schoole, ende omme voorts opte continuatie ofte discontinuatie van den rector ende de vereyschte ordre opte schoole sulcx te mogen disponeren, als haere E. ten meesten dienste sullen bevinden te behooren". Den 18den Sept. 1656 vereenigden zich de Magistraten met de Curatoren, die het ontslag van den rector noodwendig keurden en nog op denzelfden dag werd door de Vroedschap over 's mans lot beslist. Res. Vroedsch. 18 Sept.: „Es by de Heeren van de Magistraet gedaen raport, als dat sy volgens den last van den Vroetschappe hadden gehoort de Curateurs van de Latinsche schoole opt comportement van den rector ende den staet ende gelegentheyt van de schoole, dewelcke hadden bericht, hoe dat de schoole soo door quade discipline van den rector als de groote clachten, die by ende jegens den rector hoe langer hoe meer werden opgenomen, ende dat weynich apprehentie (sic!) was, dat denselven rector in toe-

kerk over 1534—1535 gewaagt p. 6 verso van Meester Cornelis Barbier. Blijkens de laatste bladz. der Rek. over 1553—1554 was 12 Nov. 1556 mr. Pieter Barbier lid der stedelijke Regeering. Dezelfde is vermeld in de Rek. over 1555—1556 blz. 10.

comende beter vruchten soude connen doen, alsoo de ouders onlustich ende gansch niet genegen waeren, haere kinderen langer by den rector te houden; ende dat sy mitsdien neffens ende met communicatie ende advijs van de Curateurs geoordeelt hadden best ende dienstichsts te sijn ende datter oock genouchsame redenen waren, omme den rector te licentiëren, te meer alsoo denselven alreede getracht hadde hemselven van alhyer los te maecken ende sijnnen dienst te presenteren soo tot Schyedam als aen die van de Engelse Court tot Dordrecht, ende dat hy insgelijcx oock sijnnen conrector alreede hadde affgedanct ende verlaten: welcke raport ende advijs gehoort sijnde, es naer deliberatie goetgevonden den rector van sijnnen dienst absolutelijcken te licentiëren ende te ontslaen, gelijck denselven daervan wert ontslagen by desen, sonder dat hy hem voortaen mette schoole meer sal hebben te bemoeijen. Ende is den voors. rector niettemin toegevoucht het jegenwoordich loopende vyerendeel jaers tractement, daerinne denselven alreede es getreden, t' welcke expireren sal Bamis toecomende, mitsgaders noch tot vervallinghe van sijn transport van alhyer een somme van 250 guldens".

Om een' anderen rector te krijgen, maakten de Curatoren een drietal, Johannes Helenius, rector te Vianen, D. Suyerendonck, conrector te Goes en Titus Livius, conrector te 's-Gravenhage. Zij dienden die nominatie persoonlijk bij de Vroedschap in op den 20sten Oct. 1656 en met dankzegging voor „haere goede voorsorge", werden zij uitgenoodigd „haer op de bequaemheyt ende gelegentheyt van de 3 voorgestelde persoonen naerder te willen informeren". Aan die uitnoodiging werd voldaan, en de Vroedschap, de Curatoren gehoord hebbende, benoemde den 27sten Nov. 1656 Johannes Helenius tot rector. Aan den burgemeester-thesaurier en Ds. Leonardus Harleus werd opgedragen „mette eerste gelegentheyt ende goeden wint te trecken tot Vyanen ende Helenius t' rectorschap te presenteren." Helenius nam de benoeming aan en ontving 100 £ „voort transport van sijn meubelen ende familie". Dat zijn

tractement 500 £ bedroeg, blijkt uit Res. Mag. van 24 Maart 1657, waarbij hem werd „geaccordeert ordonnantie ter somme van 125 £, te 40 grooten t' pont, opten burgemeester over t' eerste vyerendeel jaers sijns tractement als rector, verschenen 31 Marty 1657."

Op zijn verzoek werd Helenius de som van 75 £ geschonken „uutte vacante gagie van den conrector, ende dat ten reguarde van syne extraordinaris diensten gedaen", toen er geen conrector was (Res. Vroedsch. 27 Mei 1658).

In 1668 werd Helenius benoemd tot conrector te Haarlem en „in gevolge van sijnne inclinatie tot sijn vertreck naer Haarlem" werd hij den 28sten Dec. 1668 als rector door de Vroedschap ontslagen.

In de Vroedschapsvergadering van 29 April 1669 verschenen de Curatoren en deelden bij monde van Ds. Harleus mede dat zij „alle devoiren hadden aengewent tot becominge van een bequaem ende habijl ende welgestudeert persoon tot rector, maer dat zy totnochtoe niemant hadden connen aentreffen", dat boven 2 persoonen, die geoordeelt wyerden onbequaem te wesen, hemselven alleene had gepresenteert den persoon van Do: Sevenhuysen, rector tot Schoonhoven", en dat zij wel wilden weten hoe zij nu handelen moesten. De Vroedschap bedankte de heeren voor de genomen moeite en droeg aan Mr. Jacob Commersteyn, burgemeester, en een' anderen curator op om naar „Sevenhuysen ende andere persoonen, die noch souden mogen voorcomen, exactel. ende behoorlijck te informeren". Den 14den Mei 1669 brachten de curatoren Mr. Paulus Briel, baljuw, en Ds. Harleus bij monde van den laatsten rapport uit betreffende hetgeen de gedeputeerden hadden gedaan en bevonden. Te Schoonhoven en te „Cuylenburch" hadden zij naar de respectieve rectors geinformeerd; ook te Rotterdam naar den conrector aldaar, „Jordanus Pavor". Zij oordeelden alle drie „bequaem" voor het rectoraat en op de vraag van de Vroedschap, wie naar hun meening het best voor de school zou zijn, verklaarden

zij dat zij den Rotterdamschen conrector zouden verkiezen. Deze werd dan ook door de Vroedschap gekozen en de burgemeester Commersteyn en Ds. Harleus ontvingen tot taak Do. Jordanus van de Pavort het rectorschap aan te bieden „op alsulcken tractement, baten ende proffyten ende instructie als tselve by J. Helenius bedient" was geweest, en hem te verzoeken het „ampt" te willen aannemen. Den 19den Mei 1669 werd aan de Vroedschap bericht, dat J. van de Pavort de benoeming had aangenomen. Aan „reys ende teercosten" van de gedeputeerden ter opsporing van een rector moest ruim 94 £ betaald worden, aan transportkosten, door Van de Pavort gedeclareerd, ruim 122 £. [1])

In 1671 kreeg de rector 50 £ voor het gedurende 2 maanden waarnemen van het conrectoraat (Res. Mag. 18 Julij 1671). In 1682, toen de conrector ontslagen was, werd den rector opgedragen „by provisie de school van den conrector waer te nemen ende desselfs discipulen behoorl. te instrueren" (Reg. Mag. 7 Febr. 1682). Dat Van de Pavort kostkinderen had, blijkt uit Res. Mag. 14 Nov. 1671, waarbij hem toegestaan werd „den tuyn achter de schoole te doen bestraten met cante clinckert tot commoditeyt van sijnne costkinderen". In 1676 verzocht hij augmentatie van zijn tractement (Res. Vr. 30 Aug. 1676). Tweemaal werd hem een „librale gifte" van 100 gulden geaccordeerd (Ress. Vr. 5 Apr. 1678, 4 Maart 1679). Bij de Ned. Herv. Gemeente fungeerde hij als ouderling (Kerkeraadsacta van 30 Sept. 1674). Als rector was hij werkzaam tot aan zijn dood. Den 29sten Aug. 1688 werd hij te Brielle begraven [2]).

---

1) De Kerkeraadsacta van 25 Julij 1669 vermelden de komst van Jordanus Pavortius en zijn huisvrouw Cornelia van Esch met attestatie van Rotterdam. Elders heet de huisvrouw Cornelia van Nes.

2) Zie over hem „De Navorscher", 1882, blz. 248. Zijne dochter Anna werd in 1687 te Brielle op belijdenis aangenomen (Acta van 23 Jan. 1687). Over Zeverinus van de Pavort, zie men Nav. 1880, blz. 254.

Bij zijn dood was de school zonder rector en conrector. Den 30sten Aug. 1688 droeg de Vroedschap aan Curatoren op naar geschikte personen te informeeren en bij monde van Mr. Jacob Commersteyn, den oudsten curator, brachten zij 3 Jan. 1684 rapport uit. De door hen ingediende nominatie bestond uit Ds. Johannes Magerus, predikant in 't „Brielsche Nieuwelant", Ds. Schalbrouck, conrector te „Kleef" en Ds. Seytseman, woonachtig te 's Gravenhage, en zij bevalen n° 2 bijzonder aan. De Vroedschap vond goed Schalbrouck als rector „op het oude tractement van 500 £ 's jaers te doen beroupen." Den 31sten Jan. 1689 kwam bij de Vroedschap een missive ter tafel van den Rector der Latijnsche school te Dordrecht, die daarin mededeelde dat er hoop kon worden gevoed op acceptatie van 't beroep, op Schalbrouck uitgebracht, wanneer hem een zekere hoeveelheid turf toegezegd werd. De Vroedschap vond goed „het beroup daeraen niet te laten accrocheren, maer Ds. Schalbrouck toe te voegen 100 tonnen turff jaerlijcx, sonder dat hetselve naermaels ten aensiene van andere rectoren in consequentie getrocken" zou worden. Johannes Theodorus Schalbrouck kwam te Brielle en diende een declaratie van ruim 135 £ in. De som werd betaald met het oog op „de veraffgelegentheydt van de stadt Cleef, de veelheydt der tollen ende licenten ende costelijcheyt van de vrachtloonen, der wagens ende karren", maar de Vroedschap bepaalde toch dat „hetselve naermaels niet in consequentie" zou worden getrokken [1]). Nog voor het jaar, waarin hij het rectoraat aanvaardde, ten einde was, kreeg Schalbrouck een benoeming, die hij aannam. Den 24sten Dec. 1689 deelde hij aan de Magistraten mede, dat hij eene benoeming tot rector te Dordrecht ontvangen en aangenomen had, dat hij mitsdien zijn

1) De Acta van den kerkeraad der Herv. Gemeente van Brielle dd. 28 Julij 1689 noemen onder de met attestatie ingekomen personen D. Johannes Theodorus Schalbroeck. S S. Min. Candidatus, rector, en Catharina Schalbroeck, van „Cleef". Den 2den Oct. 1689 zijn te Brielle ondertrouwd en daarna elders getrouwd D. J. Th. Schalbroeck j, m. en Catharina Corten, weduwe te Amsterdam.

ontslag verzocht, maar tot de Paaschvacantie te Brielle zou blijven. Ziende dat de man niet te bewegen was om te blijven, gaf de Magistraat hem zijn ontslag, „met last omme de schoole tot Paesschen waer te nemen." Den 6den Maart 1690 was hij blijkens Res. Vroedsch. van dien dag reeds vertrokken, maar zijn tractement werd hem uitbetaald tot 31 Maart.

Reeds den 2den April 1690 droegen de Curatoren een 4tal mannen voor, naar de ingewonnen berichten „habijl ende van groote bequaemheydt tot het rectoraetschap", namelijk Ds. Burchardus, gewezen rector te „Kuylenburgh", Ds. Berckhoudt, rector te Schoonhoven, Ds. Hassel te Amsterdam en Ds. Abcoude te Leiden. De keus van de Vroedschap viel op David Hassel (Hasselt) en men besloot hem te beroepen „op het oude tractament ende emolumenten", maar hij moest zich verbinden „ten minsten voor 5 jaren." Binnen dien tijd zou hij „niet vermogen te vertrecken tot den dienst van andere triviale schoolen." De gekozene bedankte, zooals hij schreef, „om wichtige redenen" voor de benoeming (Res. Vr. 22 Mei 1690). Uit een opnieuw door Curatoren ingediend viertal, benoemde de Vroedschap daarop den 28sten Aug. 1690 Ds. Burchardus op dezelfde voorwaarden als Hasselt, ook wat betreft de 5 jaren dienst. De benoemde kwam uit Utrecht te Brielle, en voor transportkosten werd den 29sten Jan. 1691 80 gulden betaald [1]). In 1694 werd den rector, op zijn verzoek, 120 gulden toegevoegd voor de waarneming van het vacante conrectoraat (Ress. Vr. 22 Maart en 13 Junij 1694).

Burchardus zal misschien reeds te Brielle geweest zijn, toen de school van haar klokje beroofd werd. Res. Mag. 2 Dec. 1690: „Es goetgevonden op het bierwerckers huisjen een clockjen te stellen ende daertoe te gebruyken het klockjen in de groote school,

---

1) Tot de maatregelen van bezuiniging, 7 April 1691 gearresteerd, behoorde ook afschaffing van de betaling van transportgeld voor rector en conrector. Alleen met algemeene stemmen van de Vroedschap zou deze bepaling kunnen worden gewijzigd.

waermede onder de sackedragers om draeghwerk sal werden geluyt."

CONRECTOREN.

Zooals wij hebben medegedeeld, werd het aan den rector Barbier overgelaten om al of niet een conrector aan de Latijnsche school te verbinden. Dat hij er een aannam, met wien hij zulke geschillen kreeg, dat de Curatoren er aan te pas moesten komen, is ons gebleken. Wie hij was en wat hij wilde, toen hij conrector af was, leert ons eene Res. Mag. van 4 Nov. 1656, luidende: „Opt ootmoedich versouck, by requeste gedaen by Martinus Guchardi, gewesene conrector van D. Gerardus Barbier van de Latinsche schoole alhyer, omme geduyrende de vacante plaetse van den voorsz. Rector de Latinsche schoole te mogen gebruycken tot het leeren van sijnne discipelen ende dat hem diesaengaende mochte werden toegevoucht seeckere recognitie ofte tractement: es den voorsz. suppliant sijn voors. versouck om redenen alsnoch ontseyt. Edoch es denselven in consideratie van sijnnen soberen staet by provisie tot sijn vertreck van alhyer voor de aenstaende winter toegevoucht twee gulden ter weecke, met last aen den burgemeester-thesaurier, omme de voors. adsistentie weeckelijcx aen den suppliant te doen." De adsistentie werd tot Mei verleend, en bij zijn vertrek werd hem en zijn familie een som van 50 gulden gegeven (Ress. Mag. 24 Febr. en 3 Maart 1657). In plaats van Guchardi leest men daar Guichardi.

De opvolger van den rector Barbier wenschte een „goet ende bequaem conrector" te hebben en de Vroedschap droeg den 6den Febr. 1657 aan Curatoren op om uit te zien „of door den Rector te doen uutsyen naer een bequaem persoon." Hem kon een tractement worden aangeboden van 300 gulden jaarlijks „ende meerder niet." Door Curatoren werd daarop „met communicatie van den rector" tot conrector aangenomen Jacobus Stochius. Den 6den Mei

1657 keurde de Vroedschap die keuze goed en arresteerde de bepaling dat de conrector bij zijn tractement van 300 car. guldens zou hebben „d'eene helft vant schoolgelt van de kinderen, onder hem sittende", maar de rector zou niet „gehouden sijn te verantwoorden ofte deelinge te doen van de kinderen, in de cost by hem woonende." Overigens zou de conrector zich hebben „te reguleren naer de conditiën, voor desen met andere conrectors gemaect." Volgens de Acta van den Kerkeraad der Herv. Gemeente van Brielle dd. 28 Junij 1657 kwam J. Stochius met attestatie van Willige Langerak te Brielle.

Jacobus Stochius werd „gevordert tot deurwaerder van den ontfanger particulyer van de verpondingen van den lande van Voorne", en „gehoort het advijs" van de Curatoren, namen de Vroedschappen in plaats van Stochius den 19den Junij 1667 tot conrector aan Abraham Helenius, zoon van den rector en alumnus van Den Briel.

Den 13den Maart 1671 ontving de Vroedschap eene missive van Burgemeesters en Regeerders van Dordrecht, met verzoek Helenius den conrector te willen ontslaan, daar zij „het ooge geworpen" hadden op hem voor het conrectoraat ten hunnent. De Vroedschappen voldeden aan het verzoek, „te meer alsoo Abraham Helenius ten volle was geïnclineert" om naar Dordrecht te gaan.

Den 7den April 1671 werden de Curatoren gemachtigd uit te zien naar een' anderen conrector, en opmerkelijk is de bepaling van de Vroedschap, die aldus is genotuleerd: „sijn Curatorens geaucthoriseert metten eersten uut te syen naer een bequaem persoon, ende spetialijck soodanigen die sijn gelegentheijt niet en maecke ofte hem late employeren tot het predickambt, ende daervan den Vroetschappe pertinent te adviseren". Op dezelfde condities als Helenius werd den 4den Mei 1671 Do. Joannes Havitius, woonachtig te Rotterdam, aangenomen tot conrector.

„Beroupen tot conrector binnen Gornichum", vroeg en verkreeg J. Havitius den 7den Febr. 1682 van de Magistraten zijn ontslag. Den 10den Maart 1691 werd door de Brielsche Magistraten be-

sloten „het weeskint van den conrector Johannes Havitius toe te staen in het weeshuys onderhouden te werden".

Den 14den April 1682 werd Jacobus Stochius Jr. door de Vroedschap tot conrector gekozen. Bij besluit van 13 Dec. 1683 werden Stochius „voor den extraordinaren dienst gedurende de siecte van den Rector gedaen voor eens van stadtswegen toegevoucht 10 silvere ducatons". Den 30sten Aug. 1688 was de Latijnsche school niet alleen zonder rector door het overlijden van J. van de Pavort, maar ook zonder conrector. J. Stochius was naar Utrecht vertrokken.

Daar „de vacantie expireerde", vond de Vroedschap den 6den Sept. 1688 „dat nootsaeckelijck was dat vooreerst een conrector wierde aengestelt" en met eenparige stemmen werd terstond tot conrector gekozen een alumnus der stad, Willem Swinnas, zoon van Dr. Willem Swinnas, in leven raad en vroedschap der stad. Eene Res. Mag. 19 Nov. 1689 luidt: „Is den conrector Swinnas vrygestelt van de tocht, wacht ende andere diensten ende subjecten van de Burgerye, sulcx syne predecesseurs altoos genoten hebben". Voor het „waernemen van de schoole" na het overlijden van J. van de Pavort en na het vertrek van Schalbrouck ontving Swinnas 150 gulden (Res. Vr. 25 Sept. 1690). Den 13den Dec. 1692 werd Willem Swinnas (Swijnas), „beropen tot leermeester in de eerste schoole tot Haerlem", op zijn verzoek door de Magistraten ontslagen van het conrectoraat met een dankzegging voor „sijnne goede diensten, aen de schoole bewesen".

Ter voorziening in de vacature dienden de Curatoren den 2den April 1694 een drietal in, namelijk Ds. Johannes Magerus, Ds. Antonius Hornovius en Ds. Johannes Sturck, en terstond werd gekozen J. Magerus, predikant „in het Brielsche Nieuwlant". Den volgenden dag hielden de Magistraten een vergadering en de benoemde verscheen toen persoonlijk en verklaarde het conrectoraat met groote dankbaarheid te zullen aanvaarden. Een conrector, die ging preeken, was den Vroedschappen in 1671 niet naar den zin en zij wenschten dat daarop speciaal zou worden gelet. In Jo-

hannes Magerus hadden zij een conrector, die ging preeken. Zijne predikantsbetrekking toch te Brielsch-Nieuwland gaf hij evenmin als Petrus Magerus prijs; hij nam haar bij het conrectoraat waar tot aan zijn dood.

Schoolmeesters in de Latijnsche School.

In plaats van Daniël Leseur, overleden, werd den 2den Febr. 1655 het hoofd eener bijschool, Johannes Feermans, door de Vroedschap „geëligeert tot schoolmeester ende schrijffmeester in de groote schoole, op gelijcke tractement van 150 guldens als Leseur heeft genoten, ende voorts op soodanige ordere ende instructie als in Nov. 1644 opt reglement van de schoole es gemaect". Den 18den Dec. 1655 werd hem door de Magistraten op verzoek „geaccordeert vrydom van de wachten comparitiën in den Doele ende van de begraeffenissen, mits betalende jaerl. aen sijn Quartier daervooren de 2 £, die hy voor desen heeft gegeven". In 1664 overleed Feermans. Den 23sten Aug. 1664 werd aan de weduwe van „J. Feermans, gewesene stadtsschoolmeester", behalve „t' lopende vyerendeel jaers", waarin haar man stierf, nog een half jaar tractement toegestaan. Den 16den Sept. 1664 werd de conrector „geaucthoriseert ende gestelt, omme de costkinderen van den rector ende andere latijn leerende, tot haeren coste ende buyten engagement van de stadt, als schrijffmeester te mogen dienen ende onderwysen".

De vacature werd niet spoedig vervuld. Tot de bezuinigingsmaatregelen, door de Vroedschap den 18den Nov. 1663 gearresteerd, behoorde het „mortificeren van het tractement van den duytschen schoolmeester byt vaceren ofte affsterven van den jegenwoordigen schoolmeester". Toen nu Feermans gestorven was, hield men zich aan hetgeen was besloten en er werd geen nieuwe titularis benoemd. Den 20sten October 1666 werd echter door eenige Vroedschappen gewezen op „het seer nodich aenstellen van een goet ende bequaem

schoolmeester in de groote schoole" loco Feermans, en men besloot weer „een goet, bequaem ende ervaren schoolmeester" aan te stellen „op een redelijck tractement van 200 gulden t' sjaers ofte sooveel min ofte meer, als naermaels, een habijl persoon becomen sijnde, naerder goetgevonden" zou worden. In plaats van aan de Curatoren te verzoeken te willen uitzien naar zulk een man, werden „de Heeren van den Vroetschappe, ider int bysonder, versocht omme te hooren naer bequame persoonen, die niet alleen wel connen lesen, schryven ende cijfferen, maer vooral goet van leven ende institutie sijnde, omme de jonge jeucht behoorlijcken te connen leeren ende onderwysen". Eene Res. Vroedsch. van 6 Nov. 1666 luidt: „Es vastgestelt voor den duytschen schoolmeester een tractement van 250 car. guldens, ende dattet selve by den Vroetschappe sal werden vergeven". Den 12den November 1666 werd bepaald, dat de te benoemen schoolmeester de „stadtsschool" zou „mogen gebruycken, maer de avontschool in sijn huijs" zou „moeten houden". Den 23sten Nov. 1666 werd aan de Curatoren verzocht „haer te informeren op de capaciteyt van eenige schrijffmeesters, ambiërende het stadtsschoolmeesterampt ende van haere ondervindinge den Vroetschappe te rapporteren". De Curatoren gehoord hebbende, koos de Vroedschap op hun advies den 25sten April 1667 tot schoolmeester voor een jaar Hendrickus van den Ende, wonende te Rotterdam, op een tractement van 200 gulden en „op soodanige instructie als hem ter handen gestelt" zou worden. Deze Hendrikus was een zoon van Casparus van den Ende, bekend als onderwijzer en vervaardiger van een Woordenboek, in 2 deelen, fransch-nederduitsch en nederduitsch-fransch. Men raadplege over den man en zijn werk de belangrijke verhandeling mijns Vaders, opgenomen in het Tweede Deel van zijn „Archief voor Nederlandsche Taalkunde", en getiteld: „De klankmethode door Casparus van den Ende, omstreeks de helft der zeventiende eeuw, in Nederland gevonden en in praktijk gebragt".

De reden, dat Hendrik maar voor een jaar werd benoemd, was

misschien dat zijn gezondheidstoestand bezorgdheid wekte. Wat hiervan zij, een feit is dat de jonge man geen 3 maanden te Brielle werkzaam mocht zijn. Eene Res. Vr. van 28 Aug. 1667 spreekt van het „overlyden van Mr. Hendrick van den Ende, gewesene stadtsschoolmeester". Het verzoek van den vader „omme te mogen genieten t' vierendeel jaers tractement, daerinne Mr. Henricus overleden" was, werd door de Magistraten den 2den Sept. 1667 „affgeslagen."

Na den dood van Van den Ende „presenteerde sijnnen dienst mr. Hugo vant Hoff, schoolmeester int Suytlant" en den 28sten Aug. 1667 werd deze „by pluraliteyt van stemmen vercooren op een tractement van 200 gulden". Den 19den Sept. 1667 werd door de Vroedschap het tractement voor „den duytsen schoolmeester" vastgesteld op 250 £. Den 16den Oct. 1667 werd bepaald, dat, in geval hij „avontschoole" mocht willen houden, hij zulks „niet anders als binnen sijn huys ofte woonstede" doen mocht.

In het Register der Vroedschapsresoluties is de aanstelling van den opvolger niet vermeld. Men leert den opvolger kennen uit Res. Mag. 7 April 1668: „Es Johannes Verhel, schoolmeester in de groote schoole, geaccordeert ordonnantie van 125 £ opten burgemeester-thesaurier over t' eerste halff jaer tractement, verschenen den eersten April 1668, ende es den voors. schoolmeester daernevens ter handen gestelt sijnne instructie, waernaer den voors. schoolmeester hem int waernemen van de schoole heeft te reguleren". Dezelfde vrijheid, die aan Feermans betreffende de „begraeffenissen" enz. geschonken werd in 1655, werd ook aan Verhell op zijn verzoek den 16den Febr. 1669 verleend en den 31sten Dec. 1672 werd hij door de Magistraten „vry gestelt van de extraordinaris wachten". Den 29sten Junij 1671 werd hem wegens „sijnne indispositie" vergund voor 2 maanden Adrianus Nieuwenhuyse in zijn plaats te laten optreden in de school, maar „alles buyten laste van de stadt".

Den 23sten April 1678 werden 3 Magistraten en de Secretaris

„gecommitteert, omme de instructie van den stadtsschoolmeester, denselven daerop gehoort sijnde, te resumeren ende te noteren waerinne hy deselve niet en comt te observeren ende daervan te doen rapport". Het rapport is niet genotuleerd. Toen er in 1680 bezuinigd moest worden, werd o. a. op den 12den Nov. door de Vroedschap gearresteerd, dat het tractement van den stadsschoolmeester zou zijn 150 £ en dus 100 £ minder. Op zijn verzoek werd den 12den Sept. 1695 Verhels tractement weer op 250 £ gebracht.

ALUMNI.

In 1652 verzocht de weduwe van Heyndrick Jansze, in leven vroedschap te Brielle, aan de Vroedschap dat haar kleinzoon Hendrick van Lancre bij de eerste vacature door Den Briel begunstigd mocht worden met een plaats in het Staten-College te Leiden. Zij zou, bij inwilliging van het verzoek, dien kleinzoon „in triviale schoole houden buyten coste ende laste van de stadt". Den 18den Febr. 1652 werd „t'versouck soo verre toegestaen, dat, indyen ter expiratie van de plaetse, die nu becleet wert by D. van Bramen, bevonden wert den voors. Van Lancre met eenen goeden wandel ende met neersticheyt te continueren in sijnne studiën, dat mijnne Heeren denselven in sulcken gevalle" zouden „nemen in favorable recommandatie ende daertoe prefereren voor een vreemde".

In 1656 was „de plaetse, vermits het beroup van Theodorus van Bramen, vacerende" en „tot ordinaris alumnus" van Brielle „int Collegie Theol. tot Leyden" werd aangenomen Daniel Radeus (Res. Vroedsch. 15 Jan. 1656). Driemaal werd hem 20 £ betaald voor de dedicatie van theses en eens 25 £ (Res. Vroedsch. 6 Maart 1657, Ress. Mag. 15 Sept. 1657, 22 Sept. 1659, 14 Aug. 1660). Den eersten keer moest aan de uitkeering de overlegging voorafgaan van een „attestatie van den Regent vant Collegie nopende sijnne bequaemheyt ende comportement".

Den 14den Nov. 1661 werd op verzoek van den rector Johannes Helenius bepaald dat zijn zoon Abraham de „ordinaris beurse van de stadt" zou krijgen, wanneer D. Radeus Leiden zou kunnen verlaten. Den 5den Jan. 1664 werd Abraham 30 £ toegekend voor de dedicatie van theses. Den 4den Mei 1665 zegde de Vroedschap hem 100 gulden per jaar toe. Den 5den Mei 1668 werd hem die subsidie voor 't laatst toegezegd, daar hij conrector geworden was.

Den 18den Aug. 1670 werd de volgende resolutie door de Vroedschap genomen: „Gedelibereert sijnde opte becledinge van de plaetse, die de stadt volgens de nieuwe ordere op haere tourbeurte jegenwoordich es hebbende int Coll. Theol. tot Leyden, es degene, die de voors. plaetse jegenwoordich es versouckende, by provisye toegestaen ter tijt ende wylen toe een van de ingesetenen alhyer bequaem sal sijn, om de voors. plaetse te becleden, als wanneer de voors. persoon sal moeten desisteren".

In 1671 kwam een ingezetene „de plaetse van de bursale" vragen, namelijk de onder-secretaris Willem Hoyer ten behoeve van zijn zoon Adrianus. Aan dien zoon werd de „plaetse" gegeven op voorwaarde dat hij „in geen ander faculteyt als in de philosophye ende theologie" zou studeeren „ofte immers naemaels hem niet anders als tot den kerckendienst ofte scholastycken dienst" zou „laten gebruycken". Voor de dedicatie van theses werd hem 4 maal een som van 30 £ toegekend en voor den 5den en laatsten keer 42 £ (Ress. Mag. 29 Oct. 1672, 2 Dec. 1673, 24 Nov. 1674, 30 Nov. 1675 en 12 Dec. 1676).

Den 27sten Dec. 1680 werd de plaats in het Staten-College gegeven aan Willem Swinnas, zoon van Willem Swinnas, en den 2den Julij 1685, op dezelfde voorwaarde als aan Adr. Hoyer, aan Anthony van Leeuwen, zoon van den oud-schepen Harman van Leeuwen. Voor de dedicatie van theses ontving hij eenige malen een som van 30 gulden (Ress. Mag. 4 Jan. 1687, 3 Jan. en 30 Julij 1688, 10 Dec. 1689).

CURATOREN.

Tot Curatoren werden gekozen 22 Maart 1653 Mr. Jacob Commersteyn, schepen, en Mr. Cornelis Briel, raad en vroedschap; 31 Oct. 1654 Mr. Adriaen van Aelmonde, pensionaris, tot 5den curator loco den overleden baljuw Van Leeuwen; 18 Sept. 1655 Franciscus Ridderus, predikant, loco Mr. Adriaen van Aelmonde; 6 Junij 1662 de baljuw Paulus Briel en Mr. Caspar Cleuterbouck, vroedschap. Den 25sten Oct. 1672 werden „boven de 3 jegenwoordige Curateuren, die alsnoch werden gecontinueert, tot curatoren van de Latinsche schoole gecommitteert de heeren Joan Tedingh Berchout ende Brasser, mitsgaders de predicanten Wittewrongel ende Van Keulen". Later werden tot curatoren benoemd Johannes Mollerus, predikant, loco Mr. Caspar Clotterboke (Cleuterbouck), 7 Febr. 1678; Ds. Petrus Texelius 13 Junij 1693, loco Ds. Johannes Colonius (Van Keulen) overleden. Den 14den April 1682 nam de Vroedschap dit besluit: „Is verstaen ende goetgevonden dat de Heeren Curateurs der Latijnsche schoole, nu sijnde ten getale van ses heeren, sal comen te versterven, ende daernaer gehouden werden op het getal van vier, sooals hetselve van allen ouden tyden is geweest, te weten drie politijcque ende een kerckelijck heer, sulcx dat by overlyden van een politijcq weder een politijcq, ende van een kerckelijck weder een kerckelijck daertoe geëligeert sal moeten werden".

In 1657 werd door de Magistraten den 17den Maart gedelibereerd over het uitdeelen van prijzen aan de scholieren „opt aenstaende examen van Paesschen" en men vondgoed de zaak „te stellen aent goetvinden ende ter dispositie van de Curateurs, off sy oirdeelen dat tselve voor dese reyse nodich" zou zijn of niet. Dat Curatoren altijd werden gekend in zake het uitdeelen van prijzen, staat niet genotuleerd. Men leest alleen, dat door de Magistraten enkele besluiten werden genomen. Deo 4den Febr. 1651, nadat goedgekeurd was 20 £ uit te betalen aan Frans Hacke, boekver-

kooper te Leiden, voor geleverde prijzen, werd door de Heeren bepaald, dat er „voortaen jaerlijcx maar eens premiën aen de discipulen van de Latijnsche schoole uytgedeelt" zouden worden en dat de rector „de bouckvercooperen binnen deser stede int leveren van de prysen voor alle andere van buyten" zou „hebben te prefereren". Den 6den April 1652 werd eene „ordonnantie verleent opten burgemeester-thesaurier ter somme van 26 £ 11 sc. 8 d. over premiën, by Michiel Feermans op het examen van Paschen door ordere van den Rector gelevert" en bij die gelegenheid werd 't volgende bepaald: „es geresolveert, dat van nu voortaen jaerlijcx opt voors. examen niet meer als voor 10 ofte 12 gulden aen premiën tot last van de stadt sal werden gepasseert ofte geleden, ofte soo deselve premiën meer als de voors. taux mochten comen te bedragen, dat den voorn. rector gehouden sal sijn sulcx buyten last van de stadt te voldoen". Eene Mag. resolutie van 21 April 1687 luidt: „Is goetgevonden dat van nu voortaen in de Latijnsche schoole egeene prysen onder de schoolieren sullen werden uytgedeelt dan als wanneer deselve van de eene schoole in de ander comen over te gaen, sonder dat eenigen prysen van deligentie sullen vermogen te werden gedestribueert".

Op de vraag of wat besloten werd, stipt werd nagekomen, kan geen bevestigend antwoord worden gegeven. Geen enkelen keer vond ik slechts 12 gulden toegestaan voor prijzen; in 1653 was 't bedrag ruim 32 £ (Res. 12 April 1653), in 1654 22 £ (Res. 18 Apr. 1654). Later klom het weer tot ruim 32 £ (Res. 23 Aug. 1664), 34 £ (Res. 25 Mei 1658), 41 £ (Res. 1 Sept. 1663), 48 £ (Res. 28 Mei 1672); 50 £ (Res. 12 Apr. 1677), 55 £ (Res. 15 Apr. 1662), 69 £ (Res. 22 Oct. 1667). Het laagste bedrag was 19 £ 6 sc. (Res. 15 Apr. 1673), Dat er nog wel 2 maal in 't jaar prijzen uitgedeeld werden, zeggen ons Res. Mag. 23 Aug. 1664: „Es Johannes Helenius, rector, geaccordeert ordonnantie van 32 £ 10 sc. opten burgemeester-thesaurier tot betalinge van de premiën in sijnne schoole uutgedeelt op de vacantie van Paeschen ende

Augusto voorleden 1664", en Res. Mag. 22 Oct. 1667: „Es Adrianus Hellenius geaccordeert ordonnantie van 69 £ 8 sc. opten gewesenen burgemr.-thes. Aelmonde over premia opte vacantie van Paesschen ende Augusto voorleden in de school uutgedeelt."

Bijscholen.

Ook in dit tijdvak werden onderscheiden personen geadmitteerd om te Brielle een bijschool [1]) of publieke school te houden. Men leest zulks van zekeren Jan, gewezen schoolmeester „op Pietershouck" en van Harman Jansze [2]), in Res. Mag. 8 Junij 1652; van Cornelis Leefflang in Res. Mag. 9 Junij 1668; van Jacob Dirksze Nagge in Res. Mag. 19 Oct. 1669; van Cornelis Arentsze Cater in Ress. Mag. 23 Sept. 1673 en 16 Sept. 1690 [3]); van Pieter Servaesze in Res. Mag. 4 Nov. 1673. Hetzelfde staat van anderen genotuleerd met een bijvoeging, vermeldende een of meer voorwaarden. Dat zij werden toegelaten op voorwaarde van onderwerping aan of onderteekening van de „schoolordere", door de Nat. Synode van Dordrecht in 1618 en 1619 vastgesteld, leest men van Pieter Pietersze in Res. Mag. 24 Julij 1655; van den zoon van Eduard Thomasze Hollant in Res. Mag. 24 Maart 1657; van Johannes Pennijnck, laatst woonachtig te Middelburg, in Res Mag. 26 Mei 1657; van Jan Tonisse Vosch in Res. Mag. 1658; van Adrianus Heynius in Res. Mag. 3 Oct. 1671; van Johannes Schenck in Res. Mag. 14 Jan. 1690; van Mees Jansze Boers in Res. Mag. 28 Oct. 1690; van Hermanus van Ottenbergh in Res. Mag. 13 Oct. 1691. Den 7den Sept. 1658 werd tot het houden van een publieke

---

1) Nu vindt men gewaagd van een bijschool, dan van een openbare of publieke bijschool.

2) Hij werd 28 Febr. 1656 te Brielle begraven.

3) 't Consent om een publieke school te houden werd aan Cater 16 Sept. 1690 voor de 2de maal gegeven.

bijschool geadmitteerd Dirck Heyndrikse van Oldenborch, maar hij moest zich „alvoorens adresseren aen de predicanten" te Brielle en de akte van 1618 teekenen. Tot de predikanten moest ook zich richten Johannes Feermans, boekverkooper, wien den 6den April 1652 geaccordeerd werd te Brielle een „publijcque byschoole te houden tot het leeren ende onderwysen van de jonghe jeucht" en uit de Resolutie van dien datum blijkt, waarom men naar de predikanten moest gaan. Men leest aldaar: „mits dat hy hem alvoorens sal hebben te addresseren aen de kerckendienaers alhyer, omme *met kennisse van deselve* naer te comen de ordere by den Syn. Nat. de anno 1618 op den schooldyenst geraempt". Aan Lucas Jansze van Tienhoven, geboren te Utrecht, laatst gewoond hebbende te Bommeneede, werd 2 Sept. 1662 vergund te Brielle zich te vestigen en een publieke school te houden, maar hij moest de bekende akte teekenen en „brengen behoorlijcke acte van sijn leste woonplaetse ende comportement". Jacob Gorisze, laatst woonachtig „in Out-Beyerlant", werd 11 Oct. 1664 geaccordeerd een „publijcque byschool" te houden, maar hij moest „alvoorens exhiberen wettelijcke attestatie van sijn leven ende comportement". Ottho Cornelisze werd 28 Sept. 1680 geadmitteerd, „mits brengende behoorlijcke attestatie, dat hy is een litmaet van de Gereformeerde religie". Den 19den Mei 1685 werd Niclaes Bollaert vergund te Brielle te wonen en een publieke school te houden mits zich onderwerpende aan de „ordere" van 1618 en brengende „attestatie dat hy is een litmaet van de gereformeerde religie ende van een goet leven", Na indiening van „behoorlijcke attestatie van sijn laeste woonplaetse ende goet comportement" en omdat hij „professie gedaen" had „van de gereformeerde religie" werd 18 Sept. 1688 Douwe Dominicus geadmitteerd. In 1653 verzocht Jan Houtijn, „sijnde voor soldaet in militairen dienst", om „geadmitteert te mogen werden tot het houden van publijcque byschoole", en den suppliant werd 13 Dec. 1653 te kennen gegeven niet alleen dat hij voor admissie te voldoen had „de ordere" van 1618, maar

ook dat „alvoorens gebleecken" moest zijn zijne „ontslaginge uut den militaren dienst". Een paar malen werd iemand „by provisie" toegelaten, misschien om te kunnen beoordeelen of hij voor goed mocht worden geadmitteerd. Eene Res. Mag. 2 Oct. 1655 luidt: „Opt versouck van Cornelis Michielsze Backer es denselven toegestaen ende geaccordeert omme by provisie voor den tijt van een geheel jaer binnen deser stede schoole te mogen houden, mits voldoende dordere Synodael daertoe staende, ende dat daernaer op desselffs continuatie ofte discontinuatie verder sal werden gedisponeert". Res. Mag. 8 Oct. 1661: „Es Cornelis Aertse Cater [1]) geaccordeert by provisie tot den eersten April toecomende byschoole te mogen houden, mits naercomende de ordere Synodael etc." Op den regel dat de adspirant-meester zelf verzocht om toelating werd den 5den Oct. 1658 een uitzondering gemaakt. Tonis Jansze Vosch „coorenmeeter" vroeg toen admissie voor zijn zoon. Den 4den Febr. 1679 werd aan iemand toegestaan op een bepaalde gracht te Brielle „publijcke school" te houden. Huibrecht Caspersze Bosman woonde op het „Maerlant" en hem werd geaccordeerd „aldaer" school te houden.

Den 25sten Oct. 1692 werd aan Cornelis Houtingh geaccordeerd „omme een avontschoole van schryven en cijfferen te mogen houden."

De in 1657 toegelaten schoolmeester Johan Penninck verzocht in 1664 de „groote schoole" te mogen gebruiken „tot het houden van byschoole" (Res. Mag. 13 Dec. 1664). Aan Curatoren werd hun advies gevraagd en den 10den Jan. 1665 werd het verzoek, „als strydende jegens de resolutie ende intentie van den Vroetschappe, affgeslagen." Uit Res. Mag. 18 Sept. 1666 blijkt, dat „Johannes Penningh" toen was „varende voor voorleser opt schip d'Eendracht van de Lt. Admirael Aert van Nes."

Het besluit, 11 Maart 1640 genomen, betreffende de aanstelling van een Franschen schoolmeester, raakte ganschelijk in het ver-

---

1) Misschien dezelfde persoon als de reeds vermelde Cornelis Arentsze Çater.

geetboek. Daarmeê is niet gezegd, dat er geen „franchoyse schoolmeester" kwam. We zijn thans in het tijdvak, bij welks aanvang te Brielle eene Waalsche Gemeente gesticht werd [1]) en in denzelfden tijd, waarin die gemeente het aanzijn ontving, kwam er te Brielle weer een fransche school. Eene Res. Mag. van 24 Jan. 1654 luidt: „Opt versouck van Jean Cordelois, [2]) voorleser in de Fransche kercke ende soldaet onder de Compagnie van monsr. Dousjan, capiteyn alhyer, es denselven ende sijnne huysvrouwe geadmitteert, soo langhe als hy t' voors. voorleserampt sal bedyenen, omme alhyer Fransoeysche schoole ten dienste van de jonghe jeucht te mogen opstellen, mits naercomende ende voldoende d'ordere, op de schoolen gemaect."

Na Jean Cordelois fungeerde als voorlezer in de Fransche kerk Isaäc Blondel. In Ress. Mag. van 13 Dec. 1659 en 17 Sept. 1671 komt deze man voor als schoolmeester in het weeshuis; maar dat hij een Fransche school had, is mij niet gebleken. 't Is intusschen wel mogelijk, dat hij een Fransche school had. Eene Resolutie der Magistraten van 10 Mei 1698 luidt: „Sijn de Heeren Regenten vant Weeshuys deser stede versogt ende geauthoriseert den schoolmeester vant selve huys daertoe te houden, dat aldaar smergens ende snaarmiddaags werde school gehouden ende de weeskinderen in lesen ende schryven werden geïnstrueert." Een Fransche dagschool kon door iemand, die zich naar die resolutie moest regelen, niet gehouden worden; maar in 1698 leefde Blondel niet meer. Den 25sten April 1683 werd te Brielle begraven „Ysaac Blondel mr. int Weeshuys." [3])

---

1) Zie de door mij geschreven geschiedenis van „L'Eglise Wallonne de la Brille" in 't Bulletin de la Commission pour l'histoire des Eglises Wallonnes, Vol. I en II.

2) Den 31sten Maart 1655 werd te Brielle gedoopt Cornelia, dochter van Joannis Cordelois en Joanna du Pret. Getuigen bij dien doop waren Ds. N. Massis en Sara van Berchem.

3) Over Blondel zie men wat ik schreef in Alg. Ned. Familieblad, 1891, blz. 8. In plaats van Elisabeth *Blondel*, vindt men in het Doopregister op 1 Febr. 1655

Nog tijdens het leven van Blondel, den 29sten April 1679, werd „Anna Maria Blom" door de Magistraten „geaccordeert omme te mogen houden ende opstellen eene fransche schoole, midts overleverende behoorlijcke attestatie van haer comportement van hare laeste woonplaetse".

Na Blondel trad als voorlezer bij de Waalsche Gemeente op Jacques Bureau, en deze man, gewoon te onderwijzen, trad ook te Brielle als schoolmeester op. Eene Res. Vroedsch. van 10 Dec. 1685 [1]) luidt: „Op het raport van Heeren Gecommitteerden, gesproocken hebbende met eenige vlugtelingen, nu van Rochel gecomen, es goetgevonden te accorderen aen mr. Jacques Bureau, gewesene schoolmeester ende voorleser in de gereformeerde kerck tot Rochel, soo wanneer hy sigh alhier metter woon ter neder stelt ende hem niet alleen tot den schooldienst, maer oock tot het voorleserampt in de fransche kerck laet employeren, een somme van 50 car. guldens aen gelt ende 50 tonnen turf uytte armschuyr, niet alleene nu vooreens, maer oock jaerlijcx ten respecte van het voors. voorleserampt, een tractamentje van 25 £, vry wooninge, ende bovendien de voors. 50 tonnen turff, ende nogh tgene uyt de diaconye van de fransche gemeynte (ontlast werdende van den armen, nu tot haren laste sijnde) aen denselven nogh sal connen vervallen ende betaelt werden. Ende is voorts den voors. Sjaques Bureau als oock sijn broeder ende swager geaccordeert de beneficiën", vroeger vastgesteld, „soo wanneer de twee laeste alhier sullen comen wonen".

Jacques Bureau, 14 Julij 1697 begraven, was de eenige Fransche meester niet. Eene Resolutie van den Magistraat van 17 Dec. 1685 luidt: „Es den commissaris Pesser toegevougt vier silvere duca-

---

Elisabeth Blondaels. In de kerkeraadsacta der Ned. Herv. Gemeente van Brielle, d.d. 6 Sept. 1588 vindt men onder de met attestatie ingekomen personen vermeld „Willemina Blondeels uuyt Vlaenderen".

2) In 't Bulletin staat verkeerdelijk 16 Dec. 1685. De resolutie is van 10 Dec.

tons, voor dat den Franschen schoolmeester van de Winter tot Meye 1686 in sijn ledige huysinge over de Fransche kerck sigh sal comen te onthouden". I. m. staat: „huyshuyr Franse meester".

Nog vóór het einde der eeuw kwam er een „Franse" en „Duytse" school. Res. Mag. 6 Aug. 1695: „Es Reynier van Wijck geaccordeert omme publijcque Franse als Duytse schoole alhier binnen deser stede te moogen houden, mits alvorens uytbrengende attestatie niet alleene van sijn goet comportement van sijn leste woonplaats, maar ook dat hy is lidmaat van de Gereformeerde religie, als wanneer het poorterschap deser stede hem sal werden geaccordeert".

In dit tijdvak had niet alleen het Weeshuis, [1]) maar ook het Gasthuis zijn schoolmeester, zij het dan ook maar een blinden. Res. Mag. 6 Aug. 1695: „Es den bouckhouder vant Gasthuys geauthoriseert omme blinde Cornelis voor synen dienst als onderwyser van de oude luyden int selve huys te betalen alle weecke twee stuyvers tot koopinge van boucken als anders." Van denzelfden man zal wel sprake zijn in Res. Mag. 12 Aug. 1684: „Es goetgevonden ende verstaan, dat Cornelis Cornelisze blinde knecht, sijn leven langh geduirende, logijs hebben ende onderhouden sal werden in het Weeshuys deser stede, alwaer denselven sigh sal laten emploijeren tot catechisatie ende oeffening van de kinderen in de fundamenten van de religie ende practijcke van godtsalicheyt; ende dat door twee jongens, daertoe te ordonneren, den voors. blinden sal werden gehavent ende verschoont; tot welck onderhout by die van de Diaconie jaerlijcx ten behouve van het voors. Weeshuys sal werden betaelt een somme van 40 guldens." Uit hetgeen in margine staat, blijkt dat de man Cornelis den Blaser heette.

Een voorbeeld dat aan het schoolambt de functie van bedienaar ter begrafenis werd verbonden, werd in dit tijdvak gegeven. De

1) Johan Vos de Jonge, meester in 't Weeshuis, werd 27 Maart 1701 te Brielle begraven.

in 1646 geadmitteerde schoolmeester Jan Arenton werd den 24sten Aug, 1652 door de Magistraten „geadmitteert tot het bidden ende aenspreecken op de begraeffenissen, mits hem regulerende naer de ordonnantie, daerop gemaect." In 1653 werd Arenton weer een gunst bewezen. Op zijn verzoek werd hij den 18den Oct. 1653 „om goede consideratiën gelicentieert van de burgerwacht, mits dat hy aengaende sijnne tochten ende wachten ende andere comparitiën met sijn quartier" zou „mogen overcomen ende accorderen." Maar een onwaardige werd door de Regeering begunstigd. In 1654 namen de Magistraten op den 18den April het besluit aan de huisvrouw van den schoolmeester Mr. Arenton „vermits haeren noot" toe te voegen „30 car. guldens int jaer tot vervallinge van derselver huyshuyre, te betalen uutten ontfanck van de arme middelen." Dat besluit werd genomen, omdat Arenton „eenige dagen geleden heymelijcken vertrocken" was en zijn vrouw en kinderen verlaten had. Uit Res. Mag. 30 Mei 1654 blijkt, dat Arenton reeds meermalen heimelijk vertrokken was, in 1654 terugkwam, maar toen voor goed moest vertrekken. Gezegde resolutie luidt: „Is mr. Jan Arenton, vermidts hij tot diversche malen, sijn vrou ende kinderen verlatende, hem heymelick uit deser stede begeven heeft, aengeseyt ende geordonneert, sich met sijn vrou ende kinderen terstont metter woon uit deser stede te vertrecken, sonder oyt weder daerinne te comen, op peynne van soodanich gestraft te werden als sijnne begane fouten sijn meriterende." Dat het den Magistraten ernst was met dit besluit, toonden zij den 6den Mei 1654, toen zij het volgende bepaalden: „Alsoo Jan Arenton op huyden ende acht dagen is gelast ende aengeseyt, met sijn familie terstont uit de stadt te vertrecken, twelcke by denselven alsnoch niet en is gedaen, soo is derhalven goet gevonden ende den burgemeester Quirijn Quirijnsze geauthoriseert denselven opt spoedichste ende op sodanige manier, als sijnne E. sal connen doen, uit de stadt te helpen."

Eene Magistraatsresolutie van 22 April 1671 luidt: „Opt versouck van mr. Maerten Gerritsze, schoolmeester binnen deser

stede, es denselven geadmitteert tot poorter derselver stede, tot welcken eynde denselven heeft gedaen den behoorlijcken eet ende betaelt t' recht, daertoe staende. Gelijck den voirs. mr. Maerten met eenen mede es toegestaen ende geadmitteert om, met toestant van die vant voermansgilde, sijn wagen ende paert ofte paerden mede nevens andere gildebroeders van t' voors. gilde ten dienste van de passanten, ingesetenen ende anderen, des begerende, te mogen verhuyren ende laten gebruycken" Van denzelfden man zal wel sprake zijn in Res. Mog. 29 Dec. 1674: „Es Maerten van der Voorde schoolmeester toegestaen omme met een paert ende wagen int voermansgilde te mogen ryden ende alle vrachten te mogen aennemen, ende dat soo wel by winter als by somertyden, ende t' sy den voors. mr. Maerten hem binnen de stadt sal onthouden ofte in de Tinte" (een gehucht bij Brielle). Den 20sten Mei 1676 werd aan „mr. Maerten Gerritsze schoolmeester" toegestaan „omme te mogen gebruycken ende verhuyren twee speelwagens ende twee paerden, ten dienste van de ingesetenen deser stede ende lande van Voorne". Dewijl mr. Maerten altijd genoemd wordt *schoolmeester*, mag men aannemen, dat hij schoolmeester en te gelijk verhuurder van paarden en rijtuigen en vrachtrijder was.

De aanstelling van mr. Maerten Cornelisze is evenmin vermeld als die van een zekeren meester, die den weg wou opgaan van den conrector J. Stochius, die deurwaarder werd. Res. Mag. 8 Maart 1670: „Es Jordens Jansze van Harrewyne, schoolmeester alhyer, op sijn versouck toegestaen voorschrijvens aen de Ed. Mo. Heeren Gec. Raden omme tot deurwaerder van des Gemeenlants middelen geadmitteert te mogen werden".

Den 12den Jan. 1681 werd te Brielle begraven „Pietertje de schoolvrouwe uyt de Kerckstraet". Eene Res. Mag. van 30 Oct. 1700 gewaagt van mr. Reinier Timmerman, met vrouw en kinderen vertrokken naar Rockanje, waar hij schoolmeester werd.

Dat één van de mannen, welke in dit tijdvak verbonden waren hetzij aan de Latijnsche, hetzij aan een andere school, een blijk

van vereering ontving voor een door hem geschreven boek, vermelden de Resoluties niet. Zij gewagen slechts van een huldeblijk, ontvangen door Ds. Tako Hayo van den Hoonaart (Honert), predikant eerst te Hendrik-Ido-Ambacht en Brielle, toen te Amsterdam. Deze schreef een boek „onder den tytel van nodighe voorbereydinge tot ontdeckinge van de rechte meeninghe des apostels Paulus in synen uitmuntenden sendbrieff aan de Romeynen", en hij droeg dit boek op aan de Brielsche Vroedschap. Deze besloot den 10den Dec. 1698 voor den Schrijver uit de stedelijke kas 200 car. guldens te bestemmen en hem te „sunderen" wat hij zou willen hebben, een „bouk ofte een stuck silver, met stadtswapen getekent".

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGIE DER FAMILIE DE KANTER. 1)

VI. *Cornelis de Kanter*, gedoopt te Zierikzee 27 Augustus 1713, begraven aldaar 28 December 1781, landmeester van Schouwen, was een bekend kaartenmaker. Hij gaf in 1748 in het licht eene kaart van Schouwen en Duiveland, versierd met de wapens der dorpen en heerlijkheden. In 1745 kreeg hij van Thesaurieren van Zierikzee eene gift van £ 25 voor het maken eener kaart van de stad en het eiland en in 1752 ontving hij van hetzelfde collegie een zilveren met het stadswapen versierde tabaksdoos voor de vrijwillig door hem bewezen diensten bij de werken aan het Sas der stad.

In 1773 werd hij door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen bekroond voor zijne verhandeling over de vallen in de zeedijken.

Hij was ouderling bij de Hervormde gemeente zijner stad.

Den 28 Sept. 1736 ondertrouwde hij te Zierikzee met *Antonetta Boom*, gedoopt te Zierikzee 25 Aug. 1712, begr. aldaar 1 Februari 1779, dochter van Gilles Barendse Boom en van Sara Lambrechtsen.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. Clara de Kanter, ged. 22 Nov. 1737, begr. te Zierikzee 20 Sept. 1738.
2. Gilles de Kanter, ged. 28 Juni 1739, ongehuwd, begr. te Zierikzee 23 Maart 1772.

---

1) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 423.

3. Clara de Kanter, ged. 30 Dec. 1740, begr. te Zierikzee 31 Juli 1742.
4. Pieter de Kanter, ged. 28 Juli 1743, begr. te Zierikzee 6 Maart 1744.
5. Sara de Kanter, ged. 4 Nov. 1744, begr. te Zierikzee 19 Jan. 1745.
6. Clara de Kanter, ged. 16 Maart 1746, begr. te Zierikzee 26 Sept. 1749.
7. een levenloos of ongedoopt overleden kind, begraven te Zierikzee 20 April 1752.
8. Pieter de Kanter, ged. 11 Febr. 1753, begr. te Zierikzee 31 Mei 1753.
9. Sara de Kanter, ged. 15 Februari 1756, overleden te Zierikzee 20 April 1803, huwde 1° te Zierikzee 15 Juni 1773 met Mr. Jan Jacob Bogaard, geboren te Sluis 23 Oct. Oct. 1738, overl. te Middelburg 23 Juni 1791, doch begraven te Zierikzee 4 Juli d. a. v., thesaurier en burgemeester te Zierikzee, zoon van Vincent Ferdinand Bogaard en van Anthonia Balkenende. Zij huwde 2° te Zierikzee 24 Februari 1793 met Antonie Jacob Bliek, geb. te Middelharnis 5 Sept. 1745, overl. aldaar 27 Aug. 1812, schepen en raad te Zierikzee, zoon van Gerrit Jan Bliek en van Martha Cornelia Amadea van den Houte en weduwnaar van Cornelia de Jonge.

V^bis^. *Cornelis de Kanter*, ged. te Zierikzee 23 Nov. 1702, begr. aldaar 18 Jan. 1751, huwde 1° te Zierikzee 27 Nov. 1730 met *Maria Ruyte*, ged. aldaar 23 Juni 1707, begr. te Zierikzee 7 Maart 1743, dochter van Willem Ruyte, geneesheer, en van Susanna de Vos. Hij huwde 2° te Zierikzee 4 Nov. 1744 met *Stoffelina van Duijn*, ged. aldaar 12 Juni 1701, begr. te Zierikzee 6 Maart 1755,

dochter van Adriaan van Duyn en van Clara den Breen.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. een levenloos of ongedoopt overleden kind, begr. te Zierikzee 4 Sept. 1731.
2. Susanna de Kanter, ged. 21 Dec. 1732, begr. te Zierikzee 12 Juni 1795, huwde aldaar 11 Nov. 1755 met Matthijs de Cock, weesmeester te Zierikzee, ged. aldaar 26 Oct. 1732, begr. te Zierikzee 10 Aug. 1796, zoon van Pieter Claasz. de Cock en van Willemina Tijs.
3. Cornelis de Kanter, ged. 26 Sept. 1734, begr. te Zierikzee 16 Nov. 1786, huwde aldaar 6 Dec. 1757 met Elisabeth van Rooyen, ged. te Zierikzee 28 Nov. 1734, overl. aldaar 31 Juli 1815, dochter van Adriaan van Rooyen en van Catharina van der Swaan.

   Zij wonnen te Zierikzee:

   A. Maria de Kanter, ged. 4 April 1759, overl. te Zierikzee 20 Nov. 1818, huwde te Zierikzee 12 April 1780 met Cornelis den Boer, jongman, geb. te Vlissingen, begr. te Zierikzee 21 Maart 1805.

   B. Adriana de Kanter, ged. 22 Juli 1761, begr. te Zierikzee 24 Jan. 1787, huwde aldaar 28 April 1785 met Johan de Kanter, toen notaris te Zierikzee (over wien later uitvoeriger) geb. te Wissekerke op Noord-Beveland 21 Juli 1762, overl. te Middelburg 23 Sept. 1841, zoon van Ds Philippus de Kanter, predikant te Wissekerke, en van Anna Maria Oudkerk. Hij hertrouwde te Zierikzee 17 April 1789 met Johanna Apollonia Baster.

   C. Cornelis de Kanter, ged. 15 Sept. 1762, begr. te Zierikzee 13 Nov. 1762.

   D. Catharina de Kanter, ged. 4 Juni 1769, huwde te Zierikzee 27 April 1790 met Pierre Jean des Fontaines.

4. Willemina de Kanter, ged. 18 Maart 1739, begr. te Zierikzee 8 Juli 1796, huwde te Ouwerkerk (Duiv.) 6 Aug. 1775 met Christiaan Houterijve, ged. te Zierikzee 21 Juni 1733, begr. aldaar 10 Oct. 1782, zoon van Jan Houterijve en van Jannetje Baltens en weduwnaar van Jacomina Compagne.
5. Jacobus de Kanter, ged. 22 Mei 1740, overl. te Zierikzee 14 Dec. 1818, huwde te Zierikzee 12 Juli 1767 met Adriana Regtuyt, ged. te Zierikzee 21 Nov. 1738, begr. aldaar 26 Mei 1786, dochter van Johannes Regtuyt en van Geertruida Hocke.

   Dit huwelijk bleef kinderloos.
6. Willem de Kanter, ged. 18 Oct. 1741, ongehuwd, begr. te Zierikzee 2 April 1783.
7. een levenloos of ongedoopt overleden kind, begr. te Zierikzee 31 Januari 1743.

II*bis*. *Philips de Kanter*, goudsmid, gedoopt te Zierikzee 29 October 1592, overleden aldaar 16 Juni 1675, huwt 1° te Zierikzee 24 Februari 1626 met *Susanna Bartelmeus*dr, ged. aldaar 29 Aug. 1599, overl. te Zierikzee 26 Juni 1628, dochter van Bartelmeus Lauwerse en van Elisabeth Jansdr. Hij huwde 2° te Zierikzee 16 December 1631 met *Helena Jans*dr, j. d. van Zierikzee, die hem overleefde.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. Johannes de Kanter, volgt III.
2. Catharina de Kanter, ged. 24 October 1632.
3. Neeltje de Kanter, ged. 29 Jan. 1634.
4. Philips de Kanter, ged. 22 Sept. 1639.

III. *Johannes de Kanter*, zilversmid, gedoopt te Zierikzee 25 Juni 1628, overleden aldaar in Maart 1669, krijgt 25 Febr. 1652 attestatie om te Middelburg te huwen met *Margaretha de Bodt* j. d. van Middelburg.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. Susanna de Kanter, ged. 6 Febr. 1653, sterft jong.
2. Jan de Kanter, geb. in Aug. 1654, goudsmid, ondertr. te Zierikzee 7 Nov. 1677 met Sara Teerlinck, weduwe van Vlissingen, en wint te Zierikzee:
   A. Johanna de Kanter, ged. 23 Aug. 1678.
3. Catharina de Kanter, ged. 10 Oct. 1655.
4. Helena de Kanter, ged. 15 Jan. 1658, sterft jong.
5. Cornelia de Kanter, ged. 18 Juli 1660.
6. Helena de Kanter, ged. 5 Nov. 1662, sterft jong.
7. Philips de Kanter, volgt IV.
8. Helena de Kanter, ged. 28 Oct. 1665, overl. te Zierikzee in 1686, huwde aldaar 11 Augustus 1685 met Jannis Commerse, jm. van Zierikzee. Hij hertrouwde aldaar 11 October 1687 met Maria de Groote en werd begr. te Zierikzee 23 Sept. 1719.
9. Sara de Kanter, ged. 29 Sept. 1667.
10. Johannes de Kanter, ged. 14 Mei 1669.

IV. *Philips de Kanter*, gedoopt te Zierikzee 11 Maart 1664, overleden tusschen 1707 en 1713, kreeg in 1707 verlof om te Zierikzee school te mogen houden, waartoe zijne weduwe, die het reeds eenige jaren vóór 1723 gedaan had, in laatstgemeld jaar continuatie verzocht. Hij huwde te Zierikzee 22 September 1697 met *Esther Mispelblom*, gedoopt te Goes 13 Juli 1664, begr. te Zierikzee 6 Mei 1743, dochter van Antonie Mispelblom, chirurgijn, schoolmeester, voorlezer en voorzanger te Goes, en van diens 2° vrouw Anna de Hont.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. Johannes de Kanter, volgt V.
2. Anna de Kanter, ged. 25 Febr. 1700, begr. te Zierikzee 8 Maart 1726, huwde aldaar 21 Mei 1725 met Pieter

den Antrekker, metselaar, ged. te Zierikzee 9 Nov. 1698, overl. aldaar, 19 Sept. 1771, zoon van Jacobus Danielsz. den Antrekker en van Janna Pieters. Hij hertrouwde te Zierikzee 14 Oct. 1737 met Maria de Kanter, vroeger reeds genoemd.

3. Margaretha de Kanter, geboren 9 Aug. 1701, òverl. te Zierikzee 13 Maart 1762, huwde 1° te Zierikzee 7 Mei 1726 met Nicolaas Gast, ged. aldaar 3 Juli 1695, begr. te Zierikzee 1 Dec. 1730, zoon van Nicolaas Gast en van Catharine Mels. Zij huwde 2° te Zierikzee 28 Oct. 1731 met Adriaan Constandse, [1]) metselaar, ged. aldaar 3 Febr. 1697, overl. te Zierikzee 19 Nov. 1747, zoon van Constant Adriaanse en van Elizabeth Barends en weduwnaar van Martina Koops. Zij huwde 3° te Zierikzee 18 Maart 1750 met Cornelis van der Schagt, geboren te Zierikzee 29 Oct. 1706, overl. aldaar 8 Sept. 1761, zoon van Jan Jansz. van der Schagt en van Lena Imans en weduwnaar van Neeltje Blankert.

V. *Johannes de Kanter*, glazenmaker, gedoopt te Zierikzee 7 Oct. 1698, begr. aldaar 14 Aug. 1765, huwde 1° te Zierikzee 29 Maart 1723 met *Esther Couwenburg*, ged. aldaar 4 April 1694, begr. te Zierikzee 24 Juni 1724, dochter van Job Couwenburg en van Machelina Bonsinks. Hij bekwam 20 Januari 1726 attestatie tot zijn 2e huwelijk met *Elisabeth Delincourt*, j. d. van Vlissingen, begr. te Zierikzee 10 Maart 1757.

Zij wonnen te Zierikzee:

1. een levenloos of ongedoopt overleden kind, begr. te Zierikzee 19 Juni 1724.

---

1) Zie Navorscher XXV, bl. 370.

2. een levenloos of ongedoopt overleden kind, begr. te Zierikzee 8 Jan. 1729.
3. Philippus de Kanter, volgt VI.
4. Mattheus de Kanter, ged. 14 Sept. 1735, begr. te Zierikzee 13 Jan. 1773, krijgt 9 Juni 1760 attestatie om te trouwen met Tona Swemer, ged. te Colynsplaat 21 Jan. 1731, overl. te Zierikzee 4 Febr. 1811, dochter van Joost Swemer en van Judith Houtenee.

Zij wonnen te Zierikzee:

A. Elisabeth de Kanter, ged. 3 Nov. 1762, begr. te Zierikzee 18 Febr. 1788, huwde aldaar 16 Maart 1783 met Hugo van den Blooke, ged. te Zierikzee 19 Sept. 1759, overl. aldaar 1 Juli 1825, zoon van Jan van den Blooke en van Pieternella van Zuuren.

B. Judith de Kanter, ged. 8 Oct. 1766, ongehuwd, begr. te Zierikzee 15 Juli 1789.

VI. *Philippus de Kanter*, gedoopt te Zierikzee 23 November 1732, overl. te Wissekerke op Noord-Beveland 13 Aug. 1772. Hij werd 14 Juni 1751 aan de Latijnsche school te Zierikzee naar de academie gepromoveerd en werd 25 Oct. 1757 proponent bij de classis van Utrecht. Als zoodanig beroepen tot predikant te Giessen-Oudkerk, stond hij aldaar van 1758 tot 6 Sept. 1761. Verroepen naar Wissekerke op Noord-Beveland 26 Juni 1761, werd hij 27 Sept. d. a. v. aldaar bevestigd en stond te dezer plaatse tot zijn overlijden op 13 Aug. 1772. Hij huwde te Giessen-Oudkerk 12 Maart 1761 met *Anna Maria Oudkerk*, geboren te Haamstede 14 Juni 1738, begraven te Wissekerke op Noord-Beveland 22 Maart 1773, dochter van Scipio Oudkerk, predikant te Haamstede, en van Rijkje Bubbeson.

Zij wonnen te Wissekerke (Noord-Beveland):

1. Johan de Kanter, volgt VII.
2. Scipio de Kanter, geboren 22 Mei 1764, overleden te Harderwijk 16 Juni 1808, geneesheer en curator der Geldersche Hoogeschool, was gehuwd met Elisabeth de Laat.

   Zijne nakomelingen volgen later.
3. Eliza de Kanter, geboren 15 Juli 1765, overleden den..... was tot 1795 zeeofficier in dienst van den Staat en huwde met Maria le Grand.

   Zijne nakomelingen volgen later.
4. Rijkje de Kanter, geboren 5 Sept. 1767, sterft jong.
5. Jacobus de Kanter, geboren 5 Juli 1769, overleden te Goes 21 Januari 1826, was predikant op den Hoek, St. Anna ter Muiden, Westkapelle en Goes. Hij huwde met Anthonetta van den Broecke.

   Zijne nakomelingen volgen later.
6. Henricus de Kanter, geboren 21 Juni 1771, sterft jong.
7. Philippa Matthea de Kanter, geboren, na 's vaders dood, 16 Jan. 1773, overl. te Goes 2 Sept. 1846, ambachtsvrouwe van Kloetinge, huwde te Goes 10 Oct. 1798 met Hubert Marinus van der Bilt, geb. aldaar 13 Juli 1779, overl. te Goes 26 Maart 1842, zoon van Zijwert Diederik van der Bilt en van Cornelia Johanna Eversdijk.

VII. *Johan de Kanter Phil. z.*, geboren te Wissekerke op Noord-Beveland 21 Juli 1762, overleden te Middelburg 23 September 1841. Hij bezocht de Latijnsche school te Zierikzee en werd aldaar 11 Sept. 1780 naar de academie gepromoveerd, die hij evenwel niet bezocht. In 1784 werd hij notaris te Zierikzee. Bij het oproer in Sept. 1787 werd zijne woning op de Schuithaven geplunderd. In het laatst van 1799 zich te Middelburg gevestigd hebbende als lector in de physica aan het museum te Mid-

delburg, kreeg hij tevens aldaar gelegenheid om onderwijs te geven in de wis-, natuur- en zeevaartkunde en in 1807 werd hij lector aan de illustre school. In den Franschen tijd werd hij commies-griffier bij de rechtbank van eersten aanleg en in 1814 commies ter provinciale griffie van Zeeland, welk ambt hij tot 1 Januari 1835 heeft vervuld, toen hij wegens ouderdom op de meest eervolle wijs ontslag verkreeg.

Van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen was hij, als secretaris, meer dan het vierde eener eeuw de ziel. Talrijke wetenschappelijke werken op historisch-, wis-, natuurkundig en ander gebied en tallooze kleinere artikelen in couranten en tijdschriften bestaan van zijne hand, zoodat het bijna onmogelijk is op te geven wat deze veelwetende man in zijn langdurig en verwonderlijk arbeidzaam leven heeft doen drukken.

Hij is twee malen gehuwd geweest, n.l. 1° te Zierikzee 28 April 1785 met *Adriana de Kanter*, gedoopt aldaar 22 Juli 1761, begraven te Zierikzee 24 Januari 1787, dochter van Cornelis de Kanter en van Elisabeth van Rooijen; en 2° te Zierikzee 17 April 1789 met *Johanna Apollonia Baster*, gedoopt aldaar 17 Juli 1763, overleden te Middelburg 2 Augustus 1841, dochter van Dr Nicolaas Baster, baljuw der Vierbannen van Duiveland, en van Johanna de Rijke.

Uit deze huwelijken de volgende kinderen:

1. Philippus de Kanter, geb. te Zierikzee 1 Jan. 1784, overl. aldaar 27 Sept. 1799.
2. Anna Maria de Kanter, geb. te Zierikzee 18 Jan. 1790, overl. te Wolfaartsdijk 21 Febr. 1820, huwde te Middelburg 29 April 1819 met Dr. Johannes ab Utrecht Dresselhuis, predikant te Wolfaartsdijk.

Deze vermaarde geleerde was geboren te Kampen

30 Sept. 1789 en overl. te Middelburg 23 Aug. 1861, zoon van Ds Harm Dresselhuis en van Catharina ab Utrecht. Hij hertrouwde met Petronella Françoise de Backer.

3. Johanna de Kanter, geb. te Zierikzee 25 Febr. 1791, overl. te Noordeloos 16 Oct. 1861, huwde te Middelburg 3 Jan 1823 met Jan Groeneyk, commies ter Provinciale Griffie, geb. te Woerden 4 Dec. 1794, overl. te Middelburg 28 April 1833, zoon van Olivier Groeneyk, commies-griffier ter gemeente-secretarie van Zierikzee, en van Marie Madelaine Agron.
4. Nicolaas de Kanter, geb. te Zierikzee 18 April 1792, ald. overl. 24 Nov. 1798.
5. Suzanna Catharina de Kanter, geb. te Zierikzee 25 Sept. 1793, aldaar begr. 11 Dec. 1794.
6. Leonardus Marinus de Kanter, volgt VIII.
7. Anthonie de Kanter, geb. te Zierikzee 30 Juli 1799, ongehuwd overleden, als student.
8. een levenlooze zoon, geboren te Middelburg 22 Juli 1802.

VIII. *Leonardus Marinus de Kanter*, geboren te Zierikzee 16 Mei 1796, overleden te Middelburg 12 Juli 1841, arrondissements-ijker in het district Goes, huwde te Zierikzee 5 Februari 1824 met *Jeanne Christine Groeneyk*, geboren te Zierikzee 6 Juni 1804, overleden te Haarlem 12 October 1877, dochter van Olivier Groeneyk, commies-griffier ter gemeente-secretarie van Zierikzee, en van Marie Madelaine Agron.

Zij wonnen te Middelburg:

1. een zoon, geboren 31 Maart 1825.
2. een zoon, geboren 8 Augustus 1831.

Een dezer zonen heet M. O. de Kanter en is sedert Mei 1890 wethouder van Haarlem.

P. D. DE VOS.

(Slot volgt).

TERAARDEBESTELLING VAN F. H. VAN WASSENAER VAN CATWIJK A° 1772.

Op den 27 December 1771 overleed te 's-Gravenhage Frederik Hendrik baron van Wassenaer, heer van Katwijk, enz. [1]). Hij was geboren den 8 Mei 1701 „sijnde op een Sondagh omtrent de klock „tien ure 'smorgens ende gedoopt den selde avont in den Haeg in „de Franse kerck door domine Olivier; heeft voor Peetter mijn „oom van Wassenaar van Rosande, tot meter mijn Vrows moey „Juffrou Anna Schaep, ten doop gehoude door oom van Wassenaer „Rosande" [2]).

De officieele inschrijving in het Doopboek der Fransche kerk luidt:

„Le 8° dito (May 1701), Fréderic Henry, filz de Guillaume de „Wassenaer et d'Hermeline Petronelle Schaep a esté présenté par „Fréderic Guillaume de Wassenaer et Anne Schaep".

Na volbrachte studien aan de Universiteit te Utrecht, alwaar hij den graad van Mr. in de beide rechten verwierf, werd hij reeds in 1724 aangesteld tot Raad in het Hof van Holland, vervolgens Lid van de Staten van Holland wegens de Ridderschap 1737, Hoogheemraad van Rijnland 1739, Baljuw en Dijkgraaf van het land van Altena en Schout van Woudrichem 15 Maart 1750, Baljuw en Dijkgraaf van Rijnland 14 Oct. 1751, Drossaard en Dijkgraaf van Gorinchem en den lande van Arkel 26 Oct. 1751, Baljuw en Schout van 's-Gravenhage 30 Nov. 1751, President en Lid van den domeinraad van den Prins van Oranje 1751, 1766, afgevaardigde bij de S. G. wegens de ridderschap van Holland 7

1) Zie voor zijne verdere titels de kennisgeving van zijn dood.

2) Uit aanteekeningen van de hand van zijn vader Willem baron van Wassenaer, die op Dinsdag 7 April 1699 te Voorschoten was gehuwd met Hermeline Petronella Schaep v. d. Dam.

December 1753, Hoofd-ingeland van Delfland van wege de Prinses gouvernante 1754, enz.

Vooral in de woelige jaren 1747 en 48 had hij door zijne bekwaamheid veel invloed op het binnenlandsch Bestuur, en werd toen o. a. naar Rotterdam gezonden om zooveel mogelijk de regeering tegen enkele oproerkraaiers te handhaven; vervolgens nam hij eene missie naar Aken waar, in kwaliteit van afgevaardigde tot den vredehandel.

Als lid der Commissie tot herstel der finantien werd door hem in 1750 een zeer lezenswaardig rapport uitgebracht. Met 7 andere regenten behoorde hij ook tot de voogden van Prins Willem V.

Hij is tweemalen gehuwd 1° met zijne nicht Anna Sophia Hulstina van Wassenaer Duvenvoirde, die 12 Oct. 1730 overleed, en 2° den 12 Maart 1737 met Seina Jacoba Isabella van Wyhe, gedoopt 25 Juni te Kerk-Avesaath, dr. van Christiaan Reinoûd van Wyhe, twaalfde Heer tot Echteld, bij Henriette Philippine van Brakell.

Door zijne weduwe werd aan familieleden, vrienden en bekenden, de volgende kennisgeving verzonden:

„Dewyl het God Almagtigh na zyn Eeuwigh en Onveranderlijk „Raedsbesluyt behaegt heeft, mijnen Hooggeeerde Gemael den „Hoogh Wel Gebooren Heere Frederick Hendrick Baron Van Was„senaer, Vryheere van beide de Catwyken, 't Zand, Valkenburgh, „IJzendoorn &c. &c. beschreven in de ordre van de Ridderschap en „Edelen van Holland en Westvriesland; en wegens Hoogstdezelve „Gecommitteert ter Vergaderinge van de Hoog Mogende Heeren „Staaten Generael der Vereenigde Nederlanden, des Duytschen „Ordens-Ridder, Coadjutor ter Balye van Utrecht, en Commandeur „van Dieren, Bailluw en Dykgraeff van Rhynlandt Hoofd-Ingeland „van Delfland, Bailliuw en Schout van 's-Gravenhage, Praesident „van den Raed der Domeinen van Z. D. H. den Heere Prince van „Orange en Nassau & & & na een langduurigh verval van Kragten „in den ouderdom van 70 jaeren en ruym 7 maenden, heden na-

„middagh circa drie uuren, uit dit aerdsche te ontbinden en in „zyne Eeuwige Heerlykheid over te haelen, zoo hebbe het van mijn „pligt geagt . . . . enz.

'sGravenhage, den 27 December 1771.

De begrafenis had eerst den 3 Januari 1772 te Katwijk plaats.

In de „'s-Gravenhaegse Vrijdagse Courant" van den 5 Januari 1772 vindt men alleen:

„Deezen avond [1] is het lijk van den Baron van Wassenaer, „Heere van de beyde Catwyken en t' Zand &c. &c. in een jagt van „hier naer Catwijck getransporteerd, om aldaer in het Familie-graf „bygezet te worden."

Het lijk was den 2° reeds te Katwijk aangegeven blijkens het volgende extract uit het: „Register van trouwen en begraven Beide Katwyken en 't Zand A° 1765 tot 1806."

2 January 1772 het lijk van den HoogEHoog geb. Heere Fredrik Hendrik Baron van Wassenaer Heere van beyde de Catwijken en 't Zant &. &. is alhier begraeve te worden aengegeve in de eerste Classe dus *f* 30.[2]

De teraardebestelling zal het dorpje Katwijk wel in beroering hebben gebracht.

Uit verschillende stukken, die op deze begrafenis betrekking hebben, aanwezig in het Huis-Archief van Wassenaer, [3] kunnen wij opmaken dat de stoet was samengesteld als volgt: [4]

6 knegts	4 sterfhuys 2 admiraal	root
3 buyten livry	J. H. Selke N. Henry met 't waepen daernaest J. Fichet	2 knegts Ruyven root

1) Dus den 2den 's avonds.

2) Vriendelijke mededeeling van den Heer J. Varkevisser, secr. van Katwijk.

3) Sedert 1891 in bruikleen aan het Rijks-archief afgestaan.

4) De oude spelling lieten wij onveranderd.

4 Bidders

Lyckkoets met 6 paerden yeder kant 5 knegts { 3 Wassenaer (Dragonder) / 3 „ Starrenburg / 2 „ Obdam / 1 Ruyven n° 3 / 1 Raedtsh^r de Perponcher } root

16 Boodens

Volgkoetsen: 1° coets uyt 't sterfhuys { Willem Lodewijk v. Wassenaer / Willem Anna v. Wassenaer

met 4 knegts 2 Rheeden en 2 Perponcher (allen root)

2° coets { Willem baron v. Wassenaer, Heer v. Egteld / Willem Frederick Hendrick baron v. Wassenaer

met 2 knegts v. Generaal Bentinck

3° coets { Arendt Baron van Rheeden / Christiaen Rynholt Graaf v. Bylandt

met 2 knegts 1 v. Wyckraedt, en 1 v. Bylandt

4° coets { Willem Graaf v. Bentinck' Heer v. Rhoon / Zeno Arendt Baron v. Bentinck, Heere van Boukholt

met 2 knegts, 1 v. Vr. van Wassenaer (Noorteynde), en 1 van Freule v. Wassenaer (Kneuterdijk)

5° coets { W. J. T. Baron van der Does, Heer van Noortwyck / Frederick Baron v. Wassenaer, Heere van St Pancras

met twee knegts Noortwyck

6° coets { S. Grave van Heyden, Heere van Rynestein / M. Baron Voight van Elspe

met twee knegts: 1 Heyden, 1 Vooght van Elspe

7° coets { J. L. H. Baron v. Wassenaer, Heere van Rhuyven / J. J. Grave van Wassenaer, Heere van Opdam

met twee knegts: 1 Jonge Heer v. Egteld, 1 freule van Wassenaer (Princegragt)

8° coets { Ds. de Koning
Doctor Westerhoff }

met twee knegts: Rhoon.

[Volgens de „Oproepzeel met de namen dergenen welke te begraven zijn verzogt agter het lijk van den HoogWel Geb. Heer Frederik Hendrik Baron van Wassenaer, Heere van beide de Catwijken en 't Zand, Valkenburg, IJzendoorn &a. &a. &a., voor zo veel aangaat de Staten welke daar bij is gehonden te Catwijk aan den Rhijn op den 3° Jnni 1772"].

zouden gevolgd zijn:

De WelEd. Gest. Heer en Mr. Pieter Boers, Bailliuw van beide de Catwijken en 't Zand.

De WelEd. Gest. Heer Petrus Albertus Worms, Bailliuw van Valkenburg.

De WelEerw. Heer Davit Benedictus, Predikant te Catwyck aan den Rhyn.

De WelEerw. Heer Wilhelmus van Wanen, Predikant te Catwyk aan Zee.

De WelEerw. Heer Zamuel van Hardevelt, Predikant te Valkenburg.

De WelEd. Heer Isaak Smitsbergen Agent van Zyne Furstelyke Doorlugtighyd den Heere Hertog van Wurtemberg.

de WelEd. Heer Gerard Le Maire, Med^e^ doctor.

de WelEd. Heer Gerard Toussyn, Med^e^ docter.

de h^r^ Martinus Troeff.

de h^r^ Hendrik Westerbaan

de h^r^ Davit van der Ploug.

de h^r^ Imant Lagendaal.

de h^r^ Hendrik Dankerts.

de h^r^ Jacob Hazebroek.

de h^r^ Cornelis Westerbaan Hend^z^.

de h^r^ Dirk Westerbaan.

De Heeren Burgerm van Catwyk aan den Rhyn (na rang).
" " " Zee id.
" Valkenburg id.
De Heeren Schepenen van Catwyk aan den Rhyn id.
" " " Zee
" Valkenburg.

De hrn ambagtsbewaarderen van Catwyk op Rhyn, Catwijk aan Zee en Valkenburg na rang.

De ouderlingen der gemeente Catwyk aan den Rhyn Catwyk aan Zee en Valkenburg na rang.

De hr Weesmeesteren id. id. id.
De hr kerkmeesteren id. id. id.
De diaconen id. id. id.
De hr. gasthuismeesteren id. id. id.

Heksluiters.

Antoni Wegterhout (Thuynman).
Jan Kok (Jager).

Het volgende lijstje van onkosten, waarvan slechts de helft der bedragen is ingevuld, brengt ons op de hoogte van de groote kosten aan een dergelijke begrafenis verbonden.

Een paar posten geven reden tot bijzondere vermelding n.l. die van den schilder en beeldhouwer *f* 525.— en de verteering op 't Regthuys te Catwyck ad *f* 114.— 't laatste zal toch zeker wel de door de ondergeschikten gemaakte verteering betreffen.

„Lijst van 't geene betaelt is geworde op de Begraafenis van de Hr Frederik Hendrik van Wassenaer tot Catwyck den 2 Janu. 1772 mitgaders van 't geene daertoe betrekkinge heeft gehad: Soo in 's Haage als tot Catwyck

present aen de schutteryee (NB. als balliuw)	*f* 105.—.—
dito aan de buurt	- 31.10.—
armbus (dewyl 't lyk te Catwyck wierd begraven)	- 52.10.—

een segel van 12 Guldens voor de roucedulle	*f* 15.10.—
aen den apothecar voor 't wage kleet en dubbelde strooijingen	- . . . . . .
aen twee domestiquen voor 't aflegge van 't lighaem	- 21.—.—
voor t' reght van de Lyck-koets van Catwyck	- 36.—.—
aen de timmerman voor de kist en Eyzerwerk	- . . . . . .
aen de timmermansknegts voor 't kiste	- . . . . . .
voor 't huysbrengen van de roef	- 1.10.—
aen de meyt van de bidder voor 't plooyen van 't kleet	- 2.—.—
de Reekening van de bidder	- . . . . . .
Soo in 's-Haage als te Catwyck.	
aen de Schilder & Beelthouder voor 't waapen met al zyn toebehooren, circa	- 525.—.—
de drukker voor 160 Rouw-brieven	- . . . . . .
36 flambouwen	- . . . . . .
voor 't te huysbrengen van dezelve	- 2.—.—
van 16 Booden voor 't draage van 't lichaam (teweete 6 van de Generalityt, 6 van Holland, & 4 van 's-Haage).	- . . . . . .
aen de koetsier van de Lyckkoets	- 9.—.—
„ „ postillon	- 5.—.—
„ agt koetsiers der volg-koetsen yder 5 gl.	- 40.—.—
„ driee Waapendraagers, buyte liverye yder *f* 14	- 42.—.—
„ 36 knegts, yder 3 gulden	- 108.—.—
„ den arm-bos te Catwyck	- 105.—.—
„ de capt van 't Haagsche Jaght voor 't transporteere	- . . . . . .
„ de dienaers van 's Haage (als Bailliuw)	- 6.—.—
„ die van 't Hoff	- . . . . . .
„ die van de Raed van Staaten	- . . . . . .
„ de Klapwaakers	- . . . . . .
„ de Bidders in plaatse van wyn en broot	- . . . . . .
Aangeeving van 't Lyck soo in 's Haage als te Catwyck	- 60.—.—
Versogt aen de respective Costers van de dorpen	

Catwijck aen den Rhijn, Catwijck aan de Zee, Valkenburg en IJsendoorn voor het luyden van drie uuren daags, ses weeken lang des mede het reght van de Kerk	*f* . . . . . .
Verteering in 't reghthuys te Catwijck op den dag der Begrafenis	- 114.—.—

Mogen in enkele onderdeelen, de plechtige begrafenissen van voorheen, thans niet meer in 't kader vallen van den zoogenaamden goeden smaak of de „usance", — in het bovenstaande wordt ons weder een kijkje gegund in het, helaas, afgesloten tijdperk der geschiedenis, waarin de oude adel bij plechtige gelegenheden waardig voor den dag kwam, en wel op een voor de rijkste parvenus onbereikbare wijze.

Haarlem. M. G. WILDEMAN.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

AGOTHA.

Fredrik Nicolaas A. Predkt. A° 1668 met 't schip Bermster naar O. I. † A° 1718, tr. (1) Sara Visvliet. Bij wie:

(1.) Dina . . . tr. Jacobus op den Akker van Meurs geb. 6 Dec. 1649, † 17 Sept. 1733.

Fredrik Nicolas tr. (2). Maria Elizabeth van Leesten geb. 1662 † Galle 7 Sept. 1702. Bij wie:

(2) Nicolaas Johannes, ged. Galle Mei 1686.

---

1) Vervolg van Nav. 1898, blz. 345.

(3) Jacobus Magnus soldaat 1706 ged. Galle Sept. 9, 1689.

(4) Petronella Alida ged. Galle 7 Maart 1694.

Fredrik Nicolaas tr. 3 Louisa Perpetua v. Oudshoorn v. Sonneveld wed. v. Herman Fierer.

Bij wie:

(5) Hendrik ged. Galle 11 Aug. 1709.

(6) Johanna Cornelia ged. Galle 2 Apr. 1713.

Daar was eene Maria Elizabeth Agotha huisvrouw van Gerrit Verschagen, beiden in 't leven A° 1728 (Ceylon).

Het volgende is uit „Ceylon Literary Register, vol. III, p. 375 Old Dutch Epitaphs" door mij medegedeeld.

N°. 3. — ARMS. In chief 3 swords, the points meeting in base: in base a billet (?) surrounded by eight fleurs-de-lys ranged in pale 3, 2, and 3. Crest an eagle's (?) head.

HIER ONDER LEGT BEGRA
VEN MEIUFF
MARIA ELISABETH VAN
LEESTEN HUYSVROUW
VAN DEN EERW. FREDRIK
NICOLAUS AGOTA
OBIJT DEN 7 SEPTEMBER A° 1702
OUDT ZYNDE 40 JAAR.

De grafsteen was in een gracht te Galle gevonden.

Robertinus Horentinus van Leesten maakt zijn testament (Galle 2 Nov. 1736).

Zijne grootmoeder was Anna Bavelaar wed. wijlen den Predikant Johannes à Leesten woonachtig te Leiden (1736). Er was te Galle 1713 een Johannes van Leesten, die tr. Maria van Meetkeren en een Marcus v. L., † vóór 1727, man van Maria Pietersz.

RABINEL.

.... Rabinel te ..... Bij wie

(a) Jean Hendrik † Canton 1816.

(b) Jean David geb. te Middelburg, tr. Johanna Plautina de Moor. Bij wie:

I. Anna Maria ged. 17 Jan 1796, tr. George Shaw Brook.
Bij wie (1) Clara geb. 18 Mei 1830.
(2) Mary Anne geb. d°.

II. Jean Lucas Joosten, ged. 28 Oct. 1798.

III. Johan Hendr. Ceylon Civil Service, geb. 1800 † Galle 9 Mei 1847, tr. te Galle 5 Mei 1846 Anne geb. 1801 † 18 Mei 1849, dr. v. Edmund Larken v. Bedford Square, Londen.

IV. Henrietta Maria, geb. te Malacca 1806, tr. Edmund Sampson Waring, Ordnance Department.

V. Anna Cecilia, geb. te Malacca 1809, tr. Richard Brook, † 1846. Bij wie:

1. Oreanna, tr. te Galle Nov. 3 1846, E... C... Elwall M. D.

Het wapen Rabinel is:

Parti: au 1 d... au lion ramp., au chef d... chargé de trois étoilles, au 2, de herm. aux trois têtes de leopard, 2 et 1, au chef de.... chargé d'un lion léopardé...

MOOYAART.

Anthonij Mooyaart, geb. Dec. 1639, † 8 Jan. 1683, tr. 23 Febr. 1667 te Colombo.

Maria Durhee, geb. 23 Dec. 1651, † 2 Oct. 1686. Bij wie:

1. Susanna Magdalena, geb. 26 Dec. 1669, ged. Matara 1 Jan. 1670, tr. Hendrik Nicolaas Hesse.
2. Constantia, geb. 25 Febr. 1693, ged. Matara 5 Maart 1673, tr. Lambertus Lambertijn van Deventer, opperchirurgijn der O. I. C. en wed[r] van Barbara Jongeling.
3. Nicolaas, geb. 25 Oct. 1674, ged. te Galle 28 Oct. 1674.
4. Andreas, clerk ter Secretarie Galle 1691, geb. 11 Juni 1676, ged. te Galle 14 Juni 1676.

5. Jacobus, geb. te Galle 2 Nov. 1679.
6. Antonius, geb. te Galle 11 Dec. 1681, † 12 Febr. 1683.

I. Anthonij (z. v. Nicolaas) commandeur Jaffna, geb. aldaar 6 Dec. 1698, † aldaar 1 Jan. 1767, tr. 17 Juni 1725 Elizabeth Ursula Woutersz, geb. 1706, † 20 Sept. 1778, dr. v. Gualterus Woutersz, Commandeur v. Jaffna. Bij wie:

1. Joanna Hester, geb. Jaffna 29 Maart 1726, † te Calpeutij 27 April 1741, tr. 29 Nov. 1739, Richard van Minnen [1]), geb. Amersfoort 6 Nov. 1706, † te Colombo 13 Oct. 1749 (zie *Lapidarium Zeylanicum* 32) en had kinderen:

(a) Johanna Gertruida Elizabeth, geb. Calpentijn 23 Apr. 1741, † 31 Jan. 1743.
(b) dochter, geb. 30 Jan. 1728, † jong.
(c) Anna Elizabeth, geb. 7 Jan. 1729, † te Jaffna, 15 Oct. 1729.
(d) Sara Adriana, geb. 21 Dec. 1730, † 19 Sept. 1740.
(e) Elizabeth Agatha, geb. 7 Oct. 1732.
(f) Nicolaas Gualterus, geb. 7 Aug. 1734, † 9 Aug. 1735.
(g) Anna Gertruida, geb. 21 Jan. 1737, † 2 Apr. 1738.
(h) Susanna Berglandia, geb. 11 Maart 1738, † 6 Sept. 1740.
(i) Gualterus Wouter, geb. 1 Juli 1739, † 2 Aug. 1748.
(j) Jacobus Christoffel, † 23 Aug. 1740.
(k) Gertruida Adriana, geb. 9 Sept. 1740, † 23 April 1747.
(l) Antony Christoffel, geb. 4 Apr. 1742, † 2 Jan. 1746.
(m) Johanna Elizabeth, geb. 25 Maart 1744, † 21 Sept. 1746.
(n) Sara Jacoba, geb. 17 April 1745, † 9 Juli 1748.
(o) John Richard, geb. 25 Nov. 1747, † 28 Juli 1758.
(p) Gualterus (die volgt)
(q) Susanna Elizabeth, geb. 29 Oct. 1750, tr. (1°) 10 Maart 1765, Gerlaccus Rosier, † Colombo 29 April 1767, (2°) 21 Feb. 1768 Jan Philip Kinsbergen geb. 1700, † 25

---

1) Richard van Minnen tr. 2o Rachel Steigers.

Oct. 1753, (3°) 23 Jan. 1785 Bartholomeus Jacobus Raket. Commandeur Jaffna.

(N.B. Voor het wapen Raket zie Lap. Zeyl. 17.)

(u) Wouter Christoffel (die insgelijks volgt).

II. Elizabeth, † te Galle 21 Oct. 1747, tr. Jacob de Jong, Commandeur Galle.

III. Johannes Onderkoopman en Fiscaal Cochin (Indië) † 10 Juli 1738, te 1° Isabella Crouse van Jaffna. Bij wie

(1) Nicolaas

Hij tr. 2° Aletta Burg. Bij wie 3 zns.

Gualterus (bovengenaamd) koopman en hoofdadministrateur der O. I. C. Jaffna, geb. 27 Juli 1749 † te Jaffna 1792, tr. 1 Mei 1768 Anthonia Theodora † Mei 1817, dr. v. den Commandeur Noel Anthony Lebeck. Bij wie:

1. Antony Noel: geb. 4 Apr. 1778: † Batavia, tr. te Delft Jan. 1798, Anna Petronella Maria Paauw dr. v. Engelbert Paauw en Constantia Hillegonda des Villates. Bij wie:
   (1) Anthonia Theodora Hillegonda.
   (2) Franconia Antoinetta Coenradina geb. 21 Apr. 1800.
   (3) Anna Elizabeth Josina geb. 6 Dec. 1801.
   (4) Engelbert geb. Delft 3 Apr. 1803.
   (5) Gualterus geb. Delft 24 Mei 1804.
   (6) Alexander.
2. Jacobus Nicolaas geb. 3 Sept. 1781, ged. 9 Sept. 1787, vertrok naar Holland 25 Nov. 1791 met weduwe Borwater, schoonzuster van zijn vader Gualterus (N.B. Jan Hendrik Borwater Fiscaal Colombo 1764).
3. Gualterus Woutersz, geb. 16 Nov. 1785, ged. 20 Nov. 1785, † 19 Apr. 1786.
4. Barbara Bringentina, geb. 20 Feb. 1789, ged. 1 Maart 1789, † Col. 28 Sept. 1846, tr. 9 Dec. 1804 Charles Edward Layard van Londen, geb. 1785 en had kinderen o. a. Sir Charles Peter, geb. 9 Dec. 1806, de

vader van Charles Peter Layard, onzen tegenwoordigen Attorney-general (Advokaat-Fiscaal).

5. Elizabeth Johanna, geb. 17 Nov. 1791, ged. 11 Dec. 1791, † 1813, tr. 23 Sept. 1807, Mattheus Petrus Raket, † Batavia 1823.

Wouter Christoffel bovengenoemd geb. 5 Oct. 1752, tr. 8 Nov. 1772 Cornelia, d. v. Isaak Dormieux. Bij wie:

1. Susanna Elizabet Hester, geb. 15 Oct. 1781, ged. 21 Oct. 1781, tr. Johannes Alexander Maartensz.
2. Ursula Theodora Petronella, geb. 12 Oct. 1784, † Jan. 13 Dec. 1847, tr. Capt. Trench Gray.

Jacobus Nicolaas bovengenoemd (de 2de z. v. Gualterus) Auditor general, Ceylon Civil Service, geb. 3 Sept. 1781, tr. te Tranquebar (Indië) Johanna Catherina, geb. 5 Dec. 1790, † te Osborne Place Plymouth (Engeland) 7 Juni 1861, dr. v. ... Jahn en ..... geb. 1764 † te Baticalo 30 Dec. 1834. Bij wie

1. Sophia geb. 7 Nov. 1815, ged. 10 Maart 1816, † Putlam 27 Apr. 1838.
2. Edward M. A. Archdeacon Colombo, geb. 5 Apr. 1817, ged. 15 Juni 1817, tr. te Notting Hill, Londen Mary Jane (7de dr. v. Jozeph Stevens), geb. 1821, † N° 2 Harewood Square 26 Dec. 1891.
3. Julie, geb. 4 Sept. 1819, ged. 14 Nov. 1819, tr. te Kandy 11 Juni 1840, John Charles Cameron Asst. Staff Surgeon geb. Schotland 14 Sept. 1810.
4. Amelia geb. 25 Aug. 1821, ged. 23 Sept. 1821.
5. een zoon, geb. 29 Juni 1823, † 30 Juni 1823.
6. Henry, geb. 3 Mei 1825, † 25 Dec. 1825.
7. Henry Ceylon Civil Service, daarna en nu Predikant nl. Rector van Uplowman near Tiverton, Devon, Engeland, geb. Matara 10 Oct. 1828.
8. Richard James, Predikant nl. Rector of East Stafford Lambourn, Berks Engeland.

Voor 't wapen Mooyaart zie Lap. Zeyl. 53 en 91. Het is aldus beschreven in vol. III. Ceylon Literary Register p. 183:

Per fesse arq. and az. a mermaid issuing out of the fesse holding in her dexter arm a trident. Crest: A mermaid as in the arms.

In vol. IV Ceylon Monthly Register p. 293 is het grafschrift van Johanna Hester Mooyaart gegeven aldus:

„In the coat of arms the first quartering is a wildman (query intended for a mermaid?)....."

„The crest on this tomb is a demi-wildman. This is apparently" intended in the Mooyaart crest but it should be „a mermaid" holding in her hand a trident as in the coat given on p. 81 Lap. Zeyl."

Het geslacht Mooyaart is hier te lande uitgestorven. Daar was Añ 1648 te Leiden een Francois Mooyaart Boekverkooper.

Het wapen Durhee is gegeven aldus (door mij) III Literary Register 375 Arms Quarterly 1 and 4 a castle 2 and 3, three birds contourné and ronsant (sic, maar de vogels denk ik zijn essorant.)

Sed vide pl. 94 Lap. Zeylanicum klaarblijkelijk de zark van Rombout van der Parra en zijn huisvrouw Henriette, dr. van Magnus Wickelman en Susanna Durhee, waar de vogels niet zijn contourné.

Alexander Rust van Norden opperchirurgijn op 't schip de Purmer in zijn testament (Galle 29 Maart 1693) legateert o. a. „aan de „huisvrouw van den opperchirurgijn dezer stede (Galle) Lambertus „Lambertyn van Deventer, Constantia Mooyaart, 24 goude draed- „werkje hembroks knoopjes, een paar goude broeks knopen, een „goude ring met een kleijn steentje beset, een d°. met wit agaat „steentje" enz.

SCHOKMAN.

Arend (Jansz) koopman, O. I. C. Jaffna, circa 1766, tr. 1° Cornelia Verschuur. Bij wie:

1. Josina tr. Ferdinand Anthon Graaf van Ranzow.

2. Cornelia, tr. 1° Capt. van Sprang, 2° Jacob de Jong Commandeur Jaffna (zijn wapen Lap. Zeyl. 86) 3° Predikant Wijkpens.
3. Clara, tr. 1° Gustaaf Lodewijk von Liebeher Pakhuismeester Paliacat (India) † Paliacat. 2°.... de Jong.
4. Pieter Onderkoopman en Pakhuismeester Jaffna tr. Maria Cuyk van Nierop. Bij wie:
   1. Arend, † Jaffna 1769.
   2. Cornelia Petronella, tr. Antony Mooyaart „neef" (*sic* in Ms. genealogie) van Antony Mooyaart, commandeur van Jaffna.

Arent (Jansz), tr. 2° Helena van Haalen.

VERSCHUUR.

Pieter, tr. Catherina van der Kamp. Bij wie:
1) Maria, geb. 10 Mei 1700, † te Kilkare Jan. 1723, tr. Reynier Helmond.
2) Petronella, geb. 27 Julij 1701, tr. Abraham Dormieux.
3) Cornelia, geb. 18 Jan. 1703, tr. Arend Schokman.
4) Willem, geb. 1 Sept. 1704.
5) Jan, geb. 15 Jan. 1706.

N.B. Johannes Everardus Verschuur, 1713 te Batavia bij de begravenis v. Abraham van Riebeek.

DORMIEUX.

Abraham, van Amsterdam naar Indië gekomen met 't schip „Cronenburg" A° 1696, daarna boekhouder en onderkoopman te Porto Novo (India) 1706, tr. Margarita Maertensz, † Negapatnam (India) 25 Jan. 1685, oud 21 j. 5 dr. d. v. Jan Maertensz van Suchtelen, vaandrig, en Gertruida Pietersz. Bij wie:
1. Johannes, koopman, 1741 geb. te Negapatnam.
2. Johan Marcus, Absoluut Assistent, 1759 geb. Negapatnam.
3. Abraham (die volgt).
4. Jacob Adriaan, Assistent 1761, geb. Sadraspatnam (India).

Abraham (bovengenoemd), adelborst 1707, Dissave en Koopman Matara 1733, Opperkoopman 1742 Colombo, en Commandeur Jaffna, tr. Petronella, geb. 27 Juli 1701, dr. v. Pieter Verschuur en Catherina van der Kamp. Bij wie:

I. Abraham Carsier, O. I. C. Colombo 1733 geb. Colombo, Petronella van Geijzel. Bij wie:

1) Abraham, † jong.

2) Anna Petronella, tr. Capt. Scheerken.

II. Antonij Hendrik Visitateur generaal 1762, geb. Colombo, tr. Petronella Anthonia Polsdorp. Bij wie:

1) Abraham Daniel.

2) Johanna.

3) Jacoba.

III. Izaak soldij-boekhouder Jaffna 1760 en Sec. v. d. Weeskamer tr. 1° Catherina Hendel. Bij wie:

1. Maria Petronella, tr. Justinus v. der Spar, Secret. v. Justitie Jaffna.
2. Abraham.
3. Catherina.

Hij tr. 2° Anna Mauritz (Cuyck van Mierop)? Bij wie:

4. Anna Henrietta, tr. Abraham Evert Le Beck Sec. Civiel Raad Jaffna. Bij wie: (a) Noel Antony, ged. Galle 9 Dec. 1770, (b) Henricus Julius, ged. Galle 1 Nov. 1772.

Hij tr. 3° Hester Dulcina de Jong wellicht dr. v. Jacob de Jong en Hester Dulcina van Hovingen. Bij wie:

5. Antony Hendrik.
6. Cornelie Anthonia, tr. Wouter Christoffel Mooyaart.
7. Hester.
8. Justina.
9. Johanna.
10. Henrietta.

IV. Catherina Elizabet, tr. 1° den Predikant Arnoldus Wil-

helmus Fabritius, tr. 2° den Predikant Jean Joachim Fybrandz.

V. Jacoba tr. Jacobus Bouwman, opperhoofd v. Trincomalie.

VI. Maria Petronella, tr. Coenraad Provo.

VII. Anna Cornelia, tr. 1° .... Mom, 2° Willem Visser.

HESSE.

Hendrik Nicolaas, geb. te Ulm in Thuringen 10 Sept. 1652 z. v. Simon Hendrik Hesse en Elizabeth Hoppe. Hij vertrok uit Enkhuyzen 11 Dec. 1671 naar Indië als soldaat en tr. 2° te Galle Susanna Magdalena Mooijaart. Bij wie:

1. Jan Hendrik, geb. 8 Sept. 1688, ged. 12 Sept. 1688, † 16 Jan. 1689.

Hij tr. 3° 20 Dec. 1696 Maria Münster, geb. 10 Sept. 1876. Bij wie:

2. Jan Antony, geb. 16 Nov. 1698, † 18 Nov. 1698.
3. Hendrik Nicolaas, geb. 29 Aug. 1703, ged. 2 Sept. 1703.

WOUTERS.

Gualterus Commandeur Jaffna † Batavia 5 Febr. 1739, tr. ... Bij wie:

1. Elizabeth Ursula, geb. 1706 † 20 Sept. 1778, tr. Antony Mooijaart, commandeur Jaffna.
2. Anna Adriana, † Batavia 29 Mei 1738, tr. Jurgen van der Spar.
3. Hester Agatha, † Colombo 27 Aug. 1744, tr. 1° Juriaan Potken, Administrateur en Koopman Jaffna geb. Oldenzaal 7 Aug. 1698, † Jaffna 28 Apr. 1737, 2° Johan Christoffel Kleijbert Opperkoopman en Dissava Jaffna, geb. Swijnfort, † 7 Jan. 1745. Bij wie Magdalena Wilhelmina, geb. 29 Aug. 1740. (Zie Lap. Zeyl. p. 85 en 88. Het wapen v. Potken in

Lap. Zeyl. 88 is gequarteleerd (1) Munts, 2 & 3 Potken, (4) Woutersz.)

4. Susanna Gerardina, † 17 Mei 1771 aet. 52 jaren.

SCHORER.

Daniel (Bernardszoon) van Ter Goes A° 1705 naar Indië per 't schip „Serjeantsland" voor adelborst, daarna Koopman en Dispencier O.-I. C. te Colombo, tr. Susanna Margarita, geb. 5 Apr. 1695, † 25 Sept. 1714, dr. v. Cornelis (v. der Parra?) geb. 31 Jan. 1687, † 26 Apr. 1719 en Gertruida Susanna Sparuijt. Bij wie:

1. Daniel Steven.
2. Johan Wilhelm wellicht „gouverneur" van Manaar Ceylon Onderkoopman 1768, tr. . . . Bij wie:
    1. Roeland Jacob, tr. Lucretia Adriana Charlotta Sluijsken.
    2. Abraham Marinus.
    3. Johanna Dorothea Juliana Wilhelmina, tr. 1° Capt. Foenander, 2° Joseph Sansoni.
    4. Catherina Sophia Clara, tr. Frans Philip Fretz.
    5. Sibrandia Theodora Albertina.

(Zie Lap. Zeyl. 14. 41. 39.)

Eene Juliana Cornelia Lebeck, tr. . . . . . Schorer, wellicht Johan Wilhelm bovengenoemd.

Steven S. Bewindhebber Kamer Zeeland † 1698.

BRENGMAN.

Jan Brengman geb. Bremen, vrijschipper Galle (zijn test. 20 Juli 1684 en 23 Juli 1685) tr. 1. Magdalena Willemsz. Bij wie:

1. Frederik.
2. Johannes vrij burger test. 26 Maart 1704. Hij tr. 2°. Johanna Maria Baalde, geb. Amsterdam 21 Maart 1664, † Galle 21 Oct. 1697 dr. v. Baalde en Cornelia van Ouweland (die daarna tr. als wed. Baalde, Leendert Tijdeman koopman te Amsterdam. Bij wie:

3. Elbrecht Koopman en Administrateur Jaffna ged. Galle 4 Maart 1685 † Jaffna 25 Oct. 1731 tr. Sara Moll. (Zie Lap. Zeyl. p. 81.)
4. Cornelia.
5. Frederik.
6. Jan.
7. Jacobus.

Daar waren ook te Ceylon

(1) Johanna B. tr. Philippus v. der Spar, (2) Bernarda B. tr. . . Koetsch, (3) Jacobus Wijnant B. tr. Elizabeth Stendel, (4) Gertruida B. (in leven 1739) tr. Daniel Overbeek [1]) geb. Amsterdam wedr. v. Elizabeth Hals; (5) Clara Johanna B. tr. Mathijs Titjens in leven 1730.

Op den grafsteen (ook in een gracht gevonden) is het wapen Baalde gegrav. en aldus door mij in (3 Literary Register 3/4) beschreven: Arms: a chevron between three fleurs-de-lys. Crest: a fleur-de-lys as in the arms.

Een Joan Brengman van Dokkum tr. Galle 16 Apr. 1786 Maria Henrietta Susanna La Tour geb. Galle j. d.

VAN RANZOW.

Ferdinand Anton graaf von Ranzow tr. Josina Schokman. Bij wie:

1. Anthonia, tr. Baron von Lutsow.
2. Petronella.
3. Charlotta.

---

1) Daniel Overbeek, Commandeur Galle 1737. (Zie Lap. Zeyl. 21, 55.) Zijne kinderen waren:

(1) Johannes Adriaan geb. Tutucoreen (Indië) 3 Febr. 1725 † Colombo 16 Nov. 1733.

(2) Gesina Elizabeth geb. ibid. 11 Sept. 1734 † Galle 11 Apr. 1737.

Alexander Wright Lieut in East Ind. Co. tr. d. v. D.... A.... Overbeek laatsten Hollandschen Gouverneur van Chinsurah (Indië) Bij wie William Professor of Arabic Cambridge University geb. Bengaly 17 Jan. 1830 † 22 Mei 1889.

4. Willem Gustaaf sergt. 1765, plaatselijk Assistent Boekhouder 1766 † 1769.
5. Daniel Ditlof sergt 1760, cornet 1766, onderkoopman 1774, dient 17.. † Batavia. tr. 1° Anna Sophia van Lier. Bij wie:
   1. Daniel Johan ged. Matara 16 Juni 1771.
   2. Johanna Robertina ged. Matara 14 Jan. 1773.

   Daniel Ditlof tr. 2° Johanna Elizabeth Cramer. Bij wie:
   3. Henriette Elizabeth ged. 18 Feb. 1781.
   4. Willem Jacob Christiaan ged. 18 Mei 1783.

August Christiaan Anton graaf von Ranzow geb. 12 Sept. 1761, † Batavia 1808, tr. 20 Febr. 1791 Petronella Anthonia de Bordes, † 11 Mei 1801, dr. v. Jacobus de B. en Johanna Gertruida Fijbrandsz. Bij wie:

1. Johanna Petronella Christina ged. 8 Juli 1792.
2. Jacoba Elizabeth Carolina „ 4 Febr. 1796.
2. Henrietta Charlotta Frederica „ 8 Aug. 1804, tr. 1818 Petrus Carolus Roosmale-Cocq.

August Carel Friderich Graaf von Ranzow, geb. 1759 (in leven Galle 21 Febr. 1796), † Colombo 27 Apr. 1844, tr. Dec. 1789 Cornelia Engelbregt, geb. 1773, † 1819. Bij wie:

1. dochter † ongetrouwd.
2. id. id.
3. Anna Louisa Elizabeth, tr. Colombo 23 Oct. 1816 P. T G. Brohier z. v. Capt. Jean Brohier, geb. Harwich (Ierland) daarna „Provincial Judge", † Colombo 1802.

Ploos van Amstel (XL, 616). — Aangaande dit geslacht zijn mijne aanteekeningen wellicht den vrager van dienst. Adriaan Dirk P. v. A. Vaandrig, Gale, 168—, Fiscaal aldaar 1691, † 30 Sept. 1718, tr. 1° Theodora Croeser, † vóór 1 Nov. 1694; bij wie: (1) Nicolaas, (2) Jacob, (3) Barent Hugo, (4) Aletta, (5) Alarda ged. Gale 31 Sept. 1689, (6) Adriaan, soldaat Gale 1707,

ged. aldaar Apr. 1693. Adriaan Dirk P. v. A. tr. 2° Henrietta Vorstman. Een Mr. Gerard P. v. A. Oud-burgermeester te Amersfoort was Fiscaal (Gale?) 168. . Een ander George P. v. A. geb. te Utrecht per 't schip Castricum uit Texel 13 Mei 1688 was Fiscaal: 13 Febr. 1689 te Batavia, 4 Maart 1692 te Negapatnam overleden. Zijne dochter Isabella Constantia te Galle (Ceylon).

DES VILLATTES (XL, 616). — Engelbert Paauw tr. Constantia Hellegonda des V. Uit dit huw. eene dochter Anna Petronella Maria tr. te Delft Jan. 1798 Anthony Noel Mooyaart, geb. Jaffna (Ceylon) 4 Apr. 1778, † Batavia 1880.

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Hallincq [Algem. Register en Nav. XLVIII, 312—349]. —

Volgens *mijne* aanteekeningen het volgende:

's-Gravenhage. Eerste gebod in de Groote kerk.

1601 6 Jan. Johannes Hallinck, deurwaarder Hof v. Holland j. g. v. Dordt.
Aleydt Duyck Jansdr. j. d. van hier.

1605 23 Oct. Pieter Hallingh Cornelisz.
Janna van Surendael, beide won. hier

1606 17 Sept. Jacob Hallinck j. m.
Maria Doublet, beide won. hier.

1608 9 Nov. Abraham Rouffaer j. m. adelborst van Antwerpen,
Heyltje Hallings wede, beide won. hier.

1609 1 Febr. Mr. Paulus Halling, adv. j. m.
Catharina v. der Dussen j. d. won. Delft.

1621 7—21 Nov. Mr. P. Hofflant, j. m. adv. voor Hof v. Holland.
Cornelia Hallings j. d. beide won. hier.

1622 22 Mei. Aert Halling j. m. notaris.
Catharina Rollant wede Alonse Lopes, beide won hier.

1627 19 Dec.—1628 2 Jan. Mr. Pr. v. Wouw j. m., adv. voor Hof v. Holland.
Geertruida Hallings j. d. won. hier.

1628 16 Jan. Hartman Hartmansz. 1) j. m. commies v. d. ontf. generaal.
Anna Hallingh, j. d., won. hier.

1630 7 April. Aert Halling, notaris, wed^r. won. hier.
Dirkje Jacobs Hendriksdr. j. d. won. Dordt.

1633 27 Febr. Engelbert v. der Mijl, 2) controleur der artillerie.
Catharina Hallingh.

---

1) Hij heette Hartman Hartmansz. de Custer. In de Groote kerk te 's Gravenhage werden gedoopt:

1636 1 Jan. Oningevuld dr. van Hartman Hartmansz. de Custer.
1638 8 Sept. Anna dr. van Commies Hartmans.
1640 7 Oct. Johanna dr. van idem.

Verder vond ik: Van gelijktijdige leden der fam. de Custer: le gebod groote kerk.

1625 4 Mei. Constant Hertmansz. de Custer j. m. met Lijsbeth Nicolaasdr. j. d., beide won. hier.
1625 18 Mei. Philips Hertmansz. de Coster j. m. won. hier met Antonia Nicolaas Wed^e. Cornelis Willemsz. v. Sijsbergen, won. Delft.
1625 25 Juni. Willem Ketting de Jonge met Maria Hertmans de Custer j. d., beide won. hier.
1630 11--27 Aug. Abraham v. Clermont j. m. met Sam. Hartman de Kuster j. d., beide won. hier.

2) Van dezen Engelhart v. d. Mijll vond ik niets meer dan den doop zijner kinderen. — Van zijn(?) geslacht echter het volgende, eenigzins ter vermeerdering van „het geslacht v. der Mijle" door Dr. G. D. J. Schotel, Tilburg 1858.

1599 27 Juni. le geh. 's Gravenh. Jan v. der Mijl wed^r van Christina v. Winborch, won. te Breda (pred^t aldaar) met Aechje Gijsbertsz. wed. Cornelis Wijnants v. Medenblik won. Haag (blz. 41).
1603 18 Jan. Cornelis v. der Mijlen Adriaenz., met Maria v. Oudenbarnevelt j. d. (bladz. 18).
1603 7 Juni. Jhr. Daniel v. Hartuin, Heer v. Marquette, kolonel met Cornelia v. der Mijle, dr. v. Adriaen.
1624 17 Maart. Aert Abelsz. v. der Mijlen j. m. v. Dordt met Judith Versillius j. d. won. hier.

1636 9 Maart. Jacob v. Dalen j. m.
Johanna Hallingh j. d.
1638 31 Oct. Mr. Gerard Belart (Belaerts), adv. voor Hof v. Holland.
Lucia Hallings beide won. hier.

1625 16 Febr. Adriaen v. d. Mijll wedr., Secretaris van Prins v. Oranje met Agneta v. Kouckelberch j. d. beide won. hier.

In de kloosterkerk te 's Gravenhage werden gedoopt:

1630 10 Febr. Oningevuld. — Adriaen v. d. Mijle.
1632 30 Jan. idem — idem.
1640 1 Mei. Geertruida — Cornelis Gillis zn. Elizab. v. d. Mijl.
1641 23 Aug. Adriaen — idem.
(get.) Agn. v. Cookelberch wed. Secs. Adrn v. der Mijl.
1643 19 Juli. Dirk — Corn. Gillis, Jkv. Eliz. v. d. Mijl.
(get.) Dirk Gool, griffier; Jacob Gool professor, Petra v. d. Mijll.
1645 24 Sept. George — Griffier Cornelis Gillis, Eliz. v. d. Mijl.
(get.) Anna de Schilder vrouw van luit.-kol. Thije en Joha. Pels vr. van pred. Eliasar Lootsius.
1646 2 Nov. Nicolaas — Johannes v. der Beek, Elizab. v. der Mijll.
1647 11 Aug. Johannes — Mr. Gerard Tuyningh adv. voor Hof v. Holland, Petra v. d. Mijl.
1648 19 April. Petronella — Heer Cornelis Gilliz, Eliz. v. d. Mijl.
1648 18 Aug. Agneta — Mr. Gerard Tuyningh, Petra v. d. Mijl.
1649 12 Nov. Catharina — idem.
1651 5 Febr. Johannes — idem.
1652 2 Juli. Adriaan — idem.
1653 7 Dec. Adriaen — idem.
1655 7 Maart. Simon — idem.
1656 25 Juli. Elisabeth — idem.
1658 14 April. Alida Sofia — idem.
1659 4 Mei. Petronella — idem.
1661 11 Nov. Gerrit — idem.
1663 4 Mei. Ewout. — idem.
1666 24 Jan. Jacob. — idem.
1651 18 Aug. Jan — Adriaan, Heer v. der Mijl, Petra. v. Wassenaer (bl. 27).
1652 11 Sept. Klara Elizabeth — idem „
1655 26 Maart. Maria Agatha — idem „
1657 13 Juli. Anna (niet Anna Marga.) — idem „
1657 13 Juli. Machtelt — Hendrik v. der Graeff, Louise v. d. Mijl.
1704 14 Mei. Groote kerk Alida Cecilia — Arnoldus v. Dompelaer, Cecilia v. d. Mijl.

1639 24 Juli—10 Aug. Mr. Willem Halling, adv. voor Hof v. Holland.
Geertruida v. Luchtenburch.

1639 18 Dec. Nicolaas Halling, Secret. v. d. Haag.
Catharina v. der Wel won. Delft.

1640 4 Nov. Mr. Johan v. den Honaert j. m., adv. voor Hof v. Holland alhier.
Cornelia Halling (Hermansdr.) j. d. won. Dordrecht.

1641 22 Dec.—1642 8 Jan. Mr. Johan Halling, adv. voor Hof v. Holland, (Burgr. van 's Gravenhage).
Klara v. Kinschot.

1643 25 Oct. Aert Adriaensz. Hallingh wedr. notaris.
Maritge Adriaensdr. van 't Hooch j. d., beide won. hier.

1649 16 Mei—26 Juni. Jacob Storm uit land v. Waes.
Helena Hallinghs j. d. beide won. hier.

1651 23 April—7 Mei. Pieter Jans Soetermeer, wedr.
Maartje Ariens wede Aert Hallingh, beide won. hier. (ziet 1643).

1654 26 April. Matthijs Stap j. m. uit land v. Keulen.
Jannetje Tielmans Hallingh j. d., beide won. hier.

1668 14 Oct. Guill. Ghijs j. m. won. Leiden.
Catharina Hallingh j. d. won. hier.

1669 30 Maart. Mr. Pieter Hallingh, adv. voor Hof v. Holland.
Lambertina Veer, beide won. hier.

1670 22 Juni. Jacob Hallingh wedr.
Margaretha v. Clootwijck, wede Petrus Cool, in leven controleur der fortificatiën, beide won. hier.

1671 14 Juni. Hendrik v. der Linden med. dr. te Amsterdam.
Anna Hallingh, won. hier.

1675 15 Dec. Mr. Anthonie v. d. Linden, adv. voor Hof v. Justitie in Holland.
Catharina Hallingh, beide won. hier.

1678 11 Dec. Cornelis Clock, wedr. baljuw en Schout van Valkenburg.
Lucia Hallingh j. d. won. hier.

1682 9 Aug. Mr. Johan Hallingh, comm. gen. der legerschepen.
Jacobmina de Graeff wede Martinus Mijtens, beide won. hier.

1683 23 Mei. Reinier Hallingh j. m. won. te Alphen.
Magdalena ter Cocqs j. d. v. Rott, ook won. te Alphen.

1690 20 Aug. Johan Hallingh, wedr. comm. gen. der legerschepen, won. hier.
Theodora Sonnemans wede Simon Rottermont, uit oud-raad v. Dordt en essayeur-gen., won. te Dordt.

Gedoopt in de Groote Kerk.

1631 Febr. 26. Heyltje — Aert Hallingh.
1632 Mei 4. Adriaen — idem.
1634 Juni 24. Jacob en Hester, — Aert Hallingh, notaris.
1635 Sept. 25. Oningevuld — Engelbert v. d. Mijll, Cath. Halling.
1636 Jan. 12. Johannes — Aert Halling.
1637 Juni 21. Maria — idem.
— Aug. 2. Geertruida — Eng. v. d. Mijle (sic.)
1639 Oct. 19. Jacobus — controleur v. d. Mijl.
1640 Jan. 11. Susanna — Hendrik Hallin, Geertruida Haling.
— Sept. 19 Cornelis — Mr. P. v. Wou(w), Geertruida Hallingh.
1642 Sept. 10. Elisabeth — Engelbert v. d. Mijle (get.) Kapt. Gernu (Grenu?)
1643 Febr. 4. Hendrik — Mr. P. v. Wouw, adv., Geertruida Hallingh (get.).
Mr. Gerard Belarts adv. en Geertruida v. Luchtenburch.
1646 Febr. 14. Cornelis — Jacobus Hallingh, Aartje v. Zijl.
1647 April 28. Alida — Mr. Willem Hallingh, Geertruida v. Luchtenburch.

1647 Aug. 11. Anna — Contr. Engelb. v. d. Mijll, Cathr. Hallingh.
— Sept. 15. Anna — Mr. Johan Hallingh, Klara v. Kinschot.
1649 Febr. 21. Catharina idem.
(get.) Emilia v. Kinschot.
— April 20. Anna — Willem Hallingh, Geertruida v. Luchtenburch.
— Mei 12. Catharina — Jacob Hallingh.
— Sept. 29. Maria Magd[a] — Jacobus Storm, Helena Halling.
1650 April 20. Maria — Contr. Engelb. v. d. Mijle, Catharina Hallingh.
— Juni 29. Geertruida — Willem Halling, Geertr[a] v. Luchtenburch.
— Aug. 4. Jasper — Johannes Halling, Klara v. Kinschot.
(get.) Jasper v. Kinschot & Lucia Hallingh.
1653 Mei 14. Klara — Jacob Storm, Helena Hallingh.
1655 Febr. 2. Filips — idem. (get.) Fil. Sturm
— — 14. Johan — Willem Hallingh, Geertruida v. Luchtenburch.
(get.) Joh. Hallingh, Geertruida v. Wouw.
— Mei 9. Filips — Engelbert v. d. Mijl, Cath. Hallingh.
1661 Aug. 7. Jasper — Mr. Joh. Hallingh, Klara v. Kinschot
(get.) Mr. Gualtherus de Raet, Jhr. Otto Fred. v. Seventer, Josina v. Kinschot wed[e] Mr. Corn. de Jongh.
1678 Aug. 28. Helena Emilia — Ant[ie] v. d. Linde, Cath. Hallingh.
1680 Maart 14. Catharina — Cent v. d. Linde, idem.
1683 Jan. 20. Jonathan — Cornelis Klock, Lucia Hallingh.
1686 Febr. 17. Antonie — idem.

In de Kloosterkerk.

1638 Sept. 17. Abraham — Mr. P. v. Wouw, Geertruida Hallingh.
(get.) Lucia v. Wouw, vrouw v. Dr. van der Burch.
1640 Mei 6. Pieter — Mr. Willem Halling, Geertruida v. Luchtenburch.
(get.) Mr. P. v. Wouw adv. & Joh. v. Luchtenburch.

1641	Febr. 5.	Ds. Cornelis Triglandus pred., Anna Hallingh.
		(get.) Jac. Triglandus, dr. en prof. te Leiden.
—	Aug. 9.	Jonathan — Willem Halling, Geertr. v. Luchtenburch.
		(get.) Mr. Gerard Belaerts, Reinier en Cunera v. Luchtenburch.
—	— 23.	Jacoba — Jacob v. Dalen (overl.), Johanna Hallingh.
1642	Juli 13.	Lucia. — Willem Hallingh, Geertr. v. Luchtenburch.
1643	Jan. 16.	Debora — Jacob Hallingh.
—	Sept. 22.	Gerard — Gerard Belaerts, adv. voor Hof v. Holland (overl.) Lucia (sic) Hallingh.
		(get.) Rob. Schilperoort in plaats van burg. Joh. Belaerts.
—	Oct. 3.	Leonard — Willem Halling, Geertr. v. Luchtenburch.
1644	Juli 17.	Adriaan — Control. v. d. Myle, Cath. Hallings.
1645	April 11.	Pieter — Mr. Johan Hallingh, Klara v. Kinschot.
1646	Aug. 31.	Willem — Controleur v. d. Mijl.
1648	Aug. 4.	Maria — Engelbert v. d. Myl. Cath. Hallings
		(get.) Nicolaas Hanneman, Anna de Wilhelm (Wilhem).
1651	Febr. 28.	Dorothea — Jacobus Stevin, Helena Hallingh.
		(get.) Michiel Stevin, Cath. Hallingh, Josina Windelhagen.
—	Aug. 15.	Wilhelm — Engelb. v. d. Mijl, Cath. Hallingh.
—	Dec. 1.	Machtelt — Willem Hallingh, Geertruida v. Luchtenburch.
1654	Maart 27.	Dorothea — Adriaan Halling, Maria Gerrits.
		(get.) Jan en Helena Halling en Maria de Mettre.
1659	Aug. 1.	Lucia — Mr. Joh. Halling, Klara van Kinschot.
1677	Dec. 24.	Willem Filips — Filips Halling, Maria Cornelisse.
1717	Juli 9.	Klara — Johannes Halling, Marg. Podderien [Pot de Vin?]

In de Nieuwe kerk.

1677 Juni 1. Joh. Anthonides — Antonie v. der Linden, Cath. Hallingh.

1683 Maart 30. Wilhelmina — Reinier Hallingh, Machtelina Cocks.

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Wapen van Limburg (XLVIII, 317). — Dit wapen is verleend bij Koninklijk Besluit van 27 December 1886 N°. 26. Het 1e kwartier (leeuw van keel) is *Valkenburg;* het 2e (leeuw van sabel) is *Gulik;* het 3e (drie horens) is *Horne;* het 4e (leeuw van goud) is *Gelderland* vóór 1371; het hartschild is *Limburg.*

Bijzonderheden zijn te vinden in Maasgouw VI, bldz. 110.

VICTOR DE STUERS.

Hetzelfde berichtte de hr. Baron Van Hoëvell te Wijhe. Red.

Wapendevies v. Waldeck-Pyrmont. — Ieder weet, dat deze zinspreuk luidt: Palma sub pondere crescit. Ze slaat op een oud vertelsel, dat er zulk een groeikracht in de palm schuilt, dat wanneer men op de jeugdige spruiten van dien boom een gewicht plaatst, hun groei zelfs daardoor niet gestuit kan worden. Mij is gezegd, dat dit verhaal reeds bij Plutarchus wordt aangetroffen.

Voor mijne ooren luiden de woorden in deze volgorde niet goed; maar brengt men daarin een kleine wijziging, dan is de spreuk de tweede helft van een hexameter; aldus: crēscīt sūb pŏndĕrĕ pālmā.

Het zou mij niet verwonderen. dat werkelijk de spreuk ontleend is aan een gedicht, 't zij uit de oudere, 't zij, waarschijnlijker, uit de nieuwere latiniteit. Aan onze latinisten, om dit te onderzoeken; een taak, uitlokkend genoeg, waar het geldt de fiere zinspreuk van een vorstenhuis, dat ons Nederlanders zoo na aan 't harte gaat, in den echten schoonen vorm te herstellen.

Zwolle. N. A. C.

Geslacht van Dordt of **Dorth** [vgl. Alg. Reg.]. — In de belangrijke verzameling verzoekschriften, aan de Staten Generaal der Ver. Ned. gericht, berustende in het Rijksarchief te 's-Gravenhage [1601—1795 eenige jaren echter ontbreken], vond ik het volgende van 20 Dec. 1747, waarin Johan Adolf Hend^k^ Sigismund van Dorth, heer tot Velde en Holthuizen, beschreven in de ridderschap van 't graafschap Zutfen, verzoekt aan gem. Staten „brieven van voorschrijvens" voor de ministers bij de Hoven van Weenen en Berlijn, Keulen en de Palts, opdat het vonnis van het kamergericht van Wetselaer spoedig mocht worden ten uitvoer gebracht, ten einde paal en perk te stellen aan de ergerlijke en brutale handelwijze van zijn' jongsten broeder Zeno v. Dorth.

Aan haar Hoog Mogende de Heeren Staten
Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Geeft met schuldige eerbied te kennen Johan Adolph Henrich Sigismund van Dordt, heere tot Velde en Holthuysen, beschreven in de Ridderschap des Graafschaps Zutphen.

Dat des suppliants jongste broeder Zeno van Dorth, die den 3^n^ October van desen jare 1747 eerst in het 25^en^ jaar sijns ouderdoms getreeden is, tot de hoogste smerte van den suppliant, sig al bij het leven van des suppliants vader Johan Adolph van Dorth, Heere van de Horst, in sijn leven Generaal ten dienste der Vereenigde Nederlanden, en Gouverneur van Doornik, sodanig wanschappelijk gedragen heeft, dat hij niet alleen gequiteert heeft den standaart, die des supplts gem. vader voor hem in dienst van desen staat hadde geobtineert, importante schulden gemaakt, goederen, sijn vader eyge en privativelijk toebehorende, gealieneert en beswaert, maer ook tot zodanig een verval gekomen is, dat hij heeft geabjureert de Gereformeerde religie en overgegaan tot de Roomsche.

Dat des supplts moeder Magdalena Catharina Judith Neuhof

genaamt Ley bij des supplts vader den supplt en sijn gem. broeder heeft verwekt, sonder meer kinderen te hebben nagelaten.

Dat gem. Zeno van Doth sig niet heeft ontsien, in publicque herbergen opentlyk te seggen, dat wanneer sijn vader desselfs oogen soude hebben gesloten, hij sijne moeder, den suppliant, vrouw en kind van de Horst soude afdrijven.

Dat des supplts gem. moeder nogte ook den supplt. niet hebbende kunnen geloven, dat den gem. Zeno van Dorth soo verre soude vervallen, dat hij daertoe bequaam soude sijn geweest als dit ten goede nog van hem denkende, dat de natuur hem soude hebben geleert dat het afsterven van sijn vader geheele andere impressiën op sijn gemoed gemaakt soude hebben; dat des supplts vader den 27 Septr. van desen jare 1747 dit tijdelijke leven hebbende afgelegt, den supplt. sig volgens stijllocaal, als oudste zoon, heeft gesteld in de possessie der goederen, die volgens de wetten op hem waren gesuccedeert, en soo als ook sijne moeder behouden heeft die possessie der goederen, dewelke haar mede na regten competeerde, dog dat ongeagt die genome maatregelen de gem. Zeno van Dorth, tot zielsmarte van des supplts moeder en den supplt. tot die verregaande ontaardinge gekomen is, dat hij sijn godvergeete voornemen, om sijne moeder en den supplt., nevens sijn vrouw en klein suygend kind van de Horst af te drijven, ten minsten met dertig uyt de Keurceulsche heerlijkheid Odenkerk, Gulikse heerlijkheid Reith, en uyt de vrije Rijksheerlykheid Corschenbroek te samengebragte en gewapende schutten en jagers den 29e September daar aanvolgende, nadat hij 's morgens tusschen ligt en duyster het sterfhuys Horst via facti hadde geinvadeert, daar op niet alleen den oudsten heer van Dorth den suppelt. met desselfs echtgenoot benevens haar suygend kleyn kind, maar ook sijne lijffelijke moeder byna nakent en bloot, soo als deselve met een onderrok, nagtcamisool en nagtmuts, 's morgens vroeg van het bedde was opgestaan, met alle protestantsche domestiquen in de uyterste furie verdreven heeft, in soo verre selfs, dat hij met be-

hulp van de gem. gewapende schutten tot die abominatie gekomen is, dat hy sijn eige handen aan sijne moeder geslagen, en dermaten vergrepen heeft, dat deselve bij hare retraite binnen Dusseldorp, aan armen en beenen met swarte en blauwe vlekken is verwondt bevonden.

Dat des suppl^{ts} moeder, en den suppl^t. sig op sodanige onnatuurlijke wijse siende verstoten van het sterfhuys tot voor de poorte berooft en ontbloot van hunne considerabele effecten, papieren, obligatien, silverwerck, linnen, ja zelfs hare kleederen en cieraad &c. heeft des suppl^{ts} moeder sigh geaddresseert aan den Keurceulsche amptsverwalter tot Hulehrath en voogtsverwalter des ambts Liedtberg den heer Kolvenbach, met versoek om alle de vertrekken op het sterfhuys te consigneren, ook voor haar bij haren jongsten zoon te intercederen, dat deselve haar mogte permitteeren, om nog eenmaal haar onbegrave man te mogen sien, dog welk versoek haar gem. jongste zoon absolut afgeslagen heeft, niet tegenstaande des suppl^{ts} moeder overgaf met dese asseveratie, dat soo waer sij een eerlijke dame, alsmede een God in den Hemel was, sij soo haast als sij haar man hadde gesien, wederom goetwillig uyt het sterfhuys soude gaan.

Dat des suppl^{ts} moeder vervolgens bij notariale insinuatie van den voorn. Zenno van Dorth heeft doen afvragen hare kleederen en andere lijfsnootdruft, daarop tot antwoord heeft toegevoegt, sulks niet te sullen doen maar dat wanneer sijne moeder wederom op het huys Horst wilde komen, en geene domesticquen met sig brengen, als meede alle dagen de misse horen leesen, sij als dan de tafel hij hem konde hebben, en haar in het gebruyk van het geene haar toequam niet soude beletten, hebbende daar en boven veele andere insolentien en hardigheden gepleegt tegens de protetanten, sig op het huys Horst onthoudende, direct inlopende tegens de religions conclusa waar onder, onder andere gevallen een is door hem aan Herman Dursele, oud 87 jaren en een aan Philip Janssen door apprehensien op hunne personen op de enormste en abominabelste wijse gepleegt.

Dat des suppliants gem. broeder 3 à 4 dagen na dat de gem. consignatie was geschied onder pretext van te maken een inventaris van sijns vaders nalatenschap, alle seegelen eigener authoriteit heeft opengebroken, de kamers, kisten en kasten geopent, en met alle de meubelen en effecten na sijn eige welgevallen gehandelt, sonder dat hij gem. Ambtsverwalter Kolvenbach, na alle gedane instantien heeft willen toelaten sijne gestelde seegels te recognoseeren

Dat den voorn. Zeno van Dorth het daar bij alleen nog niet latende, den supplt. (die sig met sijn vrouw en kind, na het allodiaele goed Flaesrath had geretireert) door sijne woedende knegten en gewapende schutten, incontenenti heeft vervolgt, en hem 'tselve allodiale goed aanmatigende, als ook alle andere Gulikse en Bergse goederen laten aanseggen, dat sij sig in de tijd van agt dagen van daar ook onfeylbaar moeste verpakken.

Dat den voorn. Zeno van Dorth, in sijne godvergeetentheden voortgaande, het lijk van sijn afgestorvene vader op een schimpelijke en veragtelijke wijse heeft ter aarde doen bestellen, alsoo vier op sware straffe geciteerde ingeseetenen het lijk tusschen haar twee en twee met stokken door vier ringen gestoken, ten grave hebben moeten dragen, sonder dat een swart laken over het selve uytgebreid is geweest, en sonder dat de segtig flambouwen die des suppllts moeder tot de begraeffenis hadde gesteld, sijn geëmployeert geworden, hebbende den voorn. Zeno van Dorth naast agter het lijk gaande, in een blaauw goud gegallonneert kleed sijne rouwe betoont, en na de bijsettinge van het lijk sijn schutten gecommandeert, om onder de poort tot drie maal toe victorie laten schieten en tot dato deses geen wapen laten verveerdigen, om voor de poort op te hangen, 't welk bij alle adelijke familiën gebruykelijk is.

Dat den voorn. Zeno van Dordt sig alsoo meester hebbende gemaakt door alle weegen van de goederen door sijn vader met'er dood ontruymt en nagelaten, des suppllts. moeder en den supplt. sig genoodsaakt hebbende gevonden in de gepasseerde maand No-

vember te moeten addresseeren aan het keyserlijke hoog loffelijk camer gerigt tot Wetselaar en aldaar soo tegens gem. Zeno van Dorth als tegens den Keurvorstelijke Ceulsche Regeeringe te Bonn, en ambtsverwalter Streegen tot Odenkerke te imploreren decreet van redintegratie met refusie van interessen, schaden en kosten, en vervolgens cassatie van het spolium, met versoek van mainstenue, gelijk dit haar regtmatig versoek dan ook om die en meer andere geallegeerde geverifieerde reedenen bij welgemelde camergerigt is toegestaan en erkent.

Dat soo des supplts moeder als den supplt. ten hoogsten daaraan gelegen legt, dat aan het gem. decreet werden voldaan, en dat deselve wel in hope syn dat aan de Ceurvorsten van Ceulen en de Paltz, waaronder het voors. huys de Horst en de overige gespolieerde vaderlijke goederen ressorteeren, eerlang door brieven requisitoriaal van het welgem. camergerigt, de executie sal werden gedemandeert, is des supplts moeder en den suppliant egter bedugt, dat sulks difficulteiten soude kunnen ontmoeten, of den voortgank gedilayeert.

En nademaal soo des supplts moeder als den supplt. daar aan ten hoogsten geleegen legt, dat de brieven requisitoriaal ten spoedigsten werden geexpedieert en geexecuteert, en dat om daar toe te geraken, het kragtig appuy van U Hoog Mogende door de Minister aan 't Hof van Weenen, en door den Heere Grave van Gronsfeld, minister aan het Hof van Pruyssen afgesonden, als door den Resident tot Keulen soude sijn van de allerhoogste utiliteit.

Neemt den supplt, soo voor sijn gem, moeder als voor sig, sijn toevlugt tot U Hoog Mogende, ootmoediglyk versoekende dat het U Hoog. Mog. behage, brieven van voorschrijvens te verleenen, soo aan den minister den heere Bartel Dauma baron van Burmannia, minister aan t' Hof van Weenen, ten einde denselve bij het welgemelde Camergerigt tot Wetselaar sijne goede officiën aanwende dat de voors. letteren requisitoriaal ten spoedigste werden geëxpedieert, als aen den heere grave van Gronsfeld, minister bij zijn koninkl.

Majesteit van Pruyssen, ten eynde denselven sijne goede officien mede aanwende, daar en soo het behoord, en in 't bysonder by sijn Koninkl. Majesteit van Pruyssen als Ceurvorst van Brandenburg en meede directeur van den Westfaalsen kreyts, mitsgaders aan Martinus van Lansbergen, Resident tot Ceulen, opdat syn Koningl. Maj[t] van Pruyssen als Ceurvorst van Brandenburg en meede Directeur van den Westfaelsen Kreyts, mitsgaders de Keurvorsten van Ceulen en de Paltz de nodige ordres stellen, dat het voors. decreet sonder dilay ingevolge van de brieven Requisitoriaal van het hoog gem. Camergerigt tot Wetselaar mogen werden geexecuteert.

't welk doende &a.

(get.) J. A. H. S. B(aron) van Dorth.

'sGravenhage. Medegedeeld door FRED. CALAND.

Vliedthoorn (XLVIII, 349, 350.) — Cornelis Maertensz. Vliedthoorn, gest. 18—VIII—1646 en Simon Pietersz. Vl. gest. 31—VIII—1869 waren Veertig der Stad Leiden. De eerste was ook Regent van het Jerusalemgesticht aldaar; de laatste was onder hen, die den vrede sloten tusschen burgers en regeerders van Leiden 20—XI—1685.

Simon Vliettoorn, raet en vroedschap en M[r]. Cornelis V, advocaet komen 5—III—1671 voor in eene acte van restablissement, gepronuncieert in den Hage tegen Maria van Reygersberg, vrouwe van de beyde Catwycken en 't Sant.

Johanna V. tr. 19—XII—1697 Dirck Crijtenborgs (Waalsche Kerk Amsterdam).

Clasina V. tr. Abraham van Gerwen. Hun dr. Catharina, geb. Leiden 3—II—1698, gest. 1769 tr. Mr. Jan Gijsberts de Mey, heer van Nieuw Lekkerland, Streefkerk en Souburg, geb. Rotterdam 28—VII—1701, gest. 23—V—1788.

Susanna Vl. aanget. 2—III—1690, te Leiden, getr. 20—III—1690 te Warmond, in 2[e] huw: met Paulus Gijsberts, wed[r]. van Jacoba Ardinois z[n]. van Paulus G. en Elisabeth Gerrits.

Susanna Vl. was wed^e v. Willem van Thol, wonende op het Rapenburg, haar getuigen waren Juff^r. Josina Haaghboot haar schoonzuster op de Papengraft en Juff^r. Theodora Dryver, haer nicht op Steenschuyr.

Paulus G. was mijn bet-bet-overgrootvader. Voor meerdere opgaven omtrent de genoemde familien houd ik mij wederkeerig zeer aanbevolen.

Den Haag. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL V. HODENPIJL.

Mr. Jan Huyberts of Huybrechts (XLVII, 430). — Von Zesen's opgaaf in zijn „Beschreibung der Stadt Amsterdam", dat *Mr. Jan* in 1541 is overleden, is niet juist. Dit moet zijn 6 December 1640, zie Nav. XLVI, 230, waar ik o. m. het grafschrift vermeldde op den in de Groote Kerk te Harderwijk gelegen grafzerk. Het wapen op dien steen stelt voor *twee uitgerukte boomen.* Halfaanziende helm; de helm links gewend. Helmteeken: een boom.

De wapenschilden in de hoeken van dien grafzerk zijn onduidelijk.

Arnhem. H. PORTHEINE JR.

Geslacht de Burggrave. — Zooals bekend is, werd de naam dezer familie zeer verschillend geschreven Burggraaf, Burchgraaf, Burchgrave, Borggraaf enz. enz.

Pieter de Burggrave Gilleszoon, geboren omstreeks 1683 (waar?) stierf te Bouchante 29 Nov. 1749, oud 66 jaren. Hij was driemaal gehuwd; 1° te Watervliet 3 Juli 1706 met Magdalena Lemmers, 2° te Assenede 14 Febr. 1724 met Anna Ongenae en 3° te Bouchante 6 Mei 1731 met Johanna van de Velde. — Er wordt verondersteld dat hij van Zeeuwschen oorsprong is. Wie heeft de goedheid mededeelingen omtrent deze familie te doen?

R. V. O.

Cabauw. — Wie was in 1639 de ambachtsheer of ambachtsvrouwe van de gemeente Cabauw (thans tot de provincie Utrecht behoorende)? Gemelde ambachtsheer of ambachtsvrouwe was destijds te 's Gravenhage woonachtig. J. A. VAN HENGST.

Brito. — In Nav. XXX—27, XXXIII—122, XXXVI—27 en XL—404 wordt besproken een in de oudheidskamer te Sluis aanwezige grafzerk, die tot opschrift heeft: „Hic jacet Dno quatouch brito de odierna parochie de Deden qui obiit a° M° CCCCCXXXV." Aan dit opschrift werden verschillende uitleggingen gegeven en onder meer scheen het woord „Brito" niet voldoende verklaarbaar. Thans, bladerende in l'Illustration (Paris) vind ik in het n^r van 19 Maart ll. bladz. 214 een facsimilé van een drukwerk, dat — door den kundigen Brugschen archivaris en geschiedvorscher Gilliodts van Severen beschreven — wordt geacht afkomstig te zijn uit de drukkerij van Johannes Brito, die in 1454 voorkomt in het oudste register der „librairiers en boucscrivers" te Brugge en in 1493 aldaar stierf. Deze Brito zou hebben uitgevonden om drukwerk te vervaardigen door middel van losse *gegoten* karakters en alzoo een verdienstelijk lid zijn geweest van het evengenoemde gilde der boucscrivers."

Het opschrift op den grafsteen te Sluis kan dus betrekking hebben op een familid van den Brugschen meester.

Dokkum. J. A. DORRENBOOM.

Van Meel. — In 1463 was Daem v. Meel schepen te Tiel (Mr. E. D. Rink, „Beschrijv. v. Tiel", Bijl. E daarachter). Dit Meel was ongetwijfeld Medel, buurschap te Echteld, dat als „Meel" voorkomt op het kaartje der 16de eeuw in James de Fremery's uitgave van het „Cartularium van Mariënweerd ook thans nog Meel luidt in den volksmond, terwijl men er een „Meelsche tiend" heeft. In Scheffer's „Nederl. Familie-Archief" („Alg. Nederl. Familie-blad" 1883/84) N°. 113 bl. 1^b heet v. Meel eene familie,

welke van een dorp haren naam ontleende. Wordt met dat dorp de Echteldsche buurschap bedoeld? Ik ken geen ander Meel, dan dit. Te Staphorst ligt, volgens de Woordenlijst voor de spelling der Aardrijksk. Namen (Amst., Brinkman, 1884) bl. 59[a], eene buurschap Meele; maar dit is niet volkomen hetzelfde woord. In Limburg, arr. Hasselt, moet een gehucht Meelberg liggen; wat insgelijks een „Meel" veronderstelt. Men treft nu en dan v. Meel aan; steeds in Z.-Hollandsche omgeving. Zoo overleed 25 Febr. 1654 Jan de (= van? Meel, Jezuit-missionaris op Zuid-Nederl. schepen (*Nav.* XXIV, 240). Jan Hendrikszn. v. Meel, geb. te Rotterdam 23 Juni '70, † ald. 8 Juni 1744, vroedschap, schepen en burgem. ald., gehuwd ald. 4 Dec. 1698 met Maria Catharina Tymonsdr. v. Schoonhoven, geb. ald. 11 Nov. '81, † ald. 28 Maart 1761, had tot dr. Maria v. M., geb. ald. 29 Maart 1710, † ald. 28 Jan. '94, die 3 Juli '27 ald. in den echt trad met Isaac Elsevier, weduwnaer; vgl. Scheffer, a. w. N°. 41 bl. 2 met den Kwartierstaat van Jan Dirk v. Heemskerck, † Delft 11 Jan. 1789 (in „Geneal. Kwartierstaten van Nederl. Gesl." door M. A. v. Rhede v. der Kloot en Raimond Bär A° 1889), waaruit blijkt, dat deze familie v. Meel voert in blauw een schaap, dat een lam zoogt, beiden van zilver; Rietstap's Armorial, die deze familie als Hollandsch, en niet als Geldersch, aanduidt, voegt er „grasgrond" bij. Alles is opmerkelijk in dit wapen, indien in den plaatsnaam Medel het woord *mede, made,* d. i. gras- of hooiland schuilt, wat allerwaarschijnlijkst is; te opmerkelijker, omdat Echteld ook thans nog uitgestrekte grasvelden vertoont; 't is al weiland dat men er ziet. Alzoo komt dit wapen in de rij der zoogenaamde sprekende wapens te staan. Ook het Staphorster Meele laat mooglijk deze vinding toe, zoowel als het Limburgsche Meelberg. Doch ook *male, mael,* hetzij in den zin van „paal, bestek, einde, grens, maat, ruimte"; hetzij, bepaaldelijk bij Meelberg, in dien van „gericht" of „gerichtsvergadering", kan hier passen. Wie beslist zulks!

Maria's broeder was vermoedelijk Hendrik v. M., die met Petronella Verburgh (zijne gade?), te Rotterdam 4 Oct. 1742 getuige was bij den doop van Maria Verburgh, geb. ald. 27 Sept., en 24 Sept. '60 gehuwd ald. met Adriaen v. der Hoop (Scheffer, a. w., N°. 14 bl. 3b). Een andere Maria v. Meel (dr. v. Gijsbert bij Clara Bouwens), geb. ald. 9 Dec. 1692, Remonst. gedoopt 11 Dec., (met de echtelieden Hendrik v. Meel en Maria de Leeu (sic) als getuigen), † ald. 18 Dec. 1768, begr. 22 Dec. in de Groote Kerk op het hooge koor n° 27, trouwt ald. 22 Sept. '17 Willem v. Ryckevorsel Abrahamszn. Maria de Leeuw (sic) komt 10 Aug. 1718 voor als wede Hendrik v. Meel (Ibid. N°. 68 bl. 3b). In 1702 was Johan v. M. brandmeester van de Tweede Wijk te Rotterdam (Ibid. n°. 70 bl. 2a). Clara v. M., gade van Cornelis Westerbaen Willemszn., Remonstr. pred. ter stede, had vermoedelijk tot dr. Catha Joha W., 18 Dec. '63 ald. in den echt getreden met Med. Dr. Abraham Heemskerk ald.; zij was diens derde gade (Ibid, n° 130 bl. 3a). Agneta v. M. won bij Dirk v. Teijlingen Mr. Isaac v. T., die tot echtgenoote had Geertruijda Joha Bouwer (Nav. XXIX, 274, 5). In den ouderdom van 31 jaar en 5 maanden † 12 Nov. 1893 Joha Margta v. M., gade van W. Treffers, te IJselstein, dr. v. A. v. M. bij Ne Elbers, en zuster van A. v. M., te Muiderberg.

Is nu deze Hollandsche familie v. Meel oorspronkelijk Geldersch? Had ze Daem v. Meel eerstgenoemd tot stamvader? Bestaat er van haar eene genealogie, welke tot 1463 Daem's levenstijd opklimt?

JAC. ANSPACH.

Poort (XLVIII, 162). — De voorouders van Adrianus Poort en zijne vrouw kan men vinden in Nav. 1894, blz. 582—584. Q.

Bentheim. — 1. In 1660 huwde Ernst Wilhelm v. Bentheim, Geertrui of Gerland van Zelst, dochter van Hartgerus van Zelst in de Graafschap Zutphen! Wie weet mij van dezen Hartgerus te noemen zijne ouders, zijne vrouw en hare ouders?

2. Later trouwde Ernst v. Bentheim met Isabelle († 1734) van Horne, (Horn of Hornes! Van deze vrouw worden gevraagd de namen hare ouders, grootouders, en zooveel mogelijk, van haren geslachtsboom! Wie weet daar iets van?

Den Haag. L. N.

Geslacht van Swieten. — Hendrik of Henric v. S. was schout te Voorschoten en vestigde zich daarna te Zevenhuizen. De naam zijner vrouw is onbekend, doch wel is bekend zijn zoon Wouter Hendrikszn. van Swieten. Deze was schepen te Zevenhuizen, moet omstreeks 1530 geboren zijn en was gehuwd met Jannetje van der Seys of Chijs. Hun zoon Willem v. S. † 1602, huwde te Rotterdam 21 Mei 1595 (acte aanwezig), met Dieuwertje Adriaans dochter van Akermonde, geb. te Rotterdam 1 Sept. 1570, sterft aldaar 1 Sept. 1622. Van hen stamt af de Rotterdamsche familie van Swieten. Wie heeft de goedheid dit fragment aan te vullen, voor zoover data's betreft en in de stamreeks hooger op te voeren?

's-Gr. V. S.

Quienbourg. — De vraag betreffende dezen naam, voorkomende op bl. 639 jaarg. 1892 van „de Navorscher", bleef, voor zoover ik kon nagaan, onbeantwoord. In het Charterboek van F. Mieris wordt de brief van Jacoba van Beijeren d. d. 6 Juny 1425 aan haren gemaal, den Hertog van Glocester, onderteekend met: „vostre fille de Quienebourg.

Wijhe. VAN HOEVELL.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

EEN RAADSELACHTIG BOEK.

Zoo mag het wel heeten, het boek, waarvan ik hier eene beschrijving ga geven. Het werd mij toegezonden door den heer S. van Straalen te Londen, waar men er geen raad mede wist, in de hoop dat het mij gelukken mocht de oplossing te vinden. Het heeft heel wat hoofdbreken gekost om achter het geheim te komen. De bibliographie liet mij geheel in den steek; Brunet, Barbier en anderen, die ik er op nasloeg, hadden dit boek blijkbaar niet gekend. Boeken- en kunstkenners, joodsche en andere geleerden mocht ik er over raadplegen: zij hadden het nooit gezien en wisten er geen licht over te verspreiden. Zooals het wel meer gaat: de rechte man, die mij op weg kon helpen, werd eerst gevonden, toen ik meende de hoop te moeten opgeven om den sleutel te ontdekken. Intusschen is de tijd aan het onderzoek besteed niet verloren, want ik heb kennis gemaakt met eene litteratuur, waarvan mij vroeger slechts eene enkele maal iets onder de oogen was gekomen. Het zal niet ongepast zijn er bij deze gelegenheid de aandacht op te vestigen. Laat mij beginnen met de beschrijving van het boek in quaestie.

Het is een langwerpig kwarto, $19^1/_2$ Ned. dm. lang en $16^1/_2$ hoog, besloten in een kartonnen foudraal, waarop de woorden: „Ars notoria Hebraice."

Het heeft geen gedrukten, wèl een met eene oude hand geschreven titel, aldus luidende: R a t i o n a l i s R e m i n i s c e n t i a, p e r H e b r a i c a r e r u m s i g n a (q u a e v u l g o v o c a b u l a d i c u n t u r)

depicta, linguae sanctae accommodata; artisque notoriae jucunda facilitas, humanae cujuscunque indoli et genio consentanea."

Of het boek oorspronkelijk onder dezen titel in het licht is verschenen, zal eerst kunnen blijken, wanneer er een exemplaar met titel gevonden zal worden.

Auteur, plaats noch jaar van uitgave worden vermeld, alleen behelst de eerste bladzijde nog deze versregels:

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis posita fidelibus.

Op de keerzijde van den titel staat het volgende geschreven:

Ad Artem notoriam

Augustinus de Doctrina Christiana Lib: Cap. 2
Omnis Doctrina est vel Rerum, vel Signorum: sed Res per Signa discuntur.
Hinc optimae et pinguioris Minervae Antistes, arcano Orthodoxiae cecinit acumine &c.

Mens mea questa diu deperdita Nomina Rerum
Esse sibi simulac vix tenuisse datur
Arte tua, indoctis visa, Vir docte, juvatur,
Verborum felix, per simulacra, memor.
Inscie ne stupeas! Res vincunt Nomina: Vocum
Sic mage per pictas Res meminisse juvat.

Ita primo intuitus momento Artium Admirator.

FRIDERICUS NICASIUS

Deze Nicasius is mij even onbekend als de „Vir doctus", die dit schriftstelsel heeft uitgevonden. Het mocht eene loffelijke poging heeten om door afbeeldingen de beteekenis van Hebreeuwsche woorden gemakkelijker in het geheugen te prenten: er was, gelijk men later zien zal, toch vrij wat scherpzinnigheid noodig, om van dit hulpmiddel gebruik te maken.

Op het geschreven volgt een geetst titelblad, in den trant van Romein de Hooghe; waarschijnlijk van zijn leerling Adriaan Schoonebeek. De figuur in het midden met den mantel en een hoofd-

band, waarop beeldjes prijken — gelijk men op bijgaande afbeelding zien kan — stelt de Verbeelding voor. Zij schijnt den knielenden auteur, die met de linkerhand een tableau met beeldschrift vasthoudt, door een hoorn te willen aanblazen. De figuur achter den auteur met den krokodil op den arm herinnert aan de hiëroglyphen der Egyptenaars, die hier zijn nagevolgd. De waarheid, eene naakte vrouwenfiguur, ontsluit de deur van den tabernakel, waarin men de ark ziet met de wolk, terwijl een hoogepriester de heilige rollen komt aandragen. Op den voorgrond zitten twee schriftgeleerden in een wetsrol te lezen. Op den achtergrond ziet men het hemelsch Jerusalem op een omwolkten bergtop, en een schip op zee, dat tegen een rots stoot.

Het boek bevat 109 geetste bladen, bedrukt aan ééne zijde, met volgnummers in den rechter bovenhoek, welke volgnummers bovendien met de hand boven de bladen zijn geschreven. Vooraf gaat één ongenummerd blad. Nu de inhoud mij duidelijk is geworden, kan ik verzekeren dat het compleet is.

Alle platen zijn in afdeelingen verdeeld, meestal horizontaal in twee; doch er zijn verschillende bladen met 4 tot 7 en meerdere vakken. Op verreweg de meeste bladen en vakken is aan den linker bovenhoek een vierkantje of hokje aangebracht, waarin in dit exemplaar, althans op de eerste twee-en-twintig bladen, vrij regelmatig eene Hebreeuwsche letter is geschreven. Zulke letters komen verder nu en dan ook buiten het hokje nog wel voor, maar altijd met de pen er bij geteekend.

Vele bladen hebben een hoofdfiguur in het midden, soms een voorwerp, meestal een persoon of eene groep. Enkele malen staat zulk eene figuur in een afzonderlijk vak. Ik laat hier de voornaamste volgen. Op bl. 1 een hoogepriester (Aäron), 2 Abel offerende, 3 Adam spittende, 4 de ark, 5 Elia, 6 Eva, 8 en 9 de toren van Babel (op bl. 9 ook Bileam met zijn ezel), 12 de engel Gabriel met een vredetak, in een wolk neerdalende, 15 David de harp bespelende, 18 Habakuk, dien een engel bij het haar houdt, 22

Een Oostersch vorst op zijn troon, 25—28 Charon een en twee personen in een boot of een schip overzettende, 31 een krijgsman (Goliath?), 32 Thamar zittende onder een boom, met ring en staf in de handen, 34 en 35 een jager met een hoorn, in de kleeding van de 17de eeuw, 36 een Oostersch vorst (Jozef?), 38 een ruiter uit den tijd van prins Willem III, 40 een koperen ketel, 45—48 de Madonna met het kind, 51 een gekruisigde, 53 een glas of beker, 56 en 58 R. C. priesters voor het altaar, 57 een bedelaar met eene vrouw, die een aalmoes geeft, 59 Mozes met de tafelen der wet, 61 en 62 een man, die een doodshoofd schijnt te dragen (op bl. 62 heeft hij een roede in de rechterhand), 63 Nebucadnezar, kruipende over een grasveld, 64 een boogschutter, 66 Noach dankende na het verlaten van de ark, 67 Pan met de herdersfluit, 69 eene vrouw water uitstortende over het hoofd van een zittenden man, 70—72 figuren met een bezem of ragebol en behangen met keukengereedschap, 73—77 een man op een doedelzak spelende achter eene vrouw, van welker kleed hij de slip draagt, 79 een Oostersch vorst zijn boog spannende, 81 een vorst met scepter, 102 een duivel.

Bijna al de niet genoemde bladen zijn bedekt met kleine figuren, gelijk aan die op blad 1, waarvan hier eene afbeelding wordt gegeven; een paar onderscheiden zich door groote Romeinsche letters, zooals B. T. P. Zulke enkele letters komen in het klein herhaaldelijk voor, zonder ooit een woord te vormen, zelfs geen volledige lettergreep. Hier en daar ziet men een Grieksche letter en ook cijfers. Sommige teekens worden bijna op elk blad gevonden, zooals een passer, met of zonder graadboog, een kleine doedelzak, een kleine gespannen boog; de figuur van een man die de slip van een vrouwenkleed draagt, zwaard en knods gekruisd zijn ook niet zeldzaam. Tweemaal (bl. 68 en 103) treft men de afbeelding aan van het „Sigillum Ordinis Holl." Voorts zijn alle figuren geel gekleurd, met uitzondering van enkele, die of ongekleurd zijn gelaten of een groene tint dragen, waarmede men zeker wel eene bedoeling zal hebben gehad.

Titel en inhoud van dit zonderlinge boek deden vermoeden, dat men hier te doen had met een geschrift, hetwelk ten doel had gedeelten van den bijbel, met name van het Oude Testament, gemakkelijk door zinnebeeldige voorstellingen in het geheugen te prenten. Dit denkbeeld was zeker niet nieuw. Voorbeelden van zulke bijbels met emblemata vindt men reeds in de 15de eeuw [1]). Men denke aan de „Biblia Pauperum", waarin het leven, lijden en sterven van Jezus wordt voorgesteld onder typologische afbeeldingen uit het Oude Testament [2]). Maar dit moest toch iets anders zijn, want de beste Hebraïcus, doorkneed in de Joodsche letterkunde, wist uit deze figuren geen zin te maken. Waren die figuren wel afbeeldingen van woorden? Moest men ze beschouwen als eigenlijke of phonetische hiëroglyphen? Er kwam bij dat met de historische orde, waarin de hoofdpersonen in den bijbel voorkomen, geen rekening scheen gehouden te zijn. En wat aan te vangen met eene Madonna en een Pan, om van andere figuren te zwijgen, als de Hebreeuwsche tekst aan het O. Testament ontleend moest zijn? Het was duidelijk, dat het dan alleen mogelijk zou zijn deze bladzijden te lezen, wanneer ik den sleutel in handen kon krijgen. De vraag was alleen, waar dien te vinden. Ik achtte het zoo goed als zeker, dat er gelijktijdig met deze uitgave eene verklaring in het licht zou zijn gegeven door den „vir doctus", die het boek samenstelde, doch het scheen wel of alle nasporingen om zulk eene verklaring te ontdekken vruchteloos moesten blijven.

Mogelijk konden andere werken mij op weg helpen. In de verwachting, dat het nieuwste werk over dit onderwerp van W. A.

---

1) Vgl. de beschrijving van het „Biblicum Memoriale Emblematicum" in het hieronder opgegeven werk van Clouston.

2) Vgl. *Biblia Pauperum, reproduced in facsimile, from one of the copies in the Britisch Museum with histor. und bibliogr. introduction by* J. Ph. Berjeau. Lond. 1859, en Sotheby, *Block books of the* 15th *cent.* Lond. 1866.

Clouston [1]) mij gewichtige diensten zou bewijzen, zag ik mij teleurgesteld. Hoe rijk van inhoud en deugdelijk van bewerking ook, voor mijn doel gaf dit boek niets, gelijk uit de talrijke afbeeldingen, ontleend aan de werken die hier besproken worden, blijken kan. J. A. Comenius' „Orbis sensualium pictus", de „Geistliche Herzens-Einbildungen, inn Biblische Figur-Sprache" (Augsburg 1687), de Print-bijbels zoowel in het Nederlandsch als in andere talen, ze zijn allen wat anders. De figuren geven daar dadelijk het woord aan, dat past in den overigens leesbaren zin. Daarentegen heeft de ontwerper van deze „Rationalis Reminiscentia" zich blijkbaar bediend van beeldschrift volgens een bepaald stelsel, dat men kennen moet om het boek te begrijpen.

Mogelijk had de „Ars memorandi notabilis per figuras evangelistarum" tot model gediend bij de samenstelling van ons boek [2]). Het maakt den inhoud der vier evangeliën aanschouwelijk op de volgende wijze. Op en om de symbolen der vier evangelisten, de Engel, de Leeuw, de Os en de Arend, zijn andere symbolen aangebracht om het medegedeelde in elk der hoofdstukken te verzinnelijken. Zoo op de 5de prent van Mattheus hoofdst. 28 de gang der vrouwen naar het graf door drie zalfpotten; op de 2de prent van Marcus hoofdst. 11 de intocht in Jerusalem door een ezel; op de 3de prent van Lucas de gelijkenis van den farizeër en den tollenaar door eene afbeelding van den tempel met deze beide figuren; op de 2de prent van Johannes de overspelige vrouw door

---

1) *Hieroglyphic Bibles, their origin and history.* Glasgow 1894.

2) Zie de beschrijving bij J. Ch. Brunet, *Manuel du libraire.* T. I. p. 499, en bij J. G. Th. Graesse, *Trésor des livres rares,* T. I. in voce. De laatste noemt het boekske, waarvan verschillende 15de eeuwsche drukken bestaan, „*Memorabilis evangelistarum figurae.*" Dr. J. I. Doedes bezat een onvolledig exemplaar getiteld *Rationarium evangelistarum omnia in se evangelia, prosa, versu, imaginibusque quam mirifice complectens* (Catalogus auctie Doedes. Utr. 1898. No. 760). Het aan dat exemplaar ontbrekend slot bezit de Koninkl. Bibliotheek te 's Gravenhage. Vgl. ook Clouston, a. w. p. 249, 252, die de beschrijving geeft van het eerste blad met hoofdst. 1–6 van het vierde evangelie.

een man en eene vrouw elkander kussende. Doch volgens dit systeem bleken de bladen van ons boek niet voor uitlegging vatbaar te zijn.

Meer was misschien te verwachten van de wijze waarop men, ongeveer terzelfder tijd waarin de „Ration. Reminiscentia" moet vervaardigd zijn, getracht heeft den inhoud der boeken en titels van het „Corpus Juris" gemakkelijk in het geheugen te prenten. De Luneburgsche hoogleeraar Joh. Buno heeft met dit doel een drietal boeken uitgegeven [1]); ziehier het stelsel dat hij daarvoor had uitgedacht. Op het voorbeeld van Grieken en Joden gebruikt hij letters voor cijfers: A=1 enz., en komt zoo tot V=20, want K valt uit, terwijl de I=9 en J=10 afzonderlijk zijn genomen. Daar er in het Corpus Juris boeken zijn, die meer dan 20 titels bevatten, maakte hij serieën van 20, aldus: in de 1ste serie volgt altijd op de letters A tot V een A, in de 2de een E, in de 3de een I, in de 4de een O en in de 5de een U. Zoo kwam hij tot 100; doch indien het cijfer der titels onder de 21 bleef, was eene enkele letter voldoende. Hij koos nu namen van voorwerpen of

1) *Memoriale Institutionum juris, quod librorum IV titulos et singulos eorum paragraphos, itemque duorum ex Digestis copiosissimorum titulorum de verborum significatione et de Diversis regulis juris leges singulas emblematibus et imaginibus ita efficta continet, ut una cum Titulorum Legumque Materiis eorum etiam Numeri facili negotio memoriae imprimantur*, etc. Ratzeburgii 1672. 4o.

Memoriale juris civilis Romani, quo tituli omnes et praecipuae leges, quae in quinquaginta Digestorum seu Pandectarum libris sunt, emblematibus... ita efficta exhibentur, ut una cum Titulorum materiis... memoriae imprimi, contineri ac reddi; quin etiam leges illae praecipuae ad suos referri titulos facili negotio queant. Hamburgi 1673. fo.

Memoriale Codicis Justinianei, authenticarum seu Novellarum et consuetudinum feudorum, quo istorum librorum tituli omnes ac singuli, itemque leges a J. Gothofredo collectae,... imaginibus ita efficta exhibentur, ut una cum titulorum materiis... memoria facile acoipi, probe teneri ac prompte et sine cunctatione reddi queant. Hamb. 1674. fo.

De beide laatste zijn aanwezig in de Haagsche en Leidsche bibliotheken. Van het eerste kon ik alleen een exemplaar te Hamburg vinden.

figuren, in overeenstemming met den inhoud van den titel, waarbij de letters het cijfer van den titel konden aanduiden. Voor de titels boven de 100, zooals in „De diversis regulis juris" werd een werkwoord met denzelfden letter aan het zelfstandig naamwoord toegevoegd, en voor de titels boven de 200 zooals in „De verborum significatione" nog een bijwoord. Voorts werden de titels van hetzelfde boek in en om een algemeen beeld geplaatst, dat wederom ziet op den geheelen inhoud van het boek. De volgende voorbeelden mogen het verduidelijken.

De 26 titels van Liber I der Institutiones staan in een opengeslagen boek, dat wordt vastgehouden door een Adolescens, „de cujus", zoo luidt de omschrijving, „aliarumque jure heic agitur"; de titels van Liber IV in „Dolium Danaidum pertusum, quod gravi ac multo labore expleri non potest; exhibet actiones quae post difficillimos labores sero admodum finiantur."

De titels van Liber I der Pandecten staan in eene kist, omdat „in ArcA quasi reposita sunt communia jura"; de titels van Liber XXVI in FEnestra, want, zegt de omschrijving, met toespeling op de in dit boek opgenomen titels, „ex fenestra illa ... tutores prospiciunt, ut fideliter tutelam administrant."

De titels van Liber I van den Codex, „positi sunt ad Aram, in qua sacra secundum leges administrantur a magistratibus"; de titels van Liber III „collati sunt intra Cancellos, judicia enim et processus judiciales intra cancellos describuntur et celebrantur."

Op dezelfde wijze wordt van elk der algemeene beelden voor alle boeken van het Corpus Juris rekenschap gegeven. Zoo is het ook met de emblemen der afzonderlijke titels.

Pandect. Liber I Tit. 1 „De justitia et jure": een arend (Aquila), die in zijn klauw een weegschaal houdt; Tit. 6 „De his qui sui vel alieni juris sunt": een groep personen (Familia) van verschillenden leeftijd; Tit. 22 „De officio assessorum": een BrEviarium, omdat daarin het ambt van den assessor wordt omschreven.

Codex Liber I. Tit. 1 „De summa trinitate et fide catholica": een

alpha en omega in een vlammenden driehoek, waaronder een bijbel en een crucifix; Lib. X. Tit. 72 „De auri publici persecutoribus": een man goudstukken in een zeef dragende achter andere munten met pootjes, aldus omschreven: „Monitor aurum gerit publicum ac aliud fugiens (aurei nummi pedibus instructi fugiunt) persequitur".

Bij „De verborum significatione" (Pandect. L. 4, tit. 16) 1 is de aanhaling uit Ulpianus: „Verbum hoc si quis tam masculos quam feminas complectitur" voorgesteld door de figuren van Adam en Eva bij den boom der kennis [1]).

Deze voorbeelden zijn voldoende om aan te toonen, op welke wijze Buno begreep bij de beoefening van het Corpus Juris aan het geheugen te hulp te kunnen komen. Hij zelf beveelt zijne methode en het gebruik van zijne boeken op de volgende wijze aan: „Hic est usus nostri artificii, quod in jure discendo adhibitum tempore non multo efficiet, quod desiderabatur, ut existant boni Institutistae, Titulistae et Regulistae, qui si addiderint caetera, quae juris studium exquirit, et audierint Ictos interpretes, futuri sunt boni Juristae. Peculiare hoc est artis nostrae compendium, ut, quum per literarum notas et scripturam accepta vix aliquot diebus naturali memoriae vi queant retineri: haec nostra in imaginibus tradita, oculisque discentium objecta pluribus haereant mensibus." De hoogleeraar verzekert dat er studenten zijn, die een jaar nadat zij op deze wijze zich hadden vertrouwd gemaakt met het Corpus Juris, ook zonder repetitie, op vragen en voorgelegde quaesties goed konden antwoorden. Vóór sommige exemplaren van het „Memoriale Digestorum" zijn nog een paar bladen gevoegd, bevattende eene uitnoodiging van Buno om 12 Aug. 1674 tegenwoordig te zijn in het auditorium van het gymnasium, ten einde J. H. Sursen een proeve te hooren geven van het stelsel in zijn boek neergelegd; alsmede verklaringen

---

1) Clouston, a. w. p. 242 vv. geeft van de eerste tien figuren uit „De verborum significatione" de afbeelding en de beschrijving. Ofschoon hij over Buno spreekt en diens bovengenoemde werken kortelijk opgeeft, zwijgt hij over zijne methode.

van ingenomenheid met dezen arbeid van de rechtsgeleerde faculteit te Utrecht, den academischen senaat te Leiden en den hoogl. Frid. Geisler te Leipzig. „Mirati sumus", zegt eerstgenoemde, „novitium ingenii tui subtilissimi foetum. Jurisprudentiae ut insigne addidisti ornamentum, ita multorum animos haud dubie ejus amore inflammaturus es."

Buno's poging om de beoefenaars van het Romeinsche recht de behulpzame hand te bieden, door inhoud, zin of strekking der hoofd- en onderdeelen van het Corpus Juris onder emblemata te brengen, heeft hier te lande navolging gevonden. De onbekende samensteller van de „Ars magna qua Pandectarum tituli memoriae imprimi possunt" laat hiervan in zijne voorrede wel niets blijken [1]), maar dat hij zich spiegelde aan de methode van den Luneburger hoogleeraar, is buiten kijf. Wellicht kwam hem diens foliant met ingevoegde uitslaande platen wat onbruikbaar voor en gaf hij daarom de voorkeur aan een klein 8° boekje, met vijf losse platen, die de jurist voor zich leggen of aan den wand bevestigen kon [2]). Het is ook dezen auteur om het „ediscere celeriter, retinere pertinaciter, reponere fideliter" te doen. Volgens zijne methode kon

---

1) De volledige titel luidt: *Ars magna et admirabilis, speciminibus variis confirmata, qua Pandectarum tituli, eorumque praecipua materia, ope figurarum emblematicarum, brevissime, jucunde et tenaciter, memoriae imprimi, firmiter contineri et opportune in usum transferri possunt: In maximum commodum Legis Studiosi.* Lugd. Bat. J. Luchtmans 1695. kl. 8o.

Op welken grond de meening steunt, dat de Leidsche hoogleeraar Joh. Fred. Böckelman de schrijver er van zou zijn, zooals in het *Biogr. Woordenboek d. Nederlanden*, dl. XII blz. 957 gezegd wordt, heb ik niet kunnen ontdekken, daar in ditzelfde *Woordenboek* op het art. Böckelman het werk niet genoemd wordt. In de woordenboeken van naamlooze geschriften heb ik den titel vruchteloos gezocht. De voorrede is geteekend door R. C., die herhaaldelijk spreekt van een „Author", wien hij niet nader aanduidt.

2) „Ne aequalitas quinque tabellarum aliquam confusionem memoriae pariat, possunt duae priores parieti primo, et duae sequentes in musaeo affigi; postremo vero et ultimae, tamquam maximae detur locus specialis, vel in janua, vel sub speculo, vel alibi, pro lubitu."

men, naar hij beweert, met gemak in twintig of dertig uren al de titels van de pandecten van buiten leeren, niet alleen woordelijk, maar ook eenigermate naar inhoud en strekking. Ziehier hoe hij het aanlegt: hij verdeelt een ruit aldus in 10 vakken. Op dezelfde wijze verdeelt hij een tweede in de vakken 11—20, een derde in 21—30, een vierde in 31—40. Dit laatste vak wordt alleen vereischt voor het 43ste boek, dat 33 titels heeft. Ieder boek neemt op de plaat zooveel ruiten in,

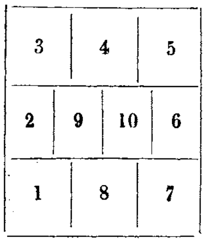

als het aantal titels noodig maakt, terwijl natuurlijk niet meer vakken gebruikt worden, dan datzelfde aantal titels bedraagt. Bk I bijv. bestaat uit 22 titels, waarvoor twee ruiten geheel in beslag worden genomen, terwijl van de derde alleen de vakken 21 en 22 ingevuld en de overige wit gelaten zijn. Nu zijn voor de cijfers 1—10 vooreerst vijf woorden beginnende met de vocalen A tot U en daaropvolgenden consonant, vervolgens vier met vocalen door een vocaal gevolgd (J en V worden als vocalen aangemerkt) en eindelijk één met A gevolgd deze S gekozen. Alzoo voor 1 ANcora, voor 6 AUris, voor 10 AStrologus. Voor de cijfers 11 tot 20 wordt dezelfde regel gevolgd met dien verstande, dat alle woorden hier met een B beginnen. Alzoo voor 13 BIblia, voor 17 BEElzebub. Voor 21 tot 30 koos hij woorden met C, voor 31 tot 33 met D. De vakken nu geven in prent den inhoud te aanschouwen van den titel van het boek, waartoe zij behooren, maar voeren tegelijk altijd de afbeelding van het voorwerp, dat door het cijfer wordt aangeduid. Bijv. in vak 1 van het 1ste boek ziet men de Justitia gezeten met het Corpus Juris in de eene, het zwaard en de weegschaal in de andere hand, en daarbij een Anker. In vak 1 van het 7de boek (De usufructu etc) wordt een landman voorgesteld, het vee drijvende, terwijl hij een Anker draagt. Op dezelfde wijze is in vak 6 van alle boeken een Oor aangebracht. De lijst dier cijferfiguren wordt in de voorrede gegeven en de beschrijving van de voorstellingen in het boekje

onder de opgave der titels van de Pandecten. De prenten van Buno, die bovendien nog aanwijzingen in nummers en afgekorte woorden dragen, winnen het in duidelijkheid van Romein de Hooghe [1]). Of aanstaande rechtsgeleerden bij deze beide handleidingen veel baat gevonden zullen hebben, meen ik te mogen betwijfelen.

Maar het samenstellen van mnemotechnische geschriften schijnt in den geest des tijds gelegen te hebben. Hier te lande bewerkte de Hoogduitsche predikant Joh. Möller te Leiden zulk een hulpmiddel, om zich gemakkelijk vertrouwd te maken met den geheelen inhoud van het N. Testament. Hij begon met in 1681 door Romein de Hooghe geëtste prenten, verdeeld in afdeelingen, met figuren over den inhoud der vier Evangelien, de Handelingen der Apostelen en de Openbaringen, uit te geven, tegelijk met een „Erklärungs Schlüssel." Een jaar later zond hij de prenten op nieuw met een Nederlandschen tekst in het licht [2]). Doch nu nam de kerkeraad ergernis aan sommige voorstellingen en riep Möller ter verantwoording. Die zaak werd op meer dan eene Synode behandeld en de schrijver veroordeeld het werk tot zijn kosten en schade in te trekken. „Als dit werk bijval vindt," had Möller in zijn voorbericht

---

1) Alleen de bibliotheek van de Koninkl. Akademie van Wetenschappen bezit een exemplaar van de *Ars magna*, doch zonder platen. Teyler's Genootschap stelde mij echter in staat kennis te maken met één exemplaar, dat al de prenten bevatte, ruitsgewijze uitgeknipt en ter plaatse ingevoegd. Het Genootschap bezit bovendien nog een afzonderlijke stel platen, waarvan een in haar geheel bleef, die 10 ruiten omvat door eene eenvoudige lijst omsloten, terwijl de andere platen gedeeltelijk zijn uitgeknipt. De heer H. J. Scholten, Conservator van de schilderijen-, teekeningen- en prentenverzameling, had de goedheid mij een en ander toe te zenden.

Het *Biogr. Woordenb. d. Nederlanden* schrijft de prenten van de *Ars magna* alsmede die van het volgend werkje van J. Möller ten onrechte toe aan Adr. Schoonebeek (Zie dit art.)

2) Vgl. het art. „Joh. Möller" in het *Biogr. Woordenb. d. Nederlanden.* De hiergenoemde oudste uitgaven van zijn boekje heb ik vruchteloos gezocht. Van de „Openbaring van Johannes" schijnt eene afzonderlijke uitgave van 1685 bestaan te hebben, die mij mede onbekend bleef.

gezegd, „dan leggen de brieven van Paulus en de andere zendbrieven op het drukken na gereed, welke geschriften, naardien zij niet zoozeer geschiedenissen of gelijkenissen, maar veel meer leerstukken in zich begrijpen, noodzakelijk op eene geheel andere wijze moeten voorgesteld worden, waartoe weder een bijzonder tractaat vereischt wordt." „Hierop" — zoo voegt hij er bij, en ik kom later op deze woorden terug, — „zullen, zoo God gezondheid en het leven geeft, ook eenige dingen over eenige schriften des O. Testaments volgen." Tot de uitgave van zulk een tweeden bundel is het nooit gekomen, de ervaring met den eersten opgedaan was niet aanmoedigend [1]). Zelfs heeft hij, toen de gemoederen wat bedaard waren en de aanvragen om het werk aanhielden, tot eene nieuwe uitgave niet kunnen besluiten. Eerst drie jaren na zijn dood verscheen de „Verklaring der bijbelsche figuuren oover de vier euangelisten, Handelingen der Apostelen en Openbaringe Johannis" in het licht [2]).

Möller's doel was „door beelden ietwat in de memorye te bren-

---

1) In een *Memorie van rechten bij Mr. Adr. Backer hooft-officier der stad Haarlem ex-officio doen overgeven aan Schepenen ders. stadt in de crimineele saak tegen Romein de Hooge*, Amst. 1690, komt eene getuigenis voor van Adr. Schoonebeek, waarin deze verklaart dat R. de H. prenten had geetst voor een boekje van D. Muller te Leiden getiteld „Ars memoriae localis." Hiermede kan wel niet anders dan het hier besproken werkje bedoeld zijn. Uit Schoonebeek's beschrijving van die prenten blijkt mede, dat daarin voorstellingen van bijbelplaatsen voorkwamen, waaraan men aanstoot had genomen.

2) De titel luidt verder: *Door welke, in seer korten tijd... niet alleen de geschiedenissen, gelijkenissen* en *gesigten, die in de... Boeken beschreven werden, maar ook... de Capittels selfs... kunnen geleerd werden... Op het ernstig versoek van veelen eindelijk in 't ligt gegeeven.* Leiden, J. A. Langerack 1713 kl. 8o. Er zijn achter gebonden en tegelijk mede uitgegeven *Kortbondige Rymen oover yder cap. der vier Evangelisten* enz. *Sangs wyse ingesteld door* Adr. Severinus *en* Mart. Heugelenburg. Leyd. 1713.

Ook dit werkje werd mij met de meeste bereidvaardigheid uit de bibliotheek van het Teylers Genootschap toegezonden. Clouston heeft het evenmin als de *Ars magna* gekend.

gen." Het moesten „bekende" beelden zijn, „geen vreemde nog vergezogte, geen hieroglyphica ofte sinnebeelden," geene die eerst geleerd moesten worden en groote moeite en inspanning zouden vereischen. Elke prent is verdeeld in 10 vakken, die elkander opvolgen in dezelfde orde als die van de *Ars magna*. In ieder vak wordt een hoofdstuk afgebeeld. Mattheus heeft er 28, dus bestaat dit Evangelie uit drie ter plaatse ingevoegde platen, terwijl op de laatste de beide middenvakken open bleven. In elk vak wordt uit een door het cijfer aangewezen hoofdstuk het belangrijkste op den voor-, midden- en zoo noodig ook op den achtergrond afgebeeld. Bijv. Mattheus XIV, dus op de 2de plaat in het midden-bovenvak: op den voorgrond de onthoofding van Johannes, in het midden de wonderbare spijziging, op den achtergrond het wandelen op de zee. Het viel niet zoo gemakkelijk om den inhoud van de Handelingen en de Openbaringen weer te geven. Hier moest Möller gedurig zijn toevlucht nemen tot zinnebeeldige voorstellingen, en men dient den inhoud der hoofdstukken goed te kennen om zijne bedoeling te begrijpen. Het zou mij te ver leiden dit met voorbeelden toe te lichten, en ik laat dit te eerder na, omdat dit boekje, hoewel mede behoorende tot de categorie der hier behandelde geschriften, niet is samengesteld volgens een sleutel, dien men moet kennen om den zin der figuren te verstaan. Inzonderheid voor de Evangeliën en een gedeelte der Handelingen zou men het kunnen noemen: het N. Testament in prent gebracht.

In deze mnemotechnische boeken was het mij niet gelukt een sleutel te vinden, die kon passen op het slot van dit geheimzinnige boek, en reeds meende ik het terug te zenden, zonder zelfs omtrent den aard van den inhoud een oordeel te durven vellen, toen van twee zijden te gelijk licht opging. De Heer Ph. van der Kellen, aan wien de photographie van blad 1 was getoond, verrastte mij met het bericht, dat hij een paar jaren geleden een exemplaar van dit boek voor het Leidsche Prentenkabinet had aangekocht. De

Heer J. F. van Someren meende zich te herinneren, dat Fred. Muller eens zulk een boek had geveild, en vond den titel weer in den auctie-catalogus van J. H. A. Jonkers en P. van Cleef (Dec 1872), waar het werk (blz. 11, N° 88) aldus wordt beschreven: „Dictionnaire Hebraique. Suite de 109 planches grav., divisées en plusieurs compartiments, expliquants les mots par des figures. Avec frontespice dess. et grav. par A. Schoonebeek. 4° obl. — Avec notice explicative en ms. de W. Bilderdijk." Dit exemplaar was gevoegd achter een „Dictionnaire de la langue Grecque" van 195 platen, geheel op dezelfde wijze ingericht, ook met een titelprent door Schoonebeek geëtst en met eene geschrevene verklaring van Bilderdijk. Dit Grieksche woordenboek bevatte bovendien „une suite des lettres de l'alphabet en symboles. Plus une dictionnaire Grec-Latin en typographie". Zulk een alphabet en tekst in boekdruk ontbraken echter aan het Hebreeuwsche woordenboek. „Volumes des plus curieux et fort rares," voegde Muller er bij, „que nous ne nous souvenons pas d'avoir rencontrés. La maniere de la gravure et le nom de A. Schoonebeek indiquent qu'ils ont été faits en Hollande. Pour en donner une idée, disons qu'ils ont de ressemblance avec le Corpus Juris représenté en figures par Buno et celui par Rom. de Hooghe" [1]). Het exemplaar van deze beide blijkbaar saamgebonden boeken was niet afkomstig uit de verzameling Jonkers-Van Cleef: deze „Dictionnaires hieroglyphiques et symboliques" kwamen reeds voor in den catalogus van Et. Lucas, door de firma Brill en Muller in Juni 1872 te Leiden verkocht (blz. 229, N° 4401), waar zij geheel op dezelfde wijze werden beschreven [2]). Fred. Muller was beide malen kooper van het exemplaar; aan wien hij het sedert verkocht, is niet meer na te gaan.

---

1) Met dit laatste bedoelde hij zeker de door mij beschrevene *Ars magna* etc.

2) De Hr. Van Someren achtte het waarschijnlijk, dat deze Dictionnaires reeds zouden zijn voorgekomen op eene der auctics van Bilderdijk's bibliotheek, doch ik heb ze vruchteloos in de Catalogussen gezocht.

Het is dus een Hebreeuwsch woordenboek. Dit moet Fred. Muller uit de verklaring van Bilderdijk gebleken zijn. Een eigenlijke titel had zijn exemplaar blijkbaar niet. Hij moet er eene aanwijzing in gevonden hebben, dat Schoonebeek de graveur was, maar de samensteller is hem onbekend gebleven. Zijn exemplaar is niet dat wat ik uit Londen ontving, want dan zou hij niet verzuimd hebben den titel op te geven, door mij vermeld. Hij heeft ook zeker niet geweten, dat het boek onder dezen Titel reeds voorkwam in de bibliotheek van Crevenna [1]). Het exemplaar van het Prentenkabinet te Leiden is mede niet dat van Fred. Muller, want daaraan ontbreken de titelprent en de bladen 47, 62 en 106. Dat Leidsche exemplaar komt overigens geheel met het Londensche overeen, behoudens de volgende verschillen [2]). Het heeft geen geschreven titel. De figuren op de platen zijn eveneens met geele, groene, ook met roode kleuren afgezet, terwijl enkele — bijna overal dezelfde als in het Londensche exemplaar — ongekleurd zijn gelaten. Eenmaal ontdekte ik figuren, die in het Londensche ontbraken [3]).

---

1) In den *Catalogue des livres de la Bibliothèque de P. A. Bolengaro-Crevenna* Tom. *IV*. Amst. 1789 komt op p. 38 onder N° 5871 dezelfde titel voor. die ik in den aanvang heb medegedeeld. De naam van Schoonebeek wordt er niet bij vermeld, maar wel volgt onder N° 5872 „Rationalis Reminiscentia in figuris per Adrianum Schoonebeek delineatis" in 4o obl., dat dus een ander boek is geweest, over welks aard uit den titel niets valt op te maken. Vermoedelijk waren die titels gedrukt. Aan beiden gaat onder N° 5870 nog een soortgelijk boek vooraf, getiteld: „Systema historico-chronologicum universale, duobus partibus quarum hic prior exhibitur... inusitata... methodo ita adornatum ut intra paucas hebdomadas universa historia et chronologia ab urbe condito ad nostra usque tempora, summa sum facilitate... edisci possit. Ed. a Joh. Lud. Fabritio" in 4o obl. Onder deze drie titels staat de volgende aanteekening: „Ces trois ouvrages ne sont formés que de planchez en taille-douce, sans aucune explication ni discours". De samensteller van den Catologus heeft van den inhoud van ons boek dan ook niets begrepen, want afgaande op laatstgenoemden titel plaatst hij alle drie de boeken in de afdeeling „histoire universelle".

2) De heer F. G. Waller was terstond bereid het boek mij ten gebruike af te staan in het Prentenkabinet van 's Rijks Museum, waarvoor ik hem bij dezen dank zeg.

3) Op plaat 1, onderhelft, staat in den linker bovenhoek een dier; daarbij ontbreken de figuren van een professor en een pedel.

Doch er is meer. Tegen de keerzijde der bladen van het Leidsche exemplaar zijn andere bladen geplakt, waarop in Hebreeuwsche karakters de transscriptie der figuren wordt gelezen, met de beteekenis van het woord in het Latijn er achter, in handschrift van de vorige eeuw. Maar op verre na niet alle figuurlijke voorstellingen zijn opgelost, en het blijkt dat dit juist het geval is met de ongekleurde. Van de hoofdfiguren wordt geen verklaring gegeven, evenmin als van de vijf vakken op het eerste ongenummerde blad. Voorts liggen in dit exemplaar eene 8° en vier 4° bladzijden met aanteekeningen, geschreven door N. C. de Gyselaar, den voormaligen directeur van het Leidsche kabinet, waarin hij 1° de samenstelling van het boek met een woord toelicht en als proeve de nadere omschrijving geeft van eenige figuurlijke voorstellingen, 2° de ontbrekende titelprent beschrijft [1]) en 3° mededeelt dat er ook „een soortgelijk Grieksch Woordenboek van dezelfde hand" bestaat, terwijl hij tevens de titels van een tweetal boeken afschrijft, die hij „in het Grieksche" en „in het Hebr. ex." aangehaald heeft gevonden [2]). Een en ander maakt het meer dan waarschijnlijk, dat De Gyselaar het exemplaar, door Fred. Muller verkocht, heeft gekend. De beteekenis van de eerste ongenummerde plaat is hem duister gebleven; uit het derde vak las hij „im Karlsruhe", wat ik er niet in vinden kan.

Het Leidsche exemplaar heeft achter deze ongenummerde plaat

---

1) Bij de beschrijving noemt hij die plaat een werk van „Schonevelt," doch in margine teekende hij aan: „De titelprent heeft zooveel van de manier van R. de Hooghe dat ik die voor het werk van dezen houd."

2) Van het Grieksche woordenboek zegt hij, dat het „een geheel andere titelplaat, en voor iedere letter nog een plaatje heeft, de letter in beeldwerk vertoonende en zeer fraai geteekend en gegraveerd." De aangehaalde boeken zijn: voor het Grieksche Woordenboek, het reeds uit den Catalogue Crevenna opgegeven „*Systema historico chronologicum universale* van J. L. Fabritius; voor het Hebreeuwsche: *Iconologie ou representation des principales choses qui tombent dans la pensée, caracterisées par diverses figures, grav. par* Jacq de Bye *et expliquées par* J. Baudoin. Paris 1643. 4o obl. Het gelukte mij niet dit boek te vinden.

een blanco blad, waarop met de pen vier ruiten zijn geteekend, elk weder verdeeld in 10 vakken. Daarin zijn in de eerste ruit nummers geplaatst van 1 tot 10, in dezelfde volgorde als wij hierboven hebben gezien bij de *Ars magna* en de *Verklaringen* van Möller, en daarbij tevens de eerste tien letters van het Hebreeuwsche alphabet. Op gelijke wijze bevat de tweede ruit de cijfers 10, 20 enz. tot 100, de derde 100 tot 1000, de vierde 1000 tot 9000, want het laatste vak bleef oningevuld. Bij al deze cijfers zijn de Hebreeuwsche letters geplaatst, waarmede de Joden gewoon zijn getallen uit te drukken; voor de getallen 900 tot 1000 zijn echter willekeurige, bij de Joden niet gebruikelijke teekens aangenomen. In welk verband dit paradigma staat tot den inhoud der bladen is mij niet duidelijk geworden, maar de overeenkomst met het kader, dat, zoo wij zagen, aan de prenten van de Pandecten en de Evangeliën ten grondslag ligt, is zeker niet toevallig.

Bovendien is er nog iets, waarover De Gyselaar zwijgt, en dat toch bijzonder de aandacht verdient. Op het schutblad staat in keurig schrift te lezen: „J. Muller, 1694. Ente praesenter est ubique Deus et potenter;" terwijl de letters J. Mul nog eens in het papier zijn uitgesneden. Het monniken-latijn daar latende, is de gissing zeker niet gewaagd, dat de Leidsche predikant, die, gelijk hij zelf verzekert, zich met het Oude Testament bezig hield, de samensteller van dit boek zou kunnen zijn. Mogelijk zijn die geteekende ruiten ook van zijne hand, en heeft hij eene verklaring over dit Woordenboek opgesteld, die, zoo zij al niet werd uitgegeven, in handen geweest zal zijn van hem, die de transcriptie dezer hiëroglyphen op de keerzijde der bladen schreef. Het laat zich toch niet aannemen dat iemand, zonder eenige aanwijzing, de oplossing van dit raadsel zal hebben gevonden. De uitlegging van Bilderdijk bij het exemplaar van Fred. Muller, zoo deze mocht teruggevonden worden, zal wellicht het bewijs kunnen leveren, dat er zulk eene verklaring van den auteur heeft bestaan.

De wijze nu, waarop dit Hebreeuwsch Woordenboek moet worden

gelezen, is de volgende. De figuur, die in het midden van een blad of een vak staat, geeft de eerste letter of letters — want de medeklinkers onderstellen bij zich een klinker — aan, die vóór elk woord op dat blad of in dat vak moet uitgesproken worden. Op blad 8 bijv. is de toren van Babel hoofdfiguur, dus beginnen alle woorden met de lettergreep b a, die er bij ondersteld wordt. Zoo vangen de woorden op het blad met David en Habakuk in het midden aan met d a en h a. In den linker bovenhoek van de bladen, of zoo noodig van de afzonderlijke vakken, is een klein vakje [1]), waarin bij het Londensche exemplaar de bedoelde letters met de hand zijn bijgeschreven, althans tot blad 20. Daarna komt dit nog maar eene enkele maal voor. Vervolgens spelt men ieder woord, met dit voorvoegsel, volgens de aangeduide letters of letterteekens of figuren, op zijn Nederlandsch, en aldus verkrijgt men het Hebreeuwsche woord, waarvan de beteekenis wordt aangeduid door de afbeelding, die er achter volgt.

Het Leidsche exemplaar komt den ontcijferaar te hulp, daar hier de teekens, die het woord samenstellen, geel of groen, en de zaken, die er door worden aangeduid, of de zinnebeeldige voorstellingen van de beteekenis rood gekleurd zijn. Toch is de teekening van vele figuren verre van duidelijk, zoodat men soms raden moet wat men ziet. Waartoe, mag men vragen, al die moeite besteed aan zulk een knutselwerk, als het gebruiken van dit hulpmiddel zooveel kennis en vlugheid van bevatting vereischt? Een paar voorbeelden, ontleend aan bijgaande afbeelding van blad 1, waarop alle woorden met de letter *a* moeten beginnen, mogen thans den aard van het boek nader verduidelijken [2]).

In het midden boven het beeld van Aaron ziet men naast elkaar

1) De lijnen van het vakje op de afbeelding blad 1 zijn echter niet duidelijk zichtbaar.

2) De heer J. M. Hillesum, Conservator van de Bibliotheca Rosenthaliana te Amsterdam, was mij bij de ontcijfering behulpzaam, waarvoor ik hem bij dezen mijn dank betuig.

geteekend: een soort doedelzak, twee uit de kruin van een kop opstekende hoornen, een gespannen boog en een passer met graadboog. Men leze nu met het voorvoegsel: a g u d a, beteekenende: bundel of takkebos, die er naast geteekend is. Daaronder volgt een doedelzak met een aaltje, lees a g a a l, dat beteekent: druppel, die er naast is afgebeeld. Wat lager boven Aaron's hand: de tronie van iemand die gaapt, en daarnaast een drietand met een punt er boven; lees a g a p i m, d. i. vleugels. Daaronder vlak boven de lijn: een doedelzak, een oor en een passer; leest a g o r a d. i. sikkel (munt). In de onderhelft links ziet men naast elkaar HF gevolgd door een passer; lees a h a f a [1]) d. i. liefde, voorgesteld door twee figuren, die zitten te vrijen. Onderaan links een gedeelte van een vleeschhal; lees a h a l, d. i. hij maakt vast of spant een tent, gelijk er naast is afgebeeld.

Ook aan andere bladen wil ik eenige voorbeelden ontleenen.

Op blad 5 is Elia hoofdfiguur, dus de eerste letter *e*. Daar ziet men een gespannen boog (*d*), een elft (*e*) en de letter *n*. Het woord is e d e n, d. i. voetstuk, dat er naast staat. Verder de letter *l*, het *g* teeken als op bl. 1, twee passers met graadboog en een visch. Het woord is e l g a v i s c h (eig. bisch) d. i. hagel.

Op blad 18 is Habakuk hoofdfiguur, dus de eerste (Hebreeuwsche) letter *ha*. Een man op krukken of lamme wil zeggen h a l a m, d. i. hij klopt of slaat, aangeduid door een man, die met een langen hamer klopt. Verder een pantoffel of muil met de letter *a*, dus h a m u l a, beteekenende gedruisch, voorgesteld door drie dansende bachanten met bekken en ander speeltuig.

Op blad 22: in de bovenhelft een omgekeerde passer (*v*) een passer met graadboog (*a*), beiden zeer groot, en daarnaast eerst kleiner

---

1) Eig. *ahaba*, maar de auteur schijnt overal de *beth* als *f* of *v* uit te spreken, mogelijk omdat hij Duitscher was, en dan zou hieruit wederom blijken, dat Möller de samensteller kan zijn. Nog sterker bewijs hiervoor vind ik op het laatste blad, waar hij voor „doofpot" leest t o f of t o p f, beteekenende trommel, die er naast staat afgebeeld.

een rechtstaande en een omgekeerde passer, d. i. vaav, vischhoek; vervolgens twee halve ledepoppen met steunsel (*l*) en een boog (*d*), d. i. vallad, kind, voorgesteld als een jongen met een stokpaard.

Blad 25, hoofdfiguur Charon, dus eerste letter *cha*. Hier vindt men de woorden chavat (eig. chabad), aangeduid door een vat, d. i. een dorscher (een boer, die staat te dorschen), en chadad (boog, passer en boog) d. i. slijpen (een man, die aan een slijpsteen een werktuig scherpt).

Blad 27, hoofdfiguur weder Charon. Bovenaan ziet met een man, die de slip draagt van het kleed eener vrouw (*n*. herhaaldelijk voorkomende) en de passer. Lees chana, d. i. een legerplaats opslaan, voorgesteld door tenten.

Blad 32, hoofdfiguur Thamar, dus eerste letter *tha*. Eene enkele mansfiguur wil dus zeggen thaman, d. i. onder de aarde stoppen of begraven. De figuur daarnaast is bezig met een schop aarde in een kuil te werpen.

Blad 34, hoofdfiguur een jager, dus eerste letter *ja*. Hierop ziet men een afgod, van welk woord alleen de eerste lettergreep bruikbaar is, want blijkbaar moet men lezen ja-af d. i. hij verlangt, eigenaardig voorgesteld door een man, die grijpt naar een scepter en een kroon.

Blad 61, hoofdfiguur Nathan, dus eerste letter *na*. Men vindt hier in de onderhelft een ⌽ en een passer met graadboog, waar naast een man die staat te wannen. Deze figuren zijn in beide exemplaren ongekleurd en schijnen dus vroeger niet begrepen te zijn. Toch is de zaak zeer eenvoudig. Er staat nafa d. i. wannen.

Zoo gaat het voort tot blad 109. De in dit woordenboek opgenomen woorden, voorzooverre ze door mij gelezen zijn, komen meerendeels maar eene enkele maal, of althans zeldzaam, of wel alleen in een enkel bijbelboek voor, zoodat ik meen hieruit te mogen opmaken, dat de bedoeling is geweest, zulke woorden door figuren en zinnebeeldige voorstellingen gemakkelijker te doen onthouden.

Het boek is zeker bestemd geweest voor aanstaande protestantsche godgeleerden, die zich oefenen moesten in het lezen en verstaan van de boeken des Ouden Verbonds in de oorspronkelijke taal. Als de ontwerper Joden op het oog had gehad, zou hij zeker geen Maria met het kind Jezus, geen figuren van bisschop of priester er in hebben opgenomen. Het verdient dan ook opmerking, dat het in geen enkele der mij bekende Joodsche bibliotheken wordt aangetroffen. Of het werkelijk eenig nut heeft gesticht, meen ik te mogen betwijfelen. H. C. ROGGE.

Zele. — Gemeente in O.-Vl. aan 't kanaal van Gent naar Terneuzen. Andere samenstellingen met zele zijn: Sweveseele, Leinseele, Londerseele, Vormeseele enz. Ook de geslachtsnamen: v. Zele, Verzele. Wat is de beteekenis van dien uitgang?

G. P. ROOS.

Lannoy. — Plaats in Fr. Vl. bij Roubaix. Heeft deze plaatsnaam iets gemeens met de bekende geslachten van dien naam?

G. P. ROOS.

Sam. Coster. — 1. In welke particuliere verzamelingen vindt men belangrijke gegevens omtrent Dr. Sam. Coster (nl. handschriften, zeldzame drukken, enz.)

2. Welke openbare bibliotheken bevatten handschriften van dezen letterkundige?

3. Muller, pamfletcatalogus n° 2235: Nieu-Liedt gepast op den Ezel enz. is niet in de pamfl. verzam. te Gent. Waar is dit gebleven?

4. Wie weet iets naders omtrent een voorgenomen plundering van C's huis?

5. In den Catalogus van C's bibliotheek staat: Loci communes medici. Manuscr. folio. Waar is dit hs. gebleven?

Onderzoeker.

Enigmata sive emblemata amatoria. — Kan iemand mij wellicht voor korten tijd leveren of aanwijzing geven waar te vinden is:

Enigmata sive Emblemata Amatoria door C. de Pas (Franken, blz. 273), waarvan 3 drukken bestaan 1618—1624 en 1642.

Ik ben ook geneigd het te koopen.

Amsterdam. A. G. C. DE VRIES.

litt. docts.

Meervoudsvorm van bastaardwoorden uitgaande op ee. — Volgens v. Dale, Nieuw woordenboek der Nederl. taal. 3e druk door J. Manhave, 1884, en Kramer's kunstwoordentolk schrijft men crustac*eën*, orchid*eën*. Andere deskundigen (zie b.v. Prof. Oudemans' leerboek der botanie) beweren dat men schrijven moet: crustac*eeën*, orchid*eeën*, gramin*eeën*. Vrage: wie heeft gelijk? En -waarom?

V. S.

Latijnra, -zeil; eng. lateensail, -yard; hgd. Lateinsegel, -rah, zelfs lateinische Rah. Wat is dat *latijn*, lateen, latein, lateinsch hier? JAC. A.

Latijnzeil (zeew) emmerzeil; driehoekig zeil, dat zijn naam daaraan te danken heeft, dat het bij de Latijnsche volkeren in gebruik was (v. Dale, Nieuwwdb. der Ned. taal, 3e dr. 1884). Maar, dan zal het wel moeten zijn eng.: latinsail en niet: lateensail. RED.

OUDHEIDKUNDE.

HOFHOUDING VAN JOHAN MAURITS GRAAF V. NASSAU IN BRAZILIE.

Lijste van de domesticquen aant hoff van Sijn Ex[tie]. Johan Maurits Grave van Nassou etc. Gouverneur capitein ende admirael Generael van Brasil op den 1 April anno 1643, genietende de vrije taeffel.

1. Syn Ex[tie].
2 Den Capiteyn van de Guarde met sijn jonge.
3. Den Hoffmeester met dito.
4. Den Secretaris met ditto.
5. Den predicant met dito.
6. Den Heer Filts met dito.
7. Doctor Piso met dito.
8. Den Stalmeester met dito.
9. Den ouden Percyn met dito.
10. Den Rentmeester met dito.
11. Den Camerlingh met dito.
12. Den Edelman Steenborn met dito.
13. Den Edelman Wttenhoven met dito.
14. Den Edelman Ahamnia (Stamnia?) met dito.
15. Elbert Eeckhout } *schilders* beyde.
16. Frans Post } met jongens.
17. George Marcgraeff met dito.
18. }
19. } twee trompetters met dittos.
20. den Commies.
21. Den Bottelier.

22. Den Kuyper.
23. } twee pagiën.
24.
25. Den Silverbewaerder.
26. Den Saalknecht.
27. Den Ondersaalknecht.
28. } vier Lacquayen.
29.
30.
31.
32. Den Conchier.
33. Den Helbardier van de wacht.
34. Den voorsanger.
35. } twee Cocx.
36.
37. } drij Hoveniers.
38.
39.
40. } twee Waschvrouwen.
41.
42. } twee Snijders
43.
44. } De Gouvernante met haer dochter.
45.
46. Jan in de Stal.

10 Stalknechten genieten de cost uyt de keucken.

6 matroosen van de sloup. die met haer ordinaris kostgelt niet connen toecomen, genieten mede de kost.

12 helbardiers hebben van het costgelt van de Comp^ie^, genieten geen costgelt, anders als den helbardiers van de wacht dagelicx.

80 negros ende negerinnen soo van de Comp^ie^ als sijn Ex^tie^ en gene hebben rantsoen.

10 turcken genieten de ordinaire cost ende dranck dagelicx.

2 Boekewachters.

1 Brasiliaen uut de Marahaon genieten mede de kost aen de taeffel.

De schildwacht staende ordinaris voor 't hoff.

Syn Ex[ties] taeffel 's middaags.

1. Syn Ex[tie].
2. Capitein van de Guarde.
3. Den Secretaris.
4. Den predicant.
5. Den raatsheer Pfilts.
6. Den stalmeester.
7. Doctor.
8. Perceyn.

Behalven extraordinaris soo gelieven te comen, ende met fatsoen niet connen affgeweesen worden.

D'eerste taeffel beneden.
smiddags.

1. Den Hoffmeester.
2. Den Rentmeester.
3. } 4. } 5. } drij Edelluyden.
6. Den Camerlingh.
7. } 8. } *twee schilders*
9. *Den caertemaecker.*
10. } 11. } twee pagies.

Ditto taeffel beneden.
s'avonts.

1. Den Hoffmeester.
2. Capiteyn van de Guarde.
3. Den Secretaris.
4. Den predicant.
5. Den raetsheer Pfilts.
6. Den Stalmeester.
7. Den Rentemeester.
8. Perceyn.
9. Den Doctor.
10. } 11. } 12. } dry Edelluyden.
13. } 14. } *twee Schilders.*
15. *Den caertemaecker.*
16. Den Camerlingh.

De tweede taeffel beneden.
's middaags.

1. Den Commies.
2. } 3. } De Gouvernante met haer dochter.
4. } 5. } twee cocx.
6. Den Silverbewaerder.
7. Den saalknecht.
8. } 9. } twee waschvrouwen.
10. Den bottelier.
11. Den kuyper.
12. Den voorsanger.
13. Den secretaris knecht.

Ditto taeffel wort savonts met twee pagien versterckt.

De derde taeffel s'middags ende s'avonts.

1. Den onderstalmeester.
2.
3. twee trompetters.
4. Den conchier.
5. Den helbardier van de wacht.
6.
7.
8.
9. de 4 lacquayen.
10.
11. twee snijders, mr. ende knecht.
12.
13.
14. drij hoveniers.

Jan Staartsen in de stal met de schildwacht worden hier nae gespijst.

Rantsoenbrieff waer naer hem den bottelier sal hebben te reguleeren int uytreycken van de vivres ten dienste van thoff noodich dagelycx aan de keucken.

100 ℔ vars vlees ofte 50 ℔ gesoutte ende 50 ℔ vars vlees 20 à 25 ℔ speck naer vereisch des tijts.

12 ℔ booter.

4 hoenders ende duyven naer advenant.

2 kan sp(aensche) wijn.

2 kan fr(ansche) wijn.

4 kan bier.

$1\frac{1}{2}$ kan boomolie.

4 kan asijn.

14 witte brootiens ende aan yder disch soo veel brootiens alser ordinaris persoonen sijn, uutgesondert aan sijn Ex^{tie} taeffel daer broot ter nootdruft wesen sal, gelijck mede dranck sonder juuste taxt.

3 kan gort.

5 kan erritten (erwten).

12 ℔ gerookt vlees.

Alle andere soo van de marct dagelicx gehaelt wort sal naer vereysch des tijts soo veel van nooden wesen sal gereyct worden, edoch niet extraordinaris, soo wel uyt de bottelarij als anders sonder voorgaende ordre van den rentmeester.

Tot den ordinaris onbijt sal yder van de voorgaende persoonen

in dese lijste genomineert genieten $^1/_8$ kan sp. wijn ofte $^1/_4$ kan bier met broot ende alles naer advenant.

Tot de bovenste taeffel sal mogen uytgereyct werden wat van nooden sal wesen, alsoo dagelijcx gasten comen aansitten, die men met goet fatsoen niet kan afwijsen.

Die aen de eerste taeffel beneden sullen s'middachs soo wel als savonts yder voor sijn hooft genieten $^1/_4$ k. sp. wijn ofte fr. wijn, met $^1/_4$ k. bier, de andere aan de tweede ende derde taeffel yder $^1/_4$ k. spaensche wijn 's middags ende 's avonts.

Actum Mauritia den 1 Martij 1643.

was onderteickent

J. Maurice Conte de Nassau.

Uit de portef^e brieven en pap. uit Brazilie
1643. Rijksarchief 's Gravenhage.

Medegedeeld door FRED. CALAND.

Penningen (XLVIII, 399). — De onder 4 genoemde penning doelt op Ansgarius, den apostel of evangelie-prediker van het noorden, en 't gekroonde hoofd is dat van den Noorschen Koning Harald. In 825 gingen beiden vereenigd er heen, de eerste om in Denemarken, Noorwegen en Zweden het Christendom te brengen, de ander om, geholpen door de Saksers, zijn verloren gebied te herwinnen. Van den goeden uitslag mag 't jaar 829 misschien spreken. N° 7 en 8 zijn naar alle waarschijnlijkheid belooningen uit de oude school, medailles voor vlijt en goed gedrag, de voorloopers van de tegenwoordige kaartjes of gedragboekjes. De letter S. moest uitdrukken dat de belooning *Sincère*, eerlijk, oprecht was. De onder 9 genoemde penning moest indertijd misschien voor diploma dienen of als teeken van lidmaatschap van een of anderen poëtischen kring hier of daar, op de dichternamen althans afgaande. Van eene bekrooning voor dit of dat vers kan minder sprake zijn. Dat bekroonen geschiedde meest in zilver.

A. AARSEN.

Penningen (XLVIII, 399). — De Amerikaansche dwerg Charles Stutton, bijgenaamd Generaal Tom Pouce of Tom Thumb, deed omstreeks 1845 eene rondreis door Europa. De bedoelde penning zal wel uit dien tijd dagteekenen. J. H. HORA SICCAMA.

Een opstootje te Noordeloos in 1549. — Alzoo pieter barentszoen costers, adriaen reijerszoen, sebastiaen pieterszoen boel ende adriaen dammaertszoen, arme schamele landtluyden wonende binnen die heerlicheyt van noordeloes, den hove van hollandt bij requeste verthoont ende te kennen gegeven hebben, dat hoewel zij zijn arme slechte goede landtluyden die daghelicx met heuren zuyren ende zwaren arbeit die cost met hare handen moeten winnen voer hen heuren wijff ende kinderen, ende noyt van eenige fortsen oft quade feiten verachterhaelt zijn geweest. T' schijnt nochtans dat onlangs gheleden zekere proces ende gheschil gheresen wesende voerden voirs. hove tusschen den heere van breederoede [1]) als heer van der ameyden vuyten naem van dijckgraeff ende heemraden vanden selfde dorpe meerkercken ende thienhoven, ende impetrant van een mandement penael ende seekere inwoenders vanden voirs. dorpe van noordeloes gedaechdens beroerende die beschouwinge vanden noordeloes. Die voirs. heere van breederoede sustinerende dat die inwoenders vanden voirs. dorpe te nade betimmert hadden die voirs. wateringe vanden noordeloes ende met heuren vuytsteken belettende waren de cours vanden water; waer tegens die van noordeloes ter contrarie sustinerende, dat zij elcx in heur regardt heure vuytsteken gehadt hadden zulcx zij nu stonden over die dertich, veertich, vijftich jaeren ende zoe veel langer, dat gheen memorie van menschen ter contrarie en mocht ghedencken, ende mitsdyen nyet schuldich en waren die selfde volgende die schouwinge daer op ghedaen aff

---

1) Reinoud van Brederode, heer van Brederode, Vianen en Ameide, houtvester van Holland en ridder van het guldenvlies, overleden te Brussel 25 Sept. 1556. Zie van Leeuwen *Batavia illustrata*, blz. 859.

te breken; ghemerct oick op deselfde thuynen ende vuytsteken den heemraden vander ameyden, meerkercken ende thienhoven gheen schouwe en competeerde binnen den voirs. dorpe van noordeloes als wesende een ander jurisdictie ende toecomende die heere van zevenberghe met andere middelen int selfde proces geallegeert; in welck proces zoeverre gheprocedeert was dat parthien heure schrifturen ende solutien innen gedient, mitsgaders hare enqueste ghedaen hadden ende voirts oick gedient van reprochen; dat nyet tegenstaende tselfde proces ende proceduren belieft hadde eenighe dijck ofte slickheemraden vander ameyden, thienhoven ende meerkercken, die gheen macht of autoriteyt en hadden eenighe nieuwe schouwinge te doen oft kunnen te maicken dan mit den principalen dijckgraeff, zekeren tijt gheleden te comen schouwen die voirs. vuytsteken ende thuynen gheleghen binnen de voirs. heerlicheyt van noordeloes, die welcke zonder bij heur luyden te hebben den principalen dijckgraeff affghekeurt hebben zekere thuyntgen oft vuytsteck vanden voirs. supplianten ende ghesonden eenige wercluyden omme tvoirs. thuyntgen defacto afftebreken, zoedat dit supplianten anders nyet verstaende dan dat tselfde was prejudiciabel ende nyeuwicheyt, zoe zij daer noyt in sulcker manieren eenige schouwinge ghedaen hadden, ende mitsdien den voirs. heemraden nyet geoirloft en was alsulcke nyeuwicheden te pleghen, en mitsdyen hen luyden supplianten wel geoirloft was de selfde metter daet weder te staen, hadden zij supplianten eerst den voirs. wercluyden tvoirs. werck verboden, die welcke obedierende hadden tselfde gherelateert den heemraden, die terstont daer naer zelver ghecomen zijn met heur dienaers in twee of drie schuyten omme de voirs. schouwinghe metter daet te doen executeren. Zoedat de supplianten mit eenige andere gheloopen zijn na de voirs. schuyten, hebbende eenige van hen luyden haer gheweer omme alsoe de voirs. affbrekinghe metter daet te beletten ende die voirs. heemraden te resisteren ende te verdrijven; waerdeur den selfden heemraden. die daer op nyet en waren voersien, hadden heur terstont vuyt den voirs. schuyten ge-

geven ende gevloden op die zuytzijde vanden voirs. noordeloes; mer de supplianten wesende zeer vergramt ende ghestoert, hadden heur luyden van veers (in de verte) quade spitige ende iniurieuse woerden toeghesproken ende oick eenighe andere vander compagnie heur luyden naghevlucht tot het water toe, zonder dat daer yemant van heur luyden bij den supplianten oft anderen gestoeten oft ghequest ware gheweest. Ende hoewel die supplianten int gundt voirs. es sonderlinge nyet mesdaen oft ghedelinqueert en hadden, nochtans verduchtende ende vreesende hen ontgaen te hebben ende van heure mesuren ende quade manieren tegens den voirs. heemraden ghepleecht groote leetschap hadden, vreesende oick riguer ende strangheyt van justitie te meer dat zij bij den procureur generael vanden voirs. hove gedachvaert waren andermael te compareren in persoen op sekere peynen penueele, zoe hadden zij supplianten versocht dat tvoirs hoff soud believen hen te ontfanghen in submissie, omme te moghen composeren van heure voirs. abuysen ende tgundt hen bij den procureur generael te laste gheleyt soude moghen werden naer ghelegentheit vanden voirs. abuysen ende delicten ende die miserabiliteyt van heure persoons. Soo eest dat tvoirs. hoff hier op gehoort den voirs. procureur generael ende gehadt zijn advys ende consent den voirs. supplianten ontfanghen heeft ende ontfangt metsdesen in submissie.

Gedaen inden hage XXVIIIen martij anno XVc neghen ende veertich naer stile vanden voirs. hove. Bij heeren Gerardt heere tot assendelft ende heemskerck, Eerste Raedt presiderende, guilam zeghers heere tot Wassenhoven, Ridderen, meesters cornelis suys, cornelis van weldam, charles vander nydtsen, anthonis van catz eude dominicus boot, Raedtsluyden van hollandt.

In kennisse van mij. (Get.) J. van Dam."

Vorenstaande is een afschrift van een onder mij berustende origineele acte op perkament, met aanvulling van eenige verkortingen in den tekst en de noodige leesteekens.

Het in onze ooren vreemd klinkende aan het begin van het stuk: „arme slechte goede landtluyden" wordt meer en ook wel „arme miserabele goede luyden" gevonden, gelijk in eene acte van 1508 mede in mijn bezit; welk woord „slecht" en „miserabele" een sterker uitdrukking aan het woord „arme" moet geven. Wij zouden zeggen: doodarme brave (land) lieden.

De zoogenaamde „Stylus Curiae" of „Stijl van den Hove" rekende het begin des jaars met Paschen.

Dit feest viel in 1549 vrij laat en wel op 21 April; zoodat het stuk volgens onze tegenwoordige tijdrekening eigenlijk van 1550 dateert.

Rotterdam. CH. C. V. VERREYT.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Heyliger. — In de 17de eeuw emigreerde er (vermoedelijk uit Zeeland) een lid (of meer leden) der familie Heyliger naar West-Indië. In de oudste boeken der Gereformeerde Kerk op St. Eustatius, beginnende met het jaar 1710, wordt herhaaldelijk gewag gemaakt van die familie en zij leverde in de 18de eeuw, toen St. Eustatius eene rijke en belangrijke kolonie was, drie Gouverneurs aan die kolonie, n.m.: Jan H., 1715—1720 en 1730—1736, Jo-Johannes H., 1743—1752 en Abraham H., 1775 en 1785.

De eerste Heyliger, die in voormelde boeken voorkomt, is Guillaume (Guilliam) H., die gehuwd was met Anna Rijckwaerd (Rykwaert, Ryckwaart, Rickweerdt of Rickwaerdt). Door nakomelingen van dezen Guillaume H., kwam deze familie in verbinding met o. a. de volgende families: Hendrikx, Ellis, Graval, Doeke, Groebe, Jeems (James?) Salomons, de Nulli (de Nolle), Waters, Aertsen, Galwaert (Galweert), Markoe, Raepsaet, Doncker (Donker), Zeegers, Fahie (de Engelsche admiraal) de Windt (door wie aan de von Rantzow's), de Mollineux, Beaujon, Lindesaaij, Quast, Halley (Eng.), de Géneste, (Elzas-Loth.), Benners, Spreeuwert, Maillard (Fr.), Stokvis, Pym Burt (Eng., door wie aan de von Moltke's), Verschuur, Rink en talrijke andere families.

Een zekere H. ook was compagnon in het in de 18de eeuw te Amsterdam bestaan hebbend bankiershuis Hope & Heyliger.

Bij enkele afstammelingen der familie, thans o. a. wonende te St. Eustatius, Saba, Vereenigde Staten van N.-A., St. Croix, Guadeloupe, enz., berusten familieportretten en teekeningen van het wapen, dat de familie voert. Onder een exemplaar van dit

wapen (in bezit van den heer Th. G. Heyliger te St. Eustatius) bevindt zich de volgende aanteekening:

„„Argent quarterly.

Hilygar The 1st is 3 cors Heiman gules.
Hihlager „ 2nd is a cross Potent Azure.
Highlegar „ 3rd is 3 passion nails of the second, or
Heyliger „ 4th is a Demy Catharina Wheel gules, pierced in point by a sword proper.

The Motto is: Cor magnum timet nihil.

This family was formerly of great account and in the reign of Charlemagne dignified themselves by exemplary proofs of their valour and conduct and what is most remarkable in them is, that three brothers, each leading out three different parties against the Saracens and Infidels, made an agreement to a watch-word, to be given in case of ever living to see one another again, to assist one another to the last drop of their blood; as their cause was noble and just and they were to go to fight against the enemy of Christ Jesus, whose banner being the cross they now bore, therefore said the eldest my word shall be Justice (Justicia) as our cause is just. Then replied the second confide in me, and confidence be the word (Confido) and in a sort of extacy replied the third „The great heart feareth Nothing" be the word (Cor Magnum timet Nihil). So saying he laid his right hand on his leaft breast and said, this is my sign and word. So saying in the name of God and the Holy Trinity each took their way. In some time after the three met in a plain in Russia and in presence of many Monarchs, knights and nobles they received the reward of their virtues; for to him whose motto was Justice, he gave the sword and Demy-Wheel; to him who confidence in Christ Jesus the three pungent spears of passion and to the Magninamous Spirit the cross of his own Banner, and by a grand distinction united their three hearts in the first grand quarter and also created them Baronets and Knights of the Holy Cross of Jerusalem."

So much for this noble family from Manuscript of Le Brun and many other French and German authors, there being a number of matters intelligent in the native language but to me imperfect. I leave this manuscript to be perused by more sufficent authors.

T. Hall.""

(Deze onderteekenaar was predikant der Methodisten-Gemeente te St. Eustatius.) Nu voerde echter Noah du Fay, schepen der stad Amsterdam en in 1722 Gouverneur van Curaçao, hetzelfde wapen. Voerde hij dat rechtens? Talrijk zijn de informaties aan mij gevraagd omtrent eene erfenis, die den leden der familie Heyliger zou toekomen. Men beweert, dat Generaal Cort Heyligers omstreeks 1830—'40 de leden van zijn geslacht, dat vermoed wordt in verband te staan met de familie Heyliger, heeft opgeroepen om die erfenis te reclameeren. Is er iets van het bestaan van zulk eene erfenis bekend, en is het vermoeden gegrond, dat er verband bestaat tusschen de families Heyliger en Heyligers?

Kan een der lezers van De Navorscher mij inlichten omtrent de waarheid der beweringen omtrent den ouderdom en de nobiliteit der familie H., en mij opgeven, in welke werken over deze familie sprake is?

Bestaat de naam Heyliger nog als familienaam in Nederland?

Curaçao. J. H. J. HAMELBERG.
Gouvernements-Archivaris.

Falck-Bergh (XLVIII, 347). — Uit mijne, niet geheel volledige genealogie der familie Falck neem ik het volgende over:

Uit het in 1736 gesloten huwelijk van Anton Reinhard Falck (geboren 23 April 1712, als luitenant der infanterie te Rocoux gesneuveld, 11 October 1746) en van Angélique Richarda Maria de Flavard (overl. in 1772) werd Otto Willem Falck te Zutphen geboren, den 9n Augustus 1738. Hij overleed te Amsterdam, den 15n April 1814. In 1776 was hij aan de Kaap de Goede Hoop, gehuwd met Engela Apollonia Bergh, geboren 20 November 1755,

overleden op den huize Sandenberg onder Neerlangbroek, den 2ⁿ September 1790, dochter van Olof Martin Bergh, gedoopt 25 April 1722 en van Egbertha Boesses, die den 25ⁿ Juli 1745 gehuwd waren.

Uit het huwelijk van O. W. Falck en E. A. Bergh werden geboren:

1°. Anton Reinhard Falck, geboren te Utrecht, 19 Maart 1777, te Brussel overleden, 16 Maart 1843.

2°. Egbertha Angélique Falck, geboren te Utrecht, 2 April 1778, aldaar overleden 13 Maart 1819, in December 1804 gehuwd met Henri Singendonck, geboren te Nijmegen, 21 November 1776, overleden te Utrecht, 2 Juni 1831.

3°. Amelia Caroline Falck, geboren te Utrecht, 24 September 1779, aldaar overleden 10 Februari 1852, gehuwd te Amsterdam 28 Februari 1801 met Harco Hilarius Hora Siccama, geboren te Groningen 1 Juni 1770, overleden te Utrecht, 15 Februari 1827.

4°. Olof Iman Willem Falck, geboren te Oostbroek 6 Juli 1782, overleden te Amsterdam in December 1788.

5°. Otto Richard Falck, geboren 18 Juni 1784, overleden te Amsterdam in December 1788.

6°. Een zoon, geboren te Amsterdam in Juni 1788 en aldaar ongedoopt overleden.

Eene genealogie der familie Bergh komt voor in het werk van de Villiers „Geslachtslijsten van Kaapsche familien". Een wapen wordt aldaar niet opgegeven, maar op een porceleinen thee-servies, dat, volgens familie-overlevering, afkomstig zou zijn van Mevrouw Falck, geb. Bergh, staat het volgende wapen afgebeeld:

Gedeeld: *a.* in goud twee boomen van natuurlijke kleur en een springende eenhoorn van zilver, die met zijn hoorn den stam van een der boomen schijnt te doorsteken, alles op een lossen grasgrond.

b. gevierendeeld: 1 en 4 in groen een gouden eikel, de steel omlaag; 3 en 4 in rood een groene boom met zilveren stam. Het geheele linker gedeelte van het schild omboord met een smallen

zilveren rand en een smal zilveren kruis over de kwarteleeringslijnen.

Helmteeken: tusschen twee blauwe vaantjes met gouden kruis (het rechtsche omgewend) een uitkomende opgeheven arm, geharnast van zilver met gouden versieringen, de hand van natuurlijke kleur, met zilveren manchette, een zilveren zwaard omklemmend, waarvan het gevest rood, met goud versierd.

Het linkergedeelte van het beschreven wapen stelt klaarblijkelijk dat der familie Boesses voor. Vg. het Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche familien van Vorsterman van Oijen, Dl. I, pl. 11. Het rechtergedeelte zou dan het wapen van Bergh kunnen zijn, en daarbij schijnt het helmteeken te behooren, daar de familie Boesses als zoodanig een boom voert.

Het wapen van de Flavard wordt beschreven in Rietstap's Armorial Général, 2de uitg. Dl. I, bl. 678.

J. H. HORA SICCAMA.

v. Swieten. — Nav. XLVIII, 408 staat eene vergissing. Van Zoelen kan aldaar onmogelijk sprake wezen. Het Leenregr toch geeft van „de hofstad te Zoelen (in Neder-Betuwe), daer dat huys „op plagh te staen en dat dagelijkse gerichte te Soelen, den thijns „tot Zoelen en Avesaet, visscherij te Zoelen, groot en kleyn" enz. destijds achtereenvolgende bezitters op:

Johan v. Arkel 1400.

Otto v. Arkel, erf syns vaders Johans, in voraet en soo hij sonder wettelycke gebeurten (*geboorten*) agter te laten, aflijvig werde, dat dan dit goed erven sal op vrouw Heylwich, vrouw van Leyenbergh, syn suster, Heer Arnts wyff van Leyenbergh, ofte op haer en heer Arnts kinderen ofte heur rechte erffgenaemen. Goosen v. Rossum ontfingh dit met swanendrift en drie tienden, gelyck dit (nml. zwanendrift en tienden) Johan v. Benthem plagh te wesen 1424.

Nota. Deze Goosen v. Rossum, ridder, heer tot Rossum, raad van hertog Arnold van Gelre, trad omstr. 1400 in den echt met

Anna Steck, dr v. Burchard, heer van Molenbroek, bij eene v. Westerburch.

Johan v. Rossum, onmundigh door synen hulder Goosen v. R. 1424 met „dat Huys ende heerlyckheyt van Soelen verleyt."

Johan v. R. Johanszn. 1430, — met allen synen tobehoiren als Hartogh Reynolt syn vader voor een somma gelds verset heefft, Zutfensen reghte. Item 1465.

Johan v. R. erf syns vaders Johans 1470, 73. Hier staat bij: Sooals de heer Johan v. Benthem en heer Arnt. v. Arkel te gebruyken plegen." Idem eedt vernijt 9 Juli 1481. Idem tugtigt sijn vrouw Reiner v. Woude, vernieuwt eed 1492.

Otto v. R., erf syns broeders Johans 1502.

Willem v. R., bij transport Otten voornoemt, ibidem.

Of Willem kwalyk betaelde, magh Goosen v. R., landtcommandeur, en Otto, sijn broeder, sulcxs aen 't leengoet verhalen. In 1506 werd ten behoeve van Willem en zijne mannelijke erven Zoelen tot een „bisonder Gelders leen en hoge heerlyckheyd" gemaakt. Dit heeft tot Willem's kleinzoon Joost v. R. omstr. 1570 aldus voortgeduurd, en is toen Zoelen weder onder de dagelijksche heerlijkheden gerekend.

Op Willem volgde in 1542 zijn zoon Karel, wiens dochter Heilwig de heerlijkheid in 1569 aan haren man Diderik Vijgh († 1615) overbracht.

Men bespeurt hier niets van eenen v. Swieten. Neen, van *Zuilen* is *Nav.* t. a. pl. sprake, Zuilen in het Sticht van Utrecht, dat, — zie „Tegenw. Staat van Utrecht" (XXII) XII (a° 1772), blz. 158, — in 1446 voor eene jaarlijksche som van 4 ponden, en 100 nobels in eens, door den Bisschop van Utrecht, en den Abt van Westbroek tot een vast erfleen geschonken werd aan Frank v. Borsele, heer van Veere, als rechten erfgenaam. Deze, kinderloos overleden zijnde in 1470, deed de heerlijkheid versterven op Eleonora, zijne eenige zuster, gehuwd met Jan v. Buren, wiens dochter Elisabeth, als gemalin van Gerard van Culemburg, haar in dit

geslacht overbracht. Voor Eleonora v. Borsele Frank's dochter, vrouw van Zuilen, trad Dirk v. Swieten, heer van Leijenburg, in 1475 als „gekoren momber" op.

Het is niet voor het eerst, dat *Zuilen* met *Zoelen* verward is. Ook Dr. G. D. J. Schotel deed het in zijn, „Floris I en II, van Pallant, Gravin Culemburg" (a° 1846), bl. 106, als hij onder de „gheestelycke collatien" van Floris I († 1598) in 1580 opgeeft „Zoelen", in plaats van „Zuilen".

Ja, „Zoelen" heet in een charter bij Nijhoff (Verzam. van Oork. VI, 2 blz. 492) van 26 Mei 1515 rechtstreeks „Zuylen"; en het oude geslacht v. Soelen komt in 1200 en 1451 als v. Suylen, Suilen, in 1240 v. Sulen, in 1250 v. Suule, 1282 v. Sulen, 1286 v. Zuelen, 1316 v. Suelen, 1331, 33 v. Zulen, 1511 v. Suellen — voor. Hetgeen wel ten bewijze strekt, dat de plaatsnaam „Zuilen" niets van eene *zuil* (columna) heeft, en dus het wapen der v. Zuylen's (les trois colonnes) geen sprekend wapen is. Immers Zoelen (= Zuilen) ontving van een watertje de Zoele (Suila, Soele) den naam. JAC. A.

Familie Valk. — Zou het ook mogelijk zijn uit te vinden tot welke familie de volgende persoon behoort?

Jacob R. Valck, Consul der Nederl. in Charleston, Z.-Carolina, Vereen. Staten van Amerika, tot welke post hij in 1821 werd aangesteld. Misschien zouden inlichtingen te bekomen zijn van de vertegenwoordigers der familie Valck, die eene rekening in handen hebben dd. 3 Oct. 1789 voor onderricht aan de kinderen van de Heer Jacob Valk, welke rekening te Veendam den 29 Nov. 1789 betaald was. Beschrijving van het wapen dezer familie wordt verlangd.

Londen. C.

De Hersi. — What part of Flanders was the original location of the De Hersi (Hercy, Hersey, Hersee, Hearsey etc.) family? In 1135 Hugh de Hersi lived at Wingrave Bucks (England). He was

a direct ancestor of queens Mary & Anne (1662—1714) via Denman, Aylsbury, Hyde & Stuart.

Sir Thomas Aylsbury Baronet died at Breda 1657, and his daughter Barbara at Antwerp 1652. Possibly they were buried at Antwerp?

Also I find these „Aylsburys" in Holland. Capt. Thomas A. 1760—1820? buried at Nieuport or Flushing. Capt. Thomas A. 1795—1856. John William A. Rotterdam. All ships-captains. They reckon to be descendants of the Sir Thomas Aylsbury 1657.

London. C. HERSEY.

Barkeij (XLVIII, 446). — Het wapen van „*Anthony Barkey, of Dublin, Merchant, descended from a family of that name at Bremen in Germany*" werd in het jaar 1700 door den Wapenkoning van Ulster (Dublin) in het officieele Wapenregister ingeschreven als volgt:

Van zilver met eene keper van keel, vergezeld van drie leeuwen klauwen van sabel, de twee bovenste elk wijzende naar den schildrand. *Helmteeken:* een leeuwenklauw van sabel tusschen twee struisvogelveeren, rechts van zilver, links van keel.

Amsterdam. H. J. SCHARP.

Boetselaer (XLVIII, 446). — De bedoelde personen bestaan elkaar in den 11den graad.

Rutger van den Boetselaer.

Wessel tr. Christina v. Appeltern.	Otto tr. (credo) Alverne v. Hagedorn.
↓	↓
Rutger tr. Elisabeth van den Bylandt.	Rutger tr. . . . . . v. Hekeren.
↓	↓
Wessel tr. Ludgard van Rechteren.	Rutger tr. Hillegond v. Middachten.
↓	↓
Rutger tr. Elburg v. Langerak.	Rutger tr. Raba van der Hovelick.
	↓
	Steven tr. Ida Smulling.
	↓
	Rutger tr. Anna Schenk.
	↓
	Oswald tr. Elsabe v. Mervelt.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Nolthenius enz. [XLVIII bl. 345.] — 's-Gravenhage, in de Groote kerk de volgende 1° huwelijks-geboden.

1709 19 Mei. Johannes Nolthenius j. m. van Brouwershaven met Elisabeth (van?) Amelingh j. d. geb. en beide won. hier.
Hunne dochter Johanna Elisabeth werd ged. in de Groote kerk 1710 21 Mei, waarbij als get. Quirijn Nolthenius en Eliz. v. der Hoeven.

1747 12 Maart. David du Commun met Margaretha Nolthenius, wed^r. Nikolaas van Diest.

1752 17 Septr Govert van der Pot albier met Cornelia Nolthenius te Amsterdam.

1789 31 Mei. Jan Daniel de Loriol met Abigail Catharina Faassen Nolthenius.

1787 25 Febr.—1 Juli. Wel Edel geb. heer Arnold Louis Roussin d'Ocquerre, ridder, gepens. officier in dienst van H. Hoog-Mog. geb. te Meaux (R. Cath.) met Amarantha Onderwater, Vrouw van Rijsoort, wed^e Wel Edel Gestr. heer Mr. Roeland Isaac Faessen Nolthenius geb. te Breda (P. G.) beide won. hier.

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Genealogische aanteekeningen betreffende Hans de Weerdt. — Deze aanteekeningen vond ik op een aan beide zijden beschreven kwarto blaadje, dat eens gehecht zal zijn geweest in een boek. De schrijver woonde blijkens ergens in Brabant, aldaar en in Vlaanderen komt in de 16de eeuw deze familienaam meermalen voor. Uit de pillegiften van de peters en meters, wier namen misschien voor de genealogie ook niet zonder waarde zijn, ziet men dat deze Hans de Weerdt tot den deftigen burgerstand behoorde.

H. C. R.

Laus deo a° 1562 den 25 Januarij.

Den 25 Januarij a° 1563 stijlo romae soo deede ick Hans de Weerdt, out sijnde ontrent 23 jaeren ende een half, ondertrau, ter eeren godts ende tot mijnder sielen salicheijt. Amen.

Den 16 Februarij a° 1563 soe trauden ick myn huijsvrouwe Clerken Wonderer, out synde ontrent 20 iaeren. Godt de heere verleene ons peijs en vrede in onsen huwelijcken staete ende hier naemaals het eewich leven, Amen.

Den 9 September a° 1563 soo heb ick ontfanghen eenen schoonen sijlveren vergulden overdeckten cop, die ons van Claerkens vrienden te Herenberch tot een gedenckenisse op onse bruyloft geschonken is.

Den 27 October a° 1563 soe heeft godt de heere my verleent eenen jonghen sone tsavonts corts nae den 8 uren. De heere laet hem in duechden opwassen.

Den 31 October a° 1563 soe wirdet ghedoopt ende geheeten Touseijnken; syn peters waeren Touseijn Vassal ende Sebolt Wonderer, syn meters waeren Nelleken de Weert ende ons grootmoeder Clerken Cocx, syn peter Touseijn Vassal gaff tot een ghedenckenisse een sylveren scaele wegende 14 ons 3 l. ende 1 stuck goudts werck, synde ontrent 9 guld. Syn peter Bebolt Wonderer gaff ½ dousijn sylvere lepelen wegende 12 ons 10 l. Nelleken moeiken gaff 20 guld. Grootmoeder gaff 32 guld.

Den 4de November a° 1563 soe storf Touseynken out synde ontrent 8 daghen ende leet begraven te predikeren opt voor kerckhoff.

Den 30 September a° 1564 soe heeft god de heere ons verleent een jonghe dochter tsavonts corts nae de half ure thienen. De heere wil se bewaren ende in duechden laeten opwassen, tsynder eere ende tot haerder sielen salicheijt.

Den 1 October a° 1564 soe wertse gedoopt ende geheeten Margriete. Haer peters waren Adriaen van Paeschen, Robert de Nuefville; haer meters waeren Margerita Vassal ende Magdalena Giellis. Huer peter Robert de Nuefville gaff tot een ghedenckenisse eenen

sijlveren cop wegende 10 ons, Magdalena Gielis gaff tot een ghedenckenisse een sijlveren schale wegende . . . . . [1]), Adriaen van Paeschen gaff 6 ons sijlvers, Margareta Vassal 14 ons tot 1 paer soutvaten.

Den 19 Meert a° 1566 stilo brabantice soe heeft god de heere ons verleent eenen jonghen sone smorgens recht voer ses uren ende wiert op den selven dach ghedoopt. Syn peters waren Meester Jan de Pape ende hy gaff tot een ghedachtenisse eenen cop wegende 9 ons; Geronimus Wouters, ende hy gaff eenen beecker wegende 10 ons; Mietken Grietken Wollens ende Volcken Moeijcken waren syn meters; dese gaff 3 croonen tot een memorie, ende syne name is Roelant. De heere wijl sijnen name in het boeck des levens scrijven ende verleene hem dat hem salich is.

Den tweeden May a° 1567 soe heeft de heere ons verleent eenen jonghen sone smorghens recht voer den 8 uren, ende hy wyrt tsanderdaechs ghedoopt in myn huys. Syn peters waeren Jan Baptiste Wolpge, Nicolas van den Dorpe, Jacquemijne de Neufville ende Lijnken Bols waren syn meters, ende wyert geheeten Sebolt.

v. Dincklage (XLVIII, 424). — Dr. Van Bleeck van Rijsewijk, die in De Stichting van het Nassau-Veluwsch Gymnasium te Harderwijk eene naamlijst geeft zijner rectoren, conrectoren en praeceptoren, vermeldt op het jaar 1595 Thomas Dinslaken. In eene vereenigde vergadering (eene protest-vergadering tegen de leer van Professor Vorstius te Leiden) der classes van Over- en Neder-Veluwe, te Barneveld gehouden den 12en en 13en Februari 1612, komt op de lijst der predikanten mede iemand van dien naam voor, misschien wel dezelfde, hoewel zonder vermelding van standplaats. In de Notulen staat dienaangaande: „D. Thomas Dynslakius m. v. in....? en is niet gecompareert ende om lichaemsswackhtshalven geexcuseert ghehouden.” Er waren met hem nog

1) Is opengelaten.

zeven predikanten afwezig, verkouden of zwak of zoo oud of iets anders voorgevende om in 't stuk van „geloove" of „leer" vrij te blijven. Ik ontleen de laatste bijzonderheden aan Nairac's Geschiedenis van de kerk te Barneveld, 1533—1795.

Amsterdam. A. AARSEN.

Portengen (XLVIII, 349). — Hieromtrent schrijft de „Tegenw. Staat van Utrecht" (XXII) XII (a° 1772) blz. 146: Westwaards van Ruwiel, legt de Ambagtsheerlijkheid van Portengen, eertijds Bartengen genoemd. Zij paalt aan 't Geregt van Nyenrode, en wordt verdeeld in 't noordeinde en in 't zuideinde. Het noordeinde van P., groot 94 morgen lands staat onder het Regtsgebied van den Heere Mr. Hendrik Piek. Het zuideinde, ten westen den dyk, behoort onder het Geregt van den Heer Mr. Louis Trip de Marcz, die er, in 't jaar 1741, mede beleend werdt. Dit gedeelte is 240 morgen groot. Het kreeg, benevens de buurten Nykoop en Vyfhoeven, in 't jaar 1530, het Schepenregt, van Keizer Karel V. Onder Portengen, *Pieks Geregt*, werden in 't jaar 1748, zes sluizen gevonden."

De hier genoemde Mr. Hendrik Piek, behoorde, volgens Herald. Bibliotheek (red. J. B. Rietstap) 1882 blz. 184 vg., niet tot het bekende Geldersche geslacht Piek, maar was lid eener niet-adellijke familie, welke voerde een ossenkop van zwart, gehoornd van goud of zilver in een veld van zilver of goud. T. a. pl. staat zijn vader Mr. Coenraad Pieck (sic) zoon van Willem, landschrijver, daarna amptman van Batenburg, bij Naletta v. der Voordt (gehuwd te Nijmegen 13 Juni 1680, † ald. 25 Maart 1743), — geb. 1682, gepromoveerd te Leiden 12 Juli 1704, burgemeester te Nijmegen, † 22 Jan. '57, ook als heer van Portengen (lees: half Portengen) aangeduid. Uit diens 18 Juli 1719 te Herwen en Aardt gesloten huwelijk met Johanna Margaretha Vonk (geb. 1703, dr. van Walraven, ontvanger en landschrijver van Kuik, bij Helena Verweer), werd als vierde kind 7 Oct. 1728 geboren de straks

vermelde Mr. Hendrik Piek, gepromoveerd te Utrecht 14 Febr. '47, eerst groot-majoor en daarna schepen, raad en burgemeester van Nijmegen, landschrijver van 't ambt van Maas-Waal † 3 Maart '85; gehuwd 1° te Nieuw-Maarsen 21 Jan. '60 met Hendrina Agnes Boogaarts († 19 Maart '68), 2° te Balgooi 27 Juni '80 (?) met Arnoldina Reiniera Agatha v. Hasselt; zie verder Herald. Biblk. t. a. pl. blz. 186 vg., alwaar als zijn oudste kind uit zijn eerste huwelijk genoemd wordt Mr. Coenraad v. d. Voordt Pieck, enz. enz., zonder eenige verdere aanduiding van „Portengen". JAC. A.

Van der Burch (XLVI, 660; XLVII, 27). — Kok spreekt in 't 33e Dl. van zijn Vaderl. Woordenboek onder 't artikel *Woudt*, een dorp bij Delft gelegen, van een „aanzienlijk Nederlandsch Geslagt Van der Burch", dat daar indertijd moet gewoond hebben. En vervolgens verhaalt hij omtrent dit geslacht wat we hier citeeren: „Aam van der Burch, een der vroegste voorzaten, was een welgesteld landman, en in het Woudt woonachtig. Deze was vader van twaalf zonen. Op zekeren tijd vernomen hebbende dat de Graaf van Holland, wiens naam wij niet vermeld vinden, zijnen weg voorbij het dorp zoude nemen, steeg te paard, nevens zijne zonen, allen volwassen, en allen naar de wijze des lands, fraai uitgedoscht, en reed vervolgens den graaf te gemoet, welken hij zijne zonen aanbood. De graaf, verwonderd over deze zeldzame ontmoeting, en den waardigen vader van een zoo talrijk kroost een blijk van zijn genoegen willende betoonen, vraagde hem, wat voorrecht hij voor zijn dorp begeerde? *Geen ander voorrecht*, hernam daarop de onbaatzuchtige Aam van der Burch, *dan dat wij eene vrije verkiezing van onzen eigen Pastoor mogen hebben.* In dit verzoek werd onmiddelijk door den graaf bewilligd. Niet tot die vroegste tijden bleef het genot van dit voorrecht bepaald. Want, ingevolge de grafelijke vergunning, zegt men, bezitten nog heden de manslidmaten der Hervormde gemeente het voorrecht om hun eigen leeraar te mogen beroepen, zonder dat zij daartoe bij de Wethou-

derschap van Delft zich om handopening of goedkeuring behoeven te vervoegen, zooals in de meeste, zoo niet alle ambachtsheerlijkheden de gewoonte medebrengt." Wie kan dit onder de Hollandsche graven geweest zijn? 't Aardige plaatje, dat Kok bij 't voorval heeft, geeft in dezen geen licht.

Amsterdam. A. AARSEN.

Bentheim (XLVIII, 532). — Over het huwelijk van Ernst Wilhelm graaf v. Bentheim met G. v. Zelst, zie in *Nav.* XLV, 289 vg. een rijk artikel van M°, hardnekkig volgehouden onderteekening van den helaas, 24 Augs. 1898 te 's-Hage in den ouderdom van 69 jaren overledene *Lamoraal Ubbo baron Rengers v. Naerssen*, eenen der oudste en bestendige medewerkers van „De Navorscher", wiens bronnenstudie inderdaad verbazingwekkend was in 't klein zooals in 't groot, en die nimmer over eene familie schreef, of hij had zijne buitengewone bronnenkennis geheel uitgeput, den bezitter en voortdurenden verzamelaar eener rijke bibliotheek, vol van de uitgezochtste werken en zeldzaamste brochures. Hij leefde voor „De Navorscher", en deed alles om dit maandwerk te steunen. Zijne asch ruste in vrede, en zijne nagedachtenis worde door ons in eere gehouden als van een historicus en genealoog van den echten stempel. Men houde den voormaligen redacteur van ons tijdschrift deze expectoratie ten goede, deze uitweiding moest hem even van het hart. Na den vroegtijdigen dood mijns behuwdbroeders, Mr. J. I. v. Doorninck, rijks-archivaris van Overijsel, † 16 Nov. 1889, schreef hij mij: „De oude garde gaat heen!" Dit werd in de jongstleden Oogstmaand dan nu toepaslijk op hem, die, gelijk schier niemand anders, èn door wetenschap èn door geboorte en positie tot de „Oude Garde" behoorde.

In gezegd rijk artikel is sprake van Geertruida, niet Gerland v. Zelst (gelijktijdig document). Haar vader Hartgen v. Zelst was richter (of landrichter) van Zelhem (grfs. Zutphen), raad en rentmeester der stad Doetichem), landschrijver der heerl. Baar en

Laren, enz. en wordt ook heer van Zelhem getiteld, welke laatste zeer twijfelachtig is. Haar broeder was Diederik of Dirk v. Zelst, richter (of landrichter) van Hummelo en Steenderen; hare vier kwartieren waren v. Zelst, Terink, ten Holte en Leemsink. Zij behoorde tot eene oude, patricische familie. Dit alles is in gezegd rijk artikel van M° te vinden.

Zoo de actenboeken van Zelhem en Doetichem uit het begin der 17de eeuw nog bestaan, zullen wellicht deze inlichting verschaffen van den vrager van *Nav.* XLVIII, 532, die dan, ingeval van gunstig resultaat, met goedvinden van den Redacteur, hiervan in de *Nav.* gelieve mededeeling te doen. Die vrager vergist zich echter meer dan vermoedelijk (ibid. bl. 533) in de aanduiding van Ernest Wilhelm v. Bentheim's tweede gemalin als Isabella v. Horne (Horn of Hornes). Gezegd artikel van M° noemt haar Anna Isabella v. Limburg-Stirum-Bronckhorst-Gemen [dr. v. Adolf Ernst († 1657) bij Isabella gravin van Vehlen en Megen † 1692], hertrouwd (in 2den echt) in 1701 met Johan Turo graaf van Oxenstierna, en geeft haar, niet 1734, maar 1723 als sterfjaar. Dit alles met aanhaling van oudere en van nieuwe bronnen.

Ek-en-Wiel, Sept. JAC. ANSPACH.

v. Bomberghen — v. Pommeren — v. Pomeren. — Volgens welwillende mededeeling van een der *Nav.* XLVIII, 99 genoemde personen, moeten ter ageh. pl. een paar rektifikaties worden aangebracht, nml.: C. P. v. Pommeren is sedert Maart 1896 Generaal-Majoor, en A. v. Pomeren en H. J. v. Pomeren schrijven zich *v. Pommeren.* JAC. A.

KERKGESCHIEDENIS.

BRIEF EENER HUGENOTE

MEDEGEDEELD DOOR

JOH. DE BEEN.

In den boedel van Jeremias de Valois, ter Weeskamer te Brielle berustende, bevindt zich een brief van zijn schoonmoeder, Anne Petit, in Rouaan geschreven eenige jaren na de herroeping van het Edict van Nantes. De oude vrouw behoort tot de vervolgden, maar is niet, zooals Jeremias de Valois en zijn vrouw, uitgeweken. Zij schrijft in haar brief hoe zij en haar geloofsgenooten behandeld werden, en, zooals men zien zal, is dat nog al dragelijk. Van belang is het daarom het jaartal van dezen brief te weten, doch ongelukkig volgt ook de schrijfster den door vrouwen zoo dikwijls gevolgden regel (waarop ik reeds gewezen heb in Navorscher 1897 blz. 13,) om n.l. dat jaartal te vergeten. Er staat „20 de aoust" en dit is alles. Het mooiste van de zaak is echter dat ik, toen ik zoo gelukkig was den brief te vinden, waarin ik den dood van die moeder vermeld vond, moest ontwaren dat hier ook alweer het jaartal vergeten was. Nu was wel de eerste, zoo belangrijke brief, waarvan ik melding maakte, in een anderen gewikkeld, geschreven uit Chalons en gedateerd van 12 Febr. 1694, en zelfs komt hier deze zin in voor „voicy une lettre quelle vons a fait escrire", en zou men dus kunnen opmaken dat de schrijver den bewusten brief van de oude vrouw bedoelde, als niet de zijne van 12 Febr. en de hare van 20 Augustus was. Toch wàs haar brief ingesloten, want hij heeft geen adres.

Hoe dit ook zij, men heeft nu enkele gegevens om het jaartal te benaderen. Den 2en Mei 1694 kreeg Jeremias de Valois recommandatie van de Waalsche Kerk te Rotterdam naar Den Briel. Daar de doodstijding van de oude vrouw naar Den Briel geadresseerd was, moet zij dus in of na 1694 gestorven zijn, terwijl de boedel van den réfugé zelven in 1708 aan de Weeskamer kwam. In elk geval werd het onderstaande geschreven onder de regeering van Lodewijk den Veertienden.

En nu volge het schrijven zelve, letterlijk teruggegeven. De cursiveering is natuurlijk van mij.

Rouan 20 de aoust

ma fille j'ay receu vostre lettre par ce monsr qui est venu ycy laquelle m a donne en main propre en response je vons diray comme je suis bien aise que vous portes tous bien et de vos prosperitee — vous me ditte que vous vous estonnee pourquoj je ne pars pour *ces heureusse provinse* je le vouderois bien mais il est trop difisille a passer et jcj je passe avecq mon coisin et ma petite rante comme je peux tout mon deplaisir est que sj je viens a mourir le peu que j' ay est perdu pour vous je suis bien ajse de se que vous me ditte de votre frere! *on ne nous oblige point aller jcy a la mese et tous les dimanche nous entendons un sermon et chantons les seaumes* ce qui se ofre pour le presant a Dieu ma fille

vostre mere
anne petit.

Labadisten. — Men hoorde veel en hoort nu bij uitzondering nog spreken (in Friesland althans) van Labadistische lanen en wegen, en op dorpen — stel Broek onder Akkerwoude — waar ik uit de geschiedenis nooit Labadisten hoorde noemen. Waren er wellicht een veel grooter getal Labadisten in ons land dan men vermoedde; zijn er vele meer bepaalde vereenigingspunten geweest; welke zijn die o. a.? G. P.

Menno Simons (XLVIII, 384). — Volgens eene variant op het medegedeelde verhaal zou Menno, toen de wagen, waarin hij gezeten was, aangehouden werd, van zijn plaats zijn opgestaan, en rondziende, gevraagd hebben: „Zit Menno Simons in dezen wagen"? Waarop een eenparig „neen" klonk. Hij stond immers!

J. H. HORA SICCAMA.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 3de NOTULENBOEK

DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE,

medegedeeld door

H. DE JAGER. [1])

OUDENHOORN.

Valerius Valerii Tophusius werd in 1611 uitgenoodigd door de Classe om te Middelharnis zijn gaven te laten hooren (zie op Middelharnis), maar hij verwisselde toen niet van standplaats. Hij bleef te Oudenhoorn werkzaam tot in 1619, toen hij een beroep kreeg naar „Nootdorp" en ontslagen werd. Acta van 22 Oct. 1619: „Is voor de vergaderinge verschenen Johannes Venacolius, als gedeputeerde uyt de Classe van Delff ende Delfflandt, verthoonende credentie van syne Classe, onderteeckent by Henricum Arnoldi ende Gregorium Adriani, ende was geassisteert met Dierick Boudewijn, Cornelis van Diemen, Dierick Cornelisse, met credentie van den schoutet, schepenen, kerckmeesters ende gemeene lidtmaten van Nootdorp, by den Secretario onderteyckent, gaven t' saemen te kennen hoe dat sy tot versorghinge van de kercke van Nootdorp beroepinge gedaen hadden op D. Valerium Tophuysium, kerckendienaer in den Oudenhoorn, ende dat deselve by syne E. op het advijs des Classis was geaccepteert ende dat hy mede tot bevor-

---

1) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 129.

deringe van de saecke by de kerckenraet ende magistraet van den Oudenhoorn syne ontslaghinge op het advijs des Classis hadde vercregen. De Classe, dese propositie aengehoort hebbende, heeft over dese saecke D. Valerium Tophuysium gehoort, welcke voor de broederen syne genegentheyt tot de beroepinge verclaert ende alreede op de verhaelde wyse hadde aengenomen ende conditionelick van synen kerckenraet ende magistraet was ontslagen: heeft mede de beroepinge den broederen overgelevert. Hierop sijn oock gehoort die van den Oudenhoorn, waertoe verschenen sijn Jacob Martensse, ouderling, ende Jacob Almonde, secretarius, als stadhouder van den schout, Adriaen Jansse ende Adriaen Willemsze, schepenen, ende een van dien oock diacon, ende hebben verclaert dat sy op de instantie, aen haer gedaen, conditioneel tot de ontslaghinge D. Valerii verstaen hadden ende noch op 't advijs des Classis verstonden. De beroepinge gelesen ende de saecke by de broederen in de vreese des Heeren overwogen sijnde, hebben geoordeelt, dat de beroupinge hadde syne volle leden ende dat sy niet en hadden tegen de ontslaghinge D. Valerii, maer dat sy ongaerne hoorden ende verstonden, dat in dese beroepinge by de Classe van Delff ende D. Valerium alsmede den kerckenraedt ende magistraet van den Oudenhoorn alsoo was geprocedeert, dat de Classe alderlaetst werdt gekent. Dit oordeel des Classis is eerst D. Valerio int bysonder, daerna den gedeputeerden van den Oudenhoorn ende eyntelick de drie leden te saemen voorgehouden. Ende is aldus D. Valerius van de Classe ontslagen". Dezelfde Acta maken ons met den opvolger van Valerius bekend. Men leest aldaar: „Alsoo D. Valerius Tophuysius by de Classe werdt ontslagen, is by hem den Broederen voorgedragen, hoe dat op verscheyden recommandatiën eenen Johannes Fleurkens van Midwouw op Sondach voorleden heeft gepredickt met goedt genoegen beyde van den magistraet ende kercke, ende dat hy op heden den predickstoel in de plaetse onses broeders Tobiae Damman soude becleeden. Daerop goedtgevonden is om D. Petrum Pilium ende Jacobum Florianum te

committeren om syne gaven te hooren, gelijck dit oock is aengeseyt dat souden doen de gedeputeerde van den Oudenhoorn. Na de predicatie die van den Oudenhoorn wederom binnengestaen sijnde, hebben verclaert, dat sy in de gaven des voornoemden Johannis Fleurkens een goedt gevallen hadden ende gaerne sien souden, dat hy haer tot een kerckendienaer by de Classe vergunt worde. De Broederen, welcke syne predicatie gehoort hadden, daerop gehoort sijnde ende verscheydene recommandatiën van J. Venacelio, van Winando Sculio, als gedeputeerde des Synodi particularis van Suyd-Hollandt op den Synodum van Noordt-Hollandt, ende D. Hermanni ende Doreslaer, predicanten van Enckhuysen, ende eyntelick D. Johannis Fleurkens genegentheyt aengehoort hebbende, heeft de Classis deselve beroupinge ingewillight ende sal met die van den Oudenhoorn van wegen de Classis na Noordt-Hollandt gaen om de ontslaghinge te bevorderen D. Johannes Agricola". In de vergadering der Classe van 16 Dec. 1619 was present Johannes Martini, de nieuwe predikant van Oudenhoorn. Eerst in de vergadering van 29 April 1620 werden gelezen de „attestatiën Johannis Martini Fleurkens van de Classe van Hoorn, midtsgaders van den Kerckenraedt, den rijckdom ende regeerders van de Gemeente des dorps Midwoude", waaraan de Broeders „contentement genomen" hebben. Elders heet deze predikant van Oudenhoorn Floerkens Floerkenius, en Flourkenius; zelf schreef hij Floerkenius. In 1620 werd hij door die van Middelharnis begeerd, maar de Classe besloot dat hij te Oudenhoorn zou blijven. Men zie hierover „De Brielsche Archieven", blz. 116.

Piershil.

In 1620 werden weêr pogingen gedaan om aan Piershil een „eygenen" predikant te geven. Acta van 29 April 1620: „De oude ende nieuwe Kerkenraedt mitsgaders de Magistraet van Piershil hebben aen de Classe overgelevert seker geschrift, waerby sy versoecken dat se van eenen eygenen ende inwonenden predicant

mochten voorsien worden om verscheydene redenen, in het schrift geallegeert. De Classis vindt goedt dat Jan Aertsse [1]) cum. suis hem vooreerst sal addresseren aen den Ambachtsheer van Piershil ende dit haer versoeck, met redenen becleedt, sullen openen, om op hem te versoecken dat hy haer daertoe gelieve de handt te bieden, ende daerna haerselven voegen by de Broederen des Classis, die haer uyt den naem des Classis daerin sullen behulpich wesen ende assisteren." Uit de Acta van 21 Julij 1620 blijkt, dat de pogingen niet vruchteloos waren. „In de sake van Piershil is gerapporteert hoe verre deselve is gebracht ende bevonden uyt de appostille haerer requeste, dat se tot haer voornemen gecomen sijn om te meugen beroepen eenen eygenen predicant, tot welcken eynde sy aen de Broederen des Classis versocht hebben haer de behulpelicke handt te bieden. Ende alsoo sy hadden een seker jongman gereedt, geheten Reynerus Vervoren, daeraen sy wel lust ende zin hadden, is by de Broederen geresolveert, alsoo men niet anders als goedt van den voors. jongman en hoorde, dat hy eens ter proeve sal gestelt worden, om te sien wat gaven hy van den Heere heeft ontfangen ende of hy suffisant is om de kercke van Piershil te bedienen."

„Is verschenen in de vergaderinge Reynerus Vervoren, op denwelcken de Gemeente van Piershil haer oogh geslagen hadden, die oock tot dien eynde versocht hebben, dat syne gaven eens voor de vergaderinge souden gehoort worden, om te sien of hy suffisant was de kercke van Piershil te bedienen. Hetwelcke is geaccordeert, ende hy doende eene propositie over de woorden Matth. 5 : 16, hebben de Broederen redelick contentement daeraen gehadt; doch evenwel voor noodich geoordeelt, dat voorn. Reynerus noch meermael sal gehoort worden, ten eynde men syne bequaemheyt totten kerckendienst te beter mach bemercken. Ende is hem daertoe eenen tecxt gegeven uyt den Brief Pauli totten Philip. Cap. 2 vs. 13,

1) De predikant van Korendijk en Piershil.

14, te verclaren op den 29n July eerstcomende des namiddaeghs binnen Geervliet, ten aenhooren der Broederen deser sijdts." Den 26sten Aug 1620 werd aan de Broeders bericht, dat de student Reynerus Vervoren „nu meermalen gehoort" was „over verscheydene plaetsen der H. Schriftuyre, so in de kercke van Geervliet, Heenvliet ende Abbenbrouck". Men had „redelick goedt contentement in syne propositiën" gehad en hoopte „dat hy deur des Heeren zegen metter tijdt een nut ende bequaem instrument in des Heeren wijnbergh worden" zou. Voorts leest men in de Acta van dien dag: „Sijn verschenen Vincent Annocque, schout ende secretaris van Piershil, geassocieert met eenen Pieter Jansze, als gedeputeert sijnde van de Gemeente van Piershil, versoeckende, alsoo 't vast na den winter toegaet, ende hare Gemeente seer verlangde Reynerum voors. eens te hooren, dat de Broederen den voorn. proponent beliefden praeparatorie te examineren, ten eynde syne gaven in de kercke van Piershil eens mochten gehoort worden." Aan Reynerus werd door de Broederen gevraagd, „of hy wel in corten tijdt hem soude connen gereedt maken tot het praeparatorie examen?" Hij antwoordde ja, waarop hem werd „belast ter naester reyse mede te brengen schriftelijcke attestatie der Broederen dies quartiers, onder dewelcke hy heeft geproponeert." In de vergadering der Classe waren tegenwoordig D. Schulius en Jacobus Leeuwius, „respective predicanten van Westmase ende Oudt-Beyerlant" en dezen getuigden aangaande het „comportement" van Reynerus „alles goedts". Ten laatste werd besloten dat Reynerus zich zou „gereedt maken tot een propositie over Jac. Cap. 1:22 ende met eenen tot het prae-examen. Den 7den Sept. 1620 deed Reynerus de propositie „met redelick contentement der Broederen" en werd hij „preperatorie geëxamineert." De Broeders hadden „in syne antwoorden goedt contentement" en vermaanden hem „tot naerstige ondersoeckinge ende oeffeninge int Woordt des Heeren." Andermaal verzochten toen gedeputeerden van Piershil „dat Reynerus eens mochte gehoort worden in haere

kercke" en de Broeders stemden daarin toe met de bepaling dat het zou geschieden in de „tegenwoordicheyt van Jan Aertsse, predicant op den Coorendijck ende Piershil." Voorts werd „Reynero aengeseyt, indien die van Piershil souden voortgaen mette beroepinge, dat hy hem soude moeten gereedt maecken om in de ordinaire Classe ten vollen geëxamineert te worden." Reynerus leverde 2 attestaties over, deed den 20sten Oct. 1620 voor de Broeders der Classe eene propositie over Hebr. 9 : 27, 28, en werd daarna met ongunstigen uitslag geëxamineerd door Florianus ten overstaan van Samuel de Gruter, gedeputeerde van de Synode. Hij antwoordde „soo soberlijck" dat eenstemmig verklaard werd dat hij „voor desen tijdt" niet kon worden geadmitteerd „totten kerckendienst" en zich moest „bevlytigen de schriftuyere ende de fondamenten des geloofs grondelijck te leeren verstaen." Den volgenden dag verzocht de afgewezene hervatting van het examen. Acta van 21 Oct. 1620: „Reynerus Vervoren ende oock synen oom, D. Schulius, hebben versocht aen de Broederen, dat het examen tegenwoordich soude werden hervatt, alsoo hy meende het voorige deur verbaestheyt geschiedt te sijn, hopende nu ter tijdt den Broederen een beter contentement te sullen geven, indient haer beliefde noch een uyrtjen daeraen te cost te hangen, ofte eenigen uytten haren deputeren, die neffens de Gedeputeerde des Synodi daervan de preuve wilden nemen. Ommegevraeght sijnde, is geresolveert het versoeck in te willigen met d' examen te hervatten in tegenwoordicheyt aller Broederen". Het 2de onderzoek, dat toen plaats had, bevredigde evenmin als het 1ste. Reynerus gaf „met syne antwoorden den Broederen geen meerder hope van syne bequaemheyt als daeghs te vooren", zoodat men eenstemmig persisteerde bij de vorige resolutie. Hem werd echter beloofd door de Broeders, dat zij „syne saecke die van Piershil op 't alderfavorabelste voordragen" zouden en „arbeyden dat de beroepinge, op synen persoon gedaen, noch onverandert bleve." Den 20sten April 1621 werden in de vergadering der Classe door gedeputeerden van Piershil overgeleverd „wettige beroepbrieven,

by hen gedaen op Regnerus Vervoorn." De Broeders erkenden het beroep voor wettig en gingen weer over tot het examineeren van den beroepene. De antwoorden waren toen van dien aard, dat „de gantsche vergaderinge daeraen contentement" nam en Regnerus werd „dienvolgende met handtgevinge tot een lidt deses Classis aengenomen." Den vòlgenden dag werd bepaald dat de voorstelling en bevestiging van Reynerus Vervooren (aldus schreef hijzelf zijn' naam) gedaan zouden worden door Jan Aertsse Teckman „in de kercke van Piershil". In de Acta van 14 Julij 1621 staat: „R. Vervoren heeft voorgestelt, also hy beroepen is geweest in Octobri des voorleden jaers ende eerst in Aprili daerna is geëxamineert ende daerna bevestight, dat hem het tractement van den tydt sijner beroepinge mochte vergunt werden, also hy ondertusschen den meesten tijdt de plaetse van Piershil hadde bedient. De Classis, op sijn versoeck gelett hebbende, heeft verstaen: alsoo R. Vervoren voornoemt geen last gehadt heeft om de plaetse voors. te bedienen, ja hem sulcx was verboden, dat hy tottet ontfangen des voors. tractements geen recht en heeft, maer dat Jan Aertsse daervan sal genieten 25 guld. ende de Classe de reste, ende dat sijn gagie sal ingaen van den 1n April."

Roockanje.

Onder de predikanten, die absent waren in de vergadering van 1 Aug. 1611, is genoemd Jacob de Brueck. Hij werd om zijn absentie „geëxcuseert" en is spoedig daarna gestorven. In de verdering van 18 Oct. 1611 verzocht Niclaes Backer [1]) „tot eenighe vacerende plaetse geadvanceert te mogen worden". Hij werd door de Broeders „vermaent hem neerstelijck te oeffenen" en „getuygenisse" te brengen „van zijn oeffeninge ende gesontheyt der leere". Tegelijkertijd werd hem „alle voorderinghe belooft". Dat de Broeders

1) Reeds vroeger wendde hij zich tot de Classe met 't oog op N. Helvoet; zie op N. Helvoet.

hunne belofte niet vergaten, zeggen ons de Acta van 13 Febr. 1612, waarin men leest: „De Broederen hebben gelesen het versoeck der kercke van Rekaingnen, te weten om noch andere te mogen hooren neffens Nicolaum Backer om dairuyt te kiesen, die zy bequaemst souden mogen vinden. Is oversulx van de Broederen ghoetgevonden, dat men haer noch toesenden sal Benjamin Rijswijck, Joannis Alaertz, Samuel de Prince, de sieketrooster in den Hage, ende Jonas Jn̄s, om haer te laten hooren." Nicolaus Backer verzocht „recommandatie van de Classe om gevoordert te worden aen de kercke van Rekaingne", doch de Broeders meenden „dat hy genoech gerecommandeert" was. Wie van de heeren te Rockanje begeerd werd, blijkt uit de Acta van 19 Maart 1612: „De Gemeente van Rekaigne heeft de Classe voorgeslagen haer versoeck om tot haren predikant te moghen beroepen Samuel de Prince, student tot Leyden. Heeft de Classe geantwoort dat, aengesien noch een te hooren was in haer kercke, dat sy souden willen patiëntie hebben in het vervoorderen des beroeps, totdat zy den laesten oock gehoort hadden". De Prince, aangaande wien 2 broeders der Classe, Leo en Agricola, rapporteerden dat zij „niet dan alles goets van hem vernomen" hadden, bleef de begeerde man. Acta van 3 April 1612: „Sijn in de vergaderinge verschenen 2 broeders des kerckenraets van Rakaingne, versoeckende, dat zy tot den bediennaer haerder kercke mochten hebben Samuel de Prince, in het verleden extraordinare Classe by de kercke beroepen. De Classe vint goet, datter twee broeders in Rekaingne sullen gesonden worden om aldaer met voorgaende aenroepinghe des naems Godts beyde met de magistraet ende de kercke te spreken van de beroepinge eens diennaers in plaets des overleden, opdat de beroepinge haer volcomen leden hebbe ende alles met goede ordre ende stichtinge toegae, te meer dewijlle de magistraet ende kercke in de beroepinghe onneens sijn, ende daertoe sijn gecommitteert Leoninus Leo ende Joannis Agricola." Ten slotte werd te Rockanje niet De Prince beroepen, maar Gerardus Velsius, predikant te

Heteren. Daar deze man behoorde tot de predikanten, wier beroep later een partijzaak genoemd werd, volge hier wat er in de Acta betreffende dat beroep voorkomt. Acta van 16 April 1612 [1]): „Theophilus Rijckewaert ende Willem Crijnsze hebben de vergaderinghe aengedient, dat zy op huyden sijn ontboden om te verschijnnen voor de E. Magistraet deser stede Briel, alwaer zy comende, is henlieden van den Burgemeestere vertelt dat voor vierthien daghen de Wethouders van Rekaingne met die van de kercke aldaer by haere E. waren geweest ende van hare E. ernstelijck versocht te willen beroepinge doen op Nicolaum Backer, haren alumnum, waerop die van Rekangne hadden geantwoort haer te sullen bedencken ende na 14 dagen, namelick op den huydighen dach, bescheyt in te brenghen. Vraechde derhalven den voorn. Burgemeestere, nadien die van Rekaingne niet en verschenen, den voors. Broederen, oft sy niet en wisten, wat in de sake gedaen was. De Broederen, hiervan tot kennisse gekomen sijnde duer den E. Heer Baljou van Voorne, dair oock tegenwoerdich zijnde, versochten aen synen E. dat hy van de sake den E. Magistraet wilde berichten, hetdwelck hy doende, heeft verclaert, dat het schependom van Rekaingne by hem was gekomen ende verclaert dat sy eendrachtelijck waren geresolveert, gelijck sy oock tot dien eynde altsamen hadden geteyckent, te beroepen eennen Geerardum Velsium, predikant tot Heteren in de Overbetuwe, versoeckende aen zynen E. dat hy henlieden in desen wilde de hant bieden; hetwelcke hy henlieden niet en hadde connen weygeren om verscheyden redenen, die zijnen E. verhaelde, seggende daerbij dat hij daertoe des te gewilliger was, om door dit middel N. Backer te voorderen, alsoo hy sach dat die van Recaingne hem niet en begeerden, te weten, dat hy Nicolaum soude duer goede recommandatie helpen in de plaetse

1) In de toen te Brielle gehouden buitengewone vergadering waren present, Tijckmaker, Rijckewaert, Rutgerus Henrici, Jan Hendrixze, Leo, Willem Crijnsze, Reynout Segeri, P. Steyaert en Agricola.

Gerardi Velsii, waeraen hy niet en twijffelde oft het soude alzoo gescieden. Mijn Heeren Magistraten sochten den Heere Baljou te beweghen, dat hy met hen soude arbeyden om de schepenen van Rekaingne te doen veranderen ende N. Backer te beroepen; doch alsoo de Baljou verclaerde dat sulx te vergeefs sijn soude, ende hem versekert houdende van de volhardinge der schepenen in dese sake, soo hebben de voors. heeren Magistraten op den voorn. Broederen begeert met den Classe te willen arbeyden by de lidtmaten der kercke in Rekaingne, die in Velsij beroep niet en bewillichden, dat zy haer souden vervoegen met hare schepenen, opdat alsoo N. Backer mochte in Velsij plaetse comen. De Broederen des Classis, dit verstaen hebbende, hebben in den iersten groote swaricheyt gemaect om de voors. lidtmaten hiertoe te raden, clagende dat het soo confusselijck met de beroepinghe der predicanten toeginck, ende dattet te beduchten is, dat sulx meermalen gescieden sal by gebreck van een geautoriseerde kerckelyke ordonnantie; evenwel rijppelijck overwegende dat het niet geraden en was die van de kercke te styven tegen die van de wet, overmits dat duer soodanighen middel grooten twist in de prochie van Rekaingne ontstaen soude ende dat de kercke ter selver oorsake jaer en dach soude mogen onvoorsien blyven van eenen ordinairen leeraer; dat oock de Wethouders van Rekaingne van haer gaven aen de EE. M. Heeren Staten te versoecken consent tot de beroepinge Velsij, waerdeur de aensienelijcheyt der kercke noch meer soude comen te vercleynen: soo hebben sy eyndelijck goetgevonden achtervolgende de resolutie van de voorgaende ordinaris Classe [1]) te arbeyden, om die van Rekaingne metten anderen te vereenighen, namelijcken om die van de kercke te persuaderen haer te conformeeren mette schepenen, met die conditie dat Velsius soude gehouden zijn goede attestatie te brenghen van de suyverheyt syner leere ende christelijcke wandelinge, ende dat van de Classe van Niemeghen, van

1) Deze vergadering werd gehouden 19 Maart 1612.

zyne kercke ende Magistraet. Tot desen eynde zijn de Broederen van Rekaingne binnengeroepen, dewelcke niet en zijn te beweghen geweest om met de schepenen overeen te stemmen, blyvende by haer oude beroep, gedaen op Samuel de Prince, off soo dat niet en mochte wesen, verclaerden sy meer gesint te zijn tot Niclaum Backer dan tot Velsium, soodat men doen ter tijt niet meer in de sake heeft connen doen, dan dat de Broederen van Rekange by den Classe vermaent zijn de sake wel te bedencken ende over 8 daghen wederom te verschynen, met volle macht van de andere lidtmaten, om alsoo eenmael ten eynde te comen."

Acta van de te Brielle gehouden buitengewone vergadering van 24 April 1612: „Presenten Willem Crijnze, Nicolaes Nicolai, Theophilus Rijckewaert, Jan Heynderixze, Leoninus Leo, Johannes Agricola, Hugo Stuer ende Pieter Steyaert. — De E. Heer Otto van Seventer, baljou van Voorn, ende de schout van Rakange hebben voorgestelt den Broederen voorgenoempt, hoe dat de eersame Magistraet van den Briele duer hare gecommitteerden hadden noch eens gearbeyt by de schepenen van Rekaingne, om af te staen van de beroepinge op den persoon Velsij ende in plaetse van dien haren alumnum te beroepen; doch al te vergeefs, waerom sijn E. versochte aen de vergaderinge, de Wet ende Magistraet der plaetse voors. eendrachtelijck te beroepen gerardum Velsium. Versocht oock de heer Baljou, van wegen de Magistraet van den Briel, dat de classe N. [1]) een attestatie ofte recommandatie soude scryven om deselve, in Gelderlandt comende, te mogen vertoonnen, waerover de Broederen geene swaricheyt hebben gemaect, indien die van Rakaingne Velsium eendrachtelijck beroepen. — De Gemeente van Rekaingne heeft haer gevoecht met den Classe om te doen in de beroepinge eens predikants dwelc raedtsaemst ende dinstelijcst zal wesen. Derhalve de Broederen Classis de gemeente voornoemt met redenen

---

1) (Backer).

soekende te beweghen en [1]) haer met de Magistraet voors. te vereenighen int beroepen Velsij, soo heeft die uuyt name der Gemeente voors. gekomen was versocht om haer beraet met malcanderen te mogen nemen ende is oversulx goetgevonden dat D. Theophilus ende Hugo Stuer naer Rekaingnen souden gaen om de Gemeynte van Rekaingne finalijck aff te vraghen haer meeninghe." Acta van 22 Mei 1612 [2]): „Is voorgestelt de sake van Rekange ende is vertoont hoe dat de beroepinge soude gedaen wesen op eenen Velsium, daer de kercke ende kerckenraet tegen was, ende dat oock de sake niet wel en is beleyt, sonder kennisse des Classis, door den . . . . [3]) ende den Magistraet aldaer. — De Broederen des Classis hebben verclaert dat de sake van Rekange alhier op desen Classe moest verhandelt werden ende dat se haer oversulx niet en hout aen hetgene in den Briele by somige broederen in de sake Velsij soude mogen gedaen sijn, mits oock dat eenige broederen, die aldaer waren, niet en weten dat se last hebben gehadt te spreken van de beroepinge, maer alleen van de vereeninge der kercke met den Magistraet. Soo hebben de Broederen des Classis verclaert, dat Velsius op sulcke abusivelijcke beroepinge niet en behoort te comen nochte ontfangen te werden, als zijnde buytten wete ende laste des Classis. Is daerom goetgevonden dat aen Velsium sal worden gescreven. dat hy hem niet en vervoirdere op sulcke beroepinghe te comen. Is oock geresolveert, dat men sal aen die van Rekaingne aenseggen, dat Velsius op sulc een beroep niet en sal comen, ende byaldien dat se daerin niet tevreden en zijn, soo sal men haer aenseggen, datter dry predicanten sullen comen, om in de vreese Godts met aenroepinge zijns naems (om) haer met malcanderen te vereenigen, blyvende de sake in haer geheel volgens de resolutie van de art. in de voorgaende Classe,

---

1) In plaats van *en* zal men te lezen hebben *omme*.

2) Op de toen te Bommenede gehouden gewone vergadering was N. Nicolaï absent.

3) Men zou verwachten *weth*, maar dit staat er niet.

namentlijck dat se sullen last hebben om Samuel de Prince te recommanderen, alzoo de kercke van te voren op de Prince hadde gedaen beroepinghe, daertoe arbeydende dat de Magistraet daertoe mochte werden verwillicht. Ende sijn hiertoe van de Broederen bestemt Jacobus Florianus, Leoninus Leo, Joannes Agricola met Dominus Fraxinus, predikant in den Briel, sal mede gaen soo het van weghe zijn swackheyt gescieden can." Acta van 30 Mei 1612 [1]): „Hebben somighe Broederen voorgestelt oft tgene in den Classe van Bommenede belangende de sake Velsij geresolveert was sal stadt grypen ofte niet, nademael de Broederen de gedeputeerde met somighe van de naeste gesetenen in den Briel vergadert zijnde seggen volgens last te hebben de kercke van Rekaingne met den Magistraet te vereenigen int beroepen Velsij ende meennen dat het genoechsaem voor een wettighe beroepinge gehouden zy, alhoewel zy de volle Classe niet en is vertoont, ende dat bysonderlijck om vrede te houden soo in de kercke als in de Classe. Is geresolveert dat men sal scryven aen de Broeders van Over [2]),, hoe dat ten versoecke van eenighe onse medebroederen in desen eylande residerende is voorgestelt dat uuyt last ende resolutie, in sake Velsi genomen, groote swaricheyt ende onneenicheyt, soo in de Classe als in de kercke, soude moghen verwect worden, waer [3]) de meeste Broederen sijn bewoghen daertoe te verstaen dat, soot mogelijc waer, alle de Broeders des Classis eens wederom mochten te samen comen om met malcanderen te resolveren ende te delibereren, oft men int beroep Velsi niet en soude connen persisteeren ende van onse resolutie desisteren."

Acta van 12 Junij 1612: [4]) „Is gelesen een brief, gescreven aen

1) In de toen te Heenvliet gehouden buitengewone vergadering waren present Florinus, Tijckmaker, Pilius, Jan Hendrikze, Leo, Rijckewaert, Rutgerus Henrici, Willem Crijnsze', Agricola, David Thomasze, Stuer en Steyaert.

2) Men zal in te voegen hebben: *Flacquee.*

3) Men zal te lezen hebben: *waerdeur.*

4) In de toen te Heenvliet gehouden buitengewone vergadering waren present Flo-

D. Fraxinum van Samuel de Prince, die daerinne versoect, alsoo hy in een ander plaetse beroepen is, dat hem de Broederen gelieven te verleennen een Classicale attestatie, van dat hy van de plaetse van Rekaingne niet gefrustreert en is omme eenighe faulte ende abuys in leere ende leven, versoeckende ooc daerinne te stellen de redenen, waeromme de beroepinge op hem niet is voortgegaen: is by de Broederen daerop goetgevonden, dat hem goede attestatie in leere ende leven vergunt sal worden ende dat het tot leetwesen der Broederen is geweest, dat hy daer niet en is gevoirdert."

„Is by de hant genomen de sake Velsii ende is voorgestelt oft men niet en sal blyven by de resolutie des Classis, genomen tot Bommenede, die verstaen heeft, dat men niet blyven sal by de beroepinge, gedaen op Velsium, oft dat men deselve sal retracteeren. Hebben de Broederen des Classis, overwogen hebbende de redenen, geresolveert dat men blyven sal by de resolutie des Classis, genomen tot Bommene, die verstaet dat Velsius op sulcke beroepinghe niet en sal comen.

Acta van 29 Junij 1612 [1]): „Is binnengestaen de E. Heere Baljou Otto van Seventer, diewelcke aen de Broeders voorgestelt heeft mondelinghe synen last, die hy heeft van wegen die Ed. Mogende Gecommitteerde Raden, hoewel niet scriftelijck, welcke is dat men sal voortvaren met de voorstellinge van Velsio, in welcke voorstellinge swaricheyt gemaect is. Sijn binnengestaen 2 Broeders uuyt Recaingne, Cooman Jacobsze ende Arien Piersze, denwelcken is van de Broeders voorgestelt, wat last de E. Heer

---

rianus, Tijckmaker, Damius met een ouderling, Jan Aartsze, Rutgerus, Rijckewaert, Willem Crijnsze, Pilaart, Jan Hendrixze, Fraxinus, Agricola, Barleius, Steyaert, Carpentier, David Thomasze, Valerius Tophusius.

1) In de toen te Brielle gehouden buitengewone vergadering, waarvoor „de gantsche classe" beschreven was, waren present Tijckmaker, Rijckewaert, Willem Crijnsze, Pilaert, Rutgerus, Valerius, Stuer, David Thomasze en Agricola.

Baljou hadde van de E. Gecommitterde Raden aengaende de voorstellinge Velsij, daervan deselve was dat men na de voorstellinge soude voortvaren ende is haer voorgehouden wat sy daerop hebben te seggen: in welcke voorstellinge sy verclaren swaricheyt te maken, haer fondament nemende op de onnordentelijckheyt der beroepinge ende de soberheyt zyner gaven. Is besloten dat men de voorstellinghe van Velsio sal laten haren voortganck hebben ende dat Valerius sal de 2e doen Sondaghe toecomende, te meer overmits de bevestinghe apparentelijck niet en sal gescieden voor den tijt des Classis ordinare, die gehouden sal worden de 16en Juli op de Stadt Overflacke."

Acta van 17 Julij 1612 [1]): „Is by de hant genomen de sake van Rekaingne, ende is in de vergaderinge verschenen eenen Jacop Jacopsze, overleverende 3 brieven. In de 2 geven eenige lidtmaten te kennen, hoe dat sy niet en verstaen tot de beroepinge Velsij, maer veel meer tot de beroepinge van Samuel de Prince, ende dat sy daertoe gedrongen zijn soo met beloften als insonderheyt met dreygementen tegen haer hertte ende gemoet de beroepinge van Velsij te onderteeckenen. In den 3en brief geven sy te verstaen, dat sy haren schoelmeester souden mogen behouden, oft immers, soo sy hem niet en mogen behouden, dat se van eenen goeden schoelmeestere, die een lidmaet is, mochten versien worden. De Classe vint goet, alsoo Velsius hier is, dat men hem in de vergaderinge sal ontbieden ende hem afvragen (tgeene oock eenighe broederen in een extra-ordinaire Classe opgeleyt was) oft hy meynt dat sulcke beroepinge wettelijc is, dewelcke tegen wille ende danc van de gemeente gesciet ende daer sy haer verscheyden malen tegen geopposeert heeft, selfs met verhinderinge van de proclamatiën, ende derhalven oft hy in sulcken een kercke met vrucht ende stichtinge soude konnen diennen. Velsius, verschenen ende hem tvoors. voorgedragen zijnde, heeft daerop geantwoort, dat hy

1) In de toen gehouden gewone vergadering waren absent Damius en Reynout Segers.

verstaet dat de beroepinge in alle mannieren wettelijck is, alsoo sy te voren by die van de kercke gesciet is ende de Classe, soo hy segt, daertoe consent gedragen heeft, ende meynt dat hy daer stichtelijck dienen sal.

Om eenmael uuyt dese sake van Rekaingne te comen, hebben de Broeders eendrachtelijck goetgevonden om te vragen oft men in de voorstellinge ende bevestinge Velsij sal voortvaren ofte niet. De Broeders alle te gelijck gevraecht zijnde ende de zake van wedersyden wel ende rijppelijck overwogen hebbende, hebben die meeste stemmen dit wechgedragen, dat men daermede sal voortvaren, welcke stemmen ten meesten deele daertoe gekomen zijn, dat de broeders gesien hebben dat in de sake te voren al vry wat onvoorsichtichlijck gehandelt is, soo by de kercke, die hem beroepen heeft, als oock eenighe broeders des Classis, by dewelcke de naem des Classis in de beroepinge Velsij misbruyct is, hoewel sy anders beneffens dander broeders, die neen geseyt hebben, de eerste beginselen der beroepinge voor ongoddelijck ende onbehoorlijck houden. Dit is den broeder Jacop Jacobsze voorgehouden ende sijn by de vergaderinge persoonen gedeputeert, te weten D. Fraxinus, D. Leo ende Jan Henricsze, om de gemeente totten persoon Velsij te verwilligen, ende sal sijn bevestinge gescieden by een uuytten Briel.

Is Velsius ingestaen, dewelcke sijn attestatiën van de Classe van Niemegen ende de kercke van Heteren den Broederen heeft vertoont ende verclaert niet te hebben tegen de confessie ende den catechismum, die hy oock beloeft heeft volgens dordre, by ons ende by andere Classen gebruyckt, te onderteeckenen."

In de vergadering van 16 April 1613 verscheen Gerardus Velsius „sonder credentie." Hij gaf voor er geen te hebben of te kunnen hebben, daar hij geen kerkeraad had. De Broeders vonden goed dat de „visitatores des Classis in zijn kercke comen" zouden „om te besien oft sy eenige bequame mannen" zouden „connen vinden om eenen kerckenraet op te richten." Ofschoon de visitatores

zich lieten wachten, kwam de zaak toch in orde. Acta van 2 Julij 1613: „Velsius verclaert dat, niettegenstaende de gedeputeerde beyde niet zijn gekomen in zijn kercke, nochtans door neersticheyt te wege gebracht heeft, dat een ouderlinc ende 2 diakonen zijn ingestelt ende wettelijc bevesticht in zijn kercke ende dat het avontmael met stichtinge is gehouden geweest."

Met andere Remonstrantsche predikanten der Classe werd Velsius afgezet. De „Capita accusationum tegens Gerardum Velsium" houden 't volgende in: 1°. Dat de Gemeynte van Recaingne tot de beroepinge Velsii noyt vrywillich heeft verstaen ende haer tot verscheyden maelen hebben beclaeght over de onderteyckeninge, die zy eens door drang mede hebben gedaen, ende dat zij haer soo voor als naer de eerste proclamatie tegens deselve hebben geopposeert ende de eerste proclamatie beclaeght; ende alhoewel eyndelick de meeste stemmen in den Classe hebben doorgedrongen dat men met het beroep soude voortvaeren, dat evenwel deselve met de broeders, die daerin niet hebben geconsenteert, hebben erkent dat de eerste beginselen der beroepinge Velsij voor ongoddelijc ende onbehoorlijc zijn te houden. 2°. Dat de schout ende schepenen van Recaigne versoecken, dat haer predicant G. Velsius van haer mach weggenomen worden, soo uyt oorsaeck van zijn onwettige beroepinge als ooc hetgene hy by haer heeft geleert, strydende tegens de Goddel. Waerheyt, als ooc van wege zijn quaet ende onbehoorlijc leven, hem naergaende, ende ooc omdat hy daer geenderhande stichtinge en doet, noch met leere noch met leven, waervan ooc by eenige lidmaeten int bysonder wert geattesteert. Dat hy ooc van de goddel. predestinatie seer onbeschaemdelijc heeft gesproocken, die noemende een bescheten predestinatie, midsgaders van zijn Princelijcke Excellentie. Dat hy ooc de heeren van Amsterdam met den Briel gedreyght heeft."

In Febr. 1619 kwam bij de Broeders nog een klacht in over Velsius. Acta van 5 Febr. 1619: „Is ingebracht in de vergaderinge dat Gerardus Velsius sich seer onbehoorlijc heeft gedraegen tegens

den schout van Recangne; is oversulx belast aen Meeuwesteyn bewijs daervan in te brengen."

Op een lijst van Remonstrantsche predikanten der Classe van Voorne, opgemaakt na de suspensie van Velsen, staat: „Gerardus Velsius, gesuspendeerde predicant van Rocangie, woont tot Rotterdam, comt noch somtijts in Rocange ende rockent sijn volck vast op."

In de Acta van 3 Sept. 1619 staat: „Alsoo de Synodus, laest gehouden tot Leyden, den Classi belooft heeft met Gerardo Velsio te procederen tot excommunicatie, soo ist dat den Gedeputeerden des Classis, namenlijc Willem Crijnsse ende Jan Heyndryxse, belast is Velsio voorn. sulx te kennen te geven ende hem wel ernstelijck tot de versoeninge met de kercke te vermanen, opdat men niet genoodsaeckt werde tot de uyterste remedie te comen."

In plaats van Velsius kwam te Rockanje als predikant Anzarias Justini Peutevinc, over wien men zie „De Brielsche Archieven", blz. 92. Acta van 18 Febr. 1619: „Die van Recangie hebben versocht aen de Classe dat zy souden mogen met bewilliginge desselven tot haeren predicant beroepen Azariam Peutevinck, sonder dat yemant anders op hem beroepinge soude mogen doen. Is by de Classe geandwoort, dat men haer met den eersten sal versorgen met een goet predicant ende dat men Azariam voornoemt daervan sal spreken."

Azarias, reeds eenmaal met ongunstigen uitslag geëxamineerd, werd 9 April 1619 [1]) andermaal onderzocht met het gevolg dat hij voorwaardelijk werd toegelaten; zie a. w. p. 99—101. In de ver-

1) In de Acta van de toen gehouden vergadering leest men 't volgende: „Cornelis Jansze, predicant in de Ketel, is verschenen met zijn soon ende heeft voorgestelt 3 dingen, 1o. alsoo zijn soon verscheyde mael heeft geproponeert ende ooc eenige jaren gestudeert, dat hy mochte doen een propositie voor de vergaderinge; 2o. dat hy mochte tegenwoordich zijn in t' examen, datter geschieden soude; 3o. dat hy mocht werden gepreëxamineert. Waerop de Classe heeft geandwoort, dat zy wel willen aenhooren zyne propositie, soo het de tijd eenichsins leedt, maer dat zy tot de 2 laetste niet conden verstaen, alsoot buyten haer gebruyck is."

gadering van 10 April 1619 werd hij toegewezen aan Rockanje. „Is in de vergaderinge verschenen Adriaen Huygesze, schoolmeester van Recange, met behoorlijcke credentie van den Magistraet, by gebrec datter geen kerckenraed en is, versoeckende dat in dese casu volgens de Kerckenordeninge van anno 1586 by de Classe beroepinge werde gestelt op Azariam Peutevinc, Candidatum Theologiae. De Classe heeft het versoec ingewillicht, dat by de Classe op het versoec van de Magistraet ende ledemaeten de beroepinge sal gestelt worden, ende is alsoo geschiet." Onder de Broeders, die 13 Mei 1619 ter vergadering waren, behoorde de predikant van Rockanje.

In 1620 weigerde Peutevinc iemand, die bevonden werd „in openbare bloedtschande te leven, als kerckmeester af te lezen van den predickstoel." Deswege werd hij „gemolesteert," maar de Classe besloot dat hij „wel gedaen" had met dat weigeren en „belastte" hem „daerin te continueren".

Zelf schreef hij zijn naam nu Azarias Justini, dan Azarius Peutevinc. Den 26sten Aug. 1625 zijn te Brielle getrouwd „Ds. Asarias Peutevinck", predikant te Rockanje, weduwnaar, en Rebecca Valerij Tophusii, j. d. te Brielle [1]).

1) De Kerkeraadsacta der Herv. Gemeente te Brielle van 29 Junij 1623 noemen onder de met attestatie ingekomen personen Rebecca Valerii, van Nootdorp. Valerius Valerii, in 1604 predikant te Oudenhoorn, is vertrokken naar en gestorven te Nootdorp.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

J. Viverius' Grafdicht op Em. van Meteren. — Achter het Leven van Em. van Meteren door Simeon Ruytinck, voorkomende in de uitgave der *Nederlandtsche historie* van 1614 en volgende jaren, vindt men een Graf-gedicht van Jacobus Viverius in drie coupletten, elk van vier regels. Op een blaadje, dat vroeger gehecht was in een kwarto boek, komt hiervan de volgende andere lezing voor.

Graf-gedicht

van den eerwaerdigen en seer godsaligen
Emanuel de Meteren; getrouw beschry-
ver der Nederduytscher geschiedenissen,
ontslapen in den heere, den achsten A-
pril, Anno 1612, binnen Londen,
in 't 77 jaer synes ouderdoms.

Aenschouwer, wie ghy sijt, poog niet dit Graff te meten,
Maer spaer uw tydt die hier vergeefs waer aengesleten;
De Meter, die hier rust, is niet te meten, want
Zyn geest verspreyt sich van het een int ander Landt:
Het lichaem licht hier slechts met sijn doorluchte handen,
Die yvrig schrieven al wat in de Nederlanden
En and're plaatsen meer is in ons tydt gebeurt;
Tot yders nut en leer. Is hy niet waert betreurt?
Ey seg, wie sal ons nu wat voorts geschiet beschrijven:
O doot moet ghy de handt die rappe handt verstyven,
En hu beroven van de diensten sulcker helt?
Ghy hebt, al was hy oud, hem veel te jong gevelt,
Dewyl syn yver noch als jeugdig scheen te groeijen,
En d' oudtheijt in syn werck syn Geest niet kon vermoeijen.

Doch hij smaeckt nu meer rust, dat ick hem niet misgon,
En treur ick, 't is daerom, dat wij die nutte zon,
Die ons soo dienstig was, met haer verweede straelen,
Noch veel te vroegh voor ons, zien in het Westen daelen.

Meteren was van Antwerpen van afkomste. Jacobus Viverius

Dit is van my Freeck Joris geschreven
sonder bril, als ik oudt was 78 jaren 4
maenden en 15 dagen. Den 5 Maij A° 1662.

De afschrijver, zeker een Vlaming evenals Van Meteren en Van de Vivere, had waarschijnlijk een handschrift van den dichter voor zich. H. C. R.

BRIEF VAN CORNELIA BRANDT AAN HAREN ZOON.

Cornelia Brandt, de schrijfster van den navolgenden brief, was de dochter van den geschiedschrijver Gerard Brandt. Haar echtgenoot, de Rotterdamsche koopman en dichter Frans de Haas, met wien zij den 28sten November 1683 op het stadhuis in het huwelijk trad, was in 1723 al sedert eenige jaren overleden. Hij werd niet begraven in het graf van zijn zoon; ware dit het geval geweest, dan zou de datum van zijn dood zijn op te geven. Zij hadden, gelijk uit dit schrijven blijkt, meerdere kinderen, waarvan mij alleen een zoon Johan, dichter en levensbeschrijver van zijn grootvader Gerard Brandt, bekend is [1]). De doopboeken van de Remonstrantsche kerk te Rotterdam vermelden, volgens de welwillende mededeeling van den archivaris J. H. W. Unger, tot mijne

1) Volgens het *Biogr. Woordenb. der Nederlanden* werd hij den 3den Nov. 1685 volgens anderen in 1675 geboren. Deze laatste opgave is natuurlijk onjuist.

bevreemding van dit echtpaar geen enkel kind. Johan de Haas stierf den 12den Februari 1723, nalatende een zoon Frans [1]), in dezen brief genoemd. Zijne echtgenoote, die nergens vermeld wordt, was toen zeker reeds gestorven, weshalve zijn inboedel onder den hamer werd gebracht.

De brief is dus gericht aan een jongeren zoon, wiens naam mij niet bekend is, die vermoedelijk te Amsterdam woonde. De neef Brandt, van wien hier sprake is, kan geen ander zijn dan een zoon van Kaspar Brandt, den broeder van Cornelia. Deze Kaspar had bij zijne tweede vrouw, Leonora Tongerloo, maar één zoon, die volgens het doopboek van de Remonstrantsche gemeente te Amsterdam Gerardus heette en den 6en Juli 1687 door ds. Pontanus gedoopt werd. Het portret van Gerard Brandt geschilderd door J. Verkolje zal wel hetzelfde zijn, dat in 1804 door Hendrik du Goudi a Bois met nog eenige portretten aan de Remonstrantsche Kerk te Amsterdam werd gelegateerd. Wat de papieren van H. de Groot betreft, deze waren vermoedelijk door de erven van Peter de Groot aan Kaspar Brandt afgestaan, voor de bewerking van het „Leven van H. de Groot" en schijnen na diens dood in handen gekomen te zijn van zijn broeder Johannes, die in 1704 de beide laatste deelen van de „Historie der Reformatie" in het licht zond. Deze Johannes is in het bezit geweest van al de handschriften, die zijn vader bij het schrijven van de „Historie" hadden gediend, en zij bleven in zijne familie tot zijne kleindochter, Lucretia Wilhelmina van Merken, ze aan Prof. Krighout afstond, die ze ten laatste aan de Rotterdamsche kerk schonk [2]) De papieren van De Groot waren er echter niet bij; Johan de Haas blijkt er de hand op gelegd te hebben. Na het beredderen van zijne nalatenschap schijnen zij echter aan de rechtmatige eigenaars teruggegeven te zijn.

H. C. ROGGE.

---

1) *Biogr. Woord. der Nederl.*

2) *Archief van Nederl. Kerkgeschiedenis*, dl. V ('s Grav. 1895), blz. 120 vlgd.

ROTTERDAM den 27 Maert 1723.

Waerde Soon.

Over eenige dagen heeft neef Brandt by my geweest en quam expres van Amsterdam wegens het volgende. Hy versogt dan de papieren veer de Groot, seggende dat het in pakketten legt daer syn vaders hant op geschreven staet, en dat die se gekregen hadde om deselve wederom te geven als hy die gebruykt hadde. Hy toonde my ook een brief, die van de nasaet van de Groot nu aen hem geschreven was, waer in hy de papieren weder versogt; dat er verscheyde familiebrieven in waren, die hy niet wilde vervreemt hebben. Ik antwoorde, dat wy voorals nog geen meester over de papieren waren, en als alles verkogt was, dat wy dan souden versoeken die voor 't kint te mogen hebben, synde meest oude familiebrieven etc. en niemant iets waardig. Hy ging dien avont by den president van der Hoeven eten, syn vrous neef, en vraagde of hy nog dienst kon doen hem er over te spreken; dat die veel voor hem souden doen. Ik versogt hem, dat niet te doen, dewyl dat nog geen tyt was, etc. en heeft my belooft dat dan na te laten. Nu was het laetste als men de papieren magtig was, of we hem dan 't versogte soude gelieven te geven, daer op ik hem seyde ue te sullen schryven en hem dan te antwoorden als ik bescheyt hadde.

Uw broeder, suster en ik soude gaerne hebben hy deselve kreeg, om verscheyde redenen. Hy is zeer wel onderregt op wat wyse uw broeder zaler alles gekregen heeft, en schoon hy geld moest hebben sig selve niet kon betalen. Hy versogt ook het portrait van Verrolye volgens taxatie, dewyl dat uyt syn vaders boedel gekomen was en van Brandt het selve voor 40 gl. gekogt hadde dog noyt betaelt. Ik seyde dat ik dat niet behoefde te verantwoorden, en dat ik de naeste was tot myn vaders portrait. Dog dit sal geen last lyden.

Soo men hem de papieren niet en geeft en hy deedt er eens arrest op, soude men se hem dan niet moeten geven en meer moeyten hebben met de andere papieren? Hy seyde nog soo er papieren waren tot het werk behorende door uw broeder gekogt, als se hem konde dienen, gaerne wilde betalen. Ik versoek spoedig bescheyt hierop, als mede het contract van [d. syn nut ge] [1]) die er na gevraagt heeft.

1) Dit schijnt er duidelijk te staan. Men zou een persoonsnaam verwachten.

Fransie verlangt ook een bescheyt van het bewuste. Het is met de verkopinge redelyk wel gegaen doch op veele winkelwaren verloren; De meubelen en gemaekt linde syn wel verkogt. Men is nog bezig met verkopen en sullen werk hebben om het daeg af te krijgen. Daer syn seer veel menschen en fatsoenelyke luyden by de verkopinge. Uw suster heeft er al de dagen geweest en heeft door haer en myn Directie den boedel wel 1000 gl. profijt gedaen. Sy liet een ander bieden en hebben wy verscheyden stukken lindens etc. gekogt, daer wy nog met profyt sullen afkomen. Sy hadde een notitie wat alles ingekogt koste en heeft de meeste dingen beneden deselve gekogt. Ik ben in het geheel niet geweest by de verkopinge. Ik blyve na onse hartelycke groetenisse uwe genege moeder C. BRANDT.

„Henza" en „Flenza" (XLVIII, 397). — Ik geloof dat het *Henza* en *Flenza* moet blijven. In de aanteekeningen op de Hoogduitsche Oudtheden en Tacitus wordt, in zake drinken, veel drinken, welkomst-drinken, van *verhenzen* of *verhanzen* gesproken, en de *hens-beker* met name genoemd. Buddingh heeft in zijne Oude en Latere Drinkplegtigheden ook *henza* en *flenza* in 't genoemde versje en spreekt op bl. 60 van onderscheidene *henza-bekers.* Dr. Laurillard geeft in De Zeven Hoofdzonden almede 't versje met *henza* en *flenza.* Ziedaar drie waarheden tegen éen gissing! Als ik door *flenza* een dronk, een teug versta, houd ik 't voor familie van 't oude *flansen*, *flensen*, dat werpen beteekent, wat dan ook een dronk is, een worp naar binnen. Nog zie ik in dit zelfde *flenza* een etymologisch en ook een gastronomisch verband met een zeer dun pannekoekje, een zoogenoemd *flensje.* In den kleinsten vorm gebracht, vindt 't vaak in een hap of worp of *flenza* door de kraga naar de maga zijn weg.

Amsterdam. A. AARSEN.

Synoniemen en taalzuivering. — Het is voorzeker gewenscht, dat eene taal voor elk voorwerp of denkbeeld een afzonderlijk woord bezitte, en nu men sedert eenigen tijd er op uit is om niet alleen vreemde woorden te weren maar ook verbeteringen en ver-

eenvoudigingen in onze moedertaal in te voeren, zoo zoude het naar mijne bescheidene meening aanbeveling verdienen, dat de taalgeleerden hunne aandacht ook eens schonken aan die vele woorden, die twee verschillende voorwerpen of denkbeelden aangeven en waarvoor het Hoogduitsch er twee heeft; b. v. vorst (Fürst, Frost), weder (Wetter, wieder), licht (Licht, leicht), noot (Nüss, Note), tol (Zoll, Kreisel), zijde (Seite, Seide), viool (Violine, Veilchen), pad (Pfad, Padde), enz. Wanneer *vrost* werd gezegd dan kwam het ook overeen met het werkwoord vriezen. Voor sommige woorden behoefde men slechts terug te gaan tot het taaleigen van eenige onzer oostelijke provincies, waar b. v. gezegd wordt *neute* of *nötte* voor de vrucht, zijt en zijde (lange *i*), pad en padde. Wat viool (het speeltuig) betreft, zoo zoude men het verouderde *vedel* weêr in eere kunnen stellen.

En dan heeft men nog de woorden, die wel anders gespeld worden, maar toch op dezelfde wijze worden uitgesproken, zooals o. a.; taks en tax, toorn en toren, was en wasch, as en asch, enz. Het wil mij voorkomen, dat het in zwang brengen vau een ander woord in de door mij bedoelde gevallen niet bezwaarlijker zou wezen dan het invoeren van andere verbeteringen of vereenvoudigingen in de Nederlandsche taal.

Wijhe VAN HOEVELL.

Zele (XLVIII, 555). — Dit oude woord, als plaatsnaam en als uitgang van plaatsnamen, is slechts een andere vorm van het woord *zaal*, dat hedendaags in het Nederlandsch een ruim en groot vertrek beteekent, maar dat oudtijds de ruime en groote woning van eenen vorst, van eenen hoofdeling, van eenen edelman of ander aanzienlijk man aanduidde. Dit woord is oorspronkelijk ook eenzelvig met het woord halle, hall, hal, dat nog heden in Engeland het huis, het kasteel van eenen edelman beteekent; en nader nog, de ruime hoofdzaal van zulk een gebouw. Die beteekenis heeft trouwens dit woord ook nog in het hedendaagsche Nederlandsch.

Plaatsnamen, die op *zele* uitgaan, vindt men vooral in de Vlaamsche gouwen. In de Brabantsche gewesten komen ze even menigvuldig voor; maar daar is dan de uitgang *zele* tot *sel* ingekrompen. Voorbeelden van zulke *sel*namen zijn onder de Brabantsche plaatsnamen maar voor 't grijpen: Steensel, Sterksel, Eersel, Reusel, Knechsel, en bovenal Brussel. Ook in andere Nederlandsche gouwen, in de Friesche en Sassische gewesten, ontbreken de zeel- of zaalnamen niet. Als zoodanig wijs ik op Oldenzaal (het zelfde als Oudezeele in Vlaanderen), stadje in Twente, welke naam in de Sassische gouwspraak van Twente als Oldenzeel luidt. Ook op het dorp Scherpenzeel in Friesland, en op een ander dorp Scherpenzeel in 't Sticht van Utrecht. Zelfs in andere Germaansche landen treft men dezen naamsuitgang aan; b. v. Bruchsal, stad in 't Groothertogdom Baden. Deze naam Bruchsal is de Hoogduitsche vorm van het Nederduitsche Brussel, oorspronkelijk voluit Broekzele, het vorstenhuis in het moeras, de zale in het broek. Bij Bruxelles, de Fransche vorm van den naam der Brabantsche hoofdstede, is de *k* van Broek nog te hooren.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Paganini te Bergen op Zoom. — Je viens de faire acquisition du fourneau d'une pipe en porcelaine sur lequel se tronve un portrait très-ressemblant de Paganini, le célèbre violoniste, peint à la main. Cette pipe est montée en argent et porte l'inscription suivante: „Harmonie te B. op Zoom," et puis le mot Paganini au dessous du portrait. Je me demande si la ville en question a présenté cette pipe au Virtuoso et en ce cas je serais reconnaissant à ceux de vos abonnés qui pourront me dire en quelle année Paganini a joué à B. op Zoom, et la date de présentation si elle a eu lieu.

Londres. ARTHUR F. HILL.

H. Jacobs et P. Rombouts, luitmakers te Amsterdam. — Comme je m'intéresse beaucoup aux luthiers Hollandais sur lesquels je compte publier un ouvrage, je désirerais des renseignements précis et les dates exactes de la naissance et de la mort de Hendrik Jacobs et de Pierre Romboots qui travaillaient tous deux à Amsterdam au commencement du siècle dernier, ainsi que des détails sur d'autres luthiers hollandais anciens dont vos lecteurs pourraient avoir connaissance. Serait-il peut-être possible de se fairer montrer les testaments de ces luthiers, s'ils en ont faits? Si oui, à qui devrait-on adresser sa demande?

Londres. ARTHUR F. HILL.

HET KUNSTWERK „MONS PHILOSOPHORUM."

DOOR

CH. C. V. VERREYT.

De verkoop der belangrijke verzameling oud- en zeldzaamheden

van wijlen den Heer M. S. W. Josephus Jitta in Dec. a. p. te Amsterdam, herinnerde mij aan een bericht in een Amsterdamsche courant van 1851 over een dergelijke collectie, nagelaten door een naamgenoot en familielid van genoemden Heer, namelijk W. Josephus Jitta, en aldaar in Mei van gezegd jaar onder den hamer gekomen.

Bij dat bericht wordt de aandacht der kunst- en oudheidminnaars vooral gevestigd op een kunstwerk, in de kunstwereld als *Mons Philosophorum* bekend, dat in of omstreeks 1690 door de gebroeders Dinglinger te Weenen voor Frederik August II, bijgenaamd de Sterke, koning van Polen en keurvorst van Saksen, vervaardigd werd. Boven vele andere kunstgewrochten uitmuntende door de geestvolle gedachte van het onderwerp en de gelukkige keus der grondstoffen voor de vervaardiging gebruikt, — de waarde daarvan bedroeg in 1851 naar de schatting van deskundigen ruim acht duizend gulden — mag dit stuk zeker hoogst merkwaardig en uniek worden genoemd.

Edele metalen en kostbare gesteenten zijn hier door des kuustenaars hand tot een werk vereenigd, geschikt om den kunstzin van eenen machtigen vorst aan het nageslacht te verkondigen, en tevens zal aan de oplettendheid van den beschouwer of lezer niet ontgaan met hoeveel geest, met welk scherp vernuft, met welke rijke verbeeldingskracht en zelfs treffende ironie de bekwame vervaardigers hoogst waarschijnlijk hier het rusteloos streven van den „goeden ouden tijd": *Het zoeken naar den Steen der Wijzen*, hebben daargesteld.

Begeerig omtrent dit min of meer geheimzinnig kunststuk iets naders te vernemen, wendde ik mij tot eenige personen, welke volgens mijne gedachte er vermoedelijk meer van konden weten; doch dit onderzoek maakte mij niet veel wijzer.

Alleen mocht ik door deze briefwisseling leeren, zooals een oudheid- en kunstkenner wel zoo vriendelijk was mij te berichten, dat het bewaren van catalogen van antiquiteiten-auctie's een „doode boel"

is, daar die „dingen maar zelden iets voor kunstgeschiedenis opleveren”.

Ondanks dit ongunstig en weinig opwekkend, laat ik maar zeggen mij zonderling voorkomend advies, deed ik toch de moeite een catalogus der auctie van 1851 te krijgen.

Ik was daarmede gelukkiger dan met de inlichtingen.

Ik zie nu inzoover mijne belangstelling bevredigd, dat ik eene afbeelding en beschrijving van de *Mons Philosophorum* voor mij heb liggen; welke beschrijving in mijn exemplaar van den cataloog door een der vorige bezitters, die blijkens mijne aanteekeningen het stuk gezien heeft, op vele plaatsen is verbeterd en belangrijk aangevuld.

De groote belangstelling, welke alles wat oudheid- en kunsthistorie betreft bij de lezers van dit tijdschrift vermag op te wekken, deed mij tot het besluit komen hun de beschrijving van dit merkwaardig en uniek kunstgewrocht voor te leggen. Ik wensch hieraan de vraag te verbinden: Weten onze Navorschers ook waar thans de *Mons Philosophorum* berust? Met de beantwoording dier vraag zal men zeker velen verplichten!

Het kunstwerk stelt voor een rond kasteel of toren in eene rots gebouwd. Uit de tinne van het kasteel verheft zich achterwaarts de top van de rots, die met verschillende voorwerpen is versierd, waaronder eene aardglobe uitmunt met een keizerlijke kroon.

Het eerste voorwerp, dat het oog trekt, is een zilveren vergulde trap van negen treden, geplaatst aan den ingang of de poort van den buiten- of ringmuur des kasteels.

Op deze trap ziet men vijf beeldjes, verschillend gekleed en in verschillende houdingen; welke beeldjes, blijkens de herkenningsteekens, de Wetenschap, den Koophandel, de Zeevaart, den Arbeid (Nijverheid) en den Landbouw voorstellen.

Deze figuren met derzelver attributen zijn van goud en sierlijk geëmailleerd.

Door deze beeldjes, welke de trap, toegang gevende tot het geheimzinnig kasteel, beklimmen, terwijl de Arbeid rustig neerzit, hebben de vervaardigers zeer waarschijnlijk willen aanduiden dat in dit ondermaansche alle personen en bedrijven, behalve diegene, welke in zijnen arbeid zijn geluk vindt, in de weer zijn om hunne opwachting te maken aan het alles beheerschende Goud en dat voor dit „slijk der aarde" alles zwoegt en slaaft.

Het midden van den ingang der poort is bezet door eene gedaante van massief goud, rijk met diamanten en smaragden versierd.

Niet zeer duidelijk is de beteekenis van dit voorwerp.

Misschien zien wij in deze beeltenis met vijf zoogborsten en leeuwtjes op de schouders Moeder Natuur in hare voedende kracht van al het geschapene voorgesteld; of, wat meer waarschijnlijk is, Kybele (Rheia Kybele), de bergmoeder, de vruchtbare godin van bergen en bosschen, zijnde de leeuwen eene symbolische voorstelling van haar macht over wat wild en ontembaar is, voornamelijk over de wateren, hetgeen de twee aan haar voet geplaatste waterbekken, waaraan twee gouden in wit geëmailleerden zwaantjes drinken, schijnen te bevestigen, alsmede de ronde band om haar hoofd, die eene muurkroon zal verbeelden en haar als de beschermster van steden en burgten aanduidt.

Aan beide zijden der poort staat eene dorische zuil van lazuursteen; in het midden en juist boven het beeld hangen festoenen neder van groote diamanten.

Op de kroonlijst der poort ziet men een ovaal, evenzeer rijk met diamanten bezet en waarop in geëmailleerde letters te lezen staat: *Mons Philosophorum*, onder welken naam het voorwerp in de kunstwereld bekend staat.

Deze poort geeft gezicht in een gewelf, dat de gansche binnenruimte van den berg, waarop het kasteel gebouwd is, inneemt.

Deze berg is van massief zilver.

De buiten- of ringmuur, waarin de poort staat, is met langwerpige vierkanten ruiten paarlemoer belegd en van vier iets boven den

muur uitstekende kolommen voorzien. De muur is met kwistige hand met diamanten, edelgesteenten en andere versierselen bezet.

Aan den voet der muur zijn vier kleine rotsen, op gelijken afstand van elkander, op elk waarvan een stroomgod of godin meesterlijk in ivoor gebeeldhouwd, is geplaatst. Rondom deze beelden en aan den voet van den berg zijn paarlen aangebracht van verschillende grootte, koralen en edelgesteenten hier en daar verspreid, ook boompjes, heesters, mos en struiken, alles in goud geëmailleerd en met juwelen bezet. Tegen de vier vermelde kolommen staan de vier jaargetijden kunstig geëmailleerd op ovale plaatjes, rondom met juwelen bezet, en op twee derzelver aan de voorzijde geplaatst, bevinden zich een paar attributen der bovengemelde godin Kybele, namelijk rechts van de poort (links van den beschouwer) twee tegen elkander opstaande leeuwen, links een boom. Deze figuren zijn van goud, sierlijk geëmailleerd.

Het tweede of middelste deel des kasteels in ronden torenvorm, met kanteelen bezet, is geplaatst op het boven den buiten- of ringmuur uitkomend gedeelte van den berg. Dit gedeelte van den berg is eveneens van massief zilver, en vertoond niet alleen de voortbrengselen der natuur, zooals groen, boomen enz., maar ook de zeldzaamste en rijkste delfstoffen en edelgesteenten, als diamanten, robijnen, saffieren, topazen en opalen, voorts standbeeldjes van Saturnus, Jupiter, Mercurius, Mars, Venus en de Zon, allen in goud en kunstig geëmailleerd.

Verder worden er nog de volgende afbeeldingen op aangetroffen: een wijngaardenier, op eene groote parel staande en bezig aan een wijngaard te arbeiden, eene kerk in gothischen stijl met eenige op zich zelf staande gebouwen, van jaspis en verguld zilver, en waarvan de vensters met diamanten zijn omzet.

Op den kerktoren is een ooievaarsnest met jongen, vervaardigd uit goud; deze gebouwen zijn omringd door een hekwerk met diamanten omzet; een hen met hare kiekens; een landbouwer, een nieuw ontgonnen land bezaaiende; een vogel op een nest in een boom en

eindelijk een ronde smeltoven van goud, geëmailleerd en rondom met diamanten versierd, waarboven op zwarten grond, in geëmailleerde letters, de woorden *solve et coagula.* Dit deel van het kasteel zelf van het heerlijkste jaspis, in ruiten gesneden, is samengesteld als volgt: De ingang leidt tot een overdekte galerij in toskaanschen stijl, met diamanten en ametisten bezet, in welke galerij men een voorhof of romeinsch „atrium" ziet en op den achtergrond eene gesloten deur, leidende naar den aardbol boven op het kasteel.

De poort tot deze galerij wordt verdedigd door een leeuw, van massief goud en geëmailleerd, op de pluim van zijn staart staat eene witte duif. Op eenigen afstand ziet men een draak, van massief goud en geëmailleerd, uit een hol te voorschijn komen; boven het hol een raaf, keurig geëmailleerd en tegen den muur de Zon en de Maan in edelgesteenten, met diamanten omzet.

De kanteelen van het kasteel zijn even als de muur van alle soorten van jaspis vervaardigd en met verguld zilver bezet; rondom in den muur bevinden zich twaalf chrysolieten, buitengewoon groot en schoon, die den aanblik van het gebouw aanmerkelijk verfraaien.

Boven het kasteel verheft zich de punt van de rots, evenzeer van massief zilver, met struiken, boompjes enz. beplant. Op dezen top staat een doode boom met drie sterren van diamant; verder een pellikaan die zijne borst openrijt om zijne jongen te voeden; daarnevens een grijsaard, die een boom met den wortel uit eene ton rukt, waarin dezelve was geplaatst, alles van geëmailleerd goud, terwijl de hoepels van de ton met diamanten bezet zijn; in de nabijheid staat zijn huisje van verguld zilver.

Eindelijk ziet men op den top van den *Mons Philosophorum* den gekroonden aardbol, waarvan boven gesproken is, die kroon is van purper émail, met den rijksappel in azuur, en verheft zich boven den bol, van massief geëmailleerd zilver. De kroon zelve is rijk met diamanten bezet. De bol vertoont drie kringen, in welker midden een vierkant is met het opschrift: *Aqua*, *Aer*, *Ignes*, *Terra*, in het midden van het vierkant staat het woord *Jehovah*, en daar-

onder de drie teekens: zout, zwavel en kwik. De tweede kring draagt het volgende opschrift:

„Ihr müsset Müh und Fleiss zu diesem Werke kringen
Wann Euch das goldne Vlies soll machen recht beglückt;
Drum, der die Krone sucht, soll der nicht ernstlich ringen
Zumal wenn Hinderniss ihm in die Flanquen rückt."

Het opschrift van den derden kring luidt als volgt:

„Visita Interiora Terrae.
Rectificando invenies occultum lapidem."

In het midden bevinden zich eene menigte hieroglyphische figuren, zoo als een kelk met mercuriusstaf, de Zon en de Maan en twee ineengesloten handen. Een klein vierkant vertoont een geëmailleerd landschap, een ander eene zwarte ster, alles keurig geëmailleerd en met gouden sterren bezaaid.

Wie in het opschrift *Mons Philosophorum* de aanduiding van den delfstoffelijken schat der aarde, — in den leeuw met het duifje op den staart, *de kracht* en *het vernuft* wil zien, noodig om dien schat aan het licht te brengen, — in de rijkskroon en den appel *de macht* en *het gezag*, onder wier hoede de nijverheid alleen met vrucht kan arbeiden, — in den grijsaard, voor een goudmaker gehouden, het beeld van den dweependen alchimist, die in zijne pogingen om het onoplosbaar raadsel der natuur te ontsluieren, *den boom en den wortel* tevens uitrukt, zal hoogst waarschijnlijk de ware bedoeling der vervaardigers hebben geraden; trouwens dit alles zijn hypothesen, waarvan de meerdere of mindere juistheid geen afbreuk doet aan de groote kunstwaarde van dit in alle opzichten hoogst merkwaardig en zeker uniek stuk.

Het is (was) geplaatst op een fraai gebeitelden notenboomhouten draaienden voet, onder glazen kast, hoog 90, in doorsnede 85 c.M. (zonder de kast).

Psalterium Ultrajectense. — In den verkoopcatalogus der vermaarde boekerij van A. D. Schinkel, verkocht bij W. P. van Stockum te 's Gravenhage in 1864, vind ik onder N° 10 beschreven:

„Facsimilé de 166 dessins contenus dans le Codex Psalmorum de R. Cotton, Ms. du VII siècle, qui se trouve dans la bibliothèque de l'Université d'Utrecht. fol. obl. en mar. rouge, doré sur tr. et pl."

„101 de ces dessins sont faits sur papier végétal sous les auspices du Prof. C. J. C. Reuvens, par M. Hooiberg à Leide; Ces 65 autres sont d'une autre main. Ces dessins sont d'une très-belle exécution et ont surtout une grande valeur pour la connaissance des costumes, des arts et des sciences du VII siècle."

Het N° werd gekocht door den Londenschen antiquaar Boone voor *f* 140.—. Gaarne zoude ondergeteekende willen vernemen, waar deze band verder is gebleven.

Utrecht. J. F. VAN SOMEREN.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BAT. OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN

OOGGETUIGE [1]).

16 Julij. Onder alle deeze gebeurtenissen waren wij reets onze gewoone jaarlijksche kermis of jaarmarkt ingetreden. Dezelve was weer in de uiterste volmaaktheid. De markt was zeer gering: de kramen waren wijnig in getal en van wijnig belang, maar de vertoningen op het Vreburg en verdere vermakelijkheden waren menigvuldig. Een Fransche opera in een tent op het St. Janskerkhof; vervolgens in de tenten op het Vreburg een Hollandsche comedie, twee groote troepen koordedanssers, twee met vertoningen van marionetten, een steeneter, een dwergje, levendige beesten, wasschebeelden, enz. Daarenboven nog bij De Koff in het Koffijhuis achter den Dom de gochelaar Opré, bij Keultjes in het Koffijhuis naast de Domtoren de gochelaar Conus. Verders vauxhall bij Linscholten in het Maliehuis, vauxhall bij Wijnbach in een tuin op de Mariaplaats nabij het Waterpoortje; concert en redoute bij Velthoven in den Bak, in alle de overige herbergen en wijnhuisen de viool. Langs de straaten waren de vermakelijkheden en vertoningen onophoudelijk. Zeer veele troepen musicanten, kunstenaars, postuurmakers, gochelaars, bewegende beelden, rarekeikkasten en toverlantaandragers, kunsten doende beesten, als aapen, honden,

1) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 89.

haanen, haasen, vogels, enz. Om kort te gaan, de volle vreugde verbande overal het verdriet van de akelige tijdsomstandigheden. De meeste bovenkamers rondom het Vreeburg waren gedurende de kermistijd door aanzienlijke burgers gehuurt om zig met de kermisvreugd aldaar te vermaken. De Franschen, altijd luchtig en vrolijk van aart, namen ook niet wijnig deel in alle die vermakelijkheden. Maar

26 Julij kwam alhier een verontrustende tijding per expresse aan het hoofdkwartier aan, behelsende dat er verscheide achtereenvolgende actieën aan den Rhijn met de Oostenrijkers waren voorgevallen, die meestendeels ten hunnen voordeele waren afgeloopen, waardoor zij eenigzints geavanceert waren. Met het formeren van het Campement in Gelderland en Overijsel was onze stad noch al van in- of uit- of doormarsch van troepes vrijgebleven; maar na de aankomst van deeze tijding was er omtrent dagelijks beweging onder dezelve. Die beweging nam zijn aanvang met het vertrekken van den Generaal Van Boekop met zijn hoofdkwartier na Zwol op

28 Julij zijnde door Bournonville belast met het commando aldaar, nochtans onder den Generaal Daendels, die het oppercommando over het Campement en verdere troepes in Gelderland en Overijsel voerde, en zijn hoofdkwartier hield te Urdingen nabij Meurs. De volgende dag

29 Julij begonnen de troepenbewegingen naar de grenzen, die tot

15 Aug. voortduurden. Door dat gedurig aan- in- en uittrekken verwisselde de inkwartiering bij den burger telkens. Het huis van den Heer Van Voorst op het Janskerkhof was toen ook van inkwartiering bevrijd geworden, waarop onze Commandant van de stad zeedert eenige dagen had geoogt, en hij dus dan ook zijn intrek in hetzelve nam, vermits hij het huis van den Heer Leyssius moest ruimen voor Bournonville, die

17 Aug. zijn hoofdkwartier in hetzelve overbracht. Het IJzeren hek op de Breestraat dus door Bournonville ontruimt zijnde, nam

de Generaal Grouchy bezit van het hetzelve. Bournonville wist zig bij veelen der aanzienelijkste burgers als vrind in te dringen: hij wist zig ook bij het algemeen verdienstelijk te maaken, waardoor hij zig in onze stad het grootste genoegen verschafte en alles konde verkrijgen, wat hij maar vraagde. Onze Commandant de Colonel La Houssaye wierd ook met innerlijke genegendheid van een ieder aangezien, tot dat hij

18 Aug. in geschil geraakte met den Heer Gordon, Commandant van de Schutterij. De zaak was aldus. De Colonel La Houssaye verzocht, als Commandant van de stad, den Heer Gordon per missive, dat de rapporten van de burgerwachten, en de arrestanten, die door de burgers wierden opgevat, mochten gebracht worden op de Fransche militaire hoofdwacht op het Janskerkhof. Gordon liet die brief onbeantwoord, zonder eenige orders dienaangaande aan de burgerwachten af te geeven. Daarop 's anderen daags

19 Aug. ontving Gordon een tweede brief, waarin hij op het verzoek in zijn vorigen brief gedaan, nog sterker aandrong, daarbij voegende, dat, bij wijgering van dien, hij alle de burgerwachten zou doen intrekken en door Fransche militairen bezetten. Gordon, wel wetende, dat de Franschen wat kort van stof vallen, wachtte dit niet af, maar zond een brief ten antwoord terug, waarin hij verklaarde, dat hij, staande onder de Raad der Gemeente, de orders van de Raad zoude afvragen. De Raad der Gemeente vergaderde

20 Aug. ter dien einde, doch kon tot geen besluit komen. Zij vergaderde derhalve

21 Aug. weder: en uit die vergadering kwam het volgende voort. Om alle onaangenaamheden met de Franschen te vermijden, door de Raad besloten zijnde den Heer Gordon te gelasten alle de schutterswachten en posten in te trekken, geschiedde dit 's middags ten 12 uuren. Alle de poorten, het stadhuis, het hooymagasijn, als ook alle de posten wierden door de schutters verlaten, hetgeen eenigzints opschudding in de stad en groot misnoegen onder de schutters verwekte, dat tot dadelijkheden overging. Eenige brachten

hunne wapens by hunne Capiteynen weer terug, andere sloegen hunne geweeren aan stukken en wierpen ze in de gracht; wederom andere zonden hunne gansche toestel na de wapenkamer bij den rademaker Van den Bos op het Vreeburg; eenige sleepten de twee cannonnen, die voor het Raadhuis stonden, ook na het huis van Van den Bos, en meer andere onbezonnenheden werden door de schutters begaan. Terwijl dit alles zo te werk ging, verschenen de Fransche patrouilles bij menigte zo te voet als te paard, welke op order van De [la] Houssaye te voorschijn kwamen. Om de schutters dan nog zooveel mogelijk in hunne drift te stuijten, wierden 's namiddags twee bataillons in de wapenen gecommandeert om te manoeuvreren. Hoe was dit tot een ieders verwondering, te meer, daar het gansche jaar nog geene manoeuvres verricht waren. Intusschen bleven alle de gewezene burgerwachten en posten onbezet tot aan 's avonds ten half 9 uuren, als wanneer sterke wachten van voetvolk dezelve gingen bezetten, nochtans met uitzondering van het Raadhuis, hetwelk de Raad der Gemeente opzig genomen had door hunne suppoosten, bodens en letterdienaars te doen bewaaren, waarvan de Raad te voren aan La Houssaye kennis had gegeven, betuigende daarbij, dat, zo hij mogt besluiten het Raadhuis met Franschen te bezetten, de Raad haare vergadering op een andere plaats zoude verleggen. 's Avonts ten 9 uuren vertrokken de Raden Visser en Linthorst na 's-Hage ten 4 uuren, om de Conventie van al het voorgevallene te verwittigen, en vervolgens af te vragen, hoe verder die netelige zaak te zullen behandelen. 's Anderen daags

22 Aug. was het de gansche dag door redelijk stil tot 's avonds ten 8 uuren, als wanneer de klok van aflezen begon te luiden. Het volk vloeide van alle kanten na het Raadhuis. Het was niet anders dan dat de schutterij in alle haare diensten wierd opgeschort; wel te verstaan, niet afgeschaft, maar opgeschort tot nader order. La Houssaye liet door een van zijne Aides de Camp 's avonds ten half 10 uuren aan den Raad der gemeente, die toen nog vergaderd

was, kenbaar maken, dat hij, als Commandant der stad op zig nam, ten eenemalen de rust in de stad te bewaren. Derhalven wierd dien nacht en ook de volgende dag

23 Aug. gepatrouilleert op een wyse, nooit zo, als toen: men zag omtrent alle kwartier een patrouilje: en die patrouiljes waren van de infanterij van 24 man met een officier en een tamboer, en van de cavallerij van 30 à 36 man met een officier en een trompetter. Deeze waren voorzien van de strikste order om al wat maar eenigzints wapenen droeg op te pakken en in arrest te brengen. Zodat zij om die order in de volmaakste graad op te volgen, zelfs zoover kwamen, dat zij een gerechtsdienaar om zijn degen en 's avonds zes nachtwakers of kleppers om hunne pieken opvatteden en op de hoofdwacht brachten. La Houssaye ging nog verder: hij matigde zich een macht toe, die aan den Raad der gemeente behoorde. Want op zijn bevel wierden de stadspoorten niet ten 10 uuren maar ten half elf gesloten, en moesten de kleppers ten 11 uuren maar alleen roepen en kleppen, en de overige uuren hunne wachten na gewoonte waarnemen, zonder mond of klep te roeren.

24 Aug. kwamen de Heeren Visser en Lindhorst uit 's Hage weder terug en rapporteerden in de Raad, dat de zaak in zijn geheel door de Conventie aan eene Commissie uit haar midden ter deliberatie was overgegeven, om dienaangaande haar advies nader in te brengen, hetgeen men nader moest afwachten. Nu wilde het geval, dat juist te dier tijd de uitkooppenningen moesten ingezameld worden. Veele uitkopers wijgerden aan de betaling te voldoen, onder voorwendsel dat de schutterij vernietigd zijnde, geen penningen tot derzelver onderhoud benodigt waren. Derhalve wierden deeze

28 Aug. door een sterk aandringende publicatie daartoe genoodzaakt, waarin voor de tweede maal herhaalt wierd, dat de schutterij niet was afgeschaft of vernietigt, maar alleen in haare diensten opgeschort. Gedurende deeze dagen gingen nog aanhoudend sterke

patrouilles door de stad, zowel bij dag als bij nacht. En niettegenstaande dit wierden bijna alle nachten dieverijen of straatschenderijen of aanrandingen begaan; zoals in den nacht van

29 Aug. wierden de Heer Hanenbrink en zijn vrouw op een gewelddadige wijze aangerand, doch door het geweldig geschreeuw kwamen de kleppers te voorschijn, en namen de aanranders de vlucht. 'S avonds omtrent half 10 wierd de knecht van den slachter Verkerk het vleesch uit zijn mand weggenomen. In den nacht van

30 Aug. wierd bij den Heer Van der Burg het stoepijzer afgebroken en gestolen; en indien van

31 Aug. bij den Heer Den Brieder de zilversmit aan de Jansbrug het kippenhok, dat beneden op de werf stond opengebroken en leeggeplunderd.

2 Sept. wierd bij den Heer Poletta in de Viesteeg te buiten het huis uitstekende toonkast opengebroken;

4 Sept. wierd bij den Heer Van der Ven, Wagenmaker aan de Viebrug, een groot gedeelte van de aan de buitenkant der gracht staande ijzeren balie vermist.

8 Sept. Al deeze geweldenarijen wierden den Husaaren van Esterhazy toegerekent. Menigvuldige klachten dienaangaande wierden dagelyks bij den Raad van Rechtspleging ingebracht met bijvoeging dat de Husaaren van Esterhazy de daders waren. Twee leden wierden door den Raad gecommitteert op

9 Sept. om zig na Bournonville te begeven, welke hem dit alles onder het oog brachten. Waarop de nodige orders wierden afgegeven, dat alle militairen na taptoe in hunne kwartieren moesten wezen. Hiermeede waren de straatschenderijen geëindigt. Toen nu eenige dagen daarna de tweede nadelige tijding uit Duitschland die

13 Sept. 's avonds ten half 10 door een courier aan het hoofdkwartier wierd aangebracht, het marscheeren van deeze hussaren ten gevolge had, waren de burgers nog meer opgeruimt, in verwachting van alsdan van die roervinken bevrijd te zullen worden. Die tijding behelsde, dat de Franschen, verscheyde dagen achter

elkander aan den Rhijnkant deerlijk geslagen zijnde, eenige mijlen teruggeweken waren. Alschoon de nacht naderde, wierd dadelijk krijgsraad gehouden en besloten, een groot gedeelte van de Noord-armee uit Holland na de Rhijn te doen marscheeren. Ondertusschen verwekte deeze zo haastige en ontijdige vergadering van generaals en verdere hoofdofficieren groote ongerustheid bij de zwaarhoofdigen en een groot verlangen bij de nieuwsgierigen, en nochtans wierd zo min de tijding als het daarop genomen besluit ruchtbaar voor de volgende dag

14 Sept. Op dit besluit kwam er terstond groote beweging onder de militairen, zowel alhier te Utrecht als op andere plaatsen. De aankomst van de Generaal Rewbell op dien dag 's avonds ten 8 uuren was het eerste dat alhier voorviel; hij kwam om ons garnisoen te inspecteeren, hetwelk geschiedde

15 Sept. 's namiddags ten vijf uuren op het Janskerkhof. Alle de militairen, zijnde Fransche hussaren en Fransche en Hollandsche infanterij aldaar in de wapenen gekomen zijnde, passeerde de revue voor den gemelden generaal. Deeze revue diende omdat alle de troepes marscheren moesten na den Rhyn.

16 Sept. vertrok den Generaal Rewbell met den Generaal Grouchy de chef van het hoofdkwartier almeede na het leger aan den Rhyn; omdat Bournonville over hetzelve het oppercommando zoude voeren. De Generaal Tilly wierd chef van het hoofdkwartier van de troepes in Holland.

17 Sept. vertrokken de eerste militairen, zijnde het bataillon infantery; dat met het hoofdkwartier was binnengekomen, doch in deszelfs plaats kregen wij weer een andere bataillon binnen onze muuren.

20 Sept. vertrok de colonel La Houssaye, zodat in zijne plaats de Fransche adjudant-generaal Becker met het commando van onze stad wierd belast.

29 Sept. kregen de hussaren en rijdende artilleristen, Cleefsland doorgemarscheert zijnde, contrapatent om weder op Nijmegen terug

te trekken. De reeden van deeze zo overhaastige terugmarsch wierd niet bekend; maar echter baarde dezelve verscheide voor de patriotten verontrustende geruchten, waarmeede daarentegen de Prinsgezinden zig inwendig streelden: geruchten die meestendeels op het retireren van de Fransche en Hollandsche legers uitliepen. De schrijfster van het Utrechtsche dagblad', Jufvr. Wijgel, waagde zelfs deeze tijding met een helder schijnend genoegen in hetzelve te plaatsen en onmiddelijk daarop te laten volgen, dat de Franschen, hunne magasijne niet langer in Nijmegen durvende vertrouwen,

1 Oct. begonnen waren met dezelve na Dordrecht te vervoeren, hetgeen volstrekt bezijden de waarheid was. Weshalve haar het verder drukken en versprijden van dit dagblad door de Raad van rechtspleging wierd verboden, juist twee dagen voor

5 Oct. waarop de Heer Olivier, die zig bij aanhoudendheid bij de Conventie en bij het Provintiaal Bestuur vervoegt had, en voor wien zij dit dagblad in werking hield, uit zijn bannissement wierd ontslagen. Veele in- en opgezetenen onzer Provincie waren nalatig gebleven van binnen de gestelde tijd hunne verschuldigde penningen te voldoen in de heffing van de vijftigste penning. Dit deed het Provintiaal Bestuur besluiten die tijd van opbrengst nog te verlengen tot den 23 October. Dit besluit wierd afgekundigt

10 Oct. met bijvoeging dat diegeenen, welke, deeze veertien dagen ten einde zijnde, nogmaals waren achtergebleven, verwezen wierden tot een boete van 200 gulden en dan nog daarenboven 5 percent in plaatse van 2 in de heffing te moeten betalen. Eer die veertien dagen half ten einde waren, te weten op

15 Oct. wierd alweer een nieuwe geldheffing gearresteert van twee percent, te betalen voor den 1 December aanstaande, alles in klinkende muntspecieën, niet zoals bij de laatst afgelopene heffing, in welke voor een derde deel de recepissen van de vorige heffing konden gebruikt worden. Maar, wat gebeurde toen verder! De dag van

24 Oct. afgeloopen zijnde, was het montant der ingezamelde penningen veel minder, als na evenredigheid van de vorige heffing had behoren te wezen. Derhalven vonden de Reproesentanten het noodzakelijk de Raden der Gemeente en Municipaliteiten onzer Provincie aan te raden, respectivelijk hunne stemgerechtigden, in grondvergaderingen opgeroepen, voor te stellen of het niet dienstig was, dat alle, die eenig geld ter betaling van de aanstaande vijftigste penning kwamen opofferen, zonder onderscheid van personen eene verklaring deeden, hoeveel en voorwien zij betaalden, en dat dan diegeenen, welke verdacht gehouden wierden niet genoegzaam voldaan te hebben, hun staat voor eene Commissie uit de Raad zouden moeten openleggen, en dan, zulks niet na waarheid bevonden wordende, als mynedigers aan den lijve gestraft worden. Die aanmaning van de Repruisentanten wierd gedaan

26 Oct. waarop de Grondvergaderingen alhier bijeenkwamen

27 Oct. in welke geen ander besluit genomen wierd, dan dat de gearresteerde geldverheffing finaal wierd afgeslagen, waarvan aan het Prov. Bestuur door den Raad der Gemeente wierd kennisgegeven. Twee dagen daarna

29 Oct. vergaderden de stemgerechtigden weder, dan dit was maar voor het gewone werk, om te removeren. Te weten, om uit het viertal van de burgers Van de Wetering, Hoff, Stengel en Gifhuizen te verkiesen een marktmeester van de weekelijksche Vleeschmarkt, van welke de laatste de meeste stemmen had. Toen volgde een stukje van de Conventie, dat als een zwaare luidende klok spoedig het geheele land doorklonk. Namelijk: de afschijding van Kerk en Staat. Wat kwam hieruit niet al voort? Dat er geen praedomineerende Godsdienst meer zoude wezen; dat er geen Predicanten, Catechiseermeesters, Schoolmeesters en dergelijke door den Lande zouden betaalt worden; dat de klokken bij de aanvang der Godsdienstoefeningen niet meer zouden luijen, dat er geen uiterlijke Godsdienstteekenen op publieke wegen meer zouden mogen gedragen worden enz. Dit besluit wierd alhier

31 Oct. afgepubliceert; zodat 's anderen daags

1 Nov. zijnde Zondag, alle kerkediensten een aanvang namen, zonder dat zig eene luiklok liet hooren. De predicanten verschenen, zelfs op de predikstoel, zonder mantel en bef: de ouderlingen, diakenen en voorzangers hadden dezelve ook thuis gelaten, nochtans vonden de predicanten Cortenhoef en Masman goed zig in de kerkekamer van mantel en bef te voorzien, waarmede zij dan ook de predikstoel beklommen. De Roomsgezinde geestelijke Dochters of Klopjes verbergden haare tipjes, met de witte mutsen verder in haare oogen te halen. En zoverder wierd al hetgeen maar eenigzints tot afscheiding van Kerk en Staat kon toegerekent worden, getrouwelijk nagekomen. Daarop kwam

3 Nov. weer een stuk uit de Conventie voort. Hetzelve was een plan van algemeene burgerwapening over het gansche land. Volgens dit plan zouden alle burgers van 18 tot 40 jaaren oud zijnde, wapenen moeten draagen; nochtans met uitzondering van de volgende personen, alle regeringsleden en ministers, professoren en studenten, predicanten en Roomsche pastoren, alle die om lighaamsgebreken onbekwaam zijn, alle wien het uithoofde van godsdienstige begrippen niet geoorloft is, alle livreybedienden, gerechtsdienaars, ratelwachts of klepperlieden, alle gealimenteerden en eindelijk alle, wien uithoofde van hun gedrag of denkwijze de wapenen niet konden toevertrouwd worden. Alle burgers, die geen wapenen droegen, zelfs de hierboven aangehaalde, moesten een jaarlijksche contributie betalen, uitgezonderd de studenten, gerechtsdienaars, klapperlieden en gealimenteerden. De gansche burgermacht zoude verdeelt worden in halve brigades infanterij (in steden, daar men goed zou vinden en nodig oordeelen cavallerij op te richten, zou zulks toegestaan worden). Elke halve brigade zou bestaan uit drie bataillons, elk bataillon, uit één compagnie grenadiers, één jagers en acht compagnieën fuseliers. Elke compagnie zou sterk zijn 50 à 75 man; officieren, onderofficieren en tamboers eronder begrepen. Tot elke halve brigade zou behoren een compagnie artilleristen, verdeelt in

drie divisieën, van welke elk battaillon eene divisie met twee stukken geschut zou toegevoegt worden. De staf van elke halve brigade zou bestaan uit een colonel, een adjudant, en een tamboer-major; en die van elk bataillon uit een luitenant-colonel, een major, een adjudant, een auditeur, een battaillons-tamboer een chirurgijn-major, een chirurgijn en een geweermaker. Bij elke compagnie zouden dienen een capitein, een eerste en een tweede luitenant, één sergeant-major, een Capitijn des armes, 2 à 4 sergeanten, 4 à 8 corporaals en 1 of 2 tamboers. Alle deeze na evenredigheid van de sterkte der compagnieën. Bij de Jagers zouden in plaats van tamboers hoornblazers wezen. Een compagnie artilleristen zou bestaan uit een capitijn, drie eerste en drie tweede luitenants, een adjudant, drie eerste bombardiers, zes bombardiers, negen corporaals, en 90 à 120 canonniers, waaronder drie tamboers drie smits, drie timmerlieden en drie wagenmakers. Het opperbestuur over de gansche gewapende burgermacht zou opgedragen worden aan een Commissie uit de Nationale Conventie, het provintiaal bestuur aan eene commissie van 7 Heeren, gedeeltelijk te verkiesen uit de provintiale Repraesentanten en gedeeltelijk uit de burgerij; en de byzondere directie der corpsen aan een Raad van Administratie en Discipline, welke zoude bestaan uit officieren, onderofficieren en schutters na evenredigheid van de sterkte der corpsen. De exercitiën en wachten zouden door de plaatselijke Besturen gereguleert worden. Tweemaal 's jaars, te weten in de maanden April en October zou een generale wapenschouwing gedaan worden. De wapenen zouden wezen, evengelijk die van de staande armée. De uniformen zouden wezen (wel te verstaan, zoveel als mogelijk was) van de grenadiers en fuseliers blaauwe rokken, witte of zwarte vesten en broeken, van de jagers groene en van de artilleristen blaauwe rokken, vesten en broeken. Eindelijk zouden de grenadiers roode en de jagers groene pannaces op de hoeden dragen. Ziedaar nu de voornaamste inhoud voor het plan. Al schielijk na deeze inrichting, te weten

5 Nov. wierd in onze Provintie de boven aangehaalde commissie van 7 Heeren benoemt. Het waren de Heeren Van Pembroek, Bosch, de Jonckheere en Jansen uit het Provintiaal Bestuur en de Heeren Des Tombe, Oostrum en De Wijs uit de burgerij. Alvorens die commissie een aanvang maakte met hunne werkzaamheden wierden

6 Nov. alle Regeringscollegieën onzer Provintie van wegen de Repraesentanten per publicatie aangemaant, in deeze moeijelijke zaak gemelde Commissie, zulks vereischt wordende, behulpzaam te wezen en de nodige inlichtingen te geven

11 Nov. wierd door het Provintiaal Bestuur de nieuwe Provintiale Repraesentatie gearesteert. Alschoon het plan door het daartoe benoemde Committé van twintigen alreets op den 10 Maart ll. ter deliberatie was overgegeeven, zo waren de gevoelens daar omtrent zo verschillend, dat het ruim 8 maanden duurde, eerdat hetzelve zijn beslag zoude bekomen. Er moest volgens het nieuwe gearresteerde plan voor elke 5000 zielen, welke onze Provintie bevatte, een Repraesentant van het Provintiaal verkozen worden: derhalve vergaderden alhier

15 Nov. alle de stemgerechtigde burgers, evenals bij de verkiezingen der Repraesentanten voor de Conventie had plaats gehad, in 66 Grondvergaderingen op even zoveel verschillende plaatsen. Elk van deeze Grondvergaderingen, bestaande uit de stemgerechtigden van omtrent 500 zielen, benoemde een kiezer en een plaatsvervanger; zodat die 66 kiezers en plaatsvervangers

16 Nov. in 6 vergaderingen verdeelt, op de verschillende plaatsen bijeenkwamen, als op het Landschapshuis op het Raadhuis, in de poort van d'Averhoult, het Weeshuis, de Ambachtskamer en de Muziekzaal. Elk elftal kiezers verkoos een Repraesentant en twee plaatsvervangers voor het Provintiaal Bestuur. Op het Landschapshuis wierden verkozen tot Repraesentant de Heer Dr. Bosch en tot plaatsvervangers de H.H. De Joncheere en Sluiter. Op het Stadhuis tot Repraesentant de Heer Van Vliet en tot plaatsver-

vangers de H.H. Droghoorn en Van Westrheenen tot Themaat. In de poort van d'Averhoult tot Repraesentant de Heer Van Bosveld en tot plaatsvervangers de H.H. Van Mansvelt en de predicant Rijnink. In het Weeshuis tot Repraesentant de Heer Droghoorn en tot plaatsvervangers de Heer Van Vliet en van Mansvelt. In de Ambachtskamer tot Repraesentant de Heer Van Bosveld en tot plaatsvervangers de H.H. Droghoorn en de Joncheere. En in de Muziekzaal tot Repraesentant de Heer Van Bosveld en tot plaatsvervangers de H.H. Van Mansvelt en De With Hoevenaar. Van wegens de klijne steden en het platteland moesten volgens de berekening van het getal der zielen twaalf Repraesentanten verkoren. De kiezersvergaderingen wierden gehouden, twee te Amersfoort, vervolgens één te Wijck bij Duursteden, Rhenen, Montfoort, Jutphaas, Woudenberg, Baarn, Maarsen, Breukelen, Mijdrecht en aan de Nieuwersluis. Van elk drietal der navolgende H.H. was de eerste de Repraesentant, de tweede de eerste ende de derde de tweede plaatsvervanger. Er wierden dan verkozen te Wijck bij Duursteden de H.H. Jansen, Peek en IJzerman; te Rhenen: Golbach, Van Ginkel en Blekman; te Montfoort, Van Bijleveld, Van Vliet en Steenbeek; te Jutpphaas: Sluiter, Zwerken en Van Vliet; te Woudenberg: Taets van Amerongen, Bor en Van Penbroek; te Baarn: Steenbeek, Sluiter en Van het Klooster; te Maarsen: Testas, Strick van Linschoten van Rynauwen en Canbier, te Breukelen: Van Bijleveld, Steenbeek en Van der Vliet; te Mijdrecht: Van Hulst, Van Bijleveld en Huysinga van Vliet; en aan de Nieuwersluis: Jansen, Van Bijleveld en Broere. Derhalve waren in alle de vergaderingen de verkiezingen volbracht, behalven in Amersfoort. Die stad had eenige weken geleden haare regeering verandert, had vervolgens nieuwe gecommitteerden tot 's Landschaps vergadering opgezonden en de vorige teruggeroepen. Dog, daar die nieuwe gecommitteerde nog niet ter vergadering waren toegelaten, zo wierd al het geresolveerde omtrent de nieuwe Repraesentatie onwettig gehouden en gevolgelijk de verkiezing van

Repraesentanten ten eenemale achterwege gelaten. [1]) In alle die kiesvergaderingen waren de artikelen van de wet getrouwelijk nagekomen, behalven alhier op het Raadhuis en te Maarsen. Beyde de verkiezingen wierden vernietigt. Deshalven

18 Nov. derzelver Grondvergaderingen weder bijeenkwamen en andere kiezers benoemden. En toen wierden aangestelt op het Raadhuis tot Repraesentant de Heer Linthorst en tot plaatsvervangers de Heeren Visser en Mulder; en te Maarsen tot Repraesentant de Heer Van der Vliet en tot plaatsvervangers de Heeren Van Hengst en Cambier. Deeze verkiezing van het Raadhuis kon zo min als de vorige aangenomen worden; vermits eenige kiezers volgens de wet niet admissibel waren. Derhalve wierd

19 Nov. hetzelve werk voor de tweede maal herhaalt, maar de drie zelfde Heeren bleven hunne aanstelling behouden. De wet van de nieuwe Repraesentatie toonde ook aan, dat de vier Maarschalksampten moesten afgeschaft worden, en Hoofdschouten over de vier kwartieren, in hunne plaats aangestelt. Die posten wierden begeven

20 Nov. nog door het oude Bestuur, en wel aan de Heeren Eyck, Story, Jurrens en Forsburg; de eerste van het kwartier van Eemland, de tweede van het Overkwartier; de derde van Montfoort en de vierde van het Nederkwartier.

(Wordt vervolgd.)

---

1) Amersfoort heeft 28 November d. a. v. haare Repraesentanten voor het Provintiaal Bestuur verkozen, te weten de H.H. Lindhorst en Camp.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLVIII, blz. 408.

1648. IV Jan. overluyd Mr Bruno Verdoes, chirurgijn.

VIII Jan. Joffr. Anna Both van der Eem, we v wij. d' Hr Cornelis v de Poll, in sijn leven oudt-burgermr der stadt Utr.

X Jan. d' Hr Johan v Wijck, proost v Ste Pieter t' Utr [1]).

XI Jan. Adriana v Meurs, huysvr. v Heurick v Leeuwen.

XIII Jan. den manh. Hr Pieter de Swart, in sijn leven capn v een compe infanterye ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

XVII Jan. Jor François Hollant, zoontie v den weled. gestr Hr Jor Johan Hollant, baronnet.

XIX Jan. 't kint v Herbert v Houwert, sects v 't capittel v Ste Pieter.

XXXI Jan. Elisabeth v Groeningen, huysvr. v de Hr Jan Vosch.

IV Febr. den weled. *Willem v Rijsenborch.*

VIII Febr. Peter Buyser, in sijn leven deurwaerder 's hoofs v Utr.

IX Febr. Christiana Quirijnen, huysvr. v Johan Nijuwael, schilder.

XVIII Febr. Joffr. Aleyd v Weede, huysvr. v d Hr François Coopal, commissaris v de monstering in Zeelant; is de schoonsuster v den domhr Coopal.

XXV Febr. Joa v der Nijpoort, we v za. Geurt de Munter.

XXVI Febr. Christoffel Amia, zn v den Hr Emanuel Amia.

XXVII Febr. Dirck de Goyer, oudt-burgermr der stadt Utr.

XXVIII Febr. Joffr. Elisabeth Emilius, dr v den Hr Antonis Emilius, profr.

II Mart. Joffr. Mechtelt Françoise v Amerongen, we v za. Jor François v Weede.

VII Mart. Mr Johan de Munter, advt 's hoofs v Utr.

---

1) Aan den kant staat: Hij ⊙ 9 Jan.

1648. IX Mart. d' Heer Johan v̄ Swesereng.

X Mart. d' Hr Harmannus Breull, Medicinæ Dor.

XIV Mart. 't soontie v̄ de Hr raetsheer Nijpoort.

XV Mart. 't kint v̄ Johan v̄ Benthem.

XXI Mart. d' weled. Joffr. Bartha v̄ Hartevelt, joffr. v̄ den convent v̄ St Servaes.

Eod. d. Evert Paters, in sijn leven schepen der stadt Utr̄.

XXII Mart. de weled. Vr. Mevr. Susanna v̄ der Meulen, in haer leven vr. v̄ den weled. gestr̄ ernt̄f Hr Aelbrecht Schach v̄ Wittenauw, erfhr v̄ Balauw, Groot Rodauw, Dorings, Pirclix [1]) etc.; gestorven in Pruyssen.

XXX Mart. Bernard v̄ Bochoven, jongman.

III Apr. Joffr. Weindilia Sael, dr̄ v̄ den advt Sael.

V Apr. *'t soontie v̄ den hr v̄ Meeresteyn.*

IX Apr. Willem Corn̄ Stolwijck, z̄n v̄ den schout v Hoencop et sect̄s v̄ Haestrecht.

X Apr. Geertruyt Goederberch, dr̄ v̄ Andries Goederberch.

XI Apr. de weled. Joffr. Elisabeth v̄ Montfoort, huysvr. v̄ den weled. Jor Otto de Rechteren v̄ Hemert.

XV Apr. Geertruyt Cranen, lest we wijl. Harman v̄ Goedesbergen.

XVII Apr. Joffr. Maria Tenteniers, huysvr. v̄ de Hr Jōes Frederick Sletser, secr̄ts v̄ staet v̄ de cheurvorst v̄ Brandenborch.

XXIV Apr. de weled. Vr. Vr. Susanna v̄ Uffelen, huysvr. v̄ den weled. gestr. Jor Johan van Bodeck, hr v̄ Marwits en Hirtsvelt etc.

XXV Apr. Joffr. *Anna Foeyt.*

XXVII Apr. Jōes v̄ Haeften, z̄n v̄ Jacob v̄ Haeften, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

I Maii d' Hr̄ Peter Bor, schepen en raedt in de vroedschap der stadt Utr̄.

V Maii Joffr. Jacom̄ina v̄ Elshout, huysvr. v̄ de Hr Floris de Goyer, oudt-gecommitt̄-raedt ter generaliteyts-rekenkamer en oudt-schepen der stadt Utr̄.; is de moey van den domheer De Goyer.

---

1) Hierboven staat: Pirliz.

1648. IX Maii Joffr. Alijdt v̄ Rijnevelt, we v̄ de Hr̄ Cornelis v̄ Weede, in sijn leven raedt, vroetschap en cameraer der stadt Utr̄; de moeder v̄ den domhr Deuverden.

XXIV Mey Johan Vosch Lumanssoon.

XXIX Mey Gerrit Rutgersz. v̄ Schayck.

I Jun. Juffr. Catarina Pierlincx, lest *we v̄ den ed. Hr Tijman Ploos v̄ Amstel*, in sijn leven rentmr̄ v̄ de abdije v̄ Sint Pauwels.

V Jun. 't zoontie v̄ den ed. Hr en Mr̄ Johan Hooft, advt 's hoofs v̄ Utr̄.

X Jun. den weled. Jor Lubbertus ten Berges ten Essendelle

XI Jun. Juffr. Anna de Goyer, we v̄ wijlen den Hr Gillis v̄ der Gall.

XXI Jun. Wilhelmus Nijpoort.

XXII Jun. 't dochterke v̄ den Hr Cornelis v̄ Werckhoven, schepen en raedt in de vroetschap der stadt Utr̄.

XXIII Jun. Richarda Croock, huysvr. v̄ Sr Jacob Duyck, schilder.

XXVII Jun. Cornelis v̄ Oort, jongman.

XXIX Jun. den weled. gebooren Hr Hr *Godert v̄ Reede, hr v̄ Nederhorst*, *Vrelant*, Cortehoef, Horstweert, Overmeer etc., president v̄ de HH. edelen en ridderschappen 's lants v̄ Utr̄. gecommitt̄ ter vergaderinge v̄ d e Ho. Mo. HH. staten-gn̄rael der Verenigde Nederlanden en derselfs extraords ambassadeur en plenipotentiaris over de vredehandeling te Munster; is de broeder v̄ den domdeken.

I Jul. den weled. manh̄ Jacob v̄ Panhuys, capn v̄ een compe voetknechten.

III Jul. Willem Lobé, schout v̄ 't capittel ten dom t' Utr̄.

V Jul. den weled. Jor *Cornelis v̄ Lockhorst*, can̄ Ste Pieters t' Utr̄, gecomm̄ ter vergadering v̄ de gn̄rliteyts-rekenkamer in Den Haeg.

XIII Jul. 't dochtertie v̄ Mr̄ Seger Wttenboogaert, advt 's hoofs v̄ Utr̄ en ontfr v̄ den XL penn̄ 's lants v̄ Utr̄.

XIV Jul. Aletta v̄ Westervelt, we v̄ Reinier Lieftingh.

Eod. d. 't kint v̄ Dor Brull, zal.

XV Jul. d' erentf̄ manh̄ Cornelis v̄ de Poll, capn v̄ een compe voetknechten ten dienste der Verenigde Nederlanden; gebleven in de slach tegens de Portugesen in Brasil.

1648. xviii Jul. d' Hr Joes Rademaker.

xix Jul. de weled. geb Vr. *Maria Taets v Amerongen*, douagiere v den weled. geb Hr Henrick v de Werve, hr v Westkercken; gestorven t' Antwerpen.

xxvi Jul. *Aert v Eck*, in sijn leven schepen en raedt in de vroetschap der stadt Utr.

xxvii Jul. Harmina de Viers.

xxix Jul. Dirck Jacobsz. v Ammeleveen.

iii Aug. Joff. Margareta v Exalta, we wij. Jor Cornelis Tack.

x Aug. Joffr. Maria v Eggen, huysvr. v de Hr Lodewijck v Landaes, can v Ste Pieter.

xvii Aug. 1) de weled. Jor *Gijsbert v Zuylen v de Haer*, in sijn leven hr v Soesbergen en vaendrich v de compe v de capn Wijlich.

xix Aug. Sabina Hollander, dr v Cornelis Willemsz. den Hollander.

xxv Aug. 't soontie v de Hr en Mr Pieter v Leeuwen, raedt in de vroetschap en schepen der stadt Utr.

v Sept. d' welgeb Joffr. Margareta v Schoonhoven, dr tot Wanroede.

x Sept. Elisabeth v Meerwijck, huysvr. v Caerl Pouwelsz. v Merck.

xii Sept. 't kint v Mr Carel Martens, advt 's hoofs v Utr en ontfr v de gebenificeerde goederen 's lants v Utr.

xiii Sept. 't kint v de e. Aernt de Reuver, rentmr v 't convent v St Servaes.

xxii Sept. Peter Tack, out-borger der stadt Utr.

Eod. d. 't dochtertie v den advt Prins.

xxvii Sept. 't soontie v Mr Johan v Someren, advt en secrts v 't capittel v Ste Marie t' Utr.

iii Oct. d' Heer Arnout v Liesvelt, oudt-burger der stadt.

xvi Oct. Sijn Exce den hoochgeb graef en Hr Hr Johan Albrecht, graef van Solms, hr tot Muntzenberch, Waldenfels en Sonnewalt, proost en archidiacon der kerke St Jans t' Utr, hr tot Mijdrecht, Wilnis, Uythoorn, Achtienhoven etc., comparerende in 't eerste lid ter vergadering v de ed. mo. HH. staten 's lants v Utr, generael v de artillerye, colonel, gouverneur van Mastricht, ridmr v de compe cuirassiers.

1) Aan den kant staat: ⊙ 16 Aug.

1648. xix Oct. *Anna Foeyt.*

xxiii Oct. Joffr. *Maria v̄ Reede*, we wijlen den Hr Lubbertus v̄ Pallaes.

Eod. d. Jor *Hugo Johan Ruysch*, soontie v̄ den Hr Pieter Ruysch, h' v̄ Meresteyn.

xxvi Oct. Didrick v̄ Wijck, wijnkooper.

xxvii Oct. 't kint v̄ Mr̄ Johan v̄ Veldhuysen advt.

v Nov. Mr̄ Philips v̄ Rijnegem, adt 's hoofs v̄ Utr̄.

xiv Nov. Johan v̄ Beeck, oud-raed deser stadt en rentm̄r v̄ de Carthuysers t' Utr̄.

xviii Nov. 't dochtertie v̄ de Hr̄ en Mr̄ Cornelis de Beer, secr̄ts v̄ 't gerecht.

xxix Nov. Joffr. Anna v̄ Westrenen, dr v̄ den Hr Arnout v̄ Westrenen, canon̄ ten dom.

i Dec. de Hr̄ Adriaen Buysere.

vi Dec. de Hr̄ en Mr̄ Johan v̄ Westrenen, canon̄ v̄ St Pieter, advocaet 's hoofs v̄ Utr̄; is een zn v̄ den domhr Westrenen.

vii Dec. de Hr̄ Johan Strick, rr, h' v̄ Linschoten, Polanen etc., deken en scholaster t' Oudemunster, gecomde raed ter vergadering v̄ de ed. mo. HH. staten 's lands v̄ Utr̄.

viii Dec. Maria v̄ den Helm, we v̄ za. Herman v̄ Honthorst.

xi Dec. de weled. geb. Joffr. *Margareta Maria v̄ Reede*, dochter tot Amerongen.

xiii Dec. 1) de weled. geb. Vr. *Cornelia v̄ Zuylen v̄ Drakenborch*, douagiere v̄ den weled. geb. Hr Frederick v̄ Baexen, hr v̄ Conincxvrij en Kersbergen etc.

xiv Dec. Willem v̄ Cauwenhove.

xxii Dec. de Hr Johan van de Poll, in de ed. vroetschap en schepen der stadt Utr̄.

xviii Dec. Jor Henrick Gout, h' v̄ Keen, rr.

xxvi Dec. Christina v̄ Leeuwen, bejaerde dr van Herman v̄ Leeuwen, in sijn leven oudt-raedt der stadt Utr̄.

---

1) Aan den kant staat: ⊙ 12 Dec. hora 5 matutina.

1648. xxvii Dec. de weled. Hr Antonis v̄ Oudewerve, hr v̄ Oudewerve, Burg, Coudekerke, Clanskinderen (*sic*) etc.; gestorven op 't huys Adrichem buyten de Beverwijck.

xxviii Dec Gerarda de Roy, huysvr. v̄ Sr Abraham Bloemaert.

Eod. d. Johan v̄ Houten, gewese procurr vóór den ed. gerechte der stadt Utr̄.

xxix Dec. de ed. Maria v̄ Drongen, huysvr. v̄ de Hr profr Berckringerrector magnificus. (*Wordt vervolgd*).

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. 1).

GRATIAEN.

Johannes Franciscus (zn. van Michael van Brugge (België) tapijtfabrikant in de Kaap der Goede Hoop A° 1746 per 't schip „Zeelandia" als muzikant, en te Colombo A° 1747 per 't schip „Krabbendijk", daarna opperkoopman en Fiscaal, Galle, geb. te Brugge 1 Maart 1728, † te Galle 19 Maart 1788, tr. 8 Dec. 1748 Anna Aletta Kokaart, geb. te Colombo 19 Juni 1733, † 3 Dec. 1785. Bij wie:

1. Michael Justinus (volgt).
2. Catherina Frederica, geb. te Colombo 20 Mei 1752 † 21 Maart 1754.
3. Abraham Leopold (volgt).
4. Jacobus Wilhelmus, geb. 4 Aug. 1756, † 5 Jan. 1767.
5. Gustavus Adolphus (volgt).
6. Pieter Liebert (volgt).
7. Johanna Gerrardina, geb. te Colombo 8 Nov. 1768, † Tutucorin 17 Sept. 1836, tr. (1) te Galle 28 Oct. 1787 Willem

1) Vervolg van Nav. 1898, blz. 515.

Sebastiaan Boers van Gouda, † Nov. 1792, onderkoopman O. I. C. en (2) 1793 J.... G.... von Hoeckel, † Madras 1799 Lieut. Regt. Wurtemburg.

Michael Justinus, onderkoopman O. I. C. en Secretaris van Politie en Justitie te Galle, geb. te Colombo 13 Jan. 1750, † te Galle 20 Mei 1797, tr. te Tutucorin 1775 Henrica Florentina Meijer, geb. 1 Sept. 1753, † te Colombo 29 Aug. 1826. Bij wie:

(1) Johan Godloff geb. te Tutucorin 18 Sept. 1780, † te Batavia 1809 ongetrouwd.

(2) Daniel Gerrard, geb. te Matara 24 Mei 1784, ged. aldaar 18 Juli 1784, † Paliancotte 18 Maart 1816, tr. te Colombo 21 Jan. 1810 Wilhelmina Arnoldina Uhlenbeck.

(3) Lieve Abraham Victor, geb. Juli 1787, ged. 27 Juli 1787, † Dec. 1789.

(4) Pieter Jacob Leopold, geb. te Galle 10 Maart 1795, † 1 Maart 1852, tr. te Colombo 25 Maart 1818 Johanna Henrietta Rickerman, geb. 14 Aug. 1801.

Abraham Leopold, onderkoopman O. I. C. en Secretaris Surat, geb. 6 Juli 1754, † te Surat Mei 1795, tr. te Colombo 18 Febr. 1776 Anna Catherina Blondeel, geb. 9 Aug. 1759, † te Colombo Aug. 1833. Bij wie:

(1) Johanna Francina geb. te Tutucorin 4 Aug. 1777, † 2 Maart 1782.

(2) Johannes Michael geb. te Tutucorin 8 Apr. 1779, † Batavia 1820, tr. te Batavia 25 Oct. 1801 Petronella Louisa Macara, wed. v. Macara van Rekelingshuijzen.

(3) Christina Henrietta, geb. te Tutucorin 25 Febr. 1781, † te Surat 29 Nov. 1789.

(4) Josias, klerk in het kantoor van den Directeur-Generaal van de Schatkamer 's Gravenhage, daarna hoofd van een Department in hetzelfde kantoor, geb. te Surat 22 Apr. 1786, † te 's Gravenhage Mei 1821, tr. te Utrecht Pauline Victorie Marie Jonxis, geb. te Parijs 10 Jan. 1786.

(5) Gertruida Cornelia, geb. te Surat 16 Mei 1789, † 12 Sept. 1789.
(6) Dorothea, geb. 25 Sept. 1790, † 8 Febr. 1792.
(7) Anna Carolina, geb. 11 Maart 1792, † 15 Juli 1793.

Gustavus Adolphus, geb. 13 Sept. 1760, † Palancotte, 1811, tr. 1. Susanne Gertruida Jongbloed. Bij wie:

(1) dochter, † Tutucorin, tr. Michael Coenraed Smith.
Hij tr. 2. Maria Euphrosine van der Sprinkel, geb. 15 Juni 1778. Bij wie:
(2) Anna Elizabeth, geb. 21 Mei 1797, tr. te Jaffna Pieter Fredrik Toussaint.
(3) Johanna Henrietta, geb. 25 Dec. 1799, † te Jaffna 28 Apr. 1822, tr. 2 Sept. 1816 Adriaan Sebastian Francke zn. van Johannes Adrianus Francke, opperhoofd te Baticala en zijne huisvrouw Gustava Robertina van Lier.
(4) Thomasia Robertina, geb. 18 April 1801, † te Jaffna Maart 1828.
(5) Johan Gerrard, geb. 30 Nov. 1803, tr.... Koch.
(6) Johannes Michael, geb. 18 Sept. 1805, tr...... Maartensz.

Pieter Liebert, Predikant, studeerde a. d. Hoogeschool te Lingen, geb. 14 Aug. 1766, † Negapatnam 13 Juni 1803, tr. Sara Dorothea Calmeijer, geb. Lingen 1 Nov. 1766, † Negapatnam 11 Apr. 1803. Bij wie:

1. Catherina Dorothea, geb. 18 Nov. 1796, tr. Jaffna Juni 1819 Henry Arnold Keegel.

Pieter Jacob Leopold, Assistant Accountant general Ceylon (4de zn. van Michael Justinus) had bij zijne huisvr. bovengen.:

1. Johan Henry, geb. 9 Jan. 1819, † 23 Oct. 1832.
2. William Edward, geb. 15 Mei 1820, tr. 18 Sept. 1844 Sophia Stork (een afstammeling van Jan Philip S. van Oldenzaal).
3. Cornelia Arnoldina, geb. 17 Aug. 1821, tr. 26 Jan. 1842 Daniel Henry de Wendt.
4. Arabella Petronella, geb. 30 Dec. 1822, tr. 4 Oct. 1847 den Eerw. J. Kats Colonial Chaplain St. Pauls, Colombo.
5. Gualterus Adolphus, geb. 17 Juli 1825, † 22 Febr. 1826.

6. Joan Gerrard, geb. 11 Febr. 1827, tr. 3 Juli 1850 Louisa Kriekenbeek. Bij wie:
   (1) John Leopold, geb. 10 Oct. 1851, † Oct. 1851.
   (2) Laura, geb. 2 Febr. 1853.
7. Caroline Wilhelmina, geb. 21 Jan. 1828, † 17 Oct. 1841.
8. Charlotta Frederica, geb. 3 Apr. 1829, tr. Egbert Ludekens.
9. Anna Henrietta, geb. 16 Maart 1832, tr. 11 Dec. 1851 John William de Waas.

Uit het huwelijk van William Edward G. en Sophia Stork werden geboren:

(1) Edward Stork, geb. 26 Juli 1845.
(2) Sophia Eleanor, geb. 33 Jan. 1848.
(3) Justin Leopold, geb. 25 Sept. 1851.
(4) Willem Henry, geb. 2 Juli 1854.
(5) Richard, geb. 23 Febr. 1859.
(6) Jane Angelina, geb. 15 Apr. 1863.

Roosmale Cocq (XLVIII, 343). — Petrus Jacobus was zn. van Pieter Ambrosius Roosmale Cocq, Capt. der Militie (zijn testam. 6 Aug. 1764).

Kerkenberg.

Johannes Jacobus, Sergt. Militair, geb. te Grosse-Glogau (Silezië) op den 24 Juni 1723, † als vaandrig te Jaffna 7 Juni 1773, was de zn. van Jacobus, die stierf in de belegering van Philipsbourg in 1733, en Anna Clara Schonborn. Na den dood van zijn vader resolveerde hij uit Europa te trekken, nalatende zijne moeder en twee zusters en ging hij uit voor de Kamer „Middelburg" met het schip „Zeelandia" als Corporaal en arriveerde op Colombo den 30 Maart 1749. Hij tr. 1. te Colombo Anna Clara Naija, dr. van den Burgher Jan Cornelis Naija. Bij wie geen kinderen. Hij tr. (2) Anna Jacoba Luijken. Bij wie:

1. Paulus Jacobus, geb. Jaffna 25 Oct. 1757, † 23 Juli 1840.
2. Anthonius, geb. Jaffna 1760.

3. Andreas Jacobus, geb. Jaffna 7 Oct. 1761, † Jaffna 26 Dec. 1806, tr. 23 Oct. 1796 Johanna Henrica de Maria, geb. Jaffna 23 Nov. 1777, † 21 Dec. 1822. Bij wie:
   (1) Anna Juliana Jozepha, geb. Jaffna 23 Jan. 1804, † 28 Juni 1853, tr. Jaffna 12 Juli 1824 Bartholdus Cornelis de Niesse, † 21 Febr. 1855.
   (2) Johannes Nicolas Balthazar, geb. te Jaffna 24 Maart 1806.
4. Anna Maria, geb. 20 Mei 1764.
5. Anthonia Helena, geb. 24 Juli 1766, tr. 27 Nov. 1791 den Sergt. Mil. Edward Radermacher van Altenahr (zn. van den oudschepen te Altenahr Johannes en Margarita Kemp. Uit dit huw.:
   (1) Anna Margarita, geb. Jaffna 6 Sept. 1800, tr. Jaffna 15 Feb. 1819 Jan Modder.
   (2) Ewald, vaandrig, † 30 Juni 1803.
6. Johannes Nicolaas, geb. 19 Nov. 1768, † Jaffna 16 Oct. 1773.

Du Bois de la Saussaye.

Guillaume, dient in de Cavallerie tr. Geneviève Gestat. Bij wie:
1. Claude Guillaume, geb. te Notre Dame te Port Louis Guadaloupe 13 Febr. 1736, Markies du B. de la S., Capt. Comt. Bat. v. Abymes Guadaloupe, tr. 3 Febr. 1736 Antoinette Butel St. Ville. Bij wie:
1. Guillaume Joachim (volgt).
2. Etienne Guillaume, geb. 19 Juli 1761.
3. Francois Sigismond, geb. 5 Juli 1663, † te Baie Makault 29 Aug. 1846 (volgt).
4. Nicolas Cyrille, geb. 30 Nov. 1771.

Guillaume Joachim (bovengem.) Comte du B. de la S., geb. 15 Apr. 1760, arriveerde op Ceylon als Lieut. v. 't Regt. Luxembourg, daarna Capt, tr. te Colombo 4 Dec. 1785 Elizabet Adriana Weller. Bij wie:
1. Susanna, † jong.
2. Marianette, † d°.

3. Jossinette, † d°.
4. Jean Guillaume (volgt).
5. Maria Elizabet Adelaide, tr. Casparus Henricus Leembruggen.
6. Louis, † jong.

Jean Guillaume, geb. 29 Febr. 1791, tr. Johanna Anna Susanna van Lijnden. Bij wie:

1. Maria Henrietta, tr. 27 Mei 1833 Johan Wilhelm Rudolf Kriekenbeek.
2. Johan Wilhelm, † 1832 (eerste officier op 't schip „Mercator" ter kust Java).
3. Otto Pieter Charles (volgt).
4. Charlotte Adelaide, tr. Barendt Velsink.
5. Stephanie Henrietta, tr.... Raket.
6. Henrietta Magdalena, tr. John Major.
7. Jane Otteline, tr... Maijes.
8. Otto Pieter Charles, geb. 20 Oct. 1815, † 1866, tr. te Hambantotte (Ceylon) 19 Dec. 1859 Georgiana Adelaide, 1ste dr. v. Fredrik Willem Booij. Bij wie:
1. Anna Maria Adelaide, geb. 15 Oct. 1860, tr. 20 Mei 1880 Pieter Harris Speldewinde.

François Sigismond (bovengen.) Comte du Bois de la Saussaye d'Estrelan, Chev. de St. Louis et Seign. d' Hon. tr.... Bij wie:

1. Aline, tr. haar neef (Cousin) Jean Pancom du B. de la S.
2. Caroline, tr. den Markies de la Faille. Uit dit huw.: François, Col. 2de Chasseurs 4 Sully St. Nantes.
3. Maria Louisa Adelaide, tr. Jean François Demenille (geauthoriseerd tot bijvoeging van den geslachtnaam de la S.) en had 6 kinderen o. a.: Paul (oudste) een ambtenaar op de Spoorweg Lyons.

De Breard.

Marie Joseph Benjamin, 6de zn. van Nicolas Marcellin de B. en Marie de Gourville. Hij was geb. te Rochefort (Frankrijk) Apr. 1813, was adelborst ter zee Aug. 1782 in het Regt

(Suisses) de Meuron a. d. Kaap 1783, Lieut. Ceylon 1788. Hij tr. Susanna Francina (zie Lapidarium Zeylanicum 37), geb. 1770, † 2 Juli 1854, dr. van Johannes Theodosius Rudolf en.... Bij wie:

1. Dorothea Sophia Susanna, geb. 1800, † Galle 18 Jan. 1880 tr. 1. Giessler Lieut 2de Cey. Regt. en had
   (1) Susanna Margaret, tr. Galle 30 Juli 1835 W.... H.... Frank.

Zij tr. 2. Johan Joachim van der Spar.

2. Charles Edward (volgt).
3. John Theodosius.
4. Susanna Magdalena.
5. Fanny Louisa. (? 12 Maart 1824).

Charles Edward, tr. 12 Mei 1835 Julia Louisa v. der Straaten, geb. 7 Dec. 1811, † 11 Jan. 1865. Bij wie:

1. Julia Dorothea Magdalena, geb. 5 Oct. 1836, tr. Col. 13 Juni 1855 A.... H.... Frijer.
2. Margarita Sophia.
3. Edward.
4. Charles Frederick, † Colombo 20 Oct. 1889.
5. James.
6. Emilia Louisa.
7. Emily Susanna Louisa, geb. 2 Dec. 1857.

D'Estandau (XXXIX, 395).

Jean Jacques David D'Estandau, onderkoopman O.-I. C., geb. te Rijnsberg, † te Galle 22 Oct. 1815, tr. 20 Juli 1718 Johanna Arnoldina Elizabeth de Bordes. Bij wie:
Johanna Elizabeth, geb. te Galle 18 Aug. 1789, † 23 Oct. 1811, tr. 1808 Diederic Cornelius Fretz.

Sluysken.

Pieter S. Amsterdam, Commandeur v. Galle, tr. Galle 17 Juli 1753 Susanna Petronella Medeler. Bij wie:

1. Gerrard Hendrik, geb. 18 Maart 1764, tr. Henrietta Anna Tadema. Bij wie:
   (1) Paul Nicolas, ged. Galle 11 Dec. 1791.
2. Lucretia Adriana Charlotta tr. (1) Roeland, Jacob Schorer en (2) Jean Martin Lavalliere.
3. Clara Josina, geb. 14 Mei 1776, † Galle 26 Nov. 1791. (Zie Lapidarium Zeylanicum bl. 43).

Susanna Charlotta Medeler was wellicht dr. van Majoor Hendrik M. en Gertruida Augustijn, bij wie:
1. Adriana Gertruida, ged. Galle 1 Aug. 1751.
2. Anna Catherina Elizabeth, ged. Galle 20 April 1755, tr. Frederik Christiaan von Mullertz, geb. te Rolding in Jutland (Denemark) 7 Jan. 1753, † Galle 21 Mei 1791 en had een kind: Gertruida Johanna Elizabeth. Er was ook eene Gertruida Wilhelmina Medeler, die tr. Jacob Gosewijn van Marken en had een kind: Frederik Willem Hendrik Gosewijn, ged. Galle 3 Jan. 1768.

De Moor.

Pieter de M. v. 's Gravenhage naar Indië A° 1700 per 't schip „Rijggersdal" voor de Kamer „Delft", (soldaat 1700, Lieut. 1715) tr. Johanna Obrak, geb. Kalutara (hunne test. 20 Juni 1719). Bij wie:
1. Maria Margarita, ged. Galle 5 Aug. 1718.
2. Gertruida „ „ 25 Dec. 1720.
3. Catherina „ „ 27 Dec. 1722.

Arent Pieter (wellicht zn. van Pieter) Fiscaal Galle, tr. Agnieta Maria Bierens. Bij wie:
1. Gerrit Joan, 2de pakhuismeester Galle 1771, tr. Johanna Elizabeth Strobag.
2. Pieter Arent (volgt).
3. Anna Cecilia, ged. Galle 13 Nov. 1740, tr. Dirk Joan Potker.
4. Dirk Jacob, ged. Galle 2 Sept. 1742, tr. Adriana Cornelia v. Buuren, † Colombo 8 Juli 1833.

Pieter Arent, geb. te Colombo, † Galle Apr. 1819, tr. als boekhouder Galle 16 Aug. 1767 Christina Gertruida v. Coeverden. Bij wie:

1. Francina Gertruida, ged. Matara 2 Nov. 1768.
2. Gerrit Engelbregt „ „ 14 Sept. 1770.
3. Justina Maria, geb. 14 Dec. 1772 tr. (1) Fredrik Willem Hendrik Gosewijn, Baron v. Marken, ged. Galle 3 Jan. 1768 zn. v. Jacob Gosewijn van M. en Gertruida Wilhelmina Medeler. Bij wie:

   1 Eleanora Wilhelmina Petronella, ged. 29 Apr. 1792.

   Zij tr. (2) Johan Godlieb Büttenmuller van Ludwigsburg. Lieut. Regt. Wurtemburg en wedr. v. Wilhelmina Magdalena Andree v. Cochin.

   Zij tr. (3) Capt. Lucas Aems Equipagiemeester Galle, geb. Amsterdam 25 Mei...., † Galle 9 Mei 1805, en vertrok naar Batavia A° 1806.
4. Johanna Plantina ged. Matara 13 Jan. 1775, † 19 Feb. 1850, tr. Jean David Rabinel.
5. Johanna Magdalena, ged. Matara 10 Maart 1779, tr. Galle 20 Juli 1794 Gerrardus Masson v. Amsterdam, Capt. ter zee v. 't schip „St. Lorenzo."
6. Clara Beata, ged. Matara 21 Oct. 1781.
7. Reynier Benjamin, ged. Matara 13 Juli 1783.
8. Anna Cecilia, ged. Galle 24 Ap. 1785, tr. Galle Oct 1802 Capt. Edward Graham of St. Andrew, Scotland, Bengal Artillery.

Pieter Arent tr. (2) Johanna Jacoba Kwalenbrinck. Bij wie:

9. Magna Cornelia, ged. Galle 25 Nov. 1787.
10. Jacob Pieter „ „ 2 Nov. 1788..

Pieter Arent tr. (3) Maria Jacoba Sievertz. Bij wie:

11. Philip Jacob, ged. 21 Oct. 1792.

VAN DER SPAR.

..... van der Spar tr.... Bij wie:

1. Johannes, geb. Jaffna, 1733, tr. (1) te Galle als Consumptie Boekhouder bij den Dissave 4 Mei 1760 Adriana Dorothea van Bern. Hij tr. (2) Anna Henrietta Domieux wed. v. Abraham Evert Lebeck.
2. Matthaeus, geb. Jaffna 19 Mei 1730, † Galle 24 Nov. 1806, tr. (1) te Galle als onderkoopman en Viskaal, 20 Febr. 1757 Dorothea Cornelia v. Dam, geb. Colombo. Bij wie:
1. Johannes Christiaan, ged. Galle 15 Jan. 1758.
2. Anna Maria „ „ 10 Jan. 1762.
3. Dorothea Petronella „ „ 13 Mei 1764, tr. Andreas Goerardus de Lij.

Mattheus tr. (2) te Galle als Koopman en Administrateur 1781 Johanna Gertruida Fijbrandsz (d. v. den Eerw. Johan Joachim Fijbrandsz) en wed. v. Jacobus de Bordes. Bij wie:
4. Johannes Joachim, Hollandsch Consul, Koopman ged. te Galle 1795, † te Galle 31 Maart 1859, tr. te Colombo 1 Juli 1818 Dorothea Sophia Susanna de Breard (wed. v. Gerrard Giessler, Lieut. 2de Ceylonsch Regt) (geb. 1800, † te Galle 18 Jan. 1880. Bij wie:
1. William Charles, Major Ceylon Rifle Regt., geb. te Galle 15 Dec. 1821, † te Galle 12 Maart 1861, tr. (1) te Matele 12 Aug. 1845 Henrietta Anna, geb. 1827, † 12 Nov. 1852, 3de dr. van E..... S.... Waring. Bij wie:
    (1) Henrietta Sophia, geb. Galle 16 Juni 1846, † te Galle 16 Maart 1868.

William Charles tr. (2) te Galle 9 Nov. 1859 Georgiana Margarita jongste dr. v. wijlen J..... Avarne, Royal Navy.
2. Charles Edward, geb. Galle 22 Feb. 1824, † Galle 7 Aug. 1854.
3. William Louis, geb. 8 Maart 1825.
4. John Louis, geb. Galle 25 Mei 1826 tr. te Trinity Church Bath 26 Juli 1855 Zelie Augusta Avarne (zuster van zijn broeders huisvrouw) Bij wie:

(1) George Hunter, geb. te Galle 22 Oct. 1858, tr. zijne nicht (Cousin) Meaden.

(2) Edgar Henry Avarne, geb. te Galle 15 Nov. 1860.

(3) Hamilton.

(4) Murray.

5. Henry Richard, geb. te Galle 26 Juli 1828, † te Londen 8 Juni 1875, begraven te Kensal Green Cemetery.

6. John Matthew, geb. te Galle 20 Juni 1830, tr. te Marylebone 21 Febr. 1860 Mary Elizabeth Drury, dr. van Harold Elyott Bower. Bij wie:

(1) Alice Emily Maud, geb. te Galle 11 Oct. 1862, en drie andere kinderen.

7. Ursula Catherina Wilhelmina, geb. 27 Juni 1832.

8. Charles Benjamin, geb. 1 Aug. 1834.

9. Susan, geb 10 Mei 1836, tr. te Galle 16 Nov. 1861 Capt. James Meaden Ceylon Rifle Regiment.

10. William Charles Benjamin, geb. 19 Aug. 1837.

11. Gerald de Breard, geb. 23 Sept. 1840.

12. Louisa Sophie Catherina, geb. 10 Jan. 1844.

(Voor het wapen Van der Spar zie: Lapidarium Zeylanicum bl. 41).

De volgende personen van denzelfden geslachtsnaam, maar niet van deze genealogie, zijn volledigheidshalve hierin vermeld.

1.) Johannes v. d. S. (de jonge) van Jaffnapatnam aangenomen als adelborst met gagie v 109. p. m. Galle 9 Dec. 1716.

2.) Johannes v. d. S. Raad Ordinair Ned. Ind. 1754.

3.) Adrianus v. d. S.

4.) Johannes Gualterus v. d. S. Asst. O.-I. C. 1731.

5.) Philippus v. d. S. (zn. van Adrianus) in leven Jaffna 1762, tr. Johanna Maria Brengman in leven Aug. 1734.

6.) Justinus v. d. S. (Zie: Pol. Jaffna 1764) tr. Maria Petronella D'Ormieux.

SCHORER.

Daniel Schorer (Bernardsz.) v. ter Goes A° 1705 per „Serjeantslandt" voor adelborst, koopman en dispencier te Colombo, tr. Susanna Margarita (v. der Parra?), geb. 5 Apr. 1695, † 25 Sept. 1714. Bij wie:

1. Daniel Stephen.
2. Johan Willem .... tr.... Bij wie:
   (1) Roeland Jacob, tr. Lucretia Adriana Charlotta Sluijsken.
   (2) Abraham Marinus.
   (3) Johanna Dorothea Juliana Wilhelmina, tr. (1) Capt. Toenander O.-I. C. en (2) Joseph Sansoni.
   (4) Catherina Sophia Clara, tr. Frans Philip Fretz.
   (5) Sibrandina Theodora Albertina.

VAN DER PARRA.

Cornelis (wellicht zn. v. Rombout en Henriette, geb. 1676 te Manaar, † 26 Mei 1697, dr. v. Magnus Wichelman, Administrateur Galle en Susanna Durhee, geb. 3 Apr. 1651, † Galle 3 Juli 1693) koopman O.-I. C., geb. Colombo 31 Jan. 1687, † Colombo 26 Apr. 1719, tr. Gertruida Susanna Sparuijt. Bij wie: Rombout, ged. Galle 18 Oct. 1710.

(Voor het wapen v. d. P. en Durhee impaled zie: Lapidarium Zeylanicum, bl. 94).

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Tielenius Kruythoff. — Kan een van de lezers van De Navorscher mij behulpzaam zijn bij het samenstellen van de kwartieren (wapens) van Adolf Tielenius Kruythoff, Raad controlleur generaal der Financiën der Kolonie Suriname. Hij was geb. 8 Sept. 1785 te Tiel, huwde te St. Martin Sarah Gumbes en † denkelijk te Breda.

Mij is nog 't volgende bekend: Zijne ouders waren Gerardus Cornelis T. K. (geb. 19 Juni 1735 te Tiel) en Deliana Maria Baart; zij huwden 24 Sept. 1769 te Amsterdam.

De ouders van genoemden G. C. T. K. waren: Johannes Simon Tielenius Kruyt Hoff en Gerarda Cornelia te Water.

De ouders van J. S. T. K. waren: Theodorus Kruithoff (geb. 1662, predikant resp. te Weurt, Hees, Neerbosch en Hatert). 1 Mei 1704 werd hij door keizer Leopold I van Duitschland bij gezegeld diploma tot poeta laureatus caesarius gekroond, werd wegens onmatigheid door den kerkeraad en het classicaal bestuur van Nijmegen veroordeeld, kwam in appèl bij de Geldersche synode en zag zich door deze in April 1718 afgezet; en Agnete Tielenius (dochter van Abraham Tielenius (predikant te Aken, daarna te Nijmegen) en Maria Eilbracht).

Eindelijk zijn mij nog bekend de ouders van T. K., nl. Wilhelm Kruithoff (predikant resp. te Niftrik, Balgooi, Keent, Oyen (1665—77 in Dieden) gehuwd met Theodora van Essen.

Gedeeltelijk ontleend aan „De Navorscher" deel 28, pag. 533 e. v.

Paramaribo. V. R.

Het Nederlandsche „patriciaat." — Aan het verslag der vergadering des genootschaps „Der Deutsche Herold" van 5 Juli j.l. ontleenen wij het volgende:

„Herr Lieutenant Dauch in Kamenz, Mitglied des Vereins, stellt die Frage: „welche Stellung hat in den Niederlanden der (städtische) Patriziat zum Adel und kann der Angehörige einer patrizischen Familie die Aufnahme in den deutschen Adel erlangen?" Das Genealogisch-heraldische Archiv zu Ryswyk hat nämlich einem Interessenten die Auskunft gegeben: „Die Angehörigkeit zum niederländischen Patriziat berechtigt zur Aufnahme in den deutschen Adelstand." Die Auskunft ist nach jeder Richtung hin unzutreffend. Es giebt keinen „niederländischen" Patriziat, sondern nur einen solchen einzelner Gemeinden. Der Patriziat hat nach den modernen Städteverfassungen eine rechtliche Existenz nicht mehr. Die einzelnen Familien gehören, soweit sie nicht ausdrücklich in den Adelstand erhoben oder als adelig anerkannt sind, dem Bürgerstande an,

Von einer *Berechtigung* zur Aufnahme in den deutschen Adel kann gar nicht die Rede sein.

Men leze in verband met deze kwestie het voortreffelijke werk van F. Hauptmann: Das Wappenrecht. Hist. und dogmat. Darstellg. der im Wappenwesen geltenden Rechtssätze. Ein Beitrag zum deutschen Privatrecht. Bonn 1896. gr. 8°. Op blz. 73 en vv. van dit werk wordt de afstamming aangewezen van vele duitsche adellijke geslachten uit tot aanzien gekomen regentenfamiliën. RED.

Warnsinck. — Genealogische of nadere dergelijke inlichtingen worden gevraagd betreffende:

1°. Isaak Warnsink, die 28 April 1699 huwde met Elsabeth Adams. Er bestaat een gedenkpenning of medaille (Holtzhey, F.) van hun gouden huwelijksfeest in 1749.

2°. Isack Warnsinck, die in 1672 door de doelisten tot vroedschap genommeerd en aan den Prins van Oranje gepresenteerd werd (zie Jan Wagenaar, Beschrijving van Amsterdam 2de deel, 19de boek pagina 645) en die waarschijnlijk dezelfde is, welke in 1680 ouderling te Amsterdam was. Of zouden dat twee verschillenden zijn?

3°. Warner Warnsinck, die in 1689 diaken te Amsterdam was.

4°. Isaak Warnsinck, die in 1732 ouderling was te Amsterdam en ook koopman aldaar in de Warmoesstraat in het huis, waar toen „de Stad Vreede" uithing.

5°. Verhouding der familie Warnsinck (of eventueel door aanhuwelijking) tot het *Corvershof* te Amsterdam.

6°. Bestaat of bestond er bij Vreede in Westphalen een gehucht of boerendorp van den naam Warnsinck?

7°. Bestaan of bestonden in Vreede of Munster in Westphalen personen of families van den naam Warnsinck?

8°. Een jaar of 20 geleden moet, ik geloof in Overijsel, een boerenhofstede verkocht zijn, die „'t Warnsinck" heette. Dit kan eerder iets langer dan korter geleden zijn.

9°. Heeft de naam Warnsinck de een of andere beteekenis, daar men o.a. heeft in Friesland het dorp Warns, bij Zutphen de gemeente Warnsveld, hier bij Arnhem het landgoed Warnsborn.

Het wapen is een zoogenaamde penthalpha of vijfhoek op een goud veld. W.

Geslacht de Burggrave (XLVIII, 529). — In het leenregister van Holland „Hooge Overicheyt B." fol. CXLVIII vond ik:

Verly op Agniese de Borchgreve Dirksdr., haar aangekomen bij † van Dirk de B. Jansz. haar vader „een halve sprincktiende" in den gerechte van Almkerk en Uitwijk, zoo als Jan de B. Cornelisz. en *zijne voorzaten* dat plachten te bezitten van wege de heerlijkheid van Altena tot een recht onversterflijk erfleen. 16 Juni 1593.

Uit een ander stuk bleek me, dat voorm. Agniese de B. gehuwd was met Pieter de Ghier Pieterszoon. FRED. CALAND.

Vliedthoorn (XLVIII, 349 en 528). — Simon Vliedthoorn, regeerend schepen van Leiden, was gehuwd met Margaretha des Quiens, dochter van Pierre d. Q. en Margaretha le Merre (Maire) Deze Marg. le M. huwde in 2e huwelijk Martin des Tombe, zoodoende vinden wij Simon Vliedthoorn als voogd over de jongste kinderen van Martin des Tombe vermeld; ook trad hij op als executeur in den boedel van Margaretha le Merre za. „in haer leven laatst wedue van Martyn des Tombe" (4 April 1681).

Genoemde Margaretha des Quiens had 3 zusters, nml. 1° Antoinette, gehuwd met Joost v. Hoogenhouck, 2° Jeanne en 3° Maria des Quiens, gehuwd met Abraham Drolenvaux, uit welk huwelijk Maria Drolenvaux geboren is, die later den beroemden professor Herman Boerhave huwde (zie hierover „Bulletin de l'histoire des Eglises Wallonnes" VI p. 59 en v.v.).

Utrecht. J. W. DES TOMBE.

Karsseboom of **Kersseboom**. — Een persoon van dien naam heeft zich in het laatst der 17de eeuw zeer verdienstelijk gemaakt

jegens het verzekeringswezen op het leven. Was hij een Zutphenaar?

J. GIMBERG.

Willem Kersseboom, die hier bedoeld wordt, werd geb. te Oudewater 1621, † te 's Gravenh. 1 Sept. 1771, zoon van Frederik en Eva van Eerst. Verg D. Bierens de Haan, Bibliographie Neerlandaise etc. Rome 1883. 4°. i. v. RED.

Nolthenius-de Witt (XLVII, 589). — Uit de in mijn bezit zijnde genealogiën van de geslachten Nolthenius en de Witt blijkt dat de familie Nolthenius afstamt van Ieronimus de Witt heer van Rozenburg. Hij was een kleinzoon van Jan Pieterzn. de Witt, terwijl hij een zoon had, Jan genaamd.

Den Haag. J. J. NOLTHENIUS JR.

Familie de Kanter (XLVIII, 485). — Het is niet juist dat een der op bladz. 494 vermelde zonen van L. M. de Kanter de Haarlemsche Wethouder is. De laatste is een derde zoon van Leonardus Marinus de Kanter en Jeanne Christine Groeneijk, is genaamd Marinus Olivier en geb. te Middelburg 10 Juli 1828.

Haarlem. JANSSEN V. RAAY.

Cabauw (XLVIII, 530). — Op de vraag van den heer v. Hengst in het laatste nummer van De Navorscher kan ik verwijzen naar het Jaarboekje van Alberdingk Thijm, 1896 p. 156, waar iets over de heerlijkheid Cabauw staat. E. W. MOES.

Boekenoogen. — Eenigen tijd geleden werd naar personen van dezen geslachtsnaam navraag gedaan. De collectie begrafenisbriefjes, oud-archief Haarlem, bezit o. a. de twee volgende exx.:

Anno 1704 tegens Dinghsdagh, zynde den 15 July, na de middagh ten twee uren precijs, werdt UE. ter begraeffenis verzocht met Anneke Boeckenoge, weduwe van wylen Cornelis Roelofz. van der Werf; ten Huyse van haer schoon-soon Isaac van Westercappel: op de Oude Gracht: als Vriend in Huys te komen.

Nieuwe Kerck.

Anno 1709.

Tegens Maandag den 19 Augusty, snamiddags ten half drie uuren.

Gy werd versocht te Begraeffenis te gaan,
Met Lammertje Boecken-oogen is haar naam,
Overleden vrouw van Gerrit Boecken-oogen,
Veel menschen gaan van hier, en zyn bedrogen.

	De wysen syn soo dwaas	
Pro. 10. 13	gelyk men dat en siet	Pro. 27. 12
en 15. 9. 10. 21.	Dat sy een wormen aas,	en 22. 3.
	omdragen dat men swiet.	
	Dan gaan de wysen houden ,	
Jud. 12. 20.	bras, en drinker eyyen	1 Magb. 4. 15.
Mat. 18. 7.		1 Corint. 11, 19.
Job 1. 18. 19.	Volgens den ouden, Heydensche	Ester 3. 15.
	ketter-eyyen.	
	De wysheid der wysen	
1 Cor. 1. 19. 20.	vind ik geschreven staan,	Nebec 4. 15.
Mat. 11. 25.		1 Cor. 1. 21. 27.
Jesy 29. 14.	't Verstant dat sy prysen,	Joh. 7. 48.
	sal Gods kragt doen vergaen.	
	Een christen is het och,	
Mat. 6. 32.	genoch, ja al te veel,	Rom. 14. 6. 7. 8.
1 Pet. 4, 3.	Der hydenen wille doch,	Gelat. 2. 20.
Eph. 4. 17.		Titum 2. 13. 14. 15.
	gedaan te hebben heel.	

Lucas I. 34.

In de Boomstraat, daar de **W** boven
de deur staat
Om het Lijk te brengen in den stof
Op het Kathuyser Kerkhof.
Uw'E Naam zal geleezen worden
F. Heim.

Haarlem. M. G. W.

Van Someren. — Isaäc de Cramer, geb. te Goes 25 Mei 1655; † te Middelburg 16 Februari 1695; huwt 2e in 1678 *Margaretha van Someren*, geboren te Arnhem $\frac{15}{25}$ November 1654.

Gaarne zou ik weten:

1°. Haar sterfjaar;

2°. Naam en voornaam harer ouders met geboorte- en sterfjaar;

3°. Haar geslachtswapen. A. J. H. VAN LIJNDEN.

Bysterus. — *Jacobus B.* Med. Dr. te Amsterdam geb. te..... † te..... (vermoedelijk Amsterdam) zoon van..... tr. te..... *Hillegonde Petronella van den Ende*, geb. te..... 1702 † te Amsterdam 1761, dochter van: *Jacobus van den Ende* geb. te..... † te..... 1716 en van *Geertruid Verrijn* geb. te..... 1657, † te..... 1738. *Geertruid Verrijn* was eene dochter van *Paulus Verrijn*, geb. 1622 en van *Dieuwertje Bisschop.*

Wie heeft de goedheid het ontbrekende aan te vullen met opgave van data en zoo mogelijk van het wapen der moeder van *Jacobus Bijsterus?*

Utrecht. J. FABIUS.

Wapen van v. d. Berg. — Op de muntenveiling bij de firma G. Theod. Bom is onder no. 376 verkocht een zilveren penning ten gedachtenis van het overbrengen van het vaandel der Compagnie „de Zwarte knechten" onder kapitein J. van Dam bij Mr. W. du Pon. In het vervolg op Van Loon wordt deze penning beschreven onder no. 376, met opnoeming der wapens der daar genoemde personen, zonder evenwel bepaald te zeggen aan wie dit of dat wapen behoort. Kan iemand der Heeren navorschers dit wel? — Het is waarschijnlijk, dat het wapen met een hooi- of korenberg het bedoelde wapen voor Van den Berg zal zijn, als zijnde sprekend; maar men wenschte zekerheid, geen gissing.

L. B.

Wapen. — Eene zeer fraaie teekening van een wapen en daarbij

behoorende gouden zegelring zijn in het bezit van een mijner kennissen. Het wapen is: doorsneden, 1 in blauw: drie zilveren sterren: 2 in rood: een gouden kruis, dat de zijden van het schild raakt. Aanziende helm; helmteekeu: een gouden leeuw Schildhouders: twee engelen. Wapenspreuk, Per crucem ad gloriam· Van wien is dit wapen?

Zutphen. J. GIMBERG.

Wapenspreuk. — Welke Belgische familie heeft de wapenspreuk: „Mas vale volando"?

Amsterdam. E. W. MOES.

Vragen. — I. De officiersboekjes van 1788—1804 vermelden: 1) M. G. W. A. Schumann, tot vaandrig benoemd 5 Sept. 1788 in de 3de compagnie van het 1ste bataillon van het regiment van Randuyck in Guarnisoen te Huys in Vlaanderen, 20 Oct. 1792 lieut. tit. adj. bij het 1e bat. van het regiment von Uilche te Maastricht, 8 July 1795 kapitein 5 comp. 1 bat. 6de halve brig. 2) F. L. W. Schumann, 14 Febr. 1799 1e luit. der Gren. bij het 3e bat. 3e halve brigade, in 1810 kapt. gren. comp. 2e bat. 124 reg. de ligne. 3) C. L. W. Schumann 13 Dec. 1788 kapitein adj. 1e bat. Holl. Guardes te voet. Wordt gevraagd in welke familieverhouding deze drie tot elkaar stonden en of er nog meer over deze familie Schumann bekend is. Volgens traditie zou no. 1 in Spanje gewond zijn en in 1814 aan die wonde zijn overleden.

II, Cornelia Ockersse, dochter van Mr. Cornelis Jacob Ockersse, schepen en raad van Middelburg, later hofmeester van den Staat en Pensionaris honorair tot Zierikzee, en Jannetje Fokker, huwde 14 Aug. 1763 met Willem Eelsingh geboren 17 April 1738 te Eldersinghuizen in Groningen, vendrig onder de troupes van den Staat, later ontvanger van de verpondingen over het kwartier van Kempenland. Hij hertrouwde 28 Sept. 1772 met Maria Hermina Verster en overleed 2 Maart 1790 te 's Bosch. Wat is er van de

familie Eelsingh bekend? Kan haar wapen ook zijn twee dwarsbalken van keel op een veld van zilver of wiens wapen is dit dan?

III. Is er iets bekend van een familie Kuyp, die in Indië nog bestaat en in 1702 te of bij Alkmaar voorkwam? Zij behoort tot den R. C. godsdienst.

G. C. VAN GRAVE.

Wapen Oranje-Nassau. — In de leeszaal der Universiteits-bibliotheek te Leiden hangt boven het levensgroote portret van prins Willem I zijn wapen in kleuren. Hoofdschild: 1 Nassau, 2 Katzenelnbogen, 3 Vianden, 4 Dietz; middenschild 1 en 4 Châlons, 2 en 3 Oranje, en als hartschild in goud een kruis van keel. — Komt dit laatste hartschild meer voor in plaats van het wapen van Genève?

D.

Wansinck. — In de *N. Rotterdammer Crt.* van 21 Oct. 1898, 2de blad, las ik eene gedeeltelijke opgave der veiling van wijlen Mevr. J. J. Schreuder-Veen te Bussum, welke veiling onder leiding van den Heer J. Schulman uit Amersfoort, in de Brakke Grond te Amsterdam gehouden werd. In die gedeeltelijke opgave vond ik o. a. onder N°. 132 een groote zilveren gildebeker van de Eendracht te Doetichem Anno 1681, welke beker werd verkocht voor *f* 5750. Op de cartouches van die beker staan verschillende namen en vond ik daarbij ook een Iohan Wansinck. — Gaarne zoude ik eenige inlichtingen betreffende dien Iohan Wansinck als dit mogelijk is, ontvangen. De naam stond vermeld als *Wan*sinck, geen *Warn*sinck.

W.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 3de NOTULENBOEK
DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE,

medegedeeld door

H. DE JAGER. 1)

SIMONSHAVEN EN BIERT.

Tobias Pillaert, die in 1610 en 1612 wegens langdurige krankte en zwakheid voor de waarneming van den dienst met goed gevolg een beroep deed op de welwillendheid der broeders (Acta van 20 April 1610, 22 Mei en 17 Julij 1612), behoorde in 1615 tot de contra-remonstrantsche predikanten, die zich afscheidden van de remonstrantsche broeders. Hij stierf als predikant van Simonshaven en werd opgevolgd door Joannes Rijckelem (aldus schreef hijzelf zijn' naam). Ik vond hem 't eerst vermeld in de Acta van de Classe, gehouden 23 Nov. 1618. Hij had een broeder Adriaen, die bij de Classe van Voorne aanbevolen werd door Festus Hommius, en als schoolmeester fungeerde eerst te Stad, daarna te Nieuwe Tonge. 2)

SPIJKENISSE.

In 1610 kwam er weer een klacht over J. Vossius. Acta van 20 April 1610: „Is gelesen een brief, gescreven van den Kercken-

1) Slot van Nav. XLIX, blz. 583.

2) Zie Acta Class. van 10 Oct. 1623, 10 Oct. 1628, 8 Oct. 1635, 8 Julij en 14 Oct. 1636, 27 Julij 1638.

raet van Spijckenisse, waerin zy clagen over haren predikant Jo. Vossius ende den droevigen staet harer kercke. De Classis, ter wedersyden gehoort hebbende om de kercke van Spijckenisse tot goede ruste te brengen, heeft geraetsaem gevonden, dat men de gedeputeerde van den Kerckenraet soude voorhouden, dat men haer van een bequaem leeraer in de plaetse Vossij soude soecken te voorsien, ende Vossium te raden tot veranderinge van plaetse, om te sien hoe sy ter wedersyden daertoe souden gesint zijn. Dit dien van den Kerckenraet voorgehouden sijnde, is daertoe wel gesint geweest. D. Vossius heeft daerin oock geconsenteert ende is wel tevreden, dat de Classe daertoe arbeyde dat men hem van een ander plaetse soecke te versorgen. Sijn oock aen wedersyden vermaent om in goeden vrede met den anderen te leven ende de stichtinghe der gemeynte nae haer best vermogen te voorderen." Den 15^den^ Junij 1610 verzocht de Kerkeraad van Spijkenisse de hulp der Classe ter bekoming van een leeraar in plaats van Vossius, „die zynen dienst opgeseyt" had „tegen den uuytganck deses loopenden maents Junii." Wat de Classe tengevolge daarvan deed en besloot, is aldus genotuleerd: „Vossius afgevraecht zijnde off hy begeerde te continueeren in zynen dinst tot Spijckenisse, heeft geantwoort, liever van zynen dinst af te staen dan te blyven, mits dat hy vercryge een goet onderhout, ende om sulx aen de E. Heeren Staten te versoecken, zijn verordonneert D. Theophilus Rijckewaert en D. Casparus Barleus. — Is den Kerckenraet van Spijckenisse beantwoert op haer versoeck, dat zekere persoonen zijn van de Classe verordonneert om te versoecken onderhout voor D. Vossius, dwelc vercregen hebbende, dat men alsdan haer in alles tot bevoorderinghe van een ander predikant sal behulpich wesen, dwelck den Kerckenraet geaccepteert heeft. — Sijn verordonneert tot Spijckenisse te gaen, om in den Kerckenraet met D. Vossio de saken aldaer tot houden des avontmaels te bereyden ende te slechten, een predikant uyt den Briele ende D. Nicolaus Nicolaï." In de Acta van 24 Aug. 1610 leest men: „Sijn ingestaen

D. Vossius met 3 van de kercke van Spijckenisse, versoeckende dat Vossius van synen dinst afstae ende stille zy sonder prediken ende dat sy met den eersten van een ander bequaem diennaer wierden versien. Is geantwoort dat men naer het vercreghen onderhout Vossij, dwelc met den iersten sal gescieden, twee diennaren met credentie des Classis sal toescicken, dewelcke met den Kerckenraet sullen spreken ende Valerium voorstellen, ende sijn daertoe bestemt Willem Crijnsze ende Jacobus Florianus." In de vergadering van 13 Oct. 1610 vroeg de Kerkeraad van Spijkenisse aan de Classe nakoming van de gedane belofte. Hem werd die toegezegd, en daarop gevraagd „op wien dat sy haer ooghen geslaghen" hadden, gaf hij ten antwoord „haer oogemerck genomen te hebben op een proponent van Dordrecht, Davidt Thomasze." De Broeders der Classe recommandeerden hem „grootelijcken" Reginaldus van Hamme, maar de Kerkeraad verkoos David, waarop de Classe besloot dat hij over 8 dagen „eens voor de Broederen in Den Briel ende naestgesetenen proponeeren" zou. Nadat aan David een tekst was opgegeven, werd aan Vossius verzocht „noch een maent de Kercke te diennen." Den 25sten Oct. deed David de verlangde propositie; na de overgave van een goed getuigenis van die van Dordrecht, proponeerde hij nog eens en daarop had het „preëxamen" plaats. Acta van 22 Dec. 1610: „heeft de preëxamen den Broederen wel gevallen ende over sulx David Thomaesze geconsenteert tot Spijckenisse een predicatie te mogen doen; maer is hem geseyt ende geordonneert dat hy niet en sal met haerlieden spreken van beroepinghe, voordat hy noch ettelijcke malen sal voor de naestegesetenen geproponeert hebben. Ende is besloten dat hy over 3 weken wederom sal proponeren uuyt Rom. 1 : 16. Is oock die van Spijckenisse geseyt hem niet aen te spreken totten dinst, voordat men hem meermalen sal gehoort hebben." In December werden door de „Kercke ende de Magistraet" van Spijkenisse aan de predikanten van Brielle „beroepbrieven op den persoon van David Thomasze" overgeleverd. De

Classe vond den 3den Jan. 1611 goed de beroeping te approbeeren en nadat David zich nog een en andermaal voor de Broeders had doen hooren, werd hij geëxamineerd op den 31sten Maart met het gevolg dat hij bekwaam werd verklaard om „in den dinst der Kercke gebruyct te worden." In April 1611 werd David te Spijkenisse bevestigd. Later werd bepaald dat „half Meert „de gagie van den predikant tot Spijckenisse" zou ingaan. Zijn voorganger had niet lang genot van zijn emeritaat. In de Acta van 18 Oct. 1611 leest men: „versoect de dochter Vossij sal. attestatie van haer vader belangende zynen dinst ende scheyden van dien etc."

David Thomasze, die Jan Aertsze tot schoonvader had (Acta van 22 Oct. 1619), mocht in 1620 „'t getal van den Kerckenraedt, also 't getal der manspersonen der Gemeente redelicken groot" was, „vermeerderen ende eenen Kerkenraedt maken van 4 ouderlingen ende 2 diaconen." Op de vraag of „de stemmen int verkiesen vant dubbeld getal der ouderlingen ende diaconen heymelick of openbaerlic" behoorden te worden uitgebracht, gaf de Classe ten antwoord, „dattet gevoegelicker" was „dat de verkiesinge met heymelicke stemmen" geschiedde, „gelijck dat by meest alle kercken gepracticqueert" werd (Acta van 29 April 1620).

Bij de kerkvisitatie in 1620 bleek dat te Spijkenisse „alle goede ordre ende discipline werdt onderhouden." Er waren in Julij 1620, naar 't scheen, slechts 3 lidmaten, die vertraagden „int gehoor des Goddel. Woorts, den eenen voedende in hem een libertijnschap, den anderen hellende na de Mennoniten ende de derde hem excuserende met syne doovicheyt." Op de vraag: hoe met dat drietal te handelen? werd aan de Broeders van den Kerkeraad door de Classe geantwoord, „dat sy die personen naerstelijck vermanen" zouden „ende na gelegenheyt des tijdts ende der saken dreygen, straffen etc. met alle sachtmoedicheyt ende leere."

In 1622 kon de Kerkeraad van Spijkenisse verklaren, dat „den stant haerer kercke soodanigh" was, dat deselve in goede ruste ende prosperiteyt" was, en dat hij niet wist, „datter een eenigh

lidmaet qualick tevreden" was „ofte misnoegen" had in de predicatiën haeres predicants ofte aen sijn leven, handel ende wandel, als alleen Mr. Cornelis Henricxse ende syne huysvrouw." [1]) Deze Mr. Cornelis was schout en schijnt gebelgd te zijn geworden door een preek van David Thomasze, die, naar hij beweerde, „spetialick de Magistraet raeckte." Door de zorg der Classe werd de tusschen den schout en den predikant ontstane „onwillicheyt int vyer der lieffde begraven ende vergeten."

Een paar malen vond ik David Thomasze genoemd David Thomasze Boon. [2])

STAD AAN 'T HARINGVLIET.

In plaats van Joris de Koster, die naar „Calishoeck" vertrok en in 1619 predikant te Abbenbroek werd (zie op Abbenbroek), werd te Stad in 1614 bevestigd Johannes de Vries, die als remonstrantsch predikant afgezet en in 1619 vervangen werd door Adriaen Lodewijcxse de Herder. Men zie over 't een en ander *De Brielsche Archieven*, blz. 102—107. In 1620 werd Adriaen beroepen te „Cruningen"; gedeputeerden van de „kercke ende magistraet van de Stadt" verzochten „instantelijck dat Adriaen mocht by haer blyven", en „gelet op d'instantie gedaen by die van de Stadt", kon de Classe „niet verstaen tot d' ontslaghinge van den persoon voornoemt" en verzocht aan de gedeputeerden van „Cruningen", Jacob Valkier en Eduard de Bets rentmeester, „geen vorder moeyte in toecomende tyden te willen doen." Als leeraar van Stad stierf De Herder. Acta van 9 Nov. 1622: „Sijn oock gecompareert de gecommitteerde Broeders uyt de kercke van de Stadt op Harinckvliet ende versochten, dewyle haren herder, na den wille Godes, deser werelt overleden was, syluyden ondertusschen met predicatiën

1) Acta van 22 Junij 1622.
2) Zie Acta van 24 Aug. 1638.

voorsien mochten werden, totdat het halve jaer voor de weduwe soude wesen geëxpireert ende sy met eenen bequaemen dienaer versorght." De Classe regelde de te vervullen preekbeurten en de gecommitteerden beloofden „dat se int stuck van de beroepinge voorsichtelick haer souden dragen ende niets voornemen sonder voorweten ende kennisse des Classis, 'twelck tot inbrekinge der kercken-ordre soude meugen strecken."

Zuidland.

In 1612 vroeg en ontving Ds. Florianus raad betreffende het verkiezen van kerkeraadsleden. Acta van 9 Oct. 1612: „D. Floriaen heeft den Broederen raet gevraecht, naerdien de electie van de ouderlingen ende diakenen in Suytlant gesciet door de nominatie van eennen yegelijx manspersoon van de Kercke, waerdoor menichmael ombequame persoonen comen genoempt te worden, hoe hy bequamelijck mochte dese gewoonte veranderen. De Broederen hebben geraden, dat men de gemeente mochte aendienen, dat dit gebruyck wel ierst in andere kercken, daer weynighe lidtmaten zijn, gebruyct is geworden; maer als de Heere grooten aenwas heeft gegeven, dat men dan sulcke usantie wel mochte veranderen omme het inconvenient voors. te verhoeden, ende dat dit advijs D. Floriano in scrifte aen de Kercke van Suytlant sal medegeven, radende D. Floriano dat hy met den Kerckenraet een dobbel getal van ouderlingen ende diakenen sal voorstellen, daeruuyt men de electie sal doen."

In de Acta van 30 Aug. 1616 staat: „Is geresolveert, datter 2 broeders reysen souden naer Suytlant om haer te informeren op sekere geruchten, die aengaende den persoon Floriani uuytgestroyt worden, oft se warachtich zijn ofte niet, ende sijn hiertoe gedeputeert D. Nicolaus Tijckmakers ende D. Villerius, rectoor ende ouderling der stat van Den Briele." I. m. is geschreven: „tegen de Remonstranten." De geruchten zullen dus betroffen hebben maatregelen of woorden tegen de Remonstranten.

In 1619 was de Kerkeraad van Zuidland „van meeninge om alle bierdragers generalijck van het Heylich Avontmael af te houden" en dat „van wegen de groote onmaticheyt, die by eenige bierdragers, lidtmaten sijnde, int drincken begaen" werd. Ds. Floriauns vroeg den raad der Broeders en de Classe vond het „ongeraden datter een generale censure geschieden" zou, maar achtte dat „die personen, die haer verloopen" hadden, „particulierlick ernstich vermaent" moesten worden en dat er voorts „na bevindt van sake met haer gehandeld" zou worden.

Den 16den Maart 1620 verschenen voor de Broeders, te Brielle vergaderd, twee ouderlingen van „Scherpenisse in den lande van der Tolen", Abraham Florianus en Adriaen Adriaensze, die een buitengewone vergadering van de Classe wenschten beschreven te zien, daar zij iets aan de Classe hadden voor te dragen. De Broeders, „verstaende dat die ouderlingen souden versoecken den persoon D. J. Floriani ende ghissende dattet swaerlick soude succederen", gaven hun te kennen, dat er „misschien veele moeyten ende costen op loopen" zouden „ende dan noch avontuyerlick sijn" zou „of sy tot hare meeninge geraecken" zouden, en zij „gaven hun derhalven in bedencken oft hun niet beter geraden ware de saecke te laten berusten ende na eenen anderen leeraer uyt te sien." De afgevaardigden zeiden echter „van haere kercke ende syne Princel. Exellentie (als heere van Scherpenisse) gelastet te sijn alle meugelicke vlijt aen te wenden om D. Florianum te becomen", waarop het verzoek werd ingewilligd. Den 18den Maart had de buitengewone vergadering der Classe te Brielle plaats. De „beroepbrieff op D. Floriano" werd overgeleverd en den Broeders der Classe werd door de ouderlingen verzocht te „overwegen den hooch dringenden noodt van hare Kercke ende te helpen te wege brengen" dat het verzoek om Ds. Florianus af te staan aan Scherpenisse, welk verzoek ook uit naam van den Prins werd gedaan, werd toegestaan. Na de afgevaardigden van Scherpenisse werden die van Zuidland gehoord en dezen „gaven te kennen de sonderlinge gene-

gentheyt, die syl. gesaementlijck hadden om D. Florianum te meugen behouden, alsoo hy henl. seer lieff ende waerdt was ende in haere kercke seer goede stichtinge gedaen hadde. Deur sijn vertreck soude de Kercke van Zuydlandt merckelicke afbreuck overcomen" en daarom verzochten zij „seer ernstelijck" aan de Broeders der Classe dat zij „henl. doch behulpsaem wilden wesen, opdat se haeren predicant mochten behouden." Florianus, naar zijn gevoelen gevraagd, verklaarde „dat hy hemselven in dese saecke wilde gelaten stellen, niet connende geheelick de beroepinge tegenstaen, noch oock aennemen", en hy stelde daarom „de saecke in de handen der Broederen des Classis." Dezen konden, na overweging, niet „bevinden" dat eene verplaatsing van Florianus naar Scherpenisse „soude oorboorlick sijn voor de kercke int gemeen" en zij oordeelden, dat Florianus „voor tegenwoordich alsnoch by syne Kercke in Suydtlant blyven" zou. Deze „sententie", welke die van Scherpenisse „niet wel en geviel", had ten gevolge dat er een brief kwam van den Prins, waarin hij „de Classe ernstelick" verzocht Florianus „metten eersten" te ontslaan en af te staan aan Scherpenisse. Den 25sten Maart 1620 werd die missive door gedeputeerden van Zuidland gelezen, maar zij bleven aandringen op 't behoud van hunnen leeraar en vroegen dat de „Broederen niet en souden treden tot definitive sententie in dese saecke, voor ende aleer dat syl. by syne Princel. Exellentie haere swaricheden hadden verthoont." Dientengevolge werd de beslissing uitgesteld en deze viel op 30 Maart. In de Acta van dien dag staat: „De vergaderde Broeders hebben D. Floriano afgevraeght, hoet hem met syne saecke, waeromme hy mette Gedeputeerde van Zuydtlandt by syne Exellentie geweest ware, hadde toegedragen? Waerop D. Florianus heeft geantwoordt, hoe dat, nadat de voors. Gedeputeerde een requeste aen sijn Exell. hadden gepresenteert, waerinne sy versochten dattet syne Vorstel. Genade soude gelieven syne ondersaten van Scherpenisse te ordonneren dat se van haer beroup van D. Floriano souden desisteren, daerop gevolght is, dat syne Vorstel. Genade synen Raedt daerop

ontboden hebbende, die van Scherpenisse, Suydtlandt ende Florianum gehoort heeft elx à part, ende dat syne Vorstel. Genade de requesten ende andere stucken synen Raedt heeft in handen gegeven. Ende nadat de voornoemde parthiën in den voors. Raedt oock à part gehoort waren, ende daervan rapport gedaen was aen syne Vorstel. Genade, dat een van de selve Raedtsheeren D. Floriano dit navolgende heeft aengedient: 1°. Dat sijn Vorstel. Genade goedt contentement hadde genomen aen syne redenen ende antwoorde. 2°. Dat hy hem heeft bedanckt voor de moeyte, by hem gedaen, om by hem in Sgravenhage te comen. 3°. In wat saecke hy sijn faveur mochte van doen hebben, dat hy hetselve soude ondervinden. 4°. Dat hy hem tegen sijn heuch uit syne Gemeente niet soude willen trecken. — D. Florianus heeft in somma den Classi vertelt, dat sijn Vorstel. Genade mitsgaders synen Raedt op de requeste ende redenen gelett hebbende, goetgevonden ende geresolveert hadden, dat D. Florianus vooralsnoch by syne Gemeente in Zuydtlandt soude blyven. In welcke vertellinge ofte rapport de tegenwoordige Broederen all te saemen een welgevallen ende goedt genoegen hebben gehadt."

NAMEN DER PREDIKANTEN

DER NED. HERV. GEMEENTE TE BREDA.

INGEZONDEN DOOR

A. J. TERVEER.

1559.
Adriaan de Kuijper.
1560.
Hermanus Strikker.
1565.
Franciscus Junius.
Lodewijk de Vogel.
1567.
Franciscus Adriani.
1568.
Johannes Capito.
1579.
Henricus van den Corput.

1580.
Johannes Millius.
1590.
Nicolas Sophingius gest. 1592.
1591.
Johannes Millius (hersteld).
Johannes Naeranus.
1592.
Isaac van den Corput naar Dordt vertrokken 1595 als conrector.
1596.
Lucas Verhagen (van Ridderkerk) gest. 1602.
1601.
Henricus Boxhornius.
1602.
AbrahamusMeusenbol, Emeritus 1626.
1603.
Isaacus Naocanus, van Ridderkerk geleend.
1604.
Michaël Hogius, van Streefkerk geleend.
1609.
Isaäcus Diamantius (van Leherpuiteel?) vertrokken naar Delft 1616.
1616.
Cornelius Hanecops (van Sprang) vertrokken naar Amsterdam 1625.
1638.
Christianus Losecatius (van Rozendaal) eerste predikant nà de reductie. Emeritus 1666.
1638.
Ludovicus Renesse, prof. Theol. gest. 1671.
Johannes Hanikus (van Langelaar) gest. 1656.
1647.
Marinus Lydius (van Heusden) gest. 1655.
1656.
Johannes Schulerus, prof. Theol. (van Rozendaal) gest. 1674.
1658.
Franciscus Plants (van Zevenbergen) prof. Theol., gest. 1690.
4666.
Henricus Mispelblom (van Eilze en Rijen) de eerste 4e Predikant, gest. 1674.
1671.
Petrus van Balen, doctor Philosophiae, Medecinae et Juris, Hofprediker van Hare Hoogheid Douairière de Princes van Orangiën, ontslagen van Zijne K. H. Willem Hendrik Prins van Orangiën.
1674.
Robertus de Gier (van Ginneken) gest. 1677.
Henricus Troyen, Doct. Philos. (van Reenen) 1675, vertr. naar Middelburg 1677.
1677.
Jacobus Artojé (van Brielle) 1704 Fransche kerk Emeritus.
1678.
Jacobus Triglandius (van Uithoorn) vertr. naar Utrecht 1680.

1679.
Philippus Visscherns (van Benthuizen) gest. 1691.

1680.
Casparus Wagtendorp (van Oudenwater) vertr. naar Gouda 1682.

1682.
Johannes Noortberg (van Hasselt) gest. 1720.

1692.
Hermanus de Moor (van Schagen) vertr. naar Utrecht 1698.

1693.
Johannes Kaskie (van Bommel), Emeritus 1731, gest. 1739.

1699.
David Knibbe (van Leiderdorp) vertr. naar Leiden 1702.

1703.
Theodorus Bolton (van St. James Capelle) vertr. naar Londen 1711.

1714.
Markus Boerhaven (van Burg) gest. 1719.

1711.
Gabriël van de Velde (van Etten) Emeritus 1740, gest. 1761.

1720.
Daniël Patijn (van Vlaardingen) gest. 1737.

1721.
Willem Velse (van Voorschoten) vertr. naar Delft 1724.

1724.
Gysbertus Rumpf (van Eijsden) gest. 1731.

1731.
Benedictus de Graeff (van Rijswijk) gest. 1739.

1732.
Samuel Hauft (van Hardingsveld) theol. Doctor gest. 1753.

1739.
Martinus Hazebroek (van Giesendam) gest. 1755.

Aegidius Burs Fruitier (van Bergen-op Zoom) de eerste 5e predikant, gest. 1766.

1740.
Petrus van Gilst (van Niervaart) (gezegd de Klundert) vertr. naar Leiden 1751.

Johannes de Roos (van Amerongen) gest. 1767.

1755.
Joh. Mercelaus van Striensz. (van Vlaardingen) gest. 1792.

1760.
Belperus Ritsema (van Gasselte in Drenthe) gest. 1787.

1761.
Corn. Nicolaas Stratenus (van Katwijk a/Rijn) Emeritus 1784.

1769.
Petrus van Kempen (van Pijnacker) gest. 1811.

1782.
Petrus Houck (van Sommelsdijk) vertr. naar Amsterdam 1789.

1789.
Johannes Jacobus Hofstede (van Etten) gest. 1807.

1789.
Gerardus Wuyster (van Purmerend) Emeritus 1815.
1790.
Carolus Pantekoek (van Klundert) vertr. 1795.
1794.
Barend Taaij (van Berkel) vertr. naar Rhenen 1795.
1796.
Reinier Pieter van de Kasteele (van Maestricht) vertr. naar 's Gravenhage 1801.
1802.
Hermanus Pauw (van Krommenie).
1807.
Petrus van Raden (van Nieuwerkerk in Zeeland).
1814.
Willem van Volkom (van Giesendam).
1815.
Jacobus Justus Scholten (van Ophemert) vertr. naar Haarlem 1818.
1819.
Diedericus Terveer (van Maarsen) gest. te Breda 15 Januari 1848.
1822.
Vincent van Gogh (van Benschop) gest. te Breda als Emeritus 7 Mei 1877.
Cornelus Johannis Maurits van den Broek (van Geertruidenberg) overl. te Breda 25 Jan. 1881.
Princenhage.
1843.
Johannes Petrus Hazebroek (van Heilo) vertr. naar Middelburg 1849.
1847.
Johannes Pieter Huijgens (van Hoogmade) overl. 27 Nov. 1861.
1854.
Willem van Wetering (van Nieuwenhoorn) 31 Juli vertr. naar Leiden 29 April 1856.
1856.
Cornelis Martinus Adrianus Jacobus Vorstman (van Noordwijk binnen) Emeritus 1888, overl. te Breda 1888.
1863.
Martinus Hoog (van Beest) vertr. naar Schiedam 1867.
Jacques Jéremie Richard (van Zeist) 16 Aug. 1868, vertr. naar Vlissingen 20 Febr. 1873.
Bernardus Jacobus Swaan (van Maarsen 4 Sept. 1873) vertr. naar Gouda 1878.
Anton Adriaan van Meurs (van Delden) 3 Nov. 1878.
Dirk Beeckman (van Voorschoten) 12 Oct. 1879.
Jan Willem Berkelbach van der Sprenkel (van Herveld) Mei 1889, naar Gouda vertr. 22 April 1892
en ten laatste
Pieter Jan Baptist Karel Simon van der Aa, Theol. Doctor (van Winterswijk) 26 Febr. 1893.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA [1]).

DOOR

H. DE JAGER.

XXIX.

Galante Dichtluimen.

In zijn werk over Bilderdijk heeft Dr. Kollewijn niet minder dan vijf bladzijden gewijd aan de bekende vraag, wie de auteur der „Galante Dichtluimen" is? [2])

De geëerde Schrijver zou, dunkt mij, beter hebben gehandeld, wanneer hij in een paar woorden zijne opinie gezegd en voorts den Lezer verwezen had naar de artikelen, waarin over de zaak is gehandeld. Waartoe eene herhaling van hetgeen onbedachtzaam te berde gebracht en voldoende weêrlegd is?

Bij de lezing van wat Dr. K. schreef heb ik enkele aanteekeningen gemaakt, die ik hier wensch mede te deelen.

In N°. 14 van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1849

1) Vervolg van Nav. XLVIII, 185. Op blz. 173 aldaar leest men reg. 3 v. b.: „De man (Fred. Muller?), die 't geschrift aldus aanduidde" enz. De vraag, die hier tusschen haakjes voorkomt, is buiten mij om in den tekst gevoegd en zou door mij, wetende dat Fred. Muller de boekerij van Ds. Abr. de Vries verkocht heeft, niet zijn gedaan.

2) Deel I, blz. 102—106.

komt een opstel voor, getiteld: *Nog iets over de werken van Mr. W. Bilderdijk.* In dat opstel is, zonder den titel te noemen, het dichtbundeltje: *Galante Dichtluimen*, door den Schrijver aangeduid als een werkje van Bilderdijks hand.

Dr. Kollewijn heeft op blz. 102 van zijn werk van dit opstel gesproken en aldaar een noot geplaatst, luidende: „Tollens wordt als auteur van dit opstel genoemd door da Costa in zijn *Bilderdijk*, 403." T. a. p. vindt men Tollens als auteur genoemd, maar Da Costa was niet de eerste, die Tollens als schrijver aanwees. [1]) Twee jaar te voren deed zulks mijn Vader in zijne „Nieuwe Bijdrage tot de lijst van Bilderdijks werken", opgenomen in „De Recensent, Alg. Letterl. Maandschrift", jaarg. 1857, en hij deed zulks, nadat hij daarin was voorgegaan door den Hoogleeraar H. W. Tydeman. Men zie den „Algemeenen Konst- en Letterbode", N°. 5 van het jaar 1852, art. 1 van de aanteekeningen, aan wier hoofd men leest: „Voorlooper eener Nalezing op de Bio-bibliographische artikelen over Bilderdijk, in onderscheiden Tijdschriften van de jaren 1850, 1851."

Tollens hield Bilderdijk voor den auteur van het werkje en de achtbare Abraham de Vries stond niet aan zijn zijde. Wanneer men leest wat Dr. Kollewijn op blz. 103 betreffende den genoemden Haarlemschen predikant vermeldt, komt een oningewijde er toe om te denken, dat De Vries het geheel eens met Tollens was en dus ook hij de „Galante Dichtluimen" aan Bilderdijk toekende. Maar wanneer men dat denkt, dwaalt men. Hoe De Vries over de bewering van Tollens dacht, heeft mijn Vader medegedeeld, eerst in art. 1 van zijne „Nadere Bijdrage tot de lijst van Bilderdijks werken" (Vaderl. Letteroefeningen van 1860, N°. 5) en daarna in zijn opstel: „De auteur der Galante Dichtluimen", geplaatst in het „Nederl. Museum" (door prof. Heremans), II, St. 4, 10—25.

---

1) Na het *Nog iets* gaf Tollens: *Nog weder iets over Bilderdijk en zijne werken.*

Ten overvloede wil ik hier nog vermelden, dat Ds. De Vries in een brief van 31 Jan. 1860 met het oog op de *Gal. Dichtluimen* schreef: „Men behoeft ze slechts in te zien, om overtuigd te worden, dat niet een enkel dier stukjens (de Inleiding alleen uitgezonderd) van Bilderdijk *kan* gedicht zijn, hoe zeer Tollens mij daarvan op het stelligst verzekerde. De ware auteur Hendrik Riemsnijder enz." Op de lijst van verwerpers van Tollens' meening moet dus bovenaan nevens Dr. A. de Jager worden geplaatst Ds. Abraham de Vries.

In den *Konst- en Letterbode* van 8 April 1825 verscheen een levensbericht van Hendrik Riemsnijder, waarin onder diens werken de „Galante Dichtluimen" worden genoemd. Op blz. 103 maakt Dr. Kollewijn van dat levensbericht gewag, en in een noot aldaar zegt hij: „Van Vloten (Bloemlezing Dichters 18e Eeuw, 581) noemt als schrijver van dat bericht den Franschen predikant Marron." Wat Dr. K. in Van Vlotens Bloemlezing vond opgeteekend, werd reeds in 1860, dus 11 jaren vóór de verschijning van gezegde Bloemlezing, medegedeeld door mijn' Vader in zijne „Nadere Bijdrage."

Na gezegd te hebben wat de *Letterbode* van 8 Apr. 1825 betreffende H. Riemsnijder heeft vermeld, gaat Dr. Kollewijn aldus op blz. 104 voort: „Voornamelijk op grond hiervan hebben mannen als A. C. Kruseman en Mr. H. J. Koenen de meening van Tollens verworpen. Dr. A. de Jager sloot zich, ook wegens den stijl en de taal van de Opdracht en van eenige versjes bij hen aan. Van Vloten daarentegen stemde, ten minste grootendeels, met Tollens in."

De voorstelling van zaken, in deze zinsneden gegeven, is niet juist. Dr. K. had behooren te schrijven: „Mannen als Kruseman en Koenen sloten zich aan bij Dr. A. de Jager." Mijn Vader toch was de eerste, die tegen de meening van Tollens opkwam. [1]). Hij deed

1) Da Costa sloot zich in zijn „*De mensch en de dichter W. Bilderdijk*", blz.

zulks, voordat op het levensbericht was gewezen, op grond waarvan volgens D[r]. K. voornamelijk de meening van Tollens door mannen als Kruseman en Koenen verworpen werd, in de door D[r]. K. aangehaalde „Nieuwe Bijdrage," in het *Alg. Letterl. Maandschrift* van 1857 geplaatst.

Minder juist is ook wat aangaande Van Vloten gezegd is. Deze stemde eerst ganschelijk met Tollens in. „Wie is de auteur der Galante Dichtluimen?" vroeg Van Vloten in De Nederl. Spectator van 28 Dec. 1867, en zijn antwoord luidde: „Naar 't mij voorkomt, niemand anders dan M[r]. Willem Bilderdijk. Men heeft er, in plaats van hem, Riemsnijder voor willen laten doorgaan; naar mijne meening ten onrechte."

Later, na de opmerkingen, die zijn artikel aan mijn Vader in de pen gaf, [1]) gelezen te hebben, veranderde Van Vloten van meening en schreef hij de *Galante Dichtluimen* aan Riemsnijder en Bilderdijk toe.

Dat gevoelen werd door mijn Vader bestreden in zijne in het genoemde *Museum* van Heremans opgenomen bijdrage, en zijne conclusie was: „De zaak is duidelijk genoeg uitgemaakt; zij is deze: Hendrik Riemsnijder, en niet Bilderdijk, is de auteur der *Galante Dichtluimen;* heeft de laatste er werkelijk de hand in gehad, dan is hoogstwaarschijnlijk de *Inleiding* van hem afkomstig." In een artikel, dat later onder den titel van: *Gedrukte werken van Hendrik Riemsnijder*, een plaats ontving in de Bibliographische Adversaria, II (1874—75), schreef mijn Vader betreffende het geschil over het auteurschap van de *Galante Dichtluimen:* „Ik meen dat geschil elders voor goed te hebben uitgemaakt; een getuigenis van des Dichters eigen hand bevestigde wat ik steeds had

---

403, bij hem aan; maar ware de aldaar geplaatste aanteekening niet gedrukt, dan zou, naar ik meen, mijn Vader de *eenige* openbare bestrijder geweest zijn van de door Tollens wel wat lichtvaardig neergeschreven bewering.

1) Ned. Spectator van 7 Maart 1868.

beweerd, dat niet Bilderdijk, zooals Tollens en Dr. Van Vloten meenden, maar Riemsnijder de auteur van het genoemde dichtbundeltje is."

Mr. Jeronimo de Vries, Jer.zn, als kantonrechter gewoon alles nauwkeurig te wikken en te wegen, kwam tot dezelfde conclusie als mijn Vader. Na diens opstel, in het „Museum" geplaatst, gelezen te hebben, schreef hij: „Ik heb het resumé van uw onderzoek met genoegen en instemming gelezen. U hebt nu, meen ik, het pleit voldongen, en tegenspraak afgesneden."

Dr. Kollewijn is tot eene andere conclusie gekomen. Op blz. 106 schreef hij als zijn laatste woord: „Voorloopig blijft de kwestie onopgelost."

Het bevreemdde mij die conclusie te lezen. Bij nadere overweging van al wat over de zaak is geschreven met het oog op de beweringen van Tollens en Van Vloten [1]), zal Dr. K., naar ik mij vlei, wel tot een ander inzicht komen.

Volgens Dr. K. zijn enkele versjes, in de *Galante Dichtluimen* voorkomende, „werkelijk Bilderdijkiaansch." Hij staat, dit oordeelende, aan de zijde van Tollens, maar schrijvende: „Dit boekje (de Gal. Dichtl.) is niet alleen bij Bilderdijks tijdgenooten als een werkje van zijne hand bekend, maar ook aan ieder deskundige, bij de eerste inzage, als zoodanig herkenbaar", liet Tollens de éene onjuistheid op de andere volgen. Hoe Abr. de Vries, een man, die, zooals mijn Vader verklaarde, „meer dan eenig ander zich met de beoefening van Bilderdijks werken beziggehouden" heeft, over de *Galante Dichtluimen* dacht, heb ik reeds medege-

---

1) Dat ook de stelligste verzekering van Dr. Van Vloten met behoedzaamheid moet worden ontvangen, zegt ons zijn door Dr. Kollewijn aangehaald artikel in den *Spectator* over de *Galante Dichtluimen*, waar hij van Dobbrauski verklaarde: „verder schreef hij in Bilderdijks album." Den inhoud van dat album deelde ik aan de Lezers van dit Maandschrift mede, en zooals men zien kan, bevat het, gelijk reeds mijn Vader opmerkte, van Dobbrauski „geen letter schrifts."

deeld. Mijn Vader was van dezelfde meening als De Vries, en de dichter van „sierlijke netheid" [1]), Mr. A. Bogaers, een man, dien Tollens ongetwijfeld onder de deskundigen bij uitnemendheid zou hebben gerangschikt, oordeelde niet anders. In een brief van 30 Jan. 1860, gericht aan mijn Vader, liet Bogaers zich aldus uit: „Ik wil niet ontveinzen, dat het innerlijk bewijs, dat Tollens uit den dichttrant van het bundeltje zelf meende te kunnen putten, mij ontoereikend voorkwam, zoodat al het bewijs zich eigenlijk tot een getuigenis van hooren zeggen terugbrengen laat."

Gesteld dat Tollens geen onjuistheid geschreven en dat dus Dr. Kollewijn de opinie uitgesproken had van alle deskundigen, dan zou daarmede nog niet bewezen zijn, dat de *Galante Dichtluimen* geheel of ten deele het werk van Bilderdijk zijn. Of moet dan ieder Bilderdijkiaansch gedicht uit Bilderdijks pen zijn gevloeid? Kan Riemsnijder geen Bilderdijkiaansche verzen hebben gemaakt? Dr. Kollewijn ontkent zulks niet. „Dat Riemsnijder", aldus schreef hij, „de auteur niet zou *kunnen* wezen van de beste der *Galante Dichtluimen*, zou ik niet durven beweren."

De omstandigheid, dat er Bilderdijkiaansche versjes in het bundeltje worden gevonden, zou in het gestelde geval aangevoerd kunnen worden als argument vóór het auteurschap van Bilderdijk, wanneer er nog iets anders ware, dat er vóór pleitte. Tollens meende het laatste. Volgens hem pleitte vóór het auteurschap van B., wat Bogaers noemde, „een getuigenis van hooren zeggen."

Voor Dr. Kollewijn legt dat getuigenis te recht geen gewicht in de schaal. 't Gaat waarlijk niet aan, na al hetgeen tegen bedoeld getuigenis ingebracht is, het nog dienst te laten doen als argument.

In 1849 stond Tollens op het voetspoor van vrienden van Bilderdijk de meening voor, dat eene *vertaling van Aristoteles' verhande-*

---

1) Aldus noemde mijn Vader Bogaers in de levensschets, die hij van den dichter gaf en opgenomen werd in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 18 Aug 1870.

ling over de Dichtkunst van de hand van Bilderdijk was, maar na de bedenkingen mijns Vaders desaangaande vernomen te hebben, veranderde hij van gevoelen en verklaarde „het stuk uit zijne verzameling te hebben verworpen." [1]) Ik houd mij verzekerd, dat de dichter ook ten aanzien van het auteurschap der *Galante Dichtluimen* van gevoelen veranderd zou zijn, wanneer hij kennis had kunnen nemen van hetgeen daartegen ingebracht is.

XXX.

In 1822 verscheen te Leiden bij A. van Benten een stukje, getiteld: *De eer van Leydens Hoogeschool, in Mr. W. Bilderdyk verkeerdelijk aangerand, en zijne gevoelens ten onregte voor verderfelijk uitgekreten.* Het is op blz. 27 geteekend: S. C. V. Zooals mijn Vader in zijne *Bijdrage tot de lijst van Bilderdijks werken* meldde, heeft de brochure „voornamelijk de strekking om de lessen van B., toen ter tijd over de geschiedenis des vaderlands gegeven, tegen in 't publiek gemaakte aanmerkingen te verdedigen." Na lezing van gezegde *Bijdrage*, den 8sten Febr. 1850, schreef de Leidsche Hoogleeraar H. W. Tydeman aan mijn Vader, „dat van de brochure door S. C. V. (en waarbij nog eenige andere van dien tijd behooren) auteur was Steenhouer, naderhand Pred. te Ooster- en Westerblokker, thans overleden." De letter C duidde volgens Tydeman „misschien Cand." aan; zekerheid ook omtrent de letter V zou hem wel verschaft kunnen „worden door zijn vriend M^r. Lalau." In de *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, D. II, blz. 273, staat een versje van Bilderdijk, getiteld: *„In 't Album van den Heer Predikant C. Steenhauer, ten afscheid uit Leyden,* 23 Junij 1824", door Da Costa opgenomen in Krusemans uitgave van Bilderdijks werken. In de Briefwisseling met de Tydemans, Deel II, bl. 240, vinden we niet van Steenhouer of Steenhauer, maar van C. Steenhouwer gesproken.

---

1) Zie mijns Vaders aangehaalde bijdrage in het „Ned. Museum" van Heremans.

XXXI.

Toespraak van Bilderdijk ter inleiding van de voorlezing van vier zangen van zijn Heldendicht, getiteld: „De Ondergang der eerste Wareld." Gehouden in eene buitengewone vergadering der 2de klasse van het Kon. Instituut op den 24sten Mei 1810. [1])

Mijne Heeren!

Onder de gewichtige voorrechten, welke eene oprechting als die van ons K. Instituut met zich brengt, behoort ongetwijfeld dat, van werkzame beoefenaren van fr. kunsten en wetenschappen ten vraagbaak te mogen strekken; hunne ondernemingen en ontwerpen te beoordeelen; en door een zoodanig oordeel hun te kunnen voor lichten, bestieren, en regelen. Van hoe veel belang een zoodanige toegang tot eene gewettigde vergadering van de kundigste mannen eens Lands, door Konk. gezag by een geroepen en tot eene Maatschappy vereenigd, voor Dichters en Redenaars in 't byzonder zij, heeft ons sedert anderhalve Eeuw het voorbeeld der *Fr. Academie* getoond: aan wier oordeel, wat in de Letter- en Dichtkunst der Franschen meest uitmuntte, zich doorgaands bevlijtigde voor hun ondernemingen die voorlichting te ontleenen, die (zal immer een arbeid van aanbelang by den tijdgenoot slagen en by het Nageslacht prijs behouden) onontbeerbaar te achten is.

Nog zeer onlangs, mijne Heeren, heb ik in een vak tot de oude geleerdheid te rekenen, eene onderneming van my aan het oordeel der Derde Klasse aangeboden; en ik geloofde thands denzelfden weg by deze onze Klasse te moge inslaan, ten aanzien eener onderneming die tot haren omvang behoort. Een opgezet Heldendicht naaml. waarvan ik de Verg: verzocht heb de 4 eerste zangen te willen aanhooren. Dit verzoek is my toegestaan; en het is hier-

1) Deze Toespraak wordt hier medegedeeld naar het door den Dichter geschreven concept, in mijn bezit.

toe, dat deze *Buitengewone* Byeenkomst (de *gewone* te vèel bezet zijnde met het bepaalde werk) bestemd is.

Ik zal, M. Hn. ter Inleiding van dit Stuk U niet ophouden met een verslag van het *plan* of *ontwerp*. — Hoe zeer dit, als de grondslag, van hoog belang is, levert het geenzins het dichtstuk uit; ja zelfs! het geraamte des Dichtstuks nog niet. Het ontbreekt aan geen voorbeelden van zeer goed uitgedachte *plans* of ontwerpen, die echter mislukt zijn. *Boileau* geeft dit getuigenis zelfs van meer dan een der vergeten en belachlijk uitgevoerde Heldendichten, van zijnen leeftijd. In hoe verre men aan Homerus vooraf gevormde *plans* moge toeschrijven is op verre na nog niet uitgemaakt. Een wijsgeerig (dat is een echt Dichterlijk) hoofd zal in al wat het denkt, wat het voortbrengt, die *eenheid* vertoonen, zonder welke noch Natuur- noch Kunstgewrocht kan bestaan, en die het beginsel van alle ontwerp is, ja waarvan dit het bloot *resultaat* is. — Een ziel, waar die eenheid niet [1]) in is, zal ze in de uitwerking van haar plan verliezen, en dit plan haar in gedachte, beweging, en werkingen zoo belemmeren, dat door dezen haar vreemden dwang hare voortbrengsels warmte, zwier en gevoel zullen missen, en men voor eene *Eneïs*, een *pucelle* van *Chapelain* zien [2]) te voorschijn komen. Te vergeefs geeft men ons ook eene algemeene beschrijving van den aanleg van een huis, waaruit men van 't aantal en den samenhang der vertrekken kan oordeelen. 't Koomt er op aan, zoo men wel en aangenaam wonen zal, of de kamers licht en luchtig, warm en dicht, en ieder voor zich wel ingericht en in een' goeden smaak behangen, beschoten, en alles naar den eisch gestoffeert zij. Dit laatste ten minste is in het gebouw van het Heldendicht een even zoo wezendlijk, ja een veel gewichtiger punt, dan [3]) de algemeene inrichting. Wel te recht heeft Voltaire altijd

---

1) I. m. is hier bijgevoegd: „eigen."
2) Te lezen: „zal zien."
3) Er staat *dat*.

aangedrongen, dat het de *Poësie des details* is, welke een Dichtstuk (van wat aart dan ook) gelden doet, en zonder welke het volkomenste plan nog minder dan een schets is, die eens kunstenaars hand uit moet voeren, op dat het een goed tafereel worde.

Ik zal U derhalve, M. Hn. mijn plan niet voorleggen. Ik geloof zelfs beter te doen, het U te onthouden. Maar het is de uitvoering, waarover ik Uw oordeel verge. Is deze kwalijk; heb ik in den toon van het Heldendicht misgetast; heb ik den stijl, den trant, de wijze van zien, van gevoelen, van uit te drukken gefaald; of is deze sleepende; moeilijk; gedwongen; zwaarmoedig; of wel, ontbeert zy in statigheid, deftigheid, gelijkmatigheid van houding; — stapt mijn vers niet rustig genoeg; val ik doorgaande in 't gezwollene of platte; — eischt mijn [1]) *voorwerp* of *genre* meer verheffing van geest of een meerder naauwkeurigheid van schildering? — Uwe waarschouwing zal my genoeg zijn, om van eene onderneming af te zien, welke ik niet gewassen ben, en ik zal my te vreden houden met op de Pindarische vlerk van den Lierzang (mijn wellust) in den dampkring dien ik my geschapen heb, om te roeien. — Vallen er integendeel op mijne behandeling geene algemeene en doorgaande Aanmerkingen (want op byzonderheden koomt het niet aan in een stuk, hetgeen door zijnen omvangzelven van die natuur is, dat het na zijn volle geboorte te hebben, die opzettelijke en naauwkeurige beschaving en overwerking behoeft, die een duurzaam werkstuk tot die maat van volkomenheid brengt, waar men in berusten kan); ik zal dan veellicht aangemoedigd worden, om zoo veel mijne zwakte van geest en lichaam en de bezigheden die mijne ziel zoo verdeeld houden, 't zullen toelaten, dit mijn werk te vervolgen. Ik vraag dus uw oordeel ernstig en met nadruk; en wel bepaaldelijk over dat gedeelte, 't geen de vorm der uitvoering bevat. Dit vleie ik my, onbewimpeld en oprecht te vernemen, en in die hoop vange ik mijne voorlezing aan.

---

1) Er staat *men*.

Alleen moet ik U omtrent één eenig punt vóórkomen. Het is dit: dat mijn onderwerp genomen is, *uit een tijd*, *en een wareld*, waarvan niemand iets weet, en waarvan (enkele uitgezonderd, die zich byzonder op de *geologie* toeleiden) niemand zich eenig duidelijk denkbeeld gemaakt heeft. Wie ooit eenig Heldendicht aanhief, had bekende tijden, volken, plaatsen, zeden, en met die waren ten minste zijn hoofdpersonen bekend. Hy kon dus, onderstellende wat bekend was, zich stout midden in den vloed werpen, verzekerd dat men hem aan den oever in 't oog hield. Ik brenge U daar tegen in een land en wareld U vreemd, in zeden, personen, en een geheel van omstandigheden, die niemand eenstemmig met my raden kan. Ik heb dus noodig, beschrijvende ophelderingen vooraf te doen gaan, en dus eenigermate in het spoor van den schrijver der *Araumana* te treden. Mijn eerste boek kon dus veellicht minder levendigheid, minder beweging hebben, dan men zou kunnen verwachten of wenschen. Ja, wellicht zal ik, wanneer mijne eigenlijke *Expositie* verschijnt, niet geheel en al vrij kunnen zijn van iets, dat men, is het niet rechtstreeks, dan toch zijdelings, tot de *herhaling* zou kunnen betrekken. Dit voor zoo verre het niet genoegzaam heeft kunnen verborgen worden, is veellicht het gebrek van het onderwerp-zelve: maar hetgene (zoo ik durf vertrouwen) dit onderwerp door zijn grootheid, zijn rijkheid, zijn vruchtbaarheid, en vooral mede door de *machine*, die het aanbiedt, ten volle vergoedt. Ik zal echter ook omtrent dit punt de bedenkingen en te rechtwijzingen mijner Medeleden der Klasse, en ook van de Dicht- Letter- en Smaakkundigen vooral uit de Derde Klasse, die my met hunne aandacht vereeren, met het uiterste genoegen aannemen.

XXXII.

In 1808 ontvingen de leden van het Kon. Instituut in druk het vers, door Bilderdijk vervaardigd op den gestorven Voorzitter der 2de Klasse en getiteld: *Nagedachtenis van Mr. J. Hinlopen.* Men vindt daarin de regels:

Druk, druk, hier vrij, vermag dit taal of luit,
Uw snerpend wee, uw schrijnend nawee uit!

Eene tweede uitgave van het gedicht verscheen, niet in 4to als de vorige, maar in 8vo, in 1829 bij A. F. H. Smit, en in plaats van *schrijnend* heeft die druk *schreijend.* Er moet natuurlijk *schrijnend* staan. *(Wordt vervolgd.)*

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNED. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(Vervolg) [1].

Versatinghe. Bestel. — Passion. Somerstuck, fol. 11: Dat hi so oetmoedich was dat hi sinen dume ofsloech om dat hi niet en soude worden pape: maer nochtans soe gincker boven gods *versatinghe* ende sinte Peters macht die hem sende een bisschop te syne in Alexandrien.

Verschakelen. Van kleuren veranderen. Van Dans, Thyrsis Minnewit, I 105:

Konje als de oude slangen
Uwen ouderdom verhangen
En *verschakelen* u huyt.

Verschillig zijn. Verschillen. — Vlaerd. Redenr. bergh, 280:

Want als 't volck in 't Gemeen te zaem *verschillig zijn*
In zaken Kerckelyck 't doet 't Land oproerig maken.

Verschonen. Opvolgen? — Vlaerd. Redenr. bergh, 198:

---

1) Vervolg van Nav. XLVII, blz. 252.

— waer weer by haer geweest
Voor dees genaden milt de danckbaerheyt gepresen,
Hun Vaders aengezicht, s' en hadden niet gevreest:
Maer ongehoorsaem meer den raet des helschen geest,
Dan 't Vaderlijck gebodt onzalich sy *verschonen*:
Dus Godt haer (t' recht vergramt) uyt 't Eden jaecht bedeest.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: schooner maken.

Verschrafelen. Bijeenschrapen. — Ogier, De Seven Hooftsonden, 60:

— in langh of kort, syn sterven
Dat sal 't *verschrafelt* Goet aan haer alleen doen erven.

Verschrimpelen. Krimpen (?) — Halbertsma, Hulde aan G. Japiks, II, 155:

Volgt Dood dan selv', met dorre schinck'len
Verschrimpeld dat sijn beendren rinck'len.

Verschrompen. Verkwijnen. — De Brune, Zinnewerck, 210: Die oock ghesmaeckt heeft die gulde vryheyd des levens, zal van on-ghenuchte *verschrompen* en verdwijnen.

Verzeeuweren. Ongesteldmaken. — Camphuysen, Sticht. Rymen, 244:

't Malen is 't gewoone lock-aes voor 't *verzeeuwerd'* hert vol keurs.

Verzeeuwertheid. Walging. — Oudaan, Poëzy, II, 67:

Keelketeling der lekkernyen,
Die tot *verzeeuwertheid* gedyen.

Verseevert. Kieskeurig is. — Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 2: Dat onze tegenwoordige eeuwe al wat te verseeuwt, ten minste wat te *verseevert* is, in het lesen der boecken.

Versellich. Standvastig. — Const-Thoon. Juweel, Voorreden:

Dan voorts ter plaetsen wy, *versellich* u aencleven,
Daer elck met zijn Herbergh, twee tonnen Biers vint vry.

Versimpelen. Eenvoudig maken. — Van Rijssels, Spieghel der minnen, 8:

Ende ick ben vreese voor schande,
Die alle reyn machdekens *versimpelt.*

Versinghelen. Verbranden. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 398:

Daer (een roosje) de middaegsche sonn' opstaat,
En teenegaere dat *versinghelt.*

Versinnelijck worden. Den zin vatten van. — De Casteleyn, Pyramus en Thisbe, 11:

Een schijn van vremtheyt moet daer gheschien:
Zoo en *wort* mits dien, niemand *versinnelijck*
Ons reyne jonste.

Verslaen. Stuk slaan. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 5:

Syn (Mercurius') gramschap besief ick an syn gheweercken,
Den hoet warp hy wegh, hy schudde syn vleercken,
Hij *verslouch* synen gheltsack, synen Hane kraayde.

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen.

Verslampen. Doorbrengen. — Van der Veen, Zinnebeelden, 85:

Die al sijn eer en goedt *verslampt*,
Of gaat onnut sijn tijt verdrijven.

Versledderen. Verwelken. — Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 8: De aengeroerde aert-vruchten *versledderen*, de enten versterven.

De *Bijdrage* heeft het woord in dezen zin uit Kiliaan, maar zonder bewijsplaats.

Versleteren. Dezelfde beteekenis. — Geestel. Nachtegael, III, 182.

Na dien dat ick bemerck de bloem van mijne Mey,
Hoe sy *versletert* hanckt, verbleyckt, verkreukt, versleghen.

Verslinderen. Vermoorden. — Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 265:

Want de Doodt t' ontvlieden
Vondt Senacherib te laet,
Als syn kinderen
Hem *verslinderen*
Daer hy by sijn Afgodt staat.

Verslitsen. Afmatten. — Den Nederl. Helicon, 329, van den slaap:

Komt sluypen stil, bekruypen wil
Ons moe *verslitste* leden.

Verslodderen. Verleppen. — Oudaan, Agrippa, 25:

Hij is ook van de onzen berispt.... voor eenen *verslodderden* en geuwenden uitgemaakt.

Versluyeren. Verflensen. — Houwaert, De vier Wterste, 32:

Laet ons ons-selven met roosen croonen,
Eer dat sy *versluyeren* op de struycken.

De *Bijdrage* heeft het woord in gelijken zin uit Kiliaan aangeteekend, maar zonder voorbeeld.

Versluysen. Vergaan. — Antw. Spelen van Sinne, 140:

Lieten wij dees questie solveren iet
Naer haerlieder bediet ons vruecht *sou versluysen.*

Versmadigen. Versmaden. — Poirters, Masker van de wer. afgetrocken, 4: De Ydelheyt des werelts, bij sooveel duysenden beklaegt, bij soo weynige *versmadigt.*

Versmaken. Smakeloos maken. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 6:

Dichtt ghy int uwe, ende een ander int sijne,
Qua tongen en *zullen* u weerck niet *versmaken*, ziet,
Den Laurier is vrij van allen venijne,
Donder ende blixem en meughen ghenaken niet.

Versmijdigen. Verzachten. — Oudaan, Roomsche Mogentheid, 51: Seneka.... *versmijdigde* haast zijn wrede en wrangen aart.

Versmodderen. Verontreinigen. — Mourentorf. Twee Boecken van Lipsius, 156: Dat ghy de vlecken ende vuylicheden van Plautus wt wascht, als ghy u ghemoet laet vervuylen ende *versmodderen.*

Versmoorlijck zijn. Doen versmoren. — Const. thoon. Juweel, 20:

Niet ghelijc de wereldt haer kinderen *is versmoorlijck*
In eyghen behaghen, dat bedrieghelijck ghelaet.

Versmuyken. Verbergen. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 448:

Seght my waer mach hy zijn die my aldus ontduyckt,
Houdt ghylieden hem misschien hier ieveringhs *versmuyckt*
Off erghens in een diept begraven, en ghedolven?

Versnapelingh. Versnapering. — Bredero, Kluchten, 54:

Het hij geen sin in wat *versnapelinghs* as gy uyt bint?

Versnelleren. Aanwakkeren. — Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 227: Om dien tragen beschouwer te *versnelleren* tot gezonde opvatting van zaaken.

Versneuvelen. Vergaan. — Poet. Borstweringh, 309:

— gelijck 't Schip op de klip
Versneuvelt onverziens door d' alderminste vlagen.

Versnippelen. Versnipperen, versnijden. — Six van Chandelier, Poësy, 24:

Daar diewils ook de moorder onbevreest
Self's buurwijfs leer *versnippeld* op syn leest.

Versnoodighen (*Zich*). Zich verlagen. — Hooft, Nederl. Historien, fol. 101: Gelijk ik eener gemeente.... niet zoude toevertrouwen, *zich* tot dus verfoeyelijk een' guiterye te *versnoodighen.*

Versnotheyt. Verliefdheid. — Van Ghistele, Eunuchus, B 2:

Ick moet dese *versnotheyt* van mi iaghen,
Alst noot ware, en soo langhe derven haer?

Versoeckelen. Doen struikelen? — Antw. Spelen van Sinne, 381:

— der steden Hoofden gepresen,
Dewelcke diewijls....
Van dwanckelbaer volck *versoeckelt* seere
(Sonder acht heurder deucht) sijn tonder gheresen.

Versoetelen. Verkoopen. — Meulewels, Timon Misanthropos, 25:

— dan wilt hy syne siel
Versoetelen veel eer. —

Versotten. Zot worden. — Van Rijssele, Spieghel der minnen, 24:

— Diederick die edel ionghelinck stout
Versotten sal. —

Verstallen. Vertrekken. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 941:

— en inden anderen teeren
Klauw' houwen sy (de kranen) om hooghe eenen steen,
En sy ontwecken dan al in 't ghemeen,

En weten wel dat sy moeten *verstallen*,
Zoo zaen als sy den steen hooren vallen.

Verstandighen. Inlichten. — Hooft, Brieven, IV. 114: In allen gevalle heb ik raadzaam geacht UE. wat nader te *verstandighen* van de geleegenheit der zaak.

Verstarnen. Tot een sterrenbeeld maken. — Valentijn, Werken van Ovidius, III, 102: Als hij (Jupiter) 't hemelbestier kreeg, op 's vaders throon sat .... *verstarnde* hij sijne minne (Amalthea).

Versteygeren. Bij opbod verpachten. Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I, 92: Oock datmen dezen Tol niet en soude mogen *versteygeren.*

Versteroogen (*Zich*). Zich blind staren. — Coornhert, Werken, II, 213: Dit ooghe .... heeft zijn ghesicht ghestreckt .... na d'aerde ende alle dat aertsch is, daer 't *zich* aen vergaept ende *versterooget.*

Verstijveren. Verstijven. — Klioos Kraam, 170:

'k Hoor elke Berggodin weêrgalme op uw lijktoonen,
En traanen, tot kristal *verstijvert*, staaple op een.

Verstommelen. Verstommen. — Van Elvervelt, De bedr. Officier, Blijspel, 35:

Mair 'oe! begot, wat's dit? 'oe zal ik dat verstaen?
Kiai! daer zie ik iets, dat doet me gansch *verstomlen!*

Verstompelen. Verbergen. — Poirters, Masker van de werelt afgetrocken, 262: Daer steekt yet in den boesem van eenen sondaer, dat hy wel voor eenen korten tijt misschien *sal verstompelen.*

Verstompelinge. Verberging. — Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 265: Dese hem pramende tot de verklaringe der waerheyt, die tot de *verstompelinge.*

Verstreusmeuzen. Verkwisten. — Oudaen, Agrippa, 233: Uit de aalmoessen onzer ouderen eigen kramerijen en kermissen toestellende; *verstreusmeuzende* dezelve met snollen, met den teerling, met vliegen en jagen, in alle overdaad, en onreinigheid.

Verstubben. Verdrijven. — Trip, Tijdwinst, 59:

Tot dat, gelijk een wind
Of bezem u (de spin) *verstubt*,

Verstuyveren. Wegduiken. — Ven Dans, Thyrsis Minnewit, II, 95:

— sy gingh haer aensicht steken
Heel *verstuyvert* in de Deken.

Versuizen. Verdooven. — Huydecoper, Hekeldichten, 44:

De dag was op zijn eind, wij moede, toenwe ons zagen
Te Formien, daar ons, van 't reizen gansch *versuisd*,
Fontejus heeft gespijsd, Murena heeft gehuisd.

Verswijmenisse. Verzuim. — Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II, 529: Waer dat saecke dat dese ordonnantie ende stichtinge by *verswijmenisse*, of in eeniger wijs te niet worde.

Verzwijmtheit. Onvastheid, wankelheid (?); — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, I, 331: Dat die abdie by die *verzwijmtheit* van eender keerse .... van den viere te niete ghinck.

Vertegenwoordigen. Voor de aandacht roepen. — Vervolg op Wageuaar, XXXIX, 48: Wij vinden ons .... gedrongen, nogmaals, by herhaalinge, U te *vertegenwoordigen*, hoe ernstig het Friesche Volk de bezuiniging van 's Lands gelden begeert.

Vertocken. Verleiden. — Baardt, Deugdenspoor, 333:

Maer schuwt het geen u daertoe lockt,
Gelegentheyt, die meest *vertockt.*

Vertooghenen. Betoogen. — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, III, 208: Ghelijck die theologien .... daer veel breeder ende pertinentelicker wiste te *vertooghenen*, met zulcker faconde ende schoonder eloquentie.

Vertoonlijc zijn. Vertoonen. — Van Ghistele, Aeneas, fol. 41 recto:

— wy buyten aen Ceres tempel quamen,
Daer hem een jeghelijc *was vertoonlijc.*

Vertoornighen (Sick). Zich vertoornen. — Van Toorenenbergen, Godsd. en Kerkel. Geschriften van Marnix, II, 108: Dat hy *sick* hoochelick *vertoornicht* over degene, die deselve leeringe .... in den wint slaen.

Vertreffenen. Overtreffen. — Vliss. Redens Lusthof, 145:

O overschoone saeck vertreffent alle schoonen
Godtsaligheyts oeff'ning door 't gheloof volgh Godtshant.

Vertulpen. Verdrinken. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 153:

Al vindt men lieden, vremt van imbuste,
Diet liever hanghen zouden an haer ghesmiden,
Men vint er oock diet *vertulpen zullen* zonder ruste,
Want men heeft ghedroncken van auden tiden.

Vervaecken. In slaap maken. — Vlaerd. Redenr. bergh, 138:

De sond' van u en ons, ja van een ieder een,
Die *heeft* elck zo *vervaeckt*, hoewel den vyandt wacker
Zaeyd' onderwijl sijn zaet of onkruydt in den acker.

Vervaakeren. Zelfde beteekenis. — Tuinman, Rymlust, 273:

— 't. kindje word' er by ghebakert,
Of ook door slaapzucht wel *vervaakert*

Vervaerenen. Vervaard maken. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 449:

— al ist dat de zee, de klippen, en 't ghesteent
My maecken hier bevreest, *vervaerent* en vereend,
En dat ick in de windt hier stae en klippertande.

Ververderen. Verwijderen. — Delfsche Bijbel, Jesaja 59 vers 11: Wi hebben ontbeit vonnisse ende en is niet: die salicheit ende si is *ververdert* van ons.

Vervijnghen. Bevangen? — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 7:

Vreese *vervijnght* my, in mijns herten gront,
Dies averweerdick also elcken is kont
Wies hy begheerde, op tzelve saeisoen.

Vervleyen. Overhalen. — Van Ghistele, Terentius, fol. 49 verso:

Hoe dorfdy bestaen, en u betrouwen
De sulcke met scalcheyt te verleyen
En haer met schoone woorden te *vervleyen.*

Vervochten. Vochtig maken. — Van Beverwyck, Heelkonste, 110: By aldien men noch langher met het *vervochten* voortgaet.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Meyer, doch zonder bewijsplaats.

Vervogtigen. Dezelfde beteekenis. — Valentyn, Werken van Ovidius,

III, 83: Een rak lands dat *vervogtigt* is door 't besproeien van bron en water-vallen.

Verwaerdighen. Waardiger maken. — Nootw. Vertoogh, 273:

't Veel weten verhoovaerdicht,
Maer die kennis van reden heeft
Verwint sich selven, want hy leeft
In deucht, die hem *verwaerdicht.*

Verwaet. Verwenschte toestand? — Antw. Spelen van Sinne, 567:

Hoe wel dat mijn Ouwers niet om verdieren
My noyt en lieten in dledich *verwaet*,
Maer leerden my Grammaticam vroech en laet.

In de *Bijdrage* komt een plaats voor uit Vaernewijck, waar *verwaet* den zin heeft van: ban. In aansluiting hieraan meen ik, dat het woord in de aangetogen plaats de door mij daaraan gegeven beteekenis heeft. Misschien vergis ik mij en is *ledich* hier het substantief, in den zin van: ledig zijn, ledigheid, en is *verwaet*, voor *verwaten* het adjectief.

Verwaggelen. Doen waggelen. — Maria Heyns, Bloemhof, 197: Anders zouden alle volken .... dit machtig rijk niet konnen *verwaggelen*, of omstooten.

Verwallen. Ontstellen. — Van Rijssele, Spieghel der minnen, 37:

Mijn herte verschrict, mijn bloet *verwalt*,
Int ouerpeynsen der reynder iuecht.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Meyer overgenomen, met den nagenoeg gelijken zin van: veranderen, verwisselen.

Verwanderen. Veranderen. — St. Franciscus Souter, 32: Wie *verwandert* dye tijden? wie verandert die naciën?

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: verplaatsen.

Verwanderen (Hem). Zich vertreden. — Delfsche Bijbel, 2 Samuel 11, vers 2: Dat david opstond van sinen bedde na middach, ende dat hi *hem verwanderde* opten solre vanden coninckliken huse.

Verweegeren. Verzachten. — Valentijn, Werken van Ovidius, II. 84: Als hy dan sag... dat sijn leden in (het water) *verweegert* geworden waren.

Verweeldighen. Weelderig maken. — Leven van Marcus Aurelius, 134

verso: Dat sy (de wereld) henlieden in als *verweeldichde*, ghelijck sij haer altijdt met verdriet loont.

Verweemoedigen. Zachtmoedig worden. — Valentijn, Werken van Ovidius, III. 216: Verbiet gij mij het schreien, onbermhartiger als een vijand, daar Achilles door Priamus tranen *verweemoedigde?*

Verweyffelt. Wispelturig. — Vliss. Redens Lusthof, 141:

Als Moyses heeft ghedaen, dien rechten Godes knecht;
Voor dat *verweyffelt* Volck, en haer godloosheyt slecht,
Vol ongeloof van Godts beloften goedertierich.

Verweckich zijn. Verwekken. — Const-thoon. Juweel, 246:

Den Bequamen tijt is deur die u *was verweckich:*
Maer ghy hebt gheen liefde, dies blijft ghy verhert altoos.

Verweldigen. Overweldigen. — Oudaan, Gedichten, 75:

Die Recht en Wetten schend, 's Raads achtbaarheid veracht,
's Lands geldkist meester word, *verweldigt* en verkracht.

Verwerffelijck zijn. Verwerven. — Antw. Spelen van Sinne, 241:

Die wel sterft seyt Godt *is verwerffelijck*
Door sijn sterven een leven onsterffelijck.

Verwertelen. Verwarren. — Ogier, De Seven Hooftsonden, 276:

Nu sit de goede Man *verwertelt* in sijn schulden.

Verwikken. Wankelen, — Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, 281:

Een vasten stant, daer uyt sy noyt mach schricken,
En niemandts konst off macht kan doen *verwicken.*

Verwilligen 1°. Behagen. — Leven van Marcus Aurelius, 123 verso: My dunckt beter te eysschen den Goden te *verwilligen* met deuchden, dan hen meer te veronweerden door quellingen.

2°. Gewillig maken. — Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 548:

Verwillight hert, en gheest, om door Godts milden zeghen,
Te gaen waer 't hem belieft.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: toestaan, toestemmen.

Verwitten. Verwittigen, leeren. — De Hubert, Psalmen, 50:

Wat weg dat hy kiesen moet,
Daar van sall hij hem *verwitten.*

Verwittinghe. Verwittiging, bekendmaking. — De Brune, Zinnewerck, 142: Een waerachtighe *verwittinghe*, dat de ziele niet en zoude konnen bestaen.

Verwoest. Woest. — Vlaerd. Redenr. bergh, 33: Tusschen beyde wordt de Ghemeente van Eergier, Nijt, Haat, Twist, Tweedracht ende Toorne, so veel ingeblasen, dat hy int lest heel *verwoest* begint te rasen.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: eenzaam, verlaten.

Verwoesten. Vergaan. — Vlaerd. Redenr. bergh, 115:

Verwoesten moet het rijck, en tot de gront vervallen,
Dat in zich self gedeylt wert in verscheyden deelen.

Verwreken. Aanzetten. — Leven van Marcus Aurelius, 70 verso: Dat onse heymelijcke sonden (de goden) *verwreken* om te doen over ons openbare castijdinghe.

Verwust. Verstrikt. — Den Gheestel. Nachtegael, III. 181:

Godsdienst ben ick ontvlo'en, tot veelderleye stonden,
Omdat ick lach in 't quaet, verwerret, en *verwust.*

Vezelaer. Uitpluizer. — Vondel, Bespieg. over Godt en Godsdienst, 24.

Dat nu de *vezelaers* die deze weerelt houden
Uit vezelinge en gruis, eens opstaen uit dien droom.

Vezeling. Vezel. — Poot, Gedichten, II, 56:

Hebt gy oit Karus hooren zingen
En beuzelen in 't breê
Van vliegend zaet en *vezelingen*?

Vezikje. Vezeltje. — Oudaen, Poëzy, II, 47:

Daar zoo subtyl de streng van 't Recht door word gesplitst
Aan fyne *vezikjes* geklieft, en uitgeplozen.

Vesten. 1°. Met een vest of wal omringen. — Van Alkemade, Beschr. van Brielle, II, fol. 23: Dat si huer Stede *vesten* mogen, ende hem zelven bewaren te behoudere haer Stede, haer lyf ende heur goed.

2°. Aanvangen. — Van Velthem, fol. 365:

Aldus so ward door een twest
Tusschen desen tween *gevest*,
Dat lange wile geduren sol.

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen. Verkeerdelijk staat echter aldaar *Vestigen*. Uit de voorbeelden blijkt, dat *Vesten* bedoeld is.

Vesthalm. Waarteeken. — Van Toorenenbergen, Marnix' Godsd. en Kerkel. Geschriften, II, 26: De geest Godes van Paulo genoemt wort een onderpant, *vesthalm*, ende godspenninc des geloofs.

Vestigen. 1°. Met een vest of wal omringen. — Informacie, 76: Overmits dat zy leggen oepen ende onbemyert, zoe souden zy gaerne vervolgen an mijn genadichen heere omme die stede te mogen *vestigen* ende sluyten.

2°. Bevestigen. — Leven van Marcus Aurelius, 40: Als ick de yseren boeyen van desen ghevangenen los dede, dat ickse weder *vestichde* aen de herten van haren Conincrijcken.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: vaststellen.

Vetman. Weelderigheid, overdaad? — Van Rijssele, Spieghel der minnen, 54:

Begheerte van hoocheyt.
Tis nu al *vetman*.
Vreese voor schande.
Latet catken roncken.
Begheerte van hoocheyt.
Sy hebben sint Joris vissop ghedroncken.

In verband met den laatsten regel, die beteekent: zij zijn zeer tot minnen geneigd, meen ik, dat ik het woord recht verklaard heb.

Vetten. Vetmaken, bemesten. — Antw. Spelen van Sinne, 84:

Maar den Lantman maeckt metter eerden zijn verbondt,
Die hem goey vruchten gheeft wil hyse wel *vetten*.

De *Bijdrage* heeft het woord in de beteekenis van: vet worden.

Veughen. ? — Vlaerd. Redenr. bergh, 96:

Siet ghy op u, ghy doolt, vraecht ghy waerom? men *veucht*
By niemant het gebiet, om sacht onder te duycken;
Niet die verkoren is, die verkiest macht gebruycken,
Behoudens dat hy wel en eerlijck t'samen doet.

Het is mij geheel onmogelijk den zin van dit woord ook slechts bij gissing te bepalen. Hebben wij hier aan *voegen* te denken, in de beteekenis van: inrichten, enz., in de *Bijdrage* vermeld? Wie ontsteekt hier eenig licht?

Vieren. Vuur ontsteken. — Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II, 663: Dat het Huysgezin .... in de kelder niet sal mogen *vieren*, apparentelijck om geen warmte of bangigheyt te veroorsaecken.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van: verwarmen.

Vier-rade. Van vier raderen, wielen voorzien. — Vlaend. redenr. bergh, 131:

D'een jaecht sijn schapkens uyt, en d'ander drijft sijn Ossen;
En zient mijn oogen niet, wanneer ick met mijn Rossen
In een *vier-rade* Koets geseten, ry naer d'Hoef?

Vijfthien voren hebben. Veel voor hebben. — De Casteleyn, Konst van Rethorycke, 28:

An dees konst komt lichtelick menich man,
En menich komt er an met grooter pijnen,
Maer die wel Latijn ende ander talen kan
Heeft vijfthien voren in elck gespan

Vijghen. Vluchten. — Antw. Spelen van Sinne, 145:

Met desen sermoen, moeghen wy gaen *vijghen;*
Als meerder man comt, moet minder man swijghen.

Viggen. Biggen werpen. — Smijters, Fabelen, 18:

De Wolf van verre zach een Soch vol jongen staen,
Dewelcke viggen wouw.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan, doch zonder voorbeeld.

Vin. Vinding, ontdekking? — Vlaerd. Redenr. bergh, 2:

— Doch om des Wijsheyts *Vin*
Blijft Athenen den naem, en Hollandt het ghewin.

De *Bijdrage* heeft *vin* in den zin van: lid. Bovenstaand woord komt mij voor een ander te zijn en met *vinden* in verband te staan. De beteekenis heb ik bij gissing aangegeven.

Vingertepelen. Bewegen der vingers. — Klioos Kraam 206 (van de schrijfpen):

Uyt schraler schrijfpijp doch dringt deez, door 't *vingerteep'len*
In 't nat swart, langs 't droog wit.

Vincken. Slaan als een vink. — Den Nederd. Helicon, 234:

— 't vrolijc vederschoon, veelverwigh vlucht-gediert,
Dat int geboomt springt, singt, *vinct*, quinct, en tiereliert.

Vijs. Schroef. — Six van Chandelier, Poësy, 3:

Pars, swaare sark, pars vry; pars swaarder, dan met *vysen*,
d' Onafgesleete kleên in uwe kas geleit.

(*Wordt vervolgd.*)

Baarkind, enz. *Navr.* XLVIII, 439 laatste regel, leest men daarvan i. d. 1 Juni 1762; Wat is dat voor een kind? — Insgelijks ibid. blz. 440 van „avondboede noord'kerk"; wat is „avondboede"?

JAC. A.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BAT. OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN

OOGGETUIGE [1]).

Daarop wierd

22 Nov. het nieuwe Bestuur met eenige plechtigheid geinstalleert. Ten 10 uuren kwamen de Fransche en Hollandsche soldaten in de wapenen. Te gelijker tijd vergaderden de nieuw verkorene Repraesentanten op het Raadhuis, vanwaar zij zittende in koetsen door beyde de bataillons, vooraf gegaan door een corps musicanten van een regiment Fransche Jagers te paard, dat 's avonds te voren was binnengekomen, na het Landschapshuis begeleid wierden. De nieuwe vergadering wierd geinstalleerd en de oude ontbonden. Er waren nog maar 12 leden van de 18 gecompareert: deeze waren de Heeren Van Bosveld, de Jonckheere, Droghoorn, Van Westrenen van Themaat, Van Vliet, Bosch, Jansen, Pembroek, Van der Vliet, Steenbeek, Van Bijleveld en Broere. Deeze Heeren dan sessie genomen hebbende, wierd dit door den Secretaris 't Hoen, staande op de trappen van het Landschapshuis aan de aldaar vergaderde menigte bekend gemaakt, waarmeede die plegtigheid een einde nam. Tegen den avond trokken de musicanten weer weg. Onder de nieuw verkorene Repraesentanten waren de Heeren Van Bosveld, de Jonckheere en Bosch Raden der Gemeente en de

1) Vervolg van Nav. XLVIII, blz. 630.

Heeren Marchant en Droghoorn Raden van Rechtspleging. Over het al of niet vervullen van die plaatsen, daar binnen korte tijd ook een nieuw stedelijk [ambt?] te verwachten was, konden de Leden van de Raad der Gemeente het niet eens worden. Er wierd dan besloten dit aan de stem des volks te laten: weshalven

26 Nov. de Grondvergaderingen bijeenkwamen om daarover te handelen. De meeste stemmen waren er voor de aanstelling van de Raden der Gemeente op te schorten, maar die van den Raad van Rechtspleging te volbrengen. Men ging maar dadelijk tot het stemmen over; en de Heer Doctor Wolff, die geen volle glaasjes kon zien, was de man, die Raad van Rechtspleging geworden was als ook de Heer Van Hengst. Drie dagen daarna

29 Nov. kwamen de grondvergaderingen weder bijeen. Die oproeping was over een zaak van het grootste aanbelang. Er was een verzakking gekomen in de schutsluis buiten de Waardpoort, die niet kon herstelt worden, zonder dezelve geheel en al te vernieuwen, waartoe een verbasende somme gelds vereischt wierd, welke men begrootte op 60000 gulden. Om nu die zwaare onkosten te bestrijden wierd van wegens de Raad der Gemeente de stemgerechtigden voorgestelt, alle huurders van huisen binnen de gansche stad en in de voorsteden eens een 20ste penning van hun jaarlijks huurgeld te doen betalen. De debatten van onze nieuwerwetsche regenten waren hevig en zeer verschillend. Allerhande advysen en nieuwe propositieën wierden te voorschijn gebracht. Eindelijk kwam men tot besluit alle de stukken over te neemen, en aan het Provintiaal Bestuur te overhandigen, hetwelk geschiedde

1 Dec. De Repraesentanten, over alle de stukken geadvyseert hebbende, besloten de Raad der Gemeente aan te raaden de stem des volks in te roepen en over een belasting, of op de aan de straat uitkomende glasraamen of op de schoorsteenen. De Grondvergaderingen

3 Dec. daarover stemmende, wierden beyde de propositieën alweder afgeslagen; en evenwel was de eene of andere belasting onvermij-

delijk, want stads schatkist was uitgeput, was gansch ledig. Welke weg nu ingeslagen? — Beyde die belastingen afgekeurt — die op de huishuur afgekeurt — de geldheffing van 2 $^0/_0$ afgeslagen; deeze nochtans onder voorwendsel, dat de wet, in de maand December des vorigen jaars gestatueert, verbood meer geldheffingen af te vorderen, dan van half jaar tot half jaar een honderste penning. — Wat dan gedaan in deeze dringende nood? — Het harnas maar aangetrokken tegen de oppermacht des volks aan, was het besluit der Repraesentanten, ja tegen de sterkste protestatieën. Zowel Van Wijck en Montfoort als van Utrecht; derhalve vaceerden de gecommitteerden voor het eerst, doch maar op twee plaatsen, te weten, het Raadhuis ende Capittelkamer van Oudmunster. 's Anderendaags

6 Dec. wierd deeze eerste vacatie door eene tot de betaling sterk aandringende publicatie opgevolgt met bedrijging van eene zware geldboete voor de nalatigen. Nu wilde juist het geval dat

7 Dec. de Grondvergaderingen alweder bijeenkwamen. Alhoewel deeze oproeping niet gedaan was om over deeze maatregel te handelen, zo wierd nochtans daarover zeer hevig gedebatteert. Het volk was gelaedeert! was de algemeene uitroep; maar daar bleef het ook bij. De oproeping was vooreerst om te stemmen, of er nog een tweede vrije Vleeschmarkt, waar over zig eenige burgers bij de Raad vervoegt hadden, 's wekelijks in het Academie zoude gehouden worden, dan niet; en ten tweede om te benoemen een Opzichter van de Sluis aan de Vaart uit de Heeren Reuss, Veldman, Van Eldik en Houtkamp. De tweede Vleeschmarkt wierd goedgekeurt, maar de benoeming van den sluisopzichter afgekeurt, wordende daarbij nader aan de Raad voorgedragen de sluis te verpachten. De Raad daarop

8 Dec. verder gebesoigneert hebbende, wierden die besoignes

9 Dec. aan de Grondvergaderingen voorgehouden: en toen wierd het verpachten weer verworpen en uit de voorgestelde nominatie de Heer Veldman tot opzichter van de sluis aangestelt. Eer de

vergaderingen uiteengingen, wierd nog aan het volk bekend gemaakt, dat de werkzaamheden van de Commissie tot het formeren van een plan van nieuwe Constitutie ten einde liepen, waarna het volk reets lange tijd had verlangt, zig zelve daaruit eenig voordeel belovende. Het was op de

11 Dec. dat het gemelde plan door de Commissie ter vergadering wierd ingelevert: hetzelve wierd rijpelijk overwogen en beoordeelt; doch men kon tot geen besluit komen, maar

13 Dec. wierd met eene meerderheid van 66 tegen 52 stemmen gedecreteert dat het plan zou dienen tot een grondslag ter verdere deliberatie over hetzelve.

14 Dec. wierd met eene meerderheid van 73 tegen 33 stemmen de volstrekte één- en onverdeelbaarheid der gansche Republiek gedecreteert, waardoor verscheyde artikelen van het ingeleverde plan vervielen, welke aan eene commissie van 7 leden ter nadere overweging wierden ter hand gestelt. Niettegenstaande dan nog geene nieuwe Constitutie gedecreteert was, kwamen 's Lands Repraesentanten

15 Dec. overeen, vooraf om dit gewichtige werk te bespoedigen, twee Commissieën te benoemen, de eene van 5 en de andere van 9 Heeren; de eerste tot het formeren van een Crimineel, de tweede van een civiel Wetboek. Beyde deeze Commissieën zouden in onze stad Utrecht haare zittingen houden. Tot de eerste Commissie wierden verkoren de Heeren Lublink de Jonge te Amsterdam, W. de Vos, predicant der Mennoniten ald.; N. C. Lambrechtsen, Secretaris der Repraesentanten van Zeeland te Vlissingen; J. C. Reuvers, Raad in den Hove van Holland en C. H. Cras, Professor te Amsterdam. En tot de tweede Commissie de Heeren F. van Berck, advocaat te Arnhem, H. J. Wichers, ontfanger van het Collateraal te Groningen, J. H. Mollerus, geweze Secretaris van de Raad van Staten, C. C. Reitz, Oudgriffier van het Hof van Vlaanderen te Middelburg, S. Gerlofsma, Secretaris te Hinlopen; B. Storm, lid van het Hof van Justitie van Braband te 's Bosch,

R. Jordens, landrichter van Drenthe, M. Dussen te Meppel; Craeyvanger, gewezen Raad van het Hof Provintiaal te Utrecht; J. Bont, advocaat te Amsterdam en H. A. Kreet, griffier van het Hof van Holland.

Alle deeze werkzaamheden van de Conventie wierden nog des te meer begunstigt en voortgezet door de gansch onverwachte aangename tijding, dat er een wapenstilstand met den Keijser van Oostenrijk getroffen was. Die tijding,

16 Dec. alhier aan het hoofdkwartier aangekomen zijnde, wierd terstond per expresse aan de Conventie toegezonden, waarop de Generaal de Jean zig dadelijk na het leger begaf, na vooraf het oppercommando aan den Generaal Grispere te hebben overgegeven. Uit deeze wapenstilstand kwamen alweer de volgende militaire bewegingen, onze stad betreffende voort. Al 'sanderendaags

17 Dec. ondervonden wij de waarheid daarvan. Er kwam binnen het derde battaillon van de derde halve brigade Hollandsche infantery: Dit battaillon was zamengesteld uit de overblijfselen van de regimenten van den Erfprins en Westerlo en verder aangevult met eenige manschappen van Hessen Darmstad en d'Envie. Daartegen vertrok

18 Dec. het battaillon, dat zedert lang alhier garnisoen gehouden had, zijnde het derde battaillon van de zevende halve brigade Hollandsche infantery, na den Briel. Tegen de Middag kwam een gedeelte van de Hollandsche artillerytrein binnen uit Woerden, bestaande uit 4 hauwitzers, 8 canonnen, en verscheide ammunitiewagens met een corps artilleristen, welke

19 Dec. hunne marsch verder voortzetteden na Amersfoort. 's Namiddags wierd deze door een tweede artillerytrein opgevolgt van 3 hauwitzers, 21 canonnen en 3 bagagewagens, en

20 Dec. van een derde van 4 canonnen en een groote menigte teecaissons, fouragiewagens enz., welke alle na Amersfoort vervoert wierden, niet om na het leger te trekken, maar om daar in de tabakschuuren geborgen te worden.

21 Dec. passeerde door onze stad alweer een trein Hollandsche artillery van 27 caissons, 9 ammunitie- en 4 fouragiewagens;

22 Dec. een dergelijke artillerytrein; en eindelijk

23 Dec. nog een trein van tusschen de 30 en 40 ammunitiewagens, allen de weg neemende na Amersfoort.

24 Dec. kwamen weer zes compagnieën husaren van Esterhasy herwaarts terug, wordende geleyd door den Colonel La Houssaye, die toen zijn intrek nam in het huis van den Heer van Lunenberg over de Domsteeg: van deeze marscheerden

25 Dec. twee compagnieen na 's Hage. Zij waren laatstelijk uit Mulheim komen afzakken. Nog dagelijks trokken transporten van allerhande bagagie- en fouragiewagens door na Amersfoort. Het was noch niet geeindigt.

27 Dec. kwam noch een bataillon infantery binnen van de Rhijnkant, hetwelk

28 Dec. weer afmarcheerde na Amsterdam.

Wij hebben het verhaal van dit jaar begonnen met drie van de gewone dagbladen; en juist moeten wij het zelve jaar eindigen met iets van ons Utrechtsch dagblad aan te halen. Nadat de Heer Olivier den vijfden October laatsleden uit zijn bannissement was ontslagen, had hij zig met ter woon begeven na Alphen, en aldaar begonnen eene courant uittegeven ten tytel voerende, de Rhijnlandsche courant: maar Jufvr: Wygel had haar toevlugt genomen tot een Advocaat, die het zoover had weten te brengen, dat haar zaak

29 Dec. tegen den Algemeenen aanklager bepleit wierd, en het pleidooy ten haaren voordeele wierd uitgewezen; zodat wij met het volgende jaar weer een Utrechtsche courant te gemoet zagen.

Wij traden dan

31 Dec. de nacht in met een streelend verlangen en een vleyende hoop, van elkander in het aanstaande jaar met de vreede met Oostenrijk te zullen geluk wenschen.

1797.

Bij de aanvang van dit jaar was het aldus in de stad gestelt. Het hoofdkwartier van de in Holland blijvende en in Hollandsche soldij overgenomene 25000 man Fransche troepes was noch binnen onze muuren. De Generaal De Jean, die weer herwaarts terug gekeert was, had het oppercommando weer overgenomen, en hield zijn verblijf weer in het huis van den Heer Leyssius.

De Generaal Grispere was Commandant van de stad, en woonde in het huis van den Heer Nellesteijn. Het bureau van dit commandement was in het huis van Graaf Bentink in de Boothstraat. De Aides de Camp van De Jean woonden in het IJsere hek op de Breestraat. Het militaire postcomptoir was in de poort op het Domskerkhof, het Fransche koffijhuis in het huis van den Heer Van Vloten op het Janskerkhof; de Fransche gevangenis op de Cathrijne poort; en het Fransche Hospitaal in het Jobsgasthuis buiten de Cathrijnen; het Hollandsche hospitaal was in het Kraanegasthuis. Het Hooijmagasijn was op het plijn bij Puntenburg en het havermagasijn in een huis op de Voorstraat nabij het Vleeschhuis. Het garnisoen bestond uit 4 compagnieën husaren van Esterhasy met het depot van hetzelve regiment, een battaillon Fransche en een battaillon Hollandsche infanterij. De parade wierd gehouden 's middags ten 12 uuren op het Janskerkhof, maar de groote parade 's Zondags en 's Donderdags op de Neude; dezelve bestond altijd uit het geheele garnisoen, en trok, voornamelijk 's Zondags, veel volk tot zich, zo door de tegenwoordigheid van één of meer Generaals, als door het musiek. De hoofdwacht van de infanterij was op het Janskerkhof en van de hussaren aan de houten lootsen op het Vreeburg. Het Raadhuis, de stadspoorten, de magasijnen, als ook alle bijzondere posten wierden onbepaalt bezet zo door de huszaren als door de Fransche en Hollandsche infanterij. 's Nachts wierden er van beijde de hoofdwachten patrouilles afgezonden, doch niet bij dag. De huszaren waren gecaserneert in het huis

van de Graaf Van Athlone in de Ridderschapstraat en op het Hof van D'Ablaing; de Fransche infanterij in het Pesthuis in de Schalkesteeg en op het Latijnsche school; en de Hollandsche infanterij in de gewone barakken op het Klaaskerkhof. Het huis van den Marquis, laatst bewoond door den Heer Professor Brown, die na Engeland voortvluchtig was, op de Kromme Nieuwe gracht, wierd gebruikt om huisvesting te verleenen aan alle de Franschen, die dagelijks bij menigte herwaarts kwamen om zig met de eene of andere boodschap of tijding aan het hoofdkwartier te vervoegen; maar alle andere Fransche militairen, die doorpasseerden, en dan zomtijds zes à acht dagen rustdag hielden, wierden bij den burger ingekwartiert, hetgeen zeer partijdig te werk ging. Ik zegge, de Fransche militairen, want de Hollandsche moesten altijd zig zelve een verblijf verschaffen. De schutterij was door het verschil met den Colonel La Houssaye noch buiten dienst, en de nieuwe gewapende burgermacht van onze stad was noch niet bepaalt. Er was ook noch geen besluit genomen tot bestrijding der kosten van de sluis buiten de Wachtpoort. Dan deeze twee laatste artikelen waren de eerste pointen van deliberatie, waarmede de Raad der Gemeente dit jaar haare werkzaamheden begon; want

3 Jan. wierd afgepubliceert, dat eerstdaags eene commissie zig zoude begeven aan alle huisen om te onderzoeken al hetgeen tot de inrichting van de door de Nationale Conventie gearresteerde algemeene gewapende burgermacht vereischt wierd. Deze commissie maakte hiermede een begin op

7 Jan. Zij bestond uit een capitein, een luitenant, twee sergeanten, twee corporaals en twee gemeenen, alle van de schutterij. En

10 Jan. wierd de zaak van de sluis afgehandelt. Er wierd in de Raad der Gemeente besloten, dat van de gewone huurpenningen van alle huisen, stallen, schuuren, lootsen, tuinen, enz. eenige percenten, geevenredigt na de waarde van de gebouwen, moesten betaald worden, voor 1 Maart aanstaande tot goedmaking van de verregaande onkosten, die ter vernieuwing van de sluis onvermijdelijk

waren; derhalven een besluit, rechtstreeks tegen de oppermacht des Volks aan, het welk in het vorige jaar die belasting ganschelijk had verworpen. Om nu de huurwaarde van de gebouwen, die door de eigenaars zelve bewoont of gebruikt wierden, te bepalen, wierden twee stads gesworenen gemachtigd, welke

16 Jan. daar mede een aanvang maakten, vergezelt door twee burgers van de Wijk, waarin de taxatie volbracht wierd. Een ieder was gehouden zijn huis door hen zoowel van binnen als van buiten te laten doorsnuffelen, en zig te onderwerpen aan de hooge of laage taxatie van hetzelve zonder eenige tegenmorring. Die penningen zijn ingezameld door twee burgers, die, vergezeld van de wijkbode, dezelve aan de huizen van den burger afvergden. Onder de werklieden van de sluis was ook geweest eene zeekere Gerrit, bijgenaamd de Auxiliair, omdat hij in den jaare 1787 onder de Auxiliairen gedient had. Deze was een voorwerp, eenig in zijn soort, uitmuntende in gauwdiefstukken: reets driemaal was hij de Gerechtsdienaars, die gemachtigt waren om hem te vatten, door zijne buitengewone sterkte en behendigheid in het zwaayen met een bloot mes ontvlugt; maar eindelijk is hij te Arnhem in het net geraakt. Hij is den 3 Maart alhier gevangen binnen gebracht, en vervolgens met een geyseling, brandmerk en gevangenis van 12 jaren beloont. Daarop volgde nog eene derde resolutie van de Raad der Gemeente; maar vooraf moeten wij de op

17 Jan. tusschen invallende verjaardag van de komst van de Franschen in onze stad aanhalen. Dezelve wierd zeer stil en bedaard doorgebracht: men zag of hoorde niet de minste feestviering als alleen de gewone illuminatieën aan de volkssocieteit de Blaauwe druif, en de herberg *de Rustende harten* in de Boterstraat, toen bewoont wordende door den gewezen Deurwaarder Jansen, waardoor het gezelschap en de vreugde aldaar eenigzints vermeerderde. Die derde resolutie dan van de Raad der Gemeente betrof de inkwartiering. Doordien het alhier in garnisoen liggende battaillon Fransche infanterij door een ander battaillon wierd verwisselt, hetwelk

26 Jan. uit Deventer binnenkwam en bij den burger wierd ingekwartierd, zowierd die derde resolutie des te meer verhaast. Al op

30 Jan. wierd dezelve afgepubliceert: zij behelsde, dat, op de aanhoudende klachten van eenige burgers over de zo verregaande partijdigheid in het inkwartieren, hetzelve in het vervolg geregelt na de order van de Wijken en de nummers van de huisen zou geschieden, totdat een plan zou zijn vervaardigt door eene commissie, reets daartoe benoemd, volgens hetwelk eenieder door eene weekelijksche contributie van die hatelijke plaag voor altijd bevrijd zoude blijven.

2 Febr. kwamen de twee compagnieen Hollandsche infanterij uit Naarden weer terug; derhalven geen inkwartiering, want het waren Hollanders: maar

7 Febr. kwamen de twee compagnieen hussaren van Esterhasy uit Rotterdam weer terug. Deeze wierden ingekwartiert; want volgens bevel van den Commandant der stad moesten alle de militairen voor 2, 3 of meer dagen bij den burger gehuisvest worden, voor aleer dat zij de casernes betrokken; ofschoon dezelve reets volkomen in gereedheid waren gebracht.

's Anderen daags

8 Febr. trokken weer twee andere compagnieen hussaren uit na Amsterdam. Deeze hussaren zowel, als de laatst uitgetrokkene infanterij behaagde het marscheeren gansch niet: vermits onze stad, en vooral derzelver jonge dochters, juist niet van de eerste classe, hen veel vermaak verschaften. Een wekelijks bal, hetwelk 's Maandags bij Vermeulen aan het Vreburg gegeven wierd, was een van hunne grootste vermaken; en dit bal was, ten minste voor het grootste gedeelte, oorzaak, dat verscheyde jonge klijne hussaartjes en soldaatjes nagelaten wierden.

Het overige van deeze maand, als ook de volgende maand April brachten wij door, zonder dat er iets, hetgeen meldens waardig was, in onze stad gebeurde. Wij vergenoegden ons dus

alleen met de belangrijke besluiten te beoordeelen, die door de Nationale Conventie wegens de nieuwe constitutie, de eene na de andere, genomen wierden. Want er wierd dan gedecreteerd, voor eerst

14 Febr. dat alle bijzondere provintiale schulden voor nationaal wierden verklaart, en derhalven voor schulden van het Land zouden erkent en overgenomen worden. Vervolgens

21 Febr. dat het opperbestuur van het Land zou opgedragen worden aan eene vergadering, verdeelt in twee Kamers, van welke de eene de naam zoude dragen van de groote Kamer en de andere van de Kamer der Oudsten. Daarop

7 Maart dat 's Lands Opperbestuur nog zou toegevoegt worden een Staatsbewind, belast met de uitvoerende macht. Dan

14 Maart dat de geheele Bataafsche Republiek zou verdeelt worden in vijftien Departementen. Toen

18 Maart dat alle gildens en gildewetten van ambachten of neering doende corporatiën zouden worden afgeschaft en vernietigt. En eindelijk

21 Maart dat in de geheele Republiek maar ééne nationale universiteit en drie nationale academieën zouden gevestigt worden, de universiteit te Leyden en de academieën te Groningen, Harderwijk en Breda. In de laatste zitting over deeze gewichtige zaak, die

24 Maart gehouden wierd, wierd besloten, dat dit nieuw geformeerde plan in de maand van Augustus aanstaande aan het gansche volk ter goed- of afkeuring zou voorgestelt worden. Maar, het decreet van den 21sten deezer aangaande de academieën, alhier bekend geworden zijnde, klonk, zowel regent als burger, als een donderslag in de ooren; daar hetzelve den ingezetenen van zo een groot voordeel, als een academie aan een stad toebracht, beroofde. Goede raad was duur geworden. Men besloot eindelijk een request aan den burger ter teekening aan te bieden, om aan de conventie gepreesenteert te worden, houdende een verzoek, dat niet alleen onze stad met een academie mocht vereert worden,

maar ook aan hetzelve de gradus Doctoratus mocht verleent worden, hetwelk volgens het decreet maar alleen aan de Universiteit van Leijden was toegekent. Dit request wierd, door 3490 burgers onderteekend.

28 Maart aan de Conventie ingelevert. Dadelijk wierd er over gevoteert; en het besluit was, dat het verzoek, hoewel van zo een groot aantal burgers, ten eenemalen wierd verworpen.

De maand van April begonnen wij weer met een Utrechtsche Courant. De Heer Olivier had weer een tijding in zijn Rhijnlandsche courant ingevoegt, die hem

1 April van Alphen in 's Hage op de Gevangepoort bezorgde. Dit voorval deed de Raad der Gemeente besluiten, den Heer Olivier, zomin als zijn nicht Jufvr. Wygel, alschoon het proces ten haaren voordeele was uitgewezen, weer met het drukken van onze stadscourant te begunstigen.

4 April wierden tot schrijvers en uitgevers van de Utrechtsche courant aangestelt de Heeren De Leeuw, schrijver van de Dortsche courant, en Van der Schroef, Boekhouder, alhier; die

11 April het eerste nummer van dit dagblad al in het licht brachten. Hetgeen de Heer Olivier in zijn tijdschrift vermelt had, waren eenige valsche praeliminaires-artikelen, die door den Keijser en Vrankrijk zouden getroffen zijn; en die zelfs eenigzints na het Prinsgezinde overhelden. Ja! Hoe was het toen gestelt tusschen die twee Hoven? Niet zo gunstig, als men ten tijde van de wapenstilstand verwacht had; want deeze was geeindigt, en de vreede niet gevolgt integendeel, alles toonde aan, dat de oorlog weer op nieuw zou beginnen. Er kwam ook weer beweging onder de troepes, om na den Rhijn te marscheren.

Veele daagen liepen voorbij, zonder dat men ergens van hoorde. En intusschen was het verlangen na de eene of andere tijding uit het leger groot en algemeen. De politieke werkzaamheden verminderden ook, althans bij het Provinciaal Bestuur, want

18 Meij kwam het eerste besluit van dit jaar uit die vergadering

te voorschijn, hetwelk behelsde, dat alle de geremoveerde Staats- en Stads regenten uit hun tweejarig stadsarrest ontslagen wierden, en de vrijheid bekwamen om hunne goederen weer te mogen verkopen of veralieneeren. Het removeeren scheen zo niet meer te behagen; want nog niet de minste remotie was in de laatste zes maanden voorgevallen, als alleen van den courantier, die daarvan zelf de oorzaak geweest was. De grondvergaderingen, en dus de stem des Volks, kwamen ook zoo niet meer in aanmerking; alhoewel men noch de algemeene volkstem over de constitutie in de maand van Augustus te wachten had. Maar aan de organisatie van de nieuwe schutterij, of de Utrechtsche gewapende burgermacht begon men eindelijk te denken

31 Meij kwamen alle de volgens het reglement tot de schutterij verbondene burgers op de Neude bijeen, alwaar zij eerst en vooraf gemeten wierden: en toen wierden de grenadiers en constapels verkosen, hetwelk het lot moest uitwijsen.

Toen verliepen er nog eenige dagen; eer dat men tijding uit het leger kreeg. Er kwamen twee battaillons van de Rhijnkant aan marscheeren, om alhier te overnachten, een Fransch en een Hollandsch. Op de laatste dagen van de volgende maand, dat is, van

22—28 Juny wierden dagelijks transporten van omtrent 100 à 150 Keijserlijke deserteurs en krijgsgevangenen binnengelijd, welke in Hollandsche dienst wierden overgenomen. Zij vertrokken allen, na alhier in de manegie overnacht te hebben, na hunne respectieve battaillons, ook al, zonder ons de minste tijding aangaande de oorlog na te laaten. Maar, wat wierden wij onverwachts van die onzekerheid, van dat verlangen na oorlogsnieuws afgetrokken door hetgeen de maand July ons opleverde. Met de aanvang van die maand kwamen verscheijde ledige schepen de Vecht afvaaren, en dat wel, zo als de schippers verklaarden, om Hollandsche troepes in te nemen.

3 Juli vergaderden buiten de Waardpoort van de sluis af tot een end wegs voorbij de Roode brug zoveel schepen bijeen, dat

een ieder wierd uitgelokt dezelve te gaan bezichtigen: nochtans was de toevloed van aanschouweren nog veel grooter bij het te scheep gaan van het volk, waarvan wij

4 Juli al overtuigt wierden. Het geheele corps Hollandsche rijdende artilleristen passeerde langs de stad, komende van Heusden, na buiten de Waart, alwaar zij zig te scheep begaven, hebbende hunne paarden te Heusden achtergelaten. Veel beweging bracht dit aldaar te weeg, zelfs de gansche nacht door, vermits zij niet afvoeren voor 's anderen daags.

5 Juli 's morgens bij het aankomen van den dag, hetwelk met blasende trompetten en onder een verbasend geschreeuw zo van het volk als van de omstanders te werk ging, waardoor veele aldaar in hunne nachtrust, gestoort wierden. Op de rijdende artilleristen volgde het battaillon Hollanders, hetwelk alhier in garnisoen lag; hetzelve trok 's morgens omtrent 7 uuren de poort uit; en al het volk volgens order aan boort zijnde, voeren de schepen terstond af, om plaats te ruimen alweer voor een ander battaillon, het welk al spoedig verwacht wierd. Omtrent 11 uuren passeerde hetzelve buiten de stad om: het was het derde bataillon van de zesde halve brigade Hollandsche infanterij, evenals het vorige het volk ter scheep zijnde, voeren zij dadelijk af, telkens met slaande trommen en onder een onophoudelijk gejuig en gezang. 's Namiddags te 2 uuren trok het tweede battaillon Hollandsche jagers door de stad, hetzelve ingescheept zijnde trok ook al terstond af onder het geluid van de hoornen. De gansche dag door was een groote menigte menschen daarbij tegenwoordig geweest, die door deeze gansche buitengewone vertoning derwaarts waren uitgelokt. De volgende dag

6 Juli 's voormiddags ten 10 uuren kwam alweer een battaillon doorpasseren om ingescheept te worden, hetzelve was het eerste battaillon van de tweede halve brigade. De inscheping voltrokken zijnde, voeren zij ook dadelijk af. Te gelijker tijd kwam er ook beweging onder de Fransche troepes; doch dit was maar een

verwisseling van militairen, om de gemeenschappelijke omgang tusschen de burgers en de militairen, die de Fransche commandanten altijd zochten tegen te gaan, af te breeken. 's Namiddags ten vijf uuren kwamen dan binnenmarcheren vier compagnieen Fransche jagers te paard, welke na overnacht te hebben

7 Juli 's morgens vroeg hunne marsch verder doorzetteden na Haarlem en Alkmaar. Eindelijk kwam nog diezelve dag tegen de middag het tweede battaillon van de vijfde halve brigade buiten de stad om marscheren, hetwelk almeede als de vorigen aan boort zijnde, de schepen dadelijk afvoeren. Verscheide andere battaillons, als ook eenige compagnieen cavallerij en artillerij allen Hollanders waren op andere plaatsen te scheep gegaan. Zij wierden alle overgevoert na Texel, om aldaar, zoals algemeen verhaalt wierd, ingescheept te worden tot een geheime expedite. 's Anderendaags

8 Juli vertrok de Hollandsch Gen. Maj. Van Boekop, met zijn gansche hoofdkwartier, hetwelk eenige dagen te voren uit Zwol weer herwaarts terug gekomen was, meede na Texel, om het oppercommando over de troepes op zig te nemen. Hiermede namen die militaire bewegingen weer een einde, alleen uitgesondert, dat

15 Juli noch twee compagnieen hussaren van Esterhasy binnen kwamen, om de volgende dag

16 Juli hun regiment na 's Hertogenbosch op te volgen; zelfs wierd

18 Juli het Fransche hospitaal uit het Jobsgasthuis na Leyden vervoert, hetgeen ons eenige hoop verschafte, om, ten minste voor een tijd, van inkwartiering bevrijd te blijven. Eenige dagen daarna te weten

24 Juli kwamen uit Texel weer 100 man infanterij herwaarts terug, vermits van elke battaillon een zeeker getal manschappen na hunne vorige garnisoensplaatsen terug gezonden wierden, uithoofde dat de schepen te veel bevolkt waren.

Toen volgde dan de maand van Augustus, in welke de stem des Volks het plan van constitutie moest beoordelen. Zedert het begin

van dit jaar was de volkstem ten eenemalen in vergetelheid gebleven; maar deeze maand daarentegen leverde niets anders op als vier volksvergaderingen. De eerste was over de nieuwe Nationale Conventie, de tweede over het plan van de constitutie; de derde over de schutterij en de vierde over het nieuw regeeringsreglement. De eerste over de Nationale conventie wierd gehouden door het gansche Volk van Nederland op

1 Aug. Volgens het reglement van de conventie moest 's jaarlijks de aanstelling van Repraesentanten vernieuwt worden, hoewel de werkelijk fungerende Repraesentanten altijd weer verkiesbaar waren. Alhier te Utrecht de twee kiesvergaderingen uit de 66 grondvergaderingen, evenals bij de eerste aanstelling had plaats gehad, op het Landschapshuis en het Raadhuis bij een zijnde, wierden verkozen op het Landschapshuis tot Repraesentant den Heer Visscher en tot Plaatsvervangers de Heeren De Leeuw en Van Manen en op het Raadhuis tot Represeentant den Heer Van Manen en tot Plaatsvervangers de Heeren Visscher en De Leeuw, zijnde derhalve alle dezelve Heeren weer op nieuw aangestelt, behalven op het Landachapshuis tot tweede Plaatsvervanger den Heer Van Manen in plaatse van den Heer Lindhorst. De tweede vergadering volgde op

6 Aug. Deze was maar een bijzondere vergadering van de schutters van onze nieuwe gewapende burgermacht, om een commandant en Chef te benoemen, hetwelk den toenmaligen Commandant, den Heer Gordon, weer te beurt viel. De derde vergadering was weer van het gansche volk van Nederland, hetwelk opgeroepen was om te stemmen over het nieuwe plan van constitutie tegen den

8 Aug. Alle de stemgerechtigden dan, van de gansche Republiek in grondvergaderingen bijeen gekomen zijnde, wierd hen het gemelde plan ter goed- of afkeuring voorgestelt. De stemlijsten opgenomen zijnde, waren in onze stad ruim 400 stemmen voor en omtrent 1000 tegen het plan, in onze provintie 750 stemmen voor en 3420 tegen, en in de gansche Republiek 27955 stemmen voor en 108846 tegen het plan, zodat hetzelve door eene meerderheid

van 80000 burgers ten eenemale wierd verworpen. Wij voedden dus weer eenige hoop van onze zo bloeyende academie te zullen behouden. Eenige dagen daarna te weten

18 Aug. verkoos de Conventie weer een andere commissie van 21 leden uit haar midden tot herziening van het plan van constitutie, en om de artikelen te veranderen, die door het volk verworpen waren. In die commissie wierden wegens Utrecht benoemt de Heeren G. A. Visscher en J. van Buul. Eindelijk de vierde vergadering, welke aangaande het nieuw stedelijk regeringsreglement was opgeroepen, geschiedde

24 Aug. Dezelve bestond uit de twaalf gewone Grondvergaderingen. Dit reglement was zamengestelt door eene daartoe benoemde commissie, die genoegzaam het gansche jaar door aan hetzelve gearbeid had, door dien, het ontwerp telkens aan het volk moetende voorgelegt worden, dan het eene dan het andere artikel verworpen wierd. Evenwel kwam men in deeze vergadering zover, dat het getal der regeringsleden en de wijze van aanstelling bepaalt wierd. De Raad der Gemeente zou van 25 leden op 18 vermindert worden; maar de Raad van Rechtspleging zou uit 9 leden blijven bestaan; van beijde deeze collegieen zoude 's jaarlijks een derde gedeelte van de leden worden uitgeloot, doch welke altijd weer verkiesbaar zouden wezen. De aanstelling zou geschieden door 12 kiesers, door de 12 grondvergaderingen benoemd, welke een dubbel getal zouden formeren, waaruit het volk dan weder de verkiesing zoude doen. Ingevolge dit besluit kwamen

1 Sept. de Grondvergaderingen bijeen om de drie Raden van Rechtspleging aan te stellen; de kiezers verkozen zijnde, maakten dus eene nominatie van zes leden, waaruit

2 Sept. het volk, weer in Grondvergaderingen bijeen zijnde, de aanstelling deed, welke op de drie uitgelote Heeren afliep.

Op dezelve wijse geschiedde

6 Sept. de benoeming van kiesers, en

7 Sept. de aanstelling van zeven Raden, en vervolgens

11 en 12 Sept. weer van zeven Raden der Gemeente, allen werkelijk Leden van de Raad. Dit getal van 14 kwam voort uit de twee opengevallene en niet vervulde Raadplaatsen. De vier aangeblevene leden waren de Heeren Verkerk, Post, Van Deijl en Visser. Toen volgde

15 Sept. weer een schuttersvergadering. In deeze vergadering wierden alle de verdere officieren verkozen. Onder deeze nieuw verkozene waren er verscheijden, die kwalijk de rang van Korporaal verdienden, zo om hun aanzien als om hun gedrag; dan het waren patriotten, en dit was genoeg. Drie dagen daarna

18 Sept. wierden zij plechtiglijk in de eed genomen door de gansche Raad der Gemeente op de plaats van het Academie, het welk met een toepasselijke aanspraak van den President gesloten wierd. 's Avonds hadden de officieren, als ook de onderofficieren, elk afzonderlijk, onder elkander een vriendemaal op de gewezene gildekamers boven de stadswaag, hetwelk afgeloopen zijnde, veele van die gasten nachtrust nodig hadden. Deeze plechtigheid wierd door een andere opgevolgt, die deeze in alles verre overtrof

22 Sept. de eerste dag van het zesde jaar der Fransche Vrijheid invallende, hielden de Franschen ter eere van dien dag en ook uit hoofde, dat een verschrikkelijk verraad, onlangs in Vrankrijk voorgevallen, ontdekt en gestoort was, een plechtige feestviering. 's Morgens ten 5 uuren wierd op de wallen bij de vier groote poorten het canon gelost tot aankondiging van die feestdag. Ten 11 uuren kwamen alle de militairen op het Janskerkhof in de wapenen. Te gelijkertijd vergaderden alle de geconstitueerde machten op het Landschapshuis. Ten 12 uuren wierd weder het canon gelost op de wallen, en onder het gebulder van het geschut trok de volgende trein van het Landschapshuis de Janstraat door na de Neude

1. Een detachement Fransche jagers te paard.
2. Het corps Gendarmes met het groote stafvaandel van de Noordarmée.
3. Het corps musicanten van het Hoofdkwartier.

4. De generaal De Jeant en verdere generaals en officieren van het Hoofdkwartier.
5. De Fransche infanterij.
6. De Hollandsche infanterij.
7. Het Provintiaal Bestuur.
8. De Raad der Gemeente.
9. Het Provintiaal Gerechtshof.
10. De Raad van Rechtspleging. En
11. Een detachement Fransche jagers te paard.

Op de Neude gekomen zijnde formeerden alle de militairen gezamentlijk een kring, en vuurden eenige malen pelottonsgewijs uit het klijn geweer; daarna beklom de generaal De Jeant de trappen van de Vrijheidsboom, die weer met een nieuwe Vrijheidshoed, vaandels, vlaggen, festoenen, schilden, enz. ten fraaijste was opgeciert, een voortreffelijke aanspraak, zo over die heerlijke vrijheid als over het groot geluk, dat Vrankrijk door het mislukken van het verraad te beurt was gevallen. Deeze aanspraak door den Heer Droghoorn als President van het Provintiaal Bestuur beantwoord zijnde, wierd er weder gevuurt, op de Neude uit het klijn geweer en tegelijk op de wallen uit het canon, om het einde der plechtigheid aan te duiden. Tusschen bijde hadden de Musicanten zig telkens laten hooren. Na dit alles, gaf de Generaal de Jeant ten zijnen huise een prachtig diné, waarbij de vier praesidenten van de bovengemelde geconstitueerde machten genodigt waren. Op het onverwachts verscheen ook aldaar de Generaal Bournonville, die even te voren in de stad was terug gekomen. Het was zes uuren 's avonds, eer de maaltijd was afgelopen, en toen begonnen de vreugdebedrijven op de Neude. De musicanten, die op de maaltijd geassisteert hadden, verschenen aldaar. De canonnen wierden van de wallen derwaarts gebracht. Er vergaderde een groote menigte menschen bijeen. De vrijheidsboom wierd geillumineert. Men begon uit het canon te vunren. De musicanten lieten zig telkens hooren. De menigte van menschen groeide al sterker aan. Duisenden van

vuurwerken wierden afgestoken, vuurpijlen, luchtbollen, zwermers, stinkpotten en allerhande van minder soort. Ten 10 uuren wierd voor het laatst gemusiceert en ook voor het laatst uit het canon gevuurt, waarvan eenige honderden vensterglasen het slachtoffer waren geworden. De overige vreugdebedrijven duurden tot laat in de nacht. Dit feest was op alle plaatsen, waar zig Franschen bevonden, meer of min geviert: maar onze vrijheidsminnaars van de Blaauwe Druif staken boven alle anderen uit. Deeze vierden die verjaardag van de Fransche Vrijheid op eene bijzondere dag, en wel op

25 Sept. Er wierd danspartij gehouden met musiek, de voorpoort op de Mariaplaats en de gang wierden geillumineert; verscheide geringe vuurwerken wierden afgestoken en eenige malen uit vier klijne canonnetjes gevuurt.

De Generaal Bournonville was dan weer binnen onze muuren; hij had terstond het oppercommando van de Noordarmee, waaronder de troepes in Holland behoorden, weer van den Generaal De Jeant overgenomen. Dit was gansch buiten onze verwachting; maar nog veel meer waren wij verwondert, toen

26 Sept. de Generaal van Boekop met zijn gansche hoofdkwartier uit Texel weer herwaarts terug kwam, die ons meldde, dat men bezig was met alle de Landtroepes weer aan Land te zetten, volgens bekomene orders, die de commandant van de vloot uit 's Hage ontvangen had. De menigvuldige Engelsche schepen, die zig gedurig aan in het gezicht van onze zeehavens vertoonden, en die dagelijks al meer in getal aangroeiden, hadden daartoe aanleiding gegeven. De meeste troepes keerden na hunne vorige garnisoensplaatsen weer terug, waardoor eenige Franschen ook in beweging geraakten, onder welke het tweede battaillon van de achtste halve brigade zig bevond.

Alle deze militaire marschen waren gevolgen van de ontscheping. Die ontscheping was noodzakelijk bevonden uit hoofde van de dagelijks naderende Engelsche vloot. Dagelijks zag men deeze al

heen en weer zeilen, en al meer en meer haare cours neemen na de Rheede van Texel, alwaar de Hollandsche vloot ten anker lag. De Hollandsche vloot was, zeilvaardig, in alles ten volle uitgerust; derhalven, de Brit moest onder de oogen gezien worden. De commandant van de vloot, de Viceadmiraal de Winter kreeg

7 Oct. order, om uit te zeilen. De vloot bestond uit de volgende schepen; De Vrijheid, Vice Admiraal de Winter, Jupiter Vice Admiraal Reyntjes, de Staten-Generaal, Schout bij Nacht Storij, drie van 74 stukken geschut; de Brutus, Schout bij Nacht Blois van Treslong van 72 stukken; de Cerberus, Capiteijn Jacobson, Haarlem, Capiteijn Wiggers, Leijden, Capiteijn Musquetier, de Gelijkheid, Capiteijn Ruijsch, de Vries, Capiteijn Zegers, vijf van 68 stukken; Wassenaar, Capiteijn Holland, Hercules, Capiteijn Rijsoort, twee van 64 stokken; Delft, Capiteijn Verdoorn, Alkmaar, Capiteijn Kraft, de Batavier, Capiteijn Souter, de Beschermer, Capiteijn Hinxt, vier van 56 stukken; Munnikendam, Capiteijn Lancaster, Mars, Capiteijn Kolf, twee van 44 stukken; de Furie, Capitein Buschman, Embuscade, Capiteijn Nuijs, de Heldin, Capiteijn Dremesnil; drie van 32 stukken; Minerva, Capiteijn Eilbrecht, de Waakzaamheid, Capiteijn van Mierop, twee van 24 stukken; Daphne, Capiteijn Fredriks, Galathe, Capiteijn Reverij, Athalante, Capiteijn Pels; Ajax, Capiteijn Arkenbout; vier van 18 stukken; het Haasje, Capiteijn Harteveld, de Courier, Capiteijn IJsbrands en de Vlieg, Capiteijn van der Geer, drie van 6 stukken geschut.

11 Oct. 's Voormiddags omtrent half elf kregen de vlooten elkander in het gezicht. Ten 12 uuren elkander genadert zijnde op de hoogte van Camperduijn niet verre van Egmond, begon het gevecht, hetwelk zeer hevig was. Ten 3 uuren na de middag nam het gevecht een einde. = En — O rampzalig treurtoneel! de Hollandsche vloot was vernielt, — voor een gedeelte genomen, uiteen gejaagt — totaliter verslagen. De Engelsche schepen waren omtrent gelijk in getal met de Hollanders, maar veel sterker,

voerende veel meer geschut. Zij werden gecommandeert door den Admiraal Duncan. Zie hier het deerniswaardige lot van alle de Hollandsche schepen. De Vrijheid had verschrikkelijk veel dooden gekregen, waaronder de Capiteijn van Rossum en de Luitenant Cranenburg en ook zeer veele gekwetsten. Jupiter was deerelijk gehavent, en had ook een groot getal dooden en gekwetsten bekomen; onder de gekwetsten was de Vice Admiraal Reijntjes [1]), die door een splinter een wond in de buik had gekregen. Beijde deeze scheepen, als ook Haarlem, de Gelijkheid en de Vries, die ook verscheijde dooden en gekwetsten hadden, waren alle door de Engelschen genomen. Wassenaar en Hercules hadden verwoed gevochten; maar waren daardoor ook deerelijk gehavent, en hadden veele dooden en gekwetsten bekomen. Onder de dooden van Wassenaar was Capitein Holland en onder de gekwetsten van Hercules de Capiteijn Rijsoort, [2]) die een hand wierd afgeschoten; beyde die schepen waren ook in 's vijands handen gevallen. Delft was ook door de Engelschen genomen, doch in dusdanig een toestand, dat het kort daarna met alle de dooden en gekwetsten was gezonken; 80 gezonde manschappen waren nog van hetzelve door de Engelschen gered. Alkmaar had zig ook al aan de Engelschen moeten overgeven, na 26 dooden en 63 gekwetsten bekomen te hebben. Monnikendam was al in het begin van het gevecht in zo een deplorable staat geraakt, dat het zig aan de Engelschen had moeten overgeeven. Het zelve had verscheijde malen de volle laag van een der zwaarste vijandelijke schepen moeten doorstaan, waardoor de Luitenants Christiaanse en Akkerman en nog 46 anderen gesneuvelt en de Luitenant Bikenbroek en nog 34 anderen gekwetst waren. De commandant, Capiteijn Lancaster, was met een gedeelte van zijn

---

1) De Vice Admiraal Reijntjes is de 9 November in Engeland aan zijne wonden overleden. Zijn lijk is de 1 December door den Vice Admiraal de Winter, die bij de Engelschen op zijn woord van eer was ontslagen, in Texel binnengebracht.

2) Capiteijn Rijsoort is 24 October in Engeland aan zijne wonden overleden.

volk op een vijandlijk schip overgevoert en daartegen 40 man Engelschen op Monnikendam geplaatst. Omtrent een uur na de overgaaf hadden de Hollanders zig weten uit de handen des vijands te ontslaan; dog ongelukkig was het schip gestrand op Westcapel, waardoor nochtans 123 Hollanders behouden en de 40 man Engelschen in hunne handen geraakt waren. Zodat 10 der voornaamste schepen de prooij des vijands geworden waren. Van de overige kwamen

12 Oct. in Texel binnen De Staten Generaal, Cerberus, Leijden, de Batavier, Mars, de Furie, Embuscade, de Heldin, Minerva, Daphne, de Waakzaamheid, Galathe en Ajax; en in de Maas Athalanthe en het Haasje. De Staten Generaal was in een deplorable toestand, hebbende aan dooden de Luitenant Lanting en de cadetten de Heeren Schelvisvanger en nog 17 anderen en aan gekwetsten de Schout bij Nacht Storij, de Luitenant Hollenberg en nog 28 anderen. Cerberus had vijf dooden en 9 gekwetsten, Mars 1 doode en 14 gekwetsten en Athalante 1 doode en 3 gekwetsten. De overigen hadden genoegzaam geen volk verloren en waren ook wijnig beschadigt, zo ook de Courier en de Vlieg, welke

13 Oct. ook in de Maas binnen kwamen. Nu blijven nog overig Brutus en de Beschermer, welke beijde in zo eene akelige toestand waren, dat zij

15 Oct. eerst te recht kwamen; Brutus te Hellevoetsluys en de Beschermer in Texel. Brutus had 10 dooden en omtrent 50 gekwetsten, onder welke laatste de Schout bij Nacht Bloys van Treslong was, die een arm had verloren. Het schip was zodanig gehavent, dat het door de Conventie wierd onherstelbaar verklaart. De Beschermer was zo niet beschadigt, maar had zeer veel dooden en gekwetsten: onder deeze laatste was de capitein Hinxt, [1]) die

1) De capitein Hinxt is 20 October aan boord van zijn schip aan zijne wonden overleden.

ook een arm was afgeschoten en een wonde in de zijde had bekomen. Het getal der dooden en gekwetsten op de door de Engelschen veroverde scheepen was zeer groot, maar wierd niet bekend gemaakt. De Engelsche vloot had ook wel wat geleeden maar was niet te vergelijken bij de Hollandsche, blijkens het wederzijdsche voordeel, zijnde dat van de Engelsche 9 schepen en van de Hollanders 40 manschappen. Onze vloot was dan geheel tot niet gebracht, en niet alleen onze vloot, maar zelfs onze gansche zeemacht; want de overgeblevene scheepen waren bij de Engelsche zeemacht zo veel, als een lam bij een leeuw. De neerslachtigheid over het verlies van zoveel schepen, en alle die gesneuvelde en gekwetste zeelieden was groot en algemeen. Er wierd

21 Oct. op de Neude een rouwplechtigheid gehouden. Toen men vooraf de Vrijheidsboom met zwarte floersche strikken zag oppronken; meende men dat dit over alle die gesneuvelde Hollanders zoude wesen maar Neen! Het was over een eenig Fransch Generaal, den commandant en Chef van het Sambre en Maasleger, der Generaal Hocke. 's Namiddags ten 3 uuren alle de militairen, Franschen en Hollanders, 'op de Neude vergadert zijnde, kwamen aldaar alle de geconstitueerde Machten, als ook de Fransche Generaal De Jeant, welke een toepasselijke aanspraak deed over het groot verlies, hetwelk het Sambre en Maasleger te beurt was gevallen door de dood van zo een dapperen Generaal. Met een treffend treurmusiek en met het vuuren van de militairen wierd die plechtigheid gesloten. Terwijl men hiermede bezig was, wierd door de gansche stad ruchtbaar, dat buiten het Mariewaterpoortje aangekomen waren twee schepen, waarin de twee oliphanten van Z. D. H. den Prins van Oranje zig bevonden; zij waren in karren, of liever, in zeer zwaare van balken vervaardigde hokken op wielen, alhier door den Rademaker van der Ven gemaakt, en wierden door duisenden van menschen bezichtigt, het welk een ieder ieder wierd toegelaten. Zij wierden

22 Oct. verder vervoert na Parijs, om aldaar bij het gewezen

Koninglijke kabinet gevoegt te worden; want alle zeldzaamheden van belang, die de Franschen in de door hun veroverde landen of steden aantroffen, wierden na Parijs vervoert, van welke aart dezelve ook mogten wezen.

Niet het minste aandenken over alle die gesneuvelde zeelieden wierd openbaarlijk betoont; maar nochtans kwam het beklaaglijk lot der nagelatene weduwen en weezen van alle die slachtoffers alhier eenigzints in aanmerking

24 Oct. wierd tot hunne ondersteuning eene algemeene collecte gedaan. De twaalf wijkmeesters, daartoe gemachtigd zijnde, verzamelde bijeen de somma van 3231 gulden, 2 stuivers en 6 penningen. Eenige dagen daarna wierden wij van onze droefgeestigheid en aandoening weer een wijnig opgebeurt. De vreede met den Keijser was gesloten.

30 Oct. kwam de officieele tijding in de Conventie; dat de vreede 17den deezer maand te Udino in Italiën door wederzijdsche gevolmachtigden ondertekent was. Terstond wierd die gewichtige tijding per courier na alle de provintien toegezonden; derhalven kregen wij dezelve al op

31 Oct. Het luiden van alle de klokken en het speelen op het klokkespel 's namiddags van 3 tot 4 uuren waren alleen de bewijsen van vreugde over die belangrijke tijding, behalven dat nog vier dagen daarna

4 Nov. dien aangaande een feest geviert wierd in de Societeit Voor Vrijheid, Wet en Orde; bij welke gelegenheid het deurraam en de gang 's avonds geillumineert waren. Deeze societeit had zig opgericht in plaatse van en in hetzelve gebouw van de Volkssocieteit aan de Bezemburg, welke verdeelt was geraakt, en met goedkeuring van de Raad der Gemeente vernietigt.

De vreede met den Keijser bracht alweer de volgende veranderingen te weeg. De Noordarmee, waaronder de troepes in Holland behoorden, wierd afgeschaft. Het grootste gedeelte van de infanterij als ook eenige cavallerij zou in het Sambre en Maasleger worden

ingelijft en de overige in het Rhijn en Moeselleger. Van dit een en ander gaf de Generaal Bournonville

14 Nov. per missive kennis aan de Nationale Conventie, verder daarbij voegende, dat hij uit die hoofde van voornemen is binnen korte dagen met zijn hoofdkwartier van Utrecht na Parijs te vertrekken, dat hij derhalven het oppercommando over de Bataafsche troepes in de schoot der Vergadering nederlag, doch dat echter eenige Fransche troepes in Holland zouden blijven onder commando van den Generaal Moulin. Ongetwijfeld moesten hieruit weer militaire marschen voortkomen.

16 Nov. kwamen alhier binnen twee compagnieen Fransche jagers te paard

26 Nov. marscheerde na Rotterdam het Battaillon Fransche infanterij, hetwelk eenige tijd alhier garnisoen gehouden had. Tegen de middag kwam weer een ander bataillon uit het leger in Duitschland binnen; doch

28 Nov. zette het zelve zijne marsch verder voort na Amsterdam.

29 Nov. wierden wij verlaten door den Generaal Bournonville. Hij vertrok met zijn gansche hoofdkwartier na Parijs. Alschoon zijn vertrek veel minder omslachtig was dan zijne komst, zo was het echter eene groote opruiming.

1 Dec. kwam uit Amsterdam binnen een battaillon van de 15de halve brigade Fransche infanterij even na de middag, en een uur daarna een battaillon van de 8ste halve brigade; uit het leger in Duitschland; doch dit laatste vertrok

2 Dec. weer na Rotterdam. — 's Namiddags kwam nog een battaillon binnen van de 15 halve brigade uit Arnhem.

4 Dec. twee compagnieen Fransche jagers te paard, en

6 Dec. nog een battaillon Fransche infanterij; en nog daarenboven een lange trein Fransche ammunitie met een corps rijdende artilleristen, alle komende van het leger aan den Rhijn; de manschappen bleven hier met de ammunitie, maar de paarden wierden

na Amersfoort geleijd. Alle deeze Franschen bleven in ons Utrecht garnisoen houden; het battaillon Hollanders, hetwelk reets zo lange tijd binnen onze muuren geweest was, moest voor haar opruimen: het zelve marscheerde

7 Dec. na Leijden; zodat wij alweer bij aanhoudendheid Fransche bezetting te gemoet zagen. De Fransche Repreesentant Noêl was ook al uit 's Hage vertrokken; en

10 Dec. kwam in deszelfs plaats de Heer La Croix in 's Hage aan als Minister Plenipotentiaris.

De overige dagen van dit jaar leverden niets anders op als eenige Grondvergaderingen door de gansche Republiek over een decreet van de Nationale Conventie van

14 Dec. inhoudende een geldheffing van 5 per cent van alle de inkomsten, te voldoen de eene helft in de maand Maart en de andere in Meij van het volgende jaar, moetende dienen tot herstel van de zeemacht en inzonderheid van de geledene schadens in de zeeslag van den 11 October laatstleden. Dienaangaande kwamen alhier te Utrecht de stemgerechtigden bij een

18 en *27 Dec.* Dan, om kort te gaan, alle de stemlijsten van het gansche Land opgenomen zijnde, was verre de meerderheid, dat de geldheffing ten eene male wierd afgekeurt: evenwel nam dit niet weg dat wij het jaar eindigden in de gegronde vrees van in het volgende jaar de eene of andere opoffering van penningen niet te zullen kunnen ontgaan.

(Wordt vervolgd.)

OUDHEIDKUNDE.

OP REIS NAAR HET H. LAND.

Nu door de dagbladen de reis van Duitschlands Keizer naar het H. Land zóó druk wordt besproken, en zelfs de Paus, door zijn toespraak tot de Fransche pelgrims, er onwillekeurig (?) nog eens de aandacht op heeft gevestigd, is het voor sommige lezers van dit tijdschrift misschien wel interessant eens te vernemen, hoe, vóór eeuwen, andere vorstelijke personen reeds een dergelijken tocht hebben ondernomen en volbracht. De vervoermiddelen, waarover laatstbedoelden te beschikken hadden, zijn natuurlijk niet te vergelijken met die, waarvan Z. M. Wilhelm II gebruik zal maken, en de toestand der wegen was in die oude tijden van zoodanigen aard, dat men slechts langzaam van stad tot stad trekken kon. Van wereldverkeer, in de beteekenis, welke *wij* hieraan hechten, was toen evenmin sprake als van stoom of electriciteit.

De moeilijkheden, verbonden aan een tocht naar verre gewesten, waren vóór een 4 à 5 tal eeuwen, enorm groot. Maar het voorgeslacht was niet gewoon zich door gevaren en bezwaren van allerlei aard te laten afschrikken — getuigen de Kruistochten — wanneer het zich eenmaal iets voorgenomen had. *Mr. H. Croockewit*, oud-kantonrechter te Amersfoort, had de groote welwillendheid mij uit zijn welvoorziene, rijke bibliotheek een oude kroniek af te staan (*Annalen van Saksen van 1400—1700 door Johann Sebastian Müller. Leipzig Johann Ludwig Cleditsch*, 1701,) waaruit ik, met betrekking tot bovenstaand onderwerp, enkele bladzijden vertaalde, welke ik den abonnés op dit tijdschrift ter lezing aanbied.

1476. Op Dinsdag, 5 Maart, reisde hertog *Albrecht van Saksen* [1]), bijgenaamd de kloekmoedige, gedreven door buitengewoon godsdienstige gevoelens, eerst naar Rome en vervolgens naar het *Heilige Graf* te Jeruzalem.

In zijn gevolg reisden o. m. mede de navolgende vorsten, graven en voorname personen: Vorst Sigismund van Anhalt, Wilhelm, graaf van Henneberg, graaf Ernst van Mansfeldt, graaf Gunther van Schwarzburg, Ernst, heer van Schonburg, Henzel Schlieken, heer van Weiszkirchen, Argan vrijheer van Eichingen, Bernhard van Schonberg, maarschalk en landvoogd van Saksen (stierf op de terugreis te Rhodus), Hans v. Mergenthal, landsrentmeester, Otto v. Scheidingen (stierf op den terugtocht en werd nabij Cyprus over boord gelaten), Heinrich Mellerstadt, Valentin Schmiedeburg, artsenijbereider, benevens nog 28 voorname personen.

Tot het onmiddellijk gevolg van den vorst van Anhalt en van de graven van Henneberg, Mansfeldt en Schwarzburg behoorden ook een 15-tal edellieden.

Onder de personen, die bepaaldelijk een ambt bekleedden, en die dus „in dienst" meereisden, merken we, behalve de gewone dienaars en knechten, o. m. op: den lijfknecht en den page van den hertog, den Schout of baljuw van Zwickau, den huiskapelaan Gulden, den geheimschrijver George Buller, den opperschenker Fritz Tares, de hofmeesters Hanz Prun en Matthias Torberg en den kok Andreas Pannewitz.

Het geheele reisgezelschap bestond uit 119 personen.

De hertog reisde incognito onder den naam *Albrecht van Grimm*, (zijn geboorteplaats.) Van af Dresden werd hij vergezeld door zijn broeder, keurvorst *Ernst*.

---

1) Dezelfde, die in 1488 door keizer Maximiliaan tot algemeen stadhouder over de *Nederlanden* werd aangesteld. Hij beteugelde den opstand van het *Kaas- en Broodvolk*. Door Maximiliaan met de waardigheid van erfpotestaat van *Friesland* bekleed, wist hij de weerspannige Friezen aan zich te onderwerpen. Hij stierf in 1500 in een klooster bij Emden aan in Groningen bekomen wonden. (Vert.)

Den 8en Maart kwam hij te Altenburg aan, waar hij afscheid nam van zijn moeder, welke hem, vóór zijn vertrek, nog haar zegen wilde schenken.

Maandag, 11 Maart, arriveerde de stoet te *Weimar*. Hier nam Albrecht afscheid van zijn oom, hertog Wilhelm, bij wien hij twee dagen zeer genoeglijk doorbracht, („wo selbst sie sich mit einander recht freundlich ergetzet.")

Donderdag 14 Maart, ging keurvorst Ernst weer terug. Albrecht zette de reis voort en zijn oom deed hem uitgeleide tot halverwege het dorpje *Puffart*, „alwaar zij elkander, te paard zittend, omhelsden en met tranen in de oogen afscheid namen."

Hertog Wilhelm nam de kosten van de reis tot *Coburg* voor zijn rekening. In deze stad werd afscheid genomen van den markgraaf *Albr. van Brandenburg* en van diens gemalin *Anna*, welke een eigen zuster van hertog Albrecht was.

Den 21en Maart trok de stoet, na *Bamberg*, *Neurenberg* en *Stein* te zijn gepasseerd, *Eichstedt* binnen. Bisschop *Wilhelm v. Reichenau*, die hier zetelde, reed het gezelschap vier mijlen te gemoet en bood den hertog logies aan in het bisschoppelijk paleis.

Zondag, 24 Maart, bereikte men over *Ingolstadt* en *Pfaffenhofen* de Beiersche hoofdstad *München*. Hertog *Albr. van Beieren* bewees den vorstelijken reiziger en diens gevolg alle mogelijke eer. Hij haalde hen zelfs in met een muziek- en zangerskorps.

Den 26 Maart verliet men München om den 29sten te *Insprück* te arriveeren, alwaar een van 's hertogs edellieden, *Caspar v. Rokkenberg*, overleed.

Te *Trient*, waar het gezelschap den 4en April aankwam, waren de reizigers getuigen van het verbranden van drie booswichten, die een driejarig knaapje hadden gestolen, dat zij vervolgens op verschillende plaatsen stukjes vleesch uit het lichaam gesneden en langzaam dood gemarteld hadden.

Den 6en April werd *Verona* bereikt. De regeerders der stad, zoomede verschillende andere waardigheidsbekleeders, leidden, allen

te paard gezeten, den hertog met zijn tochtgenooten de stad binnen. Zij werden voorafgegaan door trommel- en paukenslagers.

Op Palmzondag (7 April) kwam men te *Mantua*, van waar men over *Bologna*, *Plenor*, *Florence* en *Senis* naar *Rome* toog. Dit gedeelte der reis duurde 12 dagen. Verscheiden vorstelijke personen, de gezant van den Duitschen keizer en 30 bisschoppen en kardinalen met een stoet van 500 ruiters, reden den hertog een eindweegs te gemoet en begeleiden hem tot aan de woning van den Duitschen gezant.

Door 30 edellieden vergezeld, allen gekleed in een kostbaar gewaad van zwart fluweel, ging hertog Albrecht op audientie bij den Paus.

Op 30 April reisde men van Rome over Florence en Plenor naar *Venetie*, waar men 12 Mei arriveerde. Van hieruit moest de tocht per schip worden voortgezet; voor de heen- en terugreis had men den kapitein 4000 ducaten te betalen.

Op Zaterdag, 18 Mei, verzocht deze den reizigers aan boord van zijn galjas [1]) te komen, zijnde hij voornemens nog dienzelfden dag onder zeil te gaan, maar tot niet geringen spijt van het gezelschap, was men genoodzaakt tot 24 Mei in de haven te blijven liggen.

Hertog Albrecht had intusschen de noodige maatregelen genomen om onderweg den inwendigen mensch naar behooren te kunnen versterken. Het navolgende werd o. m. aan boord gebracht: 25 centenaars [2]) varkensvleesch, 21 it. gezouten rundvleesch, 2 it. kippen, 22 it. gezouten snoek, 60 it. schol, 9000 eieren, 3 vracht [3]) appelen, 2 centenaars worst, 1 it. ossentongen, 3 vaten steur, 2 centenaars stokvisch, 35 it. boter, $1^1/_2$ it. olie, $3^1/_2$ it. honing, 1 it.

1) Driemaster, te gelijk roei- en zeilschip. De Venetiaansche Republiek gebruikte ze als oorlogschepen. (Vert.)

2) 1 Centenaar = 100 K G. die van het Duitsche Tolverbond = 50 K.G. of 106,9 Pruisische ponden. (Vert.)

3) Hier moet onder „vracht" waarschijnlijk worden verstaan een hoeveelheid, welke gewoonlijk door een paard of ezel gedragen werd (Vert.)

gember, 20 it. kaas, 3 vaten azijn, 1 centenaar groote rozijnen, 25 aam [1]) wijn, 70 pond kandijsuiker, 1 centenaar amandelen, $^1/_2$ it. kleine rozijnen, 30 vaatjes malvezij, voor 10 ducaten pimpernoten, voor $4^1/_2$ duc. suikergoed, benevens erwten, meel, grutten en gerst. Ook voerde men 40 centenaars buskruit mede.

Na de havens van *Parenz* in Istrië, *Ragusa*, *Corfula*, *Corfu* en *Candia* te hebben aangedaan, liep men den 22 Juni te *Rhodus* binnen. Tot 1 Juli bleef men in de haven liggen. (Bij een der uitstapjes, welke de reizigers aan wal maakten, troffen zij in een herberg een landgenoot aan. (De waard namelijk, zekere Hermann, beweerde afkomstig te zijn uit Weimar.)

Den 5 Juli landde men op *Cyprus*, volgens de overlevering het geboorteland van den den wijsgeer *Solon*, en den 11 Juli eindelijk stapten de reizigers te *Jaffa* aan wal, 5 mijlen ten N. W. van *Jeruzalem*. Men dankte God voor de behouden aankomst en zong te Zijner eere het *Te Deum laudamus.*

Met het oog op de gevaren, welke enkele der tochtgenooten van de zijde der „ongeloovigen" meenden te kunnen verwachten, opperden dezen het voorstel maar niet verder te trekken, doch liever terug te keeren. Nadat de hertog hun evenwel „zeer ernstig en met volle overtuiging" had toegesproken, besloten allen, zonder uitzondering, de reis te vervolgen. Nog te eerder kwamen zij tot dit besluit, toen ondertusschen de noodige vrijgeleide brieven waren ontvangen. Vol vertrouwen op Gods bescherming gingen zij aan land en moesten zij zich den 23 Juli in een grooten stal verzamelen, „alwaar zij hun eigen doopnaam en dien van hun vader moesten opgeven".

Tegen een som van 2 ducaten per stuk, werden ezels gehuurd, en zoo reden allen op hun grauwtje naar *Ramleh.* (Deze stad heette vroeger *Arimathia*, bekend in de bijbelsche geschiedenis

1) Aam = 4 ankers; voor Franschen wijn is 1 aam = 155,4 liters, voor Rijn- en Moeselwijn = 148,4 liters (Vert.)

door Jozef van Ar. Ook wil men dat hier de profeet Samuel geboren is.)

Nadat de pater der Franciscaners een preek had gehouden, werd Zondag, 28 Juli, een uitstapje gemaakt naar het op $^1/_2$ mijl afstands gelegen *Ludia.* (Volgens de legende werd hier de Cappadocische prins, ridder *Sanct George*, onder de regeering van *Diocletianus*, doodgemarteld.)

Eindelijk, op Dinsdag 30 Juli, kwam hertog Albrecht, *na een reis van* 21 *weken*, te *Jeruzalem* aan.

Twee dagen later vierde het gansche reisgezelschap alhier het Heilige Avondmaal. Na afloop werden 70 personen door den hertog tot ridder geslagen.

Het verblijf te Jeruzalem duurde 8 dagen. In dezen tijd werden achtereenvolgens verschillende plaatsen in den omtrek bezocht, o. m. *Bethlehem* (waar men een nacht verbleef). Ook werd het huis van *Zacharias* in oogenschouw genomen (bekend door het bezoek van *Maria* aan haar nicht *Elizabeth* — *Maria-Bezoek*), zoomede het dal *Siloha,* waar men de bron bezichtigde, welker water volgens de overlevering de kracht bezat den mensch van blindheid te genezen. Van Siloha trok men naar *Bethanië*, om de woningen van *Maria Magdalena* en van *Martha*, zoomede het graf van *Lazarus* te zien.

Op 6 Aug. aanvaardde Albrecht met zijn tochtgenooten de terugreis naar het vaderland, welke reis juist 4 maanden duurde. Op den weg naar Jaffa werd de stoet nog door een bende muzelmannen lastig gevallen. Zonder veel moeite gelukte het evenwel de „ongeloovigen" te verdrijven. Op 11 Aug. was het gezelschap weer aan boord.

Gedurende de zeereis overleden enkele personen, als: *Otto v. Scheidingen* en *Hans v. Bernstein.* Te Rhodus verwisselden *Bernhard v. Schonberg*, *Marschall* en *Cunrad v. Ammendorf* het tijdelijke met het eeuwige. Voor allen, die tijdens de reis waren overleden werd een plechtige lijkdienst gehouden. Te Cyprus werd hertog Albrecht met bijzondere eerbewijzen ontvangen. Gedurende een zevental dagen mocht hij hier van de Koningin een groote gastvrijheid ondervinden.

Ook te Rhodus kenmerkte de ontvangst zich door buitengewone praal, en vereerde men den hertog een groot aantal geschenken.

Op weg naar Venetië liep het schip tot twee maal toe groot gevaar te zullen vergaan, tengevolge van geweldige onweders, gepaard met hevige stormen. Gelukkig liep alles goed af en kwamen de reizigers op 5 October behouden aan land. Te Venetië was hun ook weer een prachtige ontvangst bereid. De *Doge*, omgeven van een luisterrijken stoet, bracht aan Albrecht een officieel bezoek.

Te *Neustadt* in Oostenrijk werd het gezelschap ingehaald door den aartshertog *Maximilaan* met volledig gevolg, en door 's Keizers dochter met al haar edelvrouwen.

Keurvorst Ernst, Albrechts broeder, reed dezen op 30 Nov. tot *Velsnitz* te gemoet, en toen de stoet den 1en Dec. *Zwickau* naderde, trok een gansche processie van priesters, monniken en raadsheeren, benevens de stedelijke overheid en vele vrouwen, die allen het *Te Deum laudamus* zongen, uit, om het voorname reisgezelschap te verwelkomen.

In *Kemnitz*, waar men des nachts doortrok, hadden de bewoners in alle huizen en straten vuur en licht ontstoken om aldus hun vreugde te kennen te geven over 's hertogs behouden terugkomst uit het *Heilige Land.*

Na een reis van *9 maanden*, trok Albrecht op 5 Dec. 1476 *Dresden* binnen, bij het luiden der klokken feestelijk ingehaald door verschillende vorstelijke personen, priesters en monniken.

Den 19en Maart 1493 ondernam ook keurvorst *Frederik de Wijze* van Saksen een tocht naar Jeruzalen. Alvorens te vertrekken, bepaalde hij bij testament dat, voor het geval hij mocht komen te overlijden, zijn lijk naar het vaderland moest worden overgebracht en zonder eenig vertoon begraven te *Reinhardts-brünn.* Weinig heeft er aan ontbroken of de uitvoering van dezen wensch zou werkelijkheid geworden zijn, want op Candia leed Frederik aan zware koortsen, — volgens den Kroniekschrijver een gevolg van het overmatig gebruik van koppigen wijn.

Tot het reisgezelschap van den keurvorst behoorden 48 vorstelijke en adellijke personen uit *Saksen*, *Zwaben*, *Beieren*, *Thüringen*, benevens een achttal priesters en geleerden. Ook de kunstschilder *Lucas Kranach* maakte de reis mede. Aan hem was opgedragen: „al het remarquable onderweg" op 't doek te brengen. Evenals Albrecht de Kloekmoedige gedaan had, nam Frederik de Wijze zijn weg over Venetië.

Den 27en Juni kwam hij te Jeruzalem aan.

Twee dagen later sloeg *Heinrich v. Schaumberg*, die reeds eerder te Jeruzalem was geweest, en hier tot ridder geslagen was, ook den keurvorst tot ridder, waarna deze verschillenden vorstelijken personen en edellieden gelijke eer waardig keurde.

2 Juli werd de terugreis aanvaard en genoot het gezelschap de eer door een groot aantal „ongeloovigen" te worden uitgeleid. Vele en zeldzame kostbaarheden bracht de keurvorst mee naar huis, o. m. een kunstig gesneden jachthoorn, vervaardigd uit de klauw van een adelaar. Deze hoorn werd in de slotkapel te *Wittenberg* als aandenken bewaard.

(Frederik de Wijze stichtte de universiteit te Wittenberg. Hij is bekend om zijn krachtig steunen van de Hervorming.)

Ten slotte zij hier nog vermeld een tocht naar het *Heilige Land*, in 1461 ondernomen door *Wilhelm III van Saksen*. Ofschoon deze reis die van Albrecht dus vooraf ging, gaf ik opzettelijk de beschrijving van den tocht van laatstgenoemde, niet alleen omdat die in de bovenaangehaalde Kroniek het meest uitvoerig is vermeld, doch tevens omdat Albrecht een bekend persoon is in onze geschiedenis.

Als laatste bijzonderheid kan nog worden medegedeeld dat Wilhelm III te *Mentone* den *hertog van Gelder* ontmoette, die reeds naar Jeruzalem geweest, en thans op de terugreis was.

Amersfoort. J. L. VAN DER MOER.

Een raadsel van Prinses Carolina. — In „Nederlands Wondertoneel, geopend in de Jaren 1747 en 1748", enz. enz. (Uitgave H. Van Der Deyster en Philippus Bonk, te Leiden, 1749,) wordt op bl. 418 van 't 2e Deel met zeer veel waardeering gesproken van Prinses Carolina, eene dochter en 't oudste kind van Stadhouder Prins Willem IV, in de genoemde jaren de held van den dag. Onder anderen maakt de schrijver melding van haar zesden verjaardag, door haar den 28sten Februari 1748 met „een Vreugdengeselschap van omtrent 200 Jonge Heeren en Juffers, beneden de 12 Jaren zijnde, gevierd." Vervolgens wordt een raadsel van de veelbelovende Prinses meegedeeld „door Haar ruim 5 Jaren oud zijnde, onder het gehoor eener Predicatie opgesteld." Het luidt aldus:

„Die nu dit **Raadsel** weet,
Dan nooit zijn pligt vergeet.
't Is van gedaante swart en heeft een ruime Mond,
Daartoe een langen staart nogtans van boven rond,
Van onder geeft 't geluid, van boven kan 't niet spreken;
Dog werd zoo menigmaal door Vlees en Bloed bestreken;
Ja 't is een wonderding, van binnen draagt het woorden,
En Wapens velerley met allerhande boorden:
Zijn leege buik hij vult met Leeuwen, Mans en Vrouwen,
Ja Maagden veel in tal die hij verbied te trouwen.
Ik zeg 't Uw voor het laatst, 't is stout en assurand,
Dewijl het zelfs aanrand de grootste van ons Land."

Met de oplossing van dit raadsel zal men mij zeer verplichten. Ik zie er om de bijvoeging „onder het gehoor eener Predicatie opgesteld" een kerkelijk voorwerp in, het kerkezakje bijvoorbeeld, maar 'k heb er geen vree mee, vooral om den achtsten regel niet. Als vorstelijk curiosum vinde 't hier een plaats.

Amsterdam. A. AARSEN

BLADWIJZER.

A.

Aa, P. J. B. K. S. v. d., pred., 667.
Aa, Robidé v. d., Johanna (gedicht), 50.
Aalmoezeniershuis te Amsterd., 28, 337.
Aanteekeningen (Geneal. en herald.) aang. Holl. familiën te Ceylon, 340—345, 502—515, 636—647.
Aanteekeningen betreff. de Bat. omwenteling enz. 65—89, 617—630, 693—719.
Aanteekeningen (Geneal.) betreff. H. de Weerdt, 574—576.
Aanteekeningen (Geslachtk.) betrekk. de familie Huysman, 252—263.
Aanteekeningen over den Vice-adm. Schram enz. 433—439.
Aarsen, A., 100, 103, 108, 274, 324, 561, 577, 579, 606.
Academieën (Nationale), 703.
Acronius, R., 116.
Adriani, F., pred., 664.
Afbeeldingen van boekmerken, 287, 292, 301, 304.
Agricola, J., pred., 117, 585, 590, 595, 596 n.
Alaertz., pred., 598.
Albrecht van Saksen de Kloekmoedige, 721—727.
Als een roode draad, 276, 322.
Amesius, . . . , pred., 118.
Amsterdam (van), 162, 250—252.
Amsterdam, Aalmoezeniershuis, 25, 337.
Andreae, A. J., 11, 12, 263, 338.
Ansgarius, apostel, 561.
Anspach, Jac., 24, 27, 30, 31, 46, 47, 99, 102, 106, 138, 139, 167, 171, 271, 273, 316, 318, 320, 421, 532, 556, 578, 580, 692.
Anti-Christ, 171.
Antwerpen, Gedenkp., 12.
Arcadius, 47.
Ars magna et admirabilis . . . Pandectarum, 543.
Ars memorandi notabilis, 539.
v. Arssen, 348.
Artojé, J., 665.
Artsze, J., pred., 115.
Asperen, J. A. F. v., 318.

B.

Backer, N., pred., 589, 591, 593.
Baarkind, 692.
Balen, P. v., pred., 665.
Balije (Duitsche) 31.
Barbier, G., pred., 459, 460.
———, J., pred, 459 n. 2.
Barkey, 446, 573.
Barlaeus, Csp., pred., 109, 596 n. 657.
Bas, F. de, 458.
Baselius (Jo.), Geschriften, 276.
Bassenn (Van), 162.
Bassenn, B. v., kunstschilder, 167.
Bax, 27.
Becker, Adj.-gener., 623.
Beeckman, D., pred., 667.
Beeldsnijder, 107.
Been, Joh. H., 581.
Bentheim, 532, 579.
Berkel (van), 316.
Berkelbach v. d. Sprenkel, J. W., pred., 667.
Beuningen (Genealogie v.), 308.
Biber, enz., 139.
Biberiсher, 101.
Biert, ... pred., 656.
Bilderdijk, W., Aanmerkingen op Feith's Ode aan God, 182—185.
———, De zelfmoord, 34—40.
———, Nagedachtenis van J. Hinlopen, 678.
———, Onuitgegeven verzen, 130—133.
———, Brieven, 134—136.
Bilderdijk, W., Toespraak ter inleiding van de voorlezing van ..... De ondergang der eerste Wereld, 675—678.
Bilderdijkiana, 32—40, 130—136, 172—185, 319, 668—679.
Billioen, trillioen, enz., 321.
Bisschops-graven, 58.
Bloemaert, Abr., kunstsch., 636.
Blois de Treslong (J. A.), Etat de service, 427—433.
Boek (Een raadselachtig) 534—555.
Boekenoogen, 651, 652.
Boekmerken, 287—304.
Boekop, Lt.-Gen. van, 67, 69, 71, 79, 618, 707, 712.
Boerhaven, M., pred., 666.
Boetselaer, 446, 573.
Bogaers, A., Woordenb. op de dichtw. v. Bilderdijk, 181.
Bogus-argumenten, 139.
Boissevain, R. W., 324.
Bolton, Th., pred., 666.
v. Bombergen — v. Pommeren — v. Pomeren, 94, 580.
Boon, D. Thomasze, pred., 660.
Bormeester, C., 28.
Borstra, J. W., Pamflettist, 190.
Bournonville, Gener., 79, 80, 81, 82, 618, 622, 623, 711, 712, 718.
Bouwens v. d. Boijen, 277—283.

Boxhornius, H., pred., 665.
Brederode (P. van), 24, 263—267.
Brief (Een merkw.), 283—286.
Brief eener Hugenote, 581, 582.
Brief van C. Brandt aan haren zoon, 603—606.
Brielle, Rectoren, 458—65.
———, Conrectoren, 466—469.
———, Lat. schoolm., 469—472.
———, Alumni, 472.
———, Curatoren, 474.
———, Bijscholen, 476—484.
Brito, 530.
Broek, C. J. M. v. d., pred., 667.
Brueck, Jc. de, 116, 589.
Bruining, D., pred., 379.
Brunsveldt (H.), Scheepsjournaal A° 1667, 197—246.
Buat, ridm., 451.
Buno, Memoriale institutionum juris, 540 n.
——, Memoriale juris civ. Rom., 540 n.
——, Memoriale cod. Justinianei, 540 n.
Burch (Van der), 27, 578.
Burgerwapening (Algem.), 626, 627.
Burggrave (Geslacht de), 529, 650.
Burght, J. G. v. d., Schout-bij-nacht, 204.
Buys, P. H. A. Martini, 162.
Buyskes, P. J., 101.
Buytendijck, G., 118, 119.
Bijdrage tot de geschiedenis v. h. Vaderl. schoolwezen, 458—484.
Bijeenkomst (De kerkel.) te 's Gravenh. 1579, 350—379.
Bijsterus, 653.
Bijzetting (De) van 4 vorstenkinderen te Delft, 439—444.
Bijzonderheden betreff. het beleg der Citadel v. Antw., 325—334.
Bijzonderheden uit het 3e notulenboek der voorm. Classe v. Voorne etc., 109—129, 583—601, 656—664.

C.

Cabauw, 530, 651.
Caland, Fred., 522, 528, 561, 574, 650.
Capito, J., pred., 664.
Carpentier, ... , pred., 596 n.
Clouston, Hieroglyphic Bibles, 539 n. 1.
Cock, A. de, 44.
Coevorden-v. Voerst, 108.
Colijns, (Jac.), 274.
Constitutie (Plan van) verworpen, 708, 709.
Coolhaas, Csp., pred., 359, 372—377.
Cornelisz, Jc., pred., 111.
———, P., pred., 359, 372—377.
Corput, H. v. d., pred., 664.
Corput, J. v. d., pred., 665.

Cortenhoef, . ., pred., 626.
Coster (Sam.), 555.
Courant (Hollandsche), 68.
——— (Leidsche), 68.
——— (Haarlemsche), 68.
——— (Generaliteits), 68.
——— ('s Gravenh.), 68.
——— (Utrechtsche), 624.
Court, J. de, pred., 112, 129.
Crab, A. J. E. v. d., 18.
Cramer, C. F. H. Putman, 257.
Cranach, Luc., kunstsch., 727.
Cruyskerken (Van), 349.
Crijnsze, W., pred., 115, 591, 596 n., 600, 658.
Cuffeler, 103.

D.

Daane, J., dichter, 339.
Daendels, Gener., 618.
Dagblad (Utrechtsch), 624.
Damius, N., pred., 115, 597 n.
Damman, C., 116, 117.
De Jeant, Gener., 80.
Delen (Van), 315.
Delft, Verkiezing van Willem IV, 141—155.
——, Oranjevaandels, 147.
——, Huis Mevr. Twent, 151.
Diamantius, I., pred., 665.
Dichtluimen (Galante), 668—674.
Dincklage (v.), 424, 427, 576.
Doetinchem, Gildebeker, 655.
Donteclock, R. S., pred., 110, 111, 112.
Doopsgezinden, 381—386.
Dordt (Dorth), Geslacht v., 523—528.
Doreslaer, pred., 585.
Dorrenboom, J. A., 530.
Duerkant, 27.
Dussen-Lockhorst (Van der), 161.
Duyck, Jc., kunstsch., 633.
Dwingelo, B., Verantwoordinge, 192, 321.
Dijk (Zwarte), Opstootjes, 71.

E.

Eeckhout, E., kunstsch., 557.
Eer (De) van Leydens Hooge-school aangerand, 674.
Efferden (Van), 162.
Eieren kiezen voor zijn geld, 320, 446.
Empereur, (P. l') pred., 111, 112, 126.
Ende, Csp. v. d., Schoolm., 470.
Engberts, Jac., 56—58.
Enigmata sive emblemata amatoria, 556.
Ente, 316, 445.
Erckelens (Van), 318.
Erfelijkheid v. h. Stadhouderschap, 153, 154.
Etat de service de J. A. Blois de Treslong, 427—433.
Ex-libris, 287—304.
Extracten uit de crimineele ordonnantiën v. Holland, 449—457.
Eyck-Story v. Blokland, 104.

F.

Fabius, J., 15, 94, 157, 270, 348, 653.
Fabritius, J. L., Systema hist. chronol. univers., 550 n. 2.
Faits d'armes de la 3me Division de l'armée des Pays-Bas sous .... Chassé, 457.
FALCK-BERGH, 347, 568—570.
FAMILIE DE KANTER, 651.
FAMILIEWAPENS, 272.
Fleurkens, J., pred., 113, 117, 584, 585.
Florianus, J., pred., 584, 595, 658, 661.
Fraxinus, L., pred., 114, 115, 116, 595, 696 n.
Frederik van Saksen de Wijze, 726, 727.

G.

GEDENKPENNING, 12.
Gelder (Hertog v.), 727.
GENEALOGIE V. BEUNINGEN, 308.
——— DER FAMILIE DE KANTER, 412—423, 485—494.
GESCHENKEN AAN DEN DEY V. ALGIERS, 398.
GESLACHT V. BAAK OF BAECK, 101.
GESLACHT DE BURGGRAVE, 529, 650.
——— V. DORDT (DORTH), 523—528.
——— HOVING, 100.
——— RIPPERBANT, 317.
——— V. SWIETEN, 533.
——— V. D. VUIJCK, 446.

GESLACHTEN.

v. d. Aa, 418. — v. Aalst, 405, 453. — Aansrijk, 72. — v. Aardenstoff, 16. — v. Abbenbroeck, 16. — Abcoude, 465. — v. d. Abele, 453. — Abrahams, 415. — Abresch, 311. — Achterberg, 66. — v. Achtevelt, 249. — D'Acquet, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154. — Adams, 649. — Adius, 198. — Adriaans, 434. — v. Aelmonde, 474, 476. — Aems, 644. — v. Aersen v. Sommelsdijk, 18. — Aerts, 426. — Aertsen, 566. — v. Aeswijn, 247, 405. — Agotha, 502, 503. — Agron, 494. — Ahamnia (Stamnia?), 557. — v. Aitzema, 449. — v. Akermonde, 533. — Akersloot, 456. — op den Akker, 502. — Akkerman, 714. — Alberda, 164. — Dingemans Alberti, 445. — Alberts, 436—438. — Alephs, 273. — v. Alkemade, 249, — v. Aller, 247. — v. Almonde, 225, 450, 583. — v. Alphen, 26. — v. Altena, 350. — v. Alteren, 453. — v. Alteren v. Jaarsveld,

449. — (v.) Amelingh, 574. — v. Amerongen, 631. — Amia, 631. — v. Ammeleveen, 634. — v. Amstel v. Mijnden, 410. — v. Amsterdam, 162, 250. — v. Andel, 313. — Beucker Andreae, 309. — Andree, 644. — v. Angeren, 450. — Annocque, 587. — den Antrekker, 418, 490. — Appeldoorn, 253. — v. Appeltern, 573. — v. Appelthern, 166. — Ardesch, 442. — Ardinois, 528. — Arenton, 482. — Ariens, 518. — v. Arkel, 314, 453, 454, 510. — Arkenbout, 713. — v. Arnhem, 260. — v. Arssen, 348. — Arton, 452. — v. Asch v. Wijck, 406. — v. Asperen, 449. — v. Assendelft, 16, 564. — Augier, 341. — Augustijn, 643. — Avarne 645. — Aylsbury, 573. — Aylva v. Meckema, 199. — d'Ayroles, 456.

v. Baak (Baeck), 101. — Baalde, 512, 513. — Baart, 647. — Bachus, 98. — de Back, 345, 346, 347. — Backer, 96, 451, 478.— de Backer, 494. — Backs, 27. — de Baer (v. Bar), 315. — v. Baerle, 249, 407. — Baexen, 635. — Baghens, 415. — Bakker, 17. — Balckhuys, 92. — Balkenende, 486. — Ball, 421. — Baltens, 488. — Balthasars, 271. — v. Balveren, 166. — v. Bamelbergen, 96. — v. Banchem, 453, 455, 457. — Barbier, 459 n. 2. — Barkey, 446, 573. — Barkstead, 451. — Barreveld, 86. — v. Bassenn, 162—167. — Bastaert, 230, 231. — Baster, 487, 493. — de Battem, 91. — Bauens, 67. — Baumert, 154. — Baurichter, 310. — Bavelaar, 503. — Bax, 27. — Baxcamp, 247. — v. Baze, 450. — de Beaufort, 442. — Beaujon, 566. — v. Beaumont, 451, 476. — Becking, 272. — v. Beeck, 247, 635. — v. Beecks, 222 n. — v. Beek, 66, 167. — v. d. Beek, 517 n. — v. d. Beeke, 451. — Beeldsnijder, 107. — Beenhacker, 454. — de Beer, 248, 635. — v. Beesten, 426. — Beets, 99 n. 1. — v. d. Beets, 311. — Belaerts (Belart), 517, 519, 521. — ten Belde (ten Velde?), 157. — v. Belle, 450. — v. Belois, 142, 154. — Belten, 405. — v. Bemmel, 249. — Benedictus, 499. — Bennebroek, 451. — Benners, 566. — Bentheim, 532, 579, 580. — v. Benthem, 30, 454, 570, 632. — Bentinck, 498. — v. d. Berch, 407. — v. Berchem, 449, 479 n. 2. — v. Berck, 696. — v. Berckel, 316. — Berckhoudt, 465. — Berckhout, 450, 452, 474. — Berckringer, 636. — de Berg, 29. — v. d. Berg, 91, 92, 96, 653. — de Berges, 403. — ten Berges ten Essendelle, 633. — Bergh, 348, 568, 569. — de Bergh, 250. — v. d. Bergh, 105, 450. — de Berghe, 424. — v. Berk, 251. — v. Berkel, 142, 146, 452. — Berkhout, 154. — Berman, 49. — v. Bern, 645. — de Bets, 660.

— Bettink, 89. — v. Beuchem, 259, 406, 407. — v. Beuningen, 308, 452. — v. Beusechem, 72, 314. — de Beij, 256. — de Beyer, 25. — Beyma, 202, 224 n. — Bibericher, 101. — Bierens, 643. — Bikenbroek, 714. — v. d. Bilt, 492. — Binkes, 309, 310, 311. — Binnes, 55. — Bisschop, 653. — v. Blancheteste, 249. — Blanckert, 419. — Blankert, 490. — Blanluz, 24. — Blau, 101. — de Blau, 199. — Blauhulk, 101. — Blauwhulk, 453. — Blekman, 86, 629. — v. Bleyswijk, 29, 147, 149, 150, 154. — Bliek, 486. — de Block, 250. — Bloemaert, 636. — Blom, 203 n. 1, 480. — Blommert, 248. — Blondaels, 580 n. — Blondeel, 637. — Blondel, 456, 479. — v. d. Blooke, 491. — Blootacker, 49. — v. Bloys, 267. — Blussé, 20 n. — de Blusset, 20, 24. — Blijdesteyn, 66. — de Blije, 406. — v. Bochoven, 632. — Boddens, 26, 77. — v. Bodeck, 632. — Bodt, 420, 488. — v. d. Boeckhorst, 267. — Boekenoogen, 651, 652. — v. Boekhoven, 249. — Boel, 562. — de Boer, 225 n. 3, 436—439, 455. — den Boer, 487. — Boerhave, 650. — Boers, 343, 476, 499, 637. — Boesses, 569, 570. — Boet, 454. — v. Boetselaer, 451, 455, 573. — v. Boetselaer v. Tautenburg, 446. — Boeye, 419. — Bogaard, 486. — Bohmbergen, 97. — du Bois, 207 n., 214, 217. — Du Bois de la Saussaye, 341, 640, 641. — Bollaert, 477. — Bollemans, 455. — Bols, 576. — Bomberg, 98. — v. Bombergen, 95. — de Bomberghe, 98. — v. Bomberghen, 94—98. — de Bondt, 453. — Bonsinks, 490. — Bont, 697. — de Bont, 457. — Boogaarts, 578. — Boom, 485. — Boon, 99 n. 1, 346, 347. — Boone, 418. — v. d. Boor, 418. — Boot, 564. — Booth, 249. — Booij, 641. — Bor, 404, 629, 632. — ter Borch, 93. — de Borchgreve, 650. — v. Borculo, 407. — de Bordes, 343, 514, 642, 645. — v. d. Borg, 441. — de Borghraeff, 262. — v. d. Born, 154. — Borrendamme, 416. — Borsboom, 455. — v. Bortwesel, 454. — v. Borsele, 571, 572. — v. Borsselen, 11, 409. — Borwater, 506. — Van den Bos, 67. — Bosboom, 273. — Bosch, 86, 103, 628, 693. — v. Boschveld, 452, 453. — Bosman, 478. — Bosschaart, 456. — v. Bosveld, 86, 629, 693. — Boterkooper, 435. — Both v. d. Eem, 631. — Both Hendrikse, 72. — Boudewijn, 583. — Boudt, 451. — Bouwens v. d. Boijen, 277—283. — Bouwer, 532. — Bouwman, 511. — Bower, 646. — Boxel, 452. — Boy, 449, 450. — Boyemer, 11. — Braeckman, 92. — v. Brakel, 452. — v. Brakell, 92, 496. — v. Bramen, 472. — v. Brandsenburg, 441. — Brandt, 603, 604. — Brant, 221. — Brasser, 474. — De Breard, 641, 642,

645. — v. Breda, 14. — v. Brederode, 24, 166, 263—267, 449, 562. — den Breen, 487. — Brengman, 512, 513, 646. — Breull, 632, 633? — Den Brieder, 622. — Briel, 462, 474. — v. Brienen, 25, 164, 247. — ten Brink, 106. — Brito, 530. — Brits, 456. — v. d. Broeck, 452. — v. d. Broecke, 421, 492. — v. Broeckhuysen, 166, 403, 405. — Broekman, 450. — Broere, 629, 693. — Brohier, 514. — v. Bronchorst, 265. — v. Bronckhorst, 77, 102, 267. — Brook, 504. — v. d. Brouke, 457. — de Brouw, 456. — Brouwer, 16, 250. — Brull, 633. — le Brun, 310. — Brunel, 24. — Brunsveldt, 197. — v. Brunswijck, 454. — v. Brussel, 404. — de Bruyn, 207 n., 214, 230. — Buat, 451. — Bubbeson, 491. — Budde, 426. — Buis, 72. — v. Bulderen, 453. — v. d. Burch, 27, 161, 520, 578. — v. d. Burch v. Wijnesteyn, 406. — Burchardus, 465. — Burchgraaf, 264. — Bureau, 580. — v. Buren, 97, 144, 154, 442, 443, 446, 571. — Burg, 506. — v. d. Burg, 72, 622. — de Burggrave, 529, 650. — v. d. Burgh, 19. — v. d. Burgt, 456. — Burman, 104. — Bus, 256. — Buschman, 713. — Butel St. Valle, 640. — Büttenmuller, 644. — Butters, 260. — v. Buul, 709. — v. Buuren, 643. — Buijck, 270. — Buys, 16. — Buyser, 631. — Buysere, 635. — v. Buytendijck, 403. — Buytens, 450. — de Bye, 154. — de Bijl, 450. — Bijland, 410. — v. Bylandt, 498. — v. d. Bylandt, 573. — v. Bijlert, 248. — v. Bijleveld, 71, 403, 629, 693. — Bijsterus, 653.

Cadenskie, 341. — Calenfeld, 453. — Calmeijer, 638. — Calpentijn, 505. — Cambier, 67, 311, 629, 630. — Cameron, 507. — v. Cammingha, 261, 262. — Camp, 630 n. — v. Campen, 272. — Canis, 200. — Canter, 199. — v. d. Capellen, 166, 167. — Carbasius, 33. — Carew, 452. — Carpentier, 247. — de Carpentier, 345. — Cassius, 270. — v. Casteel, 310. — Casteleyn, 453. — Cater, 476, 478. — v. Cats, 408, 409, 411. — v. Catz, 564. — v. Cauwenhove, 635. — Cauwerve, 450. — Ceuvelaer, 230, 236, 238, 239. — Cherland, 452. — Christiaanse, 714. — Chovet de la Chance, 23. — Cinq, 103. — v. Citters, 453. — Clandt, 19. — v. Cleef, 72. — Clement, 255. — v. Clermont, 516 n. 1. — Cleuterbouck, 474. — Clock, 519. — Cloeke, 450. — v. Cloon, 23. — v. d. Cloes, 407. — Clootwijk, 263, 518. — Clotterboke, 474. — Cock, 30. — de Cock, 487. — de Cock v. Opijnen, 166. — Cocks, 522. — Cocq, 160. — ter Cocqs, 519. — Cocx, 575. — Codde, 222 n. — Coemans, 406. — v. Coesvelt, 249. — v. Coevenhoven, 250. — v. Coe-

verden, 108, 404, 644. — Colonius (v. Keulen), 474. — Colijns, 274. — Comans, 404. — Commerse, 489. — Commersteyn, 462, 464, 474. — du Commun, 574. — Compagne, 488. — Constand, 490. — Constant, 406. — Coock, 248. — Cool, 518. — Coolsaet, 403. — Coopal, 631. — Cooper, 416. — Copes, 407, 452. — Corbet, 451. — Cordelois, 479. — Cornelisse, 414, 417, 521. — Corten, 464 n. 1. — Cost, 93. — Costers, 562. — v. Coulster, 409. — Coumans, 407. — Couwenburg, 490. — v. Covorden, 424. — Craeijvanger, 72, 77, 697. — v. Cralingen, 411. — Cramer, 340, 514. — de Cramer, 340, 653. — Putman Cramer, 257. — Cranen, 632. — Cranenburg, 714. — Cras, 696. — ten Critenborch, 424. — Croeser, 514. — Croll, 221. — Cromhout, 205. — Crommon, 454. — Croock, 633. — Crouse, 506. — v. Cruningen, 411. — de Cruyff, 406. — Cruysemé, 272. — v. Cruyskercken, 349. — Crijnsen, 233, 238, 243. — Crijtenborgs, 528. — Cuffeler, 103. — v. Culemborch, 267. — v. Culemburg, 571. — Cuperus, 316. — de Custer, 516 n. 1. — v. Cuijck, 160, 201 n. 2. — Cuyck v. Mierop, 509, 510. — v. Cuylenborch, 247, 451.

Da Costa, 33. — v. Daelhem, 113. — v. Daell, 247, 404. — Daendels, 106. — v. Dalen, 308, 349, 517. — v. Dam, 645. — Dammaertsz, 562. — Dané, 454. — Dankerts, 499. — v. Daverveld, 256. — Davidsz, 451. — Dedel, 269, 348. — v. Dekema, 4 n. — Delcourt-des Pomare, 99. — v. Delen, 165, 166, 315. — Delincourt, 490. — Delmer, 450. — Demeuille, 641. — Denman, 573. — Derckxen, 92. — Derkens, 154. — Deur, 248. — v. Deventer, 504, 508. — v. Deyl, 76, 89, 710. — Dias, 341. — Diddens, 22. — v. Diemen, 6 n. 2, 247, 263, 583. — v. Diepenbroek, 91, 349. — v. Diest, 574. — ten Dincklage, 424. — v. Dincklage, 424—427, 576. — v. Dincklage-Campe, 425. — v. Dinteren, 249. — Dirks, 420. — Doeke, 566. — v. d. Does, 263, 265, 451, 453, 498. — v. Doesburch, 406. — v. Doetsenburg, 456. — Doll v. Ourijck, 17. — Dominicus, 199, 477. — v. Dompelaer, 517 n. — Doncker (Donker), 566. — Donia, 259. — Donker, 250, 251. — Donkersloot, 313. — v. Dordt of Dorth, 523—528. — Dormieux, 507, 509, 510, 511, 645, 646. — v. Dorp, 16, 451, 452. — v. d. Dorpe, 576. — v. Dorsser, 422. — Doublet, 515. — Dremesnil, 713. — Dresselhuis, 494. — v. Dreunen, 406. — Dreybach, 404. — Droghoorn, 72, 629, 693, 694, 711. — Drolenvaux, 650. —

v. Drongen, 636. — Drooghoorn, 86. — v. Droste-Hulshoff, 426. — Drury, 646. — Drijver, 350, 529. — v. Dueren, 250. — Duerkant, 27. — v. Dueverden, 250, 406. — Durhee, 504, 508, 647. — Dursele, 525. — v. d. Dussen, 151, 152, 154, 161, 515, 697. — Dutarte, 339. — v. Duvenvoirde, 249. — v. Duvenvoorde, 106. — Duyck, 515, 633. — v. Duyn, 487. — Duysing, 453. — v. Dwingelo, 452. — v. Dijck, 313, 407. — Dijckgraef, 112. — Dyeffelt, 263. — v. Dijnslaken, 424.

Ebbing, 240 n. 1. — v. Eck, 634. — Eckringa, 160. — Eelsingh, 654. — v. d. Eem, 403. — Eemdt, 263. — v. Eerst, 651. — v. Efferden, 172. — v. d. Eggen, 406. — v. Eggen, 634. — v. Egmont, 409, 411. — Eilbracht, 648. — Eilbrecht, 713. — v. Eitsen, 449. — Elbers, 532. — Eldertz, 449. — v. Eldik, 695. — Ellis, 344, 566. — v. Elsen, 455. — Elsevier, 531. — v. Elshout, 632. — Elwall, 504. — v. Emelenborch, 407. — Emilius, 631. — Emmen, 19. — Emmery, 455. — Emmius, 199. — Emstel, 1. — v. d. Ende, 470, 471, 653. — Engberts, 15. — Engelsbee, 247. — Ennis, 453. — Ente(n), 316, 445. — v. Erckel, 248. — v. Erckelens, 318. — Erkelens, 453. — v. Es, 248. — v. Esch, 463 n. 1. — v. Essen, 648. — D'Estandau, 642. — v. Everdingen, 314, 408. — Eversdijk, 492. — Everstein, 314. — v. Ewsum, 315. — v. Ewijck, 247. — v. Exalta, 634. — Eijck, 72, 104, 630. — v. Eijckelenbeeck, 247. — v. Eijckesbeeck, 406. — v. d. Eijnden, 405.

Faassen Nolthenius, 345, 346, 347. — Fabius, 92, 156. — Fabritius, 511. — Fagan, 341. — Fagel, 452. — Fahie, 566. — de la Faille, 641. — Falck, 347, 568. — Fannius, 451, 452. — Fassin, 18, 19. — Favauge, 334. — Feermans, 469, 475, 477. — Feith, 163 n. 4. — Fichet, 497. — Fierer, 503. — Filts, (Pfilts) 557, 559. — de Flavard, 348, 568, 570. — Florianus, 662. — Fockes, 223 n. 2, 228. — Foeck, 403. — Foenander, 512. — Foeijt, 632, 635. — Fokker, 654. — des Fontaines, 487. — Foock, 403. — v. Foreest, 99, 409. — Forsburg, 630. — Fraes, 93. — Francke, 341, 344, 638. — v. Franckendael, 247. — Frank, 642. — Fredriks, 713. — Freecks, 433. — Frese, 309. — v. Frese (Friese), 315. — Fretz, 344, 512, 642, 647. — v. Frijdag, 426. — Frijer, 642. — Fijbrandz, 511, 514, 645.

Gael, 285. — v. d. Gall, 406, 633. — Galwaert (Galweert), 566. — Gamarra, 452. — Gast, 490. — Gautier, 21, 456. — De Geer, 73. —

v. d. Geer, 713. — v. Geesdorp, 451. — v. Gelder, 86, 95, 97. — Gellie, 248. — de Géneste, 566. — v. Gent, 405, 452. — Gerbode, 459 n. 1. — Gerbranda, 258. — Gercas, 455. — Gerdes, 309. — Gerlofsma, 696. — Gernu (Grenu?), 519. — Gerrits, 521, 528. — v. Gerwen, 528. — Gestat, 640. — Gevaerts v. Beaumont, 29. — v. Geijzel, 510. — v. Ghent, 207 n. — de Ghier, 650. — Ghoer, 263. — Ghijs, 518. — Giellis, 575, 576. — Giessler, 642, 645. — Gifhuizen, 625. — Gilbert, 345. — Gilles, 149. — Gilliz, 517 n. — v. Ginkel, 629. — Glasmaker, 66. — v. Goch, 247. — Goederberch, 632. — v. Goedesbergen, 632. — Godin, 267. — v. d. Goes, 154, 305 n. 1, 450, 451. — Gogerly, 342. — Golbach, 629. — Golts, 92. — Denier v. d. Gon, 105. — Gool, 455, 517 n. — Gordon, 456. — v. Goten, 421. — Gouge, 407. — de Gourville, 641. — Gout, 635. — de Goyer, 248, 631, 632, 633. — de Graaf, 455. — v. d. Graaf, 450, 451. — de Graas, 349. — de Graeff, 519. — v. d. Graeff, 517 n. — v. d. Graft, 285 n. 1. — Graham, 644. — le Grand, 492. — Gratiaen, 343, 636—639. — Graval, 566. — Grave, 265. — 's Gravesande, 149, 154. — v. 's Gravenweert, 100, 313. — Grevel, 150. — Greven, 15. — Groebe, 566. — de Groeff v. Erkelentz, 95. — v. Groenenburg (-borch) 101. — v. Groenesteyn, 249. — v. Groenevelt, 163, 350. — Groenewegen, 154. — Groeneyk, 494, 651. — v. Groeningen, 167, 631. — Groeninx, 451. — v. Grombach, 6 n. 1. — Grond, 334. — de Groot, 453. — Groot gen. Pharffelder, 250. — de Groote, 420, 421, 489. — Grootveld, 453. — Grote, 71. — de Groulart, 161, 269. — Grünewald, 102. — de Gruyter, 405. — Guichardi, 465. — Gumbes, 647. — Gysberts, 251.

Haaghboot, 529. — Haalen, 509. — v. Haar, 453. — de Haas, 603. — Hacke, 474. — Haecx, 449. — v. Haeften, 79, 311, 632. — v. Haeften v. Verwolde, 310. — v. d. Haer, 417. — de Haesz, 95. — v. Haetert, 165. — v. Haey, 454. — v. Hagedorn, 573. — v. d. Hagen, 406, 421. — Hagestein, 314. — v. Halewijn, 455. — Halfhoorn, 101. — Hall, 568. — Halley, 566. — Hallincq, 312, 349, 515—522. — v. Halmael, 163. — Hals, 513. — Hamel, 222 n., 450. — v. Hamelsveld, 71, 73. — v. Hammerstein, 425. — Hanecops, 106. — Hanenbrink, 79, 622. — Hanneman, 521. — Hansen, 344. — Harcx, 214. — v. Hardenbroek, 223 n. 2, 249. — v. Hardevelt, 499. — Hardy, 341. — v. Haren, 150 n. 2. — Haring, 455. — Haringcarspel, 452, 455. — Harinxma, 259. — Harkens, 451. —

Harleus, 461, 462. — v. Harpen, 272. — v. Harrewyne, 483. — 't Hart, 445. — Harteveld, 713. — v. Hartevelt, 407, 632. — Hartgers, 137. — Hartmansz, 516. — Hartogsveldt, 455. — v. Hartuin, 516 n. 2. — Hassel, 465. — v. Hasselt, 578. — Hautyn, 203. — Havitus, 467. — Havingha, 273. — Hazebroek, 499. — Heeckeren, 108. — v. Heemert, 74, 75. — v. Heemskerck, 403, 404, 531. — Heemskerk, 154. — v. Heemstede, 452. — Heertjens, 112. — v. Heide, 148. — Heijlidij, 77, 89. — v. Hekeren, 573. — de Roode v. Hekeren, 317, 450. — Helenius, 461, 462, 467, 473, 475, 476. — v. d. Helm, 635. — Helmond, 509. — v. Helsdingen, 314. — Hendel, 510. — Hendrikx, 566. — v. Hengst, 74, 630, 694. — Henne, 267. — Henricx, 404. — Henricxse, 660. — Henry, 497. — Henxt (Hinxt), 713, 715. — Hering, 101. — Hermerink, 426. — De Hersi (Hersey etc.), 572, 573. — Hertsbeecke, 308. — Hesse, 504, 511. — Hessing, 450. — Hettinga, 199, 205, 219. — v. Heusden, 403. — v. Heijden, 498. — Heijliger, 566—568. — Cort Heijligers, 568. — Heijnen, 457. — Heijnius, 476. — Heijsteck, 79. — Hillers, 453. — Hilleson, 228. — Hinlopen, 453. — de Hinojossa, 450. — Hixenius, 161. — Hocke, 488. — v. Hoeckel, 637. — v. d. Hoef, 418. — v. d. Hoek, 309. — 't Hoen, 79, 693. — v. d. Hoeven, 407, 574. — de With Hoevenaar, 86, 629. — Hoff, 625. — Van 't Hoff, 471. — Hoffer, 422. — Hofflant, 515. — Hofland, 456. — v. Hogendorp, 450. — v. Hogenhoeck, 407. — Hogerbeets, 451. — Hogeveen, 154. — Holgerwijndt, 450. — Hollaar, 420. — Holland, 713, 714. — den Hollander, 634. — Hollant, 476, 631. — Holtenberg, 425, 715. — ten Holte, 580. — Holthuys, 269. — Holtmans, 91. — v. d. Honaert, 518. — de Hont, 489. — v. Honthorst, 250, 635. — van 't Hooch, 518. — Hooft, 633. — v. d. Hoog, 455. — Hoogboot, 349. — v. Hoogenhouck, 270, 650. — v. Hoogkerken, 453. — Hoola, 454. — v. d. Hoonaart (Honert), 484. — v. d. Hoop, 532. — v. Hoorn, 207 n., 219, 238, 243, 263, 265. — Hoorweg, 106. — Hoppe, 511. — Horion, 6 n. 2. — Horn, 72. — v. Horne(s), 532, 580. — v. Hornes, 18. — Hornovius, 468. — v. d. Horst, 108, 452. — v. Hottinga, 197, 261. — v. d. Houte, 414, 486. — v. Houten, 73, 249, 456, 636. — Houtenee, 491, — Houterijve, 488. — Houtingh, 478. — Houtkamp, 695. — Houtijn, 477. — v. d. Houven, 25. — Houwaart, 455. — v. Houwert, 249, 250, 631. — v. d. Hovelick, 573. — Hoving, 100. — v. Hovingen, 510. —

Hoyer, 473. — v. Huffel, 147, 148. — Huigen, 107. — Huigens, 272. — v. Hulk, 454. — v. Huls, 154. — Hulshout, 456. — v. Hulst, 629. — v. Hussen, 453. — Huijberts of Huijbrechts, 529. — Huijg, 455. — Huijgen, 449. — Huijgens, 453. — Huijsinga v. Vliet, 629. — Huijsman, 252—257.

Ibels, 206, 232, 237, 240, 246. — Iddekinge, 150 n. 2. — Imans, 490. — Ingenhoven, 90, 91. — Ingilby, 142, 153, 154. — Irving, 341. — v. Isselt, 157. — v. Ittersum, 425.

Jacobs, 414, 415, 417, 420. — Jacobson, 713. — Jacquet, 451. — Jaersum, 258. — Jahn, 507. — Jansen, 86, 628, 629, 693. — Janssen, 525. — Jaques, 403. — Jeems (James?), 566. — Jenties, 206. — Jeroensz., 450. — de Jeude, 454. — Jobs, 415. — de Jonckheere, 628, 629, 693. — Jones, 341. — de Jong, 225 n. 3, 453, 455, 506, 509, 510. — Jongbloed, 638. — v. Bassen Jongbloet, 167. — de Jonge, 305 n. 1, 419, 486. — de Jonge v. Ellemeet, 308. — Jongeling, 504. — v. Jongema, 260. — de Jongh, 201 n. 5, 350, 520. — Jonxis, 637. — de Joode, 22. — Joostensz, 25. — Jordens, 99 n. 1, 106, 107, 697. — v. Juckema, 260. — Junius, 18. — Jurriens, 630.

Kamp, 71. — v. d. Kamp, 509, 510. — v. Kampen, 16. — de Kanter, 412—423, 485—494, 651. — Hoffer de Kanter, 422. — Karseboom, 435. — de Kater, 423. — Kats, 638. — Keegel, 638. — v. Keerbergen, 113. — Keidwaert, 248. — Kelck, 248. — Kemp, 640. — Kempees, 218. — Kenniphaas, 313. — v. Kerckhoff, 105. — Kerckhoven, 16, 450. — Kerfbijl, 341. — Kerkenberg, 639, 640. — v. Kerkwijk, 105. — Kersseboom, 651. — Kesman, 272. — v. Kessel, 272. — Ketelaar, 315. — Ketellere, 263, 265. — Ketting de Jonge, 516 n. 1. — v. Kettwich, 157. — Keyzer, 199, 272. — Kiel, 414. — Kien, 452. — Kievit, 451. — Kinnemond, 417. — Kinsbergen, 505. — Kinschot, 449. — v. Kinschot, 146, 151, 153, 154, 518, 520, 521. — 't Kint v. Rodenbeecke, 403. — de Klapper, 456. — v. Kleeff, 453. — Kleijbert, 511. — v. Klingstedt, 165. — Klock, 520. — Klomp, 245. — Van het Klooster, 629. — Kluit v. Rijnsaterwoude, 72, 76. — v. Knehem, 315. — Knipping, 21. — Knijff, 200, 249. — Koch, 638. — Kock, 222 n., — de Kock, 76. — Kocx, 222 n. — Koeck, 270. — Koetsch, 513. — Kok, 500. — Kokaart, 636. — Kolf, 713. — Kolvenbach, 525, 526. — de Koning, 499. — v. Konvent, 202 n. 8, 207 n., 210 n. 3, 211. —

Koolwijck, 455. — Koopman, 66, 334. — Koops, 490. — de Kooy, 270. — v. Kophuijzen, 419. — Kopsteijn, 456. — de Kort, 251. — v. Kouckelberch, 517 n. — Kouwenburg, 420. — Kraft, 713. — Krakelingh, 207 n. — Kranenborch, 445, 446. — Krayenhoff, 91. — Kreet, 697. — Krieckenbeek, 341, 639, 641. — Krighout, 604. — Kronenberg, 445. — Kruithoff, 648. — Tielenius Kruythoff, 647, 648. — Kumper, 273. — v. Kuyck, 15. — Kuyp, 655. — Kuyper, 272. — Kwalenbrinck, 644. — Kyla, 242. — Kylman, 90.

v. d. Laan, 452. — de Laat, 492. — v. d. Laeken, 454. — Lagendaal, 499. — Lalain, 265. — Lambrechtsen, 485, 696. — Lamsink, 580. — v. Lamsvelt, 250. — Lancaster, 713, 714. — v. Lancre, 472. — v. Landaes, 634. — la Lande, 453. — De Lange, 103, 420. — v. Langen, 26, 405, 426. — de (v.) Langerack, 451. — v. Langerak, 267, 446, 573. — Langeveld, 16, 455. — Langewagen, 453. — Lanting, 715. — Lap v. Waveren, 403, 404. — Larken, 504. — de Larrey, 441. — de Later, 414. — La Tour, 513. — Lauwerse, 488. — Lavallierre, 643. — Laijard, 506. — Lebeck, 506, 510, 512, 645. — v. Leck, 251. — v. Ledebur, 425. — v. Ledebur-Crollage, 425. — de Leech, 407. — Leeflang, 476. — Leembruggen, 340—343, 691. — v. Leesten, 502, 503. — de Leeu(w), 532. — de Leeuw, 70, 71, 74, 704, 708. — v. Leeuwen, 16, 247, 249, 473, 474, 634, 635. — Leeuwenhoek, 250, 251. — de Lely, — v. d. Lely, 151 n., 154. — Le Maire, 499. — Lemmers, 529. — Lems, 222 n. — Lenarts, 18, 19. — Lengelé, 23. — Leonards, 19. — Lesage, 230, 231, 237. — Leseur, 469. — Lewe v. Nijenstein, 28. — v. Leijden, 457. — v. Leijenbergh, 570. — v. Leijenburg, 408, 409, 410. — Leijs, 346. — v. Lezaen, 2, 11. — Liauckema, 259, 262. — von Liebeher, 509. — Liebert, 638. — de Liefde, 207 n., 251. — Lieftingh, 633. — v. Lier, 452, 514, 638. — v. Liesvelt, 634. — Lievensz, 201 n. 1. — Lilard, 71. — v. d. Linde, 520. — v. d. Linden, 455, 518, 522. — Lindener, 456. — Lindesaay, 566. — Lindhorst, 708. — v. d. Lingen, 247, 407. — v. Lintelo, 162. — Linthorst, 70, 620, 621, 630. — Lion, 452. — de Lionne, 452. — Little, 344. — Livius, 461. — Lobé, 633. — Lockhorst, 161, 653. — v. Lodensteijn, 28, 29, 161, 269, 270, 305—308, 348. — v. Loenen, 247. — v. Loo, 5 n. 2, 11, 199, 203. — Loopregt, 456. — Lootsius, 517 n. — Lopes, 515. — Lorentz, 343. — de Loriol, 574. — de Lorme, 446, — Loten, 77. —

Lublink de Jonge, 696. — v. Luchtenburch, 518, 519, 520, 521. — Ludekens, 639. — Luitjen, 207 n. — Lulius, 312. — Luloffs, 27. Luntus, 249. — v. Lutgenhaus, 90. — v. Lüttichau, 425. — v. Lutzow, 513. — Luijken, 639. — de Lij, 645. — v. Lijnden 166, 446, 641. — v. Lijnden v. Blitterswijck, 341. — de Lijns, 424.

Maartensz, 507, 509, 638. — v. d. Maas, 16, 456. — Macara, 637. — Mac Gillavry, 282. — de Maecht, 450. — Maertensz, 509. — Maes, 104, 207 n., 237. — Magerus, 458, 464, 468. — Maes, 407. — Maillard, 566. — le Maire, 450. — Major, 641. — v. Malburch, 407. — v. Mallinckrodt, 427. — Manart, 249. — v. Manen, 70, 71, 74, 708. — Manger, 309. — v. Mansvelt, 74, 86, 629. — Marchant, 86, 694. — v. d. Marck, 162, 305, 454. — Marci, 341. — de Marez, 18. — de Maria, 640. — v. Marken, 643, 644. — Markoe, 566. — v. Marle, 14. — Martens, 634. — Martheze, 343. — Martini, 270. — Martinius, 273. — Massis, 479 n. 2. — Masson, 644. — v. d. Mast, 350. — Mastmans, 90. — v. Mastricht, 407. — Mathisius, 249. — Maijes, 641. — Meaden, 646. — v. Meckema, 3 n. 1, 6. — Medeler, 642, 643, 644. — de Meel, 531. — v. Meel, 530—532. — v. d. Meer, 16, 25, 250. — v. d. Meer v. Berendrecht, 29. — v. Meeresteyn, 632. — v. Meerling, 404. — v. Meerwijck, 634. — Meesters, 455. — v. Meetkeren, 503. — v. Meeuwen, 147. — Meeuwsen, 14. — Meinertzhagen, 310. — Mekem, 312. — Melgers, 446. — Mels, 490. — Menninck, 27. — v. Merck, 634. — v. Merken, 604. — v. Merkerck, 406. — de Merode, 18. — le Merre (Maire), 650. — v. Merveldt, 446. — v. Mervelt, 573. — Mes, 251. — Mesger, 345, 346, 347. — v. Messen, 449. — de Mettre, 521. — de Metz, 2. — v. d. Meulen, 453, 632. — v. Meurs, 66, 631. — de Mey, 528. — v. d. Meijde, 285. — v. d. Meye, 407. — Meijer, 343, 637. — Michgorius, 27. — v. Middachten, 573. — Middelant, 225. — v. Mierenheuvel, 421. — v. Mierlo, 249. — v. Mierop, 450, 713. — Miké, 457. — Millinck, 424. — v. Minnen, 505. — Mispelblom, 489. — Modder, 640. — Mode, 249. — Moermont, 265. — Molckenbour, 15, 160. — Molenwater, 451. — Moll, 254, 513. — Mollerus, 696. — de Mollineux, 566. — Mottau, 344. — v. Moltke, 566. — v. d. Monde, 272. — Monier, 247, 249. — v. Montfoort, 632. — Moons, 449. — De Moor, 504, 643, 644. — Moorees, 350. — v. Moorsel, 22. — Mooyaart, 504—508, 509, 510, 511, 515. — Morgensteren, 273. —

de Mortaigne, 451. — Moselage, 102. — Mouchon, 154. — Moijen, 253. — Muddiman, 344. — v. d. Muelen, 76. — Muinekens, 247. — Mulder, 630. — v. Mullem v. Swaenswijck, 16. — v. Mullertz, 643. — v. Münnich, 425. — Münster, 511. — de Munter, 631. — Munts, 512. — Muntz, 90—94, 309—312, 349. — Musch, 449. — Musquetier, 713. — v. Musschenbroek, 73. — Muys v. Holy, 2. — v. d. Mijl, 516. — v. d. Myle(n), 516 n. 2, 519, 520. — Mijtens, 519.

v. Naarssen, 449. — Nagge, 476. — v. Nassau, 18, 151, 305. — Naya, 639. — v. Neck, 267. — v. Nellesteijn, 248, 405. — v. Nerendorp, 424. — de Neufville, 575, 576. — Neuhof gen. Ley, 524. — Nicolasz, 344. — v. Nienarent, 265. — v. Nierop, 453. — de Niesse, 640. — Nieupoort, 456. — Nieuwenhuis, 79. — Nieuwenhuyse, 471. — Nobel, 28. — Nobeling, 456. — Nol, 455. — Nolthenius, 345—347, 574, 651. — Faassen Nolthenius, 574. — v. Noordwijk, 456. — Noormans, 420. — Norf, 454. — v. Nouhuys, 98. — de Nulli (de Nolle), 566. — Nuys, 14, 713. — v. d. Nydtsen, 564. — v. Nijenrode, 408, 409, 410, 411. — Nijpoort, 632, 633. — v. d. Nijpoort, 248, 407, 631. — Nijuwael, 631.

Obrak, 643. — Ocker, 307. — Ockerse, 452, 654. — v. Oelen (Olen), 92. — Oenama, 262. — v. Oer, 425, 427. — ten Oever, 15. — Ofzen, 311. — Okey, 451. — v. Oldenbarnevelt, 516 n. 2. — v. Oldenborch, 477. — Olivier, 495, 624, 698, 704. — Olivier Nihé, 456. — Onderwater, 345, 346, 347, 594. — Ongenae, 529. — Oom (Oem) v. Wyngaerden, 272, 410, 450. — v. Oort, 404, 633. — Oostdijk, 422. — Oosterdijk, 72, 76. — Oosterling, 455. — v. Oosterwyck, 453. — v. Oostrum, 67, 248, 628. — v. Oranje, 404. — v. Oranje-Nassau, 439—444, 655. — Outshoorn, 455. — d' Orleans 451. — v. Orliens, 451. — v. d. Os, 418. — Ossenberg, 72. — Ossewaarde, 417. — v. Ottenbergh, 476. — den Otter, 248. — v. Oud, 101. — Oudaens, 222 n. — v. Oudewerve, 636. — Oudkerk, 487, 491. — v. Oudshoorn v. Sonneveld, 503. — v. Ourijck, 17. — v. Ouweland, 512. — Ouwers, 87. — Overbeek, 513. — v. Overmeer, 406, 419. — Overschie, 154. — v. Overvest, 271. — v. Oxenstierna, 580. — Ozias, 419.

Paats, 449. — Paauw, 506, 515. — v. Paeschen, 575, 576. — v. Paffenrode, 449. — v. Pallaes, 403, 405, 635. — v. Palland, 310. — v. Pallandt, 18, 305. — v. Panhuys, 633. — Pannekoke, 253. — Pannenborg, 99. — de Pape, 576. — v. d. Parra, 508,

512?, 647. — Paters, 632. — Patras, 19—24. — Paulus, 75, 318. — Pauw, 154, 452. — v. d. Pauw, 72. — Pauwaert, 247. — Pauwens, 273. — v. d. Pavort, 462, 463, 468. — Payne, 166. — Peek, 629. — Pelletier, 88. — Pels, 247, 517 n., 713. — Pelt, 250. — Van Pembroek, 628, 629, 693. — Penning, 251. — Penningh, 478. — Pennijnck, 476. — Percyn (Persyn?), 557, 559. — Perné, 272. — v. d. Wall Perné, 272. — de Perponcher, 498. — v. d. Perre, 405. — v. Pesch, 66. — Pesser, 480. — Pesters, 452. — Peeters gez. Vrancx. 98. — Peters, 222 n. — Petit, 581. — Philipsen, 207 n. — Piek, 578. — Pierlinx, 633. — Pieters, 418, 419, 490. — Pieterse, 509. — Pinssen v. d. A., 407. — Piper, 91. — Piso, 557. — Plevier, 419. — Ploos v. Amstel, 249, 405, 514, 515, 633. — v. d. Ploug, 499. — Poeyt, 404. — Poirtman, 105. — de Poitrie, 441. — v. Polanen, 267. — Poletta, 622. — v. d. Poll, 248, 403, 631, 633, 635. — Polsdorp, 510. — Polsnitz, 446. — de Pomere, 99. — v. Pomeren, 99. — v. Pommeren, 99, 580. — Ponsen v. d. Cuyll, 249. — Pont, 257. — Poock, 16. — Poort, 162, 532. — Poortman, 105. — Poot, 445 n., — v. Portengen, 249. — Post, 710. — v. d. Pot, 574. — Pot de Vin? (Podderien) 521. — Pothoff, 156. — Potken, 93, 511, 512. — Potter, 643. — Pous, 305 n. 1. — v. Pouw, 516. — du Pret, 479 n. 2. — Preunen (Pruynen, Proenen), 95. — Prins, 404, 634. — Prinse, 418. — Proening (Prouningh), 91. — Pronkert, 66. — v. Prophalow, 340. — Provo, 511. — Puchler, 450. — Pus, 346, 347. — Putmann, 26. — Putmans, 455. — Puyt, 455. — Pijck (Pieck), 247. — Pym Burt, 566. — Pijpers, 70.

Quast, 217, n. 2, 566. — Quicklenburgh, 200 n. 6. — Quienbourg, 533. — des Quiens, 650. — v. d. Quink, 455. — Quirynen, 631. — Quirijnsen, 230, 233 n. 1, 239.

de **R**aad, 264, 449, 450. — Rabinel, 503, 504, 644. — Rademan, 313. — Rademaker, 634. — Radermacher, 640. — Radermacher Schorer, 27, 28, 184. — Radeus, 472. — Raedt, 273. — Raedt v. Oldenbarneveld, 273. — Raepsaet, 566. — v. Raesfeld, 108. — de Raet, 520. — Raket, 506, 507, 641. — Ramaer, 452. — de Ranitz, 271. — v. Rantzow, 343, 566. — von Ranzow, 508, 513, 514. — v. Rappart, 311. — Rattaller, 1—11. — Rave, 67. — Ravensberch, 248. — v. Ravensteyn, 222 n. — Ravesteyn, 66. — v. Rechteren, 105, 573. — v. Rechteren v. Appeltern, 165 n. 2. — de Rechteren v. Hemert, 632. — v. Reede, 249, 633, 635. — Regtuijt, 488. —

Reiners, 92, 93. — Reinharts, 93. — Reinegom, 249. — Reitses, 55. — Reitz, 311, 696. — v. Renesse, 409, 411. — Renialme, 98. — Repelaer, 346. — Reuss, 695. — v. Reutelen, 449. — Reuvenster, 407. — de Reuver, 250, 634. — Reuvers, 696. — Revery, 713. — Reyersz, 562. — (de) Reyger, 157. — v. Reygersberg, 528. — v. Reygersteyn, 404. — v. Reynesteyn, 249. — Reyntjes, 713, 714. — Reytz, 66. — v. Rhede, 273. — v. Rheede, 498. — v. Rhoon, 151. — Riberg, 342. — Rickerman, 637. — de Ridder, 86, 89, 248, 249, 250. — Ridderbach, 454. — Ridderus, 474. — v. Riebeeck, 272, 509. — v. Riemsdijck, 166. — v. Rietwijck, 267. — Ring, 86. — Ringeling, 273. — Rink, 566. — Ripperbant, 317. — v. d. Rivière, 165. — la Rochecourbière. . — v. Rochow, 425. — de Castel Rodrigo, 452. — Roeck, 25. — Roelinck, 106. — Rollant, 515. — v. Romondt, 101. — v. Romont, 72, 77. — Roorda, 25, 257—263, 311. — Roosenboom, 350, 456. — Roosmale-Cocq, 340, 343—345, 514, 639. — v. Rooyen, 420, 487, 493. — Roper, 164. — Rosenburg, 154. — Roseus, 207 n., 239. — Rosier, 24, 505. — Rossenius, 72. — v. Rössing, 426. — Rossignol, 456. — v. Rossum, 97, 407, 570, 571, 714. — v. Roswey, 249. — Rotgers (Rutgers), 102. — Rothe, 453. — Rottermont, 519. — Rouffaer, 515. — Roussin d'Ocquerre, 574. — Rover, 142, 154. — de Rovere, 454. — de Roy, 636. — Royer, 15. — de Royer, 21. — Ruimschoot, 445. — Rust, 508. — v. Rutenberch, 424, 425. — Rutgers, 77. — Rutgers v. Rozenburg, 271. — Ruustorff, 341. — Ruysch, 247, 403, 450, 453, 454, 455, 635, 713. — Ruyte, 486. — v. Ruytenburgh, 451. — v. Ruyven, 449, 452. — v. Ryckevorsel, 532. — Ryckwaerd, 566. — de Rijke, 493. — v. Rijmsze, 449. — v. Rijn, 247. — v. d. Rijn, 407. — v. Rijnegem, 635. — v. Rijnevelt, 633. — Rijnink, 75, 76, 629. — v. Rijsenborch, 248, 406, 631. — Rijsoort, 713, 714. — v. Rijswick, 105.

Sael, 632. — de Salle, 260. — v. d. Salm, 456. — Salomons, 566. — Sand, 100. — v. d. Sanden, 457. — de Sandra, 18. — v. Sanen, 406. — Sansoni, 512, 647. — v. Santen, 248, 451. — v. Santen (Zanten), 316. — Santhack, 201. — Sas, 452. — Sasburgh, 452. — v. Sasse v. Ysselt, 318. — Sautijn, 350.— Saxe, 72. — Schach v. Wittenauw, 632. — Schade, 247. — v. Schade, 249, 426. — v. Schadenbroeck, 405. — Schaep, 495. — v. Schagen, 407. — Schaghen, 99. — v. d. Schagt, 490. — Schalbrouch, 464 n. 1. —

v. Schayck, 404, 407, 633. — v. d. Scheer, 273. — Scheidius, 88. — v. Schele, 426. — Scheltinga, 261. — Schelvisvanger, 255, 715. — Schenck, 476. — Schenk, 573. — Scherff, 19. — v. Scherpenzeel, 86. — v. Scherrenberch, 405. — Scheerken, 510. — Scheverin, 441. — de Schilder, 517 n. — Schilders, 454. — Schildhouwer, 453. — Schilperoort, 521. — v. Schink, 456. — v. Schinne, 22. — v. Schipluy, 419. — Schisbeeck, 405. — de Schmeling, 161, 268, 318. — ter Schmitten, 310, 349. — Schneider, 344. — Schokman, 508, 509, 513. — Scholtens, 105. — Schonborn, 639. — Schoonenbergh, 449. — v. Schoonhoven, 531, 634. — Schoppe (Schüppe), 449. — Schorer, 512, 643, 647. — Schorer (Radermacher), 27, 28. — Schot, 455. — v. Schoti, 98. — Schott, 285. — Schotte, 450. — Schouten, 257, 403. — Schrael, 450. — Schram, 433—435. — Schrevelius, 313. — Schroder, 16. — v. de Schroef, 704. — v. Schroyestein, 249. — Schuilenburg, 451. — v. Schuler, 341. — Schumann, 654. — Schut v. Waldeck, 248. — Schutte, 426. — Schuurbeque, 416. — Schuylenburg, 154. — Schuyrman, 157. — Schijven, 250. — Seggaert, 248. — Selkes, 497. — Selle, 449. — Sels, 28. — Sem, 405. — Semeyns, 437. — Senthen, 202. — Serakeles, 434. — v. Sevenaer, 271. — v. Sevenhoven, 279. — Sevenhuysen, 462. — v. Seventer, 520, 596. — Seyen, 103, 271. — v. d. Seys (Chys), 533. — Seytseman, 464. — Shand, 278. — Shaw Brook. 504. — Hora Siccama, 348, 569. — Sievertz, 644. — de Sille, 450. — Sinapius, 272. — Sinclair, 216. — Singendonck, 569. — St. George, 441. — Sirtema v. Grovestins, 260. — Sjaerdema, 261. — Sjoersma, 256. — Slachtoe, 269. — Slegt, 423. — Sletser, 632. – v. d. Sleyden, 251. — Slingeland, 154. — Sluiter, 71, 628, 629. — v. d. Sluys, 92. — Sluijsken, 340, 426, 512, 642, 647. — Smient, 207 n., 214. — Smissaert, 279. — Smit, 86. — Smith, 310, 638. — Smitsbergen, 499. — Smoorenburg, 75, 76. — Smullingh, 165, 573. — v. Snellenberch, 247, 248. — Snethlage, 272, 310, 426. — Snoeck, 350. — Soest, 247, 405. — v. Soestdijck, 248. — Soetermeer, 518. — Soll, 250. — v. Solms, 634. — v. Someren, 347, 634, 653. — v. Sompeerken, 250. — v. Son, 450. — Sonck, 2. — Sonnemaens, 345, 346, 519. — v. Sonsbeecke, 14. — v. Soudenbalch, 407. — Souter, 713. — Soutman, 454. — Spancker (Sponcker), 273. — v. Spangen, 405. — v. d. Spar, 510, 511, 513, 642, 644—646. — Sparuijt, 512. — Speldewinde, 641. — Spiering, 450. — Spierings-

hoek, 162. — Splinter, 404. — v. Sprang, 509. — Spreeuwert, 566. — v. d. Sprinkel, 638. — Spijckerhuis, 156. — v. d. Staal, 454. — Staartsen, 560. — Stachhouwer, 434, 435. — Stael, 154, 453. — v. Staele, 263. — Stap, 518. — Steck, 571. — Steeland, 451. — Steenbeck, 76, 629, 693. — v. Steenberch, 406. — Steenborn, 557. — Steenhuysen, 340. — ter Steghe, 248. — Steigers, 505 n. — Steinbach, 96. — v. Steihnaus, 425. — Stendel, 513. — Stengel, 625. — v. Sterrenburgh, 451. — Stevens, 507. — Stevin, 521. — Steyn, 2:3, 285. — v. Sticht, 416. — Stinstra, 451. — v. Limburg Stirum-Bronckhorst-Gemen, 580. — Stochius, 465, 468. — Stokvis, 566. — Stolwijck, 632. — Stoop, 454. — Stork, 638, 639. — Stoom, 518, 520, 696. — Story, 630, 713, 715. — Story v. Blokland, 104. — Stour, 156. — v. d. Straaten, 642. — v. Stralen, 454. — v. Straten, 265. — Strick v. Linschoten, 74, 254, 635. — Strick v. Linschoten v. Rijnauwen, 629. — Strobag, 643. — v. Strijen, 449, 450, 451, 452. — Strijmes, 413. — Sturck, 468. — Sturm, 520. — v. Suchtelen, 93, 509. — v. Sundert, 453. — v. Surendael, 515. — Suycker v. Mostaert, 407. — Suyerendonck, 461. Suykermans, 251. — v. Suyrendael, 312, 349. — Suys, 564. — v. d. Swaan, 487. — Swalue, 252. — Swart, 207 n., 216. — de Swart, 631. — Sweers de Landas, 166. — Swemer, 423, 491. — v. Swesereng, 632, — v. Swieten, 162, 408—412, 455, 533, 570—572. — Swinnas, 468. — v. Syll, 407. — Sylvius, 451. — Symonder, 247. — v. Sypesteyn, 403. — v. Sijsbergen, 516 n. l.

Taalman, 456. — Tack, 349, 404, 634. — Tadema, 340, 342, 343, 643. — Junius Taelsman, 19. — Taets v. Amerongen, 449, 629, 634. — v. Tautenburg, 2. — Teerlinck, 489. — v. Telt (Til), 457. — Tenteniers, 632. — Terink, 580. — Termaat, 255. — Terresteijn, 455. — Terringer, 445. — Testas, 67, 76, 86, 629. — Texelius, 474. — v. Teylingen, 267, 532. — Thielman, 340. — Thim, 67. — v. Thol, 529. — Thooft, 106. — v. d. Thoorn, 419. — Thije, 517 n. — Tichelaar, 452. — Tielenius, 648. — v. Tienen, 249. — v. Tienhoven, 477. — Tiepke, 203. — Timmerman, 483. — Titjens, 513. — Tjaarda v. Starkenborg, 3 n. 1. — Tobias, 207 n., 234 n. 4. — Tocnander, 647. — Toll, 248. — Des Tombe, 67, 68, 628, 650. — Tongerloo, 604. — Tonningen, 440. — v. Toornenburg, 272. — Tophusius, 601. — Tortorolis, 18. — de la Tour, 452. — Toussaint, 638. — Toussyn, 499. — Traeft, 273. — Tref-

fers, 532. — Trench Gray, 507. — Treslong, 404, 427—433. — Blois v. Treslong, 713, 715. — Trigland, 521. — Trip de Marez, 577. — Troeff, 499. — Tromp, 451, 452. — Trompers, 404. — Trouhart, 92. — Turck, 207 n., 217, 218—234, 237 n. 7, 238, 242. — Tuyl v. Serooskerke, 406, 452. — Tuyningh, 517 n. — v. Twedde, 455. — Twent, 154. — Tijdeman, 512. — Tijs, 487. —

Ubingh, 14. — v. Udelsheim tot de Leemkuijl, 26. — Udinck, 451. — v. Uffelen, 102, 632. — Uhlenbeck, 637. — Uilenberg, 66. — Uittenbroek, 161. — v. d. Ulft, 453. — Uma, 207 n., 232 n. 1. — Unia, 258. — Utenham, 410. — ab Utrecht, 494. — ab Utrecht Dresselhuis, 493. — Uyttengooje, 314.

de Vager, 307. — Valk, 572. — Valkenburgh, 454. — Valkier, 660. — de Valois, 581, 582. — de Varila, 29. — Vassal, 575, 576. — v. d. Veen, 162, 403. — Veer, 518. — de Veer, 142, 154. — v. Vehlden, 580. — ten Velde, 14, 157. — v. d. Velde, 529. — Veldhoven, 16—18. — v. Veldhoven v. Waalre, 18. — v. Veldhuysen, 635. — Veldman, 695. — v. Velpen, 248. — v. Velsen, 261, 265. — Velsink, 641. — v. Velthuysen, 405. — v. d. Ven, 622, 716. — Verbrugge, 419. — Verburgh, 532. — Vercammen, 234. — Verdoes, 631. — Verdonck, 456. — Verdoorn, 713. — Vereem, 249. — Verelscht, 269. — Verelst, 150 n. 2. — Verhel, 471. — Verhelle, 413. — Verhey, 251. — Verhoef, 67, 89, 454, 455. — Verhoeven, 86, 317. — Verkerk, 66, 622, 710. — Vermeulen, 454. — Verniers v. d. Loeff, 309. — v. Verre, 421. — Verriet, 403. — Verrijn, 653. — Verschagen, 503. — Verschoor, 147, 149, 150, 154. — Verschuur, 508, 509, 510, 566. — Verschuering, 453. — Versillius, 516 n. 2. — Versluys, 27, 28, 104. — Versteegh, 251. — Verster, 654. — Verweer, 577. — Verwer, 452. — v. Vesaneveld, 455. — Veth, 450. — v. Vianen, 248, 249, 251, 314. — de Viers, 634. — Viervant, 254, 272. — des Villates, 506, 515. — Villerius, 661. — Vinckelbos, 206. — Visscher, 70, 71, 74, 75, 708, 709. — Visser, 74, 76, 511, 620, 621, 630, 710. — Visvliet, 502. — v. d. Vivere (Viverius) 603. — Vivien, 248, 249, 406, 452. — Vlaerdingerwind, 144. — Vlasvelt, 455. — Vliedthoorn (Vlietentoorn), 349, 350, 528, 529, 650. — Van Vliet, 628, 629, 693. — v. d. Vliet, 418, 629, 630, 693. — Vliethoorn, 454. — Vlugh, 434, 435. — v. Voerst, 108. — Voet, 384. — de Vogelaer, 102. — Vogelsang, 450. — Voight v. Elspe, 498. — Vokkestaart, 151. — v. Vollenhove, 207 n., 214,

217. — Vonk, 577. — de Voocht v. Rijnevelt, 163 n. 4. — Voogd, 17. — De Voogd, 66. — de Vooght, 227. — v. Voorburg, 29. — v. d. Voorde, 482, 483. — v. d. Voordt, 576. — v. d. Voordt Pieck, 578. — v. Voorst, 454. — v. Voorthuysen, 272. — Vorstman, 515. — Vos, 67, 74, 78, 89, 347. — de Vos, 79, 199 n. 9, 345, 446, 486, 696. — v. d. Vos, 420. — Vos(ch) v. Avesaet, 25, 26. — Vos de Jonge, 481 n. 1. — Vos v. Zijll, 89. — Vosch, 476, 478, 631, 633, — v. Vredenburg, 142, 154. — de Vries, 206 n. 4, 207 n., 232, 234, 235, 236, 237 n. 1, 2, 244, 251. — Vriese, 14. — Vriesendorp, 422, 423. — Vrouling, 29. — Vrijdaghs, 253. — de Vrije, 450. — Vrijmoet, 455. — v. d. Vuijck, 446. — Vijgh, 97, 571. — Vijnke, 424. — Vyselaer, 201 n. 2, 202.

de Waas, 639. — v. Wachendorff, 72. — de Wael v. Vronesteyn, 403. — v. d. Wael, 407. — Waeth (Waith), 456. — Walaardt Sacré, 33. — Walbeoff, 341, 344. — Walbers, 14. — v. Waldeck, 451. — v. d. Wall, 272. — Wansinck, 655. — Warfusé, 452. — Waring, 504, 645. — Warnsinck, 649. — v. Wassenaer, 247, 498, 517 n. — v. Wassenaer v. Catwijck, 495. — v. Wassenaar v. Duvenvoirde, 496. — v. Wassenaar v. Rosande, 495. — Wassing, 91. — te Water, 648. — Waterman, 100. — Waters, 566. — Waubert de Puiseau, 309. — v. Wede, 249. — der Weduwen, 407. — Wedzik, 311. — v. Weede, 404, 631, 633. — v. Weel, 113. — de Weerdt, 574—576. — Wegterhout, 500. — v. d. Wel, 518. — v. Weldam, 564. — v. Welderen, 161. — v. d. Well, 405. — v. Wellemis v. Welle, 404.— Weller, 341, 640. — Wels, 105. — Welvoet, 454. — de Wendt, 638. — Wenning, 224 n. — v. Werckhoven, 633. — v. d. Werf, 651. — v. d. Werve, 634. — v. Wesel, 17. — v. Wesell, 347. — v. Wessel, 89. — v. d. West, 455. — Westendorp, 6 n. 1. — Westerbaan, 499. — Westerbaen, 532. — v. Westerburch, 571. — v. Westercappel, 651. — Westerhoff, 499. — v. Westervelt, 633. — v. Westervelt tot Leuvenum, 107. — Westhuisen, 89. — v. Westrenen, 265, 635. — v. Westrheenen v. Themaat, 629, 693. — v. d. Wetering, 625. — Wevering, 144, 154. — Weymar, 103. — Wichelman, 647. — Wichers, 696. — Wickelman, 508. — v. Wicquefort, 453, 454. — v. d. Wiel, 313. — v. Wieringen, 263, 267. — Wiggers, 713. — de Wilhem, 521. — Willekes, 33, 273. — Willemsen, 96, 97. — Willemsz, 512. — Wiltschut, . — v. Winborch, 516 n. 2. — de Winde, 419. —

Windelhagen, 521. — de Windt, 91, 566. — de Winter, 481, 713. — Wit, 318. — de Wit, 257, 452. — de Wit de Lange, 72. — de With, 247, 251. — Witt, 349. — de Witt, 346, 452, 651. — de Witte, 264, 265, 419, 450. — Witte(n) of Witteles, 307. — Witteveen, 256. — Wolff, 66, 89, 694. — de Wolff, 453. — Wolfswinkel, 93. — Wollens, 576. — Wolpge, 576. — Wolraad, 451. — Wonderer, 575. — Worms, 499. — v. Woude, 571. — Wouters, 511, 512, 516. — Woutersz, 505. — v. Wouw, 308, 312, 349, 519, 520. — Wright, 513 n. 2. — Wtenhoven, 557. — Wttenbogaert, 250, 406, 633. — WtenEnge, 406. — v. Wanroy Wttenham, 248. — v. Wullen, 426. — Wuyster, 273. — v. Wijck, 403, 406, 481, 631, 635. — v. d. Wijck, 93, 310. — v. Wijckerslooth, 407. — Wijgel, 624, 698, 704. — v. Wijhe, 165, 166, 496. — Wijkpens, 509. — v. Wijlich, 446, 634. — Wijnants, 516 n. 2. Wijnck, 263. — v. Wijngaarden, 405. — Wijnmalen, 255. — Wijs, 79. — De Wijs, 628.

IJsbrands, 713. — v. IJsselstein, 25, 267, — IJzerman, 629.

Zandevord, 117. — de Zee, 452. — Zeegers, 566. — Zeelen, 453. — Zegers, 713. — Zeghers, 564. — v. Zelst, 532, 579, 580. — v. Zevender, 453. — Ziegeleres, 29. — Zielten, 405. — v. d. Zoo, 71. — Zouteveen, 154. — v. Zuuren, 491. — v. Zuylen v. Drakenborch, 635. — v. Zuylen v. d. Haer, 634. — v. Zuylen v. Natewisch, 409. — v. Zuylen v. Nijevelt, 248, 249, 403, 409. — Zuytland, 308. — Zwerken, 629. — v. Zijl, 451, 519. — v. d. Houve v. Zijll, 408. — v. Zypestein, 456.

Geslachten (Overijselsche), 14, 90—94, 156.
Geslachtsnaam, 318.
Gevoelen (Cort en schriftmatig) der Kerke J. Chr. 353—357.
Gier, R. de, pred., 665.
Gildebeker, 655.
Gilden afgeschaft, 703.
Gilst, P. v., pred., 666.
Gimberg, J., 317, 651, 654.
Glasemaker, J. H., Bibliotheek-catalogus, 196.
Gogh, V. van, pred., 666.
Gompert, 47.
Gordon, O. D., Schutterijcommt. 67, 619, 708.
Gouda, Gasthuiskerk, 379.
———, Oud Kathol. 380.
———, pred^{n}, 168—170.
Goultje, 272, 323.
Gouw, J. E. ter, 317, 320, 321, 447.
Graas (De), 349.
Graeff, B., de, pred., 666.
Gravenhage('s), Kerkel. bijeenkomst, 351—379.
Gravenweert (Van 's), Weymar, Grevel, Sand, 100.

Grisperre, Gener., 80, 697, 699.
Groe, Theod. v. d. pred., 379.
GROE (TH. V. D.) en PT. HOFSTEDE, 379.
Grou, J. de, pred., 203 n. 2.
Grouchy, Gener., 86, 619.
Gruter, S., de, pred., 588.
Gijsberti Hodenpijl, C., 141, 444
Gijsberti Hodenpijl v. Hodenpijl, J. C., 185, 449, 529.

H.

Haagsma, S., 197.
Hal, J., pred., 375, 376.
HALLINCQ, 312, 349, 515—522.
Hamelberg, J. H. J., 568.
Hamme, R. v., pred., 658.
HANECOPS, 106.
———, C., pred., 665.
Hanikus (Manikus?), J., pred., 665.
HARTJESBERG, -DAG, 137.
Hauft, S., pred., 666.
Hauptmann (F.), Das Wappenrecht, 649.
Haymannus, C., pred., 118.
Hazebroek, J. P., pred., 667.
———, M., pred., 666.
HEEGH, 318.
Heinsius, D., Oper. hist. collectio I, II, 196.
Helias Graill, 47.
HELSDINGEN (GENEAL. V.), 314.
Hendrixze, J., pred., 591 n., 596 n., 600.
Hengst, W. den, 25, 29, 271.
———, J. A. v., 530.
Hennecart, J., pred., 109.
Henrici, R., pred., 116.
Henricx, R., pred., 591 n.
„HENZA" EN „FLENZA", 606.
HERALDIC HONORS, 157.
Herder, A. L. de, pred., 660.
Heringa, . . ., Prof., 69.
Hermanni, . . ., pred., 585.
Hermansze, J., pred., 112.
Hersey, C., 573.
HERSI (DE), 572.
HEYLIGER, 566—568.
Heyndrijxse, M., pred., 111.
Hill, A. F., 609.
Hocke, Gener., 716.
Hodenpijl, C. Gijsberti, 141, 444.
———, J. C. Gijsberti, v. Hodenpijl, 185, 449, 529.
Hoevell (Van), 533, 607.
Hofhouding van Johan Maurits v. Nassau, 557—561.
Hofstede, J. J., pred., 666.
———, P., pred., 379.
Hogius, M., pred., 665.
HONORS (HERALDIC), 157.
Hoog, M., pred., 667.
Hooiberg, . . ., teekenaar, 616.
Horst (De), kast., 523—526.
HORST (VAN DER), 108.
Houck, M. E., 100, 107.
———, P., pred., 666.
HOUTMAN (PORTRET V. FR.), 140.
HOVING (GESLACHT), 100.
HUIGENS, 272.
HUYBERTS (HUYBRECHTS), JAN, 529.
Huijgens, J. P., pred., 667.

I.

Iconologie ou représentation des principales choses, par de Bye et Baudoin, 550 n. 2.

ISSELT (VAN), ROEBERS, HUIGEN, 107.

J.

JACOBS (H.) EN P. ROMBOUTS, LUITMAKERS TE AMSTERD., 609.

Jager Jr., A. de, Oordeelk. onderzoek naar den invloed van Bilderdijks Dichtw., 177—179.

———, Woordenb. der frequentatieven, 180.

———, H. de, 32, 109, 130, 172, 458, 583, 656, 668.

Janssen v. Raay, 316, 319.

Jeant, Gener. de, 697, 699, 711, 712, 716.

Jitta, M. S. W. J., kunstverz., 610.

JOHANNITER-ORDE, 31, 444.

JORDENS-TEN BRINK, 106.

JOURNAAL V. H. VOORGEVALLENE te Delft bij de verkiezing van Willem IV enz., 141—155.

Junius, F., pred., 664.

JUNIUS-CLANDT-DE SANDRA, 18.

Justinus, A., pred., 112.

K.

Kamperduin, Slag bij, 713—716.

KANTER (FAMILIE DE), 651.

KANTER (GENEALOGIE DE), 412—423.

Karreman, J., 324, 337, 402.

KARSSEBOOM OF KERSSEBOOM, 650.

KARTHUYSERS, 170.

Kaskie, J., pred., 666.

Kasteele, R. P. v. d., pred., 667.

Kembang aram, 277—283.

Kemp, A. C. J. v. d., 325.

Kempen, P. v., pred., 666.

KERKBRIEFJE UIT DEN PATRIOTTENTIJD, 168—170, 379.

KETTER (EEN), 12.

Keulen, St. Barbara-orde, 170.

Klaassen, H. A., 322.

Knibbe, D., pred., 666.

Koenen, H. J., 19.

Kollum, oproer, 55.

Koster, J. de, pred., 660.

Kranach, Luc., kunstsch., 727.

KRONENBERG, 445.

KRUYTHOFF (TIELENIUS), 647.

Kumpel, J. W., letterk., 176, 177.

KUNSTWERK (HET) „MONS PHILOSOPHORUM", 609—615.

Kuijper, A. de, pred., 664.

Kybele, godin, 612, 613.

L.

LABADISTEN, 582.
La Croix, Minister plenipotent., 719.
La Houssaye, kol[l], 619, 620, 623, 693, 700.
Langeraad, L. A. v., 379.
LANNOY, 555.
LATIJNRA enz., 556.
LEENAKTENBOEKEN VAN GELRE-ZUTPHEN, 274.
LEEUW MET VROUWENHOOFD, 29.
Leeuwius, J., pred., 587.
Leicester (Pamfletten op), 186 n.
Leo, L., pred., 590, 591 n. 595.
Lienden, Klooster Mariëndaal, 170.
Limburg, wapen, 317.
LODENSTEYN (VAN), 28, 161, 269, 270, 305—308, 348.
Losecatius, C., pred., 665.
LULIUS, 312.
Lydius, M., pred., 665.
Lynden, A. J. H. v., 653.
LIJNDEN (VAN), 446.

M.

Maarschalksampten, 630.
MAELAR, 47.
Magerus, P., pred., 458, 464.
MAJOR v. NEDERBETUWE, 30.
MARIËNDAAL (VOORM. KLOOSTER), 170.
Martini, 270.
Martini Buys, P. H. A., 162, 170.
Masman, ..., pred., 626.
MASTER OF THE HUMMUMS, 267.
MEEL (VAN), 530.
MEER (VAN DER), 25.
——, R. Cant v. d., 191.
MEERVOUDSVORM VAN BASTAARD-WOORDEN OP ee, 556.
MEESMUILEN, 138.
Mennisten (Bijzonderheden betreff. de), 62—64.
MENNO SIMONS, 583.
Mercurius, courant, 450.
Meurs, A. A. v., pred., 667.
Meusenbol, A., pred., 665.
Micheel, Göde, zeeroover, 396, 397.
Michielsz, J., pred., 118.
Millius, J., pred., 665.
Mispelblom, H., pred., 665.
Moer, J. L. van der, 727.
Moes, E. W., 651.
MOLCKENBOUR, 160.
Molenaar, A. M., 679.
Möller, J., pred., 545.
Molony, 349.
MOOI-MEISJE, 48.
Moor, H. de, pred., 666.
Moulin, Gener., 718.
Müller, J. S., Annalen van Saksen, 720.
MUNTZ, 309—312, 349.

N.

Naeranus, J., pred., 665.
Naocanus, I., pred., 665.
NALEZINGEN OP OUDEMANS' MIDDENNED. WDB. 679—692.

NAMEN.

Geslacht- Querngester, 139. — Querner, 139. — Warnsinck, 650. — op Zele, 555.

Plaats- Biber, 139. — Bruchsal, 608. — Brussel, 608. — Lannoy, 555. — Maelar, 47. — Medel, 530. — Pronsfeld, 139. — Tollinga, 47. — Warnsinck, 649. — Zuilen, 572. — op Zele, 555, 607.

Voor- Gompert, 47. — Goultje, 272, 323. — Rut, 274. — Theoderik, 321.

NAMEN DER HERV. PREDIKANTEN te Breda, 664—667.
NASSAU, JUSTINA V., 18.
Nicolai, N., pred., 657.
Nieuwenhuyzen, V. C., 283.
Nieuw-Helvoet, pred^{n}., 109—113.
Nieuwe Tonge, pred^{n}., 109.
NOBEL, 28.
Noël, Repraesentant, 719.
Nolthenius Jr., J. J., 347, 651.
Nolthenius, H., pred., 128.
NOLTHENIUS DE CARPENTIER EN FAASSEN N., 345, 574.
NOLTHENIUS-DE WITH, 651.
Noortberg, J., pred., 666.
Nijland, M. C., 398.
Nijmegen, boekdr. 171.
Nijuwael, J., kunstsch., 631.

O.

Ooltgensplaat, pred^{n}., 113.
Oostvoorne, pred^{n}., 114—117.
OPSTOOTJE (EEN) TE NOORDELOOS IN 1549, 562—565.
Ouddorp, pred., 117—129.
Oudenhoorn, pred., 583—585.
OVERVEST (VAN), 271.
OVERIJSSELSCHE GESLACHTEN, 14, 90—94, 156.

P.

PAGANINI TE BERGEN OP ZOOM, 609.
PAMFLET V. DWINGLO, 321.
PAMFLETTENSCHRIJVERS (NED.) in HECHTENIS, 185—196.
Pantekoek, C., pred., 667.
Paret, S., pamflettist, 186—190.
Pas, C. de, grav., 556.
PATRAS (A.), 19—24.

Patriciaat (Het Nederl.), 648.
Patijn, D., pred., 666.
Pauw, H., pred., 667.
Penning v. Savoije, 399.
——— v. Freiburg, 401.
——— v. Gener. Tom Pouce 399, 457, 562.
Penning(en), 13, 399—402, 457, 561, 562.
——————— betreff. het hôtel- en reiswezen, 335—337.
Peter v. Sylt (Over) en consorten, 393—398.
Peutevinc, A. J., pred., 600, 601.
Piershil, pred., 585—589.
Pilaert, T., pred., 596 n., 656.
Pilius, P., pred., 584, 595.
Plants, T., pred., 665.
Polvliet, C. J., 105, 108, 311.
Poort, 162, 532.
Porcelaine de l'Inde, 448.
Portengen, heerl., 349, 577.
Portheine Jr., H., 529.
Portman, 105.
Portret v. Fr. Houtman, 140.
Post, Fr., kunstschilder, 557.
Posterijen, Begeving der, 152, 153.
Postma, G., 50, 381.
Potius, Th., Eng. pred., 118.
Prince, S. de, pred., 590, 593.
Priores,-rin, 138.
Pronsfeld, 139.
Psalterium Ultrajectense, 616.
Putman Cramer, C. F. H., 257.
Pijl, P., pred., 113, 114.
Pijp, 52.

Q.

Querngester, 139.
Quienbourg, 533.
Quintyn, G. J., dichter en pamflettist, 192—196.

R.

Raden, P. v., pred., 667.
Raedt v. Oldenbarnevelt, 273.
Rationarium evangelistarum, 539 n. 2.
Rataller, J., grietm., 1—11.
——— L., rekenm., 1.
Regiment d'Envie, 697.
——— Esterhazy, 80, 82, 622, 697, 699, 702.
——— v. Hessen Darmstad, 697,
——— v. Schultz v. Hagen, 150 n. 2.
——— Westerlo, 697.
Reis (Op) naar het H. Land, 720-727.
Reminiscentia (Rationalis) per Hebr. rerum signa, etc. 534—555.
Renesse, L., pred., 665.
Rengers v. Naerssen, L. U., 579.
Republiek (Een- en onverdeelbaarheid der Bat.), 696.
Re(w)bell, Gener., 623.
Reijntjes, Vice-adm., 713, 714.
Richard, J. J., pred., 667.
Riemsnijder, Galante dichtluimen, 668—674.

RIPPERBANT (GESLACHT), 317.
Ritsema, B., pred., 666.
Robles, Csp. de, gouvern., 8.
Rockanje, predn, 589—601.
ROECK, 25.
Roger I van Toëni, 48.
Rogge, H. C., 276, 555, 574, 603, 604.
ROORDA, 25, 257.
Roos, G. P., 12, 46, 49, 555.
Roos, J. de, pred., 666.
Rosaeus, ..., pred., 124.
ROTGERS-RUTGERS, 102.
Rothe, J., pasquilschrijver, 453.
Rumpf, G., pred., 666.
Russchius, N., pred., 118—128.
RUSTBEWAARDERS (AAN DE) DER STAD LEIJDEN, 338, 339.
RUT, 275.
Rutger, ..., pred., 596 n.
Ruijsch, ..., pred., 151.
Rijckelem, A., schoolm., 656.
———, J., pred., 656.
Rijckewaert, C., pred., 114.
————, Th., 591, 596 n., 657.
Rijswijk, B., pred., 590.

S.

Salzburgers, Gedenkp., 18.
Sasse v. Ysselt, A. v., 269, 270.
Schalbrouck, J. Th., pred., 464.
Scharp, H. J., 268, 349, 445, 573.
SCHEEPSJOURNAAL V. D. SCHOUT-BIJ-NACHT BRUNSVELDT, 197—246.
Scheltinga, G., rect. 17.
Schippersfonds, 384.
SCHMELING (DE), 161, 268, 318.
Scholten, J. J., pred., 667.
Schoolmeesters, 388—392.
Schoonebeek, A., grav., 535, 548.
Schorer, E. P. 28.
SCHOTEL (PORSELEINEN), 448.
Schouten, H. J., 170, 380.
Schram, Vice-adm., 204.
Schulerus, J., pred., 665.
Schulius, W. pred., 585, 587.
Seelig, Majoor, 326.
Segers, R., pred., 591 n., 597 n.
SEIJEN (G.), 103, 271.
Sickinga, Idz. v., 6 n. 1.
Simons, Menno, 381—384.
Simonshaven, predn, 656.
Slag bij Kamperduin, 713—716.
SLAG BIJ WATERLOO, 457.
SMISSAERT, M. P., 25, 27, 161, 349.
SNOUCK, 350.
Snouckaert v. S., A. C., 161.
SOMEREN (VAN), 653.
Someren, J. F. v., 196, 616.
Sophingius, N., pred., 665.
SPEL (EEN VERGETEN), 46.
SPINOZIANA, 196.
SPITS (HET) AFBIJTEN, 46.
Sprenkel, J. W. Berkelbach v. d., pred., 667.
Spijkenisse, predn, 656.
Stad a/'t Haringvliet, predn, 660.

Stamperius, L., pred., 128, 129.
Stampes (d'Estampes?), Graaf v., 12.
Steenhouer, C., pred., 674.
Stellingwerf, gemeente, 12.
Stermout, J., pred., 114, 115.
Steijaart, P., pred., 591 n., 595 n. 1, 596 n.
STIELINCK, 12.
Stirum, Graaf v. Limburg, 334.
Stortenbeker, Klaas, zeeroover, 396, 397.
Stratenus, C. N., pred., 666.
Striensz, J. M. v., pred., 666.
Strikker, H., pred., 664.
Stuer, H., pred., 594, 595 n. 1, 596 n.
Successie v. h. stadhouderschap, 153, 154.
Swaan, B. J., pred., 667.
Swalmius, H., pred., 124.
SWIETEN (D. VAN), 162, 401—412.
SWIETEN (VAN), 570—572.
Synode v. Midden-Holland, 351, 352.
SYNONIEMEN EN TAALZUIVERING, 606.

T.

Taaij, B., pred., 667.
Tabaksdoos, 53—55.
Taffin, J,, pred., 353.
Teckman, J. A., 589, 596 n.
TERAARDEBESTELLING van F. H. v. WASSENAAR, 495—502.
Terveer, A. J., 664.
———, D., pred., 667.
Thomasze, D., pred., 595 n. 1, 596 n., 658—660.
TIELENIUS KRUIJTHOFF, 647.
Tilly, gener., 80, 623.
TOELAST, 276, 322, 324.
TOLLINGA, 47, 338.
Tombe, J. W. des, 107, 650.
Tophusius, V. V., pred., 583, 585, 596 n.
Treslong, Jan, 203.
TRESLONG (J. A. BLOIS DE), Etat de service, 427—433.
Treslong Prins, P. C. Bloys v., 433.
Trigland, J., pred., 665.
Troyen, H., pred., 665.
Tyckmaker, N., pred., 591 n., 595, n. 1, 596 n., 661.

U.

Udino (Vrede van), 717.
UFFELEN (Van), 102.
Universiteit (Nationale), 703.
Utrecht, Overluidingen, 247—250, 403—408, 621—636.
———, Academie, 703, 704, 709.
Utrecht, Burgerwacht, 705.
———, Burgervergaderingen, 67.
———, Committé's, 65, 66.
———, Committé v. Commercie, 66.
———, Dagblad, 698, 704.
———, Grondvergaderingen, 70.
———, Hof prov., 72.

Utrecht, Huis v. Atlhone, 700.
———, Huis d'Ablaing, 700.
———, Huis Brown, 700.
———, Huis Bentink, 699.
———, v. Vloten, 699.
———, Huis v. Lunenburg, 698.
———, Huis de Pesters, 67, 69.
———, Huis Mevr. Themaat, 80.
———, Huis Nellesteyn, 80, 699.
———, Huis Leyssius, 80, 618, 699.
———, Huis Godin, 80.
———, Huis van Voorst, 608.
———, Jobsgasthuis, 699.
———, kermis, 617.
———, Kraanegasthuis, 699.
———, Landschapshuis, 65.
———, Momboirkamer, 77, 78.
———, Pesthuis, 700.
Utrecht, Poort d'Avernoult, 70, 80.
———, Poort v. Lockhorst, 80.
———, Postkantoor 80.
———, Predikantstractementen, 85.
———, Provoost, 80.
———, Regeringsreglement, 709.
———, Repraesentanten, 65.
———, Schutterij, 81, 619—621.
———, Soc. de Blauwe Druif, 69.
———, Stadsbestuur, 66.
———, Vleeschmarkt, 695.
———, Vredefeest, 82—84.
———, Vrijheidsfeest, 710, 711.
———, Weerdsluis, 697, 700.
———, Weeshuisregenten, 87, 88.

V.

VADERLIEF, 275, 323.
VALK (FAMILIE), 572.
Veen, J. S. van, 171.
Velde, Gabr. v. d., pred., 666.
VELDHOVEN, 16.
Veldhuizen, J. H., 412.
Velse, W., pred., 666.
Velsius, G., pred., 590—600.
Venacool, J., pred., 583.
Verhagen, L., pred., 665.
VERHOEVEN, 317.
Vermaning, 63.
Verreijt, Ch. C. V., 339, 565, 609.
VERSLUIJS, 27, 28, 104.
Verster, J. F., 304.
Vervoren, R., pred., 586—589.
Villacorte, Fr. Henriq. de, Opera chirurg. omnia, 196.
Visscherus, Ph., pred., 666.
VIVERIUS (J.), Grafdicht op E. v. Meteren, 602.
VLIEDTHOORN, 349, 528, 650.
Vogel, L. de, pred., 664.
Vogelesang, G., Het licht der waarheid, 185.
Volkom, W. v., pred., 666.
Volkstelling, 70.

VOLKSUITDRUKKINGEN BETREFFENDE HET DRINKEN enz., 40—44, 275.
VOLKSVERTELLINGEN (FRIESCHE) enz., 50—64, 381—392.
VONDEL, GIJSBR. V. AMSTEL, 136, 319.
VOORNAMEN, 45, 321.
Vorsterman v. Oijen, A. A., 103, 317.
Vorstman, C. M. A. J., pred., 667.
Vos (DE), 446.
Vos, F. H. de, 340, 502, 636, 647.
Vos, P. D. de, 423, 494.
VOS(CH) V. AVESAET, 25.
Vossius, J., pred., 656—658.
VRAAG, 349.
VRAGEN, 654.
Vrede van Udino, 517.
Vries, A. G. C. de, 556.
——, J. de, pred., 660.
Vriesendorp, J., 137.
VUIJCK (GESLACHT V. D.), 446.

W.

Wagner, J. D., 25, 272, 573.
Wagtendorp, C., pred., 666.
WANSINCK, 655.
Wap, J. J. F., letterk., 173—175, 319.
————————, C. F. v. Maanen en W. Bilderdijk, 173—175.
WAPEN, 653.
———— VAN V. D. BERG, 653.
———— ECKRINGA, 160.
———— VAN LIMBURG, 317, 522.
———— ORANJE-NASSAU, 655.
———— VAN IJSSELSTEIN, 25.
WAPENDEVIES V. WALDECK-PYRMONT, 522.
WAPENS, 272.
WAPENSPREUK, 654.
WARNSINCK, 649.
Wassenberg, P., pred., 110.
WATERMAN, 100.
WERKEN (GENEAL.), 318.
Wetering, W. v., pred., 667.
Wicquefort, A. van, gezant, 453.
Wildeman, M. G., 286, 502.
Wilhelm III van Saksen, 727.
Winkler, J., 49, 323, 608.
Winter, Vice-adm. de, 710.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN

AFGELEID EN VERKLAARD.

Apostle-spoons, 386.
Baarkind, 692. — Barringtonian, 160 n. 2. — Billioen, 321. — Bogus-argumenten, 139. — Broedervertoeving, 381.
Caylloote, kalioote, 49.
Drinken (zie blz. 274).

Eieren kiezen voor zijn geld, 320, 447.

Flenza, 606. — Flok rooken, 386. — Floshaartjes, 46. — Frutenier, 49.

Geboortelepel, 386.

Hartjesdag, 138. — Henza, 606. — Hummums (Master of the), 160 n. 2, 267.

Keeper of Bedlam, 160 n. 2. — Kleine deur ingaan (Tot de), 385.

Latijnra, -zeil, 556. — Liekendeelers, 394.

Mandrager, 49. — Meesmuilen, 138. — Mennistestreek, -bruiloft, -boterham, -hemel, 385. — Mooi-meisje, 48. — Mother Windsor, 160 n. 2.

Niaer, 9 n.

Onghemuystert, 49.

Priores, -rin, 138. — Purper, 320.

Resurrection-man, 106 n. 2. — Roode draad (Als een), 276, 322.

Snaphanen, 394. — Spits (Het) afbijten, 46. — Stielinck, 12.

Toelast, 322, 324. — Trillioen, 321.

Vaderlief, 274, 323. — Verhensen, -hanzen, 606. — Vermaninghuisje, 384. — Versatinghe, 679. — Verschakelen, 679. — Verschillig zijn, 679. — Verschonen, 679. — Verschrafelen, 680. — Verschrimpelen, 680. — Verschrompen, 680. — Verseevert, 680. — Versellich, 680. — Versimpelen, 680. — Versinghelen, 680. — Versinnelijck worden, 681. — Verslaen, 681. — Verslampen, 681. — Versledderen, 681. — Versleteren, 681. — Verslinderen, 681. — Verslitsen, 681. — Verslodderen, 681. — Versluyeren, 682. — Versluysen, 682. — Versmadigen, 682. — Versmaken, 682. — Versmodderen, 682. — Versmoorlijck zijn, 682. — Versmuyken, 682. — Versmijdigen, 682. — Versnapelingh, 682. — Versnelleren, 682. — Versneuvelen, 682. — Versnippelen, 682. — Versnoodighen (zich), 683. — Versnotheyt, 683. — Versoeckelen, 683. — Versoetelen, 683. — Versotten, 683. — Verstallen, 683. — Verstandighen, 684. — Verstarnen, 684. — Versteroogen (zich) 684. — Versteijgeren, 684. — Verstommelen, 684. — Verstompelen, -linge, 684. — Verstreusmeuzen, 684. — Verstubben, 684. — Verstuijveren, 684. — Verstuijveren, 684. — Versuizen, 685. — Verswijmenisse, 685. — Vertegenwoordigen, 685. — Vertocken, 685. — Vertooghenen, 685. — Vertoornighen (sich), 685. — Vertoonlijc zijn, 685. — Vertreffenen, 685. — Vertulpen, 686. — Vervaakeren, 686. — Vervaecken, 686.

— Vervaerenen, 686. — Ververderen, 686. — Vervleyen, 686. — Vervochten, 686. — Vervogtigen, 686. — Vervijnghen, 686. — Verwaerdighen, 687. — Verwaet, 687. — Verwaggelen, 687. — Verwallen, 687. — Verwanderen, 687; — (hem) 687. — Verweckich zijn, 688. — Verweegeren, 687. — Verweeldighen, 687. — Verweemoedigen, 688. — Verweldigen, 688. — Verwerffelijck zijn, 688. — Verwertelen, 688. — Verweyffelt, 688. — Verwikken, 688. — Verwilligen, 688. — Verwitten, -tinghe, 689. — Verwoest, -ten, 689. — Verwreken, 689. — Verwust, 689. — Verzeeuweren, verzeeuwertheid, 680. — Verzwijmtheit, 685. — Vesten, 689. — Vesthalm, 690. — Vestigen, 690. — Vetman, 690. — Vetten, 690. — Veughen, 690. — Vezelaer, 689. — Vezeling, 689. — Vezikje 689. — Vieren, 691. — Vier-rade, 691. — Viggen, 691. — Vin, 691. — Vincken, 692. — Vingertepelen, 692. — Vloerbeme, 49. — Vijfthien voren hebben, 691. — Vijghen, 691. — Vijs, 692.

Wijnberg (Gij komt te laat in den), 393.

Zeemanstermen, 324.

WOORDEN (VEROUDERDE), 49.

Wuyster, G., pred., 667.

Z.

ZEEMANSTERMEN, 324.

ZELE, 555, 607.

Zingen, 59–62.

Zoelen, heerl., 570—72.

Zuidland, 661—664.

Zuilen, heerl., 571, 572.

ZWANENRIDDER (DE), 47.

ERRATA.

Blz.	71	reg.	8	v. o.	staat:	appretendeerden: *lees:* apprehendeerden.
„	104	„	9	v. o.	„	Radermacker; *lees:* Radermacher.
„	167	„	1	v. b.	„	v. Grocningen; *lees:* v. Groeningen.
„	280	„	3	v. o.	„	achtelijken; *lees:* achterlijken.
„	315	„	8	v. b.	„	evenals; *lees:* evenwel.
„	„	„	6	v. o.	„	Westplein; *lees:* Westfalen.
„	323	„	9	v. b	„	stemsata; *lees:* stemsate.
„	395	„	13	v. o.	„	van een brief; *lees:* in een brief.
„	400	„	14	v. o.	„	Quiescamet; *lees*: Quiescam et.
„	401	„	2	v. b.	„	op den rechterhand; *lees:* op de rechterhand.
„	„	„	6	v. b.	„	Properce; *lees:* Properti.
„	413	„	9	v. b.	„	Filips, *lees:* Phlips.
„	„	„	10	v. b.	„	cleermaeker; *lees:* cleermaecker.
„	„	„	15	v. b.	„	1589 lees: 1584.
„	414	„	8	v. b.	„	ged. in 1662; *lees:* ged. 5 Febr. 1662.
„	„	„	16	v. b.	„	30 Mei; *lees:* 3 Mei.
„	417	„	3	v. b.	„	onderling; *lees:* ouderling.
„	„	„	11	v. b.	„	7 Dec. dubbel.
„	„	„	11	v. o.	„	achter: zoon van, in te voegen: Cornelis Ossewaarde en van.
„	418	„	11	v. o.	„	1723; *lees:* 1720.
„	419	„	13	v. o.	„	21 Maart; *lees:* 28 Maart.
„	„	„	10	v. o.	„	Aug. *lees:* 15 Aug.
„	421	„	1	v. o.	„	31 Maart; *lees:* 21 Maart.
„	422	„	12	v. b.	„	1 Febr., *lees:* 16 Febr.
„	„	„	14	v. o.	„	bij te voegen achter Dordrecht: aldaar overleden 29 Juli 1828, huwde te Dordrecht.

Blz.	423	reg.	12 v. b.	staat:	Zierikze, *lees:* Zierikzee.
„	„	„	15 v. b.	„	St. *lees:* Sir.
„	„	„	12 v. o.	„	ged. 1727, *lees:* ged. 5 Jan. 1727.
„	„	„	8 v. o.	„	9 Dec., *lees:* ged. 9 Dec.
„	„	„	5 v. o.	„	Met; *lees:* Mei.
„	„	„	4 v. o.	„	geb., *lees:* ged.
„	510	„	6 v. b.	„	Petronella; *lees:* tr. Petronella.
„	513	„	10 v. o.	„	Lutsou; *lees:* Lutzow.
„	529	„	4 v. o.	„	Bouchante; *lees:* Bouchaute.
„	530	„	4 v. o.	„	Meel; *lees:* Mèèl.
„	531	„	5 v. o.	„	vinding; *lees:* duiding.
„	548	„	9 v. o.	„	Lucas; *lees:* Luzac.
„	572	„	6 v. b.	„	Gravin Culemburg; *lees:* Graven van Culemborg.
„	574	„	6 v. o.	„	blijkens; *lees:* blijkbaar.
„	579	„	11 v. b.	„	Ubbo; *lees:* Ulbo.
„	„	„	13 v. b.	„	zooals; *lees:* zoowel als.
„	„	„	3 v. o.	„	Hartgen; *lees:* Hartger.
„	580	„	4 v. b.	„	Leemsink; *lees:* Lamsink.
„	„	„	9 v. b.	„	van den vrager; *lees:* aan den vrager.
„	581	„	4 v. b.	„	de Been; *lees:* H. Been.
„	602	„	5 v. o.	„	moet ghy; *lees:* most ghy.
„	„	„	4 v. o.	„	En nu; *lees:* En ons.
„	603	„	7 v. b.	„	Freeck Joris; *lees:* Freeck Jans.
„	605	„	4 v. b.	„	voor; *lees:* van.
„	„	„	15 v. b.	„	souden; *lees:* soude.
„	„	„	18 v. b.	„	of we hem; *lees:* of we hun.
„	„	„	12 v. o.	„	Verrolye; *lees:* Vercolye.
„	„	„	11 v. o.	„	van Brandt; *lees:* oom Brandt.
„	606	„	1 v. b.	„	ook een; *lees:* ook om.
„	„	„	4 v. b.	„	het daeg; *lees:* het van daeg.
„	609	„	15 v. o.	„	Jacobs et; *lees:* Jacobs en.
„	614	„	2 v. o.	„	Ignes; *lees*: Ignis.
„	615	„	3 v. b.	„	kringen; *lees:* bringen.